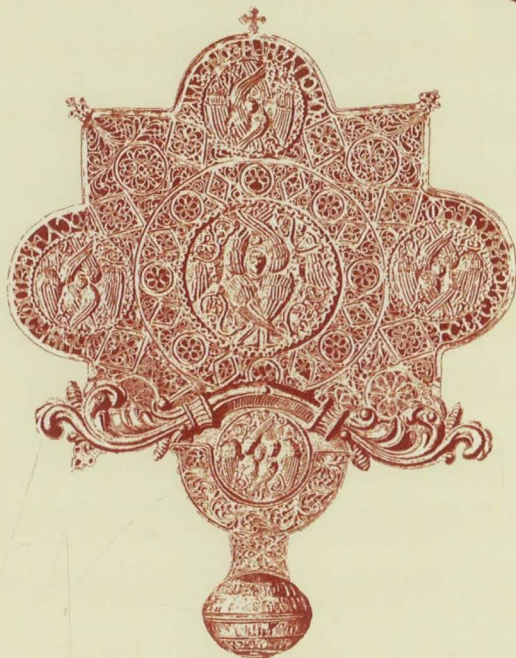

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ A MITROPOLIEI MUNTENIEI ȘI DOBROGEI
ANUL LXX (2011), NR. 7-12 (IULIE-DECEMBRIE)

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ A MITROPOLIEI MUNTENIEI ȘI DOBROGEI
ANUL LXX (2011), NR. 7-12 (IULIE-DECEMBRIE)

Colegiul editorial

Președinte:

Preafericitul Părinte
† DANIEL,
*Arhiepiscopul Bucureștilor,
Mitropolitul Munteniei și Dobrogei,
Locțiitorul Tronului Cezareei Capadociei și
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Vicepreședinți:

- † ÎPS NIFON al Târgoviștei
- † ÎPS TEODOSIE al Tomisului
- † ÎPS CALINIC al Argeșului și Muscelului
- † ÎPS CIPRIAN al Buzăului și Vrancei
- † ÎPS CASIAN al Dunării de Jos
- † PS VINCENTIU al Sloboziei și Călărașilor
- † PS GALACTION al Alexandriei și Teleormanului
- † PS AMBROZIE al Giurguiului
- † PS VISARION al Tulcii
- † PS TIMOTEI Prahoveanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei
Bucureștilor

Membri:

Editor: Preot Mihail-Simion SĂSĂUJAN

Redactori: Preot Dumitru Sorin STOIAN, Paul Daniel CĂȚOI

Tehnoredactor: Mihai MEHEDIN

© Redacția revistei mitropolitane *Glasul Bisericii*
București, Bulevardul Regina Maria, nr. 1, bloc P5B, ap. 18, sector 4
Tel. 021.337.21.02

redactia@glasulbisericii.ro
www.arhiepiscopiabucurestilor.ro

ISSN: 1013-6789

PREAFERICITUL PĂRINTE
† DANIEL
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://bibsiod.ro>

Ședința Sinodului Mitropolitan al Mitropoliei Munteniei și Dobrogei,
Reședința Patriarhală, *Salonul Mitropolitilor*, 12 iulie 2011

Cuprins

EDITORIAL

- † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
*Spre o cunoaștere integrală. Dialogul dintre
teologie, filosofie și știință* 17

PASTORALE

- † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
*Pastorală la Praznicul Nașterii
Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2011
Nașterea Domnului, bucuria copiilor și a părinților* 23
- † NIFON, Arhiepiscopul Târgoviștei, Mitropolit onorific
și Exarh patriarhal
*Pastorală la Praznicul Nașterii
Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2011* 31
- † TEODOSIE, Arhiepiscopul Tomisului
*Pastorală la Praznicul Nașterii
Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2011* 37
- † CALINIC, Arhiepiscopul Argeșului și Muscelului
*Pastorală la Praznicul Nașterii
Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2011* 43
-
- † EPIFANIE, Arhiepiscopul Buzăului și Vrancei
*Pastorală la Praznicul Nașterii
Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2011* 51
- † CASIAN, Arhiepiscopul Dunării de Jos
*Pastorală la Praznicul Nașterii
Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2011* 57

† VINCENTIU, Episcopul Sloboziei și Călărașilor	
<i>Pastorală la Praznicul Nașterii</i>	
<i>Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2011</i>	65
† GALACTION, Episcopul Alexandriei și Teleormanului	
<i>Pastorală la Praznicul Nașterii</i>	
<i>Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2011</i>	71
† AMBROZIE, Episcopul Giurgiului	
<i>Pastorală la Praznicul Nașterii</i>	
<i>Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2011</i>	79
† VISARION, Episcopul Tulcii	
<i>Pastorală la Praznicul Nașterii</i>	
<i>Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2011</i>	87
OMILETICE ȘI PASTORALE	
Drd. IONUȚ VIȘAN	
<i>Chipuri de predicatori contemporani consacrați</i>	95
STUDII SI ARTICOLE	
Preot dr. IONUȚ-ADRIAN GHIBANU	
<i>Rolul dialogului intercreștin și interreligios</i>	
<i>în aprofundarea unității europene</i>	115
Diacon dr. LAURENȚIU DRĂGHICENOIU	
<i>Icoana, prilej de uimire și respingere:</i>	
<i>de la Sfântul Iustin Martirul și Filosoful</i>	
<i>la Sfântul Epifanie de Salamina</i>	119
Drd. DRAGOȘ IOAN IONIȚĂ	
<i>Structura Prologului Epistolei către Efeseni</i>	167
Preot drd. VIRGIL DANIEL CIOCÎRLAN	
<i>Pâinea euharistică – între simbol și realitate</i>	
<i>a prezenței lui Hristos</i>	177
Prof. NELU BARĂU	
<i>Urcușul duhovnicesc spre nepătimire</i>	197

2011 – ANUL OMAGIAL AL SFÂNTULUI BOTEZ ȘI AL SFINTEI CUNUNII

† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Sfântul Botez și Sfânta Cununie

în viața Bisericii – Nevoia de

teologie profundă, slujbă corectă și pastorație eficientă

227

Preot dr. Lucian PETROAIA

Problema înmormântării pruncilor

nebotezați în Biserica Ortodoxă

229

Preot dr. Adrian AGACHI

Botezul, moartea omului trupesc și învierea celui duhovnicesc

243

Preot dr. Adrian AGACHI

Căsătoria, întemeiere a familiei creștine

345

MEDITAȚIE

Preot conf. dr. Petre COMȘA

Preoția, între ideal și realitate

397

MISIUNE ȘI RESPONSABILITATE

† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Un duhovnic al păcii în vremuri tulburi,

Părintele Arhimandrit Arsenie Papacioc

409

† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Sfântul Ierarh Nifon, Arhipăstor

harnic și rugător fierbinte

411

† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Tineri români în rugăciune și cooperare

415

† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Comuniune românească în vreme de criza economică

417

† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Familia – binecuvântare primordială

pentru umanitate eternă

419

† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române	
<i>Familia creștină între sfințenie, suferință și speranță</i>	423
† CASIAN, Arhiepiscopul Dunării de Jos	
<i>Act de credință și de cultură sub Pantocrator</i>	433
VIAȚA BISERICESCĂ ÎN MITROPOLIA MUNTENIEI ȘI DOBROGEI	
CABINETUL PATRIARHAL	
<i>Agenda de lucru a Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române</i>	439
REDACȚIA	
<i>Aducerea la București a Cinstitului Cap al Sfântului Apostol Andrei, cel Întâi chemat, Ocrotitorul României</i>	485
Preot dr. Lucian PETROAIA	
<i>Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, oaspetele Sfântului Andrei și al Arhiepiscopiei Dunării de Jos</i>	493
Preot Adrian PORTASE	
<i>Aducerea moaștelor Sfântului Ierarh Spiridon în Arhiepiscopia Dunării de Jos</i>	503
Preot Manuel RUSU	
<i>Sfântul Grigorie Decapolitul, oaspetele Episcopiei Sloboziei și Călărașilor</i>	511
Preot Marius DINCĂ	
<i>Ortodox RussenART, expoziție bisericească în Episcopia Alexandriei și Teleormanului</i>	515
NOUTĂȚI EDITORIALE	521

Contents

EDITORIAL

- † DANIEL, Patriarch of the Romanian Orthodox Church
*Towards Integral Knowledge. The Dialogue Between
Theology, Philosophy and Science* 17

PASTORAL LETTERS

- † DANIEL, Patriarch of the Romanian Orthodox Church
*Pastoral Letter on the Feast of the Nativity of our
Lord Jesus Christ – 2011* 23
- † NIFON, Archbishop of Târgoviște, Honorary Metropolitan
and Patriarchal Exarch
*Pastoral Letter on the Feast of the Nativity of our
Lord Jesus Christ – 2011* 31
- † TEODOSIE, Archbishop of Tomis
*Pastoral Letter on the Feast of the Nativity of our
Lord Jesus Christ – 2011* 37
- † CALINIC, Archbishop of Argeș and Muscel
*Pastoral Letter on the Feast of the Nativity of our
Lord Jesus Christ – 2011* 43
- † EPIFANIE, Archbishop of Buzău and Vrancea
*Pastoral Letter on the Feast of the Nativity of our
Lord Jesus Christ – 2011* 51
- † CASIAN, Archbishop of Dunărea de Jos
*Pastoral Letter on the Feast of the Nativity of our
Lord Jesus Christ – 2011* 57
- † VINCENT, Bishop of Slobozia and Călărași
*Pastoral Letter on the Feast of the Nativity of our
Lord Jesus Christ – 2011* 65

† GALACTION, Bishop of Alexandria and Teleorman	
<i>Pastoral Letter on the Feast of the Nativity of our Lord Jesus Christ – 2011</i>	71
† AMBROZIE, Bishop of Giurgiu	
<i>Pastoral Letter on the Feast of the Nativity of our Lord Jesus Christ – 2011</i>	79
† VISARION, Bishop of Tulcea	
<i>Pastoral Letter on the Feast of the Nativity of our Lord Jesus Christ – 2011</i>	87
HOMILIES AND PASTORAL LETTERS	
PhD student Ionuț VIȘAN	
<i>Figures of distinguished contemporary preachers</i>	95
STUDIES AND ARTICLES	
Rev. dr. Ionuț-Adrian GHIBANU	
<i>The role of the inter-Christian, interreligious dialogue in boosting European unity</i>	115
Deacon dr. Laurențiu DRĂGHICENOIU	
<i>The icon, met with astonishment and rejection: from St Justin the Martyr and Philosopher to St Epiphanius of Salamis</i>	119
PhD student Dragoș-Ioan IONIȚĂ	
<i>The structure of the Prologue to the Epistle to the Ephesians</i>	167
Rev. PhD student Virgil Daniel CIOCÎRLAN	
<i>The Eucharistic bread – between symbol and reality of Christ's presence</i>	177
Prof. Nelu BARĂU	
<i>The spiritual ascent towards saintliness</i>	197

2011 – THE YEAR DEDICATED TO THE HOLY BAPTISM AND HOLY MATRIMONY

† DANIEL, Patriarch of the Romanian Orthodox Church

*The Holy Baptism and Holy Matrimony
in the life of the Church – the need for profound theologizing,
correct service and efficient pastorate*

227

Rev. dr. LUCIAN PETROAIA

*The funeral service for the unbaptized infants
according to the Orthodox Church*

229

Rev. dr. ADRIAN AGACHI

*The Baptism – death of the bodily man and
resurrection of the spiritual man*

243

Rev. dr. ADRIAN AGACHI

*The Holy Matrimony –
starting a Christian family*

345

MUSINGS

Rev. Assoc. Prof. dr. PETRE COMȘA

Priesthood: between ideal and reality

397

MISSION AND RESPONSABILITY

† DANIEL, Patriarch of the Romanian Orthodox Church

*A confessor of peace during troubled times:
Archimandrite Arsenie Papacioc*

409

† DANIEL, Patriarch of the Romanian Orthodox Church

*The Holy Hierarch Niphon,
a diligent archpriest and fervent intercessor*

411

† DANIEL, Patriarch of the Romanian Orthodox Church

Young Romanians in prayer and cooperation

415

† DANIEL, Patriarch of the Romanian Orthodox Church

*Romanian communion
in times of economic crisis*

417

† DANIEL, Patriarch of the Romanian Orthodox Church	
<i>The family – a primordial blessing for eternal humanity</i>	419
† DANIEL, Patriarch of the Romanian Orthodox Church	
<i>The Christian family between sainthood, suffering and hope</i>	423
† CASIAN, Archbishop of Lower Danube	
<i>An act of faith and culture, under the Pantocrator</i>	433
THE LIFE OF THE CHURCH IN THE METROPOLITANATE OF MUNTENIA AND DOBROGEA	
THE PATRIARCHATE'S OFFICE	
<i>The work agenda of His Beatitude Patriarch Daniel (July-December 2011)</i>	439
EDITORIAL OFFICE	
<i>The Most Honorable Head of Holy Apostle Andrew the First Called, protector of Romania, brought to Bucharest</i>	485
Rev. dr. Lucian PETROAIA	
<i>His Beatitude Patriarch Daniel, guest of St Andrew and the Archbishopric of Lower Danube</i>	493
Rev. Adrian PORTASE	
<i>The relics of Holy Hierarch Spyridon brought to the Archbishopric of Lower Danube</i>	503
Rev. Manuel RUSU	
<i>St Gregory of Decapolis, guest of the Bishopric of Slobozia and Călărași</i>	511
Rev. Marius DINCĂ	
<i>Ortodox RussenART, a church exhibition in the Bishopric of Alexandria and Teleorman</i>	515
PUBLISHING NEWS	521

EDITORIAL

Spre o cunoaștere integrală. Dialogul dintre teologie, filosofie și știință*

† DANIEL, *Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

*Preacucernici Părinți Profesori,
Domnilor Profesori,
Onorată asistență,*

În ultimul deceniu, spațiul eclesial și spațiul universitar s-au deschis într-un mod semnificativ și fructuos într-un efort comun pentru cultivarea cu discernământ a dialogului dintre teologie, filosofie și știință, valorificând competențele specifice acestora.

Un proiect important în cooperarea Bisericii Ortodoxe cu Universitățile românești este și acest Simpozion Național dedicat dialogului dintre teologie, filosofie și știință. Primul eveniment de acest fel a avut loc în anul 2007, iar edițiile desfășurate până acum au adunat un număr important de profesori, cercetători și teologi din spațiul universitar românesc.

Anul acesta, este în plină desfășurare proiectul „*Cursuri despre relația dintre religie, filosofie și știință din perspectivă creștin-ortodoxă*”. Acesta este rodul cooperării dintre *Patriarhia Română, Centrul de Cercetare Interdisciplinară în Religie, Filosofie și Știință al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și Centrul de Dialog și Cercetare în Teologie, Știință și Filosofie din cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității din București.*

* Mesajul Preafericitului Părinte DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu prilejul celei de-a IV-a ediții a Simpozionului Național „Dialogul dintre teologie, filosofie și știință”, cu tema „Realitatea și semnificația spațiului – abordare teologică, filosofică și științifică”, Mănăstirea Caraiman, 29 septembrie – 02 octombrie 2011; extras din: † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Lumina Botezului și bucuria familiei. Lucrarea Bisericii în societate în anul 2011*, București, Ed. Basilica, 2012, pp. 138-142.

Credem că, având în atenție educația și formarea continuă a profesorilor din învățământul preuniversitar, proiectul reprezintă un demers foarte bun pentru o receptare mai corectă a raportului dintre religie și știință în cadrul programelor școlare din învățământ liceal și pentru diversificarea ofertei de pregătire continuă a preoților, profesorilor, masteranzilor și studenților, în cadrul școlilor de vară și a cursurilor de scurtă durată. În același timp, prin colaborarea directă dintre Patriarhia Română și Universități, precum și prin autorizarea cursurilor și programelor de formare de către autoritățile din domeniul educațional și bisericesc, proiectul sporește credibilitatea dialogului dintre teologie și știință deopotrivă în spațiul academic și eclezial românesc.

În cadrul proiectului „*Cursuri despre relația dintre religie, filosofie și știință din perspectivă creștin-ortodoxă*”, susținut de Fundația John Templeton, proiect aflat în faza de implementare, sunt prevăzute organizarea unor școli de vară. Întrucât, în același timp, în luna septembrie a acestui an este programată să se desfășoare a IV-a ediție a *Simpozionului Național „Dialogul dintre teologie, filosofie și știință”*, cu tema „*Realitatea și semnificația spațiului – abordare teologică, filosofică și științifică*”, și ținând seama de faptul că ambele evenimente vizează dialogul dintre teologie, științe și filosofie, s-a considerat oportună desfășurarea simultană a acestor întâlniri. Credem că în acest fel, impactul lucrărilor *Simpozionului Național* va fi mai mare, întrucât participanții la *Școala de vară* vor avea posibilitatea să interacționeze cu un număr mai mare de profesori, în aspecte legate de tematica menționată.

De aceea, considerăm necesară și binevenită desfășurarea celui de-al patrulea Simpozion Național dedicat dialogului dintre teologie, filosofie și știință, împreună cu cele două școli de vară planificate în cadrul programului național aflat în desfășurare. Vedem în toate acestea expresia cooperării consolidate dintre Biserică și Universitate, în intenția comună de conturare a unei perspective edificatoare cu privire la lume și viață, în condițiile în care în contextul actual diferite rezultate ale cercetării științifice din domenii de vârf ale științelor universului și ale vieții au deschideri semnificative către perspectiva filosofică și teologică.

Deși în ultimii ani în România s-au desfășurat mai multe programe care au urmărit promovarea dialogului dintre teologia ortodoxă și știință, subiectul este încă insuficient cunoscut în mediul științific și universitar, eclezial și educațional. Mai mult chiar, cultura dialogului și roadele unei deschideri între ariile teologiei, filosofiei și științei, sunt insuficient prezente în spațiul mai general al societății românești. Asumarea eclezială a dialogului dintre teologie, filosofie și știință are implicații existențiale, valorificându-se coordonata misionară a Bisericii, întărind

totodată reciprocitatea dintre slujirea Bisericii și exigențele academice specifice cercetării științifice.

Putem remarca aici, în mod special, considerațiile Părintelui Dumitru Stăniloae, făcute în lucrările sale de teologie, cu privire la rezultatele științei, la strădaniile de cunoaștere dezvoltate într-o perspectivă cuprinzătoare, actualizându-se cu fidelitate și în mod creator reperele Tradiției fundamentate patristic și eclesial. Multe mențiuni de acest fel sunt prezente în cele trei volume de teologie dogmatică, în notele ample pe marginea traducerii pe care a făcut-o la *Ambigua*, în notele scrise la *Răspunsuri către Talasie*, ale Sfântului Maxim Mărturisitorul sau în *Teologia Ascetică și Mistică*.

În fiecare dintre aceste locuri, ca și în multe alte lucrări, Părintele Dumitru Stăniloae exprimă o perspectivă luminoasă, edificatoare referitoare la dorința omului de a explora lumea. În mențiunile sale sunt recuperate deopotrivă eforturile consecvente ale rațiunii umane de a găsi explicații și legi care să exprime și să explice modul în care se desfășoară procesele fizice din univers, dar și efortul mai larg, din orizontul filosofic și teologic, care urmărește valorificarea înțeleșurilor cu privire la lume și viață.

În lumina acestor considerații, considerăm că tema simpozionului din acest an, „*Realitatea și semnificația spațiului – abordare teologică, filosofică și științifică*”, este deosebit de relevantă pentru prezentul societății noastre. Aceasta pentru că și explorările științifice ale spațiului cosmic, și reflecția filosofică ce caută să cuprindă și să lumineze spațiul tainic al persoanei umane, dar și preocupările de organizare ce vizează spațiul comunitar, ca loc al solidarității și acțiunii comune a oamenilor, se dovedesc a fi semnificative în planul vieții spirituale, ca întreprinderi omenești ce urmăresc spiritualizarea spațialității lumii, și umplerea ei cu un sens cuprinzător.

Sunt relevante aici, în exprimarea acestei cuprinderi a spațialității într-o perspectivă spirituală creștină, considerațiile Părintelui Dumitru Stăniloae care subliniază că ființa omenească, subiect îmbrăcat în trup, are nevoie de o „existență alăturată”, și de aceea, „de un spațiu”, și încă „de un spațiu larg de mișcare liberă”¹. Spațialitatea, pentru Părintele Dumitru Stăniloae, își găsește temei chiar în Dumnezeu Tripersonal, întrucât e intim legat de comuniunea între persoane: „Spațiul își capătă și își menține o realitate mai sigură, când îl refer nu numai la mine, ci și la alte persoane, când pot spune și trebuie să spun: de la mine până la cutare e atâta distanță. Spațiul e o relație interpersonală [...]”².

¹ Preot Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, ²1996, p. 139.

² D. STĂNILOAE, *Teologia...*, vol. 1, p. 140.

De aceea, adaugă Părintele Stăniloae, câtă vreme e folosit pentru evitarea comuniunii, spațiul se dovedește a fi „o realitate chinuitoare”³, în timp ce în relația iubitoare dintre persoane spațiul se transfigurează, ajungând să fie „copleșit de subiectivitatea acelei persoane”⁴. Considerații de acest fel relevă deopotrivă multiplele înțelesuri ale spațialității, receptate în diverse planuri, personal, comunitar sau cosmologic, dar și puterea de semnificare spirituală a spațialității pe care o evidențiază gândirea patristică răsăriteană, obișnuită să scoată la iveală toate aspectele vieții și ale lumii prin iubirea și lucrarea lui Dumnezeu.

În final ne exprimăm convingerea că atât ediția a IV-a a Simpozionului Național, cât și programul actual în cuprinsul căruia se desfășoară acest simpozion, extinde și consolidează cooperarea între Biserică și Universitățile din Iași și București, contribuind la promovarea conștiinței dialogului și la fructificarea întâlnirii dintre tradiția religioasă ortodoxă și cea științifică, cu un impact major în rândul profesorilor de religie din mediul liceal, a preoților din centrele eparhiale și a studenților de diferite specializări din cele două centre universitare. De asemenea, prin materialele prezentate, prin intermediul presei audio-video și prin intermediul volumul editat la finele acestui simpozion, roadele dialogului se vor putea extinde și mai mult, promovându-se această cultură a deschiderii și cooperării în rândul publicului larg și la nivelul întregii societăți românești.

³ D. STĂNILOAE, *Teologia...*, vol. 1, p. 140.

⁴ D. STĂNILOAE, *Teologia...*, vol. 1, p. 142.

PASTORALE

Pastorală la Praznicul Nașterii Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2011

Nașterea Domnului, bucuria copiilor și a părinților*

† DANIEL,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Preacucernicului cler, preacuviosului cin monahal și preaiubiților credincioși
din Arhiepiscopia Bucureștilor,
Har, milă și pace de la Hristos Domnul, iar de la Noi părințești binecuvântări.

*Și celor câți L-au primit, care cred în numele Lui,
le-a dat putere ca să se facă fi ai lui Dumnezeu,
care nu din sânge, nici din poftă trupească [...],
ci de la Dumnezeu s-au născut. (Ioan 1, 12-13)*

*Preacuvioși și Preacucernici Părinți,
Iubiți frați și surori în Domnul,*

Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om pentru că „atât de mult a iubit Dumnezeu lumea, încât pe Unicul Său Fiu L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică” (Ioan 3, 16).

Cu alte cuvinte, Fiul veșnic al lui Dumnezeu S-a făcut om muritor ca, omului devenit muritor, din pricina păcatului, să-i dăruiască viața veșnică (cf.

* Extras din: † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Lumina Botezului și bucuria familiei. Lucrarea Bisericii în societate în anul 2011*, București, Ed. Basilica, 2012, pp. 361-370.

Romani 6, 23). Mai mult, Fiul veșnic al lui Dumnezeu devine Om, pentru ca oamenilor să le dăruiască puterea să devină *fii ai lui Dumnezeu după har*.

Deci, Nașterea după trup a Domnului nostru Iisus Hristos, săvârșită nu din inițiativă omenească, nici din poftă bărbătească, ci prin puterea Sfântului Duh, are ca scop *înfierea omului*, nașterea sa duhovnicească pentru ca el să dobândească viață veșnică.

De aceea, Însuși Mântuitorul Iisus Hristos îi spune lui Nicodim: „De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să intre în Împărăția lui Dumnezeu. Ce este născut din trup, trup este; și ce este născut din Duh, duh este. Nu te mira că ți-am zis: Trebuie să vă nașteți de sus” (*Ioan 3, 5-7*).

Sfântul Apostol Pavel ne spune, de asemenea, că rostul Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos este înfierea noastră spirituală sau duhovnicească: „Iar când a venit plinirea vremii, Dumnezeu a trimis pe Fiul Său, născut din femeie, născut sub Lege, ca pe cei de sub Lege să-i răscumpere, *ca să dobândim înfierea*. Și pentru că sunteți fii, a trimis Dumnezeu pe Duhul Fiului Său în inimile voastre, care strigă: Avva, Părinte! Astfel, dar, nu mai ești rob, ci fiu; iar de ești fiu, ești moștenitor al lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos” (*Galateni 4, 4-7*).

Urmând Sfinților Apostoli, Sfinții Părinți ai Bisericii (Sfântul Atanasie, Sfântul Irineu) au rezumat învățătura lor despre rostul întrupării Fiului lui Dumnezeu arătând scopul venirii în lume a Domnului nostru Iisus Hristos prin cuvintele: „Dumnezeu S-a făcut Om, pentru ca Omul să poată deveni Dumnezeu, după har”. Sau: „Dumnezeu S-a făcut purtător de trup, pentru ca Omul să poată deveni purtător al Duhului (Sfânt)”. Sau: „Fiul lui Dumnezeu S-a făcut fiu al Omului, pentru ca oamenii să devină fii ai lui Dumnezeu după har”.

Așadar, *Nașterea Domnului Iisus Hristos este începutul înfierii duhovnicești a omului* sau începutul îndumnezeirii lui prin harul lui Dumnezeu.

Înfierea oamenilor în Dumnezeu se face în Biserică prin harul Sfântului Botez în numele Sfintei Treimi (cf. *Matei 28, 19*), deoarece Sfânta Treime a lucrat taina Întrupării Fiului lui Dumnezeu ca Om (cf. *Luca 1, 35*) și, de asemenea, Sfânta Treime S-a arătat la Botezul Domnului nostru Iisus Hristos în Iordan (cf. *Matei 3, 16-17; Marcu 1, 10-11; Luca 3, 22*).

Așadar, prin Botez, ca unire cu Hristos, primim nu numai iertarea păcatelor, ci și harul înfierii, pentru că „celor câți L-au primit (pe Hristos), care cred în Numele Lui, le-a dat putere ca să se facă fii ai lui Dumnezeu, care nu din sânge, nici din poftă trupească, nici din poftă bărbătească, ci de la Dumnezeu s-au născut” (*Ioan 1, 12-13*).

„Nimeni să nu creadă că Botezul dă numai iertarea păcatelor, după cum era botezul lui Ioan, adică botezul pocăinței întru iertarea păcatelor; dimpotrivă, *Botezul dă și harul înfierii*”¹.

¹ SFÂNTUL CHIRIL AL IERUSALIMULUI, *Cateheză*, III, trad. de Pr. Dumitru Fecioru, București, <https://biblioteca-digitala.ro/> / <https://bibsinod.ro>

„În Botez, zice Teodor de Mopsuestia, apa devine un sân pentru cel care se naște, iar harul Duhului (Sfânt) formează pe cel care este botezat pentru a doua naștere”².

Prin afundarea în baia nașterii, Mântuitorul Iisus Hristos ia chip în omul cel nou botezat: „și fă să ia chip Hristosul Tău în acesta care se va naște din nou” (Slujba Sfântului Botez). De aceea, omul botezat (copil sau adult) primește numele de creștin și poartă pecetea apartenenței sale la Trupul mistic al lui Hristos, care este Biserica. El este chemat să devină împreună cetățean cu sfinții lui Dumnezeu, „zidiți pe temelii apostolilor și a prorocilor, piatra cea din capul unghiului fiind Însuși Iisus Hristos” (*Efeseni* 2, 20). Prin Botez omul începe să devină „fiu al luminii și moștenitor al veșnicilor bunătăți” (Slujba Sfântului Botez).

Creșterea biologică și spirituală a copilului botezat se realizează în familia creștină, întemeiată prin *Sfânta Taină a Cununii*, în care harul lui Dumnezeu, dăruit prin binecuvântarea Bisericii, împlinește și sfințește viața a doi tineri, bărbat și femeie, care se iubesc și dau naștere la prunci, adică la persoane umane chemate să participe la iubirea veșnică a Preasfintei Treimi.

Iubirea lui Dumnezeu atotputernică și smerită arătată la Nașterea Pruncului Iisus în Betleem, când Fiul Cel veșnic al lui Dumnezeu devine Fiul Omului, ne descoperă taina mântuirii neamului omenesc ca început al *nunții lui Dumnezeu cu omenirea*.

Sfântul Ioan Gură de Aur vede o legătură între Nașterea lui Iisus Hristos ca Om și Taina Sfintei Cununii, arătând că Iisus Hristos este Mire al Bisericii:

„Precum la nunți, nu mireasa este aceea care merge să-l caute pe mire, ci mirele aleargă cu grabă spre mireasă, chiar de-ar fi el fiu de împărat, iar mireasa ar fi dintr-o stare de jos, chiar o roabă, tot așa și aici nu firea omenească a urcat la cer, ci Mirele (Hristos n.n.) S-a smerit pe Sine până la această fire urâtă și disprețuită. Și după serbarea nunții, Mirele n-a mai îngăduit ca ea să rămână aici jos, luând-o cu Sine, El a dus-o în casa părintească, în casa Tatălui din ceruri”³.

Episcopul martir Metodiu de Olimp (†311) spune că prin Nașterea Mântuitorului Iisus Hristos în Betleem, Fiul lui Dumnezeu, „Cuvântul a lăsat pe Tatăl din cer. El a coborât (S-a întrupat) pentru a Se însoți cu această femeie, Biserica. Apoi a intrat în somnul pătimirii Sale. El a murit de bunăvoie pentru ea [...], spre a-i dărui o viață nouă”⁴.

Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2003, p. 349; *Sfântul Botez și Sfânta Cununie azi – Îndrumător teologic, liturgic și pastoral*, București, Ed. Cuvântul Vieții, 2011, p. 27.

² TEODOR DE MOPSUESTIA, *Omilii catehetice*, 14, 9, cf. Olivier CLEMENT, *Sources. Les mystiques chrétiens des origines. Textes et commentaires*, Paris, Stock, 1992, p. 95.

³ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariu la Evanghelia de la Ioan, Omilia* 18, 2, trad. diacon Gheorghe Băbuț, Oradea, Ed. „Pelerinul Român”, 1998, p. 88.

⁴ METODIU DE OLIMP, *Banchetul sau despre feciorie (Symposium)*, 3.8.71, cf. Mark J. EDWARDS

Acest înțeles adânc al Întrupării Domnului Iisus Hristos și al lucrării Sale mântuitoare, *ca început al nunții lui Dumnezeu cu omenirea care răspunde iubirii Sale veșnice și ca temelie pentru binecuvântarea nunții creștine*, este mai mult întărit de Sfânta Evanghelie de la Ioan, când ni se spune că la scurt timp după Botezul Său în Iordan, *Iisus a fost invitat împreună cu Mama Sa și cu ucenicii Săi (icoană tainică a Bisericii!) la o nuntă din Cana Galileii*, iar acolo El a săvârșit prima Sa minune, și anume a prefăcut apa în vin, „*arătându-și slava Sa, iar ucenicii Săi au crezut în El*” (cf. Ioan 2, 1-11).

Cel ce odinioară în Rai a zis „*Să facem om după chipul și asemănarea Noastră*” (Facerea 1, 26) și a creat prima familie umană, adică pe Adam și Eva, și i-a binecuvântat, zicând: „*creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l supuneți*” (Facerea 1, 28), *tot El a sfințit nunta cu prezența și lucrarea Sa minunată la Cana Galileii*, pentru a arăta că fiecare nuntă la care este invitat, prin rugăciune, Hristos-Domnul împreună cu sfântă Maica Sa și cu Sfinții Săi ucenici devine *Taină sfântă și icoană binecuvântată a iubirii Mirelui Hristos pentru Mireasa Lui – Biserica*.

Astfel, înțelegem că sfințenia Cununii, ca icoană a iubirii și unirii lui Dumnezeu cu omenirea, a lui Hristos cu Biserica Sa, are la bază Taina Sfântului Botez, întrucât cel ce se botează și devine parte a Bisericii, mărturisește: „*mă unesc cu Hristos și Îi slujesc Lui ca unui Domn și Împărat!*”

Așadar, *mare și sfântă este înfierea duhovnicească prin harul Botezului*, dobândită de oameni prin Întruparea Mântuitorului Iisus Hristos și fericite sunt familiile întemeiate prin binecuvântarea lui Dumnezeu, adică *fericiți sunt părinții care dau naștere la copii și apoi îi botează ca să devină în Hristos fii ai lui Dumnezeu, după har, și fii duhovnicești ai Bisericii*.

Iubiți credincioși și credincioase,

Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos ca Prunc, într-o familie săracă material și aflată în călătorie, ne cheamă să acordăm o atenție deosebită familiei, în general, și familiei creștine, în special. Am văzut că *familia este coroana creației și locul sau mediul în care omul începe să înțeleagă taina iubirii și a binecuvântării părintești a lui Dumnezeu pentru oameni*.

Anul 2011 a fost consacrat în Biserica noastră omagierii *Tainei Sfântului Botez și Tainei Sfintei Cununii*, având în vedere că atât *Taina Sfântului Botez*, cât și *Taina Sfintei Cununii* stau la baza familiei creștine.

Astăzi, din cauza multor greutăți și încercări, ca duhul lumesc sau secularizarea, sărăcia, înstrăinarea, individualismul, lăcomia ș.a., familia creștină

se confruntă cu slăbirea dragostei între soț și soție, între părinți și copii, între rude și vecini. De aceea, *este necesar să reîmprospătăm și să adâncim neconținut înțelegerea noastră privind taina Bisericii și rostul vieții creștine în lume, ca timp al faptelor bune și al pregătirii noastre pentru mântuire sau pentru viața veșnică*, după cum ne învață Sfântul Ioan Gură de Aur, când zice: „*Ce câștig avem de pe urma vieții acesteia, dacă nu ne folosim de ea pentru a câștiga pe cea viitoare?*”⁵

Credința copiilor este inspirată și susținută de credința și iubirea părinților pentru ei. *Credința copiilor este unită cu dorința lor de a fi iubiți și de a iubi*. Când Biserica arată copiilor iubirea lui Hristos pentru ei, copiii devin icoane de nevinovăție și bunătate care ne conduc spre Împărăția cerurilor (cf. *Matei* 18, 3; 19, 14; *Luca* 18, 16). Credința nu este o simplă moștenire culturală, ci o chemare constantă a harului lui Dumnezeu adresată omului, care poate să răspundă acestei chemări, sau să o refuze.

Familia creștină transmite credința atunci când părinții își învață copiii să se roage și se roagă împreună cu ei; când îi duc la biserică și când îi îndeamnă la spovedanie și împărtășire, când se adună împreună cu ei la citirea Sfintei Scripturi, lăsând lumina credinței să strălucească peste viața lor de familie, și aducând laudă lui Dumnezeu ca fiind Tatăl nostru Cel ceresc.

Cei care nu botează copiii îi lipsesc de harul înfierii duhovnicești, de bucuria de-a se împărtăși din viața lui Hristos și a Bisericii Sale, de frumusețea legăturii lor liturgice cu Sfânta Treime, Care locuiește prin har în cei botezați în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh și unși cu Sfântul și Marele Mir ca să poată crește nu numai biologic, ci și teologic, adică duhovnicește, ca cetățeni ai Împărăției cerurilor.

Iubirea cu care părinții și nașii noștri ne-au primit și ne-au călăuzit primii pași în această lume este în același timp o prelungire tainică a iubirii milostive a lui Dumnezeu de la care am primit viața și un fundament solid, o garanție pentru creșterea și dezvoltarea armonioasă ca persoane umane libere, pregătite pentru a intra în comuniune cu ceilalți oameni și cu Dumnezeu.

De asemenea, astăzi, mai mult ca niciodată, este necesară *pregătirea tinerilor pentru Căsătorie și pentru viața de familie*.

Pentru cei care se căsătoresc sunt de mare folos *cunoștințele duhovnicești privind marea binecuvântare și demnitate a Căsătoriei* pentru viața celor ce se iubesc și pentru viața Bisericii care-i binecuvântează; apoi Spovedania și Împărtășirea viitorilor miri cu Sfânta Euharistie înainte de Cununie (întrucât aceasta nu se mai face azi în timpul Cununiei, ca în Biserica primară).

⁵ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omiliile la Evanghelia după Matei*, XC, III, trad. Pr. Dumitru Fecioru, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994, p. 1003.

De asemenea, este necesar ca nașii, în calitatea lor de părinți spirituali ai familiei nou întemeiate, să îndemne pe cei căsătoriți să participe cât mai mult la viața liturgică și misionară a Bisericii, să se roage cât mai mult ca Hristos-Domnul să întărească iubirea lor și să-i ajute să biruiască ispitele și încercările din viață. *Preoții din parohii sunt chemați să organizeze mai multe cateheze sau convorbiri pastorale cu tinerii și tinerele care se pregătesc pentru nuntă, cu părinții și cu nașii acestora, spre o mai bună pregătire a lor pentru a întemeia o familie creștină trainică și binecuvântată, spre a ajunge la fericire și mântuire.*

Fiecare dintre noi trebuie să avem o *permanentă preocupare față de viitorul familiei creștine și al neamului românesc*, prin redescoperirea și trăirea valorilor creștine în casele noastre, în parohiile de care aparținem și în marea familie a Bisericii lui Hristos⁶.

Să ne bucurăm totdeauna că *zămislirea pruncilor este un dar dumnezeiesc, o binecuvântare pentru familie și pentru popor, să îi sfățuim și să îi sprijinim pe tinerii căsătoriți să fie roditori de copii, să-i crească și să îi educe. Să redescoperim dialogul, prețuirea și ajutorarea reciprocă în familie și între familii. Să nu uităm niciodată că avortul este o crimă, oucidere a unui om nevinovat care nici nu se poate apăra (copilul). De aceea, cei care-șiucid copiii nenăscuți nu se pot împărtăși cu Hristos, Cel ce iubește copiii.*

Familia creștină în care copiii sunt primiți cu bucurie prin naștere sau prin adopție, și crescuți cu dragoste, educați creștinește și sprijiniți să urmeze un drum folositor în viață este binecuvântată de Dumnezeu cu darul mântuirii și al vieții veșnice⁷.

Dreptmăritori creștini,

Să folosim timpul acesta al Sărbătorii Nașterii Domnului astfel încât să aducem bucurie copiilor și părinților și tuturor oamenilor, mai ales acolo unde este întristare și tulburare. Să arătăm o atenție deosebită familiilor în care a slăbit iubirea și bucuria comuniunii, precum și persoanelor singure, sărace, bolnave, bătrâne, descurajate, îndoliate și îndurerate, *oferindu-le un semn al iubirii lui Hristos față de ei, o faptă bună și un cuvânt bun. Lumina de la Betleem ne cheamă să aducem semne de speranță acolo unde aceasta a slăbit.*

Astăzi, când foarte adesea iubirea și bunătatea din inimi sunt înlocuite cu ura și răutatea, când faptele bune se împuținează, iar cele rele se înmulțesc, când puțini oameni se îmbogățesc, iar foarte mulți sărăcesc, Evanghelia Nașterii lui

⁶ *Sfântul Botez și Sfânta Cununie azi – Îndrumător teologic, liturgic și pastoral*, București, Ed. Cuvântul Vieții a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, 2011.

⁷ *Pastorală Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cu prilejul Anului omagial al Sfântului Botez și al Sfintei Cununii în Patriarhia Română*, București, Ed. Basilica, 2011.

Hristos-Domnul ne cheamă pe noi, creștinii, care purtăm numele lui Hristos, la multă rugăciune și priveghere, la multă atenție și multă lucrare a faptelor bune.

Dacă am sărăcit material, să avem grijă să nu ne pierdem și ultima bogăție care ne-a rămas: bogăția sufletului, adică dreapta credință și bunătatea inimii, milostenia, prietenia și omenia. Să păstrăm și să înmulțim comoara cea mare și sfântă a credinței Bisericii și virtuțile strămoșești: nădejdea și cinstea, iubirea și dărnicia.

Bunătatea inimii și bogăția spirituală a sufletului nostru se arată în cuvinte și fapte.

Într-o vreme în care, foarte adesea, *cuvântul folosit în public rănește mai mult decât vindecă*, creează mai multă confuzie decât comuniune, seamănă mai multă dezbinare decât unitate, suntem chemați ca, prin rugăciune și priveghere, să înlocuim răutatea și sărăcia sufletului cu bunătatea și bogăția spirituală pe care le aduce în suflet credința vie în Dumnezeu.

Să ne rugăm necontenit Maicii Pruncului Iisus să ocrotească țara și poporul nostru și să ajute cu rugăciunile ei pe toți copiii și părinții, toate familiile care au nevoie de ajutor și binecuvântare de la Dumnezeu.

Să ne rugăm, de asemenea, Maicii Domnului să ajute Biserica în lucrarea ei misionară social-filantropică pentru copii și bătrâni, pentru bolnavi și săraci, pentru oamenii fără nici un sprijin, pentru „*cei pe care nu-i mai iubește nimeni*”, cum se spune în rugăciunea finală a *Acatistului Buneivestiri*.

Se așteaptă mult de la Biserică azi, deși ea este puțin ajutată de către acei oameni care ar putea să o ajute mai mult. Înainte de a judeca Biserica, trebuie să ne gândim dacă am ajutat-o suficient, ca fii ai ei, ca ea să poată ajuta pe alții mai săraci decât noi și mai neajutorați decât noi. *Căminele de bătrâni și de copii, unitățile medicale, cantinele pentru săraci și alte lucrări de caritate ale Bisericii noastre au nevoie de sprijin în continuare, pentru ca toți cei care au inițiat și realizat programe filantropice să nu se descurajeze, să nu înceteze lucrarea lor folosită altora.*

Totodată, aducem mulțumiri lui Dumnezeu pentru ajutorul dăruit nouă ca să începem anul acesta (2011) construirea Catedralei Mântuirii Neamului. *Mulțumim și tuturor clericilor și credincioșilor din toate eparhiile care au contribuit în fiecare lună cu banul lor la colecta națională pentru realizarea acestei lucrări mari și sfinte, necesare și utile din Capitala României.*

De asemenea, mulțumim autorităților centrale și locale care ne-au sprijinit financiar până în prezent, înțelegând că *această biserică are valoare de simbol pentru întreg neamul românesc*. Desigur, de acum înainte, lucrările construirii Catedralei Mântuirii Neamului vor crește mai mult ca volum și ca preț, fiind vorba de fundații solide și de spații multe la subsolul și demisolul catedralei. De aceea, suntem și vom fi recunoscători tuturor persoanelor și instituțiilor care ne

ajută să avansăm cu lucrările deja începute. Întrucât Arhiepiscopia Bucureștilor a contribuit financiar cel mai mult până în prezent la susținerea lucrărilor de construire a Catedralei Mântuirii Neamului, adresăm clerului și credincioșilor din această eparhie calde și părintești mulțumiri.

În același timp, mulțumim și altor eparhii din țară care sunt frunțase în dărnicie. Deși banii primiți din colecta națională nu acoperă toate cheltuielile de construcție a noii catedrale, ei reprezintă totuși o mare încurajare pentru Patriarhie, mai ales că traversăm acum o perioadă de criză economică.

Ca și în anii precedenți, la cumpăna dintre ani, adică în noaptea de 31 decembrie 2011 spre 1 ianuarie 2012, suntem chemați să ne rugăm lui Dumnezeu, Domnul timpului și al istoriei, pentru sănătate și mântuire, pentru toți românii din țară și din afara granițelor României.

Cu prilejul Sfințelor Sărbători ale Nașterii Domnului, Anului Nou 2012 și Botezului Domnului, Vă adresăm tuturor doriri de sănătate și mântuire, pace și bucurie, fericire și mult ajutor de la Dumnezeu în toată fapta cea bună, dimpreună cu urarea tradițională: „*La mulți ani!*”

„*Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu voi, cu toți.*” (2 Corinteni 13, 13)

† DANIEL,

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Pastorală la Praznicul Nașterii Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2011

Nașterea Domnului – izvorul vieții și mântuirii noastre

† NIFON,
*prin milostivirea lui Dumnezeu,
Arhiepiscopul Târgoviștei, Mitropolit onorific și Exarh patriarhal*

Iubitului nostru cler, cinului monahal și tuturor credincioșilor din Arhiepiscopia Târgoviștei, har, pace și ajutor de la Dumnezeu, iar de la noi, arhipăstorul vostru, arhierească binecuvântare și părintească îmbrățișare.

Iubiți slujitori ai altarelor și binecredincioși creștini,

Din an în an, ne învrednicește Dumnezeu să ne reamintim de marele și minunatul eveniment care a fost Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos, a Fiului lui Dumnezeu, „Care, pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire, S-a pogorât din ceruri și S-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria și S-a făcut om”. Așa mărturisim când rostim *Crezul*, la Sfânta Liturghie, crez care cuprinde elementele fundamentale și esențiale ale credinței noastre creștine ortodoxe.

Suntem, într-adevăr, în fața celui mai mare eveniment care s-a putut întâmpla vreodată pe pământ: Întruparea lui Dumnezeu. De aceea, s-a și început, prin acest eveniment, o eră nouă în istoria omenirii, era creștină. Adică, era situării celor care L-au primit pe Hristos ca Dumnezeu, sub puterea principiilor și învățăturilor Lui, care sunt descoperire dumnezeiască pentru îndrumarea vieții oamenilor pe pământ și pentru dobândirea celei de dincolo, din eternitate. El a venit pentru mântuirea și viața noastră.

Iubiți fii sufletești,

Vestea minunată pe care ne-o aduc colindătorii în fiecare an este cutremurătoare pentru mintea și pentru sufletul nostru, în general: este vestea Nașterii Fiului lui Dumnezeu prin înomenirea Sa, luând chipul nostru. Sfântul Ioan Gură de Aur, un mare părinte al Bisericii din sec. al IV-lea, spunea, într-o predică a sa, astfel: „Săltăm de bucurie și prăznuim și ne minunăm și ne uimim de taina cea mare a înomenirii lui Hristos, care covârșește toată mintea și priceperea omenească”. Ne uimește, dar, în același timp, ne și copleșește prin iubirea și strălucirea Sa dumnezeiască, dar și prin smerenia Sa desăvârșită, venind în lume și născându-Se, din Fecioara Maria, în ieslea Betleemului.

Întruparea Sa este viața și binecuvântarea noastră, întrucât este prezența printre noi a Celui ce a făcut cerul și pământul, cosmosul și pe noi înșine. Se întrupează Cel ce este Duh, Spirit, Dumnezeu, spre a înălța și îndumnezei trupul omenesc, spre a-l crește până la statura desăvârșirii, așa cum l-a voit Dumnezeu de la început, stare din care a căzut. Vine acum să-l înobileze, să-l restaureze în starea cea dintâi, să-i redea cinstea și valoarea, să-i readucă calitatea vieții și mântuirii lui. Vine să Se înfrățească cu noi, ca să fim toți fiii lui Dumnezeu și frați între noi, într-o iubirea Sa dumnezeiască. Acesta este cu adevărat minunatul eveniment al Nașterii Domnului, care covârșește toată mintea omenească.

Nașterea Domnului în Betleem nu este o naștere oarecare, ca a unuia dintre noi, ci este una minunată, este Nașterea Fiului lui Dumnezeu, Unul din Treime, venit printre noi spre a ne aduce învățătură de sus despre Dumnezeu, despre noi, despre felul în care trebuie să trăim viața pe pământ ca să moștenim Împărăția Cerurilor, adică mântuirea.

Asemenea eveniment nu se mai întâmplase niciodată în istorie. Dumnezeu mai vorbise oamenilor, în Vechiul Testament, prin îngeri și prin profeți, prin Cuvântul Său, precum lui Moise, din rugul aprins, dar nu venise niciodată să fie văzut, să se poată sta de vorbă cu El față către față. De aceea, evenimentul petrecut la Betleem este unic. Atât de mare și extraordinar, încât a copleșit pe contemporani până la a-i deruta în comportamentul lor în acel timp, ajungându-se până la răstignirea Sa pe Cruce. Nu mult după aceea, prin învățatura, minunile și Învierea Sa, Iisus a confirmat marea binecuvântare a mântuirii oamenilor, prin minunata Sa Naștere.

Iubiți credincioși și fii duhovnicești,

Vestea minunată a Întrupării Mântuitorului ni se readuce în amintire în fiecare an, ca să ne reînnoim credința în dumnezeirea Sa și să ne reînnoim și

viața noastră sufletească. Mântuitorul ne-a încredințat că El este Mesia, Fiul lui Dumnezeu, prin întreaga Sa activitate și prin învățăturile Sale, cuprinse în Sfintele Evanghelii și în celelalte scrieri ale Sfintei Scripturi și consemnate și aprofundate în Sfânta Tradiție, de către autori inspirați de Dumnezeu.

Prin învățătura Sa, a adus noutăți care au revoluționat lumea socială și religioasă a vremii. A adus *legea dragostei* de Dumnezeu, dovedită prin dragostea față de aproapele: „Dragoste mai mare decât aceasta nimeni nu are: să-și pună cineva viața pentru prietenii săi. Voi sunteți prietenii Mei, dacă faceți ceea ce vă poruncesc” (*Ioan 15, 14-15*), iar, în prima sa epistolă sobornicească, Sf. Evanghelist Ioan spune: „Pentru că cel ce nu-și iubește fratele pe care-l vede, nu-L poate iubi pe Dumnezeu pe Care nu-L vede. Și această poruncă o avem de la El: cel care-L iubește pe Dumnezeu, să-l iubească și pe fratele său” (*1 Ioan 4, 20-21*). Un alt exemplu din minunatele Sale învățături, exprimat prin dumnezeiescul Său grai, este *legea iertării*: „Și ne iartă nouă greșalele noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri” (*Matei 6, 12*), lege care recomandă bunătatea și mila, în locul răutății, pedepsei și judecății.

Pentru învățăturile Sale, care au schimbat fața lumii în privința valorilor supreme ale vieții și mântuirii, Iisus Hristos Domnul nostru a pățimit răstignirea și moartea, dar nu a renunțat la ele. A murit pentru ele, pentru ca noi să le înțelegem și să le urmăm. El a venit și ca să ia asupra Lui păcatele oamenilor și să le răscumpere prin Jertfa Sa, căci scris este că „a fost pedepsit pentru mântuirea noastră și prin rănilor Lui noi toți ne-am vindecat” (*Isaia 53, 5*). Toate acestea constituie stâlpii pe care s-a clădit religia creștină și Biserica lui Hristos.

Pentru toate acestea, să primim „vestea minunată” a Nașterii Domnului cu reînnoirea credinței noastre în El, în Iisus Hristos, *Izvorul vieții și mântuirii noastre, în învățăturile Sale și în Jertfa Sa pentru noi*. Să fie pentru noi toți prilej de mulțumire și recunoștință față de Dumnezeu pentru darul sfânt al vieții noastre. Să ne întoarcem la curăția minții și inimii copiilor care ne vestesc Nașterea Pruncului Iisus.

Cei care iubesc viața în Hristos, iubesc, mai întâi, Sfânta Sa Biserică, întemeiată pe pământ, prin lucrarea Duhului Sfânt, și adusă și în țara noastră, prin predica Sfântului Apostol Andrei, care este ocrotitorul României, și trăiesc o bucurie sfântă, cântând, împreună cu Isaia prorocul: „Cu noi este Dumnezeu, înțelegeți neamuri și vă plecați, căci cu noi este Dumnezeu” (*Isaia 8, 9*).

Dar, pentru a-L mărturisi și alora, semenilor și omenirii, potrivit vocației noastre misionare, trebuie să-L avem, noi înșine, pe Dumnezeu în inima noastră, pentru că El ne-a iubit atât de mult, spune Sf. Apostol și Evanghelist Ioan: „încât

pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat, pentru ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică” (Ioan 3, 16).

Aici este viața și mântuirea noastră, în Biserica Ortodoxă strămoșească, prin rugăciuni la Mântuitorul Hristos și la Maica Domnului, prin Sfintele Taine și prin Sfânta Cruce, prin mijlocirile Sfinților și prin slujbele preoților, rânduiri prin hirotonie, de către episcopi, prin Harul lui Dumnezeu, căci, așa cum spune Sf. Ciprian al Cartaginei: „în afară de Biserică, nu este mântuire”.

Mântuitorul ne-a poruncit: „ca toți să fie una” (Ioan 17, 21), pentru ca lumea să creadă în *una, sfântă, sobornicească și apostolească Biserică*, căci dezbinarea duce la neîncrederea în credința creștină, la îndepărtarea totală a unora de la credință.

Dreptmăritori creștini,

Fiul lui Dumnezeu a venit în lume pentru mântuirea noastră și, de aceea, Îl numim Mântuitor. Aceasta este bucuria cea mare a Crăciunului, precum a spus îngerul păstorilor în noaptea cea sfântă și se minunau de cântarea pe care o auzeau deasupra staulului în care S-a născut Pruncul Iisus: „iată, vă binevestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru tot poporul; că-n cetatea lui David vi S-a născut azi Mântuitor, Care este Hristos Domnul” (Luca 2, 10-11).

De fiecare dată, la Crăciun, vedem slava Fiului lui Dumnezeu întrupat, „slavă ca Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr” (Ioan 1, 14). Așadar, prin Iisus, a venit harul și, prin har, mântuirea, precum spune Sf. Apostol Pavel: „prin har suntem mântuiți” (Efeseni 2, 5).

La Sărbătoarea Crăciunului simțim că Dumnezeu este cu noi, pentru că El Însuși așa a prorocit, căci Mesia, cu numele de Emanuil, se tâlcuiește „cu noi este Dumnezeu” (Isaia 7, 14; Matei 1, 23).

Fiul lui Dumnezeu S-a făcut asemenea nouă, în afară de păcat, rămânând Dumnezeu. Păstorii I s-au închinat ca unui Mântuitor și magii I-au adus daruri ca unui Împărat, cum vedem în Icoana Nașterii din noaptea cea sfântă. Aici este deci taina și minunea negrăită din care izvorăște bucuria și certitudinea că Dumnezeu n-a lăsat lumea la voia întâmplării după ce a creat-o, ci a mântuit-o prin Fiul Său și o conduce spre desăvârșire prin Duhul Sfânt.

Dumnezeu, descoperit nouă în Betleem, sub chipul Pruncului divin, rămâne ascuns, mai departe, în taina ființei Sale, acolo în Ontologia cea inexprimabilă și necuprinsă de gând și de cuvânt, adică în ceea ce este și cum este El în ființa Sa dumnezeiască, iar atât cât ni S-a descoperit, pe măsura puterilor minții noastre, ne este de ajuns pentru viața și mântuirea noastră, umplându-ne de mângâiere și har.

Pentru toate aceste motive, prin glasul Bisericii, suntem chemați în aceste Sfinte Sărbători să fim recunoscători și să mulțumim lui Dumnezeu pentru toate darurile de care ne-a învrednicit, să prețuim darul vieții noastre și să-l folosim

pentru mântuirea noastră și a semenilor noștri, a familiilor noastre și a poporului român dreptcredincios.

Iubiți credincioși,

Sărbătorile de Crăciun, Anul Nou și Bobotează trebuie să fie, așa cum învățăm din universul colindelor noastre și din conținutul cântărilor creștine, o superbă celebrare a purității în viața noastră. Nașterea Domnului din Preacurata Fecioară, proștețimea Anului Nou, apele sfințite ale Bobotezei, îngerescul chip al Sf. Proroc Ioan, colindele, datinile și pomul de Crăciun, toate sunt menite să ne inducă o stare de noblețe sufletească, cel puțin două săptămâni din an, pentru a fi mai buni, mai frumoși în gândire și mai curați la suflet, plini de iubire față de aproapele.

Din păcate, printre noi există prea mulți semeni care sărbătoresc într-un mod fără conținut spiritual, cu reducere numai la consum material și distractiv, într-un mediu agresiv și dizolvant din punct de vedere al valorilor spirituale. Vorbim adesea, pe bună dreptate, de idealuri ecologiste pentru refacerea și menținerea creației lui Dumnezeu, a pământului, în toată puritatea, frumusețea și rodnicia lui. Dar, ar trebui să vorbim, cât mai des și mai convingător, despre promovarea unui ecologism spiritual pentru combaterea poluării sufletelor, în special ale celor tineri, sistematic agresate de libertinajul mediatic, care promovează vulgaritatea și violența, toate aceste poluări fiind consecințe ale unei libertăți eronat înțelese și conducând la răsturnarea valorilor. Libertatea folosită adesea de presă pentru a cultiva limbajul neadecvat, calomnia și distrugerea morală, libertate pe care cineva crede că o are pentru a spune și face ce vrea, fără să țină cont dacă rănește pe cei din jur, toate acestea sunt consecințe ale poluării morale. Din punct de vedere creștin, nu este liber cel care poate să facă și să spună ce vrea, ci este liber cel care spune și face ceea ce trebuie și ceea ce este cuviincios și ziditor pentru societate.

Sperăm ca societatea noastră să continue să se reînnoiască prin educația creștină. Un rol foarte important îl au preoții noștri, care, împreună cu profesorii de religie, fac un adevărat apostolat creștin în mijlocul generației care este menită să întinerească Biserica și societatea, confruntate, material, cu o perioadă grea din viața noastră, datorită crizei economice și morale. Prin această inoculare, prin educație, a valorilor creștine primite de la înaintași, nu ne vom pierde identitatea, limba, tradițiile, sărbătorile, bucuriile și speranța.

Iubiți slujitori ai altarelor și binecredincioși creștini,

Să mulțumim, cu smerenie și credință, Bunului Dumnezeu, pentru revărsarea de har și ajutor asupra Arhiepiscopiei Târgoviștei, în anul care se

încheie și să-L rugăm să ne ocrotească și în anul ce vine, pentru a ne bucura de roade binefăcătoare pentru Biserică și credincioșii ei statornici.

Neuitat rămâne în sufletele noastre, ale tuturor, pelerinajul miilor de credincioși, împreună cu preoții lor, la sărbătoarea *Sf. Ierarh Nifon, Patriarhul Constantinopolului și Mitropolitul Țării Românești*, când s-au închinat la Sfintele sale Moaște.

Pentru aceasta, vă sunt tuturor recunoscător, credincioșilor, preoților și viețuitorilor sfințelor noastre mânăstiri, cu rugăciunile și binecuvântarea noastră.

Totodată, nu trebuie să uităm realizarea, cu smerenie și credință, a ediției jubiliare a „Tetraevangheliarului” lui Macarie, cea de-a treia carte apărută la Târgoviște, în anul 1512, și care reprezintă un remarcabil monument spiritual, cultural și național.

Împărtășindu-vă aceste gânduri și îndemnuri, vă adresez tuturor, cu prilejul Sărbătorilor de Crăciun, Anului Nou 2012 și Botezului Domnului, urări de sănătate și de înnoire a vieții, cu dragoste și credință întru Hristos, Cel care S-a pogorât din ceruri pentru plinătatea vieții și a mântuirii noastre.

În această zi de har dumnezeiesc, vă îmbrățișez pe toți, cler și credincioși, cu părintească dragoste.

Al vostru de tot binele doritor și rugător către Hristos,
Cel născut în Peștera Betleemului,

† NIFON,

Arhiepiscopul Târgoviștei, Mitropolit onorific și Exarh patriarhal

Pastorală la Praznicul Nașterii Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2011

† TEODOSIE,
*prin Harul lui Dumnezeu,
Arhiepiscopul Tomisului*

Iubitului nostru cler, cinului monahal și dreptcredincioșilor creștini, har și pace de la Fiul lui Dumnezeu Cel întrupat, slăvit împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt, iar de la Noi, părintească binecuvântare.

Nașterea Domnului Iisus Hristos este Darul cel mai de preț al lui Dumnezeu pentru noi.

Iubiți fii duhovnicești,

Sărbătoarea Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos este Marele praznic al bucuriei prin care Dumnezeu Se pogoară pe pământ pentru a ne ridica pe noi oamenii, și împreună cu noi, întreaga creație, la viața Sa cea dumnezeiască. Nicio religie și nicio filosofie nu vorbesc despre vreo coborâre a lui Dumnezeu la oameni. De aceea, putem spune că prin întruparea Fiului, omenirea se bucură de cea mai mare grijă și iubire din partea lui Dumnezeu.

Noi suntem creația lui Dumnezeu cea mai de seama și de aceea El are grijă de noi, chiar după căderea în păcat, când hotărăște să trimită pe Fiul Său ca să Se pogoare la noi și să ne mântuiască: „Căci Dumnezeu așa de mult a iubit lumea, încât pe Fiul Său cel Unul-Născut, L-a dat [...] ca să se mântuiască, prin El lumea” (Ioan 3, 16-17).

Ca Iubire desăvârșită (1 Ioan 4, 8, 16), Dumnezeu ne oferă ce are El mai de preț, ni-L trimite pe Fiul Său ca să ne mântuiască, așa cum rostim în Crez: „Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, Care din Tatăl S-a născut mai înainte de toți

vecii". Și, tot în Crez mai mărturisim că întruparea Fiului este darul suprem pe care Dumnezeu îl face omenirii, în deplina Sa libertate și iubire: „Care pentru noi, oamenii, și pentru a noastră mântuire, S-a pogorât din ceruri și S-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Maria Fecioara, și S-a făcut Om”.

Vedem că Fiul lui Dumnezeu nu Se naște pentru Sine, ci pentru noi, oamenii. Atunci când suntem aduși la existență, ne naștem pentru noi, pentru ca să ne împărtășim și să ne bucurăm de darul vieții pe care Dumnezeu ni-l oferă prin părinții noștri, însă la Hristos lucrurile stau cu totul altfel. Dacă noi nu existam deloc înainte de zămislirea noastră în pântecele mamei, El, Fiul lui Dumnezeu, exista mai înainte de veci. În acest sens, Sfântul Ioan Casian spune că Fecioara Maria nu naște un om oarecare, ci pe Creatorul ei, pe Cel care exista mai înainte decât ea, născut din Tatăl din veșnicie: „Vezi, așadar, că, nu numai Maria L-a născut pe Cel mai în vârstă decât ea [...] pe Făcătorul ei și, născând pe Născătorul ei, a devenit Născătoare a Născătorului ei”.

Frați creștini,

Sfântul Apostol Ioan ne spune că prin Fiul lui Dumnezeu au fost create toate cele ce există: „Toate prin El s-au făcut; și fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut [...] lumea prin El s-a făcut” (*Ioan 1, 3,10*). Iar Sfântul Apostol Pavel subliniază ideea că Iisus Hristos este atât Creatorul, cât și Purtătorul de grijă al universului, existența Lui fiind mai presus de timp și peste măsura noastră de înțelegere: „Pentru că întru El au fost făcute toate, cele din ceruri și cele de pe pământ, cele văzute, și cele nevăzute. El este mai înainte decât toate și toate prin El sunt așezate” (*Coloseni 1, 16-17*).

Toate aceste scripturi ne ajută să înțelegem și mai bine adevărul că Hristos este Darul suprem care ni se aduce pentru a noastră mântuire. Părintele Dumitru Stăniloac ne spune că întruparea Fiului lui Dumnezeu reprezintă darul cel mai prețios de care se învrednicește omenirea:

„Pentru a restabili raportul de iubire între ființa noastră umană și Dumnezeu și între noi și semenii noștri, Dumnezeu însuși S-a introdus în lume ca Dar și Cuvânt suprem. [...] El e Darul cel mai prețios și Cuvântul suprem al Tatălui către noi. El este comunicare supremă a iubirii Tatălui către noi. [...] Fiul cel Unul Născut al Tatălui [...] vine nu numai ca Darul și Cuvântul suprem, ci și ca Persoană dăruitoare și cuvântătoare”.

Astfel, prin sărbătoarea Crăciunului, Hristos se aduce ca Dar al lui Dumnezeu și pentru cel sărac, dar și pentru cel bogat; și pentru cel sănătos, cât și pentru cel bolnav; atât pentru cel care se veselește, cât și pentru cel care este în strâmtorare, durere sau încercare. De aceea, mai întâi de toate, trebuie

să ne bucurăm cu toții de Hristos Domnul care S-a născut în Betleemul Iudeii, deoarece El nu face nicio diferență între noi. Prin venirea Lui pe pământ ne înconjoară pe toți cu aceeași dragoste:

„Fiul lui Dumnezeu, făcându-Se Om, exclusiv pentru alții, reprezintă culmea generozității, din care se poate întări generozitatea umană, pentru slăbirea egoismului. El nu are nevoie să fie om, pentru a exista în modul și gradul suprem. El se face Om numai pentru oameni, purtând toate ale omului, nu pentru a se realiza pe Sine ca Dumnezeu, ci pentru a realiza în Sine culmea omului adevărat, pururea mai presus de oameni, pentru a da oamenilor puterea să se înalțe în veci, să aibă un model întăritor mai presus de ei”, ne spune iarăși părintele Stăniloae.

Momentul nașterii Fiului lui Dumnezeu ca Om unește cerul cu pământul în mod real. Avem pe de o parte pe magi și pe păstori, care aleargă să se închine Mântuitorului Hristos, iar pe de altă parte oștirile îngerești, care, la rândul lor, nu conțin să aducă lauda lui Dumnezeu: „Slava întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire!” (*Luca 2, 14*). Toți împreună: cerul și pământul, îngerii și oamenii, într-un cuvânt întreaga creație, își exprimă bucuria întâlnirii cu Dumnezeu. Stihirile Vecerniei Nașterii Domnului Hristos redau cel mai bine acest adevăr de credință: „Ce vom aduce ție, Hristoase? Că Te-ai arătat pe pământ ca un om, pentru noi. Fiecare din faptele cele zidite de Tine mulțumire aduce ție: îngerii cântarea, cerurile steaua, magii darurile, păstorii minunea, pământul peștera, pustiul ieslea, iar noi pe Maica Fecioara. Dumnezeu, Cel ce ești mai înainte de veci, miluiește-ne pe noi”.

Dreptmăritori creștini,

Nașterea lui Hristos reprezintă punctul central al istoriei umanității și evenimentul cel mai important pe care omenirea îl cunoaște. Marele scriitor bisericesc Eusebiu de Cezareea spune că venirea Fiului lui Dumnezeu pe pământ trebuie văzută ca cea mai minunată faptă istorică la care umanitatea ia parte: „Lumea asta a noastră, a oamenilor, n-a cunoscut din veac decât un singur eveniment cu adevărat ieșit din comun, uimitor și neasemuit: atunci, anume, când Fiul lui Dumnezeu S-a arătat cu adevărat pe pământ”.

De aceea, prin întruparea Fiului, Dumnezeu Se coboară și se înfrățește cu noi, pentru a rămâne alături de noi în veci. Prin nașterea Fiului ca Om, Dumnezeu vine la noi astfel că acest timp sfânt, așa cum frumos ne sfătuiește părintele Teofil Părăian, este un prilej de reflecție la noi înșine și la Hristos.

Mai întâi de toate se cade să ne gândim la fapta cea preamănată a coborârii Fiului lui Dumnezeu la noi, la modul în care El S-a născut într-o

iesle sărăcicioasa, într-un loc smerit, lipsit de strictul necesar, pentru a ne căuta pe noi și a ne oferi mântuirea. Așa cum spune Sfântul Apostol Pavel, prin pogorârea Sa, Fiul lui Dumnezeu, se îmbracă în neajunsurile și toate necazurile acestei lumi pentru a ne îmbogăți cu viața Sa dumnezeiască: „Ca El, bogat fiind, pentru voi a sărăcit, ca voi cu sărăcia Lui să vă îmbogățiți” (2 Corinteni 8, 9).

Iubiți fii duhovnicești,

Coborârea Fiului lui Dumnezeu trebuie urmată de fiecare dintre noi. Orice om este dator să renunțe cât mai mult la preocuparea de sine și la grijiile pământești, să dea la o parte egoismul care-l ține în robia patimilor, pentru a putea ieși în întâmpinarea Pruncului dumnezeiesc, Hristos, și a semenilor săi. Niciun om nu trebuie să trăiască pentru sine. Pentru a se împlini omul are nevoie mai întâi de Dumnezeu și apoi de frații săi întru umanitate.

Fiind Dumnezeu, Fiul Se face și Om și rămâne veșnic Dumnezeul-Om. Astfel, El este mereu alături de noi atât ca Dumnezeu al nostru, după divinitate, cât și ca Fratele nostru după umanitate. Urmând lui Hristos, suntem datori să ne facem frații tuturor oamenilor și să devenim aproapele oricărei persoane care are nevoie de ajutorul, de respectul, de atenția și de iubirea noastră.

Dreptmăritori creștini,

Sărbătoarea Crăciunului este un praznic al darului și al iubirii. Tocmai de aceea se cade ca în aceste momente sfinte să punem un nou început spre înduhovnicirea vieții noastre și să devenim, în calitate de creștini, vase de iubire atât pentru Dumnezeu, cât și pentru semenii noștri. Să ne punem în slujba celor necăjiți, a celor care au nevoie de sprijinul nostru, în aceste vremuri grele, de sărăcire materială, spre a nu cădea în deznădejde.

Să-L primim pe Hristos să Se nască și în viața, familia și ființa noastră pentru a ne putea împărtăși cu bucurie de lumina Sa dumnezeiască. Având bucuria și șansa de a locui pe tărâmul străvechi al Schythiei Minor, Dobrogea de astăzi, să privim cu mintea și să simțim cu inima pașii celui ce ne-a adus pe Pruncul născut în Betleem. Să ne aplecăm cu smerenie la peștera noastră, lăsată moștenire de părintele duhovnicesc al tuturor românilor, Sfântul Apostol Andrei, și să aprindem candela sufletului nostru spre înnoirea credinței și lucrarea sfințeniei în mijlocul semenilor noștri. De aceea, să nu lăsăm să treacă la întâmplare timpul Praznicului Nașterii lui Hristos, ci să-l valorificăm prin gândurile și faptele noastre bune. Să ne rugăm mai mult,

să fim mai smeriți și mai milostivi pentru a deveni sălașuri vrednice spre nașterea lui Hristos în noi.

Vă îmbrățișez cu dragoste părintească, rugând pe Pruncul Cel Născut în iesle să vă dăruiască tuturor pacea, bucuria și dragostea Sa dumnezeiască, spre desăvârșirea vieții noastre.

Al vostru Arhipăstor, de tot binele doritor și către Hristos rugător,

† TEODOSIE,
Arhiepiscopul Tomisului

Pastorală la Praznicul Nașterii Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2011

† CALINIC,
Arhiepiscopul Argeșului și Muscelului

*Iată Dumnezeu cel tare al mântuirii mele;
nădăjdui-voi intru El și nu mă voi înfricoșa,
că izvorul puterii mele și cântarea mea de laudă
este Domnul Dumnezeu (Isaia 12, 2)*

*Preacucernici Părinți, Slujitori ai Sfințelor Altare,
Dreptmăritori Creștini,
Iubitori ai Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos,*

Primul gând care trebuie să ne străbată ființa, de fiecare dată când revenim la viață, într-o nouă zi binecuvântată de Dumnezeu, este gândul sfânt asupra lucrării Sale făcută dintru început: zidirea noastră, a fiecăruia dintre noi, în această frumusețe a lumii văzute.

Începuturile existenței noastre, ca făpturi alcătuite din trup și suflet, au fost în Sfatul Sfintei Treimi, atunci când Dumnezeu a zis: „Să facem om după chipul și asemănarea Noastră, ca să stăpânească peștii mării, păsările cerului, animalele domestice, toate vietățile ce se târăsc pe pământ și tot pământul! Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat și femeie” (*Facere 1, 26-27*).

Această zidire – bărbat și femeie – în toată plenitudinea ei, a preocupat spiritele alese ale omenirii. Să ne gândim la cele scrise de profetul David: „Când privesc cerurile, lucrul mâinilor Tale, luna și stelele pe care Tu le-ai întemeiat,

îmi zic: Ce este omul că-Ți amintești de el? Sau fiul omului că-l cercetezi pe el? Micșoratu-l-ai pe dânsul cu puțin față de îngeri, cu mărire și cu cinste l-ai încununat pe el. Pusu-l-ai pe dânsul peste lucrul mâinilor Tale, toate le-ai supus sub picioarele lui” (*Psalmi* 8, 3-6).

Peste o vreme de secole, acum aproape douăzeci și cinci de veacuri, Sofocle, în scrierea sa *Antigona*, ne lăsa în chip profetic, pentru adâncă meditație cele câteva cuvinte de foc: „În lume-s multe mari minuni! Minuni mai mari ca omul nu-s!”

Dreptmăritori creștini,

Deopotrivă cu cei din veacuri apuse, mai aproape de noi, înțelepții scriitori din secolele XIX și XX, gândindu-se la actul primordial al creației, au scris: „Omul este un mic microcosmos, adică o întreagă lume mică, oglindă vie în care se răsfrânge icoana zidirii întregi, al căreia el este minunea cea mai frumoasă”¹, și că „Nimic nu-i mai presus de om! [...] Dimpotrivă, omul e mai presus de orice, mai presus decât orice, mai presus chiar de întregul univers”².

Intrând mai adânc în tainica alcătuire a omului, „ființa necunoscută”³ după mărturiile celor din științele medicinei, vom vedea și latura cea zbuciumată a ființei umane: „Omul trebuie să știe că, în definitiv, orice ar face și oricât s-ar asocia, el este un singuratic și un neînțeles”⁴ și că „În fiecare om Universul se opintește, numai omul fiind schimbător și pe pământ rătăcitor”⁵.

După cum se știe, cei dintâi părinți ai neamului omenesc, folosind libertatea în chip îndrăzneț și abătându-se de la legile dumnezeiești, s-au îndepărtat de ascultarea ce trebuia s-o dea Atoateziditorului Dumnezeu, suferind o vreme înstrăinarea de iubirea Părintelui Luminilor. Aceasta a fost voia liberă a protopărinților noștri care a dus la neascultare și suferință.

Cu toată această înstrăinare, omenirea n-a fost părăsită de Creatorul Dumnezeu, care din cerul cerurilor grăiește ca un Părinte: „Cu iubire veșnică te-am iubit și de aceea Mi-am întins spre tine bunăvoința” (*Ieremia* 31, 3).

Cum am putea oare tălmăci: „Căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încât pe Fiul Său, Cel Unul-Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică” (*Ioan* 3, 16)? Vom înțelege, negreșit, că Dumnezeu este statornic hotărârii Sale dintru începuturi, când a zidit, în Sfat Treimic, din iubire veșnică, pe părinții noștri cei dintâi, Adam și Eva, din care noi am răsărit până

¹ Gheorghe Asachi (1788-1869).

² Octavian Goga (1881-1938).

³ Alexis Carrel (1873-1944).

⁴ Tudor Arghezi (1880-1967).

⁵ Mihai Eminescu (1850-1889).

azi, întrupându-ne, într-un anumit loc, oră, lună și an!

Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, S-a întrupat, ca și noi oamenii, potrivit Sfatului Sfintei Treimi, pentru a dărâma zidul care separa pe om de Dumnezeu, făcându-se astfel împăcarea și întoarcerea acasă a fiilor rătăciți prin valorile neascultării.

Potrivit Sfinților Părinți: „Când medităm apoi la negrăita Sa înțelepciune, la iubirea de oameni și la nepătrunsa Lui îndelungă răbdare, care rabdă greșelile cele fără de număr ale oamenilor, ne vine să-L preamărim din tot sufletul. Și când cugetăm la dragostea Sa nemărginită față de noi, că deși n-am făcut nici un bine, a primit să se facă om, Dumnezeu fiind, ca să ne mântuiască din rătăcire, să ne ridicăm spre dorirea Lui”⁶.

Întruparea Fiului lui Dumnezeu este o Taină mai presus de orice Taină, așa precum întruparea noastră, din voința și dragostea Sfintei Treimi, este o taină negrăită: „O, covârșitoare iubire și minunată dragoste! Ne facem părtași de dorul Tău, Dumnezeule în Treime și Cuvinte al lui Dumnezeu, Slăvit ești cu adevărat, Doamne, care ne-ai făcut părtași de slava firii Tale mai presus de înțelegere. Cu adevărat negrăit ești Tu, și necuprinse sunt lucrurile care le faci și în chip covârșitor veșnică este dragostea Ta cea pentru noi”⁷.

În chip tainic, Dumnezeu a ales, dintre zidirile Sale, pe Fecioara Maria, vasul ales și crinul ceresc, din care avea să se nască, în chip trupesc, ca om, Iisus Hristos, „întru totul asemenea nouă, afară de păcat” (*Evrei 4, 15*), cum scrie în dumnezeieștile Scripturi marele Apostol Pavel.

Iată cum a inspirat Duhul Sfânt, mâna și sufletul scriitorului ca să mărturisească: „Știu Doamne, că din Duh născându-Te / și din Fecioară, în Om ți-ai cuprins Necuprinsul. / Ca să mă iubești, două mii de ani ai așteptat să mă nasc!”⁸

Cum vom putea oare numi această legătură de dragoste, dintre Creator și creatură?

Iisus Hristos S-a întrupat printre noi oamenii, devenind împreună viețuitor cu noi, aici pe pământ. El a venit să-și asume starea noastră în care am căzut și să devină ca unul dintre noi pentru a ridica la ceruri zidirea Sa, eliberată de neascultare și păcat, pentru că: „Păcatele noastre sunt acelea care nu lasă pe Dumnezeu să strălucească în noi, ci ne bagă cu demonii ce ne chinuie”⁹.

⁶ SFÂNTUL IOAN CASIAN, *Cuvânt plin de folos, despre Sfinții Părinți din pustia sketică și despre darul deosebirii*, trad. pr. Dumitru Stăniloae, (*Filocalia sau Culegere din scrierile sfinților părinți, care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, I), București, Ed. Humanitas, 2005, pp. 139-140.

⁷ CALIST PATRIARHUL, *Capete despre rugăciune*, trad. pr. Dumitru Stăniloae, (*Filocalia sau Culegere din scrierile sfinților părinți, care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, VIII), București, Ed. Humanitas, 2002, pp. 275-276.

⁸ Tiberiu FRIM, *Juventus*.

⁹ SFÂNTUL ANTONIE CEL MARE, *Învățăături despre viața morală*, (*Filocalia sau Culegere din scrierile sfinților părinți, care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, I), p. 43.

Pentru a scăpa de ispitele care ne asaltează în fiecare clipă, credința și nădejdea noastră în Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, ne salvează de la alunecările de zi cu zi, și că:

„[...] Nu s-a rușinat de noi Stăpânul întregii firi văzute și nevăzute, ci umilindu-Se pe Sine și luând asupra Sa pe omul căzut sub patimile de ocară și sub osânda Dumnezeiască, s-a făcut întru toate asemenea nouă, afară de păcat, adică afară de patimile de ocară. El a luat toate pedepsele trimise asupra omului pentru păcatul neascultării de către hotărârea dumnezeiască: moartea, osteneala, foamea, setea și cele asemenea acestora, făcându-se ceea ce suntem noi, ca noi să ne facem ceea ce este El: Cuvântul trup S-a făcut (*1 Ioan 1, 14*), ca trupul să se facă Cuvânt; fiind bogat S-a făcut sărac pentru noi, ca noi să ne îmbogățim cu sărăcia Lui (*2 Corinteni 8, 9*); S-a făcut asemenea nouă din multa iubire de oameni, ca noi să ne facem asemenea Lui prin toată virtutea”¹⁰.

Dreptmăritori creștini,

Virtutea credinței în Iisus Hristos Domnul, ne absolvă de orice judecată, potrivit Scripturii: „Cel ce crede în Iisus nu este judecat, iar cel ce nu crede a și fost judecat pentru că nu a crezut în numele Celui Unuia-Născut, Fiul lui Dumnezeu, iar aceasta este judecata, că Lumina a venit în lume și oamenii au iubit întunericul mai mult decât Lumina. Căci poftele lor erau rele” (*Ioan 3, 18-19*).

Întreaga noastră grijă este de a ne ruga lui Dumnezeu ca să ne întărească pentru a nu săvârși fapte rele, trupești și sufletești pentru „că oricine face rele urăște Lumina, adică pe Iisus Hristos, și nu vine la Lumină, pentru ca faptele lui să nu se vădească” (*Ioan 3, 20*).

Se cuvine cu adevărat, ca noi, din năduful zilei sau amărăciunea vieții de zi cu zi, să ne aducem aminte de păstorii care au primit glas îngeresc, că S-a născut prunc dumnezeiesc în peștera Betleemului:

„Nu vă temeți, Că iată, vă binevestesc vouă bucurie mare care va fi peste tot poporul. Că ni s-a născut azi Mântuitor, care este Hristos Domnul, în Cetatea lui David. Și acesta va fi semnul: Veți găsi un prunc înfășat, culcat în iesle. Și îndată s-a văzut, împreună cu îngerul, mulțime de oaste cerească, laudând pe Dumnezeu și zicând: Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire. Iar după ce îngerii au plecat de la ei, la cer, păstorii vorbeau unii către alții: Să mergem până la Betleem să vedem cuvântul acesta ce s-a făcut și pe care Domnul ni l-a făcut cunoscut. Și grăbindu-se, au venit și au aflat pe Maria și Iosif și pe Prunc, culcat în iesle. Și văzându-l, au vestit cuvântul grăit lor despre acest Prunc. Și toți câți auzeau se mirau de cele spuse lor de către păstori. Iar Maria păstra toate aceste cuvinte,

¹⁰ SFÂNTUL MARCU ASCETUL, *Epistolă către Nicolae monahul, (Filocalia, I)*, p. 323.

punându-le în inima sa. Și s-au întors păstorii, slăvind și laudând pe Dumnezeu, pentru toate câte auziseră și văzuseră precum li se spusese” (*Luca 2, 10-20*).

Iată descrierea curată, unică, adânc grăitoare, care ne adeverește cea mai mare minune din Univers și de care noi pământenii ne bucurăm cu bucurie mare, această bucurie găsindu-se exprimată și în celebrele colinde de Nașterea Domnului, creații izvorâte din credința, nădejdea și dragostea inimii celui mai harnic și frumos popor din lume.

Am învățat din străbuni că ziua cea mai nevinovată care și-a deschis porțile pentru primirea celei mai mari binecuvântări din Cer și de pe pământ, este de-a pururi Crăciunul, ziua Creației din nou, ziua nașterii Întemeietorului religiei creștine și sărbătoarea, deopotrivă, a *familiei creștine!*

Dreptmăritori Creștini,

Dumnezeu, în atotînțelepciunea Sa, a ales pentru întruparea Fiului sânul mamei ca altar și familia ca loc de creștere „în har și înțelepciune” (*Luca 2, 52*).

Cine nu știe că familia este cea mai caldă și sigură vatră, cea dintâi și cea mai binecuvântată școală, dacă părinții se dăruiesc chemării de ziditori binecuvântați de Dumnezeu, în această frumusețe a lumii văzute?

Cum să nu mărturisim că astăzi stau față în față familia sfântă, în care crește Iisus și familia blestemată a lui Irod? Una e familia, cămin al nevinovăției, rugăciunii, duișiei, bucuriei și al tuturor harurilor și virtuților. Cealaltă este familia lui Irod, cuib al nelegiuirilor, al desfrâului, al beției, al petrecerilor vinovate, al uciderii de prunci neajutorați.

Ca temei viu și pururea prezent, avem mereu în față mărturia familiei simple dar aspre, cum era casa bătrânului și dreptului Iosif, în care a crescut și s-a întărit în Duhul Sfânt, pruncul Iisus (*Luca 2, 40*). Este și casa noastră unde ne-am născut și am crescut ca și Iisus, în grija părinților veghetori și neadormiți asupra vieții de zi cu zi, asupra pruncilor veniți, ca dar al lui Dumnezeu.

Oriunde ne-am afla în lume, grija pentru familia în care se nasc și cresc *pruncuții* trebuie să fie o datorie sacră, având grijă de ei ca și cum am avea în grijă creșterea pruncului Iisus!

Cine nu știe că:

„familia este casa părintească, cu copilăria și învățăturile ei, cu dorurile și amintirile ei, cu binecuvântări și uneori, vai, cu dramele și tragediile ei. O familie sănătoasă, într-o societate sănătoasă, este ca și o celulă sănătoasă într-un organism. Când celulele îmbătrânesc, se îmbolnăvește trupul întreg. Așa este și viața socială: când familia este sănătoasă și societatea este sănătoasă; când sămânța descompunerii a intrat în familie, toată viața publică este în primejdie”¹¹.

¹¹ Preot Ilarion FELEA, *Duhul Adevărului*, Dioceza Arad, 1943, p. 548.

Așadar, putem înțelege că familia creștină este celula cea sănătoasă, biserica mică, cheagul și temelia unei societăți sigure și prospere material și spiritual. Să avem la inimă mereu grija de familie, familie care nu poate trăi, crește și înflori, fără împrăștierea *cultului Tradiției*, drept frumusețe dumnezeiască. Fără a respecta Religia care ne leagă de Dumnezeu și hărnicia împlinirii rânduielilor morale, nu vom putea rezista în valurile primejdioase ale acestei lumi în care ne este dat să conviețuim.

Fiind în sărbătoarea Bucuriei, cu adevărat, fiecare dintre noi putem zice:

„Îți mulțumim, Doamne, că Te-ai gândit și la mântuirea mea și a fiecăruia dintre noi, în ziua când Te-ai născut Prunc și Te-ai făcut Om, în peștera din Betleem. Și cu dreptate, la bucuria aceasta pentru om, Dumnezeu a chemat și puterile cerești, zicându-le: „Bucurați-Vă împreună cu Mine, că am aflat și am adus acasă oaia cea pierdută”.

Întorcerea noastră acasă, la Părintele Luminilor, întru bucuria renașterii și a regăsirii, este rostul Prăznuirii Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos!

Dreptmăritori creștini, iubitori ai Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos,
Să zicem din toată inima și să cântăm:

Hristos se naște, măriți-L!
Hristos din ceruri, întâmpinați-L!
Hristos pe pământ, înălțați-vă!
Cântați Domnului tot pământul!

Vă întâmpinăm, pe toți, Cler și Popor iubit de Sfânta Treime, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, cu dorirea de a ne bucura de mângăierea adusă prin Nașterea lui Iisus Hristos Domnul și Mântuitorul nostru.

De ziua Nașterii lui Iisus, să ne bucurăm și să fim veseli, cum cântăm în colindă.

Cu pace și bucurie în Duhul Sfânt,
Vă îmbrățișez,

† CALINIC,
Arhiepiscopul Argeșului și Muscelului

Data în reședința Arhiepiscopală a Argeșului și Muscelului – Curtea de Argeș – în anul mântuirii 2011, noiembrie 17.

Pastorală la Praznicul Nașterii Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2011

† EPIFANIE,
Arhiepiscopul Buzăului și Vrancei

Iubiți fii sufletești,

Bunul Dumnezeu ne-a învrednicit să sărbătorim – și anul acesta – slăvitul praznic al Nașterii Pruncului Iisus în peștera din Betleem, care a adus multe binefaceri omenirii întregi, atunci și de-a lungul veacurilor. La cele ce se petrec – an de an – în staulul necuvântătoarelor participă și se bucură întreaga lume văzută și nevăzută, după cum glăsuiește și cântarea bisericească: „Astăzi, Hristos în Betleem Se naște din Fecioara. Astăzi, Cel fără de început Se începe și Cuvântul Se întrupează. Puterile cerurilor se bucură și pământul cu oamenii se veselesc, magii daruri aduc, păstorii minunea vestesc”¹.

Este îndeobște cunoscut că venirea în lume a Domnului nostru Iisus Hristos a mângâiat pe cei întristați, a luminat pe cei din întuneric, a slobozit pe cei robiți, a îndreptat pe cei rătăciți, a împăcat pe oameni cu Dumnezeu și a deschis tuturor celor doritori de mântuire porțile împărăției cerurilor. Însuși Mântuitorul Hristos confirmă aceasta, atunci când, întrebat fiind de ucenicii Sfântului Ioan Botezătorul dacă El este „Cel Ce va să vină”, le-a răspuns, zicând: „Mergeți și spuneți lui Ioan ce ați văzut și ce ați auzit: orbii văd, șchiopii umblă, leproșii se curățesc, surzii aud, morții înviază și săracilor li se binevestește” (*Luca* 7, 22).

De aceea, la această mare sărbătoare creștină, să poposim în casa Domnului, în sfânta biserică, vârstnici și tineri, ca să primim în lăuntru sufletului nostru pe

¹ Extras din: *Glasul Adevărului*, S.N., XXI (2011), 166, pp. 5-10.

¹ Stihiră, „Laudele” Utreniei de Ia Nașterea Domnului, în: *Catavasier*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1987, pp. 302-303.

Fiul lui Dumnezeu, Care vine la noi în chip de Prunc nevinovat „să Se nască și să crească, să ne mântuiască”, cum glăsuiește un frumos colind din această perioadă. „Cerul și pământul s-au unit, astăzi, născându-Se Hristos; Dumnezeu a venit pe pământ și omul la cer s-a suit”, ne mărturisește cântarea bisericească.

Nașterea Domnului este, fără îndoială, mărturia nemărginitei iubiri a lui Dumnezeu față de lume, mântuirea oamenilor fiind motivația supremă a Întrupării Cuvântului: „Dumnezeu așa a iubit lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică. Pentru ca n-a trimis Dumnezeu pe Fiul Său în lume ca să judece lumea, ci ca să se mântuiască lumea prin El” (*Ioan 3, 16-17*).

În același timp, Nașterea Domnului este un fapt istoric de referință și un adevăr de credință incontestabil și de mare importanță pentru noi, creștinii. Este un fapt istoric, deoarece s-a petrecut în zilele împăratului roman Augustus (cf. *Luca 2, 1*); este un adevăr de credință, întrucât minunea din peștera Betleemului stă la temelia învățăturilor sfinte ce se propovăduiesc pentru mântuirea noastră.

Binecredincioși creștini,

Sărbătoarea Crăciunului este chiar izvorul credinței noastre în Dumnezeu. Este temelia adevărului că cele pe care Domnul le-a făgăduit pentru mântuirea oamenilor se împlinesc, dacă noi suntem și rămânem „*tari în credință*” (*1 Corinteni 16, 13*), urmând calea învățurii celei adevărate vestite nouă de Sfânta Biserică.

Pe lângă multe daruri pe care le-a revărsat Dumnezeu asupra omului, așezându-l mai presus de celelalte făpturi, este și darul credinței. Prin credință, avem posibilitatea să fim, neîntrerupt, în legătură cu Dumnezeu. Ea este virtutea prin care noi creștinii primim descoperirea adevărilor mântuitoare. Sfântul Apostol Pavel ne spune că, „fără credință, nu este cu putință să fim plăcuți lui Dumnezeu, căci cine se apropie de Dumnezeu trebuie să creadă că El este și că Se face răsplătitor celor care îl caută” (*Evrei 11, 6*).

Credința este virtutea după care ne călăuzim în viață. Deși nevăzută ochilor noștri trupești, dar sălășluită în suflet, credința este puterea care ne apropie de Dumnezeu, ne înviorază viața, dă curaj celor ce se află în suferință, împacă pe cei învrăjbiți și înlătură „munții” patimilor, precum însuși Domnul a zis: „De veți avea credință cât un grăunte de muștar, veți zice muntelui acestuia: Mută-te de aici dincolo, și se va muta; și nimic nu va fi vouă cu neputință” (*Matei 17, 20*).

În aceste cuvinte nu este vorba despre munții de piatră care se mută cu dinamită, cu utilaje de săpat, târnăcoape sau cu alte unelte, ci despre „munții” păcatelor, ai unor patimi și dureri pe care le poate învinge numai cel ce are credință puternică în Dumnezeu.

Credința este izvorul celorlalte virtuți și armă de luptă împotriva tuturor nevăzuților demoni: „Mare armă este împotriva diavolilor viața dreaptă și credința în Dumnezeu. Căci se tem de post, de priveghere, de rugăciuni, de blândețe, de liniște, de neubire de arginți [...], de smerita cugetare, de iubirea de săraci, de milostenii, de lipsa de mânie și, în primul rând, de dreapta credință în Hristos a nevoitorilor”².

Așadar, ceea ce este Steaua Polară pentru cei doritori să descopere tainele bolții cerești, ceea ce reprezintă busola pentru călători, sau farul la marginea porturilor pentru marinari – aceea este credința pentru mărturisitorii Domnului și Mântuitorului Iisus Hristos.

Frați creștini,

Având credință puternică și adevărată în Dumnezeu, să ne bucurăm la acest mare praznic creștinesc, ascultând colindul închinat Nașterii Domnului – izvorul credinței noastre: „Astăzi S-a născut Hristos,/ Mesia chip luminos,/ Lăudați și cântați/ Și vă bucurați!”

Cu adevărat, mare este bucuria credincioșilor noștri în aceste zile. De aceea, o cântare bisericească îndeamnă ca „pământul să se veselească și cerul să se lumineze”. Desigur, este vorba de bucuria inimii de a-L avea oaspete de seamă în camera de taină a sufletului nostru pe Cel Ce, „pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire, S-a pogorât din ceruri și S-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria și S-a făcut Om”³, adică pe Hristos-Domnul.

Un mare ierarh al Ortodoxiei românești, vorbind despre praznicul de astăzi, zicea acestea: „Născându-Se din Sfânta Fecioară Maria în locul, la timpul și împrejurările de mai înainte spuse de profeti și din veșnicie orânduie în planul economiei dumnezeiești pentru izbăvirea noastră, Iisus Hristos Și-a pus întreaga Sa viață pământească în slujba mântuirii neamului omenesc”⁴.

Așadar, prin Întruparea Domnului, prin ascultarea Lui până la moarte și încă moarte pe Cruce, prin învierea și înălțarea Sa la cer, s-a arătat iubirea cea fără de margini a lui Dumnezeu pentru noi, oamenii, a răsărit tuturor „Lumina lumii” (Ioan 8, 12) și „Soarele dreptății” (Luca 1, 78) a izvorât râul harului dumnezeiesc, s-au deschis porțile împărăției celei veșnice încuiate din pricina păcatului strămoșesc și s-au pus temeliele mântuirii neamului omenesc.

Dar bucuria acestui praznic împărătesc este și mai mare, întrucât de multele binefaceri ale Întrupării Cuvântului dumnezeiesc ne împărtășim noi și continuă

² SFÂNTUL ATANASIE CEL MARE, *Scrieri. Partea a doua. Epistole. Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie*, Traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, (Părinți și Scriitori Bisericești, 16), București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1988, p. 212.

³ Articolul al III-lea din *Simbolul de Credință*.

⁴ † Irineu MIHĂLCESCU, *Dogmatica iubirii*, București, Ed. România Creștină, 1998, p. 22.

să se împărtășească lumea întreagă, până la sfârșitul veacurilor, ca dintr-un izvor nesecat, spre mântuire. Pentru aceea, la Crăciun, nu ne oprim cu serbarea doar la evenimentul istoric al venirii în lume a Mântuitorului, ci sărbătorim însăși Nașterea Lui în sufletele noastre. Nu vorbim despre această minune la trecut, ci la timpul prezent. Cântarea bisericească atât de cunoscută, cu care întâmpinăm venirea Domnului Iisus Hristos în lume, ne lămurește că această minune se petrece – în mod tainic – și în vremea noastră: „Hristos Se naște, măriți-L! Hristos din ceruri, întâmpinați-L! Hristos pe pământ, înălțați-vă! Cântați Domnului tot pământul și, cu veselie, laudați-L popoare, că S-a preaslăvit!”⁵

La acest popas de prăznuire al Creștinătății, nu doar auzul nostru se veselește, ci și privirea se bucură, în egală măsură. Aceasta, deoarece icoana ce înfățișează evenimentul Nașterii Domnului ne descoperă întreaga teologie a Întrupării Fiului lui Dumnezeu, a venirii Sale în lume: peștera, cu o iesle sărăcăcioasă – simbolizând trupul omenesc în care sufletul șade, de multe ori, sărăcit de credință și de fapte bune; păstorii, copleșiți de emoție și de bucurie – simbol al celor care muncesc, îndură și nădăjduiesc; Dreptul Iosif, tăcut și retras – arătând că nu lui, ci Pruncului se cuvine toată cinstirea; Sfânta Fecioară Maria, cu privirea dulce și caldă de Maică a Domnului – cuprinsă de smerenia și curăția care vădesc Nașterea lui Hristos ca fiind mai presus de legile firii; dobitoacele – aducând ofrandă însăși căldura suflării lor; îngerii – cu atât de cunoscuta cântare a păcii; cerul – cu steaua călăuzitoare; magii – aducând, ca daruri, aur, smirnă și tămâie; și Pruncul Iisus – înfășat în scutecele smereniei și sărăciei, dar iradiind dragostea și purtarea de grijă ale lui Dumnezeu față de creația Sa. Iată măreția Tainei celei din veac ascunse și de îngeri neștiute: Cel Ce ține lumea întreagă în mâna Sa stă în brațele omenești ale Maicii Domnului!

Iubiți frați și surori între Hristos,

Nașterea Domnului Iisus este, neîndoielnic, sărbătoarea deplinei manifestări a bucuriei creștine: ne bucurăm că Dumnezeu ne-a învrednicit să ajungem iarăși la acest mare popas duhovnicesc; ne bucurăm că suntem împreună la ceas de rugăciune, în sfânta biserică, iar „unde sunt doi sau trei adunați întru numele Meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor” (*Matei* 18, 20), zice Mântuitorul Hristos. Însă, în chip deosebit, sărbătoarea Crăciunului ne determină la a ne manifesta bucuria în comuniunea de iubire și de rugăciune cu sfinții Bisericii noastre, cu cei care, prin viața și prin faptele lor, au statornicit învățătura de credință și au ridicat Ortodoxia pe treapta de cinstire ce i se cuvenea din adânc de istorie.

⁵ Irmosul Cântării I, „Utrenia” de la Nașterea Domnului.

De aceea, întâmpinând cu aleasă bucurie această mare sărbătoare, să ne curățim viața de tot ceea ce este rău și păgubitor mântuirii noastre. În felul acesta, îl vom primi în lăuntrul nostru pe Pruncul Isus, Care ne aduce pacea, mângâierea și liniștea sufletească: „Fiul lui Dumnezeu S-a făcut om, ca să ne dezlege de legătura păcatului, să curățească întinăciunea cea după trup [...], să arate până la ce adâncime ne-am afundat în prăpastia relelor și să Se facă chezaș al vieții veșnice, risipind deznădejdea noastră”⁶.

Să înlăturăm de la noi orice răutate! Să nu uităm că, așa cum ne învață Sfântul Apostol Pavel, trebuie să fim împodobiți, toată viața, dar mai ales la această sfântă și mare sărbătoare, cu virtuțile creștine, precum: „dragostea, bucuria, pacea, îndelunga răbdare, bunătatea, facerea de bine, credința, blândețea, înfrânarea, curăția” (Galateni 5, 22-23). În această privință, Sfântul Vasile cel Mare, Arhiepiscopul Cezareei Capadociei, zice:

„De aceea, frate, să fii mai întâi răbdător la orice ispite [...]. În al doilea rând, să petreci în liniște, înfrânat la vorbă, neîndărătnic, neiuibitor de slavă deșartă [...], ci iubește credințioșia. Nu umbra după lucruri din viața lumească, pentru că din așa ceva nu vei avea niciun folos. Căci cel căruia-i place să grăiască bucuros despre treburile oamenilor păcătoși, acela repede trezește în sine poftă spre plăceri. Mai curând, fi dornic să cunoști viața oamenilor drepecți, căci aceasta îți va fi de mare folos”⁷.

Dreptmăritori creștini,

Urmare inițiativei Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât ca anul 2011, care se va încheia peste câteva zile, să fie „Anul omagial al Sfântului Botez și al Sfintei Cununii în Patriarhia Română”. Astfel, în școlile teologice și la conferințele preoțești, în presa scrisă, audio și video, s-au dezbătut, pe larg, teme despre cele două Sfinte Taine – Botezul și Cununia, cu ample argumentări scripturistice și patristice despre importanța familiei creștine, despre datoria nașterii de prunci și cea a încreștinării lor spre dăinuirea neamului omenesc.

Și în eparhia Buzăului și Vrancei temele respective s-au tratat la cele două Seminarii Teologice, precum și la protopopiate în ședințele preacucernicilor preoți, iar în prima Duminică din Postul Crăciunului, s-a citit – în toate bisericile din parohii, mănăstiri și schituri – Pastorală Sfântului Sinod pe această temă.

⁶ SFÂNTUL GRIGORIE PALAMA, *Omilii*, vol. I, București, Ed. Anastasia, 2000, p. 225.

⁷ SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Scrieri. Partea a treia. Despre Sfântul Duh. Corespondență (Epistole)*, traducere, introducere, note și indici de Preot prof. dr. Constantin Cornițescu, Preot prof. dr. Teodor Bodogae, (*Părinți și Scriitori Bisericești*, 12), București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1988, p. 192.

Vă îndemn și pe frațiiile voastre să participați cu multă evlavie și credință la săvârșirea acestor Sfinte Taine în bisericile noastre, să vă povățuiți tinerii a primi în curăție sufletească și trupească Sfânta Taină a Cununii și a da naștere la pruncii cu care îi va binecuvânta Dumnezeu, că nu este bucurie mai mare pentru o tânără familie decât aceea de a fi împodobită și întărită cu copilași.

De asemenea, Vă mai îndemn părintește să contribuiți, după posibilități, la zidirea Catedralei Mântuirii Neamului, ale cărei lucrări au început deja. Prin acest ajutor dovedeți solidaritate ortodoxă și dragoste față de casa Domnului și deveniți ctitori ai celui mai reprezentativ locaș de cult al Ortodoxiei românești. Să nu uitați că biserica pe pământ este poarta cerului, înțelegând prin aceasta, că, dacă veți ajuta la zidirea unei sfinte biserici, veți dobândi locaș în Împărăția lui Dumnezeu!

Iubiți credincioși,

Mântuitorul Iisus Hristos vine să Se nască și în sufletele noastre. Să-L primim printr-o viețuire curată, prin participarea la sfintele slujbe, prin Taina Sfintei Spovedanii, prin vrednicia de a ne împărtăși cu Trupul și Sângele Domnului, prin faptele milosteniei creștine, prin deplină ascultare față de părinții trupești și sufletești!

Cu aceste gânduri de povățuire creștinească, vă îmbrățișez cu dragoste părintească, rugând pe Domnul Iisus Hristos să vă ajute a petrece sărbătorile Nașterii Domnului, Anului Nou – 2012 și Bobotezei, cu pace sufletească și deplină sănătate.

La mulți ani!

Harul Domnului nostru Iisus Hristos – Cel născut în peștera Betleemului, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu noi toți!
Amin!

Al tuturor părinte sufletesc și rugător la Bunul Dumnezeu,

† EPIFANIE,
Arhiepiscopul Buzăului și Vrancei

Pastorală la Praznicul Nașterii Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2011

Nașterea Domnului – cununa familiei creștine

† CASIAN,
*Din darul lui Dumnezeu,
Arhiepiscop al Dunării de Jos*

Preacuvioșilor și preacucernicilor slujitori ai sfintelor altare, cinului monahal și tuturor drept-măritorilor creștini, har, milă, pace sufletească, bucurie duhovnicească și sănătate deplină, cu prilejul praznicului Nașterii Domnului, iar de la Noi arhierească binecuvântare.

*Slavă intru cei de sus lui Dumnezeu
și pe pământ pace, între oameni
bunăvoire. (Luca 2, 14)*

Iubiți frați și surori în Domnul,

În nemăsurata Sa iubire de oameni, Dumnezeu ne trimite pe Fiul Său „Cel Unul născut” să Se nască de la Duhul Sfânt și din Preacurata și Preasfânta Fecioară Maria, reunind astfel pe cele cerești cu cele pământești, pe oameni între ei, ca frați buni și astfel, astăzi, „cerul și pământul în cântec răsună”.

Îngeri și oameni cântă împreună:

„Hristos Se naște,
Domnul coboară,
Îngerii cântă,
Magii Îl adoră”¹.

¹ Colind.

Astăzi, la Nașterea lui Hristos, „îngerii cântă, arhanghelii psalmodiază, heruvimii înalță imnuri, serafimii aduc doxologie. Toți prăznuiesc văzând pe Dumnezeu pe pământ și pe om în ceruri, pe Cel de Sus, jos, din pricina tainei Întrupării, pe cei de jos, sus, din pricina iubirii de oameni”². Așa, în locul stelelor de pe cer, răsar lumini și rugăciuni pe pământ, iar împreună cu îngerii din ceruri răsună în biserici, în case și în sufletele oamenilor, armoniile dumnezeiești, care au darul de a-L aduce pe Hristos, „mititel și-nfășețel”, „Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat”³, în noi și între noi.

„Astăzi, Hristos în Betlem Se naște din Fecioară. Astăzi, Cel fără de început Se începe și Cuvântul Se întrupează. Puterile cerurilor se bucură și pământul cu oamenii (toată creația, s.n.) se veselesc: magii daruri aduc; păstorii minunea vestesc; iar noi, neîncetat, strigăm: slavă între cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire!”⁴

Cu toate că aceste daruri cerești se manifestă neîncetat în viața creștinilor, mai ales a celor ce se pregătesc sufletește, postesc și se roagă, săvârșesc fapte bune, iartă greșelile altora și cer iertare, prin spovedanie, pentru propriile greșeli, nu putem să nu observăm o oarecare slăbire a credinței și o îndepărtare a multora de la sensurile spiritual-duhovnicești ale celei mai mari minuni din câte s-au petrecut pentru noi: Nașterea Mântuitorului, a Fiului lui Dumnezeu, Prunc dumnezeiesc purtat pe brațele Preacuratei Sale Maici, așezat într-o iesle sărăcicioasă, în peștera Betlemului.

Cel ce a făcut împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfânt cerul și pământul, lumea și toate câte sunt într-însule nu are casă și loc de la noi, oamenii, Se naște într-o iesle a unei peșteri modeste, dar acolo coboară odată cu El, cu Hristos, cerul! „[...] Cer fiind peștera, ieslea, sălășluirea, întru care încape Cel neîncăput!”⁵

Din acel moment, cetatea Betlemului este o casă, în înțeles duhovnicesc, o casă nouă, a pâinii celei cerești. Hristos Domnul dorește să-și facă loc de viațuire nu doar în locuințele noastre, ci mai ales în sufletele noastre și, astfel, noi înșine devenim adăpost omenesc și gazde bune pentru El.

Preaiubiților,

În acest înțeles tainic, înălțător și mântuitor, Nașterea lui Hristos este revenirea noastră la starea de fii ai lui Dumnezeu, reinfiați de Părintele

² SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, „Cuvânt la Nașterea Mântuitorului nostru Iisus Hristos”, în: SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Predici la Sărbătorile împărătești și cuvântări de laudă la Sfinți*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2002, p. 23.

³ *Simbolul de credință*.

⁴ *Slava Laudelor* de la „Utrenia” Praznicului Nașterii Domnului.

⁵ *Axion* la sărbătoarea Nașterii Domnului.

ceresc prin darul mare și sfânt al Întropării Fiului Său. Între părinte și fiu se restabilesc legăturile dragostei și ale încrederii și, astfel, nimeni nu mai este orfan pe pământ, ci fiecare semen, prin Hristos își vede pe propriul frate, iar în propria casă și în familie, creștinii regăsesc binecuvântarea și pacea Betleemului. Acest adevăr este pronunțat în doxologiile îngerești ale colindătorilor dornici de a fi primiți în casă, în casa familiei creștine reunite în bucuria unității și a frumuseții iubirii dintre toți membrii ei, părinți și copii, în ziua cea mai sfântă a unei liturghii domestice a casei devenite Betleem. Colindătorilor, de multe ori, de obicei în satele unde se mai păstrează tradițiile autentice strămoșești, li se oferă ca daruri pâine sub formă de colăcei împlețiți sau preparate din aluat speciale ale gospodinelor, care simbolizează chiar „scutecele” Mântuitorului, semn al înomenirii Sale.

De unde sunt astfel de tradiții în casele creștinilor? Ce semnificație au ele, mai ales pentru majoritatea celor ce s-au obișnuit să procure toate darurile de Crăciun de la supermarketuri? Toate datinile strămoșești, ținuta vestimentară populară, acuratețea colindelor bătrâne, atitudinea comunitară și ospitalieră a gazdelor, ușile și brațele deschise pentru a primi colindătorii, casele curățate și împodobite, sufletele curățate de păcate și pacea obținută pentru iertarea semenilor arată profunzimea credinței apostolice, bogăția vieții liturgice a Bisericii Ortodoxe și legătura tainică dintre Biserică și familia creștină, prin care s-au păstrat și cultura, și obiceiurile, și generozitatea unui popor pașnic și ospitalier, harnic și jertfelnic, smerit și mereu biruitor prin credință, prin iubire de Dumnezeu și de aproapele.

Prin bunătatea și prin stăruința mulțimii creștinilor, prin lucrarea sfântă și sfințitoare a Bisericii noastre, „norii” întunecați ai secularizării lasă loc luminii stelei sfinte a Betleemului și, astfel, noaptea de Crăciun vestește revenirea Soarelui Hristos în sufletele, în familiile și în bisericile noastre. De aceea, cel mai semnificativ răspuns al nostru la darul cel mare și sfânt, Nașterea Mântuitorului, este lumina vieții curate din familiile creștinilor noștri. Familia creștină este și rămâne reperul sacru al Betleemului și „casa pâinii”, în care intră Hristos Mântuitorul să officieze „liturghia păcii”, a unității și a dragostei dintre soți, dintre părinți și copii și dintre toți creștinii reuniți în biserici, în manifestările spirituale, culturale și tradiționale, ca într-o unică și mare „peșteră a Betleemului”.

Așa precum cunoaștem, anul 2011, care se încheie, a fost consacrat de Sfântul Sinod al Bisericii noastre, la propunerea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, Sfintelor Taine ale Botezului și Cununiei. Ambele Taine conduc spre unica țință a existenței noastre, familia creștină, „biserica domestică”, „celula” sfântă a vieții, temelia dăinuirii unui neam și „leagănul” sacru al fiecărui prunc,

care deodată cu Nașterea Mântuitorului poate să-i zâmbească îngerului și să devină și el un „înger” al poporului nostru.

Prin nașterea de prunci în familie se actualizează bucuria Betleemului, iar prin Botez, nou-născutul se împărtășește de darurile cerești ale Mântuitorului, Care îl îmbracă în veșmântul Său de lumină, îl înscrie în ceata aleșilor Împărăției și îi oferă „pecetea darului Sfântului Duh”. Așa înțelegem de ce toți „câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și îmbrăcat” (*Romani 6, 3*).

Creșterea biologică se întregește prin cea spirituală, iar educația din familia creștină este o prelungire a învățaturii de credință din Biserică, așa cum se și procedează acum în toate parohiile noastre, prin programul instituit de Sfântul Sinod: „Hristos împărtășit copiilor”, care este, în fapt, chemarea Mântuitorului solidar cu toți pruncii, pentru că El Însuși S-a născut Prunc Sfânt, în trup omenesc: „Lăsați copiii și nu-i opriți să vină la Mine, că a unora ca aceștia este Împărăția cerurilor” (*Matei 19, 14*).

Familia creștină, școala sacră a vieții, este și trebuie să rămână bastionul apărării ființei umane de toate provocările seculare, unele mai distructive decât altele.

De aceea, principala îndatorire a părinților este de a-i dori, de a-i crește și de a-i iubi pe propriii copii, așa precum Dumnezeu ne iubește pe toți. Familia există prin iubirea care îi spiritualizează treptat pe soți și astfel se revarsă darul jertfelniciei asupra copiilor, precum razele soarelui care luminează și încălzește pe toți oamenii deopotrivă. Sfântul Vasile cel Mare ne arată sensul adânc al educației în familie: „Nu mic este folosul sădirii în sufletele tinerilor a unei oarecare înrudiri și obișnuința cu virtutea, pentru că din pricina frăgezimii vârstei, învățăturile unor astfel de oameni pătrund adânc și rămân pentru totdeauna”⁶.

Dar pentru ca toți pruncii să se bucure de creștere și de educație virtuoaasă este nevoie de familii jertfelnice, puternice și credincioase, pe care valorile efemere ale modernismului și ale secularizării să nu le cucerească, nici să le distrugă.

Asistăm uneori cu durere la nenumăratele drame sociale care ating cea mai curată „celulă” a Bisericii, familia, prin mulțimea divorțurilor, prin înlesnirile legislative ale destrămării cuplurilor „în numele drepturilor omului”, prin abandonul nedrept și antiuman al copiilor, prin perpetuarea avorturilor, crimă asemănătoare celor săvârșite de Irod la Nașterea Domnului.

Spectrul unor realități tulburătoare din societatea noastră, indiferent care ar fi motivațiile materiale, culturale sau de mentalitate, nu poate niciodată ascunde

⁶ SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Scrieri. Partea întâia. Omilii la Hexameron. Omilii la Psalmi. Omilii și cuvântări*, Traducere, introducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, (*Părinți și Scriitori Bisericești*, 17), București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1986, p. 570.

lumina lui Hristos, Care prin Nașterea Sa în Betleem rămâne scutul și pavăza, arma nebiruită și salvarea familiei din toate erorile egoismului, necredinței și indiferenței.

De aceea, vom repeta și noi cuvintele calde ale Sfântului Vasile:

„Dacă leoaica își iubește pe cei născuți de ea, iar lupul se luptă pentru puii săi, ce va spune omul, care nu ascultă de porunca (iubirii) și strică firea, fie atunci când copilul necinstește bătrânețile tatălui, fie atunci când tatăl, prin a doua căsătorie, uită pe copiii din prima căsătorie. De nebiruit este, la cele necuvântătoare, dragostea dintre părinți și pui, pentru că Dumnezeu, Cel ce le-a creat, a înlocuit în ele lipsa rațiunii cu bogăția simțurilor”⁷.

Absența educației și a creșterii creștinești a copiilor în unele familii duce la abandonul părinților la bătrânețe, o altă boală cronică a societății moderne. Iată ce le recomandă acestora tot Sfântul Vasile cel Mare: „Grija pe care o au berzele bătrâne de la puii lor e îndestulătoare copiilor noștri, dacă ar vrea să vadă, pentru a-i face să-și iubească părinții! Berzele, când văd că tatălui lor i-au căzut penele la bătrânețe, îi pregătesc din belșug hrană, iar la zbor îi dau ajutorul ce-l pot da, ajutându-l și dintr-o parte și din alta cu aripa”⁸.

Drept-măritori frați creștini,

Am prezentat doar câteva aspecte din bogăția vieții curate în familia creștină, fără a insista asupra nenumăratelor și dramaticelor cazuri de divorțuri, din ce în ce mai multe și nejustificate din punct de vedere creștin. De asemenea, nu s-a dorit a se insista, într-o zi ca aceasta, asupra suferinței copiilor abandonați, maltratați în propriile familii ori separați de părinți care lucrează în străinătate. Voim, astăzi, să înmulțim rugăciunile pentru familiile creștine în toate comunitățile parohiale din eparhie, împreună cu iubii noștri slujitori, evlavioși, harnici și buni misionari, susținători ai vieții virtuoză, acasă și în sfântul lăcaș, cu scopul încurajării creștinilor în apărarea și cultivarea valorilor morale și religioase în lumea noastră.

În acest sens, evidențiem și apreciem în mod deosebit programele eparhiale și parohiale organizate cu prilejul anului omagial al Sfințelor Taine ale Botezului și Cununiei: conferințele preoțești, simpoziioanele, publicațiile, precum și ajutoarele acordate multor familii aflate în dificultate, atât economic, dar și moral. S-a acordat o atenție mai mare, în parohii, catehezei premergătoare Sfintei Taine a Cununiei și s-a amplificat lucrarea preoților de a elimina nenumăratele obiceiuri și practici străine sensului profund al unirii soților în fața lui Dumnezeu, în biserică. Cu toate acestea, a sporit numărul divorțurilor,

⁷ SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Scrieri. Partea întâia...*, pp. 174-175.

⁸ SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Scrieri. Partea întâia...*, p. 163.

a scăzut dramatic numărul nașterilor, iar în unele localități, migrația și sărăcia au obstrucționat venirea pruncilor pe lume.

La începutul Postului Crăciunului, Sfântul Sinod ne-a trimis un bogat și înălțător „Cuvânt pastoral” și un program adecvat redresării speranței în familiile apăsate de greul zilei. Așa precum v-au vestit toți păstorii și, sperăm, așa precum ați și purces, multe fapte bune au luat locul relelor și suferințelor din familii.

Mare binecuvântare și ajutor ceresc în modestele noastre lucrări social-filantropice ne-a oferit „pe calea sfinților”, la Arhiepiscopie, Sfântul Apostol Andrei, prin procesiunea cu sfințele moaște, mâna dreaptă a Sfântului Ierarh Spiridon din Corfu – Grecia, adusă de Înaltpreasfințitul Mitropolit Nectarie. Toate faptele milei creștine izvorâte din lucrarea sfinților sunt „medicamente” pentru însănătoșirea vieții spirituale și sociale.

Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a încununat eforturile noastre cu prezența sa la Galați și a încurajat lucrările misionare, pastorale, liturgice și social-filantropice, în anul închinat de Sfântul Sinod familiei creștine.

Toată familia creștină a eparhiei, slujitori și nenumărați pelerini, împreună cu ierarhi din alte eparhii, din țară și din străinătate, au devenit o „icoană” a comuniunii, a frățietății și a dragostei, prin care se sfințesc sufletele și se vindecă multe suferințe din viața creștinilor. „Familia creștină, între sfințenie, suferință și speranță” ne arată „luminile” Betleemului în sufletele și în casele noastre, iubirea și binecuvântarea lui Dumnezeu, dar și jertfelnicia, lucrarea demnă și vindecătoare în Biserică, pentru toată lumea. Cu toate efectele crizei economice ori morale,

„nu putem reduce familia doar la aspectul ei biologic, juridic, psihologic, sociologic sau economic, pentru că ea este mai mult decât toate acestea laolaltă și le transcende. Familia are vocația de a fi conlucrare vie a omului cu Dumnezeu, în lume pentru lume, pentru a dobândi viața eternă. De asemenea, orice criză economică ne cheamă la filantropie și solidaritate, la ajutorarea săracilor, a bolnavilor, a orfanilor, a bătrânilor, a semenilor, a oamenilor singuri și deznădăjduiți. Criza ne cheamă la pocăință și sobrietate, la dărnicie și ajutorare reciprocă, la sfințenie și speranță”⁹.

Astfel lucrând și astfel bucurându-ne unii pe alții, în toate familiile, „casele Betleemului”, în toate localitățile, în toate comunitățile creștinești de la orașe și sate, să ne rugăm Mântuitorului, la praznicul Nașterii Sale, pentru pace, pentru

⁹ † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Satul românesc între tradiție, supraviețuire și speranță”, Cuvânt inaugural rostit cu ocazia primirii titlului academic de *Doctor Honoris Causa* din partea Universității Babeș Bolyai, Cluj-Napoca (7 decembrie 2011), în: † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Lumina Botezului și bucuria familiei. Lucrarea Bisericii în societate în anul 2011*, București, Ed. Basilica, 2012, p. 274.

iertare de păcate și pentru mai multă iubire și frățietate, spre binele nostru pământesc și mântuirea sufletelor noastre!

De Sfintele Sărbători ale Nașterii Domnului, Bobotezei și Anului Nou, vă dorim viață pașnică, cu sănătate și împliniri folositoare tuturor!

La mulți ani!

Al vostru de tot binele doritor și către Domnul rugător,

† CASIAN,
Arhiepiscopul Dunării de Jos

Pastorală la Praznicul Nașterii Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2011

† VINCENTIU,
*Prin harul lui Dumnezeu,
Episcopul Sloboziei și Călărașilor*

Iubitului meu cler și popor, har și pace de la Dumnezeu, Tatăl nostru, iar, din parte-mi, arhieresti binecuvântări!

Dreptmăritori creștini,

Sfânta Scriptură a Noului Testament se deschide cu Evanghelia după Matei, prima din cele patru evanghelii canonice, scrisă în limba aramaică, în jurul anului 50, pentru creștinii proveniți dintre iudeii din Palestina. Această versiune aramaică nu a ajuns până la noi, iar, după anul 70, Sfântul Matei s-a văzut nevoit să o rescrie în limba greacă, limba internațională a vremii, în care circula toată cultura imperiului roman. Sfântul evanghelist Matei a trebuit să răspundă creștinilor din primele generații la o serie de întrebări: „Cine este Iisus Hristos?”, „Care este originea Sa?”, „De unde vine El?”, „Unde S-a născut?”. De aceea, Sfântul evanghelist Matei, în prima pagină a Evangheliei sale, ne oferă câteva răspunsuri la aceste nedumeriri. Numai că, pentru cititorul de astăzi al Evangheliei după Matei, lectura primului capitol poate fi descurajatoare și obositoare, având în vedere faptul că este alcătuit dintr-o înșiruire de 42 de nume, însemnând tot atâtea generații de strămoși pământești ai lui Iisus. Această înșiruire pare și mai greoaie datorită modului în care se prezintă: cutare s-a născut din cutare, din cutare s-a născut cutare, și așa sunt înșirate 42 de nume fără nicio explicație care să ne lămurească. Însă, o lectură atentă a textului Sfintei Evanghelii ne descoperă intenția evanghelistului de a ne prezenta în acest prim capitol al scrierii sale (*Matei 1, 1-25*) un adevăr de credință, și anume: „Iisus Hristos este Dumnezeu adevărat și om adevărat”.

În prima parte a capitolului, ne prezintă „Genealogia lui Iisus” (*Matei 1, 1-17*), vrând să arate prin aceasta originea Sa omenească, ca Fiu al casei regale a lui David, iar, în partea a doua a capitolului întâi (*Matei 1, 18-25*), originea Sa divină, ca Fiu al lui Dumnezeu întrupat, prin puterea Duhului Sfânt, din Fecioara Maria. Acest prim capitol, așadar, ni se prezintă ca o icoană alcătuită din două părți legate una de alta, pe care sunt zugrăvite, pe de o parte, numeroasele figuri și evenimente ale arborelui Său genealogic, iar, pe de alta, taina nașterii lui Hristos în Betleem, „casa pâinii”. Taina venirii lui Hristos, este taina pâinii euharistice. Betleem, „casa pâinii”, arată că, încă de la prima venire a lui Hristos s-a vădit Darul pe care Cel născut îl pregătește pentru ai Săi; nu numai venirea, ci și mântuirea; nu numai mântuirea, ci și împărtășirea de El, în pâinea euharistică a călătoriei până la a doua venire.

Arborele genealogic al lui Iisus Hristos este reprezentat în afara textelor scrise ale Sfințelor Evanghelii și în frescele exterioare ale mănăstirilor noastre din Moldova. În istoria artei religioase această reprezentare poartă numele de „Arborele lui Iesei” și are ca sursă de inspirație textul profetic din *Isaia 11, 1*: „O Mlădiță va ieși din tulpina lui Iesei și un Lăstar din rădăcinile lui va da”. Într-o variantă ușor amplificată, textul este citat de Sfântul Pavel, în Epistola către *Romani 15, 12*: „Și se va arăta rădăcina lui Iesei Cel care Se ridică să domnească peste neamuri; întru Acela neamurile vor nădăjdui”. În mod evident, această profeție se referă la Iisus Hristos, în dubla Sa implicare: pe de o parte, ca vlăstar după trup al poporului evreu; pe de alta, ca Mântuitor al întregului neam omenesc. Sensul ei devine cât se poate de explicit în imnografia bisericească, din care vom aminti doar una din catavasiile Nașterii Domnului: „Toiag din rădăcina lui Iesei și floare dintr-însul ești Hristoase”.

Iubiți frați și surorii noștri Domnului,

Sfântul Evanghelist Matei ne prezintă arborele genealogic al lui Iisus, vrând să arate prin acesta că Cel a Cărui naștere urmează să o relateze nu era un oarecine, ci era un urmaș, pe linie omenească, al regelui David. Să nu uităm că, în lumea antică, lista propriilor strămoși era foarte importantă, deoarece ținea loc de „stare civilă”. Ca să-și cunoască propria identitate, propriile rădăcini, ca să poată trăi și ocupa un loc în societate, era nevoie ca fiecare persoană importantă să aibă genealogia personală. Țineau loc de certificat de naștere, de aceea, evanghelistul Matei vrea să ne ofere prin genealogia lui Iisus „Certificatul Său de naștere”. În genealogia lui Iisus, este sintetizată întreaga istorie a poporului lui Dumnezeu, de la Avraam la David și până la întruparea lui Hristos. A arătat din om în om că, de la Avraam la David, au fost 14 generații, de la David până la exilul

babilonian alte 14 generații și, de la întoarcerea din robia babilonică până la nașterea lui Hristos, alte 14 generații. O istorie marcată de trei perioade a câte 14 generații, de o simetrie perfectă pentru a arăta că ea se află sub călăuzirea Preasfintei Treimi, și că nimic în lume nu este întâmplător, ci totul are un sens profund, tainic cunoscut de Dumnezeu și dezvăluit oamenilor atât cât au nevoie să cunoască pentru mântuirea lor.

Există însă și o curiozitate în genealogia lui Matei, dacă o comparăm cu alte genealogii prezente în Scriptura Vechiului Testament, care, de obicei, încep prin menționarea pe primul loc a personalității celei mai importante; evanghelistul Matei îl plasează pe Iisus pe ultimul loc, pentru a arăta că totul converge spre El: centrul timpului și al istoriei. În El se desăvârșește planul lui Dumnezeu, prin întruparea Lui în istoria umanității, și, în particular, în istoria poporului Israel.

Iisus este prezentat astfel, în primul rând, ca fiind legat de patriarhul Avraam, adică de făgăduința lui Dumnezeu de a binecuvânta pe fiecare om care crede, iar, în al doilea rând, de regele David, căruia Dumnezeu i-a făgăduit o împărăție care nu va avea sfârșit. Genealogia alcătuită de Sfântul Matei cuprinde, așadar, trei serii de paisprezece nume, și acest lucru ni-l spune evanghelistul însuși, fără să stăm noi să le numărăm; paisprezece, adică 7×2 , este numărul lui David, deoarece este cuprins în literele ebraice ale numelui regelui David. Istoria ni se înfățișează astfel, în lumina acestei genealogii, ca o serie armonioasă de evenimente și nu ca un haos lipsit de sens: lista neamului lui Iisus Hristos ni se prezintă ca să descoperim armonia unei istorii a mântuirii, care nu este cea a haosului relativismului și laicismului, a imoralității și răutăților de tot felul.

Dreptmăritori creștini,

Accastă genealogie a strămoșilor lui Iisus ne mai surprinde și prin menționarea a cinci femei: Tamara, Rahav, Rut, Batșeba și Fecioara Maria, într-o istorie care cel mai adesea era rezervată bărbaților. Iar aceste femei nu sunt menționate deloc la întâmplare. Tamara, o femeie arameeancă (cf. *Facere* 38, 1-30); Rahav era de neam canaanit (cf. *Iosua* 2, 1; 6, 22-23); Rut nu era nici ea de neam israelit, era o moabiteancă, pe care Biblia o laudă pentru fidelitatea ei față de soacra sa, după moartea soțului ei, ceea ce înseamnă, implicit, fidelitatea față de poporul lui Dumnezeu (cf. *Rut* 1, 15-17); iar „femeia lui Urie”, adică Batșeba, era de neam hitit, ca și primul ei soț, Urie (cf. *2 Regi* 11, 3). Menționându-le pe aceste patru femei în linia genealogică a lui Iisus, Sfântul Matei relevă adevărul că Fiul lui Dumnezeu a venit pentru toți oamenii, nu numai pentru evrei și că, de asemenea, El a venit nu numai pentru cei dreți, ci și pentru cei păcătoși.

A cincea femeie menționată în genealogia de la Matei este Sfânta Fecioară Maria. O mențione care nu este făcută oricum. Redând genealogia dreptului Iosif, când ajunge la menționarea acestuia, evanghelistul îl prezintă ca „logodnicul Mariei”. Și, încă de aici, ține să precizeze că din ea S-a născut Iisus, Care se cheamă Hristos. Iisus, așadar, din neamul lui Israel, este de fapt Fiul Mariei și nu al lui Iosif, Fiul oamenilor, dar și Fiul lui Dumnezeu. Evanghelistul explică mai apoi, în partea a doua a capitoului întâi că, Iosif n-a avut niciun rol în zămisirea lui Iisus, și că Fecioara Maria „s-a aflat având în pântec de la Duhul Sfânt”. Maria și Iosif erau amândoi din neamul lui David și erau logodiți potrivit legii iudaice. Iosif nu este decât tatăl adoptiv al Mântuitorului. Dumnezeu îi poruncește lui Iosif să o ia pe Maria în casa sa și să-i dea Pruncului numele Iisus. În acest fel, Iosif asigură legitimitatea nașterii Pruncului într-o familie. Dar, adevăratul Tată al lui Iisus este Dumnezeu; El s-a zămislit în pântecul Fecioarei prin „umbrirea” puterii Celui Preaînalt (cf. *Luca* 1, 35). Arhanghelul Gavriil este cel care îi dă direct Maicii Domnului cea dintâi informație asupra identității cerești a Mântuitorului, anume că va fi Fiul lui Dumnezeu. Iosif și-a asumat, în fața lumii, o paternitate care i-a fost cerută de Sus și a înțeles porunca Domnului, cu mirarea fără sfârșit a omului simplu și drept, fiind mereu în așteptarea deznodământului evenimentului. Chiar dacă Iisus nu este fiul natural al lui Iosif, odată ce acesta i-a dat numele, Iisus moștenește prerogativele davidice, din care se trage Iosif.

Iubiți fi duhovnicești,

Iată cum, cele două aspecte ale Nașterii lui Iisus, din neamul lui David, prin Fecioara Maria, și de Sus, de la Duhul Sfânt, sunt înscrise în prima pagină a Noului Testament și stau la baza învățaturii de credință ortodoxă, potrivit căreia, Iisus Hristos este Dumnezeu adevărat și Om adevărat, asemenea nouă oamenilor, *afară de păcat. De aceea, Sfântul Ioan Gură de Aur ne învață:*

„Așadar, când auzi că Fiul lui Dumnezeu este Fiul lui David și al lui Avraam, nu te îndoii că și tu, fiu al lui Adam, vei fi fiu al lui Dumnezeu. Că Fiul lui Dumnezeu nu S-ar fi smerit în zadar și în deșert atât de mult, dacă n-ar fi vrut să ne înalțe și pe noi. S-a născut după trup, ca tu să te naști după Duh; s-a născut din femeie, ca tu să încetezi de a mai fi fiu al femeii. Pentru aceasta, Fiul lui Dumnezeu a avut o îndoită naștere: una asemenea nouă, și alta mai presus de noi. Pentru că S-a născut din femeie, Se aseamănă cu noi; dar, pentru că nu S-a născut nici din sânge, nici din voința trupului sau a bărbatului, ci de la Duhul Sfânt, ne arată nașterea cea mai presus de noi, nașterea cea viitoare, pe care ne-o va dărui nouă de la Duhul”.

Lista strămoșilor după trup ai lui Iisus se încheie cu El, ca să arate că Iisus Hristos nu are urmași după trup; El este feciorelnic. Prin El, Dumnezeu

a inaugurat un alt fel de naștere, nașterea duhovnicească de la Duhul Sfânt (cf. *Matei* 1, 18). După cum Adam stă la începutul vechii umanități, tot astfel, Mântuitorul stă la începutul unei noi umanități, doar că, descendența Sa nu mai ține de ordinea firii, ci ține de ordinea supranaturală a nașterii de la Duhul Sfânt; că, spre deosebire de urmașii primului Adam, urmașii lui Hristos, noul Adam, sunt născuți din Dumnezeu (cf. *Ioan* 1, 13). Prin nașterea de la Duhul Sfânt, Fiul lui Dumnezeu intrat din Fecioara Maria, a inaugurat „neamul creștinilor”.

Iubiții mei fi duhovnicești,

Cunoașterea identității lui Iisus Hristos este, pentru noi, creștinii de astăzi, de o importanță capitală. Într-o lume globalizată fiecare dintre noi vrea să-și cunoască și să-și afirme propria identitate: „Spune-mi al cui ești, care sunt strămoșii tăi, ca să-ți spun cine ești!” Adevărul despre noi înșine, despre menirea noastră pe acest pământ, precum și răspunsurile la marile noastre întrebări și frământări, le aflăm de la Mântuitorul Hristos. De aceea avem nevoie să ne confirmăm iară și iară identitatea Lui dumnezeiască, pentru ca să credem în răspunsurile Lui și în învățăturile Lui.

Nașterea Domnului este, pentru noi, un prilej de reflecție asupra vieții noastre și a legăturii noastre cu Dumnezeu. Ea ne amintește de nașterea Pruncului dumnezeiesc în Betleem, pentru ca și casele noastre să fie pregătite să devină un Betleem, o casă a pâinii, în care să se nască Iisus Hristos, și, născându-Se, să ne înnoiască inimile și mințile, spre primirea înțeleșurilor celor adânci ale tainei Întrupării Sale, ale identității Sale dumnezeiești și omenești deopotrivă.

Punându-vă la inimă aceste gânduri, cu părintească dragoste vă întâmpin, spunându-vă: Hristos Se naște, slăviți-L; vă doresc să prăznuiți plini de har sărbătorile Nașterii Domnului.

Iar, „Dumnezeul nădejzii să vă umple pe voi de toată bucuria și pacea în credință, ca prin puterea Duhului să prisosiți întru nădejde” (*Romani* 15,13) în Noul An 2012.

Al vostru arhipăstor sufletesc, stăruitor în rugă către Dumnezeu pentru pace și bunăvoină, pentru sporite roduri în Iisus Hristos, Domnul păcii,

† VINCENȚIU,
Episcopul Sloboziei și Călărașilor

Pastorală la Praznicul Nașterii Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2011*

† GALACTION,
din mila lui Dumnezeu,
Episcop al Alexandriei și Teleormanului

Tuturor dreptcredincioșilor creștini, cinului monahal, prea cucernicilor și prea cuvioșilor părinți din această sfântă și de Dumnezeu păzită Episcopie, har, pace, sănătate și alese bucurii duhovnicești de la Dumnezeu, iar de la noi părintească îmbrățișare și arhierescă binecuvântare.

*Doamne, în Betleem ai venit; în peșteră Te-ai sălășluit
Cel ce ai cerul scaun; în iesle ai fost culcat
Cel ce ești înconjurat de oștile ingerești;
împreună cu păstorii Te-ai smerit,
ca să mântuiești, ca un milostiv
neamul nostru, slavă Ție!*

*(Stihira de la „Slavă... Și acum...” de la Stihovna
Praznicului Nașterii Domnului, Mineiul pe Decembrie, 26 decembrie)*

Iubiții Noștri fii duhovnicești,

Aceasta este bucuria mărturisită de Sfânta Biserică prin cântările acestui praznic luminos, bucuria pe care întreaga creștinătate o trăiește în fiecare an în aceste Sfinte Sărbători ale Nașterii Domnului. Momentele sfinte pe care le trăim ne cuprind în taina lor unică, rourând în chip minunat picături de har și binecuvântare cerească, din care ființa noastră se adapă în drumul ei spre veșnicie, spre împlinire, spre Ierusalimul ceresc. Sufilele noastre răvășite de atâta zarvă,

* Extras din *Biserica Ortodoxă*, revistă a Episcopiei Alexandriei și Teleormanului, XIII (2011), 2.

de atâta alergare și trudă zilnică, de atâta „grijă lumească”, se doresc acum să fie la sânul Părintelui Ceresc, unde clipele capătă dimensiuni mântuitoare, iar dragostea și bucuria inimii umplu întreaga zidire a lumii de mireasmă duhovnicească. Un suflu nou ne cuprinde, o adiere caldă se face prezentă în adâncurile ființei noastre, răscolindu-ne amintirile copilăriei cu tot farmecul colindelor străbune, cu liniștea adâncă a ulițelor satului, a bisericuței din deal, a colacului rumen și fraged.

Și de unde ne vin aceste emoții sfinte, dacă nu din izvorul de veacuri al Minunii, din acel moment al istoriei în care „Cel neîncăput de gând și de cuvânt” S-a milostivit spre noi „chip de rob luând, făcându-Se asemenea oamenilor” (*Filipeni* 2, 7); din acea clipă în care Fiul lui Dumnezeu Cel fără de început și veșnic intră trupește în lumea celor vremelnice; Cel fără de ani devine început al anilor de mântuire: „Taina cea din veac ascunsă” (*Romani* 16, 25) și de îngeri neștiută.

Cu adevărat mare taină și „uimitoare minune” sărbătorim astăzi cu toții: Iisus Hristos, Domnul, Cel necuprins de marginile lumii se lasă cuprins în brațele Preacuratei Fecioare Maria; Cel nemărginit se mărginește în iesle sărăcăcioasă; Cel Atotputernic, prunc plâpând se face; Fiul lui Dumnezeu, Cel ce îmbracă cerul cu nori, se îmbracă în scutece; Cel ce hrănește întreaga făptură și este „pâinea cea cerească”, se hrănește cu lapte de Maică; Cel ce locuiește pururea în lumina cea necuprinsă, vine la noi cei ce „locuim în întuneric și în umbra morții” (*Matei* 4, 16). Pe drept cuvânt putem spune că Nașterea Domnului este praznicul paradoxurilor: Dumnezeu – om; cel necuprins – cuprins în iesle, lumină – întuneric; luceafărul cel mai înainte de veci – răsărit în veac; peștera întunecoasă – se face cer. Acest aspect al sărbătorii a fost sublim exprimat și mărturisit de către inmografi în cântările praznicului: „Mare și uimitoare minune s-a săvârșit astăzi: Fecioara naște și pântecelul nu i se strică. Cuvântul Se întrupează și de Tatăl nu Se desparte”¹; „Fecioara naște pe Făcătorul a toate și peștera aduce Edenul”²; „Cel fără de trup Se întrupează; Cuvântul prinde formă nevăzută și grea; Cel nevăzut Se face văzut; Cel nepipăit Se pipăie; Cel fără de început Se începe și Fiul lui Dumnezeu Se face Fiu al omului”³. Aceiași inmografi de Dumnezeu inspirați ne luminează și ne întăresc în credința despre felul în care s-au săvârșit toate acestea, învățându-ne că „În adevăr unde voiește Dumnezeu se biruiește rânduiala firii”⁴.

Iubiți credincioși,

Pe cât de mare este taina Nașterii, pe atât de mare este și împlinirea ei: Fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu Cuvântul, a plecat cerurile și S-a întrupat (*Ioan*

¹ *Mineiul pe Decembrie*, p. 384.

² *Mineiul pe Decembrie*, p. 384.

³ *Mineiul pe Decembrie*, p. 398.

⁴ *Mineiul pe Decembrie*, p. 385.

1, 14), în trup pământean, ca al nostru, într-o toate asemenea nouă afară de păcat (*Ioan 8, 46*), pentru ca să ne răscumpere prin jertfa Sa de păcatul cel vechi (*Evrei 9, 14; Romani 3, 24*), să ne scoată de sub blestem (*Galateni 3, 13*), să ne împace cu Dumnezeu (*Romani 5, 11*) și să ne dea din nou tuturor dreptul la viața veșnică (*Ioan 5, 27*).

Plinirea tainei se face într-un loc al celor necuvântătoare, într-o peșteră, tocmai pentru că izbăvirea cuprinde toată făptura: animalele, ieslea, peștera, munții, cerul, stelele, adică prin omul mântuit se restaurează întreaga fire înconjurătoare și peste ea răsare lumina neapusă a lui Dumnezeu. Nașterea Domnului se vedește ca lumină ce risipește tot întunericul în care zăcea până atunci întreaga zidire a lui Dumnezeu. Sfântul Evanghelist Ioan ne spune: „Cuvântul era Lumina cea adevărată care luminează pe tot omul ce vine în lume” (*Ioan 1, 9*), căci „lumina luminează în întuneric și întunericul nu a cuprins-o” (*Ioan 1, 5*). Și troparul praznicului de astăzi ne întărește credința că prin „Nașterea Ta, Hristoase Dumnezeu nostru, răsărit-a lumii lumina cunoștinței [...]”⁵. Așadar până la Nașterea Domnului cunoștința noastră se afla și ea în întuneric. Dacă citim în Sfânta Scriptură despre căderea originară a părinților noștri Adam și Eva, ne dăm seama că neascultarea de Dumnezeu și ascultarea de diavol, care l-a ispitit atunci pe om tocmai la nivelul acesta – al cunoștinței – este cea care l-a tras pe om din sfera cunoștinței luminoase în sfera cunoștinței despărțite de voia Sa, în sfera întunericului, spre întunericul cunoștinței. De mii de ani omenirea acumulează cunoștințe, făcând din dobândirea de cunoștințe unul dintre cele mai înalte țeluri ale existenței sale și totuși oamenii continuă să moară, continuă să se îmbolnăvească, continuă să se urască, să se ucidă între ei, să distrugă creația divină, exploatând-o nerațional și fără milă. Cunoașterea rațională! Întunericul cunoștinței! Dar odată cu Nașterea Domnului, nouă ne izvorăște cealaltă cunoștință, cea de la Dumnezeu, „lumina cunoștinței”.

Vorbind despre puterea cunoștinței noastre prin lumina Nașterii, Sfântul Iustin Popovici ne spune:

„În conștiința omenească se întâlnesc taina omului și taina lumii. Un întuneric de nestrăbătut acoperă întreaga creație și gândul omenesc nu poate în nici un chip să pătrundă în sensul ei fundamental, nici să înțeleagă de ce există lumea în acest fel și în această formă. Numai luminată cu lumina Dumnezeului-om Hristos, lumea ne deschide floarea ființei ei și, în ea, și sensul adevărat, și valoarea ei. În Dumnezeul-Om Hristos și în lumina Lui omul a deschis pentru prima dată ochii, a văzut lumina și a înțeles adevăratul sens al lumii”⁶.

⁵ *Mineiul pe Decembrie*, p. 385.

⁶ SFÂNTUL IUSTIN POPOVICI, *Omul și Dumnezeul – Om*, București, Ed. Sophia, 2010, p. 156.

Cunoașterea rațională a omenirii până la Hristos este drumul lung, milenar, al magilor, a căror cunoaștere nedeplină, călăuzită de stea, ajunge să se lumineze și să se desăvârșească în peștera din Betleem prin „ospățul cuvântului” din „ieslea animalelor”, precum glăsuiește și cântarea Sfintei Biserici: „Taine învățând pe magi, Înțelepciunea lui Dumnezeu, cheamă pârga cea din păgâni, pe cei mai înainte necuvântători să-i ospăteze prin cuvânt, masă de taină fiind pusă în ieslea animalelor”⁷. Însă magii se închină întâi „Soarelui Dreptății”, lui Hristos, și numai după aceea dobândesc cunoaștința de Dumnezeu. Ordinea e clară: închinarea și apoi cunoaștința. Desigur nu orice cunoaștință, ci aceea de Dumnezeu, în Hristos Iisus Fiul Său, Cel Unul Născut, întrupat pentru noi și pentru a noastră mântuire, singura cunoaștință care poate mântui, după cum El Însuși zice: „Aceasta este viața veșnică: Să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis” (*Ioan 17, 3*).

Căpătând noi astfel cunoașterea de Dumnezeu prin „lumina cunoaștinței” ce se revarsă din Nașterea Fiului Său, putem spune că vremea a venit ca să se surpe peretele cel vechi, despărțitor, care spune că „nimeni nu poate să-L vadă pe Dumnezeu și să nu moară”, după cum ne grăiește Însuși Mântuitorul: „Cel ce M-a văzut pe Mine a văzut pe Tatăl [...] Eu sunt în Tatăl și Tatăl este întru Mine” (*Ioan 14, 9-10*).

A fost un timp de care ne grăiește Sfânta Scriptură, când oamenii cei dintâi se bucurau de o fericire desăvârșită, necunoscând nici suferințe, nici dureri, nici moarte. Dar bucuria cea mai mare a celor dintâi oameni până la păcătoarea lor, a fost că vedeau Fața Domnului Dumnezeului lor în rai. Adam și Eva vedeau Fața lui Dumnezeu cu ochii lor trupești, vorbeau cu El așa cum vorbim noi cu tatăl sau cu mama noastră. Însă după ce omul cel dintâi s-a înrăit prin păcat, Fața Sa s-a ascuns de ochii oamenilor. În perioada Vechiului Testament, Dumnezeu se arată oamenilor ca un nor, ca un stâlp de foc, ca rug aprins; numai Moise Îl vede, dar nu Fața Lui, ci spatele, iar când Domnul Se coboară pe muntele Sinai în tunete și fulgere, poporul se ascunde înspăimântat, încât și glasul Său se tem să-l audă (*Ieșire 20, 18-19*).

Iată a sosit timpul când Dumnezeu și-a descoperit iarăși Fața Sa oamenilor, nu ca să ne pedepsească prin foc sau prin apele potopului, ci pentru mântuirea oamenilor păcătoși. Ca să izbăvească lumea de osândă, ca să ne dea putere să înfrângem în noi ispita păcatului, ca să îndumnezeiască firea omenească pe care a luat-o asupra Sa, iar noi nu ne mai ascundem, ci venim în întâmpinarea Lui ca să-L cunoaștem, să-L iubim, să-L ascultăm, să-L urmăm și să ne mântuim.

⁷ *Mineul pe Decembrie*, p. 305.

În căile nemăsuratei Sale Pronii, Dumnezeu a găsit mijlocul să Se descopere oamenilor așa încât focul Dumnezeirii Sale să nu ardă slaba ființă omenească și lumina dumnezeieștii măriri să nu orbească ochii omenești. În sfatul Său cel prea înțelept, Dumnezeu a rânduit să trimită pe Fiul Său pe pământ, nu în foc și cu slavă, ci ca Prunc smerit în iesle.

Înțelegem că, din această perspectivă, Nașterea Domnului stă sub semnul paternității divine a Tatălui care-L naște „mai înainte de veci fără mamă”, iar în zilele de pe urmă „trimis de la Tatăl și născut pe pământ din Maică nenuntită”. Dar, deopotrivă, putem spune că această Sfântă Sărbătoare, „maică a sărbătorilor”, este și praznicul arătării Fecioarei Maria ca Născătoare de Dumnezeu: „Fiul lui Dumnezeu, Fiu Fecioarei Se face”. Odată cu Maica Domnului, întreaga Biserică Îl leagănă pe Pruncul dumnezeiesc și Îl îmbrățișează cu iubire de mamă. Colindele de Crăciun afirmă această bucurie tainică și acest fior nepătruns al Bisericii, care trăiește adormirea Pruncului dumnezeiesc în brațele umanității: „Linu-i lin și iarăși lin”. Acest somn învictor al lui Dumnezeu în brațele omului este profetia eshatologică a odihnei veșnice a omenirii în brațele Tatălui ceresc. Iubirea care se revarsă din inima Fecioarei și Îl cuprinde pe Prunc este iubirea lui Dumnezeu pentru creație dăruită omului pentru ca omul să o întoarcă înapoi într-o fluiditate unică a iubirii: „Cel ce a plecat cerurile și în Fecioară S-a sălășluit, vine să Se nască cu trupul și să fie văzut Prunc, Cel ce dă viață pruncilor în pânțece”⁸.

Pruncia lui Hristos de la „plinirea vremii” este, așadar, izvorul prunciei fiecărui om, ca început neprihănit al viețuirii sale și ca temei al întoarcerii prin pocăință la Dumnezeu: „Adevărat zic vouă: de nu vă veți întoarce și nu veți fi precum pruncii, nu veți intra în împărăția cerurilor” (*Matei* 18, 3). Prin aceste cuvinte Mântuitorul ne cere să ne întoarcem din rătăcirile păcatelor, să ne întoarcem în noi înșine, să privim în adâncul sufletului nostru și să scoatem tot răul din noi, să revenim cu sufletul la starea de nevinovăție așa cum ne-a zidit Dumnezeu după „Chipul Său” în Lumină și în Iubire divină. Aici este taina mântuirii noastre: numai cei ce se silesc să fie nevinovați își deschid inima și casa sufletului lor pentru a-L primi pe Pruncul dumnezeiesc.

Dreptmăritori creștini,

În urmă cu 1600 de ani, sfântul și de Dumnezeu înțeleptul Părinte Ioan Gură de Aur grăia către credincioși în luminata zi a praznicului Nașterii Mântuitorului Hristos:

⁸ *Mineiul pe Decembrie*, p. 278.

„Să ne bucurăm dar și să ne veselim, iubiților, căci dacă Ioan fiind în pântecul mamei sale a săltat când Maria a mers la Elisabeta, cu mult mai mult noi trebuie să săltăm, să ne veselim, să ne minunăm și să ne înspăimântăm de mărirea iconomiei care covârșește toată mintea, nu pe Maria văzând, ci pe Însuși Mântuitorul nostru. Gândiți-vă acum ce lucrare mare este a vedea Soarele Dreptății slobozind din trupul nostru razele Sale și luminând sufletele noastre”⁹.

Astfel vă grăim și noi astăzi: Să vă bucurați! Să vă bucurați, să vă minunați și să laudați pe Dumnezeu pentru mila și iubirea Sa, pentru că în această „zi preasfințită și sărbătoare mărită” Dumnezeu își deschide inima Sa părintească și ne întinde dreapta Sa cea mântuitoare. Și nu o face printr-un înger, proroc sau alt ales al Său, ci El Însuși coboară din dragoste negrăită pentru făptura mâinilor Sale, pentru ca pe omul ce odinioară rătăcise prin neascultare de la căile și dragostea Sa să-l întoarcă „acasă” și locuitor al raiului și fiu al Tatălui din nou să-l arate: „pentru asta Nașterea și Fecioara. Pentru asta ieslea și Vitleemul. Nașterea pentru cel plăsmuit (*Facere* 2, 7); Fecioara pentru femeie; Vitleemul pentru Eden, ieslea pentru paradis. Aceste mici și văzute pentru cele mari și nevăzute”¹⁰.

În fața acestui act suprem de iubire divină, în fața stării de adâncă smerenie a lui Dumnezeu Ce Se face Om ca pe om să-l îndumnezeiască, exclamăm și noi cuprinși de uimire sfântă precum Sfântul Atanasie cel Mare:

„Cine nu va grăi? Cine nu se va minuna de pogorământul Domnului? Sus slobod și jos scris în condici! Sus Fiu și jos rob! Sus împărat și jos năimit! Sus bogat și jos sărac! Sus închinat și jos numărat între birnici! Sus având scaun dumnezeiesc și jos odihnindu-Se în peșteră săracă! Cine nu se va minuna? Sus lucruri mari și jos scutece mici: Cel ce dezleagă Se înfașă, Cel ce hrănește era hrănit, Cel necuprins Se vedea prunc, Cel ce slobode izvoare Se împrumuta de la săni; Cel ce le poartă pe toate Se purta în chip netălcuit. O preaslăvite lucruri! Elisabeta a născut în casă luminată, iar Fecioara a născut în peșteră mică. Ioan pe pat, iar Domnul în iesle!”¹¹

În lumea noastră, atunci când un oaspete de seamă ne calcă pragul casei, ne pregătim cum știm noi mai bine, datorită cinstei ce ne-o face. Facem curățenie, punem totul în ordine, iar pe masă pregătim bucate cât mai alese. Dar atunci când Însuși Dumnezeu Cuvântul, Care atât de mult ne-a iubit și cu dor ne-a dorit, renunță de bunăvoie la slujirea îngerilor și vine în lumea noastră să primească rugăciunea noastră cea săracă și să îmbrace cu noi chipul smereniei, oare cum

⁹ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii și cuvântări*, trad. de † Irineu Slătineanu, 1994, p. 5.

¹⁰ SFÂNTUL GRIGORIE DE NAZIANZ, *Despre preoție*, București, Ed. Sophia, 2004, p. 229.

¹¹ SFÂNTUL ATANASIE CEL MARE, „Cuvânt la înscrierea Preacuratei Născătoarei de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria și la Iosif”, în: *Sfinții Părinți despre Nașterea și Întruparea Cuvântului*, București, Ed. Sophia, 2007, p. 94.

să-L întâmpinăm? Ce așteaptă Domnul de la noi? Iată ce ne sfătuiește în această privință Sfântul Părinte Teofan Zăvorâtul:

„Uitați-vă cum S-a născut El! În peșteră Prunc înfășat, culcat în iesle (*Luca 2, 12*). Toată slava e înlăuntrul. Buna așezare lăuntrică a duhului va fi și întâmpinare după vrednicie a Lui, Care se pogoară din ceruri. Priviți la icoana Nașterii lui Hristos! Maica lui Dumnezeu și Dreptul Iosif sunt în genunchi; între ei este Pruncul Cel mai înainte de veci; în jur sunt păstorii sau magii. Ochii tuturor sunt ațintiți spre El, în El se topesc toți și în El se odihnesc. Așa să vă așezați lăuntric și voi [...] Întâmpinați-L pe Domnul împreună cu păstorii prin dorința de mântuire, împreună cu Iosif și cu Maica Domnului prin evlavioasa odihnire în El, împreună cu îngerii prin slavoslovirea Lui cu recunoștință. Așa!”¹²

Să ne așezăm lăuntric și noi! Să-L primim pe Domnul Sfânt cu dorința de mântuire și să sădim cu credință Cuvântul despre Nașterea Lui adânc în sufletele noastre, să-L udăm cu roua pocăinței și a faptelor bune, având încredințarea că Domnul Se naște pururea în sufletele celor credincioși și cu inima curată. Sfântul Simeon Noul Teolog ne întărește despre aceasta atunci când spune:

„Fiecare dintre noi, oamenii, credem în El, Fiul lui Dumnezeu și Fiul pururea Fecioarei și Născătoarei de Dumnezeu Maria și, crezând, primim cuvântul despre El cu credință în inimile noastre; ca urmare, mărturisindu-L cu gura și pocăindu-ne îndată din suflet de fărădelegile săvârșite de noi mai înainte, precum a intrat Dumnezeu, Cuvântul Tatălui, în pântecul Fecioarei, așa Cuvântul se află în noi ca o sămânță. Minunează-te auzind această taină înfricoșătoare și primește acest cuvânt vrednic de credință cu toată încrederea și credința. Deci îl zămislim pe El nu în chip trupesc, cum L-a zămislit Fecioara, ci înțelegător și ființial. Și-L avem în inimile noastre pe Însuși Acela pe care L-a zămislit și Fecioara Maria [...] Și precum pe aceea, fiindcă era preaneprihănită, nu a topit-o focul dumnezeiesc, așa nici pe noi nu ne topește dacă avem inimile curate și neprihănite, ci se face în noi rouă din cer și izvor de apă și râu de viață nemuritoare”¹³.

Iubiți fii sufletești,

Fără îndoială, sărbătoarea Nașterii Domnului este cel mai fericit prilej de împărtășire tainică, de rugăciune fierbinte și bucurie a inimii. În aceste clipe suntem chemați, mai mult ca oricând, la ospățul credinței, prin curățirea și reinnoirea adâncurilor ființei noastre. În „Viețile Sfinților” citim că Fericitul Ieronim (†420) a petrecut 30 de ani în fața peșterii Betleemului. Dimineața înainte de a-și începe lucrul, se ruga și-I grăia Domnului: „Pruncule, Pruncușor iubit, cum suferi Tu pe

¹² SFÂNTUL TEOFAN ZĂVORÂTUL, *Predici*, București, Ed. Sophia, 2009, p. 246.

¹³ SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Cuvântări morale*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae (*Filocalia sau Culegere din scrierile sfinților părinți, care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, VI), București, Ed. Humanitas, 2009, p. 138.

paie și ogrinji [...] Aș vrea să-Ți dăruiesc ceva [...]” Și-i oferea tot ce avea el. Iar Pruncul Iisus îi spunea: „Ieronime, toate ale tale, ale lumii, le am”. „Atunci ce să-Ți dau Doamne?” Iisus Hristos îi răspundea: „Ieronime dă-Mi păcatele tale. Eu pentru aceasta am venit, să ridic păcatele lumii și să dăruiesc oamenilor viața, nevinovăția și sfințenia Mea”.

Mai mult ca oricând, în această sfântă și de Dumnezeu rânduită zi, putem dobândi viața, nevinovăția și sfințenia, împăcându-ne cu noi înșine și cu semenii, dar mai ales cu Dumnezeu care, iată, vine din nou în întâmpinarea noastră, vine să ne vadă, vine să ne asculte, să ne ajute, să ne mângâie, să ne aline suferințele, vine să ne cheme la El, vine să ștergă cu buretele milei păcatele noastre cele multe și să ni Se dăruiască nouă ca hrană de viață dătătoare.

În fiecare an, la Praznicul Nașterii Sale, Domnul Hristos vine în întâmpinarea noastră. El bate la ușa sufletelor noastre și așteaptă în tăcere să-I deschidem. El vine să primească de la noi pocăința și păcatele noastre și să ne dăruiască în schimb iertarea și mântuirea. Datori suntem toți să ne rugăm Pruncului Iisus născut în Peștera Betleemului și să zicem: „Pruncule, Pruncușor dumnezeiesc și blând, cu adâncă smerenie Te rugăm, iartă-ne! Ajută-ne să facem din peștera sufletului nostru sălaș cald, primitor și curat în care să Te naști și să rămâi cu noi de-a pururi!”

Să mulțumim lui Dumnezeu că am petrecut cu bine vremea sfântului post, că ne-am împăcat cu Dumnezeu în Taina Sfintei Spovedanii și cu semenii noștri prin iertare, că am sporit în rugăciune și în lucrarea faptelor bune. Să stăruim în faptele milosteniei, împlinind astfel porunca dragostei față de Dumnezeu și față de semenii. Numai așa lucrând în toată vremea și în tot ceasul, vom auzi și noi chemarea Mântuitorului: „Veniți, binecuvântații Tatălui Meu, și moșteniți împărăția cea pregătită vouă!” (*Matei 25, 34*).

Vă îmbrățișăm părintește pe toți și vă urăm să petrecți Sfintele Sărbători ale Nașterii Domnului și ale Bobotezei cu pace deplină, iar Anul Nou 2012 să vă fie luminat și cu spor întru toate cele de folos spre mântuire!

La mulți ani!

Al vostru către Domnul, pururea rugător spre tot binele,

† GALACTION,
Episcopul Alexandriei și Teleormanului

Pastorală la Praznicul Nașterii Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2011

Nașterea Domnului – Taina cea din veac ascunsă

† AMBROZIE,
Episcopul Giurgiului

*Iată, vă binevestesc vouă bucurie mare,
care va fi pentru tot poporul,
că vi S-a născut azi Mântuitor, în cetatea lui David,
Care este Hristos Domnul. (Luca 2, 10-11)*

Iubiții mei fi duhovnicești,

Praznicul de astăzi ne cheamă din nou către peștera Betleemului, unde în noaptea sfântă „a răsărit lumii lumina cunoștinței”. Cu nespusă bucurie duhovnicească primim această preaslăvită sărbătoare în sufletele și în casele noastre și cu evlavie alergăm la sfintele slujbe din biserici, pentru a-L preamări pe Hristos Domnul, „Soarele dreptății”.

Nimic nu ar putea să bucure mai mult sufletul omului de astăzi, care trăiește în vârtejul unei vieți atât de zbuciumate, decât gândul că prin minunea ce s-a săvârșit în peștera Betleemului, Dumnezeu a trimis pe Unul Născut Fiul Său ca lumineze în lumea, să o împace, să o curețe de păcat și să o mântuiască. De aceea, astăzi, când Hristos Domnul, la praznicul Nașterii Sale, bate la poarta inimilor noastre, trebuie să-l primim cu credință și cu dragoste, gândindu-ne la cuvântul Sfintei Scripturi care zice: „Întru nimeni altul nu este mântuirea, decât în Hristos Domnul, căci nu este sub cer niciun alt nume, dat între oameni, în care trebuie să ne mântuim noi” (*Faptele Apostolilor* 4, 12).

*Preacucernici și Preacuvioși Părinți,
Cuvioase Maici și Iubiți Credincioși,*

Ită-ne din nou în fața slăvitei peșteri din Betleem spre a sărbători Nașterea Domnului, aducând închinăciunea noastră Pruncului Iisus și Preacuratei Sale Maici. Lumina lină a acestei seri și doxologiile cetelor îngerești, care așază strălucire veșnică pe icoana nașterii, străbat și pătrund adânc inima și mintea fiecăruia dintre noi. În fața acestor frumuseți, mai aproape de credința și de năzuințele noastre creștine, devenim vestitori faptului dumnezeiesc împlinit acum aproape două mii de ani, la porțile micului oraș Betleem. Devenim aieva colindători neobosiți spre a purta la ușa cugetelor credincioase ecoul mântuitoarelor adevăruri descrise în Sfânta Scriptură, ca de un singur condei, de către prorocii Vechiului Testament, aleșii lui Dumnezeu.

Întruparea Fiului lui Dumnezeu este o taină pe care mintea omenească nu o poate pătrunde. Sfântul Apostol Pavel se minunează de această nouă descoperire a lui Dumnezeu în lume, pe care o numește „marea taină a drepte credințe” (1 *Timotei* 3, 16), iar vechile cântări bisericești înfățișează deopotrivă Nașterea Mântuitorului ca pe o „taină străină”, „mare și preaslăvită minune”.

Într-adevăr, taină străină și preamărită este Nașterea Domnului, căci prin ea, Cel nevăzut se face văzut, Cel necuprins de ceruri, în peșteră se cuprinde, Cel fără de margini, în scutece se înfașă, Cel ce stă pe scaun de heruvimi, stă culcat în peșteră săracă, Fiul lui Dumnezeu, fiul Fecioarei se face, Cel înconjurat de slava dumnezeiască ia chipul robului, pentru a fi mai aproape de noi. În fața acestei taine, pe care se cuvine să o primim prin credință, ne plecăm și noi cu smerenie și rostim împreună cu Sfântul Apostol Pavel: „O, adâncul bogăției și al înțelepciunii și al cunoștinței lui Dumnezeu! Cât de cu neputință de cercetat sunt hotărârile Lui și cât de cu neputință de aflat urmele căilor Lui” (*Romani* 11, 33).

*Dumnezeu nu ne a lăsat în întuneric. După trecerea „vremurilor neștiinței”, El ne-a făcut cunoscută taina voinței Sale prin trimiterea Fiului în lume, pentru mântuirea noastră. Ce praznic „este mai vesel decât acesta – se întrebă Sfântul Grigorie de Nyssa – în care Soarele dreptății, risipind întunericul viclean al diavolului, strălucește cu firea prin însăși firea noastră, zi în care cel căzut se ridică, cel aflat în război e dus la împăcare, cel izgonit e readus, zi în care cel căzut de la viață revine la viață, cel robit își reia vrednicia împărătească, cel ferecat cu legăturile morții aleargă iarăși cu ușurință către patria celor vii?”*¹ Deșertându-se de arătarea măririi pe care a avut-o în Sfânta Treime ca Dumnezeu „mai înainte de a fi lumea” (*Ioan* 17, 5), prin ascultarea

¹ SFÂNTUL GRIGORIE DE NYSSA, *Omilii la Praznice Împărătești*, traducere din limba greacă veche de ierom. Agapie Corbu, Arad, Ed. Sf. Nectarie, 2010, p. 39.

Sa desăvârșită față de Tatăl, Hristos S-a înfățișat lumii în mărirea Sa de Fiu al lui Dumnezeu. „Cuvântul, spune Sfântul Evanghelist Ioan, s-a făcut trup și s-a sălășluit întru noi și am văzut mărirea Lui, mărirea ca a Celui Unul- Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr” (Ioan 1, 14).

Coborând din sânurile Tatălui, Fiul a venit în lume ca om și a viețuit cu oamenii, asemenea lor. Dar viața Lui omenească a fost o viață dumnezeiască. El s-a născut ca om adevărat, dar mai presus de legile firii. A purtat chip omenească, dar „păcat n-a săvârșit, nici s-a aflat vicleșug în gura Lui” (1 Petru 2, 22). În fața tuturor, El s-a dovedit: „Sfânt, fără de răutate, fără de pată, osebit de păcătoși [...]” (Evrei 7, 26). Plin de îndurare și de dragoste pentru noi, El s-a adus pe Sine pentru noi „prinos și jertfă lui Dumnezeu, întru miros de bună mireasmă” (Efeseni 5, 2), dovedindu-se Arhiereul cel veșnic.

Adevărul că Dumnezeu a devenit Om, înscris nu numai în paginile Sfințelor Evanghelii, dar și în operele unor gânditori și istorici din acea vreme, trezește în conștiința noastră sentimentul adorării Părintelui ceresc, dar și al prețuirii omului.

Prin Nașterea Mântuitorului se deschide orizontul larg și luminos al învățaturii creștine, îndreptat spre cinstirea și înălțarea ființei umane, către valorile nemuritoare ale adevărului și dreptății, ale dragostei și sfințeniei, ale demnității și păcii. În acest tărâm ne-a adus întruparea și învierea lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu, ca făpturi noi, ca „fi ai harului”, „sub ceruri noi și pământ nou”, precum limpede glăsuiește Sfântul Apostol Petru (2 Petru 3, 13).

„Cerurile noi” sunt sfințele noastre lăcașuri de închinare, biserici și mănăstiri, în care ecourile imnelor liturgice răsună cu frumusețe îngerească, iar „pământul cel nou” este dumnezeiescul altar la care au îngenunchiat și s-au închinat moșii și strămoșii noștri, și unde s-au împărtășit cu Trupul și Sângele lui Hristos, învederând prin aceasta unitatea de credință și de neam. În acest Altar străbun al închinării și evlaviei dreptmăritoare Îl aflăm pe Iisus, la Proscomidie, Prunc nou-născut, culcat în iesle, înconjurat și slăvit de cetele îngerești, de grija Preacuratei Maici, Sfânta Fecioară Maria, și închinat de magi și păstori, vestitorii fericiți ai lucrării dumnezeiești de sub cerul Betleemului.

Prin întrupare, Fiul lui Dumnezeu „S-a făcut asemenea nouă, spune Sfântul Chiril al Alexandriei, pentru ca noi să ne facem asemenea Lui, pe cât este cu putință firii noastre și pe cât o îngăduie iconomia reînnoirii noastre cea după har [...] S-a făcut El ce suntem noi, adică om, pentru ca noi să ne facem ce este El, adică Dumnezeu”². Această învățătură o vestește neîncetat Sfânta Biserică și prin

² SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Scrieri. Partea a patra. Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, Traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, (*Părinți și Scriitori Bisericești*, 41), București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2000, p. 23.

cântările care răsună de veacuri la slujba marelui praznic al Nașterii Domnului: *Cerul și pământul s-au unit, astăzi, născându-se Hristos. Dumnezeu pe pământ a venit și omul la cer s-a suit. Pentru aceasta Dumnezeu cel preainalt s-a arătat om plecat ca să ne atragă pe noi la înălțime.*

Iată deci iubiiții mei, cât de înalt, sfânt și dumnezeiesc este pentru noi scopul întrupării Mântuitorului Hristos. Este treapta la care năzuim să ajungem prin ascultarea noastră față de rânduielile statornicite de Sfinții Apostoli și de urmașii lor, păstrate cu sfințenie de Biserica strămoșească, din primele veacuri creștine; prin împărtășirea din unul și același potir de viață dătător al lui Hristos, prin dragostea și dăruirea de zi cu zi față de semenii noștri.

Să ne îndreptăm așadar mereu privirile, inimile și dorințele către dobândirea acestor frumuseți ale sfintei noastre Ortodoxii, cu care și-au împodobit sufletele venerabilii noștri străbuni. Ca în niște peceti netrecătoare și sfinte, aceștia au pus curăția credinței în frumusețea bisericilor și în culorile frescelor, în literele pisaniiilor, în cuvintele letopisețelor și ale manuscriselor împodobite cu miniaturi, în sculpturile și ferecăturile vaselor sfinte, în armonia arhitecturii, în broderii și odăjdii, precum și în tot ceea ce a însemnat casă, pridvor, poartă sau troiță românească. Din toată această inspirată creație artistică, răzbate ecoul unității de neam, de credință și de grai dintre generațiile care au fost înainte de noi, care sunt astăzi și care cu siguranță vor veni după noi.

Iubiții mei fi duhovnicești,

An de an, în ziua acestui dumnezeiesc praznic, împreună, trăim și noi aieva noaptea cea de taină a Nașterii Domnului. Lumina care a învăluit pe păstori la venirea îngerului, strălucește acum și în cugetele noastre. Asemenea magilor, deschizând vistieriile sufletelor noastre, punem înaintea Domnului credința, nădejdea și dragostea noastră pentru că *pacca pe care Domnul Hristos a dăruit-o lumii, sălășluiește acum și în inimile noastre.*

În această stare, toți cei care mărturisim dreapta credință, fără nicio deosebire, alcătuim acum, o mare familie, în care Dumnezeu ne este Tată tuturor. Astfel, prin Hristos Domnul, ne-am făcut părtași „ai dumnezeieștii firi” (2 Petru 1, 4) și „neam al lui Dumnezeu” (Faptele Apostolilor 17, 28).

Astăzi Hristos coboară din cer și se sălășluiește mereu în ieslea sufletelor noastre. De aceea, trebuie să-L întâmpinăm cu inimile pline de dragoste pentru El. Să-L lăsăm să renască în sufletele noastre pentru că Dumnezeiescul Prunc ne aduce liniștea și fericirea pe care cu toții ne-o dorim. El coboară pe pământ ca să ne înalțe la cer și să așeze pe capetele noastre cununa vieții.

Dreptmăritori creștini,

Deși trecem prin încercări și crize, fie în domeniul economic, fie în cel spiritual, totuși nu trebuie să ne pierdem credința și nădejdea în Dumnezeu! Am fost și suntem încercați din toate părțile, mai ales de păcătoșenia omului secularizat, egoist, lacom și violent, lipsit de cărma credinței și chiar a rațiunii. Fiecare om are nevoie, mai presus de orice, de acea forță a credinței curate, care să-i însuflească puterea de a trăi și de a sluji semenilor, într-o lume care se schimbă, zguduindu-se din temelii (*1 Corinteni 7, 31*). Din cauza repeziciunii fără seamăn cu care au loc aceste neobișnuite prefaceri ale omenirii, fără conștiința proniei divine, oamenii pot fi înghițiți de tumultul vieții. În fața unui viitor cu un chip atât de greu de întrezărit, creștinătatea trebuie să redescopere mărturisirea adevărului mântuitor în Hristos. Atât pentru secolul acesta, dar și pentru secolele pe care istoria le-ar mai putea număra, numai Lumina lui Hristos rămâne călăuză omenirii, pentru că întunericul nu o va putea cuprinde niciodată (*Ioan 1, 5*)³.

În fața crizei morale și spirituale de azi ne revine tuturor datoria sfântă de a ne împotrivi lucrării dezastruoase de negare a valorilor identității noastre ortodoxe și naționale, vestindu-L, prin felul nostru creștinesc de a trăi și de a ne purta în societate, pe Hristos Cel viu și harul Lui înnoitor și de viață veșnică dătător. Numai așa înțelegem că nu poți fi om deplin fără să fii creștin și că un om, ca și un popor, valorează atât cât a înțeles din Evanghelie⁴.

Luând aminte la aceste cuvinte, trebuie să avem conștiința trează și să mărturisim pe Hristos nu doar prin cuvânt, ci și prin faptă, inspirați de o iubire care nu poate răbda ca semenul nostru să fie vătămat în vreun fel. Dacă fiecare fiu al Bisericii și al țării ar vedea în semenul său încercat pe Hristos pătimind, și dacă ar primi în suflet lumina Lui, atunci s-ar naște acea necesară solidaritate, prin care multe din rănile sociale de acum s-ar închide, și, totodată, s-ar putea stăvilii și nimicitorul torent de imoralitate care se abate nestânjenit – pe căi ce ar trebui să slujească educației și culturii, nu viciului – asupra copiilor și tinerilor noștri, încercându-se întinarea sufletelor lor nevinovate și șubrezirea moralității societății de mâine.

Pe lângă lipsurile de tot felul, își fac apariția sărăcia sufletească, egoismul, pornografia⁵, înăsprirea față de semeni, indiferența față de cei în suferință, față de cei sărmani, de orfani, de copiii și bătrânii abandonați. Crăciunul este privit drept praznicul milosteniei și al facerii de bine... Sunt astăzi atâția frați de-ai noștri lipsiți și îndurerați, în suferințe de tot felul și cu obrajii înlăcrimați de neajunsurile vieții. Să ne străduim, pe cât ne stă cu putință, să le alinăm suferințele, să le plinim

³ A se vedea *Către Popor* – Pastorală Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe din Grecia, Atena, 4-7 octombrie 2011.

⁴ Simion MEHEDIŢI, *Poți fi om deplin fără să fii creștin?*, București, Ed. Cartea Românească, s.a., p. 54.

⁵ A se vedea Virgiliu GHEORGHE, *Pornografia – maladia secolului XXI*, Ed. Prodomos, 2011.

lipsurile și să le schimbăm lacrimile în zâmbete de bucurie. În spitale, în azile, în orfelinăte, în închisori, pe străzi, sunt atâția suferinzi și bolnavi. Ei toți așteaptă de la noi un ajutor frățesc, o vorbă bună și mângâietoare, un cuvânt de îmbărbătare, un gest al dragostei de semenii. Să le facem, așadar o bucurie, oricât de mică ar fi! Acesta a fost, de altfel, și îndemnul Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române adresat preoților și credincioșilor de la parohii prin intermediul Pastorei ce s-a citit în prima duminică din acest post.

În fața atâtor încercări, să lucrăm pentru întărirea și sporirea iubirii părinților față de copii și a copiilor față de părinți, precum și a iubirii curate a soților între ei, păstrând dreapta credință și dreapta viețuire pe care le-am moștenit de la părinții și strămoșii noștri de-a lungul veacurilor, ca popor creștin⁶.

Să creștem copiii și tinerii noștri în virtute și sfințenie, să-i învățăm să găsească în rugăciune izvorul iubirii curate. Să-i obișnuim pe tinerii mai mult cu participarea la viața Bisericii, decât să petreacă în izolare și în însingurare în fața televizorului⁷ sau pe internet. Prin televizor:

„avem acces la o cantitate foarte mare de informație, pe care însă n-o putem valorifica cu adevărat. Informația care nu este asimilată prin experiență și printr-o așezare sufletească, printr-un discernământ valoric și moral, este mai degrabă dăunătoare [...] Orice tip de informație care nu este verificată prin experiența noastră și în relațiile cu ceilalți ne dă doar impresia unei cunoașteri, însă de fapt ne dezorientează. Utilizarea televizorului mai poate contribui și la slăbirea relațiilor inter-umane ca atare. Cu cât stăm mai mult la televizor, cu atât avem mai puțin timp să interacționăm cu oamenii reali, cu cei din jurul nostru. La fel și-n cazul calculatorului! Ultimele cercetări în domeniu arată că se pot produce modificări de personalitate semnificative. Cu cât consumul de internet și televiziune este mai mare și se face începând de la vârste mai fragede, cu atât modificările sunt mai pronunțate [...]”⁸.

Iubiții mei fi duhovnicești,

Ne apropiem de un nou an. La cumpăna dintre anul care trece și cel care vine, să ne adunăm gândurile și să ne rugăm ca cel ce vine să fie un an mai bun. După cum cunoaștem, anul acesta a fost consacrat în Biserica noastră omagierii Tainei Sfântului Botez și Tainei Sfintei Cununii, având în vedere că atât Taina Sfântului Botez, cât și Taina Sfintei Cununii, stau la baza familiei creștine. Anul 2012 a fost proclamat, prin Hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, ca „An omagial al Sfântului Maslu și al îngrijirii bolnavilor”, urmărindu-se: *susținerea*

⁶ † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Iubirea părintească – temeliea vieții umane. Pastorală de Crăciun*, București, 2008, p. 8.

⁷ A se vedea Virgiliu GHEORGHE, *Efectele televiziunii asupra minții umane și despre creșterea copiilor în lumea de azi*, s.l., Ed. Prodromos, 2006.

⁸ Conf. dr. Sebastian MOLDOVAN, *Este nevoie de oameni capabili...*, p. 53.

și promovarea învățaturii de credință ortodoxă despre Taina Sfântului Maslu; aprofundarea pastorală și practică a Tainei Sfântului Maslu prin cercetarea și îngrijirea bolnavilor; actualitatea temei în viața Bisericii și a societății; necesitatea pregătirii din timp, prin studii, articole, cărți de reflecție și manifestări cu caracter liturgic, duhovnicesc, educativ, social-medical și teologic-științific pe parcursul întregului an, a evidențierii acestor activități prin mijloacele media și publicistice ale Bisericii noastre.

Pășind pragul Noului An, la trăirile luminoase din aceste zile, alăturăm și bucuria noastră că anul acesta, cu prilejul hramului Catedralei Patriarhale, ne-am putut închina la moaștele Sfântului Apostol Andrei, Ocrotitorul României. Bucuria s-a prelungit și în Eparhia Giurgiului, întrucât cu ocazia evenimentelor legate de sfințirea bisericii „Sfântul Mare Mucenic Dimitrie” din orașul italian Genova, în semn de recunoștință pentru participarea Noastră, Pr. Sorin Filip, Protopopul de Liguria, ne-a oferit părțile din moaștele Sfântului Apostol Andrei și ale Sfântului Maxim Mărturisitorul, care vor fi așezate în noua biserică a Mănăstirii Sfântul Mare Mucenic Gheorghe din Giurgiu, pe care, din voia lui Dumnezeu, am început să o construim. Iată, așadar, ce dar minunat pentru noi, ca după aproape două mii de ani, Sfântul Apostol Andrei, cel întâi chemat, să se întoarcă pe meleagurile unde a povăduit Evanghelia lui Hristos.

Iubiții mei,

Cu aceste gânduri și povețe duhovnicești, Vă îmbrățișez în dragostea lui Hristos și Vă doresc tuturor să prăznuiți Sfintele Sărbători ale Nașterii Domnului, Anului Nou și Bobotezei cu pace, sănătate și alese bucurii, potrivit datinii străbune. În noaptea de 31 decembrie 2011 spre 1 ianuarie 2012 și în ziua de Anul Nou, să înălțăm rugăciuni de mulțumire lui Dumnezeu pentru binefacerile primite de la El în anul 2011 și să-I cerem ajutorul în toată lucrarea cea bună și folositoare pe care o vom săvârși în anul nou 2012. Totodată, Vă îndemnăm ca și în anul următor să Vă aduceți obolul Dumneavoastră pentru continuarea lucrărilor la Catedrala Mântuirii Neamului, *simbolul unității dintre generații și al românilor de pretutindeni.*

Împărtășindu-Vă părintească binecuvântare, rugăm pe Mântuitorul nostru Iisus Hristos, Domnul vieții și al păcii, să Vă dăruiască toate cele de folos, bucurându-Vă de aceste sărbători întru mulți ani.

Al Vostru părinte duhovnicesc,
de tot binele doritor și către Domnul rugător,

† AMBROZIE,
Episcopul Giurgiului

Pastorală la Praznicul Nașterii Mântuitorului nostru Iisus Hristos – 2011

Darurile Pruncului Iisus

† VISARION,
*din mila lui Dumnezeu,
Episcopul Tulcii*

Preacuvioșilor stareți, preacuvioaselor starețe, întregului cin monahal, preacucernicilor protopopi și preoți și tuturor binecredincioșilor creștini din întreaga noastră Eparhie, har, milă și pace de la Dumnezeu, iar de la noi arhierescă binecuvântare!

*Căci Prunc S-a născut nouă,
un Fiu S-a dat nouă a Cărui stăpânire
e pe umărul Lui și se cheamă numele Lui:
Înger de mare sfat, Sfetnic minunat,
Dumnezeu tare, biruitor,
Domn al păcii, Părinte al veacului
ce va să fie. (Isaia 9, 5)*

Iubiții mei fi sufletești,

Cu aleasă bucurie ne regăsim astăzi în sfintele noastre biserici pentru a mări după datină Nașterea Domnului sau Crăciunul și, ascultând cântările de cinstire ale acestei zile, cu evlavie ne închinăm Pruncului din iesle și glăsuim și noi cântarea: „Hristos Se naște, slăviți-L! Hristos din ceruri, întâmpinați-L! Hristos pe pământ, înălțați-vă! Cântați Domnului tot pământul, și cu veselie, lăudați-l popoare, că S-a preaslăvit.” (*Catavasi* la Nașterea Domnului).

Slăvit de îngeri, străjuit de păstori și închinat de magii de la Răsărituri, Mântuitorul Hristos coboară tainic și de această dată printre noi oamenii, luminând cu chipul Său îngeresc de prunc nevinovat staulul sărac din preajma Betleemului, dar și casa sufletelor noastre.

În mijlocul necazurilor de tot felul și în mijlocul lipsurilor cumplite ce bântuie astăzi întreaga lume, și mai ales bătrânul nostru continent, o veste bună și sfântă sosește la noi învăluindu-ne în bucurie nespusă sufletele. Este vestea Nașterii Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Purtată prin „colindul sfânt și bun” de copiii nevinovați și de oameni în puterea vârstei, această veste răsună astăzi pretutindeni aducând bucurie și speranță deopotrivă atât în casa bogatului ca și în coliba săracului, deșteptând sufletele la o viață nouă, chemându-le să cugete către cerul milostivirii dumnezeiești și înfrățind inimile în cântarea îngerească „Mărire între cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoie” (*Luca 2, 14*).

Cu adevărat, cu dreptate este a cânta și a preamări în această zi de praznic luminat numele Părintelui ceresc, căci Nașterea Domnului este cel mai mare, mai vădit și mai covârșitor semn al milostivirii lui Dumnezeu față de oameni „căci așa de mult a iubit Dumnezeu lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică” (*Ioan 3, 16*).

Iubiți credincioși,

Fiul lui Dumnezeu a venit pe pământ pentru mântuirea noastră cum mărturisim mereu în Simbolul Credinței. El nu vine în chipul bărbatului desăvârșit gata de lucrarea Sa în lume, ci în chip de prunc gingaș ca întrupare deplină a nevinovăției.

De fapt din această stare de pruncie spirituală El face condiția primordială a renașterii oamenilor și a intrării lor în Împărăția Cerurilor. așa cum Însuși mărturisește „Adevăr zic vouă de nu vă veți întoarce ca să fiți ca pruncii, nu veți intra în Împărăția Cerurilor” (*Matei 18, 3*).

Împlinind prorociile din Vechiul Testament din neasemănata Sa iubire de oameni, la plinirea vremii, Dumnezeu a trimis pe Fiul Său în lume

„Să se nască

Și să crească

Să ne mântuiască”.

Așa cum învață Sfântul Apostol Pavel, Hristos Domnul, Dumnezeu fiind „s-a deșertat pe Sine, chip de rob luând, făcându-se asemenea oamenilor [...] S-a smerit pe Sine ascultător făcându-se până la moarte și încă moarte pe Cruce” (*Filipeni 2, 7-8*).

El S-a pogorât din cerul strălucirii Sale pe pământul întunecat; stăpân fiind S-a făcut slugă tuturor ca pe toți să-i mântuiască; nevinovat fiind a luat asupra Sa păcatele și nelegiuirile noastre ca să le ispășească prin Cruce și prin moartea de bunăvoie; nemuritor fiind S-a îngropat în mormântul rece ca să îngroape păcatul și să învieze a treia zi după Scripturi, dăruind viață celor din morminte.

El, Hristos Domnul, a surpat peretele cel din mijloc al vrajbei ce despărțea cerul de pământ. Prin El ne-a răsărit nouă „lumina cunoștinței”, prin El ne-a venit darul cel adevărat al iertării și al vieții celei veșnice.

Prin El ne-am învățat să ne închinăm „Soarelui dreptății” căci El este cu adevărat „Răsăritul cel de sus” care luminează pe tot cel ce crede în învățătura Lui și-L primește ca Domn și Mântuitor al întregii lumi.

Prin El am cunoscut adevărul cel veșnic al Evangheliei și de acum nu ne mai hrănim cu roșcove și rădăcini ca fiul cel risipitor, ci ne ospătam din vițelul cel gras al harului care s-a pogorât cu îmbeșugare asupra noastră prin îndurarea lui Dumnezeu.

Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu coboară printre oameni în chip de prunc tocmai pentru a ne face mai pilduitoare întreaga Sa viață trăită în duhul nevinovăției, al iubirii jertfelnice, al facerii de bine, al iertării vrăjmașilor și al dăruirii totale pentru binele și fericirea tuturor celor ce cred într-însul.

Dreptmăritori creștini,

Covârșiți de taina sfântă a Întrupării Domnului se cade să ne preschimbăm și noi și să dobândim pruncia și nevinovăția spirituală pe care ne-a arătat-o Domnul prin pilda vieții Sale.

Făcându-I sălaş în sufletele noastre prin curățirea de patimi, prin rugăciune curată, sinceră și statornică, prin căutarea mai întâi a Împărăției Cerurilor, El nu ne va părăsi niciodată. Dimpotrivă ne va întări atunci când suntem slabi, ne va mângâia în clipe de tristețe și de restriște, ne va lumina calea vieții și ne va îndruma pașii pe drumul ce duce la Împărăția cea veșnică pregătită de El tuturor celor ce-L iubesc cu adevărat.

Magii i-au adus Domnului daruri curate și scumpe ca unui Împărat. El nu cere de la noi astăzi nici aur, nici smirnă și nici tămâie bineștiind că mulți dintre noi nu-i putem face aceste daruri.

Ne cere în schimb să-i dăm inima noastră cu toată credința ei curată, cu toată nădejdea ei neclintită, cu toată dragostea nefățarnică care, după cuvântul apostolului, „toate le suferă, toate le crede, toate le nădăduiește, toate le rabdă” și care „niciodată nu cade” (1 Corinteni 13, 7-8).

Ne cere astăzi să ne împotrivim păcatului și ispitelor care vin din toate părțile, să suferim pentru El și să-I dăm Lui întreaga noastră viață.

Ne cere să fim jertfelnici și cu iubire față de semenii noștri, față de cei săraci și nevoiași, față de toți cei care au trebuință de „milă și ajutor”.

Ne cere Domnul astăzi ca având gândurile curate și inimile aprinse de dragoste să ne iertăm unii pe alții și să ne ajutăm cu creștinească iubire.

Dragostea noastră să se reverse mai ales către cei flămânzi și însetoși, către cei străini, către cei goi și bolnavi, către cei aflați în temnițe, în aziluri și spitale. Căci toți au nevoie să se împărtășească de lumina și bucuria Nașterii lui Hristos. Numai așa făcând bucuria noastră va fi deplină și mulțumirea sufletească va fi mare iar răsplata nu se va lăsa așteptată.

Iubiții mei fi sufletești,

Anul în care ne aflăm și care se apropie de sfârșit a fost închinat de către Sfântul Sinod al Bisericii noastre „Tainei Sfântului Botez și Tainei Sfintei Cununii”, două Sfinte Taine importante pentru viața creștină ca și pentru întreaga Biserică.

Anul 2012 va fi declarat ca *Anul Tainei Sfântului Maslu și al îngrijirii bolnavilor* tocmai pentru a sublinia grija deosebită pe care Biserica o acordă celor bolnavi și celor aflați în suferințe.

Este de datoria noastră să fim solidari cu cei care suferă și pe care trebuie să-i ajutăm și cu rugăciunea și cu fapta noastră cea bună.

Să-i mulțumim lui Dumnezeu pentru aceste sărbători frumoase și binecuvântate ale Nașterii Domnului pe care să le petrecem în bucurie și cumpătare, cercetând Sfânta Biserică și cântând colindele noastre străbune, primind colindători și făcând cât mai multă bucurie semenilor noștri după cuvântul colindului:

„E sărbătoare și e joc
În casa ta acum
Dar sunt bordeie fără foc
Și mâine-i Moș Crăciun.
Acum te las, fi sănătos
Și vesel de Crăciun.
Dar nu uita, când ești voios,
Române să fii bun!”

Cu aceste gânduri și îndemnuri rog pe Mântuitorul Cel născut în ieslea Betleemului să vă ajute și să vă binecuvânteze făcându-vă din toată inima urarea ca sărbătorile Nașterii Domnului, Anului Nou și Bobotezei să le petreceți cu sănătate, în pace și mulțumire, iar „Harul Domnului nostru Iisus Hristos,

dragostea lui Dumnezeu tatăl și împărățirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți”
(2 Corinteni 13, 13). Amin.

Sărbători fericite și La Mulți ani!

Al vostru al tuturor de tot binele voitor și pururea rugător,
către Domnul Cel născut în Betleem,

† VISARION,
Episcopul Tulcii

Dată în reședința noastră episcopală din Tulcea la praznicul Nașterii
Domnului din anul mântuirii 2011.

OMILETICE ȘI PASTORALE

Chipuri de predicatori contemporani consacrați

Drd. Ionuț VIȘAN

1. Predicatori clerici

1.1. Î.P.S. Bartolomeu Anania

În șirul ostenitorilor de renume în domeniul omileticii românești, Î.P.S. Bartolomeu Anania, mitropolitul Clujului, ocupă un loc de frunte. Viața și misiunea sa ne dezvăluie chipul unui slujitor vrednic și iubitor de Hristos, care poate fi un model de urmat și de slujitorii amvonului de astăzi.

Viiitorul mitropolit al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului s-a născut în 1921 într-o localitate din județul Vâlcea, primind la botez numele de Valeriu¹. Părinții săi, în mod special mama sa, i-au oferit o educație ce avea la temelie frica de Dumnezeu și alte frumoase sentimente creștine, elemente prin care a avut contact încă din tinerețe cu tradiția vie a Ortodoxiei. A urmat școala primară în comuna natală, iar apoi Seminarul Central din București. În 1942 intră în monahism² la Mănăstirea Antim primind numele Bartolomeu, iar apoi este hirotonit ierodiacon. Între 1941 și 1948 urmează cursurile universitare de teologie la București, Cluj-

¹ „Valeriu Anania – Cronologie”, *Rost*, IX (2011), 95-96, p. 13.

² Mitropolitul Bartolomeu surprinde cu o sinceritate debordantă, în „Memoriile” sale, gândurile cu privire la hotărârea bruscă pe care o luase la acea vreme: „De ce am făcut-o, nici azi nu sunt în stare să spun. M-am întrebat adesea, privind în urmă, dacă nu cumva mi-a fost frică de război, dacă nu cumva mi-a fost teamă de viață, dacă nu cumva încercam, romantic, o aventură după modelul lui Arghezi. Oricum e cert, nu am făcut-o din vocație. Nici nu a fost rezultatul vreunei premeditări. Dacă cu numai o zi înainte mi-ar fi spus cineva că mă voi face călugăr, mi-aș fi bătut joc de el”, Valeriu ANANIA, *Memorii*, Iași, Ed. Polirom, 2008, p. 34. În același timp mai consemnează și faptul că la Antim a avut parte de cele mai frumoase slujbe pe care le-a simțit vreodată. „Valeriu Anania – Cronologie”, p. 36.

Napoca și Sibiu. De asemenea, între 1945-1946 urmează pentru o scurtă perioadă și studii de medicină la Cluj-Napoca și Sibiu. Din 1946 urmează un șir îndelungat de arestări, care culminează în 1958 cu o condamnare de 25 de ani pentru „uneltire contra ordinii sociale”. Este eliberat după șase ani, și este hirotonit preot trei ani mai târziu. În perioada 1976-1982 este directorul Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, iar în 1993 este ales arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului. În cele din urmă este instalat mitropolit al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului în 2006. Trece la cele veșnice în 2011.

Analiza personalității înaltului ierarh ne dezvăluie un șir de nesfârșite calități și virtuți care ni-l recomandă pe acesta ca un model³ de netăgăduit în slujirea Bisericii. Două trăsături de bază au stat la temelia evoluției sale intelectuale și duhovnicești: disciplina muncii și disponibilitatea credinței⁴. În ceea ce privește ostenele sale intelectuale, trebuie remarcat faptul că este unul dintre marii scriitori creștini români ai secolului XX⁵. Ostenele sale cărturărești sunt îndeobște cunoscute, fiind în același timp poet, dramaturg și prozator cu 30 de volume publicate. Fiecare pagină semnată de Î.P.S. Bartolomeu este, deopotrivă, expresivă din punct de vedere stilistic, dar și convingătoare sub aspectul conținutului. Mănuirea strălucită a condeiului a fost, de altfel, un element de o importanță covârșitoare în reușita slujirii sale omiletice⁶, aducând un aport semnificativ calității predicilor sale, după cum a semnalat și P.F. Patriarh Daniel: „Talentul literar l-a ajutat să devină și un predicator talentat, care folosea adesea metafora sau expresia artistică pentru a sublinia legătura dintre credința creștină și viața cotidiană a omului în societate”⁷.

³ Într-o aparentă antiteză, surprindem cuvintele domnului Radu Preda care afirmă următoarele: „Hotărât lucru: Arhiepiscopul Bartolomeu nu este un model. De ce? Într-o lume în care jumătățile de măsură trec drept măsură, în care mercenariatul (inclusiv bisericesc) trece drept istețime sau, după caz, se ascunde în spatele unei smerenii ipocrite sau a unei modestii interesate, în care orice formulă este bună dacă nu deranjează pe nimeni și aranjează cât mai mulți, în care ideea de carieră presupune renunțarea completă la libertatea de gândire și la curajul opiniei, în care competența este ultimul criteriu pentru ocuparea funcțiilor publice așa cum orice atitudine critică este repudiată cu promptitudine – ei bine, într-o astfel de epocă, anii de viață petrecuți în istoria noastră de Bartolomeu Valeriu Anania reprezintă o biografie marcată în mod evident de disconfort, [...] singurul mod de a mai fi tu însuși, fidel principiilor, adică liber, este acela de a nu fi pe plac, de a nu fi omologat, de a nu confirma nicio schemă. Adică de a fi un anti-model”. Radu PREDĂ, „Mitropolitul Bartolomeu sau prețul libertății”, *TABOR*, V (2011), 1, p. 38.

⁴ Maria-Elena GANCIU, „Bartolomeu Anania și «aventura monahală»”, *TABOR*, V (2011), 1, p. 114.

⁵ Răzvan CODRESCU, „Leul în iarnă al Ardealului ortodox”, *Rost*, IX (2011), 21-22, p. 4.

⁶ De altfel, părintele Dumitru Belu spune: „Este necesar ca viitorul preot să se deprindă a se sluji bine de condei, dacă vrea să ajungă a se sluji bine de cuvânt”, Pr. Dumitru BELU, *Curs de Omiletică*, dactilografiat, Biblioteca Facultății de Teologie Sibiu, ms. 485, f.a., p. 159.

⁷ † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Lumina vieții omului – moștenire netrecătoare”, cuvânt la înmormântarea mitropolitului Bartolomeu Anania, *Biserica Ortodoxă Română*, CXXIX (2011), 1, p. 45.

Un alt aspect definitoriu al profilului intelectual-creștin al înaltului ierarh îl reprezintă cunoașterea temeinică a Sfintei Scripturi și stăpânirea exemplară a normelor erminiei biblice care i-au permis să porceadă la anevoioasa diortosire a Bibliei, încheiată în 2001, lucrare de o inestimabilă valoare. De asemenea, de o mare utilitate este și ghidul „Introducere în citirea Sfintelor Scripturi”⁸, care cuprinde evoluția istorică a textelor biblice și a traducerilor acestora.

În ceea ce privește dimensiunea omiletică a slujirii Î.P.S. Bartolomeu, remarcăm că a fost un model strălucit de predicator, deținând nobile însușiri sufletești, un rafinat discernământ al gândirii, dar și o logică impecabilă, posedând, așadar, un bogat potențial spiritual nativ, dar și dobândit de-a lungul vremii prin studiu și cercetare. Ne stau drept dovadă cărțile și arhivele audio care păstrează pentru veșnicie cuvintele Î.P.S. sale: „Apa cea vie a Ortodoxiei” conține cuvântări, articole și scrisorile pastorale din anii 1993-2001 emise ca arhiepiscop al Clujului; „Cuvinte de învățătură. Predici”¹⁰, reprezintă practic prima carte de predici a înaltului Bartolomeu și cuprinde 11 cuvântări duminicale și 3 pastorale; „Cartea deschisă a Împărăției. De la Betleemul Nașterii la Ierusalimul Învierii”¹¹ reunește explicarea Sfintei Liturghii, în prima sa parte, și 42 de pastorale în cea de-a doua; „Predici la duminicile Triodului”¹² reprezintă un album audio, alcătuit din 4 CD-uri, ce cuprinde 10 predici rostite în catedrala din Cluj-Napoca. Limbajul utilizat în cuvântările sale este unul accesibil tuturor categoriilor de ascultători, însă nu de puține ori regăsim și neologisme care contrastează cu imaginea lingvistică per ansamblu a cuvântărilor. Bunăoară, pastoralele înaltului ierarh cuprind expresii și termeni precum: „El S-a ocultat pe sine”, „estropiații spiritului”, „incidența absurdului” ș.a.¹³. Mitropolitul Bartolomeu își motivează folosirea acestui vocabular diversificat astfel: „luați seama că credincioșii de azi nu mai sunt atât de «simpli» sau «proști» pe cât îi cred unii, nu doar la orașe, ci și la sate. Mai toți au telefoane mobile, televiziune prin cablu, acces la internet. În privința limbii, e foarte clar, lumea nu merge înapoi, ci înainte...”¹⁴. Din punct de

⁸ Apărut la Cluj-Napoca, Ed. Renașterea, 2001.

⁹ Ediție îngrijită de Nicoleta PĂLIMARU și Maria-Elena GANCIU, Cluj-Napoca, Ed. Renașterea, 2002.

¹⁰ Volum apărut la Cluj-Napoca, Ed. Renașterea, 2009.

¹¹ Volum tipărit la Iași, Ed. Polirom, 2011.

¹² Ediție apărută în 2011 cu sprijinul Fundației „Mitropolitul Bartolomeu”, în parteneriat cu Casa de discursuri E-Media din București.

¹³ Pr. prof. dr. Vasile GORDON, „Mitropolitul Bartolomeu Anania și amvonul”, *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian”*, X (2011), Ed. Universității din București, p. 300.

¹⁴ V. GORDON, „Mitropolitul Bartolomeu Anania și amvonul”, p. 300. În acord cu aceste cuvinte considerăm a fi și spusele Î.P.S. Antonie Plămădeală: „Lumea de azi vrea argumente, logică, desfășurare de idei, stil sobru și căutat, nu se mai mulțumește cu retorică ieftină și cu floricele”. Dr. Antonie PLĂMĂDEALĂ, „Preotul în fața lui Hristos, în fața propriei conștiințe și în fața lumii”, în: Dr. Antonie PLĂMĂDEALĂ, *Vocație și misiune creștină în vremea noastră*, Sibiu, 1984, pp. 163-164.

vedere stilistic, predicile și pastoralele sale abundă în metafore, analogii, antiteze, epitete, întrebări retorice și „retorico-dilematice”¹⁵ și alte figuri stilistice.

Formulele de adresare utilizate la amvon de înaltul ierarh, precum „iubiții mei fii duhovnicești” sau „iubiții mei”, denotă legătura puternică care exista între el și păstoriții săi. Ele dezvăluie dragostea și grija lui pentru aceștia. De asemenea, acestea exprimă și dorința mitropolitului de a trăi empatic cu ascultătorii săi. A dovedit acest fapt prin strădania de a vorbi pe înțelesul tuturor, fără să cadă în „ispita teologhisirii demonstrative”¹⁶. Pe de altă parte, empatia sa era vădită și prin faptul că a fost un om bun, altruist și afabil, un „om fără viclesug”¹⁷.

Un alt atu omiletic major al Î.P.S. Bartolomeu a fost, fără doar și poate, forța sa uriașă de persuasiune demonstrată prin numărul impresionant de credincioși care veneau să-l asculte. Este știut că o predică își atinge scopul atunci când convinge. Așadar, spunem că predica înaltului ierarh clujean „reușea” știind să înfrunte ceea ce azi specialiștii în comunicare numesc „rezistența la persuasiune”¹⁸. Atitudinea sinceră și deschisă, utilizarea mărturiilor personale din experiența proprie și alte astfel de elemente surpriză alungau monotonia și confereau predicilor sale un farmec și o vioiciune aparte, și constituie, în același timp, un exemplu de instrument ce poate fi de un real ajutor și slujitorilor Omileticii contemporane. În ansamblu, predicile sale sunt inconfundabile și au o structură generală care atrage ascultătorul și îi acaparează atenția.

Așadar, Î.P.S. Bartolomeu, ajuns pe o culme oratorică unanim admirată, este unul din modele de predicatori de seamă pe care Biserica Ortodoxă Română îi are în tezaurul său. Cultura sa vastă, trăsăturile de bază ale stilului său omiletic

¹⁵ Acest gen de întrebări pornesc de la dileme și îndoieli sau produc ele însele dileme, având ca scop risipirea oricăror îndoieli. V. GORDON, „Mitropolitul Bartolomeu Anania și amvonul”, p. 299. Un exemplu regăsim în Cuvântul pastoral la Praznicul Învierii Domnului din 2010: „De ce nu i S-a arătat Domnul mai întâi lui Petru, cel atât de înflăcărat în credințele și necredințele lui? De ce nu l-a preferat pe Ioan, cel mai iubit dintre ucenici, singurul care-L însoțise pe drumul Crucii? Iar dacă preferințele trebuiau să se îndrepte către o femeie, de ce nu i-a acordat acest privilegiu propriei Sale Maici, indiferent unde s-ar fi găsit ea în acel moment? De ce, neapărat, în socotirea dumnezeiască a trebuit să fie Maria Magdalena?”

¹⁶ Pr. prof. dr. Vasile GORDON, „Mitropolitul Bartolomeu – schiță de portret omiletic”, *TABOR*, V (2011), 1, p. 62. Considerăm că această ispită a fost ocolită de Î.P.S. Sa și datorită faptului că nu a fost profesor universitar ori doctor în teologie, deși cultura sa teologică și inteligența scilicet l-ar fi recomandat pentru acestea.

¹⁷ Î.P.S. Andrei ANDREICUȚ, „Mitropolitul Bartolomeu Anania, «omul fără viclesug»”, *TABOR*, V (2011), 1, pp. 8-9.

¹⁸ Detalii la: Petru Cristian STOIAN, *Metodologia redactării și prezentării predicii*, teză de doctorat, Universitatea din București, 2011, Biblioteca Facultății de Teologie *Justinian Patriarbul*, pp. 176-185, și Petru Cristian STOIAN, „Predicarea eficientă. Tehnici pentru depășirea rezistenței la persuasiune a auditoriului”, *Studii Teologice*, VI (2010), 4, pp. 135-148.

printre care menționăm deschiderea către social, buna interpretare a spiritualității ortodoxe în contemporaneitate, cunoașterea literaturii românești și universale ori iubirea de țară ni-l recomandă pe mitropolitul Bartolomeu Anania ca unul dintre reperatele de cea mai înaltă clasă din seria predicatorilor români ai ultimelor decenii.

1.2. Părintele Constantin Galeriu

Efortul nostru ar fi incomplet, dacă în această secțiune nu am include și profilul unuia din cei mai iubiți și respectați predicatori clerici din ultimul secol, părintele Constantin Galeriu. Original, duhovnicesc, apropiat credincioșilor săi, părintele a slujit Biserica cu o dăruire și o râvnă deosebită, lucru ce l-a făcut să fie foarte iubit de toți cei care l-au cunoscut. Părintele Galeriu predica atât în biserică, cât și prin însăși viața sa, care este „o carte deschisă de pedagogie creștină, din care creștinii pot citi în fiecare zi”¹⁹.

Părintele s-a născut în 1918 în județul Bacău din părinții Neculai și Elisabeta. A urmat Seminarul teologic din Roman și Facultatea de Teologie în București. Este hirotonit diacon și apoi preot, slujind în satul Podul Văleni (Prahova), la biserica Sfântul Vasile (Ploiești), iar în ultimii 30 de ani la biserica Sfântul Silvestru din București. În 1973 obține titlul de doctor în teologie cu teza „Jertfă și răscumpărare”²⁰. Apoi ajunge preot spiritual, lector și mai târziu profesor titular la catedra de Catehetică și Omiletică la Institutul Teologic din București. În 1990 este numit de către P.F. Teoctist vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor. Trece la cele veșnice pe 10 august 2003.

Părintele Constantin Galeriu era un profesor de teologie „enciclopedist”²¹, pentru că pe lângă temeinica pregătire teologică a avut în vedere și dobândirea cunoștințelor din domeniul profan precum: istoria, filozofia, literatura, psihologia, medicina, astro-fizica sau matematica. Acesta este fără doar și poate un element ce a avut un rol semnificativ în conținutul excepțional al predicilor sale. Concret, dovedind aceste cunoștințe științifice deosebite, de la fizica atomică până la biologie, părintele Galeriu a combătut materialismul comunist, căutând să demonstreze prezența spiritului în natură²². Astfel, părintele reprezintă un exemplu concludent al deschiderii religiei către știință,

¹⁹ P. STOIAN, *Metodologia redactării și prezentării predicii*, p. 290.

²⁰ Publicată pentru prima dată în revista *Glasul Bisericii*, XXXII (1973), 1-2, pp. 45-203. Apoi reeditată la București, Ed. Harisma, 1993.

²¹ Pr. dr. Vasile GORDON, *Biserica și Școala. Analize omiletice, catehetice și pastorale*, București, Ed. Christiana, 2003, p. 296.

²² George ENACHE, „Părintele Galeriu și creștinismul social”, *Rost*, II (2004), 21-22, p. 17.

demonstrând că între religie și știință nu este incompatibilitate, fiecare având menirea sa specifică ce culminează în Dumnezeu, în Duhul Adevărului. „Dialogul constructiv și lămuritor între religie și știință a fost una dintre temele preferate ale predaniei Părintelui Galeriu”²³. El a fost un căutător al adevărului și a încercat să împărtășească adevărul credinței și intelectualității, încercând să aducă argumente din domeniul științei pentru susținerea adevărilor dumnezeiești, insistând pe faptul că știința nu contrazice credința. Nu trebuie să uităm a aminti și faptul că părintele a fost un strălucit dogmatist, fapt pentru care și cuvântările sale cuprindeau de multe ori „traduceri” ale dogmelor pe înțelesul credincioșilor.

În cadrul slujirii sale preoțești și omiletice, a avut ca model pe Mântuitorul Hristos, pe care îl numește „Învățătorul nostru suprem” și ale cărui cuvinte le tâlcuia în lumina Tradiției cu multă dragoste. De asemenea, nu a neglijat studiul Sfinților Părinți, dar și al predicatorilor mai noi, și chiar al celor din afara spațiului creștinesc. Deplin conștient de solemnitatea și importanța slujirii preoțești, părintele Galeriu s-a străduit să fie un slujitor ireproșabil.

„Ca predicator, părintele avea un dar nativ și vorbea atât de înflăcărat, cu atât de mult patos, încât nu se putea să nu te cucerească. Și dacă în general în Omiletică se spune că o predică trebuie să dureze 10, maxim 15 minute, pentru că după aceea atenția ascultătorilor se risipește, în cazul părintelui această lege nu se aplică. Predicile dânsului durau de la 45 de minute în sus, 45 de minute – o oră, și lumea venea special ca să asculte aceste predici. Avea un dar deosebit al cuvântului. Avea și talent actoricesc pe care îl valorifica în sens pozitiv, nu în sensul negativ de teatralism, de dedublare. Se pare că a și făcut niște cursuri de actorie în tinerețe, dar dânsul sublinia că expresia sa nu este a unui actor, ci a unui Mărturisitor al Cuvântului, și că vorbește cu patetism deoarece crede profund în ceea ce mărturisește, în Cuvântul pe care îl mărturisește”²⁴.

Părintele Galeriu reușea astfel, de fiecare dată să realizeze acel „captatio benevolentiae”²⁵ prin care ascultătorii săi uitau de timpul fizic fiind transpuși

²³ Răzvan CODRESCU, „Părintele Galeriu astăzi. Actualitatea predaniei Părintelui Galeriu la trei ani de la trecerea sa în veșnicie”, *Lumea Credinței*, IV (2006), 9, p. 22. „Elanul dialogic al părintelui Galeriu, presărat cu belșuguri de erudiție și fulgerații de fervoare religioasă și înțelepciune netulburată, nu e de redat”, Nicolae STROESCU-STĂNIȘOARĂ, „La moartea părintelui Galeriu”, *Rost*, II (2004), 21-22, p. 18.

²⁴ Pr. prof. dr. Florin BOTEZAN, „Părintele Constantin Galeriu”, *Altarul Reîntregirii*, XVIII (2013), 1, pp. 182-183.

²⁵ Pr. dr. Vasile GORDON, *Umuitoarea putere de convingere a predicilor Părintelui Galeriu*, cuvânt înainte la *10 predici de Părintele Galeriu la 10 ani de la mutarea sa la cer*, București, Ed. Lumea Credinței, 2013, p. 8.

în timpul Împărăției cerești. Propovăduirea părintelui Galeriu avea greutate și pentru faptul că propovăduitorul a fost preot de vocație, calitatea lui de părinte autentic făcând ca tot ce rostea în predică să trezească receptivitate maximă. Puterea harului preoției se simțea așadar și în cuvintele rostite la amvon, învățătura propovăduită având pecete harică²⁶. Conținutul de substanță al predicilor părintelui, întemeiat pe Sfânta Scriptură, Sfinții Părinți, pe cugetările marilor gânditori ai lumii, dar și pe trăirile personale și experiențele duhovnicești, era prezentat într-un limbaj ales, liturgic, armonizat unui stil adecvat, la care se adăuga o gestică discretă și o expresie a feței și a ochilor care însoțeau adevărurile expuse. Toate fiind rodul unei temeinice pregătiri intelectuale, alăturate unei vieți duhovnicești apropiate de Dumnezeu. Profilul său predicatorial a fost dublat de vocația pentru preoție, fiind un slujitor autentic și un duhovnic desăvârșit.

„Părintele nu învăța doar de la amvon, ci prin tot ceea ce făcea ca preot și ca om, deoarece însăși viața sa era pildă și învățatură pentru toți cei ce au avut privilegiul binecuvântat să-l cunoască. El a înțeles, în mod pilduitor, că numai concordanța dintre cuvânt și faptă este conformă cu Evanghelia Mântuitorului nostru Iisus Hristos”²⁷.

Părintele Constantin Galeriu revărsa atât prin slujirea sa liturgică, cât și prin cea învățătoarească, o dragoste nețărmuită față de toți, fie ei enoriași, studenți ori ucenici, fapt ilustrat și de formulările introductive ale cuvântărilor sale: „dreptmăritori și iubiți frați și surori în Sfânta Biserică a Domnului nostru Iisus Hristos”, „vrednicilor de iubire”, „binecuvântați și vrednici de dragoste dreptmăritori creștini”²⁸. Personalitatea părintelui Constantin Galeriu rămâne prezentă în conștiința noastră prin însușiri cu totul deosebite fiind preot de vocație, bun cunoscător al Sfintei Scripturi și al scrierilor patristice, teolog autentic, ortodox tradiționalist prin natura firii sale, cu o mare deschidere către cultura laică, modest și îngăduitor cu alții, dar exigent cu sine, plin de solitudine față de nevoile celor din jur. El este fără doar și poate un model vrednic de urmat și de slujitorii Amvonului creștin de azi.

²⁶ Pr. dr. Vasile GORDON, „Părintele profesor Constantin Galeriu s-a adăugat la poporul său”, *Glasul Bisericii*, LIX (2003), 9-12, p. 258.

²⁷ Pr. Nicușor BELDIMAN, „Slujirea omiletică a părintelui prof. dr. Constantin Galeriu (1918-2003). Scurtă evocare la șaptea ani de la trecerea în veșnicie”, *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă „Patriarbul Justinian”*, X (2010), Ed. Universității din București, p. 493.

²⁸ Formulările se regăsesc în recenta ediție îngrijită de Răzvan Codrescu, *10 predicii de Părintele Galeriu la 10 ani de la mutarea sa la cer*, București, Ed. Lumea Credinței, 2013, care cuprinde 10 cuvântări alese din ultimul său an de activitate pastorală.

2. Predicatori laici

2.1. Prof. Teodor M. Popescu

Viața sa²⁹ creștinească, dragostea față de preoție, râvna în propovăduirea lui Hristos ni-l recomandă pe domnul profesor Teodor M. Popescu, ca unul din teologii de frunte ai secolului al XX-lea din România. Deși nu a fost cleric, a înțeles importanța preoției, dificultățile și responsabilitățile ei. Opinăm că este extrem de importantă activitatea și personalitatea sa omiletică, dat fiind numărul mare de predici scrise și studii de analiză teoretică în domeniul omiletic.

S-a născut într-un sat din județul Dâmbovița. Între anii 1905-1913 a urmat cursurile Seminarului Central din București. Teodor M. Popescu a fost cel mai distins elev pe care l-a avut acest Seminar: din clasa I până în clasa a VIII-a a obținut medii de 10 (zece) la toate materiile, iar la absolvire, în anul 1913, conducerea Seminarului i-a redactat o diplomă specială. Și Facultatea de Teologie din București a terminat-o în 1919 tot cu media 10, ca șef de promoție. Își susține doctoratul la Atena, unde obținuse o bursă de stat. Apoi urmează studii de critică și metodă istorică la München și Paris. În 1925 ajunge profesor la Seminarul bucureștean, iar un an mai târziu este chemat să predea la Facultatea de Teologie din Iași. În 1927 devine profesor la Facultatea de Teologie din București. În perioada 1959-1963 a fost condamnat la închisoare de autoritățile comuniste. Ulterior eliberării sale nu mai revine la catedră, astfel încât între anii 1965 și 1972 activează ca inspector, bibliotecar și redactor în cadrul Administrației Patriarhale. Trece la cele veșnice în 1973.

Profesorul Teodor M. Popescu a fost un profesor de vocație, cu pregătire laică și teologică deosebită. A fost unul dintre capetele luminate ale teologiei românești ajungând astfel în elita teologiei românești prin erudiția și pregătirea sa, prin scrisul său bogat teologic, prin prestanța, seriozitatea și competența sa profesională și mai ales prin exigența sa³⁰. A desfășurat o strălucită activitate de

²⁹ Detalii biografice se regăsesc în mai multe medalioane alcătuite de foști studenți ori ucenici. Printre acestea amintim: G.I. MOISESCU, „Profesorul Teodor M. Popescu”, *Almanahul Parohiei Ortodoxe din Viena pe anul 1974*, pp. 156-157; Pr. prof. dr. I. RĂMUREANU, „Profesorul Teodor M. Popescu”, *Studii Teologice*, XXXIV (1982), 1-2, pp. 47-48; Prof. Adrian N. POPESCU, „Profesorul Teodor M. Popescu. O sută de ani de la naștere și douăzeci de ani de la moarte”, *Biserica Ortodoxă Română*, CXI (1993), 4-6, pp. 84-91; Pr. Gheorghe I. DRĂGULIN, „Profesorul Teodor M. Popescu: Omul, savantul ortodox și apologetul creștin”, *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian”*, IX (2009), Ed. Universității din București, pp. 425-432.

³⁰ Pr. Nicolae NECULA, „Gânduri și amintiri despre profesorul dr. Teodor M. Popescu”, *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian”*, IX (2009), Ed. Universității din București,

profesor, precum și o bogată lucrare publicistică, printre care numeroase studii, articole, recenzii, cronici, note, predici, care se caracterizează prin erudiție și acribie științifică, cercetare critică a izvoarelor, obiectivitate și claritate³¹. A fost un desăvârșit magistru, bine informat și bun transmitător de cunoștințe și valori. În același timp profesorul Teodor M. Popescu poate fi considerat un adevărat ctitor al bibliotecii Facultății de Teologie, pentru că toate marile colecții de izvoare, enciclopedii, tratate ori volume importante din domeniul disciplinelor istorice, dar și al celorlalte secții ale Facultății, au fost procurate în timpul când a condus biblioteca (1927-1948)³².

Nu trebuie trecută cu vederea contribuția importantă pe care a avut-o profesorul Popescu în domeniul Cateheticii și Omileticii. Astfel, amintim prezența sa în literatura catehetică prin studiul „Primii didascoli creștini”³³ și conferința „Biserica și Cultura”³⁴, dar și cea omiletică, întrucât nu știm să fi existat în Biserica Ortodoxă Română din secolul al XX-lea vreun laic cu râvnă atât de intensă ca a profesorului Teodor M. Popescu, concretizată prin numărul mare de predici scrise³⁵, precum și prin studii de analiză teoretică, de strategie a redactării și rostirii³⁶.

În ceea ce privește descrierea profilului său de predicatorial, pornim de la mărturia mitropolitului Bartolomeu Anania:

„Patrologul se făcea simțit mai ales în viața particulară și în aceea a apostolatului citadin. Profesorul devenea misionar laic în cel mai deplin înțeles al cuvântului. Bisericaș perfect, el trecea zilnic pragul de închinare și se ruga la icoană. Nu cred să se fi urcat vreodată la catedră înainte de a fi trecut printr-o biserică. [...] Deseori însă parohul îl poftea să predice; atunci înveșmântat în stihar de anagnost, marele

p. 422.

³¹ † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Un luminător al Ortodoxiei românești”, *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian”*, IX (2009), Ed. Universității din București, p. 407. O listă bibliografică cuprinzătoare a marelui profesor Teodor M. Popescu găsim la pr. lect. dr. Adrian GABOR, „Un mărturisitor al Bisericii Ortodoxe Române: prof. dr. Teodor M. Popescu”, *Glasul Bisericii*, LVII (2003), 1-3, pp. 200-224.

³² Emilian POPESCU, „Teodor M. Popescu. Câteva amintiri ale unui fost student”, *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian”*, IX (2009), Ed. Universității din București, pp. 415-416.

³³ Apărut prima dată în revista *Studii Teologice*, III (1932), 2, pp. 140-211.

³⁴ Tipărită la București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1996.

³⁵ Mare parte dintre cuvântări au rămas în manuscris, păstrate prin grija părintelui arhimandrit Grigore Băbuș la Biblioteca Sfântului Sinod; V. GORDON, *Biserica și Școala...*, p. 357.

³⁶ Printre acestea amintim câteva dintre editorialele apărute în revista *Raze de lumină*: „Preocupări și îndemnuri pentru studenții noștri”, I (1929), 5, pp. 299-308; „Despre preot, predică și credincioși”, II (1930), 5, pp. 83-90; „Preotul personalitate”, II (1930), 4, pp. 247-253; „Pentru chemați, despre aleși”, II (1930), 5, pp. 335-339; „Educația în Facultate”, V (1933), 5, pp. 319-324; „Cultura studentului”, V (1933), 4, pp. 247-252.

teolog se revărsa ca un fluviu odrăslit din izvoarele Sfințelor Scripturi și îmbogățit prin cereștile afluențe ale Sfinților Părinți. Nu puțină rodire duhovnicească avea în meditațiile de la sfârșitul Vecerniilor sau în conferințele publice. Era în vocea sa o căldură sacră, un tremur duhovnicesc care venea dincolo de știință și erudiție; venea din trăirea autentică a credinței autentice. Profesorul cunoștea Patrologia nu numai pe dinafară, ci mai ales pe dinlăuntru; el știa că Părintele Bisericesc a fost un sfânt și, ca atare, scrierile lui poartă pecetea Duhului lui Dumnezeu”³⁷.

Teodor M. Popescu a scris predici pe care le-a rostit în Catedrala Patriarhală și în biserica *Sfânta Ecaterina*, la diferite pericope evanghelice sau în cinstea unor sfinți³⁸. Cuvântările sale bogate în noțiuni de învățătură creștină ortodoxă, presărate cu subtilități dogmatice constituie adevărate chemări spre sfințenie, mișcă inima prin puterea lor de comunicare. În acest sens considerăm extrem de relevante deja celebrele cuvinte pe care le rostește despre smerenie:

„Omul smerit este sfios, nu iese din firea lui, nu strigă, nu cere, este fără pretenții și fără ambiție, blând, pașnic, răbdător, sincer, îngăduitor, curat și drept. Omul smerit nu este încrezut, nu se laudă singur, nu caută nici lauda altora. Se mulțumește cu puțin, nu cere și nu primește ceea ce nu i se cuvine, stă la urma tuturor și chiar nedreptătit sau păgubit, îndură fără a se plânge și răzvărați. Pentru cele ce nu cere, de care se lipsește sau de care este socotit lipsit, el adună în sufletul său comoară de bune gânduri și simțăminte, și pe cât se pare de neîndemânatic sau sărac în însușirile care arată pe oameni făloși, isteți și îndrăzneți, lăudați de alții sau temuți, pe atât posedă în sine nebănuite însușiri frumoase și plăcute de om duhovnicesc”³⁹.

De altfel, o virtute care a definit viața și personalitatea profesorului Teodor M. Popescu a fost aceea a smereniei, care stă de fapt la temelia vieții creștine.

Este necesar să amintim că reușita predicatorială a profesorului Teodor M. Popescu se datorează în primul rând erudiției sale impresionante, de care se leagă foarte strâns concepția bine înrădăcinată în ființa sa potrivit căreia religia creștină constituie punctul central al întregii istorii a omenirii⁴⁰. În același timp, se dovedește a fi un fin psiholog, de altfel o calitate *sine qua non* a predicatorului creștin, reușind să pătrundă cu mare ușurință în sufletul ascultătorilor. Limbajul utilizat în predicile sale este unul simplu, plăcut, de o înaltă ținută academică ceea

³⁷ Î.P.S. Bartolomeu ANANIA, „Marele dascăl”, *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian”*, IX (2009), Ed. Universității din București, p. 412.

³⁸ Prof. dr. Adrian N. POPESCU, „Profesorul Teodor M. Popescu (1893-1973). Personalitate ilustrată a teologiei și spiritualității noastre românești”, cuvânt introductiv la Prof. Teodor M. POPESCU, *Meditații teologice*, Ed. Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, 1997, pp. 17-18.

³⁹ T.M. POPESCU, *Meditații teologice*, p. 198.

⁴⁰ Pr. asist. univ. dr. Nicușor BELDIMAN, „Vocația predicatorială a profesorului Teodor M. Popescu”, *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian”*, XI (2011), Ed. Universității din București, p. 399.

ce conferă per ansamblu cuvântărilor sale un stil armonios, direct, natural și precis, „plin de vioiciunea convorbirii de la suflet la suflet”⁴¹, ceea ce le face accesibile oricărui creștin. Publicarea volumului „Meditații teologice” a constituit o ocazie de punere în lumină a operei sale omiletice, ele fiind cuvântări de o înaltă ținută morală. Izvorul și semnificația numeroaselor sale predici și meditații religioase pot fi regăsite în contextul superioarelor sale însușiri spirituale și morale, dar și ca rezultat al practicării cultului divin „în toată semnificația și puterea lui de zidire sufletească”⁴². Meditațiile sale sunt oglinda frământărilor și trăirilor sale și în același timp „ode, cântări de laudă aduse preoției”⁴³ și slujitorilor ei”⁴⁴.

În concluzie, opinăm că profesorul Teodor M. Popescu reprezintă un model care trebuie avut în vedere de cei ce se pregătesc pentru slujirea Cuvântului. Chiar dacă nu a fost hirotonit, viața sa a depășit prin virtute și râvnă chiar pe unii din confrății săi sacerdoți. Importanța pe care o acordă temeinicei pregătiri intelectual-creștine și atenția deosebită pentru cultivarea unei vieți duhovnicești active și profunde ni-l recomandă ca un reper de seamă în rândul ostenitorilor Omileticii creștine românești.

1.2. Olga Greceanu

În istoria culturii românești, în special a celei teologice, Olga Greceanu ocupă un loc cu totul deosebit. Creionarea imaginii complexe a personalității ei implică în primul rând apelul la chemarea sa primordială, pictura. Preocupările omiletic-catehetice, însoțite de mesaje cu rod duhovnicesc, izvorâte dintr-o experiență personală a trăirii în Hristos, întregesc chipul uneia dintre cele mai remarcabile femei creștin-ortodoxe ale secolului al XX-lea din țara noastră. Multiplele expoziții de artă din țară și străinătate, la care a fost protagonistă, numărul bisericilor pictate, stilul viu, simplu, dar râvnitor al cuvântărilor sale, șirul considerabil al rândurilor așternute pe hârtie și consistența lor duhovnicească, tind să ne motiveze în intenția noastră de a revela caracterul artistei Olga Greceanu și aportul pe care l-a avut în propovăduirea și întărirea credinței creștin-ortodoxe în țara noastră.

⁴¹ N. BELDIMAN, „Vocația predicatorială a profesorului Teodor M. Popescu”, p. 400.

⁴² A.N. POPESCU, „Profesorul Teodor M. Popescu...”, p. 9.

⁴³ Notăm cuvintele înălțătoare și pline de sfilă a celui ce a fost numit „sacerdot nehirotonit al Bisericii”: „Grea și binecuvântată slujire! Cutremurătoare și amețitoare, în imensitatea de spațiu a slăbiciunilor, a patimilor, a primejdiilor omenești, dar și pe înălțimea supraomenească a telurilor; sfântă și neîntrecută în cinste, răspunderi și răsplată pe piscul ceresc însoțit în aureola sfințeniei, în Împărăția lui Dumnezeu. Mai înaltă decât slujirea împărătească și mai grea decât slujirea ingerească”. T.M. POPESCU, *Meditații teologice*, pp. 89-90.

⁴⁴ A.N. POPESCU, „Profesorul Teodor M. Popescu...”, p. 18.

Pe 4 august 1890, a văzut lumina zilei, una dintre cele mai strălucitoare personalități ale laicatatului ortodox român din secolul XX, Olga Greceanu. S-a născut la Mănăstirea Nămiești din județul Argeș, unde părinții ei, Ana și Henry Șeșevski, veniseră pentru a se refugia din calea căldurii dogorătoare din București. În 1896 este înscrisă la Institutul Pompilian, unde urmează șase clase ce vor fi continuate de cursuri superioare la Institutul Șeșevski din București. În 1911 își începe studiile universitare în Liège⁴⁵. În paralel urma și cursurile Academiei de Arte Frumoase. În timpul războiului întrerupe studiile și se întoarce în România, care era neutră în conflict. În 1919 se întoarce în Liège pentru continuarea studiilor. În 1921, după încheierea studiilor, se reîntoarce în țară, iar în 1930, primește invitația directorului Sfântului Sinod, instituție care avea sediul în curtea Mănăstirii Antim, de a picta sala mare de ședințe; de asemenea, tot aici va lucra și mozaicurile din interiorul bisericii, în 1949, dar și frescele din holul clădirii Sfântului Sinod (1960). Un impact deosebit asupra vieții artistei l-a avut pelerinajul la Ierusalim (1933), pe care îl transpune pe hârtie în 1940 când alcătuiește jurnalul de călătorie „Pe urma pașilor Tăi, Iisuse...”. După moartea soțului (1961), Olga Greceanu începe să lucreze numai pictură bisericească⁴⁶, încercând parcă să surprindă și să cugete numai asupra lucrurilor esențiale ale vieții omenești și asupra momentelor majore ale acesteia, nașterea, iubirea ori moartea, vrând astfel să reprezinte cele nevăzute în chip văzut. În 1968, a fost decorată cu Meritul cultural clasa a III-a. Artista trece la cele veșnice pe 16 noiembrie 1978 și este înmormântată în cimitirul Bellu în cadrul unei slujbe cu un sobor de opt preoți condus de către arhimandritul Sofian Boghiu, care i-a fost mulți ani și duhovnic.

Olga Greceanu participa cu evlavie la slujbele Mănăstirii Antim din București. Ea a fost și singura femeie acceptată în grupul ortodox „Rugul Aprins”, luând parte constant la conferințele publice desfășurate duminică după-amiază la Antim. Dovedind interes aprins față de mișcarea de spiritualitate românească de la Antim, nu de puține ori chiar Olga Greceanu adresa întrebări celor care conduceau dialogurile.

În perioada conducerii comuniste, doamna Greceanu a fost intenționat trecută în umbră, ignorată chiar. Cărțile ei au fost ascunse, iar picturile aflate în instituțiile publice au fost acoperite cu var. În toată această vreme, „s-a refugiat

⁴⁵ Olga GRECEANU, *Mărturie în cuvânt și chip – Vocabular al credinței și vieții spirituale*, vol. I, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2011, p. XXII.

⁴⁶ Conform autobiografiei artistei, a pictat printre altele: Biserica Precupeții Vechi, Biserica Sapienței (incepută de Tattarescu), și Biserica Hagiu, toate din București; Biserica Mănăstirea (de lângă Oltenița), Biserica Plătărești (Călărași), Biserica Podenii Vechi (Prahova), Biserica Șoimari (Prahova), Biserica Cireșanu (Prahova).

în umbra Bisericii⁴⁷, continuând să-L slujească pe Hristos și întărind credința bucureștenilor prin cuvântările ei. Impresionat de fervoarea și cultura artistei, și „având cunoștință de dragostea, bunăvoința și râvna creștinească, arătate față de casa Domnului și dovedite prin fapte”⁴⁸, patriarhul Nicodim, și mai apoi patriarhul Justinian, i-au acordat dreptul de a ține cuvântări în biserici, după-amiaza, în cadrul cărora explica credincioșilor textele biblice ori semnificația praznicului zilei: „În epoca aceea mă ocupam mult cu interpretările Evangheliilor și predicam în fiecare după-amiază la bisericile unde eram poftită să țin cuvântul”⁴⁹. În acest sens, a fost decorată cu distincția „Crucea Patriarhală”⁵⁰. Ea însăși mărturisește în autobiografia sa că se ocupa îndelung cu interpretarea Evangheliei și predica în fiecare după-amiază la bisericile unde era invitată. „Sufletul meu câștigase enorm în acele vremuri, ca apropiere de Dumnezeu. Eram cu totul absorbită de exegeza ce predicam și de descoperirile ce făceam, de legăturile ce găseam între o pericopă și alta, de rostul unui cuvânt peste care altădată trecusem mai ușor, și aproape că în restul zilei nu mai puteam fi atentă când se vorbea de altceva ce nu era cuprins în Evanghelie”⁵¹. Aceste mărturisiri ale artistei slujesc drept exemplu pentru propovăduitorii consacrați ai Bisericii care trebuie să citească îndelung și să explice textul Scripturii. Ele descriu dragostea Olgăi Greceanu pentru cuvântul biblic, prin care ea însăși s-a apropiat de Dumnezeu. Totodată, surprindem și dorința artistei de a înțelege corect sensul pericopelor pe care le analiza și de a expune ascultătorilor ei înțelesurile adânci ale cuvintelor evanghelice. Olga Greceanu încălzea inimile auditorilor „prin cuvântul ei cu putere duhovnicească, prin smerita ei dăruire, prin sinceritate și nu în ultimul rând prin trăirea ei harică”⁵². Demn de remarcat este faptul că o audiau nu doar membrii parohiei în care se afla, mulți venind din alte zone, special pentru a o asculta. Părintele Ioan Cristea de la Biserica Bucur din Capitală îi mulțumește, într-o scrisoare din preajma Crăciunului anului 1951, pentru bucuriile duhovnicești și emoțiile profund religioase de trăire în Iisus Hristos și Sfânta Sa Evanghelie prilejuite credincioșilor care i-au ascultat cuvântările. „Bunul Dumnezeu să vă întărească ca și de acum înainte să vă dăruiti cu aceeași abnegație pe altarul propovăduirii

⁴⁷ Adina NANU, „Olga Greceanu. Pictoriță, scriitoare și predicator ortodoxă”, *Rost*, VIII (2010), 87, pp. 40-41.

⁴⁸ Formularea se regăsește în actul ierarhic prin care patriarhul Justinian îi oferă Olgăi Greceanu înalta binecuvântare. O. GRECEANU, *Mărturie în cuvânt și chip...*, p. XL.

⁴⁹ A. NANU, „Olga Greceanu...”, p. 41.

⁵⁰ Liliana URȘU, „Cerule pe dinăuntru – Portret Olga Greceanu”, *Rost*, VIII (2010), 87, p. 46.

⁵¹ A. NANU, „Olga Greceanu...”, p. 41. În continuare, mărturisește că până și visele ei aveau ca subiecte personaje biblice.

⁵² L. URȘU, „Cerule pe dinăuntru...”, p. 46.

cuvântului sfânt și al misionarismului creștin-ortodox”⁵³. De asemenea într-o invitație de a vorbi la biserica din Poiana Țapului, i se scriu următoarele cuvinte: „Ce minunat vorbești dumneata, ce putere de fascinare ai asupra mulțimilor și câtă încântare și admirație lași în sufletul celor ce au norocul să te asculte”⁵⁴. Tot pentru a ne crea o imagine despre ținuta cuvântărilor Olgăi Greceanu reținem și cuvintele consemnate de G. Lungulescu:

„Am văzut în biserici cu ce puteri uriașe ridicați sufletele ascultătorilor deasupra a tot ceea ce-i omenesc. [...] Eu însumi, care vă cunoșteam așa de bine, eram cucerit de transfigurarea care vă punea în cuvânt și expresie vibrații și accente ce nu-s din lumea noastră. Ce vas minunat al celei mai pure spiritualități, îmi spuneam. Cine a avut fericirea să vă audă una dintre inspiratele apologii ale transpunerii prin credință pe planurile superioare și paradisiace ale spiritualității creștine a și întrevăzut deschizându-se cerul”⁵⁵. De asemenea, în alt context spunea: „cu toate că prezentă cu trupul între noi, părea că vorbea dintr-o altă lume, de pe tărâmurile desăvârșirii nemuritoare, într-un cuvânt, că scoborâse lesne printre muritori”⁵⁶.

Din predicile Olgăi Greceanu⁵⁷ reies smerita dăruire și profunda ei trăire duhovnicească, prin care reușea să aprindă inimile credincioșilor care o ascultau, cu focul dragostei de Dumnezeu. Practic, cuvântările Olgăi Greceanu sunt preponderent omilii exegetice, în care erau analizate verset cu verset pericopele citite la Sfânta Liturghie. Lectura acestor „meditații” ne descoperă un limbaj simplu, lipsit de emfază, dar care convinge prin sinceritatea expunerii. Remarcăm forța vizionară a acestor meditații născute din Ierusalimul cel tainic al inimii ei, și iubirea nemărginită așezată în cuvinte omenești pentru Cuvântul Întropat⁵⁸. Folosirea inspirată a unor figuri de stil precum antifora⁵⁹, interogația retorică sau epanortoza⁶⁰ ne reliefează asemănări cu una din capodoperele literaturii patristice, „Omiliile la Matei” ale Sfântului Ioan Hrisostom: „Iisus îi cheamă. Ce vor face? Vor lăsa ei tot, ca și Petru și Andrei? Nu e totuna. Primii nu aveau aproape

⁵³ O. GRECEANU, *Mărturie în cuvânt și chip...*, p. XI.I.

⁵⁴ O. GRECEANU, *Mărturie în cuvânt și chip...*, p. XI.II.

⁵⁵ O. GRECEANU, *Mărturie în cuvânt și chip...*, p. XI.III.

⁵⁶ O. GRECEANU, *Mărturie în cuvânt și chip...*, p. XI.III.

⁵⁷ Un număr de 47 de predici ale Olgăi Greceanu au fost reunite pentru prima dată în cartea *Meditații la Evanghelia* apărută la București, Ed. Sophia, 2010, sub îndrumarea Adinei Nanu, o apropiată a artistei.

⁵⁸ L. URȘU, „Cerul pe dinăuntru...”, p. 47.

⁵⁹ „Figură retorică alcătuită din întrebarea pe care și-o adresează autorul, la care răspunsul și-l dă singur”, Pr. prof. dr. Nicolae PETRESCU, *Omiletica. Manual pentru seminariile teologice*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1977, p. 235.

⁶⁰ „Figură retorică prin care oratorul nu e mulțumit de ceea ce a spus, revine asupra primelor cuvinte folosite, considerându-le prea slabe, corectează discursul folosind alți termeni mult mai puternici”, Lect. dr. Ioan TOADER, *Retorica amvonului*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară, 2002, p. 122.

nimic de lăsat, pe când ei au mult”⁶¹. De asemenea, tot în sprijinul asemănării cu „Omiliile” Sfântului Ioan Gură de Aur ne stă și structura alcătuirii acestor cuvântări care respectă adesea următoarea schemă: o scurtă introducere (în mare parte textul tipărit al predicilor sale nu conține și un scurt corpus introductiv, însă ne este greu să credem că aceste cuvântări începeau *ex-abrupto* cu explicarea propriu-zisă a versetelor), analiza verset cu verset a textului scripturistic, iar la final, pe alocuri, este expusă o temă conexă pericopei. De asemenea, întâlnim frecvent intervenții ce vin să elucideze din punct de vedere istoric și simbolic anumite pasaje. Nu în cele din urmă, reținem din lecturarea meditațiilor exegetice ale doamnei Greceanu și actualitatea lor. În acest sens, observăm pe parcursul expunerilor numeroase actualizări ale temelor tratate introduse prin construcții gramaticale specifice: „așa e și azi”; „ce ne lipsește nouă astăzi”; „așa e și în viața de toate zilele a oamenilor”.

Tot din cadrul scrierilor Olgăi Greceanu, amintim și lucrarea catehetic-liturgică „Să ne rugăm...”, apărută pentru prima dată în 1943, la Craiova. Este vorba despre o scurtă, dar limpede și completă explicare a slujbei Sfintei Liturghii, a obiectelor liturgice folosite în cadrul ei, precum și a gesturilor importante săvârșite de slujitorii consacrați. Imboldul care a motivat-o să purceadă la alcătuirea acestei scurte explicări liturgice îl constituie importanța înțelegerii formelor religioase ori a obiectelor de cult. Artista însăși ne îndeamnă să nu primim niciodată în viață ceva ce nu înțelegem. De semnalat este corectitudinea explicațiilor și maniera simplă, dar nu simplistă, în care expune învățăturile. Artista consideră că este esențial ca prin participarea la fiecare Sfântă Liturghie în inima noastră să se producă o schimbare, prin depărtarea treptată de tot păcatul: „Voi avea, oare, din duminică în duminică, măcar un păcat mai puțin? Voi ajunge măcar o duminică în care ceasul din urmă nu mă va mai înfricoșa? Să fiu împăcată cu sufletul și cu cugetul?”⁶²

Rodnica sa activitate, atât pe latura artistică cât și pe cea teologică, ne-o recomandă pe doamna Olga Greceanu ca o sursă neîndoielnică de inspirație în slujirea și mărturisirea lui Dumnezeu. Cinstea de care s-a bucurat în timpul vieții, fiind pictoriță autorizată a Patriarhiei, și singura femeie din Biserica Ortodoxă Română care a primit binecuvântarea de a-L mărturisi prin viu grai pe Hristos în spațiul liturgic, ne pecetluiește chipul luminos al caracterului ei care ne rămâne zugrăvit în conștiința noastră. Olga Greceanu, această personalitate de aur a laicatului ortodox, în același timp artistă și slujitoare strălucită a amvonului,

⁶¹ Olga GRECEANU, *Meditații la Evanghelii*, București, Ed. Sophia, 2010, p. 23. Lucrarea este plină de astfel de succesiuni de interogații urmate de un răspuns prompt.

⁶² O. GRECEANU, *Meditații la Evanghelii*, p. 30.

rămâne în conștiința Ortodoxiei românești o „icoană smerită”⁶³ ce a slujit Bisericii prin iubire așezată în cuvinte și culori, dar a și mărturisit credința prin exemplul propriei vieți și opere.

⁶³ L. URSU, „Cerule pe dinăuntru...”, p. 47.

STUDII ȘI ARTICOLE

Rolul dialogului intercreștin și interreligios în aprofundarea unității europene

Preot dr. Ionuț-Adrian GHIBANU

Multiplele progrese științifice și tehnologice, nenumăratele contacte dintre oameni și profunda nevoie umană de apropiere, comunicare și solidaritate, fac ca dialogul și deschiderea spre celălalt să fie o acută nevoie a timpului nostru, căci există o mare sete de cunoaștere, respect și colaborare¹. Vocația comunitară și dialogală a omului, înscrisă în chiar dumnezeiescul său chip², își face simțită prezența tot mai des, astfel că, între nenumăratele contacte, relații și întâlniri pe variate teme, se înscriu și cele cu caracter intercreștin și interreligios. Măreț și generos, proiectul de edificare al unității europene ce vizează crearea unei Europe prospere și unite, deși nu precizează rădăcinile religioase, creștine, evidente, ale continentului nostru, ne oferă cadrul necesar dialogului și deschiderii spre celălalt, chiar dacă este de altă confesiune creștină sau religie.

Pentru a avea viabilitate și sustenabilitate, proiectul de unitate europeană trebuie să ia în considerare și o dimensiune spirituală, care să-i poată oferi conexiunea cu rădăcinile adânci ale vechilor valori ca au încheat paradigma de civilizație în Europa, deoarece cultura europeană are un patrimoniu axiologic convergent, în pofida diversității religioase de astăzi.

Moștenirea creștină profundă a Europei nu trebuie percepută ca o amenințare de nicio religie prezentă în spațiul european astăzi, pentru că ea nu a fost construită pe o perspectivă a negării celuilalt și nu are un caracter conflictual.

^{*} Extras din: *Almanahul bisericesc 2012* al Arhiepiscopiei Târgoviștei.

¹ Anastasios YANNOULATOS, *Ortodoxia și problemele lumii contemporane*, traducere de Pr. Constantin Coman și Gabriel Mândrilă, București, Ed. Bizantină, 2003, p. 155

² Ioannis ZIZIOULAS, *Ființa Ecclesială*, traducere de pr. dr. Aurel Nae, București, Ed. Bizantină, 1996, p. 125.

Dacă am privi în istoria mai veche a continentului nostru, am vedea, de exemplu, că prezența iudaică a oferit nu doar sustenabilitate economică unor perioade istorice sau unor spații europene, prin intermediul comerțului, dar și un exemplu de păstrare a integrității credinței, alături de o bună integrare culturală locală. Din punct de vedere religios, ea a oferit un exemplu de forță a credinței, de integrare a înțelepciunii biblice în viața cotidiană.

La fel și în cazul islamului, aportul acestuia la înflorirea artei și științei este o evidență istorică europeană. Iar polemica creștino-iudaică a creat frumoase argumentări doctrinare creștine. Este adevărat, în ambele cazuri au existat și conflicte, perioade mai puțin luminoase, dar modul de a percepe credința, implicarea ei publică și respectul față de credința altuia a cunoscut o evoluție și o purificare uimitoare. Dialogul intercreștin și interreligios este, trebuie să o recunoaștem, o achiziție europeană. Înflorirea științei și a cercetării, ca exercițiu de toleranță și de interes față de creația lui Dumnezeu, este intrinsec legată de spațiul creștin și european, ceea ce demonstrează capabilitatea deschiderii spre dialog și cooperare.

Datorită migrației economice și politice sau a continuității istorice, Europa de astăzi are puternice comunități ebraice și islamice, cum de altfel există și o minoritate indiferentă religios sau atee, sau alte mici minorități religioase, destul de bine structurate sau vocale. Cu toate acestea, există dialoguri și întâlniri, iar ele nu pot fi decât benefice. Lumea cosmopolită, multiculturală, multireligioasă și multietnică a spațiului european nu are ca alternativă decât coexistența, colaborarea și respectul reciproc. Altfel, însăși proiectul de unitate europeană poate fi subminat, ca și orice alt tip de construcție comună, de solipsism, conflicte, tensiuni și războaie.

Dialogul și cooperarea sunt căi firești de colaborare spre binele reciproc, prosperitatea, pacea și armonia continentală. Lumea noastră are nevoie de o autentică mărturie religioasă, deoarece secularizarea, globalizarea și perspectiva consumistă sunt provocări, nu doar la adresa unei religii sau confesiuni, ci la adresa întregii perspective religioase a realității noastre europene. Aceste probleme reclamă o viziune unitară și integrativă, o perspectivă comună de abordare interconfesională și interreligioasă. Prin înțelegere și colaborare, Bisericile creștine și religiile din Europa pot susține cu succes aprofundarea unității continentului nostru. Iar astăzi, în condițiile unei crize economice și morale prelungite, pot ajuta la purificarea acelor structuri și mentalități izolaționiste, învechite și rele care au condus la această stare de lucruri.

În cadrul acestui demers, integrativ și cuprinzător, Bisericile creștine trebuie să aibă un rol proeminent, căci, datorită forței valorilor Evangheliei, ele pot oferi

modele de abordare a respectului reciproc, deschiderii spre celălalt, a aprofundării valorilor comune întregului spațiu european, pentru a dăruii perspectivei religioase credibilitate și putere înnoitoare.

Dacă, în ceea ce privește dialogul inter-creștin, unitatea Bisericii, se are în vedere „un schimb reciproc al diverselor harisme în unul și același Duh și în una și aceeași credință, după chipul perihorezei treimice”³, în ceea ce privește dialogul interreligios, trebuie să se întrevadă o posibilitate de a afirma împreună valorile universale ale religiei și de a colabora pentru o viziune comună asupra unor probleme urgente, precum respectul față de viață, nevoia formării religioase a tinerilor sau a unei viziuni transcendente care să ferească omul contemporan de limitările grosiere ale materialismului.

Este necesar să cunoaștem viziunea despre om, lume și viață a marilor religii sau confesiuni creștine din Europa, pentru a putea valoriza omul integral și a putea să-l apreciem după faptele sale, în deplin respect față de viața și credința sa. Acest lucru ne va oferi profunđa înțelegere a faptului că nimeni nu poate ucide, face rău, ori aduce suferință, în numele niciunui precept religios, căci oamenii, fii ai aceluiași Tată ceresc, nu pot justifica conflicte, prigoane sau persecuții în numele religiei. De asemenea, această perspectivă, la rândul ei, nu trebuie să ducă la indiferență religioasă sau ateism, ori la o viziune antireligioasă și secularizatoare. Nu religiile au creat uneori stări, ori situații imposibile, ci unii reprezentanți ai lor iresponsabili și superficiali, iar motivația, cu siguranță, nu a fost religioasă, ci foarte interesată și umană.

Dacă Biserica creștină a dăruit un chip și un suflet Europei, precum și conceptele de persoană, solidaritate și filantropie, ajutorarea aproapelui aflat în suferință, respectul față de creație, ca dar divin, importanța educației, mai ales a celeia gratuite și publice, a cercetării și științei, a artei, a perspectivei asupra muncii, a respectului față de viață și față de drepturile și libertățile fundamentale ale omului⁴, dar și „împietirea diaconiei sociale cu accentuarea permanent și fermă a necesității refacerii unității de credință”⁵; iudaismul a dăruit Europei și lumii, un exemplu de rezistență prin credință, atașament față de propriile valori religioase și naționale, dar și un puternic spirit novator și comercial, ei fiind adevărate catalizatoare economice ale comunităților în care trăiesc, dar și

³ I. ZIZIOULAS, *Ființa Ecclesială*, p. 598.

⁴ I. BRIA, *Credința pe care o mărturisim*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1987; K. RAHNER, *Tratat fundamental despre credință. Introducere în conceptul de creștinism*, Târgu Lăpuș, Galaxia Gutenberg, 2006.

⁵ † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Teologie și Spiritualitate*, București, Ed. Basilica, 2009, p. 298.

luptători tenace cu orice formă de totalitarism sau dictatură⁶; iar islamul oferă o puternică mărturie monoteistă, dar și contribuții importante la dezvoltarea artei, a arhitecturii, poeziei, matematicii, medicinei sau navigației⁷. Este adevărat, există în afara acestor trei mari religii și altele în Europa, de factură mai nouă, dar care pot contribui la edificarea aceluși suflet european, despre care vorbea cândva Jaques Delors.

Diversitatea religioasă și confesională este o provocare pentru Europa mileniului al III-lea, care poate da nu doar o trăire creatoare a credinței, dar și un ajutor pentru demersul economic și politic. Doar împreună, credincioșii, indiferent cărei religii sau confesiuni creștine îi aparțin, pot aduce stabilitate, pace, armonie și o perspectivă transcendentă a eforturilor de construire a spațiului unit și unic european, dând lumii posibilitatea de a cunoaște împărtășirea „supreme iubiri”⁸.

Prin urmare, rolul religiilor și al confesiunilor creștine este esențial pentru dezvoltarea viitoare a continentului nostru, de aceea, se cuvine să-i acordăm o atenție adecvată.

⁶ Cf. R.E. BROWN, J.A. FITZMYER, R.E. MURPHY (eds.), *Introducere și Comentariu la Sfânta Scriptură*, vol. I, Târgu Lăpuș, Galaxia Gutenberg, 2005; E. CHARPENTIER, *Să citim Vechiul Testament*, București, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, 1998; J.P. BAGOT, *Cum să citim Biblia*, București, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, 1994; *Dicționar Biblic*, vol. 3, traducere C. Moisa, București, Ed. Stephanus, 1998.

⁷ P. SEDA, *Islam este. O introducere despre Islam și principiile sale*, București, Liga Culturală Arabă, 2005; R. RUS, A. STAN, *Istoria Religiilor*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991.

⁸ Pr. Prof. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997, p. 282.

Icoana, prilej de uimire și respingere: de la Sfântul Iustin Martirul și Filosoful la Sfântul Epifanie de Salamina

Diacon dr. Laurențiu DRĂGHICENOIU

1. Contextul formulării teoriei ostilității

1.1 Inițiatori și susținători ai aniconismului creștinismului primar

Conform multor cercetători în domeniul istoriei creștinismului primar, în primele secole ar fi existat o lipsă a manifestărilor iconografice și chiar o adversitate față de acestea, în mod evident. Majoritatea acestor studii sunt de origine din mediul protestant, cu precădere școala germană, în care o asemenea teorie își găsește acceptarea prin interpretarea particulară dată imaginilor creștine până azi. Exponenți ai acestei teorii au fost Ernst von Dobschütz¹, Hugo Koch², Walter Elliger³. Mai pe urmă, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, unii cercetători au acceptat și continuat dezvoltarea acestei teorii, conform căreia creștinismul primelor veacuri nu avea o expresie vizuală, fie ea pedagogică sau cultică. Sora Charles Murray⁴ ne înfățișează evoluția teoriei, prezentând argumentele cele mai elocvente în studiile cercetătorului francez Ernest Renan⁵, anume originea iudaică

¹ Ernst von DUBSCHÜTZ, *Christusbilder*, Leipzig, 1899.

² Hugo KOCH, *Die altchristliche Bilderfrage nach den literarischen Quellen*, Göttingen, 1917.

³ Walter ELLINGER, *Die Stellung der alten Christen zu den Bildern in der ersten vier Jahrhunderten*, Leipzig, 1930.

⁴ Sister Charles MURRAY, „Art and the Early Church”, *The Journal of Theological Studies*, XXVIII (1977), 2.

⁵ Ernest RENAN, *Histoire des origines du christianisme: Marc Aurèle et la fin du monde antique*, Paris, 1891.

a creștinismului este imperativ o garanție a *aniconismului* ori *iconofobiei* primilor creștini. Theodore Klauser⁶ este de părere că, din cauza provenienței păgâne a majorității noilor convertiți, clerul a fost nevoit să facă anumite concesii modului de manifestare a credinței creștine, printre care și introducerea imaginilor în cult. Printre susținătorii mai recenti ai teoriei ostilității se numără J.D. Breckenridge⁷, L.W. Barnard⁸ și G.B. Ladner⁹. Chiar și în pragul noului mileniu, sunt cercetători, precum Hans Georg Thümmel¹⁰ care continuă argumentarea acestei teorii aproape exclusiv pe baza textelor istorico-patristice, fără a lua în considerare importanța covârșitoare a descoperirilor arheologice din ultimul secol. Textele invocate par să dogmatizeze teoria ostilității, însă ele nu se află în rezonanță cu mărturiile aduse de relicvele arheologice, necunoscute la vremea formulării teoriei.

1.1.1 Incongruența textelor cu descoperirile paleocreștine, un lapsus metodic

Chiar în încercarea de a corela aniconismul iudaic cu primele secole creștine, unul dintre cele mai tari argumente fiind originea iudaică a creștinismului, nu se pot face afirmații definitive. Acestea nu mai sunt plauzibile în fața descoperirilor șocante pentru teoriile formulate înaintea secolului al XX-lea. Stéphane Bigham ne explică în studiul său de excepție pentru ce multe teorii acceptate ca definitiv demonstrate sunt nu numai relative, dar și contradictorii:

„Când teoria ostilității era dezvoltată, cunoștințele noastre despre iudaismul antic erau mult mai limitate decât sunt astăzi. Monumentele artistice pe care le știm astăzi erau încă sub pământ. Este ușor de înțeles de ce nimeni nu punea la îndoială ideea că iudaismul era cu desăvârșire iconofobic, însă de-a lungul secolului al XX-lea, ideile acceptate îndeobște despre atitudinea și practicile iudaice ale iudaismului antic au trecut printr-o reverificare radicală, și acest lucru mai cu seamă din cauza descoperirilor arheologice recente”¹¹.

⁶ Theodore KLAUSER, „Erwägungen zur Entstehung der altkristliche Kunst”, *Die Zeitschrift für Kirchengeschichte*, LXXVI (1965); „Die Äusserungen der alten Kirche zur Kunst”, în: Theodore KLAUSER, *Gesammelte Arbeiten zur Liturgie-Geschichte*, Münster, Aschendorff, 1974.

⁷ J.D. BRECKENRIDGE, „The Reception of Art into the Early Church”, în: *Überlegungen zum Ursprung der fruehchristlichen Bildkunst*, IX Congresso internazionale di archeologia cristiana, Roma, 21-28 Settembre 1975.

⁸ L.W. BARNARD, *The Graeco-Roman and Oriental Background of the Iconoclastic Controversy*, (*Byzantina Neerlandica*, 5), Leiden, Brill, 1974.

⁹ G.B. LADNER, „The concept of the Image in the Greek Fathers and the Byzantine Iconoclastic Controversy”, *Dumbarton Oaks Papers*, VII (1953), pp. [1]-34.

¹⁰ Hans Georg THÜMMELE, *Die Frühgeschichte der östkirchlichen Bilderlehre Texte und Untersuchungen zur Zeit von der Bilderstreit*, Berlin, Akademie Verlag, 1992.

¹¹ Stéphane BIGHAM, *Early Christian Attitudes Toward Images*, Rollinsford, Orthodox Research Institute, 2004, p. 6.

Nu doar la domeniul iudaic se referă Bigham în studiul său, ci chiar la contrazicerea directă, prin acestea, a teoriei ostilității: „Din nou, monumente artistice, de această dată iudaice, au provocat pe avocații teoriei ostilității să împace presupusul aniconism și iconofobia iudaice cu monumentele artistice iudaice găsite în săpăturile arheologice. Chiar dacă este recunoscut îndeobște tributul iudaismului la creștinism, este posibil ca tocmai acesta să fie interpretat într-o manieră greșită”¹².

Deși există numeroase studii¹³ de referință care dezbat problema existenței imaginilor creștine în cult în primele secole, nu toate pun în acord semnificația textelor, contextul scrierii lor și dovezile arheologice care aparțin acestei perioade. Punând laolaltă doar câteva dintre mărturiile scripturistice și arheologice, putem observa dintru început o relativitate asumată, în cadrul legii mozaice, a legii a doua din Decalog. Heruvimii de aur din secolul al XIII-lea î.Hr. făcuți din descoperire și prin purtarea de grijă a lui Moise însuși, înfrumusețarea Templului de către Solomon în secolul al X-lea î.Hr., cu multiple elemente decorative, și mai apoi, pictura sinagogii din Dura-Europos, care înfățișează scene biblice, din secolul al III-lea d.Hr., vin să argumenteze faptul că iudaismul nu a interpretat, încă dintru început, porunca a doua ca o prohibiție absolută. Printre cei care au combătut în scrierile lor teoria în discuție se numără Sister Charles Murray¹⁴, Ioan Rămureanu¹⁵, Leonid Uspensky¹⁶, Paul Corby Finney¹⁷, Stéphane Bigham¹⁸ și Erin Michael Doom¹⁹.

¹² S. BIGHAM, *Early Christian Attitudes Toward Images*, p. 6.

¹³ Sister Charles MURRAY, „Le problème de l'iconophobie et les premiers siècles chrétiens”, în: F. BOESPLUG et alii (eds.), *Nicee II: Actes du colloque international Nicee II*, Paris, Editions du Cerf, 1987; Moshe BARASCH, *Icon: Studies in the History of an Idea*, New York & London, New York University Press, 1992, pp. 95-184; Hans BELTING, *Likeness and Presence: A History of the Image before the Era of Art*, trad. Edmund Jephcott, Chicago / London, The University of Chicago Press, 1994; Paul Corby FINNEY, *The Invisible God: The Earliest Christians on Art*, New York / Oxford, Oxford University Press, 1994; Robin Margaret JENSEN, *Understanding Early Christian Art*, London / New York, Routledge, 2000.

¹⁴ Sister Charles MURRAY, „Art and the Early Church”, *Journal of Theological Studies*, XXVIII (1977), 2, pp. 301-345.

¹⁵ Ioan RĂMUREANU, „Cinstirea Sfințelor icoane în primele trei secole”, *Studii Teologice*, XXIII (1971), 9-10, pp. 621-671.

¹⁶ Leonid USPENSKY, *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, studiu introductiv și traducere de Teodor Baconsky, București, Ed. Anastasia, 1994.

¹⁷ Paul C. FINNEY, *The Invisible God: The Earliest Christians on Art*, Oxford, Oxford University Press, 1994.

¹⁸ S. BIGHAM, *Early Christian Attitudes Toward Images*, pp. 1-174.

¹⁹ Erin Michael DOOM, *A Byzantine Debate over Icons*, Bachelor Arts, History, Wichita State University, 2004.

Pentru a înțelege mai bine teoria ostilității trebuie să trecem textele esențiale pe care se sprijină. Ele aparțin scriitorilor creștini din secolele II-IV și par a se pronunța împotriva oricărei manifestări vizuale a credinței creștine. Contextul în care au fost scrise și nuanțele, în unele cazuri explicitate ulterior – cum este cazul lui Clement Alexandrinul – vor arăta că lucrurile nu pot fi privite în alb-negru. Vom urmări cu precădere studiul lui Remus Rămureanu²⁰, precum și lucrarea de excepție a lui Steven Bigham²¹, în analiza făcută celor mai importanți scriitori bisericești invocați de susținătorii teoriei.

1.2 Sfântul Iustin Martirul și Filosoful

1.2.1 Mărturisirea creștină și cinstirea zeilor de către vulg și filosofi

Sfântul Iustin²² vorbește răspicat în prima sa *Apologie* către Antonius Pius despre statuile și închipuirile zeilor.

„Dar noi nu cinstim nici cu jertfe multe și nici cu cununi de flori statuile acelea, pe care oamenii cioplindu-le și așezându-le în temple le-au numit zei, deoarece știm că acestea sunt neînsuflețite și moarte (căci noi nu credem că Dumnezeu are vreun *asemenea chip*, cum spun unii că vor să-l imite, spre *cinstirea Lui*), ci poartă aceleași nume și chipuri cu demonii aceia răi, care s-au arătat odinioară.”²³

Înverșunarea sa explică tonul aspru și denunțator al împotrivirii față de chipurile idolești și mai cu seamă față de modul de viețuire al păgânilor care plămuesc și cinstesc aceste chipuri ca zeități adevărate. Însă, trebuie menționat cu mare necesitate, pentru o interpretare cât mai aproape de adevăr, sensul termenilor pe care Sfântul Iustin îi folosește în *Apologia* sa. Este cunoscut faptul că închinarea zeilor era în acea vreme una de un pragmatism sensual ce sfida ridicolul. De altfel, doar vulgul era cel care îl practica la propriu: „în timp ce romanul de rând interpreta cultul statuilor ca zei propriu-ziși sau ca locașuri de sălășluire ale zeilor, păgânii intelectuali respingeau o astfel de perspectivă

²⁰ Remus RĂMUREANU, „Icoanele în Biserica creștină primară”, în: *Cinstirea Sfintelor icoane în Ortodoxie*, Iași, Ed. Trinitas, 2008.

²¹ S. BIGHAM, *Early Christian Attitudes Toward Images*.

²² Pentru o cunoaștere mai bună a contextului și a personalității Sfântului Iustin, vezi Bogdan TĂTARU-CAZABAN, *Sfântul Martir Iustin Filosoful: o introducere*, Ed. Deisis/Stavropoleos, 2010.

²³ SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOSOFUL, „Apologia Întâia”, în: *Apologeti de Limbă Greacă*, traducere, introducere, note și indici de Pr. Prof. T. Bodogae, Pr. Prof. Olimp Căciulă, Pr. Prof. D. Fecioru, (*Părinți și Scriitori Bisericești*, 2), București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1980, p. 30.

simplistă”²⁴. În concepția gânditorilor din antichitate, înțelept, σοφός, era doar zeul, astfel încât omul putea fi doar iubitor de înțelepciune, φιλόσοφος, iar între a reprezenta frumusețea zeului și a-l reprezenta pe zeu însuși era o diferență majoră. Cultul statuiilor era prilej de critică severă pentru mulți dintre filosofi ²⁵.

1.2.2 Chip și asemănare, o interpretare innoitoare a creștinismului

De aceea Sfântul Iustin, când spune „noi nu credem că Dumnezeu are vreun *asemenea chip*”, se referă la chipul zeilor, cel pe care lumea îl considera zeul însuși, *intrupat* în statuia care stă nemișcată și fără suflare. La acest mod de a înțelege *chipul* trimite Sfântul Iustin, el însuși fiind filosof, cunoscând împotrivirile filosofiei păgâne însăși la acest tip de cult:

„Căci ce trebuie să vă mai spunem vouă, care știți destul de bine, modul în care meșterii prelucrează materia, atunci când o sculptează, când o taie, când o topesc și o lovesc cu ciocanul? Și cum, de multe ori, din niște vase spurcate, prin meșteșugul lor, schimbându-le doar forma și dându-le înfățișarea de oameni, îi numesc zei? Lucrul acesta noi îl socotim nu numai lipsit de rațiune, ci că se face și spre batjocorirea lui Dumnezeu, Care avându-și negrăite slava și chipul, voi numiți cu ele niște lucruri stricacioase și care au nevoie continuu să fie îngrijite”²⁶.

Observăm în aceste ultime cuvinte referirea pe care o face Sfântul Iustin la caracterul idolatru al chipului și slavei atribuite statuiilor, ca unora ce *intrupează* pe zei. Este vorba de o falsă *intrupare* pe care Sfântul Iustin o opune Înrupării Fiului lui Dumnezeu. El vorbește despre acest lucru, atunci când face referire la modul de viață al meșteșugarilor idolilor:

„și voi știți destul de bine, că meșterii unor astfel de zei sunt niște destrăbalați și plini de toată răutatea, ca să nu mai enumerăm aici toate viciile lor și că trăiesc în desfrânare cu tinerele care lucrează laolaltă cu ei. O, ce nebunie, să spuneți că niște oameni desfrânați plămuesc pe zei pentru ca oamenii să li se închine acestora, îi transformă din materia moartă în statui, iar în templele în care-i așază le pun paznici, neînțelegând că este o impietate chiar și numai a gândi și a spune că oamenii ar putea fi niște paznici ai zeilor”²⁷.

Din nou accentul pus pe prezența efectivă a zeilor în idoli, presupusă de închinătorii la idoli, vine să confirme sensul la care Sfântul se referă atunci când

²⁴ Erin Michael DOOM, *Patriach, monk and empress, A Byzantine debate over icons*, p. 57.

²⁵ Michel QUENOT, *Icoana fereastră spre absolut*, traducere, prefață și note de Pr. dr. Vasile Răducă, București, Ed. Enciclopedică, 1993, p. 14.

²⁶ SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOSOFUL, „Apologia Întâia”, p. 30.

²⁷ SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOSOFUL, „Apologia Întâia”, p. 30.

vorbește despre *un asemenea chip*, de care nu are trebuință nici Dumnezeu, nici cei ce cred în El.

1.2.3 *Imagine și simbol la Sfântul Iustin, deosebirea între cinstirea creștină și adorarea păgână*

Trebuie menționat însă că Sfântul Iustin trăiește într-o eră în care predominant era simbolul. El vehicula, vizual și literar, sensul scripturistic sub diferite forme preluate din viața cotidiană: catargul corabiei, plugul de arat, uneltele meșteșugarului. Alături de Sfânta Cruce, un reper emblematic în simbolistica creștină, acestea redau în simplitatea lor un înțeles duhovnicesc printr-o metodă pe care și Mântuitorul a folosit-o în cuvântările sale, cea a parabolilor. Din descoperirile arheologice ce aparțin secolului al doilea, putem deduce existența și în formă vizuală a simbolurilor descrise de Sfântul Iustin.

„Ceea ce, așa cum a spus de mai înainte profetul, constituie simbolul cel mai mare al tăriei și puterii lui Iisus precum se arată și în cele ce vedem. Căutați de înțelegeți dacă toate cele ce sunt în lume se pot conduce sau pot avea o comuniune între ele fără semnul acesta al crucii. Marea nu se poate parcurge, dacă trofeul acesta, care se numește pânza corabiei, nu rămâne întreg pe corabie; și pământul nu se ară, fără ajutorul lui; săpătorii nu-și aduc la îndeplinire munca lor și tot așa nici meșterii, decât numai cu ajutorul instrumentelor care au forma aceasta.”²⁸

Mai mult decât a menționa prin cuvânt, Sfântul Iustin se referă și la îndemnul primit prin cele văzute:

„Iar prin profetul s-a zis: *Duhul feței noastre este Hristos Domnul*. Și simbolurile voastre arată puterea crucii noastre: vreau să spun stindardele și trofee, cu care se fac înaintările voastre pretutindena, arătând în aceasta semnele autorității și puterii voastre, deși faceți acest lucru fără ca să vă dați seama. [...] Îndemându-vă deci pe voi *atât prin cuvânt, cât și prin forma cea văzută*, pe cât ne este cu putință avem conștiința că suntem și mai departe fără de răspundere, chiar dacă nu veți crede”²⁹.

Așadar simbolurile creștine în acele timpuri erau prezente spre învățatură și spre rugăciune, însă creștinii nu înțelegeau, fie în cruce, fie în celelalte simboluri (multe dintre ele provenind din cele păgâne) o închinare idolească, asemenea unei prezențe magice a zeității ori a mijlocirii acesteia într-o manieră superstițioasă. Ele trimiteau către taina tainelor, către viețuirea creștină, făcându-l pe Hristos Însuși prezent, însă nu presupunând coborârea Lui într-o statuie făcută de mâini omenești, ci sălășluirea Lui înlăuntrul omului, adevăratul templu al lui Dumnezeu, prin Euharistie.

²⁸ SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOSOFUL, „Apologia Întâia”, pp. 62-63.

²⁹ SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOSOFUL, „Apologia Întâia”, pp. 62-63.

1.3 Sfântul Irineu de Lyon

1.3.1 Chipul lui Hristos și cinstirea adusă de carpocrațieni

Sfântul Irineu este și el considerat unul dintre cei care aduce mărturie ostilității primilor creștini față de imagini. Textul pe care se bazează această ipoteză este în lucrarea *Adeversus Heresis*, alcătuită de Sfântul Irineu undeva în jurul anului 190, și se referă la acțiunile unei secte gnostice, a carpocrațienilor, cei care dețineau și adorau imaginea lui Hristos:

„Ei (carpocrațienii) posedă icoane, unele din ele pictate și altele din diferite materiale; în același timp, susțin că o asemănare a lui Hristos a fost făcută de Pilat, când Iisus trăia printre ei. Ei încoronează aceste chipuri și le înalță alături de filosofii lumii; adică alături de chipul lui Pitagora, al lui Platon, Aristotel și celorlalți. Ei au de asemenea și alte feluri de a cinsti aceste chipuri, în același mod ca și păgânii”³⁰.

1.3.2 Distingerea închinării creștine de cea păgână și pericolul sincretismului

Putem observa în cazul Sfântului Irineu, cum, asemenea Sfântului Iustin Martirul și Filosoful, face o precizare anume, atunci când vorbește despre imagine și despre închinarea adusă ei. În primul rând el spune „ei încoronează aceste chipuri și le înalță alături de filosofii lumii”. Închinarea la idoli trebuia evitată cu orice preț, ca una care, pe lângă faptul că îl duce pe om înspre demonic, încearcă să strice taina Întrupării Fiului lui Dumnezeu, relativizând-o și diminuând-o până la banalitatea celorlalte valori sapiențiale ori spirituale omenești. Pentru aceasta Sfântul Irineu precizează anume: „Ei au de asemenea și alte feluri de a cinsti aceste chipuri, *în același mod ca și păgânii*”. Este acel *asemenea* al Sfântului Iustin, care precizează pericolul manifestărilor idolatre, îndreptate la adresa valorilor creștine. Tema textului nu se referă la imaginea propriu-zisă, iar accentul este vădit pus pe așezarea acesteia alături de ceilalți filosofi ai lumii și de închinarea adusă *asemenea* idolilor. Poate chiar înfățișarea lui Hristos ar fi fost făcută într-o manieră pe care Sfântul Irineu nu o considera cuviincioasă, după cum am văzut mai devreme și în cazul Sfântului Iustin, atunci când vorbește despre maniera în care erau cioplite chipurile zeilor.

³⁰ IRENAEUS, „Against Heresies”, I, XXV, 6, în: Alexander ROBERTS, James DONALDSON (eds.), *The Apostolic Fathers, Justin Martyr, Irenaeus*, revised and chronologically arranged, with brief prefaces and occasional notes by A. Cleveland Coxe, (*Ante-Nicene Fathers*, 1), Grand Rapids, p. 921.

1.3.3 Imagine și simbol în vremea Sfântului Irineu

Însă ambii Sfinți au trăit într-o perioadă în care imaginea nu avea încă un statut definit, iar prigoana și ieșirea din idolatrie cereau în mod imperativ o precauție anume, în ceea ce privește folosirea imaginilor explicite ale lui Hristos și ale Sfinților în cult. Însă primii creștini nu au fost iconofobi. Prezența abundentă a simbolurilor ne vorbește despre un întreg limbaj vizual și despre nevoia de prezență vizuală a lui Hristos în cultul și viața creștinilor. Chiar dacă nu este încă prezent într-un mod realist, primii creștini simt nevoia indicării lui Hristos, ca fiind cheia interpretării Vechiului Testament și Cel care este prezent în aplicarea celui Nou în viața credincioșilor: „Căci unde sunt doi sau trei, adunați în numele Meu, acolo voi fi și Eu în mijlocul lor” (*Matei* 18, 20). Steven Bigham menționează necesitatea înțelegerii corecte a referirilor Sfântului Irineu, prin conștientizarea existenței unei simbolistici în spațiul cultic al creștinilor veacului său: „Putem afirma categoric (și prin ce dovadă) că Irineu ar fi fost scandalizat de chipul lui Hristos în propria sa liturghie Euharistică la Lyon, sau în catacombe? Să nu uităm că suntem poate la doar zece ani depărtare de vremea în care un cleric din Africa de Nord avea, potrivit lui Tertulian, o imagine a Bunului Păstor pe potirul său”³¹.

De asemenea, trebuie menționat faptul că un alt text al Sfântului Irineu ne vorbește despre imagini și, încă o dată, Sfântul Irineu nu vorbește despre necesitatea aniconismului, ci se referă, din nou, la modul în care imagine este folosită, dând pildă despre modul de a interpreta Scriptura, prin asemănarea ei cu o imagine:

„Modul lor de a se manifesta este ca al unuia, care, atunci când o frumoasă imagine a unui rege a fost construită de un artist priceput din pietre prețioase, ar fărâma această asemănare a omului în bucăți, ar rearanja gemele, astfel încât să le potrivească împreună pentru a înfățișa forma unui câine sau a unei vulpi, și chiar și așa, realizată fără îndemănare; iar apoi ar susține și ar afirma că aceasta este frumoasa imagine a regelui, făcută de meșteșugarul priceput, arătând către pietrele prețioase care fuseseră aranjate admirabil de către artistul dintâi pentru a alcătui imaginea regelui, dar preschimbate apoi deplorabil de către cel din urmă pentru a lua forma unui câine, și, astfel, înfățișând pietrele, să păcălească pe cei simpli, care nu au cunoștință de chipul regelui, și a-i convinge că acea jalnică asemănare a vulpii, ar fi, de fapt, frumosul chip al regelui”³².

³¹ S. BIGHAM, *Early Christian Attitudes Toward Images*, p. 115.

³² IRENAEUS, „Against Heresies”, p. 326.

Așadar, la Sfântul Irineu, ca și în cazul Sfântului Iustin, găsim referiri care nu trimit la un aniconism acerb ori par să arate o iconofobie generalizată a primilor creștini, ci, cu precădere, găsim o *fobie* pentru manifestările idolatre și pentru încercările mentalității păgâne de a diminua și banaliza taina Întrupării Fiului lui Dumnezeu pe pământ prin sincretism și relativizarea Revelației în asocierea ei învățăturilor omenești.

1.4 Clement Alexandrinul

1.4.1 Prima menționare a interdicției din Decalog

Clement este primul scriitor bisericesc ce folosește porunca a doua din Decalog împotriva reprezentărilor idolatre³³. După ce porunca este menționată în *Protreptric*, Clement vorbește deschis în *Stromata* despre înfățișările lui Dumnezeu și închipuirile Lui de către oameni. Vom vedea încă dintru început reperul de la care pleacă Clement în a descrie importanța *neînchipuirii* lui Dumnezeu de către oameni:

„Și iarăși Pitagora sfătuiește: *Să nu porți inel și să nu gravezi chipurile zeilor pe inele*, la fel ca și Moise, care, cu mult înainte, a legiuit deschis că nu trebuie să se facă statuie și chip cioplit, turnat, plăsmuit sau zugrăvit, ca să nu ne alipim de cele materiale, ci să ne îngrijim de cele spirituale. Sfințenia lui Dumnezeu este înjosită dacă te obișnuiești să o vezi cu ușurință; a venera Ființa spirituală prin materie înseamnă a o necinști, pentru că o percepi prin simțuri”³⁴.

Putem face aici două observații.

1.4.2 Accentul lui Clement cade pe închinarea vulgară adusă idolilor

Mai întâi, ca și în cazul Sfântului Iustin și a Sfântului Irineu, reperul principal este închinarea idolatră. De asemenea, se aduce înainte interdicția lui Pitagora de a reprezenta pe zei, arătând că filosofii sunt împotriva modului de percepere și de cinstire a divinității de către vulg. Așadar punctul de plecare ne indică și la ce se referă Clement, atunci când vorbește despre reprezentările lui Dumnezeu.

³³ CLEMENT ALEXANDRINUL, „Protreptric”, în: *Scrieri. Partea întâia*, traducere, introducere, note și indici de Pr. D. Fecioru, (*Părinți și Scriitori Bisericești*, 4), București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1982, pp. 120-121.

³⁴ CLEMENT ALEXANDRINUL, *Scrieri. Partea a doua. Stromatele*, traducere, cuvânt înainte, note și indici de Pr. D. Fecioru, (*Părinți și Scriitori Bisericești*, 5), București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1982, p. 327.

Anume el vorbește despre modul în care păgânii își percep și reprezintă zeitățile, prin antropo și zoomorfisme, dar mai cu seamă prin închinarea adusă lor, ca unora care locuiesc în statui și în forme făcute de mâini omenești.

1.4.3 Tribut adus mentalității dualiste, curent specific Alexandriei

O a doua observație ar fi înclinarea pe care Clement o are înspre dualismul gnostic, specific culturii antice, prin care spiritualul și materialul se află în antiteză. Aici se întvede o caracteristică a mentalității antice, care se dovedește a fi o neputință a lui Clement³⁵, de a accepta sfințirea materiei prin Întruparea și Învierea Fiului lui Dumnezeu pe pământ, în trup uman. O dată primit în Sfânta Treime, trupul omenesc al lui Hristos mediază sfințitor pentru noi și pentru întreaga materie. A considera materia incapabilă și grosieră în a-L cinsti pe Dumnezeu, înseamnă a considera respingătoare și la fel de grosieră ideea de Întrupare a lui Dumnezeu în carne și oase omenești. Dumnezeu este conștientizat astfel mai degrabă în plan, nu spiritual, ci ideatic, ca o realitate care nu are de-a face cu lipsa și imperfecțiunea lumii materiale. Întruparea, conștientizată și asumată în creștinism prin Euharistie, dă posibilitatea materiei de a fi sfințită, începând cu trupurile noastre și continuând cu toată realitatea materială care ne înconjoară. Desigur teologia nu fusese încă articulată complex, însă mentalitatea antică dualistă persista încă în gândirea alexandrinului.

1.4.4 Clement și simbolurile, efervescența innoirii creștine

Un alt text al lui Clement ne arată însă și o altă față a autorului de început de secol III:

„Pecetea de pe inelele noastre să fie un porumbel sau un pește sau o corabic împinsă de un vânt favorabil sau o liră muzicală așa cum avea Policrate pe inelul său; sau o ancoră nautică așa cum Seleuc a pus să fie gravat pe inelul lui; dacă inelul are gravat un pescar, să ne aducă aminte pe apostol și de copiii scoși din apă. Nu trebuie să fie gravate pe pecetile inelelor chipuri de idoli, la care nu trebuie să ne uităm, nici sabie sau arc, pentru că noi urmărim pacea, nici cupe, pentru că trebuie să fim cumpătați”³⁶.

Iată aici o lipsă a interdicției care mai devreme părea să denote o fobie a creștinilor față de imagini. În schimb, găsim o sumedenie de simboluri care

³⁵ Ioan G. COMAN, *Patrologie*, București, 1956, retipărită de Sfânta Mănăstire Dervent, 2000, p. 70.

³⁶ CLEMENT ALEXANDRINUL, „Pedagogul”, în: *Scrieri. Partea întâia*, p. 339.

se regăsesc și în dovezile arheologice paleocreștine. Ceea ce este cu precădere interesant în cazul acestui text, este faptul că Clement menționează în dreptul fiecăruia proveniența sa păgână. El admite așadar mișcarea dinspre lumea precreștină, spre cea încreștinată, a simbolurilor care în expunerea sa, trimit către virtuți. Ceea ce le lipsește însă este o conotație creștină mai precisă. De aceea, în cazul textului său, putem fi martori la efervescența schimbărilor ce se petreceau în cadrul tradiției creștine, prin simbolurile care, o parte trimiteau într-adevăr la Scriptură și la Taine³⁷, iar cealaltă parte, încă, la virtuțile din tradiția păgână. Acest lucru ne arată faptul că nu exista o normă și nici o reticență în a prelua ceea ce putea fi de folos din învățăturile și imagistica antice. Mai ales trebuie reținut faptul că această perioadă era una a metamorfozelor, de o dinamică ce caracterizează orice perioadă de început, mai cu seamă o perioadă în care creștinismul își arăta identitatea, însă nu închistată în precepte vetero-testamentare ori iudaizante, ci potrivit menirii și chemării sale înnoitoare pentru toate neamurile.

1.4.5 Metodă și pedagogie în scrierile lui Clement Alexandrinul

În prima parte a scrierilor lui Clement, în *Protreptic* observăm interdicții categorice cu privire la însemnele inelelor. Mai apoi, în textul din *Stromate*, acestea devin mai moderate, apoi permissive, și chiar indicative, recomandând ce anume ar trebui purtat și de ce. La prima vedere, acest lucru pare un paradox. Iar pentru cei care se își argumentează teoria ostilității pe scrierile lui Clement, o carență a metodei ce trimite la silogisme eronate și concluzii false. Privind însă contextul, paradoxul începe să se preschimbe, potrivit teleologiei pe care Clement însuși a atribuit-o scrierilor sale. Destinatarii lucrărilor sale erau păgânii, iar cele trei tratate sunt menite în a-i catehiza, apoi a-i converti și în cele din urmă a-i iniția în viața creștinească pe aceștia. Celor trei etape le corespund cele trei colecții de îndemnuri: *Protrepticul*, *Pedagogul* și *Stromatele*. Mai întâi tonul este imperativ, pentru a-i dezobișnui pe păgâni de obiceiurile lor rele, mai apoi discursiv, în care îi învață pentru ce anume nu este bine să revină la obiceiurile străvechi, iar mai apoi se preschimbă în nominativ, indicând cele de trebuință pentru o viață creștinească de bună cuviință. Chiar dacă în aparență unele afirmații sunt paradoxale, metoda lui Clement vine să explice necesitatea unei pedagogii în aducerea păgânilor la învățătura, credința și viața în Hristos.

³⁷ Când vorbește despre pescar face trimitere la *Luca* 5, 10: „Și a zis Iisus către Simon: Nu te teme; de acum înainte vei fi pescar de oameni”. Iar copiii scoși din apă sunt cei botezați. Vezi Dumitru Fecioru, notele 149-150, la CLEMENT ALEXANDRINUL, *Scrieri. Partea întâia*, p. 339.

1.5 Tertulian

Deși este privit ca unul dintre cei mai înverșunați adversari ai imagisticii creștine primare, Tertulian nu face altceva decât să confirme practicile reprezentărilor artistice simbolice, acceptate chiar și în cadrul ierarhiei. Scrierile lui trebuie interpretate în aceeași cheie pe care o indică atât sfântul Iustin, cât și Sfântul Irineu de Lyon. Este vorba despre referirea la imagologia și adorarea idolatră, ca temă principală, în orice discuție privitoare la reprezentările religioase. Această perspectivă ne-o confirmă și el, prin exemplificările vechi-testamentare. Idolatria și meșteșugul facerii de chipuri idolești vine de la diavol³⁸, însă reprezentările din Vechiul Testament sunt porunci de la Dumnezeu, adică șarpele de aramă, heruvimii tabernacolului, decorațiunile templului, toate menite pentru a fi de folos poporului ales în relația sa cu Dumnezeu³⁹.

Din nou, ca și în cazul lui Clement Alexandrinul, unele afirmații par a fi contradictorii, fiind considerat de către unii cercetători ca un scriitor de circumstanță⁴⁰, în sensul că, în dorința de a răspunde răspicat păgânilor, nu vrea să lase loc de interpretare acestora, în încercarea de a păstra departe unele practici dăunătoare în viețuirea creștină. De aceea în calitatea sa de avocat, se pare că nu dorește formarea unui compendiu de învățături coerent și congruent, ci doar să răspundă cu afirmații concrete, lipsite de ambiguitate, în fața provocărilor învățăturilor păgâne⁴¹.

Mai mult decât atât Tertulian este printre puținii care ne oferă o mărturie literară despre simbolurile reprezentate pe vasele de cult în primele secole, în afirmațiile pe care le face la adresa unui episcop, căruia îi reproșează printre altele și acest fapt. Însă recunoaște în spusele lui calitatea de simbol al Mântuitorului sub înfățișarea Păstorului cel Bun.⁴²

1.6 Origen

1.6.1 Susținător înverșunat al aniconismului sau adversar acerb al idolatriei

Marele scriitor alexandrin al secolului al III-lea este considerat de istorici drept unul dintre cei mai prolifici autori ai primelor secole în ceea ce privește împotrivirea

³⁸ TERTULLIAN, „On Idolatry”, în: Allan MENZIES (ed.), *Latin Christianity: Its Founder, Tertullian, (Ante-Nicene Fathers, III)*, Grand Rapids, Eerdmans Publishing Company, 2006, p. 62.

³⁹ S. BIGHAM, *Anti-Marcion*, II, 12, în: *Latin Christianity: Its Founder, Tertullian*, p. 314.

⁴⁰ S. BIGHAM, *Early Christian Attitudes Toward Images*, p. 127.

⁴¹ R. RĂDULESCU, „Icoanele în Biserica creștină primară”, p. 53.

⁴² TERTULLIAN, „On Modesty”, în: Alexander ROBERTS et alii (eds.), *The Fathers of the Third Century: Tertullian, Part Fourth; Minucius Felix; Commodian; Origen, Parts First and Second, (Ante-Nicene Fathers, IV)*, Grand Rapids, 1986, p. 80.

față de reprezentările vizuale în cult și în afara lui. El se aseamănă lui Clement Alexandrinul, atunci când vorbește despre necesitatea contemplării *omului launtric*, cel ce este în fapt *chipul lui Dumnezeu* în om. Fiind și primul care face o teologie a *chipului* și a *asemănării*, Origen nu pleacă doar de la preceptele scripturistice, ci aplică în silogistica sa principiile filosofiei vremii sale, anume ale curentului neoplatonic. O asemenea afirmație nu știrbește valoarea marelui scriitor creștin, din opera căruia Sfântul Vasile cel Mare și Sfântul Grigorie Teologul alcătuiesc prima *Filocalie*. Însă îi este datorată o admirație însoțită de un discernământ care trebuie să ia în considerare tributul pe care gândirea lui îl datorează filosofiei lui Plotin.

1.6.2 *Nebunia închinării la idoli, tema centrală a dezbaterii imagistice a lui Origen*

În lucrarea sa de căpătâi, *Contra lui Cels*, Origen nu pare să fie preocupat de analiza elementelor vizuale prezentate de Scriptură, și care alții, asemenea lui Tertulian, le-au acceptat ca elemente necesare din voia și providența divină pentru înlesnirea dialogului divin-uman în Vechiul Testament. În fapt, Origen trece pur și simplu peste ele, ca și cum nu ar fi fost menționate în Scriptură. Menționează doar că porunca a doua din Decalog a avut ca efect dispariția îndeletnicirii de sculptor și pictor între evrei⁴³.

Afirmațiile lui sunt însă într-o continuă relaționare la *nebunia* închinării la idoli, ca și în cazul Sfântului Iustin, mențiunile sale cu privire la imagini fiind în general cu trimitere directă către idolii făcuți de oameni lipsiți de cuviință și cinstiți în același fel: „Sunt mai degrabă atinși de nebunie atunci când aleargă la temple, unde se închină unor statui sau unor animale ca și cum ar fi Dumnezeu. Și nu sunt mai puțin bolnavi mintal decât aceștia nici cei care se socotesc că pot să aducă drept cinstire a Dumnezeului celui adevărat niște obiecte lucrate de vreun meșter păcătos, dacă nu de vreunul dintre cei mai ticăloși meșteri”⁴⁴. În această perspectivă Origen vorbește despre lipsa îndeletnicirilor la evrei care i-ar fi putut conduce la închinarea idolească. El pleacă în discursul său de la dorința de a justifica acuzele aduse de Cels cu privire la lipsurile realizărilor *culturale* ale poporului ales: „La ei nu era alt Dumnezeu decât unul singur, stăpânul tuturor, și nici un făuritor de statui nu era primit printre locuitori. Nici pictor, nici sculptor nu se aflau în statul lor, legea alungând asemenea oameni, pentru ca să nu existe nici un fel de pretext în ridicarea de statui, ceea ce ar fi făcut pe oamenii mai fără de minte să-și îndrepte ochii sufletului de la Dumnezeu spre ființe pământești”⁴⁵.

⁴³ ORIGEN, *Scrieri alese. Partea a patra. Contra lui Celsus*, studiu introductiv, traducere și note de Pr. Prof. T. Bodogae, (*Părinți și Scriitori Bisericești*, 9), București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1984, p. 255.

⁴⁴ ORIGEN, *Scrieri Alese. Partea a patra. Contra lui Celsus*, p. 225.

⁴⁵ ORIGEN, *Scrieri Alese. Partea a patra. Contra lui Celsus*, p. 255.

1.6.3 Simbolurile și omiletica lui Origen

Vorbind despre idolatrie, dă mărturie despre cele ce se împotrivesc idolatriei, iar discuția se poartă pe acest teren al acuzelor și justificărilor, în care nu este loc de îndoială. Cu siguranță că Origen era conștient de simbolurile care circulau în spațiul cultic și comunitar creștin. El nu simte probabil nevoia să se pronunțe asupra lor pentru că, pe de o parte, ele nu sunt înfățișări realiste ale evenimentelor biblice, ci fac doar trimitere simbolică la sensul hristic al învățăturilor descrise, și, pe de altă parte, creștinii nu aducea acestora închinare așa cum făceau păgânii, ca unora în care divinitatea s-ar sălășlui. De aceea, temele disertațiilor sale sunt axate pe anumite coordonate precise, anume ale închinării păgâne, în opoziție cu cea a celor ce cred în Hristos, lucru ce nu exclude prezența în spațiul creștin a elementelor vizuale cu conotație hristică și scripturistică:

„Exemplul moral al sfinților, mai cu seamă figuri ale Vechiului Testament, reprezintă o sursă de putere pentru creștin. El se găsește în locul lui Anania, Azaria și Misael, al lui Daniel, Mardoheu și al Esterei, al Iuditei și al lui Iona. Este remarcabil că aceste povestiri, care sunt utilizate omiletic de către Origen, apar de asemenea în arta creștinismului primar. Frescele catacombelor tind să predomine pe tema acestor povestiri ale izbăvirii din Vechiul Testament. Dovezile literare și arheologice trebuie luate împreună.”⁴⁶

1.7 Sfântul Epifanie al Salaminei și iconofobia scrierilor sale, o problemă a autenticității

Lucrările iconoclaștilor bizantinei se bazau pe scrierile a doi dintre scriitorii Bisericii: Eusebiu de Cezareea și Sfântul Epifanie al Salaminei. În ceea ce privește pe Eusebiu de Cezareea, faptul că a fost un episcop cu orientări semiariene slăbește autoritatea pe care ar fi avut-o asupra unei asemenea probleme. Însă, Sfântul Epifanie al Ciprului este unul dintre redevizibilii apărători ai dreptei slăviri de Dumnezeu, cunoscut mai cu seamă prin combaterea ereziilor în lucrarea *Panarion* și prin tratatul dogmatic *Ancoratus*.

1.7.1 Sfântul Epifanie în contextul actual – o personalitate puțin cunoscută

O adevărată somitate a vremii sale⁴⁷, Sfântul Epifanie a apărut cu tărie valorile autentice ale Bisericii creștine, atât în ceea ce privește teologia pe

⁴⁶ Rowan A. GREER, „Introduction”, în: *Origen*, New York, Paulist Press, 1979, p. 22.

⁴⁷ Este singurul episcop în funcție care nu are de suferit de pe urma persecuției declanșate de împăratul Valens împotriva înaltului cler din Orient, datorită prestigiului de care se bucura în

care a formulat-o, cât și în viețuirea sa. Detalii despre viața și activitatea Sfântului găsim în versiunea în limba română a lucrării sale *Ancoratus*⁴⁸, în traducerea Oanei Coman, într-o ediție coordonată de Adrian Muraru. Lucrarea este remarcabilă atât prin efortul traducerii comparative, după surse multiple⁴⁹, cât și prin prezentarea traducerii într-o ediție bilingvă. În introducerea realizată de Dragoș Mirșanu la acest volum se vorbește despre importanța lucrărilor Sfântului Epifanie, dar și despre lipsa unor cercetări ample asupra lor.

„Dacă formidabila credință a lui Epifanie i-a fascinat pe contemporanii săi, dintre care unii l-au apreciat în mod deosebit, nu se poate spune același lucru despre produsul ochiului critic al cercetării moderne. Disprețuit în tușe groase pentru atitudinea sa intransigentă în materie de credință, Epifanie nu a fost obiect propriu-zis de studiu pentru cercetarea recentă, opera fiindu-i disecată doar spre expunere fragmentară”⁵⁰.

O excepție semnificativă o constituie articolul despre disputa autenticității textelor iconofobe ale atribuite Sfântului Epifanie, în care s-au angajat în principal K. Holl și G. Ostrogorsky⁵¹. O lucrare de excepție care reinterpretează cercetarea științifică a operelor atribuite Sfântului Epifanie este cea în care Steven Bigham⁵² se încumetă să răspundă liniar disputei de un secol cu privire la caracterul iconoclast atribuit operelor Sfântului de mulți cercetători moderni. În cele ce urmează vom pune înaintea condițiile și răspunsurile studiilor menționate, pentru o nouă evaluare a personalității și învățaturii Sfântului Epifanie de Salamina, în raport cu disputa iconoclastă.

ochii publicului, ortodox sau nu. Vezi Dragoș Mirșanu, „Tabel Cronologic” în: EPIFANIE AL SALAMINEI, *Ancoratus*, traducere și note de Oana Coman, studiu introductiv de Dragoș Mirșanu, Iași, Ed. Polirom, 2007, p. 15.

⁴⁸ Vezi nota anterioară.

⁴⁹ Este vorba despre K. HOLL (ed.), *Ancoratus und Panarion I*, (*Die Griechischen Christlichen Schriftsteller*, 25), Leipzig, 1915, pp. 1-149, precum și de ediția mai veche din Jacques-Paul MIGNÉ (ed.), *Patrologia Graeca*, 41, Paris, 1858. De asemenea a fost folosită și traducerea latină pentru comparație, în lipsa posibilității consultării unor traduceri moderne ale lucrării. Pentru a parcurge câteva astfel de traduceri a se vedea în germană J. HÖRMANN, *Des heiligen Epiphanius von Salamis*, Kempten, (*Bibliothek der Kirchenväter*, 38), München, 1919, pp. 6-182; o traducere parțială în limba italiană este Calogero RIGGI, *L'aconra della fede*, Roma, Ed. Città Nuova, 1977. Pentru o traducere completă în limba franceză, a se accesa situl www.srbigham.com.

⁵⁰ Dragoș MIRȘANU, „Studiu introductiv”, p. 19.

⁵¹ Nicolae CHIFĂR, „Poate fi considerat Sfântul Epifanie al Salaminei un promotor al iconoclastismului?”, *Teologie și Viață*, X (2000), 1-6, pp. 144-158.

⁵² Steven BIGHAM, *Epiphanius of Salamis, Doctor of Iconoclasm? Deconstruction of a Myth*, Rollinsford, Orthodox Research Institute, 2008.

1.7.2 Persoana istorică a Sfântului Epifanie de Salamina

Sursele care ne oferă detalii cu privire la viața Sfântului sunt relativ puține și disputate din punct de vedere al acurateței istorice. După cum studiile despre opera sa nu sunt numeroase ori unitare, cele despre viața sa nu fac excepție. „Afară de unele cercetări aplicate care *exploatează*, în context, aspecte ale vieții și activității sale, textele cele mai apropiate de o biografie propriu-zisă pot fi găsite în marile dicționare de specialitate.”⁵³

1.7.3 Perioada egipteană și palestiniană

Sfântul Epifanie s-a născut în jurul anului 315 în satul Besanduc, lângă Eleutheropolis în Palestina. Despre prima parte a vieții sale se cunosc prea puține, însă cele mai multe surse ne spun că de tânăr a mers în Egipt pentru a studia. Aici se alătură asceților creștini din pustie și îmbrățișează chipul ingeresc al viețuirii monahale. În jurul vârstei de 25 de ani⁵⁴ se întoarce în Palestina și înființează o mănăstire în Besanduc, pe care o conduce ca stareț. Între anii 359-366, Sfântul

⁵³ Dragoș MÎRȘANU, „Studiu introductiv”, p. 19. Recomandările bibliografice ale autorului, în vederea unei sinteze biografice a lui Epifanie, sunt următoarele studii: P. NAUTIN, „Épiphane (Saint) de Salamine”, în: *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, vol. 15, Paris, 1963, col. 617-631; W. SCHNEEMELCHER, „Epiphanius von Salamis”, în: *Reallexikon für Antike und Christentum*, tome 5, Stuttgart, 1962, col. 909-927; Calogero RIGGI, „La figura di Epifanio nel IV secolo”, în: *Studia Patristica*, vol. II, 1966, pp. 86-107. Pentru o listă a surselor antice a biografiei lui Epifanie, a se vedea Jon DECHOW, *Dogma and Mysticism in Early Christianity*, (*Patristic Monograph Series*, 13), North American Patristic Society, Macon, Mercer University Press, 1988, p. 7. La aceste recomandări se pot adăga și următoarele lucrări dedicate Sfântului: Aline POURKIER, *L'Hérésiologie chez Épiphane de Salamine*, Beauchesne, Paris, 1992, pp. 29-51, în special bibliografia de la pp. 499-509; Phillip R. AMIDON, „Foreword”, în: *The Panarion of St. Epiphanius, Bishop of Salamis, Selected Passages*, New York, Oxford University Press, 1990; Johannes QUASTEN, *Patrology*, III, Westminster, Christian Classics, Inc., 1990, p. 385; Roger TANDONNET, „Épiphane (saint) de Constantia (Salamina) en Chypre, évêque”, în: *Dictionnaire de Spiritualité*, tome IV, Paris, Beauchesne, 1960, col. 854-861. George FLOROVSKY, *The Eastern Fathers of the Fourth Century*, (*The Collected Works*, 7), Vaduz, Büchervertriebsanstalt, 1987, p. 236; B. HEMMERDINGER, „Saint Épiphane, iconoclaste”, în: *Studia Patristica*, vol. X, Berlin, Akademie-Verlag, 1970, pp. 118-120; Berthold ALTANER, *Précis de patrologie*, Paris / Mulhouse, Édition Salvator, 1961, pp. 454-458; Calogero RIGGI, „Épiphane de Salamine”, în: *Dictionnaire encyclopédique du christianisme ancien*, tome 1, Paris, Les Éditions du Chérif, 1990, pp. 841-842; Frank WILLIAMS, „Introduction”, în: *The Panirion of Epiphanius of Salamis*, Book I, Leiden, Holland, Brill, 1997, pp. XI-XVI., Carroll D. OSBURN, *The Text of the Apostolos in Epiphanius of Salamis*, Leiden, Brill Academic Publishers, 2004; *The Panarion of Epiphanius of Salamis, Books II and III. De Fide*, Leiden, Brill Academic Publishers, 2012; Jesse RUSSELL, Ronald COHN, *Epiphanius of Salamis*, Bookvika Publishing, Book on Demand Ltd., 2012.

⁵⁴ Cu o marjă de eroare destul de mare, specialiștii susținând deopotrivă că întoarcerea în Palestina a Sfântului Epifanie s-a produs când acesta avea 20 sau 30 de ani.

Epifanie părăsește Palestina și se stabilește în Cipru. Motivele exacte ale plecării sale nu sunt cunoscute, însă după mărturia unor istorici⁵⁵, cel mai probabil la mijloc a fost neînțelegerea sa cu episcopul Eutihie al orașului Eleutheropolis, din cauza orientărilor semiariene ale acestuia.

1.7.4 Exodul în Cipru, primirea slujirii de ierarh

În Cipru este numit episcop de Constanția⁵⁶ în anul 366 (367?), cel mai probabil la recomandarea marelui ascet Ilarion, cel care a introdus rânduiala vieții monahale în insulă, și care se pare că îi fusese părinte duhovnicesc în Egipt. Aici are o păstorire fructuoasă, se îngrijește de propășirea vieții monastice și se arată un mare apărător al credinței ortodoxe mărturisită la Sinodul de la Niceea. Se luptă pentru autenticitatea credinței în faptă și cuvânt. De câte ori are ocazia, se arată preocupat de starea celorlalți ierarhi și de dreapta lor mărturisire. Inițiază o acțiune de respingere a origenismului, pe care îl consideră părintele arianismului. În înverșunarea sa intră în polemici aprinse cu Ioan al Ierusalimului și cu Sfântul Ioan Hrisostom. Adoarme în Domnul în drum spre Cipru, după un conflict pe care îl are cu Sfântul Ioan Gură de Aur, în anul 403.

1.7.5 Scrierile autentice ale Sfântului Epifanie

În timpul activității sale ca ierarh în Cipru își alcătuiește operele sale de căpătâi, *Ancoratus* (374) și *Panarion* (377). Prima dintre acestea este un tratat dogmatic despre Sfânta Treime, compus de Sfântul Epifanie ca răspuns la cererea creștinilor din Suedra, în Pamfilia. Sfârșitul acestei lucrări, în care descrie și combate o serie deerezii, este în fapt premisă pentru a doua mare lucrare a sa, *Panarion* sau *Cutia cu medicamente*. Urmând scrierilor Sfântului Martir Justin Filosoful, ale lui Irineu de Lyon (*Adversus Haereses*), dar și *Syntagma*, o lucrare a lui Hipolit, pierdută astăzi, Sfântul Epifanie alcătuiește un compendiu al ereziilor apărute în primele secole creștine, răspunzând polemic fiecăreia în parte. Lucrarea a fost concepută cu precădere ca urmare a cererilor insistente a

⁵⁵ P. NAUTIN, „Épiphane (Saint) de Salamine”, col. 619. Episcopul Eutihie de Eleutheropolis acceptase hotărârea sinodului de la Seleucia din 359 prin care se respingea termenul niceean *homoousios* formulat de Athanasie cel Mare. De aceea Sfântului Epifanie i-ar fi fost greu să rămână într-un mediu în care se acceptaseră învățăturile semiariene. O altă interpretare a plecării lui este încercarea nereușită de a îl înlocui pe Eutihie în scaunul episcopal, după adormirea acestuia, cel mai probabil din cauza adeziunii Sfântului Epifanie la crezul niceean. În Cipru găsește aceeași politică doctrinară și canonică cu care el însuși se identifica. Vezi și Jon DECHOW, *Dogma and Mysticism in Earlyl Christianity*, col. 38-43.

⁵⁶ Vechea Salamina, actuala Famagusta.

doi preoți din Chalcis și Berea (Allepo de azi). Scrierilor sale mai importante se mai adaugă o serie de *Scrisori*, un dicționar biblic cu interpretarea anumitor instrumente de traducere a Sfintei Scripturi, numit *Despre măsuri și greutateți* (392) precum și *Despre cele 12 pietre* (scrisă în 394 la cererea lui Dioscor al Tarsului), o lucrare exegetică despre cele douăsprezece pietre ale lui Aaron. Acestea sunt lucrările Sfântului Epifanie asupra cărora nu a existat vreodată vreun semn de întrebare în ceea ce privește autenticitatea lor.

1.7.6 Scrierile iconofobe atribuite în perioada iconoclastă Sfântului Epifanie

Există însă o serie de documente, care au circulat sub numele Sfântului, însă au fost contestate încă din vremea bizantinilor. Acestea⁵⁷ sunt:

***Post Scriptum* la Scrisoarea lui Epifanie către Ioan, Episcopul de Ierusalim**⁵⁸

Este vorba de ultima parte a scrisorii adresată episcopului Ioan de Ierusalim. În prima parte a scrierii, Sfântul Epifanie se apără în fața acuzațiilor aduse împotriva lui, din pricina unei hirotonii în jurisdicție străină. De asemenea abordează polemic problema origenistă și îl invită pe Ioan să se îndepărteze de o astfel de erezie. Ultima parte a lucrării, este denumită *Post Scriptum* întrucât este compusă după o formula de încheiere: „Fie ca Domnul păcii să lucreze în noi potrivit iubirii sale de oameni pentru a-l zdrobi pe satan sub picioarele noastre și să îndepărteze orice prilej rău, astfel încât legătura dintre noi – legătura iubirii sincere pentru Hristos și a păcii, legătura dreptei credințe și a adevărului – să nu se desfacă”. Fragmentul care urmează acestei formule, abordează o nouă temă, care nu rezonază nici cu restul scrisorii, nici cu paragraful ce o precedă. Ea *tratează problema unui incident, în care Sfântul Epifanie ar fi rupt o perdea pe care era zugrăvit chipul lui Hristos sau al unui sfânt dintr-o biserică din Anautha, pe care o vizitează în Palestina.*

„Am auzit că, în timpul călătoriei noastre la locașul sfânt de la Bethel, unii oameni au avut nemulțumiri. Când am intrat în satul numit Anautha, am

⁵⁷ Originalele se găsesc în limba greacă, în colecția alcătuită și publicată de Herman HENNEPHOF, *Textus Byzantinos ad Iconomachiam Perinentes*, Leiden, Épiphanie J. Brill, 1969, precum și în: J.M. FEATHERSTONE, *Corpus Christianorum*, (Series Graeca, 33), Leuven-Turnhout, Leuven University Press, 1997, iar o parte în limba latină în I. HILBERG, *Copus Scriptorum Christianorum Orientalum*.

⁵⁸ Textul prezentat este preluat din varianta greacă în: *Corpus Christianorum*, pp. 325-326. În textul românesc voi urmări traducerile comparate realizate de Steven Bigham, în capitolul „Translations of the Iconophobic Documents”, în: *Epiphanius of Salamis, Doctor of Iconoclasm? Deconstruction of a Myth*, pp. 11-22.

văzut acolo o lampă arzând. Am întrebat despre aceasta și am aflat că era o biserică în acel loc. Am mers să ne rugăm înăuntru și am găsit o perdea de ușă colorată atârând în fața ușii. Pe perdea era ceva idolatru în forma unui om. Ei (parohienii) au zis că era probabil o reprezentare a lui Hristos sau a unuia dintre sfinți; nu îmi mai aduc aminte. Știind că asemenea lucruri sunt demne de dispreț într-o biserică, am dat jos perdeaua și am sugerat ca ar trebui să fie folosită pentru îngroparea unei persoane sărace, dar parohienii, care și-au declarat nemulțumirea, au spus că ar trebui să înlocuiesc perdeaua ușii din buzunarul meu înainte să o dau jos. Astfel, am făgăduit că voi trimite o nouă perdea de ușă pentru a o înlocui pe prima, însă am așteptat ceva vreme pentru că a trebuit să caut una. Am așteptat până când mi-a fost trimisă o perdea din Cipru. Acum că am găsit-o, o trimit mai departe. Așadar, vă rog să găsiți de cuviință să indemnăți pe preotul parohiei să accepte noua perdea de ușă pe care cititorul o aduce. Te indemn pe tine (Ioan), de asemenea, să poruncești ca asemenea lucruri să nu mai fie așezate în biserici, pentru că este cuviincios pentru cinstea ta să fii preocupat cu toate și să cercetezi cu grijă ceea ce este folositor pentru Biserica lui Dumnezeu și pentru credincioși”⁵⁹.

Tratatul Sfântului Epifanie împotriva acelor care urmează practicii idolatre și zugrăvesc imagini cu intenția reproducerii asemănării lui Hristos, a Maicii lui Dumnezeu, a îngerilor și a profeților

Tratatul a fost conceput ca o explicație a gestului lui Epifanie descris în *Post Scriptum* al scrisorii către Ioan. Este o dezbatere polemică argumentată scripturistic potrivit teologiei susținute de iconoclaști bizantini de mai târziu, care uimește prin acribia cu care Epifanie s-ar împotrivi cultului icoanelor. Este o abordare anacronică, în măsura în care formularea dogmatică este insulară în epoca patristică a secolelor IV-V. Silogistica este specifică disputei iconoclaste, iar criza invocată de acest document nu se regăsește în nici un context polemic ori dogmatic în secolul al IV-lea. Vom urmări textul grecesc, în traducerea lui Steven Bigham după citarea făcută de Nichifor al Constantinopolului.

„Să luăm aminte la patriarhi și la profeți, care au făcut după voia lui Dumnezeu, și să-i imităm, așa încât să ne putem numi fiii Bisericii universale și apostolice. Așadar vorbesc celor care cunosc legea.

Aceia care aleargă împrejur fără să știe unde merg, să răspundă. Care dintre Sfinții Părinți s-a închinat în fața unei reprezentări făcute de mâini omenești sau a îngăduit pe ucenicii săi să se închine în fața acesteia? Care dintre sfinți, abandonând

⁵⁹ S. BIGHAM, *Epiphanius of Salamis, Doctor of Iconoclasm? Deconstruction of a Myth*, pp. 13-14.

comoara nesfârșită – adică, nădejdea în cunoașterea lui Dumnezeu – și-a făcut chip zugrăvit sau a poruncit oamenilor să se închine în fața acestuia? Avraam, întâiul între credincioși, n-a fost el numit prieten al Dumnezeului Celui viu, și nu a fugit de cele moarte? Sau Moise nu a refuzat să guste plăcerea în aceste lucruri, fugind de așa o greșeală?

Dar îmi veți spune: «Părinții au urât idolii neamurilor, dar noi facem chipuri ale sfinților în amintirea lor și ne închinăm în fața acestora în cinstea lor». Tocmai pentru acest raționament, unii dintre voi au avut îndrăzneala, după ce au vărui un perete înăuntrul sfintei case, să zugrăvească chipuri ale lui Petru, Ioan și Paul în diferite culori, după cum pot vedea în inscripțiile scrise pe fiecare dintre imagini, care le poartă fals chipul. Inscripțiile au fost scrise sub influența nebuniei pictorului și potrivit modului lui de a gândi. Și mai întâi de toate, cei care cred că cinstesc pe apostoli făcând aceste lucruri, să își dea seama că, în loc să cinstească pe apostoli, îi defăimează și mai mult, pentru că Paul a necinstit pe cel care se numea în chip fals *preot* și Paul l-a numit pe acesta *perete vărui* (*Fapte* 23, 3). Dar veți zice, «Noi contemplăm imaginile lor în amintirea chipului lor văzut». Atunci de unde aveți poruncă să faceți astfel de lucruri? Noi deja am osândit astfel de oameni pentru că muncesc în zadar, purtați fiind de neștiință.

Pentru că știm, spune Ioan, că *dacă se va arăta, vom fi asemenea lui* (*1 Ioan* 3, 2), și Paul a afirmat sfinții vor fi făcuți asemenea chipului Fiului lui Dumnezeu (*Romani* 8, 29). Cum atunci vreți să vedeți pe sfinți, care vor străluci în slavă, înfățișați în lucruri josnice, moarte și fără de voce, când Domnul spune despre aceștia, *vor fi ca îngerii lui Dumnezeu* (*Matei* 22, 30)?

Dar eu zic că nici îngerii nu vor ca oamenii să se închine lor în fața lor. *Vezi să nu faci aceasta! Eu sunt slujitor asemenea ție și asemenea fraților tăi care sunt martori pentru Iisus*. Ioan zice, *Închinați-vă numai lui Dumnezeu* (*Apocalipsa* 22, 9).

Despre îngeri, Părinții care s-au adunat la Laodiceea au vorbit anume pe această temă. «Dacă cineva părăsește Biserica lui Dumnezeu și invocă îngerii, să fie anatema pentru că a părăsit pe Domnul nostru Iisus Hristos, dedându-se idolatriei.»

De altfel, cum te poți închina înaintea îngerilor, care sunt făpturi spirituale și nemuritoare; cum poți să zugrăvești chipurile lor în materie moartă, când prorocul a zis, *Cel ce faci pe îngerii duhuri și pe slujitorii tăi pară de foc?* (*Psalmi* 103, 4)

O astfel de persoană (artistul) trebuie să răspundă, din cele pe care le cunoaște, de unde provine ideea de a reprezenta chipul arhanghelului, oasele lui și nervii, așa bine legate unele de altele.

Dar nici apostolii nu au vrut ca oamenii să se închine în fața lor pentru că ei au fost trimiși să vestească Evanghelia. Nu au vrut ca oamenii să se închine înaintea lor, ci înaintea lui Hristos care i-a trimis, pentru că cel care a primit de la Hristos puterea de a lega și dezlega pe pământ și în ceruri (Petru) a spus lui Cornelius, *sunt un om care stă înaintea ta și care are simțăminte ca și tine, și l-a învățat să nu se închine în fața lui ci în fața lui Hristos Mântuitorul* (*Fapte* 10, 26).

Am auzit spunându-se că cineva a cerut ca Fiul lui Dumnezeu, Cel care nu poate fi cuprins cu mintea, să fie reprezentat: a auzi și a crede așa o blasfemie este cutremurător.

Cum poate spune cineva că Dumnezeu, Cel incomprehensibil, inexprimabil, de neatins cu mintea și de necuprins, poate fi reprezentat, Cel pe care Moise nu L-a putut privi?

Unii oameni spun că din moment ce Cuvântul lui Dumnezeu S-a făcut om întreg, născut din pururea fecioara Maria, îl putem reprezenta ca om.

A devenit Cuvântul trup ca să-l puteți reprezenta cu mâna pe Unul Cel de necuprins cu mintea, Cel prin care toate s-au făcut?

Atunci, nu este Hristos asemenea Tatălui și nu dă El viață celor morți?

În timpul viețuirii Sale pe pământ, când a dat Hristos vreodată poruncă să i se facă chip după asemănarea Lui, să se închine cineva înaintea acestuia și să-l privească? Porunca în sine vine de la cel rău pentru a-L necinsti pe Dumnezeu⁶⁰.

Oamenii ar trebui așadar să se închine înaintea Lui, Cel ce viază, după cum este spus, *în duh și în adevăr* (Ioan 4, 24).

Fie ca boala să nu se mai răspândească. Pentru că Dumnezeu, în întreg Vechiul și Noul Testament, a interzis imaginile, spunând întocmai, *te vei închina în fața Domnului și-l vei adora pe El singur* (Matei 4, 10). Și iarăși, *Viu sunt Eu, zice Domnul, tot genunchiul să Mi se plece* [...] (Romani 14, 10). Nu putem sluji la doi stăpâni, unuia care trăiește și altuia care este mort. Pentru că este osândit, zice El, omul care adoră o creatură în locul Creatorului, pentru că în El sunt toate și nu este nimic care să-l cuprindă.”⁶¹

Scrisoarea Dogmatică

Este trecută de K. Holl în continuarea testamentului lui Epifanie, însă Ostrogorsky și Thümmel, urmându-i lui Nichifor al Constantinopolului, îl consideră ca un document de sine stătător. Dacă tratatul este o urmare a incidentului cu perdeaua din Anautha, scrisoarea dogmatică este o completare a acestui tratat și o întărire a atitudine iconoclaste: „Dacă oricine se va ocupa cu reprezentările însușirilor divine ale Cuvântului lui Dumnezeu cel întrupat, în materiale colorate, să fie anatema”⁶². Textul scrisorii se aseamănă izbitor cu formulările de la Sinodul iconoclast de la Hieria din 754, convocat de Constantin al V-lea, în care este înfățișată doctrina iconoclastă⁶³.

⁶⁰ Porunca de a face imagini, cu referire la a doua poruncă a Decalogului.

⁶¹ S. BIGHAM, *Epiphanius of Salamis...*, pp. 14-17.

⁶² K. HOLL (ed.), *Ancoratus und Panarion* I, p. 363; H. G. THÜMMEL, „Die bilderfeindlichen Schriften des Epiphanius von Salamis”, *Byzantinoslavica*, XLVII (1986), 2, p. 184.

⁶³ Vezi S. BIGHAM, *Epiphanius of Salamis...*, p. 17.

Scrisoarea către împăratul Teodosie

Scrisoarea către Împăratul Teodosie este o încercare de a încadra oficial iconofobia presupusă a Sfântului Epifanie. Tema principală este reîntoarcerea la idolatrie a creștinilor prin închinarea la icoane, îndemnându-l în același timp pe împărat să înlătore din întreg spațiul creștin reprezentările iconice. Autenticitatea scrisorii este pusă la îndoială de faptul că nu a existat vreun răspuns sau vreo polemică la nivel oficial de acest gen, iar împăratul Teodosie a fost dintre cei care a înzestrat multe biserici cu picturi și mozaicuri la vremea respectivă. Pe lângă aceasta, într-o altă scrisoare a lui Epifanie către împăratul Teodosie, cuprinsă în viața lui Sfântului Epifanie, se menționează într-adevăr problema idolatriei, însă nu în manieră iconoclastă, ci referindu-se la cei care părăseau biserica pentru a se întoarce în cultele păgâne⁶⁴ – problemă veridică în contextul istoric al vremii, întrucât Teodosie este cel care declară creștinismul religie de stat. Vom reda textul în traducerea realizată de Steven Bigham asupra textului grec, în citarea Sfântului Nichifor Mărturisorul:

„Prin viclenia sa rea, diavolul a introdus idolatria în lume, unde a semănat-o, a statornicit-o pe o fundație solidă și a îndepărtat pe oameni departe de Dumnezeu. Acum iarăși, după erezii și idoli, el îi conduce pe credincioși înapoi către vechea idolatrie și îi seduce. În pietatea voastră și în înțelepciunea pe care Dumnezeu a dat-o vouă, veți cugeta la acestea și veți căuta în adâncul (inimii voastre) pentru a vedea dacă este bine pentru noi să avem un Dumnezeu pictat în culori. Cine a auzit vreodată de așa ceva?

După cum credința este veșnică, a fost apărută în trecut de un număr mic de oameni, a fost mărturisită din cauza falsei doctrine a lui Arie de Sinodul Ecumenic al Sfinților Părinți episcopi în orașul Niceea, iată-o așa cum a fost mărturisită și semnată de cei 318 episcopi care nu au proclamat o altă credință, ci pe cea care a fost dintotdeauna. Urmând lor, și noi – ca fii din cea mai fragedă pruncie – deopotrivă părinților care au fost zămislți în această credință, mărturisim aceeași credință și o ținem cu tărie asemenea ție, O Împărate foarte evlavios! Ascultă așadar această credință: Cred într-un Dumnezeu [...] (se citează în continuare Mărturisirea de Credință niceo-constantinopolitană).

Am sfătuit adesea pe cei care sunt vestiți ca înțelepți – episcopi, doctori și conslujitori – să înlătore aceste lucruri. Nu toți m-au luat în seamă, de fapt doar câțiva.

Cine a mai auzit de aceasta? Care dintre Părinții din vechime a pictat o imagine a lui Hristos într-o biserică sau a așezat-o în propria-i casă? Care dintre episcopii din vechime l-a pictat pe Hristos pe perdelele ale ușilor, dezonorându-L astfel? Și

⁶⁴ Vezi Istvan BUGAR, „What Did Epiphanius Write to Emperor Theodosius”, în: Peter NEMESHEGYI, Zoltan RIHMER (eds.), *Studia Patrum*, Budapesta, 2002, pp. 91-100.

cine a pictat vreodată pe perdele ale ușilor și pe pereți pe Avraam, Isaac, Iacob, Moise și pe alți profeți și patriarhi, pe Petru, Andrei, Iacov, Ioan, Pavel sau pe ceilalți apostoli? Cine i-a necinstit în acest fel și i-a expus ridicolului public?

Oare nu vezi, O Împărate iubit de Dumnezeu, că aceste lucrări nu sunt cuviincioase pentru Dumnezeu? Pentru aceasta te rog, O foarte evlavioase Împărat și dușman al răului, să respingi fiecare greșală prin râvna pentru Dumnezeu care este cu adevărat în tine și prin legea ta nestrămutată care pune și pedepse. Dacă este posibil – cred că prin Dumnezeu poți face aceasta dacă vrei – (te rog) să strângi toate aceste perdele de uși atârinate, oriunde sunt ele, chiar dacă arată imagini ale apostolilor, profetilor, ale Domnului Hristos însuși. (Te rog, din nou, să le scoți din) biserici, baptisterii, case și capelele martirilor și să le folosești pentru îngroparea celor săraci. Te rog să văruiești imaginile pictate în culori pe ziduri. Iar pentru mozaicurile pe care vor să le facă oamenii – pentru că sunt greu de înlăturat – vei ști ce să poruncești după înțelepciunea pe care ți-a dat-o Domnul. Dacă este cu putință să le poți îndepărta, ar fi un lucru foarte bun. Dacă, pe de altă parte, nu se poate, oamenii ar trebui să fie mulțumiți cu mozaicurile deja montate, dar să nu mai facă altele. De fapt, Părinții noștri nu au desenat nimic altceva în afară de semnul lui Hristos, crucea, pe pereți și pretutindeni.

În același timp, pe baza propriilor concepții, mint aceia care reprezintă caracteristicile fizice ale sfinților în chipuri felurite. Câteodată ei îi pictează bătrâni; câteodată, pe aceiași sfinți îi pictează tineri. Cât despre forme, ei (artiștii) și le-au însușit fără să îi fi văzut vreodată. De exemplu, Îl reprezintă pe Mântuitorul, cu păr lung, după propria imaginație, pentru că a fost numit nazirit. Ori nazireii nu aveau părul lung, însă artiștii mint când încearcă să asocieze aceste tipologii Domnului, pentru că Mântuitorul a băut vin și naziriții nu.

Într-adevăr acești gânditori mint pentru că ei întocmesc imagini după propriile lor moduri de gândire. Îl conturează pe Sfântul Apostol Petru asemenea unui om în vârstă, cu părul și barba tăiate scurt. Alții îi reprezintă pe Sfântul Pavel puțin pleșuv pe fruntea capului său, pe când alții îl reprezintă chel și cu barbă. Alți ucenici au doar părul scurt.

Astfel, dacă Mântuitorul avea părul lung, pe când ucenicii aveau părul scurt – dacă nu avea părul scurt și nu avea aceeași înfățișare cu ucenicii – de ce fariseii și cărturarii trebuie să îi dea 30 de arginți lui Iuda pentru a-l arăta lor, prin sărutarea lui Iisus, cum că el este cel pe care îl căutau? Nu puteau ei înșiși, ca și ceilalți, să-l recunoască pe cel pe care-l căutau după părul său lung? Atunci nu era nevoie să plătească bani pentru a-l descoperi”⁶⁵.

⁶⁵ S. BIGHAM, *Epiphanius of Salamis...*, pp. 18-20.

Testamentul

Considerat ca o împuternicire a urmașilor duhovnicești ai Sfântului pentru a defăima reprezentările vizuale creștine, *Testamentul* cuprinde de fapt îndemnuri ale lui Epifanie lipsite de înverșunarea celorlalte scrieri. Nu este prezentă o argumentație teologică anume, ci doar un sfat menit să-i păstreze pe creștini în trezvie:

„Fiți foarte atenți și stați tari în tradițiile pe care le-ați primit, întorcându-vă nici la dreapta, nici la stânga. Și în legătură cu acest subiect, țineți minte, iubiiții mei copii, să nu puneți imagini în biserici sau în cimitire ale sfinților, ci prin aducere aminte, mereu păstrați-l pe Dumnezeu în inimile voastre, iar nu într-o casă obișnuită. Pentru că nu este îngăduit pentru un creștin să-și distragă atenția prin ochii săi ori prin mișcarea minții lui, dar voi toți înscrieți și ciopliți lucrurile lui Dumnezeu în cele mai din lăuntru ale voastre”⁶⁶.

Problema principală pe care o pun aceste documente este că ele se găsesc în surse care provin doar din perioada iconoclastă, așadar la peste 300 de ani după adormirea Sfântului. În majoritate, cercetătorii care s-au ocupat de problema autenticității acestor documente, înclină spre acceptarea lor ca fiind scrise de Sfântul Epifanie, pe temeiul analizelor stilistice și literare. Într-un număr mai mic, cei care contestă că scrierile sunt originale, susțin că multe dintre principiile de analiză sunt subiective, potrivit impresiei personale a fiecărui cercetător asupra anumitor elemente de stil.

Cele două personalități care au culminat în disputa autenticității lucrărilor lui Epifanie sunt K. Holl, pentru autenticitate, și G. Ostrogorsky, împotriva. Lucrarea recentă a lui Steven Bigham⁶⁷, care reia întreaga argumentație a disputei, aduce înainte un criteriu de analiza, anume cel al coerenței teologice din operele necontestate ale Sfântului Epifanie. Argumentele sale pun în discuție anacronismul dogmatic al conținutului scrierilor contestate, în contrast cu cel folosit în scrierile autentice.

1.8 Disputa modernă asupra autenticității scrierilor iconofobe atribuite Sfântului Epifanie de Salamina

Încă de la începutul secolului al XX-lea, o serie de cercetători s-au ocupat într-o măsură semnificativă de operele Sfântului Epifanie de Salamina. Deși nu este vorba de traduceri numeroase, strângerea originalelor

⁶⁶ S. BIGHAM, *Epiphanius of Salamis...*, p. 21.

⁶⁷ S. BIGHAM, *Epiphanius of Salamis...*, pp. 85-151.

grecești și latine în culegeri de texte⁶⁸ precum și alcătuirea de tratate despre conținutul și autenticitatea unora dintre ele au generat dispute repetate pe o perioadă de timp îndelungată. Promotorii principali ai acestor dispute, Karl Holl și G. Ostrogorsky au încercat, de fiecare parte, să argumenteze potrivit instrumentelor lingvistice, stilistice și teologice, de ce scrierile cu caracter iconofob ale Sfântului Epifanie sunt discutabile sau nu din punct de vedere al autenticității.

Însă problematizarea acestor lucrări a continuat și după disputa celor doi, astfel încât un întreg material critic s-a format de-a lungul timpului, fără a avea însă pretenția unor lămuriri definitive. Cei mai mulți cercetători care au urmat disputei dintre Holl și Ostrogorsky au avut tendința de a se încadra fie într-o tabără, fie în cealaltă, de cele mai multe ori oscilând parțial între cei doi. În cele ce urmează vom da curs unui periplu printre cei care s-au ocupat, alături de cei doi, cu problema apartenenței scrierilor iconoclaste atribuite Sfântului Epifanie de Salamina. Vom urmări cu precădere studiul făcut de Steven Bigham⁶⁹ în legătură cu acest subiect.

1.8.1 Structura disputei moderne

1904-1916: Prefața. Perioada de dinaintea disputei dintre Holl și Ostrogorsky. Daniel Serruys, Simon Vailhé și Otto Bardenhewer pun problema lipsei de autenticitate a *Post Scriptum* la *Scrisoarea către Ioan al Ierusalimului*.

1916: Teză: Karl Holl își publică studiile cu afirmația că toate documentele sunt autentice.

1928 și 1931: Antiteză: George Ostrogorsky contrazice pe Holl, deși afirmă că *Testamentul* pare să fie autentic. *Post Scriptum* la *Scrisoarea către Ioan al Ierusalimului*, *Scrisoarea către împăratul Teodosie*, *Tratatul* și *Scrisoarea Dogmatică* sunt însă niște falsuri. În 1931, Ostrogorsky revine asupra *Post Scriptum* și îl consideră autentic asemenea *Testamentului*.

1931-2007: Postfață. După publicațiile din 1928 și 1931, o bună parte dintre cercetătorii care s-au ocupat de autenticitatea lucrărilor iconofobe ale lui Epifanie consideră că Ostrogorsky nu a reușit să deturneze argumentația lui Holl, astfel încât opinia științifică în acest aspect înclină în mare măsură către recunoașterea lor ca autentică.

⁶⁸ În limba greacă, în colecția alcătuită și publicată de Herman HENNEPHOF, *Textus Byzantinos ad Iconomachiam Perinentes*, Leiden, J. Brill, 1969, precum și în: J.M. FEATHERSTONE, *Corpus Christianorum*, (Series Graeca, 33), Leuven-Turnhout, Leuven University Press, 1997, iar o parte în limba latină în: I. HILBERG, *Copus Scriptorum Christianorum Orientalum*.

⁶⁹ S. BIGHAM, *Epiphanius of Salamis...*, pp. 47-84.

În continuare vom prezenta opiniile științifice ale celor mai importante nume care s-au ocupat de această problemă. Vom urmări încadrarea temporală și tematică a schemei de mai sus, cu menționările suplimentare ale celor care fie au adus un aport la interpretarea critică a controversii, fie s-au situat de o parte și de alta a argumentației celorlalți.

1.8.2 Prefața disputei 1904-1916

Daniel Serruys⁷⁰

Cel care a deschis problema autenticității *lucrărilor* iconoclaste atribuite Sfântului a fost Daniel Serruys. Descoperind manuscrisul care conținea operele lui Nichifor împotriva celui de-al doilea sinod iconoclast de la Constantinopol, din 815, Serruys s-a oprit asupra adaosului *Post Scriptum* la *Scrisoarea către Ioan al Ierusalimului*, citată de Nichifor. Până la el, *Scrisoarea către Ioan* era cunoscută numai din traduceri latine, atribuite Fericitului Ieronim. Prin descoperirea sa, Serruys a pus la dispoziție traducerea în limba greacă a scrisorii, aducând la lumină noi detalii cu privire la disputa iconoclastă. El a fost și primul care a comparat textele în latină și greacă, cu concluzia că *Post Scriptum* la *Scrisoarea către Ioan* este un fals, adăugat ulterior la originalul grec și la traducerea latină.

Argumentația sa se bazează pe o sintagmă folosită în traducerea latină, alcătuită din cuvintele *notanda historialia*, care precedă adaosul *Post Scriptum*. Acest însemn era folosit de scribi pentru a consemna o adăugare la manuscris, prin urmare acesta nu face parte din corpul comun al scrisorii. Chiar și stilul traducerii, care diferă mult de originalul grec și de restul traducerii în latină, fără a prezenta finețea caracteristică lui Ieronim, arată că traducerea nu a fost făcută de acesta. În textul grecesc de asemenea se pot observa diferențe care indică adaosul ca fiind un text de sine stătător. De asemenea, pune problema argumentației dogmatice a adaosului, ca fiind identică cu cea a iconoclaștilor din secolele VII-VIII. Pentru a explica existența scrisorii cu *Post Scriptum* în *Libri Carolini*, Daniel Serruys presupune existența unei corespondențe între puterea imperială bizantină de orientare iconoclastă și cea romană. Deși nu există dovezi despre aceasta, ea s-ar fi putut întâmpla, asemenea corespondenței dintre Mihail al II-lea Psellos și Louis cel Pios, doi împărați cu orientări iconoclase moderate.

⁷⁰ Daniel SERRUYS, *Comptes rendus des séances de l'année 1904*, tome 1, Alphonse Picard et Fils, 1904, pp. 360-363.

Simon Vailhé⁷¹

Doi ani după publicațiile lui Serruys, Simon Vailhé subscrie argumentelor acestuia și datează crearea scrierilor iconofobe pe seama lui Epifanie între anii 717-730, atunci când Leon al III-lea Isaurul își pregătește terenul pentru asaltul iconoclast. Acesta caută susținători și găsește în clerul înalt al Bisericii trei reprezentanți⁷² care, fie din convingeri proprii, fie din motive politice, se arată dispuși să argumenteze patristic impulsuri iconoclaste ale împăratului. Aceste scrieri au circulat într-o culegere sub denumirea de Χρῆσεις Ἐπιφανίου. Simon Vailhé nu neagă posibilitatea redactării acestui corpus și înainte de 717. Dintre cei care urmează acest raționament, amintim pe Otto Bardenhewer⁷³. Acesta face doar o referire succintă la articolul lui Simon Vailhé, afirmând că adaosul *Post Scriptum* la *Scrisoarea către Ioan al Ierusalimului* este un fals.

1.8.3 Desfășurarea disputei

Karl Holl⁷⁴

Unul dintre cei doi mai adversari ai disputei, Holl este cercetătorul cu tonul cel mai răspicat, cu o concluzie generalistă cu privire la autenticitatea lucrărilor: „scrierile împotriva venerării icoanelor sunt tot atât de autentice precum *Ancoratus* și *Panarion*.”⁷⁵ Mai întâi, Holl dă un răspuns studiilor lui Daniel Serruys și Simon Vailhé. Alege să ignore sintagma *notanda historialia*, considerând-o nesemnificativă, putând fi interpretată și în favoarea și împotriva autenticității lucrărilor. El acceptă însă argumentul prin care adaosul *Post Scriptum* întrerupe continuitatea *Scrisorii către Ioan*, însă este doar o altă temă, între cele trei pe care scrisoarea le comunică: 1. Epifanie a hirotonit pe fratele lui Ieronim diacon și preot în dioceza lui Ioan fără a-i cere permisiunea; 2. Ioan tinde spre origenism; 3. Epifanie a rupt o perdea într-o biserică, pe care a întârziat să o înlocuiască.

⁷¹ Simon VAILHÉ, „Notes de Littérature ecclésiastique IV: La Lettre de saint Épiphane de Chypre contre les images”, *Échos d'Orient*, IX (1906), 59, pp. 222-223.

⁷² Este vorba despre Teodor de Efes, Constantin de Nacoleia și Toma de Claudiopolis.

⁷³ Otto BARDENHEWER, „6. Briefe Unechtes”, în: *Geschichte der Altkirchlichen Literatur: Dritten Band, Das Vierte Jahrhundert*, Breiburg im Bresgau, Herder & Co., 1923, pp. 301-302. Deși Bardenhewer a publicat articolul său în 1923, după Holl, încă nu luase la cunoștință de publicațiile acestuia.

⁷⁴ Karl HOLL, „18: Die Schriften des Epiphanius gegen die Bilderverehrung”, în: *Gesammelte Aufsätze zur Kirchengeschichte I*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, Darmstadt, 1916, reeditat în 1964, pp. 351-387.

⁷⁵ K. HOLL, „18: Die Schriften des Epiphanius...”, p. 380.

Holl respinge acuzația că traducerea latină a adaosului nu se încadrează în stilul caracteristic lui Ieronim, afirmând că urmează liniilor traducerilor autentice ale acestuia. De asemenea inversează acuzația prin care D. Serruys afirma că textul latin al adaosului este o traducere de slabă calitate a originalului grec. Holl susține, din contră, că textul grec este o traducere a celui latin, în urma pierderii originalului elin.

De asemenea Holl se exprimă în favoarea autorului unic al tuturor textelor, oricare ar fi fost acesta, întrucât întrunesc un vocabular comun, același stil și același punct de vedere. În ceea ce privește Tratatul, în titlul său, *Tratatul Sfântului Epifanie împotriva acelorora care urmează practicii idolatre și zugrăvesc imagini cu intenția reproducerii asemănării lui Hristos, a Maicii lui Dumnezeu, a Îngerilor și a Profetilor*, se regăsesc elementele caracteristice unui titlu de lucrare scrisă până în secolul al V-lea, așadar, cronologic, poate fi atribuită lui Epifanie.

În ceea ce privește *Scrisoare către Teodosie*, întrucât conține un stil vivace și cunoștințe detaliate despre personalitatea împăratului, indică apropierea personală a celui care a scris-o de împăratul bizantin. De altfel și personalitatea autorului este vizibilă și aceasta nu poate fi decât a unei persoane contemporane cu Teodosie, din secolul al IV-lea, prin urmare se încadrează în perioada episcopului Epifanie.

Holl răspunde și argumentelor patriarhului Nichifor al Constantinopolului, în scrierea sa împotriva autenticității lucrărilor iconofobe atribuite lui Epifanie, *Adversus Epiphanides*. Nichifor face o remarcă esențială, anume că Epifanie scrie în *Panarion*⁷⁶ că Marcion accepta postirea și în timp de sâmbătă, iar Sfântul Epifanie doar miercurea și vinerea, până la orele 21.00, când începea vecernia, iar sâmbăta doar în timpul posturilor. Holl extrapolează, afirmând că dacă Epifanie a acceptat să se postească sâmbăta în timpul posturilor, este posibil ca el să fi fost de acord cu postul în timp de sâmbătă pe întreagă perioada anului, și nu doar în timpul posturilor. De asemenea el afirmă că Nichifor face o confuzie de termeni și că Iisus nu a fost nazireu, pentru că în Scriptură se spune despre el că a băut vin.

Cu toate acestea Holl este de acord cu un argument al celor care contrazic autenticitatea scrierilor. Pentru că în *Panarion* nu este menționată iconodulia, înseamnă că până în momentul redactării acestei lucrări (376), Sfântul Epifanie nu o considera ca o erezie. El presupune însă că Epifanie a început lupta sa împotriva icoanelor după aceasta dată.

⁷⁶ EPIPHANIUS OF SALAMIS, *Panarion. Books II and III. De fidae*, translated by Frank Williams, (*Nag Hammadi and Manichaean studies*, 79), Leiden, Brill, ²2013, pp. 663-664.

Joseph Wilpert⁷⁷

Este primul care comentează asupra tezei lui Karl Holl și, de asemenea, primul care este de acord cu el. Se arată solidar în respingerea argumentelor lui Daniel Serruys în legătură cu adaosul la *Scrisoarea către Ioan al Ierusalimului*. Știm însă că interpretarea sa este limitată la traducerea latină a textului *Post Scriptum* și nu la cel în greacă, la care se referă Serruys. Trebuie să remarcăm faptul că, dacă până acum teza pentru autenticitate a operelor iconoclaste ale lui Epifanie era acceptată de reprezentanți ai mediului protestant, de această dată un catolic se pronunță împotriva unui Părinte al Bisericii Romano-Catolice. De fapt atitudinea sa asupra imaginilor în Biserică este una care se apropie mai mult de opinia protestantă, întrucât consideră că arta monumentală a devenit aservită Bisericii încă din secolul I.

George Ostrogorsky⁷⁸

Al doilea mare adversar al disputei, cel care îl înfruntă pe Karl Holl în toate argumentele sale, străbătând integral sursele, este G. Ostrogorsky. El se poziționează diametral opus, considerând operele iconoclaste atribuite lui Epifanie ca fiind falsuri. Deși în timp el reconsideră autenticitatea a două dintre lucrări⁷⁹, argumentele sale rămân pentru întreg corpusul un motiv de reconsiderare și reinterpretare în favoarea neacceptării documentelor ca fiind originale ale Sfântului Epifanie.

În primă instanță, Ostrogorsky se referă la titlul Tratatului atribuit lui Epifanie⁸⁰, deși modul în care sunt enumerați sfinții ar încadra lucrarea în secolul al IV-lea, faptul că se vorbește despre imaginile sfinților respectivi, plasează imperativ lucrarea după secolul al V-lea, mai cu seamă pentru că se vorbește în cuprinsul tratatului despre imaginile sfinților și modul de închinare în fața lor, lucruri despre care se vorbește numai începând cu era iconoclastă. Ostrogorsky observă că terminologia și raționamentele folosite în *Tratat* nu au nici un fel de rezonanță în contextul celui de-al IV-lea secol: „Facem chipuri ale sfinților în cinstea lor și ne închinăm înaintea acestora în cinstea lor. [...] Întrucât Cuvântul

⁷⁷ Joseph WILPERT, „Kleine Beiträge: Drei unbekannte bilderfeindliche Schriften des hl. Epiphanius”, *Historisches Jahrbuch*, XXXVIII (1917), Munich, pp. 533-535.

⁷⁸ George OSTROGORSKY, „Die Pseudo-Epiphaniischen Schriften gegen die Bilderverehrung als Bindeglied zwischen den Ikonoklastischen Synoden von 754 und 815”, în: *Studien zur Geschichte des bizantinischen Bilderstreits*, Amsterdam, 1928, retipărit în 1964, pp. 61-113.

⁷⁹ Este vorba de *Post Scriptum* la *Scrisoarea către Ioan al Ierusalimului* și de *Testament*.

⁸⁰ *Tratatul Sfântului Epifanie împotriva acelor care urmează practicii idolatre și zugrăvesc imagini cu intenția reproducerii asemănării lui Hristos, a Maicii lui Dumnezeu, a Îngerilor și a Profeților.*

a devenit om întreg din pururea fecioara Maria, îl reprezentăm ca om”⁸¹. Argumentația de acest tip, anume justificarea imaginilor creștine cu Întruparea lui Hristos, apare pentru prima dată la Ioan al Tesalonicului, în secolul al VII-lea⁸² și în canonul 82 de la Sinodul Trulan din 692⁸³.

De altfel, G. Ostrogorsky pune problema și altfel. În cazul în care scrierile ar fi autentice, unde sunt răspunsurile iconodulilor din secolul al IV-lea. Cu siguranță, iconodulii s-ar fi folosit în secolele iconoclaste de răspunsurile celor care ar fi apărat icoanele în vremea Sfântului Epifanie, sau după el. Însă nu există vreun semn al unei dispute protoiconoclaste în secolul al IV-lea și nici după aceea, până în secolele VII-VIII. Oare este posibil ca Epifanie să anticipeze, cu așa o exactitate a discursului teologic, tezele iconoclaștilor. Steven Bigham afirmă, referindu-se la argumentația lui Ostrogorsky, faptul că este foarte curios cum nici iconoclaștii, nici conținutul operelor atribuite lui Epifanie nu vorbesc despre scrierile creștine ale primelor secole, în care se vorbește fățiș despre adversitatea față de venerația imaginilor la păgâni. Acest lucru constituie o dovadă că discursul împotriva reprezentărilor idolatre nu se putea aplica la cel împotriva imaginilor creștine⁸⁴.

În legătură cu traducerea în latină a adaosului la *Scrisoarea către Ioan al Ierusalimului*, Ostrogorsky susține că nu este posibil ca aceasta să fie sursa traducerii în limba greacă, reprodușă de Nichifor al Constantinopolului în *Adversus Epiphaniides*. Traducerea latină, atribuită lui Ieronim are prea multe inadecvări și greșeli gramaticale pentru a aparține marelui erudit latin. Un exemplu ar fi menționarea în textul grec că Epifanie a făcut un pelerinaj la Ierusalim pentru a-l întâlni pe Ioan, episcopul locului, pe când textul latin spune că Epifanie ar făcut acest pelerinaj împreună cu Ioan. De asemenea, traducerii în latină îi lipsesc anumite elemente care să confirme continuitatea textului și apartenența adaosului la textul inițial. Stilul adaosului este greoi și dur, în contradicție cu restul scrisorii, incontestată ca fiind a lui Ieronim, al cărei conținut este coerent, ușor și vivace. În concluzie, Ostrogorsky nu poate accepta autenticitatea acestui *Post Scriptum* la *Scrisoarea către Ioan al Ierusalimului*.

În *Scrisoarea către Teodosie*, se aduce acuza împotriva celor ce pictau icoanele, anume că pictează pe sfinți după anumite modele tipizate, din imaginație și nu

⁸¹ Textul grecesc al tratatului a fost publicat în: J.B. PETRA, *Spicilegium Solesmense* IV, 1853, pp. 292-380. Vom urmări traducerea comparată a lui S. BIGHAM, *Epiphanius of Salamis...*, pp. 14-16.

⁸² Ioan, episcopul de Tesalonic, este citat de *hōrosul* Sinodului Ecumenic de la Niceea din 787.

⁸³ Cyril MANGO, *The Art of the Byzantine Empire 312-1453: Sources and Documents*, University of Toronto Press, 1986, p. 139.

⁸⁴ S. BIGHAM, nota 19 în: *Epiphanius of Salamis...*, p. 58. Pentru mai multe despre teoria ostilității față de imagini în primele secole vezi S. BIGHAM, *Early Christian Attitudes toward Images*.

așa cum au fost în realitate. Aceleași reproșuri au fost aduse și de iconoclaști împotriva iconodulilor care în cele din urmă au ales din multitudinea imaginilor o serie de modele anume pentru fiecare sfânt. Această varietate a imaginilor, spune Ostrogorsky, este un semn al dezvoltării considerabile a artei iconografice, care e caracteristică secolelor VII-IX, nicidecum secolului al IV-lea.

Dacă Ostrogorsky este de acord cu unele raționamente ale lui Holl, în legătură cu o serie de afirmații ale patriarhului Nichifor al Constantinopolului, el nu este de acord cu următoarea: Holl consideră copilăresc un citat din Nichifor: „Oricine respinge imaginile este dochetist”⁸⁵. Ostrogorsky îi dă dreptate Sfântului Nichifor, susținând că legătura dintre icoana și hristologie este cea mai mare realizarea a teologiei Ortodoxe. Este o observație esențială a lui Nichifor, că în imaginea lui Hristos se poate regăsi confirmarea realității Întrupării și îndepărtarea oricărei aparențe a încarnării lui Hristos ca om în lume. Ostrogorsky afirmă că Nichifor are dreptate atunci când compara Hristologia coerentă, exprimată în *Ancoratus* și pe cea clătinată a documentelor iconofobe, care tind către un dochetism cu influențele monofizitismului eutihian, anume de a accentua divinitatea lui Hristos în detrimentul umanității sale.

La afirmația lui Holl, anume că Sfântul Epifanie ar fi îngăduit postirea de sâmbătă în afara posturilor rânduite de Biserică, Ostrogorsky răspunde că în toată lumea creștină nu a existat o astfel de rânduală, în afara învățăturilor ereticului Marcion, pe care Sfântul Epifanie îl combate în *Panarion*.

Ostrogorsky răspunde moderat în legătura cu aluziile lui Holl despre atitudinea față de imagini în *Panarion*. Întrucât citează din ediția latină, Holl susține că și această lucrare are o rezonanță comună cu documentele iconofobe, reflectând astfel opinia generală a Sfântului Epifanie în legătură cu imaginile creștine. George Ostrogorsky răspunde printr-o analiză asupra textului grecesc, indicând faptul că nu apar aceleași adversități regăsite în traducerea latină. Singura concesie pe care o face Ostrogorsky este aceea că acceptă posibilitatea ca, în urma unor reticențe față de imagini pe care Sfântul Epifanie le-ar fi exprimat în *Panarion*, poziția sa se va fi accentuat ușor spre sfârșitul vieții, concluzionând în afirmațiile făcute în *Testament*. Totuși, este fără putință ca Sfântul Epifanie să fi pornit o întreagă cruciadă împotriva imaginilor spre sfârșitul vieții, care să justifice alcătuirea, cu argumentația iconoclastă caracteristică secolelor VII-VIII, a *Tratatului* și a *Scrisorii către Teodosie*.

La argumentația lui Holl asupra autorului unic al lucrărilor, Ostrogorsky este în mare de acord. Însă, pentru faptul că stilul lucrării este vioi și au același punct de vedere, nu poate fi exclusă posibilitatea ca autorul să fi fost un falsificator. Holl

⁸⁵ K. HOLL, „18: Die Schriften des Epiphanius...”, p. 369.

consideră că datorită utilizării unor cuvinte cheie care sunt comune corpusului autentic al lui Epifanie cât și celui iconofob, se poate justifica autenticitatea documentelor controversate. Ostrogorsky este de părere, însă, că pe lângă faptul că unii termeni invocați de Holl sunt atât de des întâlniți în întreaga literatură patristică încât nu pot avea vreo însemnătate reală în justificarea autenticității, semnificația lor în discursul teologic denunță apartenența la teologia iconoclastă a secolelor VII-VIII.

Holl încearcă inversarea argumentației nu doar în cazul teoriei lui Daniel Serruys, ci și în cel al similitudinilor dintre horosul Sinodului iconoclast de la Hieria din 754 și *Scrisoarea dogmatică* atribuită Sfântului Epifanie. El presupune că nu *Scrisoarea* ar fi fost scrisă după hotărârile sinodului, ci invers. Așadar sinodalii au copiat în anumite pasaje cuvânt cu cuvânt scrisoarea, pentru a-și exprima convingerile. Ostrogorsky răspunde că acest lucru nu poate fi admis, întrucât este prea puțin probabil ca membrii sinodului să alcătuiască un document cu anathema transpusă aproape verbatim dintr-o scriere alcătuită în urmă cu aproape patru secole. Mai mult decât atât, dacă ar fi procedat astfel, ce i-ar fi împiedicat să citeze *Scrisoarea* lui Epifanie ca sursă, lucru ce ar fi dat hotărârii lor o autoritate în plus. Prin urmare G. Ostrogorsky trage concluzia că nu Epifanie a scris documentele iconofobe în secolul al IV-lea, ci acestea ar fi fost compuse de un iconoclast, după anul 754.

1.8.4 Postfața. Variațiune pe temă – atitudinea până în prezent

Dintre cei care au tratat ulterior subiectul autenticității lucrărilor iconofobe ale Sfântului Epifanie, cei mai mulți s-au situat într-una dintre cele două tabere, cu precădere de partea argumentației lui Karl Holl. Dintre ei amintim pe Henri Grégoire⁸⁶, Franz Dölger⁸⁷, Paul Maas⁸⁸, Venance Grumel⁸⁹ și Hans von Barion⁹⁰. În anul 1931 George Ostrogorsky revine supra argumentației sale și publică un nou articol⁹¹ în care se arată deschis spre a accepta autenticitatea adaosului *Post Scriptum* la *Scrisoarea către Ioan al Ierusalimului*, dar rămâne statornic în ceea

⁸⁶ Henri GRÉGOIRE, „Comptes Redus”, in: *Byzantion*, tome IV, 1927-1928, pp. 769-771.

⁸⁷ Franz DÖLGER, *Göttingische Gelehrte Anzeigen*, VIII (1929), pp. 353-372.

⁸⁸ Paul MASS, „Die Ikonoklastische Episode in dem Brief des Epiphanius an Johannes”, *Byzantinische Zeitschrift*, XXIX (1930), 2, pp. 279-286.

⁸⁹ Venance GRUMEL, „Les écrits du Pseudo-Épiphane”, *Échos d'Orient*, XXIX (1930), 157, pp. 95-100.

⁹⁰ Hans von BARION, „Kleinere Mitteilungen”, *Römische Quartalschriften*, XXVIII (1930), pp. 82-90.

⁹¹ George OSTROGORSKY, „Critique of «A History of the Iconoclastic Controversy»”, *Byzantinische Zeitschrift*, XXX (1931), pp. 389-390.

ce privește poziția sa față de celelalte trei documente: *Scrisoarea către Teodosie*, *Tratatul* și *Scrisoarea Dogmatică*, considerându-le falsuri din secolul al VIII-lea. Autenticitatea *Testamentului* o recunoscuse dintru început.

După această dată, disputa a rămas deschisă, întrucât cei care au mai discutat despre problema autenticității acestor documente au atitudine oscilantă. Dintre ei enumerăm pe Edwyn Bevan⁹², Paul Alexander⁹³, Ernst Kitzinger⁹⁴ și Roger Tandonnet⁹⁵.

În studiile relativ recente nu se fac analize critice tranșante pe această temă, ci majoritatea se orientează după rezultatele cercetărilor din disputa Holl – Ostrogorsky. Vom da câteva exemple ale unor nume importante, care s-au pronunțat în legătură cu problema autenticității textelor.

John Meyendorff

Începem cu opinia lui John Meyendorff⁹⁶, care consideră documentele ca fiind de autenticitate îndoielnică, însă nu prezintă o argumentație precisă în acest sens. Menționează doar că iconoclaștii au avut parțial în posesie o serie de fragmente din lucrările atribuite Sfântului Epifanie.

Charles Murray

Monahia Charles Murray⁹⁷ susține că, într-o evaluare a textelor grecești și latine deopotrivă, rezultă că evenimentul descris în adaosul la *Scrisoarea către Ioan al Ierusalimului* s-a întâmplat, însă nu cu conotațiile iconoclaste atribuite în traducerea latină. Există o serie de diferențe între textul grec și cel latin care argumentează acest lucru. În primul rând, în textul grecesc se menționează că imaginea era a unui idol în formă umanoidă. Parohienii erau cei care interpretau că este imaginea lui Hristos sau a unui Sfânt. În textul latin se afirmă direct că imaginea era a lui Hristos sau a unui sfânt. Așadar, în opinia lui Murray, reputația

⁹² Edwyn BEVAN, *Holy Images*, George Allen and Unwin Ltd., London, 1940, note 1, pp. 117-118.

⁹³ Paul J. ALEXANDER, „The Iconoclastic Council of Saint Sophia (815) and Its Definition (Horos)”, *Dumbarton Oaks Papers*, VII (1953), pp. 35-66.

⁹⁴ Ernst KITZINGER, „The cult of Images in the Age Before Iconoclasm”, *Dumbarton Oaks Papers*, VIII (1954), note 28, pp. 92-93.

⁹⁵ Roger TANDONNET, „Épiphane (saint)”, în: *Dictionnaire de Spiritualité*, tome IV, 1960, col. 854-861.

⁹⁶ John MEYENDORF, *Christ in Eastern Christian Thought*, Crestwood, St. Vladimir's Seminary Press, 1975, pp. 173-192.

⁹⁷ Sister Charles MURRAY, „Art and the Early Church”, *The Journal of Theological Studies*, XXVIII (1977), 2, pp. 336-342.

iconoclastă a Sfântului Epifanie a fost cauzată și de traducerea defectuoasă din textul latin. Monahia Charles Murray precizează, astfel, că documentele pot fi într-adevăr niște falsuri.

George Florovsky

George Florovsky⁹⁸ urmează argumentației lui G. Ostrogorsky, afirmând că, în ciuda opiniei cercetătorilor moderni, toate documentele iconofobe atribuite lui Epifanie, cu excepția *Testamentului*, sunt alcătuite de iconoclaști în secolul al VIII-lea.

În opoziție cu atitudinea lui Florovsky, Hans Georg Thümmel⁹⁹ se declară în favoarea autenticității documentelor. O opinie moderată o găsim la Jaroslav Pelikan¹⁰⁰, care afirmă, precaut, că autenticitatea scrierilor este pusă la îndoială și că în prezent se tinde spre a fi acceptate ca autentice.

Nicolae Chifăr

Părintele Nicolae Chifăr se numără printre puținii cercetători în domeniul teologiei românești care s-au ocupat de Sfântul Epifanie de Salamina, în speță de presupusa autenticitate a scrierilor iconofobe atribuite acestuia. În articolul său, publicat în periodicul Mitropoliei Moldovei și Bucovinei¹⁰¹, face o descriere amănunțită a operelor controversate, pornind însă de la autenticitatea a două dintre ele, anume de *Post Scriptum* la *Scrisoarea către Ioan al Ierusalimului*, fără a menționa diferențele de traducere ale versiunilor în greacă și în latină, și de *Testament*. Enumeră mai apoi operele controversate, spunând din capul locului că „iconoclaștii, dorind să-și justifice învățătura lor, au pus sub autoritatea lui scrieri a căror autenticitate a rămas controversată până în zilele noastre”¹⁰².

Se înscrie, așadar, pe linia lui George Ostrogorsky, fără a face rabat la vreunul dintre argumentele sale. Prezintă mai apoi disputa modernă dintre Karl Holl și Ostrogorsky, precum și principalii partizani ai celor două tabere, situându-se net

⁹⁸ George FLOROVSKY, „St. Epiphanius of Cyprus”, în: *The Eastern Fathers of the Fourth Century*, San Francisco, Harper & Row, 1978, pp. 236-239.

⁹⁹ Hans Georg THÜMMEI, „Die bilderfeindlichen Schriften des Epiphanius von Salamis”, *Byzantinoslavica*, XLVII (1986), 2, pp. 169-188.

¹⁰⁰ Jaroslav PELIKAN, *The Christian Tradition: A History of the Development of Doctrine, The Spirit of Eastern Christendom (600-1700)*, vol. 2, Chicago, University of Chicago Press, 1977, p. 102.

¹⁰¹ Pr. conf. dr. Nicolae CHIFĂR, „Poate fi considerat Sfântul Epifanie al Salaminei un promotor al iconoclasmului?”, în: *Iconologie și iconoclasm*, Sibiu, Ed. Andreiană, 2011, pp. 144-157.

¹⁰² N. CHIFĂR, „Poate fi considerat Sfântul Epifanie...”, p. 145.

în favoarea celui de-al doilea. Raționamentul cel mai pertinent pe care îl dezvoltă în concluziile sale este cel al anacronismului conținutului dogmatic al scrierilor iconofobe atribuite Sfântului Epifanie. Teologia Întrupării, folosită de autorul (autorii) acestor scrieri, nu avea cum să aparțină secolului al IV-lea.

Astfel, cu toate că se întâlnește la Eusebiu de Cezareea mențiunea că exista în general o tradiție de reprezentare picturală, el nu admite icoana întrucât argumentează nu poate fi reprezentată dumnezeirea lui Hristos¹⁰³. Totuși, utilizarea terminologiei caracteristice teologiei Întrupării nu este întâlnită în interpretare hristologică înaintea anului 680. Nicolae Chifăr este de acord cu E. Kitzinger¹⁰⁴, atunci când spune că discursul lui Eusebiu de Cezareea se încadrează în gândirea specifică perioadei de după Sinodul al II-lea Ecumenic din 381, în care se discută încă despre dogma Sfintei Treimi și arianismul supraviețuiește prin forma sa semiariană (ομοιουσιος), al cărei adept este Eusebiu însuși. Teologia Întrupării este prezentă mult mai târziu, prima menționare fiind făcută la sfârșitul secolului al VII-lea și discursul care face referire la el este reluat în variantă iconoclastă, apoi mai cu seamă în scrierile patriarhului Gherman¹⁰⁵, la care putem adăuga discursul *antieretic*, centrat pe teologia întrupării, al Sfântului Nichifor Mărturisitorul¹⁰⁶.

Părintele Nicolae Chifăr face trimitere directă între scrierile iconofobe atribuite lui Epifanie și cele realizate de iconoclaștii secolelor VII-VIII. „Legarea problemei de dogma Întrupării lui Hristos, în maniera în care o putem constata în aceste scrieri, aparține iconoclasmului din timpul împăratului Constantin al V-lea. Chiar și propunerile făcute în legătură cu îndepărtarea icoanelor se potrivesc perioadei de după sinodul de la Hieria.”¹⁰⁷ Baza argumentației acestor texte controversate, asume citate din Scriptură precum *Apocalipsa* 22, 9, *Faptele Apostolilor* 10, 26 și canonul 35 al Sinodului de la Laodiceea, semnifică, în interpretarea părintelui Chifăr, o oarecare repulsie la adresa cultului sfinților, lucru ce trădează atitudinea caracteristică iconoclasmului purtat sub Constantin Copronim.

¹⁰³ EUSEBIUS, *Historia ecclesiastica*, (*Die Griechischen Christlichen Schriftsteller*, 9, 2), p. 672, 3-24. În traducere românească: EUSEBIU DE CEZAREEA, *Scrieri. Partea Întâia. Istoria bisericească. Martirii din Palestina*, traducere, studiu, note și comentarii de Pr. Prof. T. Bodogae, (*Părinți și Scriitori Bisericești*, 13), București, 1987, pp. 287-288; Εὐσεβίου ἐπιστολὴ πρὸς Κωνσταντιανὴν τὴν βασιλισσάν, PG 20, 1548 ș.u.

¹⁰⁴ E. KITZINGER, „The Cult of Images before Iconoclasm”, *Dumbarton Oaks Papers*, VIII (1954), p. 93, nota 28.

¹⁰⁵ Ἐπιστολὴ Γερμανοῦ τοῦ μακαριστάτου πατριάρχου γενομένου Κωνσταντινουπόλεως πρὸς Ἰωάννην ἐπίσκοπον Συνάδων, PG 98, 157CD; Ἐπιστολὴ Γερμανοῦ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως πρὸς Θεωμάν ἐπίσκοπον Κλαυδιουπόλεως, PG 98, 173B.

¹⁰⁶ Patrick O'CONNELL, *The Ecclesiology of St. Nicephorus I (758-828) Patriarch of Constantinople*, (*Orientalia Christiana Analecta*, 194), Roma, Pont. Institutum Studiorum Orientalium, 1972, p. 60.

¹⁰⁷ N. CHIFĂR, „Poate fi considerat Sfântul Epifanie...”, p. 156.

Concluzia finală a articolului semnat de părintele Nicolae Chifăr este în deplin acord cu părerea lui G. Ostrogorsky. Operele iconofobe rămân însă de mare interes pentru a înțelege iconoclasmul de dinaintea secolului al VII-lea, întrucât acestea au fost scrise, spre a fi atribuite apoi Sfântului Epifanie, de iconoclaștii acestei perioade. Rămâne însă, potrivit recunoașterii autenticității celor două opere, a adaosului al *Scrisoarea către Ioan al Ierusalimului* și a *Testamentului*, o presupusă atitudine reținută a lui Epifanie față de icoane:

„Totuși, nu-l putem absolve pe Sfântul Epifanie de manifestări dușmănoase față de icoane, însă poziția lui trebuie analizată din perspectiva celui care se împotrivesc cultului idolatric și vede în cultul icoanelor o posibilă revenire la vechile practici păgâne. La aceasta se adaugă și originea lui iudaică. Prin urmare, el nu a fost iconodul¹⁰⁸, dar nici nu poate fi considerat un promotor al iconoclasmului¹⁰⁹.”

Trebuie menționat faptul că aceste considerente nu implică distincția celor două variante ale *Post Scriptum* la *Scrisoarea către Ioan al Ierusalimului*. Este preluată, din interpretările disputei Holl-Ostrogorsky, doar versiunea latină, cea care conține elementele care îi dau textului o conotație iconoclastă precisă. Așadar, articolul în discuție nu indică deosebiri prezente în versiunea greacă, cea în care lucrurile sunt prezentate mult mai temperat, lucruri observate de Charles Murray¹¹⁰ în articolul său din 1977. Prin urmare, autenticitatea pe care o acceptă este în varianta pe care cercetătorii de azi, după cum vom vedea în studiul lui Steven Bigham, o asociază argumentației de tip iconoclast din secolele VII-VIII, și o consideră a fi un document falsificat. De asemenea, în colecția de izvoare bizantine a lui Cyril Mango, o lucrare de referință în domeniul artei bizantine, este citată și tradusă doar versiunea greacă a textului¹¹¹, cea fără adaosurile fâțiș iconoclaste.

O altă lucrare în care sunt prezentate atât persoana, cât și personalitatea Sfântului Epifanie de Salamina, este cea semnată de Nicolae Chifăr, în calitate de coautor, alături de Petre Semen¹¹². Se face trimitere către un text al lui Nicolae Chifăr în limba germană¹¹³, pentru înțelegerea disputei despre autenticitatea scrierilor. Aici, interpretarea celor două texte, recunoscute ca autentice în articolul menționat mai sus, este fără reținere una prin care se denunță atitudinea

¹⁰⁸ Vezi nota 2 a lui Dumitru Fecioru în: SFÂNTUL IOAN DAMASCHIN, *Cultul Sfintelor icoane*, București, 1937, p. 31; G. OSTROGORSKY, *Studien zur Geschichte des byzantinischen Bilderstreites*, frag. 1-31, p. 95; E. BRANIȘTE, „Teologia icoanelor”, *Studii Teologice*, IV (1952), 3-4, p. 175.

¹⁰⁹ N. CHIFĂR, „Poate fi considerat Sfântul Epifanie...”, p. 157.

¹¹⁰ C. MURRAY, „Art and the Early Church”, pp. 336-342.

¹¹¹ Cyril MANGO, *The Art of the Byzantine Empire 312-1453, Sources and Documents*, University of Toronto Press, 1986 (first published by Prentice-Hall in 1972), pp. 42-43.

¹¹² Petre SEMEN, Nicolae CHIFĂR, *Icoana, teologie în imagini*, Iași, Ed. Corson, 1999.

¹¹³ Nicolae CHIFĂR, *Das VII ökumenische Konzil von Nikaia*, Erlagen 1993, pp. 53-61.

iconoclastă a Sfântului Epifanie. „Mult mai tranșant s-a manifestat însă Sfântul Epifanie de Salamina. Deși problema autenticității scrierilor cu conținut iconoclast atribuite lui a rămas până azi controversată, avem mărturii clare despre atitudinea sa iconoclastă”¹¹⁴. Prin urmare, dacă până acum controversa asupra textelor iconofobe pune problema adversității lui față de imaginile creștine, iată că aici avem o accepțiune directă a atitudinii Sfântului ca fiind iconoclastă. Este citată, de asemenea, doar versiunea latină a textului *Post Scriptum* la *Scrisoarea către Ioan al Ierusalimului*¹¹⁵, în care sunt prezente afirmațiile categorice de tip iconoclast ce lipsesc în versiunea greacă a textului.

De asemenea, atunci când se citează *Testamentul*, se face o afirmație care să întărească statutul de iconoclast, afirmat mai devreme în text: „în *Testament*, Sfântul Epifanie este și mai categoric”. Vom vedea, în interpretarea lui Steven Biggam, că afirmațiile categorice din *Testament* sunt relative în ceea ce privește iconoclasmul Sfântului Epifanie. Citarea *Testamentului* este terminată în acest text astfel: „Cine însă face aceasta, adică privește icoana dumnezeiască a cuvântului lui Dumnezeu pictată cu vopsele pământeste, fundamentând aceasta pe întruparea Domnului, să fie blestemat”¹¹⁶. Acest pasaj nu este prezent nici în analizele lui Steven Biggam¹¹⁷ nici în colecția de izvoare a lui Cyril Mango¹¹⁸. Pe lângă aceasta, afirmația în sine este urmată de o interpretare care să întărească cele spuse mai înainte: „După cum se vede deja la sfârșitul secolului al IV-lea se fundamentează cultul icoanelor pe dogma întrupării lui Hristos”¹¹⁹. Acest comentariu al celor doi autori contravine concluziilor cercetărilor de până acum, începând cu G. Ostrogorsky, cu care este Nicolae Chifăr se arată a fi de acord, anume că nu a existat terminologie hristologică care să fundamenteze teologia icoanei până la sfârșitul secolului al VII-lea¹²⁰.

Pentru aceasta, considerăm că afirmațiile lui Nicolae Chifăr sunt tributare în mare parte interpretărilor prezente în cadrul disputei Holl-Ostrogorsky. În urma prezentării doar a variantei latine în cazul adaosului la *Scrisoarea către Ioan al Ierusalimului*, precum și în cele prezentate în lucrarea editată împreună cu Petre Semen, în care se face referire directă la cercetările sale, putem deduce că atenția

¹¹⁴ P. SEMEN, N. CHIFĂR, *Icoana, teologie în imagini*, p. 116.

¹¹⁵ „Scrisoare către Ioan al Ierusalimului” ș.u., în: HIERONYMUS, *Epistulae 121-154*, ed. I. Hilberg 1910/1918, editio altera supplementis aucta 1996, (*Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum*, 56/1); HIERONYMI, *S. Epiphanius Ad Joannem Episcopum Jerosolymorum*, PL 22, 526 ș.u.

¹¹⁶ G. OSTROGORSKY, *Studien...*, pp. 67-75; J.D. MANSI (ed.), *Sacrorum Conciliorum Nova Amplissima Collectio*, vol. XIII, col. 292D.

¹¹⁷ S. BIGGAM, *Epiphanius of Salamis, Doctor of Iconoclasm?*, pp. 21, 136-142.

¹¹⁸ C. MANGO, *The Art of the Byzantine Empire 312-1453*, p. 41.

¹¹⁹ P. SEMEN, N. CHIFĂR, *Icoana, teologie în imagini*, p. 118.

¹²⁰ N. CHIFĂR, „Poate fi considerat Sfântul Epifanie...”, p. 156.

sa se menține în principal în spațiul științific german, tributar unei mentalități de tip protestant, în care predomină concepția că Sfântul Epifanie a fost un iconoclast convins. În acest fel, poziția sa în articolul *Poate fi considerat Sfântul Epifanie de Salamina un promotor al iconoclasmului*, deși aliniată argumentației lui G. Ostrogorsky, menține problematica disputei deschise. Meritul părintelui Nicolae Chifăr este acela de a fi primul care să aducă în atenția teologiei românești problema autenticității scrierilor iconofobe atribuite Sfântului Epifanie de Salamina.

Istvan Bugar

Istvan Bugar¹²¹ are o atitudine diferită în studiile sale. El încearcă să facă o paralelă teologică între scrierile iconofobe atribuite lui Epifanie și scrierile din secolul al IV-lea, dimpreună cu formulările iconoclaste ale secolului al VIII-lea. Având o argumentație ce rezonază cu opinia revizuită a lui G. Ostrogorsky din 1931, Bugar duce mai departe raționamentele împotriva autenticității *Scrisorii către Teodosie*, a *Tratatului* și a *Scrisorii Dogmatice*. El susține că sunt prea multe elemente doctrinare de secol VIII pentru a nu pune sub semnul întrebării autenticitatea scrierilor. De asemenea argumentația este mult prea elaborată pentru a fi scrisă în secolul al IV-lea.

Ostrogorsky acceptase autenticitatea *Testamentului*, Bugar pune la îndoială certitudinea acesteia. Cu toate că sunt folosite în textul *Testamentului* expresii arhaice, sunt prezente și elemente care nu sunt proprii teologiei lui Epifanie. Spre exemplu este prea puțin probabil ca Sfântul să fi folosit termenul *vođc* pentru a denumi chipul lui Dumnezeu în om, fiind cunoscută adversitatea acerbă pe care o avea împotriva origenismului. Epifanie vorbește întotdeauna despre trup, suflet și minte ca fiind chipul lui Dumnezeu ca un tot unitar, atât în viața de aici, cât și la Înviere. Prin argumentația sa, Bugar urmează atitudinii lui Ostrogorsky dar și al lui Paul Speck¹²², care vorbește, de asemenea, despre anacronismul doctrinar al documentelor în cauză.

¹²¹ Istvan BUGAR, „*What did Epiphanius write to Emperor Theodosius?*”, in: *Scrinium – Revue de patrologie, d'agiographie critique et d'histoire ecclésiastique*, Tome 2, pp. 91-100; Istvan BUGAR, „*Origenist Christology and Iconoclasm: The Case of Epiphanius of Salamis*”, in: Ysabel de ANDIA, Peter Leander HOFRICHTER (eds.), *Christus bei den Vätern: Forscher aus dem Osten und Westen Europas an den Quellen des gemeinsamen Glaubens, (Wiener Patristische Tagungen, 1)*, Innsbruck-Wien, 2003, pp. 96-110; „*Epiphanius of Salamis as a monastic author? The so-called Testamentum Epiphani in the context of fourth-century spiritual trends*”, in: F. YOUNG et alii (eds.), *Other Greek Writers, John of Damascus and beyond, The West to Hilary, (Studia Patristica, 42)*, 2006, pp. 73-81.

¹²² Paul SPECK, „*Apsismosaik Anthologia Palatina I, 1 und das Apsismosaik der Hagia Sophia*”, in: Albrecht BERGER, Lucy A. HUNT (eds.), *Varia II*, Bonn, R. Habelt, 1987, pp. 286-329.

Steven Bigham

Cel care s-a ocupat de acest subiect de curând și în amănunt, reluând întreaga argumentație a Părinților, în speță a Sfântului Teodor Studitul și a Sfântului Nichifor Mărturisitorul, precum și întreaga dispută modernă asupra autenticității scrierilor atribuite lui Epifanie, este părintele Steven Bigham. În lucrarea sa *Epiphanius of Salamis, Doctor of Iconoclasm? Deconstruction of a Myth*, argumentele pro și contra sunt puse în balanță, atât în comparație cu vechile scrieri, cât și cu noile interpretări în materie de istorie, arheologie, literatură și teologie dogmatică, pentru a aduce la lumină o serie de concluzii de mare importanță pentru tema noastră.

Steven Bigham se așază, în majoritatea rezultatelor cercetării sale, în linie cu argumentația Sfântul Nichifor Patriarhul Constantinopolului, dintre Părinți, și a lui George Ostrogorsky, dintre cercetătorii contemporani. Conform textelor și analizelor interdisciplinare asupra acestora, ajunge la concluzia că Sfântul Epifanie al Salaminei nu poate fi acceptat ca autor al scrierilor iconofobe atribuite lui. Așadar se situează în afara taberei lui Karl Holl și a celor care îi urmează convingerile, pe care i-am enumerat mai devreme. El nu respinge însă în totalitate scrierile corpusului, ci acceptă în cele din urmă autenticitatea doar a *Testamentului*, în parte, și a *Post Scriptum* la *Scrisoarea către Ioan al Ierusalimului*. Și pe aceasta din urmă, doar în varianta grecească, denunțând ca neautentică traducerea latină, în care sunt prezente diferențe semnificative de sens și adaosuri de cuvinte caracteristice discursului iconoclast.

Voi prezenta în cele ce urmează traducerea comparată a fragmentului de text care diferă strident în varianta grecească și în traducerea latină, urmând celei realizate în limba engleză de Steven Bigham. Textul grec, preluat din scrierile Sfântului Nichifor Mărturisitorul, este următorul:

„[...] am întrebat despre aceasta și am aflat că este o biserică în acel loc. Am intrat să ne rugăm și am găsit o perdea de ușă colorată atârând în fața ușii. Pe perdeaua de ușă era *un lucru idolesc în forma unui om. Ei (parohienii) au spus* că este probabil o reprezentare a lui Hristos sau a unuia dintre sfinți; nu îmi amintesc. Știind că asemenea lucruri sunt demne de dispreț într-o biserică, am rupt perdeaua și am sugerat ca ar trebui să fie folosită pentru îngroparea unei persoane sărace [...]”¹²³.

Varianta latină a textului¹²⁴ prezintă evenimentul într-un limbaj mai agresiv din punct de vedere al atitudinii Sfântului Epifanie față de imaginile creștine.

¹²³ S. BIGHAM, *Epiphanius of Salamis...*, p. 97.

¹²⁴ *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Series II, vol. VI, Christian Classics Ethereal Library, 2009, p. 89.

„[...] întrebând ce este locul acela și aflând că este o biserică, am intrat să mă rog și am găsit acolo o perdea atârnată de ușa așa-zisei biserici, colorată și brodată. Purta o imagine fie a lui Hristos fie a unuia dintre sfinți; nu îmi amintesc exact a cui era. Văzând aceasta și nefiind de acord ca o imagine a unui om să fie atârnată în biserica lui Hristos, contrar învățaturii Scripturii, am rupt-o în bucăți și i-am sfătuit pe paznicii locului să o folosească ca giulgiu pentru o persoană săracă”¹²⁵.

Steven Bigham urmează analizei monahiei Charles Murray¹²⁶, afirmând că tocmai din cauza schimbărilor semnificative de termeni în relatarea Sfântului Epifanie s-a format presupusa lui atitudine iconoclastă.

Este într-adevăr o diferență de sens semnificativă. Avem, pe de o parte, reproșul Sfântului Epifanie față de posibila lipsă de cuviință a parohienilor, care au reprezentat pe o perdea un portret asemănător celor idolatre sau chiar au folosit o portret idolatru și l-au atribuit lui Hristos sau sfinților. Să nu uităm că în eră cultele păgâne își făceau încă simțită prezența și momentul în care este datată scrisoarea, anul 393¹²⁷, ne aflăm imediat după edictele date împotriva practicilor păgâne de către împăratul Teodosie cel Mare, între anii 389-391¹²⁸. Se poate înțelege atunci de ce Sfântul Epifanie ar fi avut o astfel de reacție față de o reprezentare idolatră care să înfățișeze pe Hristos sau pe unul dintre Sfinți. Orice înfățișare a semnelor și imaginilor idolatre în spațiul cultic era de acum sub sancțiunea legii, astfel încât nu se putea admite ca într-o biserică creștină să existe o imagine idolatră și, mai mult, ca aceasta să fie atribuită lui Hristos ori Sfinților Săi. Aceste lucruri ar rezulta din textul grecesc, prin expresiile folosite în momentul vizitării bisericii din Anablatha.

Pe de altă parte, în textul latin, exprimarea este conturată astfel încât să sugereze cu dinadinsul că este vorba despre o adversitate față de orice reprezentare în biserică a chipului lui Hristos și a sfinților. Spre deosebire de textul grecesc, cel latin spune că imaginea de pe perdea nu era un lucru idolesc cu formă umană, considerat de parohieni a fi chipul lui Hristos sau al vreunui sfânt, ci un portret ca atare, recunoscut de Sfântul Epifanie și care, contrar Scripturii, se află în biserică. Deosebirea este majoră între cele două texte, după cum sunt și implicațiile acestora. Aceste adaosuri ale textului latin vin să indice, în contrast cu simplitatea textului

¹²⁵ S. BIGHAM, *Epiphanius of Salamis...*, pp. 97-98.

¹²⁶ C. MURRAY, „Art and the Early Church”, pp. 336-342.

¹²⁷ S. BIGHAM, *Epiphanius of Salamis...*, p. 13.

¹²⁸ Ne aflăm într-o perioadă de după împotriva păgânismului în întreg imperiul. Nu doar Estul bizantin este hotărât în a îndepărta păgânismul din viața publică, ci și în vest, încă din 381, Grațian renunță la titlul de *pontifex maximus* (marele preot al cultelor păgâne), atunci când îndepărtează altarul Victoriei din incinta Senatului Roman. Mai târziu, Sfântul Grigorie cel Mare (590-604), papă al Romei, este cel care va folosi același titlu pentru a se intitula marele preot creștin. Vezi Timothy E. GREGORY, *A History of Byzantium*, West Sussex, Blackwell Publishing Ltd., 2010, p. 85.

grec, aniconismul pe care Sfântul Epifanie l-ar fi declarat pe această cale. Faptul că ar fi un sacrilegiu ca „un om să fie reprezentat în biserică, potrivit Sfințelor Scripturi”, este un raționament care nu se încadrează în discursul teologic al vremii, precum nici în celelalte scrieri atribuite Sfântului Epifanie. Asemenea afirmații se dovedesc a fi, din punct de vedere al conținutului, anacronice. Adaosul latin este cel mai probabil modificat de iconoclaști în varianta care să rezoneze cât mai bine cu discursul iconoclast, asemenea celorlalte scrieri îndoielnice din punct de vedere al autenticității.

Steven Bigham este, prin urmare, de părere că interpretarea scrierilor atribuite Sfântului Epifanie își are cheia mai cu seamă în diferențele doctrinare decât în paralelele stilistice și literare. Își afirmă aici solidaritatea cu declarațiile Sfântului Nichifor Mărturisitorul și afirmă că nu aniconismul este cel pentru care luptă Sfântul, ci lupta sa este, ca și în *Ancoratus* și *Panarion*, împotriva idolatriei și a manifestărilor acestora. Bigham afirmă că este o prejudecată care înclină în favoarea iconofobiei lui Epifanie și că această prejudecată continuă să influențeze cercetătorii înspre supraevaluarea argumentelor pentru autenticitate și să subvalueze pe cele împotriva autenticității.

Se fac anumite referiri cu privire la originea Sfântului Epifanie. În concluziile lui Steven Bigham se afirmă faptul că Epifanie s-a născut într-o familie săracă de evrei, potrivit primelor opt capitole din *Viața Sfântului Epifanie*, întrucât nu există motive întemeiate ca acestea să fie considerate false, din punct de vedere istoric.

Este foarte puțin probabil faptul că Epifanie ar fi declarat, la sfârșitul secolului al IV-lea, că nimeni nu a auzit vreodată de imagini creștine. De asemenea, Bigham este de părere că mulți dintre cercetători nu au încadrat în corpul scrierilor lor rezultatele cercetărilor istorice și artistice legate de perioada secolului al IV-lea, lucru ce denotă o lipsă de veridicitate a afirmațiilor lor, cu toate că mulți dintre ei susțin contrariul.

Steven Bigham remarcă inadvertențele din punct de vedere teologic ale scrierilor iconofobe atribuite Sfântului Epifanie. El afirmă că există o vădită tendință dochetistă în corpus, lucru ce înclină hristologia în favoarea divinității lui Hristos, diminuând astfel realitatea Întrupării Sale. Acest dezechilibru contrastează clar cu teologia scrierilor autentice, mult mai numeroase cantitativ, ale lui Epifanie. De altfel, disprețul arătat față de manifestările materiei nu poate fi o caracteristică a gândirii Sfântului Epifanie.

O altă concluzie a lui Steven Bigham se referă la distincția dintre închinarea idolatră și cea onorifică¹²⁹, prezentă în scrierile sfântului și explicată,

¹²⁹ S. BIGHAM, *Epiphanius of Salamis...*, pp. 98-103.

luând în calcul și teoriile cercetătorilor contemporani. Mai întâi sunt prezentate câteva exemple de prosternare ale Sfântului Epifanie și ale altor persoane, după cum sunt descrise în *Viața Sfântului Epifanie*, în mai multe contexte: închinarea înaintea lui Dumnezeu (cap. 72), închinarea dimpreună cu sora lui înaintea unui episcop (cap. 7; 62), închinarea altora înaintea lui (cap. 38) și închinarea credincioșilor înaintea mormântului său (cap. 132). De aici pot fi deduse diferite tipuri de închinare pe care atât Sfântul Epifanie, cât și contemporanii lui, le recunosc și le practică.

Ceea ce va da însă cheia pentru intuirea atitudinii Sfântului Epifanie față de prosternarea în fața imaginilor este citarea unui text din *Panarion*, care face referire la reprezentările vizuale ale carpocrațienilor și închinarea lor adusă acestora.

„Ei (carpocrațienii) au picturi – unele, mai mult, au imagini făcute în aur, argint și alte materiale – și spun că asemenea lucruri sunt portrete în relief ale lui Iisus, făcute, de altfel, de Pilat din Pont! Adică, sculpturile sunt portrete ale lui însuși Iisus din vremea șederii Sale între oameni! Ei au imagini ca acestea în secret și ale unor filosofi alături – Pythagoras, Platon, Aristotel și ale celorlalți – și, de asemenea, așază alte sculpturi ale lui Iisus cu acești filosofi. Și, după ce le-au ridicat, le venerază și le închină mistere păgâne. Pentru că o dată ce au înălțat aceste imagini, acestora le urmează obiceiuri păgâne; și ce sunt obiceiurile păgâne decât numai sacrificiile și restul?”¹³⁰

Sfântul Epifanie urmează Sfântului Irineu de Lyon, în lucrarea sa *Adversus Heresis*¹³¹, pentru a prezenta situația venerării imaginilor de către carpocrațieni. Aceeași argumentație pe care am formulat-o mai devreme, atunci când am avut în vedere scrierile Sfântului Irineu de Lyon, este valabilă și în cazul scrierii Sfântului Epifanie.

Nu putem gândi la faptul că Sfântul Epifanie ar fi putut adăuga alte lucruri împotriva imaginilor, după cum versiunea latină a *Post Scriptum* la *Scrisoarea către Ioan al Ierusalimului* o face, atunci când vorbește despre chipul de pe perdea, mai cu seamă dacă ne gândim că *Panarion* nu este doar o scrisoare, ci un tratat în care sunt combătute toate ereziile. Putem deduce, așadar, că ținta discursului Sfântului Epifanie nu este negarea oricărui tip de imagine, oricare ar fi acesta, ci discernământul aplicat asupra modului de închinare a creștinului, nu doar în fața imaginilor, ci și în general.

În ceea ce privește *Testamentul*, Steven Bigham face o prezentare a elementelor care i-au determinat pe cei mai mulți cercetători, incluzându-i pe

¹³⁰ EPIPHANIUS OF SALAMIS, *Panarion*..., p. 105.

¹³¹ IRENAEUS, „Against Heresies”, p. 351.

Karl Holl și pe G. Ostrogorsky deopotrivă, să-i accepte autenticitatea. Mai puțini sunt cei care găsesc veridicitatea sa problematică, printre aceștia numărându-se Istvan Bugar. Mai mult decât atât, chiar din timpul disputei purtată în era bizantină, Sfântul Ioan Damaschin tinde să îl considere a fi o scriere originară a lui Sfântului Epifanie de Salamina¹³². Ceea ce este însă important chiar dacă se acceptă autenticitatea acestei scrieri este semnificația pe care o are în contextul scrierilor autentice și cele îndoielnice, precum și în ceea ce privește atitudinea Sfântului Epifanie în fața imaginilor creștine.

Problema pusă înainte de Bigham se desfășoară așadar în două planuri. Pe de o parte este vorba despre autenticitatea scrierii, pe care o consideră a fi parțial operă a Sfântului Epifanie, iar, pe de altă parte, concluziile care reies din afirmațiile *Testamentului*, în legătură cu iconografia creștină, care l-ar acuza sau nu pe autor de o atitudine iconoclastă.

Mai întâi, în legătură cu atribuirea scrierii Sfântului Epifanie, Bigham spune că sunt suficiente studii și mărturii care să considere, cel puțin o parte din text, ca autentic. Cu toate acestea, sunt și elemente care să pună un semn de întrebare asupra lui. Spre exemplu, în *Viața Sfântului Epifanie* nu este menționat vreun testament de acest fel. De asemenea, testamentul nu are vreo repercusiune literară sau factuală asupra bisericilor din Cipru în ceea ce privește interdicția de a așeza imagini în biserici și în cimitire.

În urma unei analize stilistice, se găsesc câteva elemente care să contravină unității textului, lucru ce denunță o intervenție ulterioară asupra acestuia. Cu toate că aceste elemente nu sunt numeroase, fiind vorba de câteva construcții în jurul unor conjuncții, ele arată că textul ar fi fost schimbat și că este posibil ca acestea să fie doar elementele vizibile ale intervenției. Apoi, dacă o parte din text este autentic și alta un fals, ce se poate spune despre text în întregime? Cu siguranță, tăria mesajului său este îndoielnică și nu poate fi privit ca un întreg, în mesajul său, decât cu suspiciune. Prin urmare, nu se poate spune despre *Testament* că este autentic, dar nici că ar fi un fals, ci considerat mai mult ca o compilație, al cărei conținut are un sens relativ.

În al doilea aspect al analizei lui Steven Bigham, se urmărește semnificația pe care textul o are în relație cu celelalte texte din corpusul iconofob, precum și cu presupusa atitudine iconoclastă a Sfântului Epifanie. În primul rând trebuie înțeles mesajul pe care celelalte texte, respectiv *Tratatul*, *Scrisoarea către Teodosie* și *Scrisoarea Dogmatică*, îl comunică în legătură cu presupusa teologie iconoclastă a Sfântului Epifanie. Întregul discurs al acestor opere stă pe un singur fundament,

¹³² Vezi discursul din subcapitolul „Excursus on the Will: Authentic, Forgery or Composite?”, in: S. BIGHAM, *Epiphanius of Salamis...*, pp. 136-142.

anume că Sfântul Epifanie ar fi considerat icoanele ca fiind idoli și practicile creștinilor în legătură cu acestea o nouă idolatrie. Sunt folosite, după cum am putut vedea, o serie de argumente teologice pentru a argumenta această teorie și a pune semn de egalitate între icoană și idol.

Or, textul *Testamentului* nu cuprinde niciunul dintre elementele prezentate pentru a ajunge la această concluzie. Sunt prezente doar câteva îndemnuri adresate creștinilor pentru a nu așeza imagini în biserici și cimitire, pentru a nu distrage mintea credincioșilor de la contemplarea lui Dumnezeu în cele dinlăuntrul lor. Este o diferență majoră între pericolul de a sluji idolilor și cel de a distrage mintea credincioșilor de la contemplarea lui Dumnezeu. Cunoscând tăria cu care Sfântul Epifanie scrie în celelalte lucrări ale sale, necontestarea din punct de vedere al autenticității, precum *Panarion* și *Ancoratus*, și verva care este prezentă în celelalte scrieri iconofobe atribuite lui, ar fi fost puțin probabil ca în testamentul său să fie atât de moderat în exprimare.

Se poate deduce cel mult că Sfântul Epifanie ar fi avut o reținere în legătură cu imaginile în lăcașurile de cult, despre care nu se menționează nimic în *Testament*, în ceea ce privește subiectul acestora ori stilul în care acestea ar fi fost realizate. De asemenea nu există o argumentare teologică în ceea ce privește îndemnul său, după cum avem în celelalte trei lucrări iconofobe amintite mai sus. Se motivează doar un pericol al îndreptării atenției credincioșilor prin imagini în altă direcție decât înspre contemplarea lui Dumnezeu înlăuntrul lor.

Putem considera că, dacă textul *Testamentului* este autentic, iconoclaștii de mai târziu ar fi mizat pe reținerea lui Epifanie în legătură cu așezarea imaginilor în lăcașurile de cult și în cimitire pentru a-și baza argumentația, mult mai elaborată teologic și scripturistic (așa cum s-a întâmplat în cazul adaosurilor din versiunea latină a *Scrisorii către Ioan al Ierusalimului*).

Argumentația lui Steven Bigham este îndreptățită și de lipsa vreunui conflict iconografic în primele secole, astfel încât scrierile atât de înverșunate atribuite Sfântului Epifanie să rămână fără vreo replică sau fără vreo referire în literatura patristică ori canonică. Bigham menționează de asemenea că, în cazul în care o astfel de replică ar fi existat, iconodulii ar fi citat-o cu siguranță, pentru a-și întări argumentele. În final, Steven Bigham concluzionează că Sfântul Epifanie nu poate fi considerat un *doctor al iconoclasmlui*, așa cum a fost cunoscut în interpretările iconoclaștilor din secolele VIII-IX, precum și în studiile cercetătorilor protestanți din secolul al XX-lea.

El nu poate fi o excepție insulară, fără răsunet ori replică în literatura vremii sale sau ulterior, vreme de 300 de ani. Nu se poate vorbi de existența unui *iconoclasml primar*, bazat pe aceste adevărate tratate care depășesc din punct de

vedere al istoriei dogmelor discursul secolului al IV-lea. Pretenția că scrierile, afară de varianta în limba greacă a *Post Scriptum*, ar fi autentice devine astfel nefondată.

Concluzii

În primele veacuri vom găsi multe mărturii ale Sfinților sau scriitorilor bisericești care s-au pronunțat într-un fel sau altul asupra imaginilor. Cei mai mulți însă nu fac referire directă la imaginile creștine. Fie că este vorba despre simboluri sau imagini de origine păgână, fie de imagini cu temă creștină, dar folosite de anumite comunități suspecte din punct de vedere al doctrinei, părinții acelor vremuri au avut ca punct comun una dintre cele mai importante aspecte ale învățaturii creștinești, lepădarea de idolatrie printr-o credință fidelă lui Hristos.

În ultimele secole a apărut o preocupare anume pentru spațiul bizantin, provenită cu precădere din mediul protestant. Potrivit propriilor orientări profesionale, interpretări ale unor cercetători apuseni, a căror valoare în cercetarea științifică este de necontestat, au adunat un florilegiu de scrieri ale Părinților pe tema imagisticii creștine a primelor veacuri. Rezultatul studiilor a constatat în atribuirea unei ostilități a Părinților în recunoașterea importanței imaginii în creștinismul primar.

După cum am putut vedea în textele Părinților, există într-adevăr o atitudine critică asupra imaginii. Ceea ce observăm însă este centrarea acestei atitudini asupra unui anumit tip de cinstire a imaginilor și simbolurilor păgâne. Nu se fac referiri directe către imaginea creștină, decât în anumite situații care țin de un context anume și care, în afara acestui context, pot fi înțelese într-un sens anacronic, propriu veacurilor iconoclaste de mai târziu. Așadar, a asocia aceste afirmații teologice iconoclaste, formulate într-un cadru cu totul diferit și din considerente aparte, poate fi considerat rezultatul unei interpretări părtinitoare.

În primele secole, Părinții sunt preocupați aproape exclusiv de problema idolatriei păgâne și de erezia din sânul Bisericii. Întreaga identitate bisericească se afla într-o stare de frământare, iar imaginea creștină într-o formare ce conturează din ce în ce mai mult icoana recunoscută până astăzi. Atitudinea asupra imaginilor este una care face referire, asemenea teologiei, la exagerările și devierile anumitor creștini în manifestarea evlaviei lor, care trebuia curățită de orice tendință idolatră. Astfel, există referiri la simbolurile păgâne la care trebuie aplicat discernământul duhovnicesc, după cum întâlnim la Sfântul Iustin Martirul și Filosoful și la Clement Alexandrinul, de închinarea care trebuie ferită de sincretismul păgân, precum găsim la Sfântul Irineu de Lyon, atunci când

face trimitere la carpocrațieni. Sunt lucruri despre care nu se pot face afirmații radicale, mai ales, dacă ținem cont de anumite devieri doctrinare ale scriitorilor bisericești de proveniență alexandrină, ca Origen și Clement, ori de abordarea strict juridică a lui Tertulian.

Am alăturat Părinților expuși în studiile generale despre teoria ostilității pe Sfântul Epifanie de Salamina. Motivul pentru care nu era luat în considerare alături de ceilalți Părinți și scriitori ai Bisericii este că nu se încadrează în același calup temporal, anume secolele dinaintea edictului de la Milan din 313. Argumentul pentru care îl alăturăm acestora pe Sfântul Epifanie este faptul că teoria ostilității, dezvoltată în spațiul protestant, ține să construiască o imagine a aniconismului Părinților Bisericii, pornind de la aceeași temă, pe baza unor texte mult mai explicite din punct de vedere al argumentației, însă nu și al autenticității. Deși Sfântul Epifanie și-a desfășurat activitatea spre sfârșitul veacului al IV-lea, scrierile sale și cele atribuite lui sunt subiectul unei dispute ce pornește din același mediu științific protestant și care, în opinia noastră, își găsește rezolvarea în aceeași cheie argumentativă descrisă în rândurile de mai sus. Este vorba de interpretarea lor în contextul doctrinar în care au fost scrise.

Scrierile recunoscute ca autentice sunt redactate la doar câțiva ani după emiterea decretelor de interzicere a cultelor păgâne de către împăratul Teodosie cel Mare, între 391-392. Este o perioadă în care multe chipuri folosite în cultul păgân, acum desființat, ar fi putut trece în lăcașurile de cult ale creștinilor, din lipsa discernământului. Acest lucru ar fi determinat gestul Sfântului Epifanie de a rupe din biserica palestiniană, care, potrivit variantei grecești a *Scrisorii către Ioan al Ierusalimului*, considerată autentică, purta un chip idolesc în formă de om, pe care parohienii îl considerau a fi Hristos sau vreunul dintre sfinții Săi.

De asemenea, în *Testamentul* său, care este recunoscut a fi parțial autentic, Sfântul Epifanie îi sfătuiește pe creștini să nu așeze imagini în biserici pentru a nu le distrage atenția de la contemplarea lui Dumnezeu înlăuntrul lor. Nu se face referire la icoană cu îndârjire, așa cum se întâmplă în cadrul discursului celorlalte scrieri atribuite lui, în care cultul icoanelor este numit idolatrie. De altfel, lipsește orice argumentare de tip teologic care să rezoneze cu *Tratatul, Scrisoare către Teodosie* și *Scrisoarea Dogmatică*.

În ceea ce privește îndemnul din *Testament*, dacă acesta este într-adevăr autentic, el se referă la o anumită rețineră a Sfântului Epifanie față de reprezentările existente la acea vreme în Cipru, în contextul despre care am vorbit mai sus. Este posibil ca, văzând această rețineră exprimată de Sfântul Epifanie, autorii teologiei iconoclaste, indiferenți moral față de cultul sfinților și de sfințenie în general, vor fi alcătuit corpusul scrierilor iconofobe în numele său. Vădite în urma

analizei conținutului lor doctrinar, că nu au putut fi scrise mai devreme de a doua jumătate a secolului al VII-lea, aceste scrieri au fost respinse imediat chiar de către bizantini. Așadar, în lipsa congruenței dintre argumentația fadă a îndemnului și cea exacerbată și anacronică a textelor iconofobe atribuite lui, putem considera că Sfântul Epifanie s-a exprimat contextual moderat.

Structura Prologului Epistolei către Efeseni

Drd. Dragoș Ioan IONIȚĂ

Epistola către Efeseni a Sfântului Apostol Pavel este una dintre cele mai cuprinzătoare din punct de vedere al conținutului, punându-ne în față o latură teoretică și una practică, sau învățătura despre Dumnezeu și transpunerea acesteia în viață. Primele trei capitole ne prezintă teologia autorului și perspectiva lui soteriologică, lucru evidențiat într-o formă deosebită încă de la primele versete ale capitolului I.

După cuvintele de salut de la începutul Epistolei, întâlnite, cu mici variațiuni, în toate celelalte epistole pauline – exceptându-o pe cea către Evrei –, textul biblic continuă cu o frază ce se desfășoară pe întinderea a douăsprezece versete, de la versetul 3 la 14 inclusiv. Despre această frază, cercetătorii sunt de acord că este cea mai lungă din Noul Testament și, posibil, din întreaga literatură greacă a începutului de mileniu. Dată fiind structura ei, a stârnit reacții dintre cele mai variate, de la E. Norden, care spune că este „cea mai monstruoasă conglomerare de propoziții [...] pe care am întâlnit-o în limba greacă”¹, până la Danker, care afirmă „ca un amestec sintactic, minunata spirală din *Efeseni* 1, 3-14, este probabil fără rival în literatura greacă”², sau Masson: „fragmentul te izbește prin plinătatea limbajului, prin măiestria liturgică, prin ritmul său perceptibil de la început până la sfârșit”³. Monstruos poate fi numai din perspectiva unui

¹ Eduard NORDEN, *Agnostos Theos*, Leipzig/Berlin, s.n., 1913, p. 253, *apud* Ernest BEST, *A Critical and Exegetical Commentary on Ephesians*, International Critical Commentary, Edinburgh, T&T Clark, 1998, p. 107.

² Frederick William DANKER, Geoffrey W. BROMILEY (eds.), *The International Standard Bible Encyclopedia*, vol. 2, Grand Rapids, Eerdmans, 1982, p. 110, *apud* Andrew T. LINCOLN, *Ephesians*, (*Word Biblical Commentary*, 42), Dallas, Word Books, 1990, p. 11.

³ C. MASSON, *L'Épître de Paul aux Éphésiens*, Neuchâtel: Delachaux et Niestlé, 1953, p. 149, *apud* A.T. LINCOLN, *Ephesians*, p. 11.

lingvist, datorită dificultăților pe care analiza și structurarea textului le pot ridica. Din perspectiva teologului însă, textul este de o profunzime și complexitate rar întâlnite, neputând decât să încante.

Un prim aspect legat de *Efesenii* 1, 3-14, îl constituie structurarea frazei. Conform traducerii grecești a Noului Testament, editată de Aland, cele douăsprezece versete, care în forma originală alcătuiau o singură frază, sunt împărțite în patru fraze, încheiate prin punct și delimitate în interior prin virgule. Cele patru fraze sunt delimitate astfel: a) vv. 3-6, b) vv. 7-10, c) vv. 11-12, d) vv. 13-14. Această împărțire, cât și cele ale edițiilor anterioare, ori ale altor ediții, nu au înlăturat întrebările privitoare la structura pasajului. Ținând cont de faptul că în textul original nu regăsim semne de punctuație, iar versificarea Bibliei s-a realizat mult mai târziu, toate aceste întrebări sunt îndreptățite. Dată fiind întinderea, este de înțeles divergența de opinie a teologilor cu privire la aspecte legate de origine, conținut și mesajul transmis.

Deși în traduceri a fost realizată o împărțire în funcție de părțile importante ale textului, cercetătorii care s-au ocupat de Epistola către Efesenii, au vrut să exploreze mai adânc. Toate discuțiile pornesc de la posibila ancorare a originii acestui pasaj în manifestările cultice iudaice. Dat fiind că pasajul se dispune sub forma unei binecuvântări extinse, unii autori⁴ susțin astfel că *Efesenii* 1, 3-14, este o preluare, prelucrare și dezvoltare a unor pasaje de cult folosite în cadrul serviciului divin iudaic, cunoscute fiind binecuvântările iudaice, definite prin termenul *berakah*.

Claus Westermann s-a ocupat în detaliu de studierea formelor de binecuvântare (*berakah*) întâlnite în Vechiul Testament și a arătat că inițial au apărut ca răspuns individual la acțiunea lui Dumnezeu de eliberare sau de acordare de daruri (*Facere* 14, 20; 24, 27)⁵. Ulterior au pătruns în serviciul cultic divin, după cum arată și rugăciunea lui Solomon de închinare a templului (*3 Regi* 8, 15, 56), ori rugăciunea lui Tobit (*Tobit* 13, 1), sau a tinerilor din cuptorul cu foc (*Cântarea celor trei tineri* 1, 28-67), materializându-se apoi în părți finale, de încheiere concluzivă și elogioasă a unor psalmi (*Psalmi* 40, 13; 71, 18-19; 89, 51; 105, 48). Din Vechiul Testament au trecut și în Noul Testament, după cum vedem în rugăciunea lui Zaharia la nașterea Sfântului Ioan Botezătorul (*Luca* 1, 68-75). Astfel de *berakah* se presupune că a folosit și Mântuitorul în diverse situații, cum ar fi la înmulțirea pâinilor și a peștilor (*Luca* 9, 16) sau la Cina cea de Taină (*Matei* 26, 26). Treptat însă, în Noul Testament începe să fie folosit în

⁴ J. Coutts, J. Cambier, Schille, Foscher, N.A. Dahl, S. Lyonnet, J.M. Robinson, Innitzer.

⁵ Claus WESTERMANN, *The Praise of God in the Psalms*, trad. K.R. Crim, London, Epworth Press, 1966, pp. 87-89, *apud* A.T. LINCOLN, *Ephesians*, p. 10.

astfel de situații și un alt termen, *εὐχαριστέω* (*a mulțumi*), care va deveni treptat preferat lui *εὐλογέω* (*a binecuvânta*). Cert este că în cultul iudaic formulele de binecuvântare s-au menținut, dovadă fiind literatura de la Qumran (1QS⁶ 11.15; 1QH⁷ 5.20; 10.14; 11.27,29,32,33; 16.8). În iudaismul rabinic acestea sunt o parte importantă a serviciului public de la sinagogă, după cum atestă cele *Optsprezece binecuvântări* din cadrul rugăciunii zilnice.

Pornind de aici, diverși cercetători au legat textul introductiv din *Efeseni* fie de binecuvântările vechi-testamentare, fie de textele liturgice de la Qumran sau de formele de exprimare ale cultului iudaismului rabinic. Caracteristici asemănătoare ale textului nou-testamentar cu cele ale stilului ebraic liturgic și ale limbajului imnic de la Qumran, au fost evidențiate de K.G. Kuhn: „nu poți să nu observi asemănarea izbitoare dintre o frază precum cea pe care o întâlnim în *Efeseni* 1, 3-14 și structura tipică a frazei ebraice din textele de la Qumran”⁸.

Printre cei care au opinat că *Efeseni* 1, 3-14, provine din cultul iudaic se numără S. Lyonnet, N.A. Dahl și J. M. Robinson⁹. Și este demonstrat că influențe iudaice în ceea ce privește forma și ritmul se regăsesc în Prologul din *Efeseni*. Însă există și deosebiri, cum ar fi modul de adresare lui Dumnezeu, care, în cultul iudaic folosește persoana a II-a, pe când în Prolog se întrebuițează persoana a III-a, apropiindu-se astfel mai mult de formele vechi-testamentare ale *berakah*, decât de cele ale cultului iudaic. În plus, după cum observă Karagounis, în cadrul celor *Optsprezece Binecuvântări*, termenul *baruk* este repetat în fiecare binecuvântare, pe când aici *εὐλογητός* apare o singură dată, după care sunt enumerate toate motivele pentru care Dumnezeu este binecuvântat¹⁰. Mai mult, acolo Dumnezeu este binecuvântat pentru lucruri împlinite, pe când aici și pentru ceea ce urmează să se împlinească.

Aceste aspecte din urmă nu au împiedicat însă pe anumiți cercetători să considere Prologul de proveniență imnică. Innitzer spunea despre el că este: „un imn deghizat, un cântec de laudă în haina simplă a prozei artistice”¹¹. El identifică trei strofe (vv. 3-6; 7-12; 13-14), care tratează despre Dumnezeu Tatăl, despre Hristos și despre Duhul Sfânt. După el, Coutts, Schille sau Fischer

⁶ *Qumran Sereq (Manual de Disciplină)*.

⁷ *Qumran Hodayoth (Imne de Mulțumire)*.

⁸ K.G. KUHN, „The Epistle to the Ephesians in the Light of the Qumran Texts”, în: J. MURPHY-O’CONNOR, *Paul and Qumran; studies in New Testament exegesis*, Chicago, Priory Press, 1968, p. 117, *apud* A.T. LINCOLN, *Ephesians*, p. 12.

⁹ Cf. Markus BARTH, *Ephesians, Introduction, Translation, and Commentary on Chapters 1-3*, (*The Anchor Yale Bible*, 34), New Haven & London, Yale University Press, 2008, p. 98.

¹⁰ Cf. A.T. LINCOLN, *Ephesians*, p. 12.

¹¹ Theodor INNITZER, „Der «Hymnus» im Eph., 1. 3-14”, *Zeitschrift für katholische Theologie*, XXVIII (1904), 3 p. 619, *apud* A.T. LINCOLN, *Ephesians*, p. 13.

merg mai departe și definesc *Efesenii* 1,3-14 drept un imn prelucrat de autor și, forțând limitele, consideră posibil să ajungă la depistarea formei originale a acestuia¹². Coutts a înlăturat 76 din cele 202 cuvinte ale binecuvântării pentru a ajunge la trei strofe a câte șase versuri, fiecare strofă încheindu-se prin cuvintele: „spre lauda slavei Sale”. Schille consideră că pasajul conține un *cântec de inițiere*, cu două strofe (vv. 5-8 și 9-12), vv. 3-4 fiind o rugăciune rostită la începutul ceremoniei, iar 13-14 o corectură eshatologică a imnului inițial unde aceasta era omisă. Fisher, la rândul său, consideră că imnul original a fost extins de autor și elimină 87 de cuvinte din totalul de 202, iar printr-o rearanjare a celor rămase, ajunge la trei strofe care se încheie prin cuvintele: „spre lauda slavei Sale” (vv. 4-6a; 7-8,12a; 13b-14). Trebuie menționat aici, ca unul dintre contraargumente, că această expresie de final diferă de la strofă la strofă.

Toate aceste încercări de a pune la baza Prologului un imn preexistent utilizat în cultul iudaic, sunt forțate, mai ales că sunt prezente un număr însemnat de elemente creștine, care ne duc cu gândul în mediul creștin al secolului I. Best este de părere că nu trebuie să ne ducem mai departe de Noul Testament pentru a căuta rădăcinile unui astfel de text. El spune:

„Conceptele și limbajul din Epistola către Efesenii seamănă atât de mult cu ceea ce se găsește în alte scrieri ale Noului Testament încât este nefiresc să se meargă dincolo de Noul Testament în căutarea sursei lor. Este mult mai probabil că forma generală a binecuvântării este o combinație a stilului normal imnic grecesc și semitic, acesta din urmă fiind văzut în cuvintele care indică faptul că avem o Berakah”¹³.

Dar și el, urmându-i lui Dahl, este de părere că binecuvântarea este influențată de berakah¹⁴. Acesta din urmă consideră că, deși influențată, este o alcătuire proprie a autorului. Stilul semitic presupune legarea frazelor în paralel, pe când spirala în care este redactat conduce către stilul literar grecesc. Robbins a sugerat că lungimea frazei și modul de alcătuire a binecuvântării sunt în acord cu anumite principii ale retoricii grecești¹⁵.

În Noul Testament mai există alte două texte paralele de binecuvântare: *2 Corinteni* 1, 3 ș.u. și *1 Petru* 1, 3 ș.u., ambele, după cum se observă, la începutul epistolelor. Acestea, împreună cu un alt text din Vechiul Testament, *2 Paralipomena* 2, 11-12, unde o scrisoare adresată de Hiram, regele Tirului, lui Solomon, conține după salut o astfel de binecuvântare la adresa lui Dumnezeu, au dus la ipoteza

¹² Cf. A.T. LINCOLN, *Ephesians*, p. 13.

¹³ E. BEST, *A critical and exegetical commentary...*, p. 108.

¹⁴ Nils Alstrup DAHL, „Ephesians”, în: James L. MAYS (ed.), *Harper's Bible Commentary*, San Francisco, Harper & Row, 1988, p. 1212 ș.u.

¹⁵ Cf. A.T. LINCOLN, *Ephesians*, p. 15.

unui anumit tip epistolar consacrat, după care erau redactate scrisorile. Acest lucru, deși posibil, nu poate fi confirmat, dat fiind numărul mic al epistolelor care conțin un astfel de text, fără a mai lua în calcul că începutul scrisorii din 2 *Paralipomena* nu este axul central al acesteia, iar expresia mai fusese folosită de Hiram, după cum demonstrează 3 *Regi* 5, 7. Cum se justifică atunci începutul acestor epistole pauline printr-o binecuvântare, odată ce majoritatea lor încep cu o mulțumire? Propunerea lui Schubert că se folosește binecuvântarea în vederea întâmpinării unei audiențe ostile sau în cazul unei scrisori generale, nu se susține¹⁶. Mai plauzibilă este explicația lui O'Brien care sugerează că binecuvântarea este folosită ca răspuns pentru binecuvântările revărsate de Dumnezeu atât asupra autorului cât și a cititorului, pe când mulțumirea este folosită ca urmare a milei arătate de Dumnezeu față de cititor, lucru susținut de capitoul I al Epistolei către Efeseni¹⁷.

O altă opinie propune originea fragmentului în rugăciunile baptismale din perioada de început a bisericii, dată fiind prezența unor termeni precum *ἰοθεσίαν* (*înfiere*, v. 5), *τῷ ἠγαπημένῳ* (*Cel Iubit*, v. 6) sau *τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτωμάτων* (*iertarea greșelilor*, v. 7), *ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι* [...] *τῷ ἁγίῳ* (*pecetluirea cu Dubul Sfânt*, v. 13), termeni întâlniți în cadrul binecuvântărilor din timpul acestor ceremonii. Dar, după cum spune și N.A. Dahl, autorul a compus binecuvântarea și nu a citat-o dintr-un imn preexistent, astfel încât ideea că a modelat-o după o binecuvântare baptismală poate fi aplicată, dacă vrem, numai unor părți din text¹⁸.

Fiecare din aceste ipoteze au punctele lor tari, cât și slăbiciunile lor, putând răspunde la anumite întrebări, dar, în același timp, fiind demontate de alte contraargumente.

Fără îndoială că în text se întâlnesc aspecte vechi-testamentare, aspecte ale limbajului cultic, ale literaturii qumranice sau ale Noului Testament, ori aspecte baptismale, pentru că este un text plămădit în limbajul aceluia veac, născut din intersectarea tuturor acestor factori.

Toate aceste propuneri se pot regăsi ca trăsături în persoana autorului, explicându-se astfel nuanțele de care dă dovadă textul, fără a absolutiza pe una sau alta dintre ele. Sfântul Apostol Pavel reunește în persoana sa atât iudeul, cât și elinul, dar și creștinul practicant și eruditul.

Pe lângă încărcătura dogmatică de care dă dovadă, textul este o exprimare imnică de slavă la adresa lui Dumnezeu și totodată un îndemn de slăvire a Acestuia

¹⁶ P. SCHUBERT, *Form and Function of the Pauline Thanksgivings*, Berlin, 1939, p. 183, *apud* E. BEST, *A Critical and Exegetical Commentary...*, p. 108.

¹⁷ P.T. O'BRIEN, *Introductory Thanksgivings in the Letters of Paul*, (*Novum Testamentum Supplement*, 49), Leiden, 1977, p. 239, *apud* E. BEST, *A Critical and Exegetical Commentary...*, p. 108.

¹⁸ N.A. DAHL, „Ephesians”, p. 1215.

de către toți. În urma unei priviri de ansamblu, se poate spune cu certitudine că acest fragment reprezintă sinteza învățaturii dogmatice a autorului, recapitulând, în cele douăsprezece versete, iconomia mântuirii noastre. Poate fi considerat partea introductivă și totodată centrală a scrisorii, întrucât conține ideile principale ce sunt dezvoltate apoi în cuprinsul acesteia. Faptul că nu sunt diferențe de stil între binecuvântare și restul epistolei este încă un argument în plus că cele două alcătuiesc o unitate și că prologul reprezintă compunerea autorului, bineînțeles cu influențele inerente amintite.

De aici plecând, numeroasele structurări ale celor douăsprezece versete și-au găsit finalitatea în diferite scheme, unele organizate pe strofe, subîmpărțite la rândul lor în grupuri de versuri. Structurările diferă în funcție de ceea ce s-a luat ca reper și de ceea ce s-a urmărit. Astfel, unii au considerat cuvinte cheie verbele principale: *ἐξελέξατο* (*ne-a ales*, v. 4), *ἐχαρίτωσεν* (*a dăruit*, v. 6), *ἐπερίσσευσεν* (*a făcut prisositor*, v. 8). Alții au luat drept reper cuvintele *ἐν τῷ Χριστῷ* (*în Hristos*) sau sinonimele (vv. 3, 4, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13) ca închizătoare și deschizătoare de strofe. O altă variantă propune structurarea în funcție de cuvintele finale *εἰς ἔπαινον δόξης αὐτοῦ* (*spre lauda slavei Lui*), cu diferitele variațiuni (vv. 6, 12, 14). Trebuie luată în calcul și varianta care propune ca limite de început a subunităților cele trei participii: *ὁ εὐλογήσας* (*care a binecuvântat*, v. 3), *προορίσας* (*mai înainte rânduind*, v. 5) și *γνωρίσας* (*descoperind*, v. 9). Alte împărțiri, care vizează aspectul practic al mesajului fragmentului, se orientează după opera Tatălui, a Fiului și a Duhului în iconomia mântuirii, sau după timpul indicat de verbe în dreptul fiecărei persoane treimice: trecut, prezent și viitor. Dintre cei care pun în prim-plan verbele la timpul aorist trebuie amintit Schlier, care, încercând o împărțire justificată de forma și conținutul textului, îl împarte într-o formulă de binecuvântare (v. 3, care este dezvoltat apoi în versetele următoare 4-10) și trei strofe (vv. 4-6a; 6b-7; 8-10) plus o dublă strofă (vv. 11-14). Cambier, orientându-se după formula *εἰς ἔπαινον δόξης αὐτοῦ*, împarte textul astfel: o introducere (v. 3) și trei strofe (vv. 4-6; 7-12; 13-14), fiecare terminându-se cu *spre lauda slavei Sale*. Krämer ia ca reper expresia *ἐν τῷ Χριστῷ* și structurează textul în trei părți: o formulă de binecuvântare – v. 3, partea a doua – vv. 4-12 și ultima – vv. 13-14. Partea a doua este secționată în trei strofe: vv. 4-6, 7-10 și 11-12, fiecare încheindu-se cu în Hristos sau echivalentele. Robbins face o structurare subiectivă, plecând de la principiile retoricii grecești, susținând că textul trebuie împărțit în funcție de cantitatea textuală și ideile care pot fi rostite între două respirații. Lincoln își centreează împărțirea în funcție de cele trei participii, iar decizia lui este cea mai îndreptățită¹⁹.

¹⁹ Cf. A.T. LINCOLN, *Ephesians*, pp. 14-16.

Ca și teoriile privind originea textului, și aceste structurări răspund în parte anumitor cerințe, dar fără pretenția de a deține monopolul. Mai mult, primele două se lovesc și de probleme sintactice, împărțind nejustificat versetul 6 și, respectiv, versetul 9.

Urmând forma textului și logica lui, cea mai potrivită structurare trebuie să se orienteze după participii și se poate prezenta în forma următoare:

- I. ³ Εὐλόγητός ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.^a
- II. a) ὁ εὐλόγησας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογία πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ.^b
- b) ⁴ καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ
πρὸ καταβολῆς κόσμου^a εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον
αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ.^b
- III. a) ⁵ προορίσας ἡμᾶς εἰς υἰοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτόν.^a
κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ.^b
⁶ εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ^a
⁷ ἧς ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ ἡγαπημένῳ.^b
- b) ⁸ Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ.^a
τὴν ἄφεσιν τῶν παραπτώματων,^b κατὰ τὸ πλοῦτος τῆς χάριτος αὐτοῦ^c
⁹ ἧς ἐπερίσσευσεν εἰς ἡμᾶς,^a ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει.^b
- IV. a) ¹⁰ γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ,^a
κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ^b ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ^c
¹¹ εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν,^a ἀνακεφαλαιώσασθαι
τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ,^b
τὰ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν αὐτῷ.^c
- b) ¹² Ἐν ᾧ καὶ ἐκληρώθημεν προορισθέντες^a
κατὰ πρόθεσιν τοῦ τὰ πάντα ἐνεργούντος^b
κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ^c
¹³ εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς εἰς ἔπαινον δόξης αὐτοῦ^a
τοὺς προηλπικότας ἐν τῷ Χριστῷ.^b
- V. a) ¹⁴ Ἐν ᾧ καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες
τὸν λόγον τῆς ἀληθείας,^a τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας ὑμῶν,^b
- b) ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες^c
ἐσφραγίσθητε τῷ πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ,^d
¹⁵ ὃ ἐστὶν ἄρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν,^a
εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς περιποιήσεως,^b
εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ.^c

Traducere:

I. ₃ Binecuvântat (fie) Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos,^a

II. a) care ne-a binecuvântat pe noi în toată binecuvântarea duhovnicească în cele cerești, în Hristos,^b

b) ₄ dat fiind că ne-a ales pe noi în El
mai înainte de întemeierea lumii^a spre a fi noi sfinți și fără de prihană înaintea Lui în dragoste^b

III. a) ₅ înainte rânduindu-ne pe noi spre înfiere prin Iisus Hristos întru El,^a
după buna plăcere a voii Lui,^b
₆ spre lauda slavei harului Său^a
cu care ne-a dăruit pe noi în Cel Iubit.^b

b) ₇ În Care avem răscumpărarea prin sângele Lui,^a
iertarea greșelilor,^b după bogăția harului Lui^c
₈ pe care l-a făcut prisositor întru noi,^a în toată înțelepciunea și priceperea^b

IV. a) ₉ făcându-ne cunoscută nouă taina voii Sale,^a
după bună-voirea Lui^b pe care a rânduit-o mai dinainte în El^c
₁₀ spre economia plinirii vremilor,^a ca să fie unite toate în Hristos,^b
cele din ceruri și cele de pe pământ în El.^c

b) ₁₁ În Care și moștenire am primit rânduți fiind mai dinainte^a
după rânduiala Celui ce toate le lucrează^b
după sfatul voii Sale^c
₁₂ spre a fi noi spre lauda slavei Sale^c
cei ce mai înainte am nădăjduit în Hristos.^b

V. a) ₁₃ În Care și voi auzind
cuvântul adevărului,^a evanghelia mântuirii voastre,^b

b) în Care și crezând^c
ați fost pecetluiți prin Duhul Sfânt al făgăduinței,^d
₁₄ Care este arvuna moștenirii noastre,^a
spre răscumpărarea celor dobândiți,^b
spre lauda slavei Sale.^c

Această împărțire încearcă să țină cont, într-un mod logic, atât de structura sintactică, dar și de cea ideatică a fragmentului. Se apropie cel mai mult de cea a lui Lincoln. Cele douăsprezece versete alcătuiesc un tot unitar în cinci părți: I – v. 3a; II – vv. 3b-4; III – vv. 5-8; IV – vv. 9-12; V – vv. 13-14.

Prima parte, partea introductivă (v.3a) o constituie formula de binecuvântarea a lui Dumnezeu, care asigură curgerea frazei prin faptul că aici se regăsește subiectul întregii acțiuni prezentate în discurs. Acesta este Dumnezeu Tatăl, care înfăptuiește trei lucruri de primă importanță, exprimate prin cele trei participii din versetele 3b, 5a și 9a. Celelalte verbe vin să detalieze mesajul acestora trei. Dintre participii, primul este central, anume că Dumnezeu ne-a binecuvântat, dând curs întregii exortații. Celelalte două sunt subordonate acestuia atât din punct de vedere ideatic, logic, întrucât binecuvântarea constă în faptul că ne-a rânduit dinainte spre înfiere și ne-a descoperit taina Sa, dar și sintactic, neavând articolul hotărât, masculin, singular, în cazul nominativ „ó”, pe care, ca înțeles, îl împrumută de la *ó εὐλόγησας*. Dumnezeu Tatăl este, așadar, cel care ne-a binecuvântat, ne-a rânduit mai dinainte spre înfiere și ne-a descoperit taina, axând astfel pe aceste acțiuni următoarele trei părți ale fragmentului. Celelalte părți sunt împărțite la rândul lor în două subunități. Aceste subunități care se termină și încep cu *ἐν τῷ Χριστῷ* sau sinonimele, scot în evidență un anumit paralelism. II a) v. 3b, b) v. 4: *ἐν Χριστῷ / ἐν αὐτῷ* care poate sta sintactic și înaintea verbului; III a) vv. 5-6, b) vv. 7-8: *ἐν τῷ ἡγαπημένῳ / Ἐν ᾧ*; IV a) vv.9-10, b) vv. 11-12: *ἐν αὐτῷ / Ἐν ᾧ*; V a) v. 13a, b) 13b-14: / *ἐν ᾧ* la începutul părții a doua. Observăm că o mică excepție face a V-a parte, care doar începe astfel și a cărei redactare este considerată de unii drept un anacolut. Însă ea vine să desăvârșească exprimarea trinitară a autorului. Prezența lui *ἐν Χριστῷ* (și sinonimele) de unsprezece ori pe toată întinderea textului subliniază rolul lui Hristos, în actul mântuirii. De asemenea părțile II, III, și IV se încheie printr-o sintagmă construită prin *ἐν* cu dativul: *ἐν ἀγάπῃ / ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ φρονήσει / ἐν τῷ Χριστῷ*. Un alt termen cu importanță structurală este prepoziția *καθὼς* de la începutul părții II b) cu valoare comparativă, dar și cauzală, sugerând că tot ceea ce urmează explică în ce constau binecuvântările primite de la Dumnezeu.

Întinderea acestui fragment este posibilă datorită construcțiilor participiale (*ó εὐλόγησας, προορίσας* și *γνωρίσας*), structurilor prepoziționale care în același timp sunt și repetiții (*ἐν Χριστῷ* și sinonimele, *εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς εἰς ἔπαινον δόξης αὐτοῦ, εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, κατὰ τὸ πλοῦτος τῆς χάριτος αὐτοῦ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ, κατὰ τὴν βουλὴν τοῦ θελήματος αὐτοῦ*), propozițiilor relative (*ἧς ἐχαρίτωσεν... , ἧς ἐπερίσσευσεν...*), sinonimelor simple (*ἀγίους καὶ ἀμώμους,*

σοφία καὶ φρονήσει), sinonimelor în construcții genitivale (τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, τὴν βουλήν τοῦ θελήματος αὐτοῦ), și redundanței (ὁ εὐλόγησας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογία πνευματικῇ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ; τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν αὐτῷ). Toate acestea, pe lângă faptul că asigură un anumit ritm, accentuează mesajul și forma de spirală în care este redactat textul, ideile fiind reluate, dezvoltate și îmbogățite.

În ceea ce privește conținutul sunt anumiți termeni care au ridicat semne de întrebare privitor la funcția lor regentă, anume dacă lămuresc noțiunile care le preced sau le succed. *ἐν ἀγάπῃ* (in dragoste) de la sfârșitul versetului 4 poate fi legat de ce este scris înaintea lui și astfel ne spune că Dumnezeu ne-a ales în Hristos spre a fi, a trăi în dragoste unii cu alții și toți față de Dumnezeu, sau poate fi asociat cu ce urmează, adică Dumnezeu ne-a înaintea – rânduind din dragoste spre a fi înfiați în Hristos. Expresia *ἐν πάσῃ σοφία καὶ φρονήσει*, de la sfârșitul versetului 8 poate face referire la două aspecte ale harului care ne-a fost dăruit, dacă o raportăm la cuvintele anterioare, sau poate evidenția două însușiri ale lui Dumnezeu, dacă o atașăm începutului de verset 9. Asemenea și *ἐν αὐτῷ* de la sfârșitul versetului 10, poate fi analizat cu acest verset sau cu următorul. Părerile sunt împărțite, conducând implicit la structurări diferite ale textului.

Aceste aspecte în care subiectivitatea comentatorului își poate face simțită prezența nu pot anula obiectivitatea afirmației că *Efeseni* 1, 3-14 reprezintă unul dintre cele mai frumoase și mai bogate texte, sub aspect al conținutului dogmatic, din întreaga Sfântă Scriptură.

Este Simbolul de Credință în ceea ce privește teologia mântuirii. Analiza lui conduce la alcătuirea unui mărgăritar de învățături profunde, menite să deslușească iconomia mântuirii.

Pâinea euharistică – între simbol și realitate a prezenței lui Hristos

Preot drd. Virgil Daniel CIOCÎRLAN

Potrivit învățăturii de credință a Bisericii Ortodoxe, în urma prefacerii euharistice din timpul Sfintei Liturghii, Hristos devine prezent în mod real și actual cu trupul Său, sub chipul sensibil al pâinii, aflată pe Sfânta Masă a Sfântului Altar. De la început Biserica și-a exprimat credința în realitatea acestei prezențe tainice, însă a păstrat întotdeauna o atitudine rezervată în explicarea rațională a misterului. Asemenea tainei Întrupării Domnului, cu care relaționează la nivel organic, prezența euharistică a lui Hristos rămâne inaccesibilă cugetării omenești, depășind puterea de exprimare a rațiunii. Încercările exagerate de a pătrunde rațional ceea ce este ascuns percepției, a condus la denaturarea înțelegerii tainei. În anumite spații liturgice pâinea euharistică rămâne doar un simbol al trupului lui Hristos și o prezență a Lui de natură pur spirituală. Ortodoxia afirmă până astăzi realismul euharistic – o realitate exprimată însă simbolic, având în vedere condițiile existenței spațio-temporale și modul omenesc de percepere și reprezentare a realității suprasensibile.

Locul privilegiat pe care îl ocupă pâinea „cea de toate zilele” (*Matei 6, 11*) în cultul creștin ortodox, situându-se ca importanță simbolică-mistică deasupra tuturor celorlalte materii liturgice, se datorează contextului euharistic în care a fost utilizată de la început în viața Bisericii.

Privită simbolic, pâinea constituie rezultatul unei activități omenești laborioase, trecută prin numeroase faze de transformare. Simbolul muncii și priceperii omenești, pâinea este „întruchiparea hranei esențiale a omului [...] aliment spiritual și dar neprețuit al cerului”¹, „imaginea reprezentativă pentru

¹ Ivan EVSEEV, *Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale*, Timișoara, Ed. Amarcord, 1999, p. 361.

întreaga hrană [...] hrana umană prin excelență”², pentru care creștinul se roagă în fiecare zi. Omul având nevoie zilnic de pâinea-materie, ea primește, în limbaj biblic, sensul de „ceea ce se întâmplă în fiecare zi [...] sprijinul spiritual pe care-l poate aduce mila Domnului”³.

Dacă sub aspect material, efortul obținerii pâinii este unul complex și îndelungat, acaparând etape vaste de istorie și cultură, cel spiritual, prin care se obține pâinea cea duhovnicească, „spre ființă” (*Matei* 6, 11), este cu atât mai elaborat. În cult, pâinea se transformă din produs al pământului și hărniciei omului, în dar binecuvântat și apoi în trupul Mântuitorului Hristos, jertfit pentru mântuirea celor vii și a celor morți⁴.

În calitatea ei de „aliment nutritiv indispensabil vieții pământești, Mântuitorul ne-a arătat că pentru dobândirea vieții celei veșnice, trebuie în mod indispensabil să ne unim cu El, *pâinea cea vie, care S-a pogorât din cer și care dă viață lumii* (*Ioan* 6, 51). Așa cum pâinea este absolut necesară pentru viața trupului, tot așa de necesară pentru viața sufletului este pâinea cea cerească, adică Sfânta Euharistie, prin care ne unim realmente cu El”⁵.

Pâinea este materia liturgică, care exprimă, prin excelență, la nivel simbolic, pe Hristos, Fiul lui Dumnezeu Întroat.

„Dumnezeu-Cuvântul e Pâine în mod deosebit pentru om. Omul a fost creat să se hrănească cu Dumnezeu după suflet, și cu pâinea materială, după trup. Dar între Dumnezeu-Cuvântul, ca pâine sufletească a omului și pâinea materială dată pentru trupul lui, e o legătură specială [...] El prefăce pâinea materială în pâine plină de Duhul Lui, pentru viața Trupului Lui, destinat eternității...Pâinea materială e repusă prin aceasta în legătura ei intimă cu ipostasul Lui dumnezeiesc. Ea își câștigă rostul de pâine ca simplu chip, cu fundamentul în El, ca pâine cerească”⁶.

Întrebuințarea euharistică a pâinii în tradiția liturgică răsăriteană, este fundamentată pe rânduiala dumnezeiască de a fi prefăcută tainic în trupul real și substanțial al Mântuitorului Hristos, potrivit descrierii de la Cina de Taină: „Iar pe când mâncau ei, Iisus, luând pâine și binecuvântând, a frânt și, dând ucenicilor, a zis: Luați, mâncați, acesta este trupul Meu” (*Matei* 26, 26; *Marcu* 14, 22; *Luca* 22, 19).

² Costion NICOLESCU, „O teologie a hranei și hrănirii la Sfântul Efreem Sirul. Partea a treia: pâine... vin... Euharistie”, *Ortodoxia*, S.N., I (2009), 3, p. 36.

³ Maurice COCAGNAC, *Simbolurile biblice*, București, Ed. Humanitas, 1997, p. 157.

⁴ Ion CHELCEA, „Despre hrana rituală la români”, *Mitropolia Olteniei*, XXXIX (1987), 6, p. 44.

⁵ Arhim. lect. dr. Vasile MIRON, „Materia cultică utilizată în cadrul oficierei serviciilor liturgice și semnificația ei simbolică-mistică”, *Ortodoxia*, LVII (2006), 1-2, p. 26.

⁶ Pr. prof. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune în Liturgia ortodoxă*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2004, p. 679.

Această înaltă slujire a materiei liturgice Îl descoperă tainic pe Hristos, Cel Ce S-a dăruit pe Sine de la început în Euharistia Bisericii ca pâine, făgăduind că-Și va da trupul spre mâncare: „Eu sunt pâinea cea vie care s-a pogorât din cer. Cine mănâncă din pâinea aceasta viu va fi în veci. Iar pâinea pe care Eu o voi da pentru viața lumii este trupul Meu” (*Ioan 6, 51*). Percept de Biserică drept „pâine pogorâtă din cer”, ce a venit să hrănească pe oameni, era firesc ca trupul Său să ni se dea sub chipul vizibil al unei pâini materiale, spre a o reprezenta cât mai adecvat pe cea spirituală, cerească⁷. După momentul înălțării trupului pnevmatic, înviat al Mântuitorului, accesul la acest trup sau extensiunea comunitară a lui Hristos cu trupul Său în toți cei ce cred în El este posibilă numai printr-o „materie, o substanțialitate din lumea aceasta”⁸, anticipată și instituită liturgic de Fiul lui Dumnezeu Întrupat.

Pâinea pre-euharistică – imagine profetic-prefigurativă a prezenței lui Hristos

Realismul euharistic, revelat în scrierile Noului Testament și în trăirea liturgică a primilor creștini, este susținut de aspectul tipologic-prefigurativ, pe care îl îmbracă pâinea în cultul Legii Vechiului Testament. Toate prefigurările vechi-testamentare privitoare la materia „pâine”, trimit simbolic către prezența lui Hristos în Euharistia Bisericii. Înainte de această prezență, potrivit itinerariului ei material și spiritual, derulat secvențial, în etape de timp, în calitate de hrană a trupului și a sufletului, pâinea euharistică își are istoria ei tipică.

Pâinea menționată în referatul biblic cu privire la statutul ontologic al naturii umane după căderea în păcat – „în sudoarea feței tale îți vei mânca *pâinea* ta, până te vei întoarce în pământul din care ești luat” (*Facere 3, 19*), „poartă în ea pecetea căderii și a blestemului”⁹. Pentru om rămâne speranța unei noi pâini, desăvârșite, care s-o înlocuiască pe cea trudită, aspirând tot mai mult spre pâinea spirituală, care hrănește nu spre moarte, ci spre viața veșnică. Pâinea din Euharistie închipuie împlinirea vechii pâini, a blestemului (*Facere 3, 19*), devenind unul dintre elementele cele mai importante ale relației dintre om și Dumnezeu pe calea mântuirii: „Pâinea euharistică se prezintă sub forma pâinii noastre cotidiene, dar conține o pâine duhovnicească, cerească”¹⁰.

Imaginea lui Iosif, cel vândut de frații săi în Egipt, trimite prefigurativ

⁷ D. STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune...*, pp. 179-180.

⁸ Serghei BULGAKOV, *Dogma euharistică*, București, Ed. Paideia, 2000, p. 54.

⁹ C. NICOLESCU, „O teologie a hranei și hrânirii la Sfântul Efreem Sirul. Partea a treia...”, p. 36.

¹⁰ Costion NICOLESCU, „O teologie a hranei și hrânirii la Sfântul Efreem Sirul. Partea a patra: diverse alimente”, *Ortodoxia*, S.N., II (2010), 1, p. 70.

către Hristos și pâinea euharistică: „Cămări numeroase a umplut Iosif cu grâu (*Facere* 41, 48-49), dar ele s-au golit în vremea foametei. Însă un singur spic adevărat a dat pâinea, pâinea cerească nemărginită”¹¹. După cum Iosif a ajuns să fie împărțitor de grâu în Egipt, de asemenea vândut de cei ai săi, este euharistic, până la sfârșitul veacurilor un „Împărțitor de grâu”¹².

Relația dintre vechile pâini prefigurative și pâinea euharistică a Noului Testament, este exprimată de pâinea făgăduită de Dumnezeu evreilor în pustie, după ieșirea din robia egipteană (*Ieșire* 16, 4, 13-15):

„Într-adevăr, era lucru de mirare că Dumnezeu a plouat cu mană evreilor și că se hrăneau cu mâncarea de toate zilele a cerului (*Psalmi* 77, 28; 104, 39) [...] Dar, totuși, cei care au mâncat această pâine, au murit cu toții în pustie (comp. *Ioan* 6, 49, 58); pe când această hrană pe care o primești tu, această *Pâine vie care S-a pogorât din cer* (*Ioan* 6, 51), îți procură hrana vieții veșnice; și oricine o va mânca nu va muri în veac și este trupul lui Hristos [...] Mana aceea era din cer, aceasta este mai presus de cer; aceea era a cerului, aceasta a Stăpânului cerurilor; aceea era supusă stricăciunii dacă era păstrată pentru a doua zi, acesta este străină de orice stricăciune, căci oricine a gustat cu evlavie, nu va putea să mai simtă stricăciune”¹³.

Dintre toate imaginile prefigurative vechi-testamentare, referitoare la pâine, ne atrage atenția în mod deosebit cea cunoscută sub denumirea generică de „pâinea pentru punerea înaintea” (קֶחַל הַחֶמְצָה לֶחֶם, *lehem happanim*), potrivit ritualului descris în Legea Veche: „Iar pe masă să pui pâinile punerii înaintea, care se vor afla pururea înaintea Mea” (*Ieșire* 25, 30; 35, 13; 39, 36; *Levitic* 24, 5-6). Simbol de mare expresivitate mesianică, aceste pâini pot fi denumite „pâinile așteptării”, în contrast cu adevărata „Pâine a vieții” (*Ioan* 6, 48), care este Hristos¹⁴. Valoarea lor din punct de vedere tipic rezidă din faptul că sunt însoțite în descrierea ritualului de expresiile: „legământ (așezământ) veșnic” și „sfințenie mare” (*Levitic* 24, 8-9), fiind rânduite de Dumnezeu „în perspectiva împlinirii și înveșnicirii lor în Fiul întrupat, în Hristos, Pâinea Vieții”¹⁵. În aceste pâini ce stăteau necurmat înaintea Domnului, era privit Hristos, Pâinea cea vie, „ce avea să se încorporeze prin Întrupare în Israel [...] erau pentru Dumnezeu, Hristos înainte de Hristos; erau Betleem și Golgota și Cina de

¹¹ D. STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune...*, p. 179.

¹² Pr. Ioan TURCU, „Pâinile așteptării și Hristos – Pâinea Vieții”, *Mitropolia Ardealului*, XXXII (1987), 5, p. 13.

¹³ SFĂNTUL AMBROZIE AL MILANULUI, „Despre Sfintele Taine”, traducere, introducere și note de Pr. prof. dr. Ene Braniște, în: *Scrieri. Partea doua, (Părinți și Scriitori Bisericești)*, 53, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994, p. 21.

¹⁴ I. TURCU, „Pâinile așteptării și Hristos...”, p. 14.

¹⁵ I. TURCU, „Pâinile așteptării și Hristos...”, p. 11.

Taină. [...] În ele Dumnezeu îl străvedea necurmat, ca Jertfă și Pâine a vieții, pe Fiul întrupat”¹⁶.

Ultima prefigurare, dinaintea revelării lui Hristos în pâinea euharistică de la Cina cea de Taină („Acesta este trupul Meu [...]”), de data aceasta nou-testamentară, o constituie minunea înmulțirii pâinilor (*Matei* 14, 13-21; 15, 32-38; *Ioan* 6, 1-13), act prin care Domnul îi pregătește pentru primirea trupului Său – adevărata hrană. În felul acesta, Hristos i-a făcut să guste dintr-o pâine trecătoare, spre a trezi în ei dorința după Trupul Lui de viață făcător. „Le-a dat cu generozitate aceste lucruri mici, pentru ca ei să știe că darul Său suprem va fi gratuit. Le-a dat gratuit, chiar dacă ei ar fi putut să le cumpere, pentru ca să știe că nu li se va cere să plătească un lucru de neprețuit. Căci, dacă ei puteau plăti prețul pâinii, nu puteau plăti prețul trupului”¹⁷.

Pâinea înmulțită de Hristos, este una care anunță comuniunea euharistică – Biserica, în care, sub forma văzută a pâinii, Hristos va da Trupul Său celor ce vor veni la El, unindu-i întredaltă și cu Sine. „Pâinile înmulțite vor deveni simbolul unității participanților. Această masă luată împreună creează un fel de comuniune. Iisus a fost urmat de o gloată eterogenă, dar la despărțirea de El va fi vorba de un grup [...] Împărțirea pâinii și întemeierea unei comunități de credincioși sunt semnul și anticiparea Bisericii ce avea să vină”¹⁸, descoperirea și pregătirea misterului euharistic.

Această pâine nu poate depăși totuși caracterul ei limitat de tip al pâinii euharistice, indiferent cât de sugestivă ar fi ca prefigurare.

„Pâinea pe care a frânt-o Întâiul născut în pustie era consumată și se sfârșea, măcar că o înmulțea. Dar el a frânt o nouă pâine, pe care n-o vor sfârși nici toate neamurile și semințiile. Au fost consumate cele șapte pâini pe care le-a frânt El și s-au sfârșit ca și cele cincii. Dar pâinea cea una pe care a frânt-o El a biruit zidirea, căci oricât s-ar împărți, ea se înmulțește mereu [...] pâinea cea una pe care a frânt-o nu are hotar”¹⁹.

Cuvintele rostite de Hristos în urma înmulțirii pâinilor din pustiu: „Eu sunt pâinea cea vie, care s-a pogorât din cer” (*Ioan* 6, 51), descoperă semnificația pâinii celei noi. Hristos a adus în lume, în cele din urmă, pâinea supremă a trupului Său, care încheie șirul profetic-prefigurativ și împlinește toate celelalte pâini. În pâinea euharistică, El Însuși devine prezent, real și substanțial.

¹⁶ I. TURCU, „Pâinile așteptării și Hristos...”, p. 13.

¹⁷ C. NICOLESCU, „O teologie a hranei și hrânirii la Sfântul Efreem Sirul. Partea a treia...”, p. 42.

¹⁸ M. COCAGNAC, *Simbolurile biblice*, pp. 162-163.

¹⁹ D. STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune...*, p. 179.

Pâinea și experiența prezenței lui Hristos în viața Bisericii

Scriptura Noului Testament menționează utilizarea pâinii euharistice de către Biserică, în comunitatea liturgică a primilor creștini, punând-o în relație simbolico-mistică cu trupul Domnului. Conștiința liturgic-euharistică primară a creștinului era legată fundamental de identitatea pâinii ca trup hristic. Viața celor care aderaseră, prin Botez, la comunitatea creștină, proaspăt înființată la Ierusalim în ziua Cincizecimii, se concentra liturgic pe un act de maximă relevanță: „frângerea pâinii” (gr. *ἡ κλάσις τοῦ ἄρτου*; lat. *fractio panis*): „Și stăruiau în învățătura apostolilor și în împărțășire, în frângerea pâinii și în rugăciuni” (*Faptele Apostolilor* 2, 42).

Viața primelor comunități creștine este caracterizată de acest gest ritual, fundamental pentru descrierea unei activități liturgice orientată spre Hristos. Dimensiunea cultică a comunităților creștine, concretizată în „frângerea pâinii”, este atestată în majoritatea scrierilor Noului Testament și în literatura patristică. „Ori de câte ori în Noul Testament se întâlnesc cuvintele *a rupe, a frânge* (*κατακλάω, κλάσις, κλάσμα*) ele sunt puse în legătură cu pâinea”²⁰.

Termenii se întâlnesc în multe scrieri nou-testamentare, în contexte diferite:

- În relatarea minunii înmulțirii pâinilor și peștilor:

„Καὶ κελεύσας τοὺς ὄχλους ἀνακλιθῆναι ἐπὶ τοὺς χόρτους, λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανόν, εὐλόγησεν, καὶ κλάσας ἔδωκεν τοῖς μαθηταῖς τοὺς ἄρτους, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ὄχλοις” (*Matei* 14, 19 și locurile paralele *Matei* 15, 36; *Marcu* 6, 41; 8, 6, 19; *Luca* 9, 16).

- La Cina cea de Taină:

„Ἐσθιόντων δὲ αὐτῶν, λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασεν καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἶπεν, Λάβετε, φάγετε· τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά μου” (*Matei* 26, 26 și locurile paralele *Marcu* 14, 22; *Luca* 22, 19; *1 Corinteni* 11, 24).

- La întâlnirea Mântuitorului în Emaus cu ucenicii Luca și Cleopa:

„Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κατακλιθῆναι αὐτὸν μετ’ αὐτῶν, λαβὼν τὸν ἄρτον εὐλόγησεν, καὶ κλάσας ἐπέδιδου αὐτοῖς” (*Luca* 24, 30); în practica Bisericii primare: „Ἦσαν δὲ προσκαρτεροῦντες τῇ διδαχῇ τῶν ἀποστόλων καὶ τῇ κοινωνίᾳ, καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαῖς” (*Faptele Apostolilor* 2, 42).

- În noaptea petrecută la Troa de Sfântul Apostol Pavel:

„Ἐν δὲ τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων, συνηγμένων τῶν μαθητῶν κλάσαι ἄρτον, ὁ Παῦλος διελέγετο αὐτοῖς, μέλλων ἐξίεναί τῃ ἐπαύριον, παρέτεινέν τε τὸν λόγον μέχρι μεσονυκτίου” (*Faptele Apostolilor* 20, 7).

²⁰ Dr. Constantin PREDĂ, *Credința și viața Bisericii primare. O analiză a Faptelor Apostolilor*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2002, p. 124.

- În timpul călătoriei Sfântului Apostol Pavel pe mare:

„Εἰπὼν δὲ ταῦτα, καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαρίστησεν τῷ θεῷ ἐνώπιον πάντων καὶ κλάσας ἤρξατο ἐσθίειν” (*Faptele Apostolilor* 27, 35).

În toate aceste texte se remarcă „o anumită insistență care se pune pe *frângerea pâinii*, astfel încât acest gest a dat numele celui mai practicat rit liturgic. [...] Acest fapt ne invită să credem că o astfel de expresie are o valoare mult mai mare decât cel al simplului act material de a rupe și distribui pâinea mai multor persoane”²¹. Conform terminologiei Noului Testament „expresia *frângerea pâinii* nu se referă la o simplă masă comunitară, ci la Euharistia celebrată în timpul unei comensalități, potrivit obișnuinței Bisericii primare”²², în care prezența lui Hristos este trăită cu deplină conștiință.

Un amănunt demn de luat în considerare, în contextul gestului ritual al frângerii pâinii, îl constituie faptul că aceasta era săvârșită cu bucurie: „În fiecare zi...luau împreună hrana într-o bucurie” (*Faptele Apostolilor* 2, 46). Este vorba de bucuria creștinilor justificată de prezența lui Dumnezeu în cadrul comunității euharistice, potrivit spuselor Mântuitorului, Care le făgăduia că „va fi cu ei până la sfârșitul veacurilor” (*Matei* 28, 20). Este motivul pentru care Sfinții Apostoli, după înălțarea la cer a Domnului, „s-au întors în Ierusalim cu bucurie mare” (*Luca* 24, 52), știind că „Domnul lucrează cu ei” (*Marcu* 16, 20).

Experiența acestei bucurii, motivată de realismul prezenței lui Hristos, prin gestul sacramental al frângerii pâinii de către primii creștini, devine „o experiență paradigmatică pentru viața creștinilor dintotdeauna și de pretutindeni”²³. Dezvoltarea ulterioară a riturilor euharistice a păstrat conștiința prezenței neîntrerupte a trupului înviat și înălțat al Mântuitorului în Biserică.

Prezența ipostatică a lui Hristos în Euharistie. Modul prezenței

În Sfânta Scriptură, Hristos Însuși descoperă dimensiunea reală a prezenței Sale în pâinea euharistică, identificând pâinea Noului Legământ cu trupul Său cel real: „Pâinea pe care Eu o voi da pentru viața lumii este trupul Meu [...]. Deci iudeii se certau între ei, zicând: Cum poate Acesta să ne dea trupul Lui să-L mâncăm? Și le-a zis Iisus: Adevărat, adevărat vă zic vouă, dacă nu veți mânca

²¹ C. PEDA, *Credința și viața Bisericii primare...*, p. 124.

²² C. PEDA, *Credința și viața Bisericii primare...*, p. 128.

²³ C. PEDA, *Credința și viața Bisericii primare...*, p. 129.

trupul Fiului Omului nu veți avea viață în voi” (Ioan 6, 51-53). Aceeași prezență este exprimată și în cuvintele de instituire a Sfintei Euharistii: „Luați, mâncați acesta este trupul Meu [...]” (Matei 26, 26; Marcu 14, 22; Luca 22, 19; 1 Corinteni 10, 16; 11, 24). În rânduiala actuală a Sfintei Liturghii, Biserica mărturisește realismul acestei prezențe: „De asemenea, cred că acesta este Însuși Preacuratul Tău Trup [...]”²⁴.

Cuvintele Mântuitorului, rostite într-un cadru euharistic anticipativ, nu sunt nici metaforice, nici simbolice, nici alegorice, ci trebuie interpretate în sensul lor propriu, chiar dacă trimit către o realitate tainică și greu de pătruns cu mintea, după cum au constatat cei ce le-au auzit: „Greu este cuvântul acesta! Cine poate să-l asculte?” (Ioan 6, 60). Împrejurările în care au fost rostite, exclud orice raportare figurată. Departe de a infirma cele spuse, cu toate nedumeririle și întrebările celor prezenți, Hristos „persistă în sensul literal al cuvintelor Sale”²⁵.

Sensul pronumelui demonstrativ „acesta” (gr. *τοῦτο*) face referire în sens strict la pâinea întrebuițată de Hristos la Cina cea de Taină (Matei 26, 26), devenită Trup al Său. În contextul euharistic al Cinei, este exclus orice înțeles figurat, tipologic sau analogic.

„După o regulă elementară de interpretare, cuvintele unui text trebuie luate în înțelesul lor propriu, pe care îl au în chip natural în context și în legătura ideilor, atâta vreme cât nu există motive serioase să se recurgă la înțelesul metaforic, despre care însuși textul și nexul ideilor să dea oarecare indicații [...] Iar dacă adevărul exprimat prin aceste cuvinte depășește înțelegerea omenească, faptul acesta nu poate fi un motiv de ocolire a sensului propriu evident al expresiilor [...] e vorba de adevăruri revelate, prin ființa lor mai presus de minte. [...] Într-o astfel de împrejurare, când (Hristos) Se despărțea de Apostoli și când le lămuria temelia Legii Noi, nici nu putea vorbi figurat, ci numind toate lucrurile cu numele lor propriu și adevărat”²⁶.

Tradiția patristică confirmă categoric dogma realismului prezenței lui Hristos în Euharistie. Pâinea prefăcută euharistic nu reprezintă tipul trupului lui Hristos, ci însuși trupul îndumnezeit al Său:

„Cine va îndrăzni să se îndoiască de asta, o dată ce Însuși Domnul a spus: *Acesta este trupul Meu*. În chipul pâinii ți se dă trupul, iar în chipul vinului ți se dă sângele, ca să ajungi prin împărtășirea cu trupul și cu sângele lui Hristos, unit într-un singur trup și sânge cu El. [...] Nu te uita, deci, la pâine și la vin ca la pâine și vin obișnuite. Ele,

²⁴ „Rugăciunile dinainte de împărtășire”, în: *Liturghier*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2012, p. 189.

²⁵ Prof. Hristu ANDRUTSOS, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe Răsăritene*, Sibiu, Ed. Tipografiei Arhidiecezane, 1930, p. 369.

²⁶ *Teologia Dogmatică și Simbolică*, vol. II, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1958, pp. 878-879.

potrivit hotărârii Stăpânului, sunt trup și sânge al lui Hristos. Chiar dacă simțirea te îndeamnă să gândești așa, totuși crezi că să-ți dea certitudinea faptului. Să nu judeci taina după gustare, ci, neîndoindu-te, încredințează-te prin credință că ai fost învrednicit de trupul și sângele lui Hristos”²⁷.

În secolul al II-lea, Sfântul Ignatie, scria împotriva docheților, care, respingând valoarea trupului și Întruparea lui Hristos, negau prezența Sa reală cu trupul în Euharistie: „De Euharistie și de rugăciune se depărtează (docheții), pentru a nu mărturisi că Euharistia este trupul Mântuitorului nostru Iisus Hristos, trupul care a pățimit pentru păcatele noastre și pe care Tatăl, cu bunătatea Sa, L-a înviat”²⁸.

Izvoare de mare importanță pentru reconstituirea realismului euharistic, așa cum era înțeles în primele veacuri, rămân scrierile apologetice ale Sfântului Iustin Martirul și Filosoful:

„Hrana aceasta se numește la noi euharistie. Nimeni nu poate participa la ea decât numai cel care a trecut prin baia iertării păcatelor și a renașterii. Căci noi nu primim acestea ca pe o pâine comună. Ci, după cum Iisus Hristos, Mântuitorul nostru, a avut în vederea mântuirii noastre și trup și sânge, tot astfel și hrana (pâinea) transformată în euharistie, am fost învățați că este trupul Acelui Iisus întrupat”²⁹.

În secolul al III-lea Origen insistă asupra atitudinii pe care creștinii trebuiau să o păstreze în adunările de cult față de pâinea euharistică, ca față de trupul real al Domnului: „Vreau să vă îndemn pe toți care luați parte la Sfintele Taine, să primiți cu grijă respectoasă Trupul Domnului, când vă este oferit, de teamă ca nici o fărâmbă și nici o bucățică din comoara (pâinea) sfințită să nu fie pierdută. Căci pe bună dreptate ați fi considerați vinovați dacă prin nepăsarea voastră s-ar pierde ceva din toate acestea”³⁰. În același context Sfântul Chiril al Ierusalimului recomanda atenție sporită în momentul împărtășirii: „Când te apropii deci să te împărtășești, nu te apropia cu palmele întinse, nici cu degetele răsfirate; dimpotrivă, fă mâna stângă tron mînii drepte, ca una ce are să primească pe

²⁷ SFÂNTUL CHIRIL AL IERUSALIMULUI, *Cateheze*, traducere de Pr. prof. Dumitru Fecioru, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2003, pp. 355-356.

²⁸ SFÂNTUL IGNATIE TEOFORUL, „Epistola către Smirneni”, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, traducere, note și indice de Pr. D. Fecioru, (*Părinți și Scriitori Bisericești*, 1), București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1979, p. 184.

²⁹ SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOSOFUL, „Apologia Întâia”, în: *Apologeti de Limbă Greacă*, traducere, introducere, note și indice de Pr. Prof. T. Bodogae, Pr. Prof. Olimp Căciulă, Pr. Prof. D. Fecioru, (*Părinți și Scriitori Bisericești*, 2), București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1980, p. 94.

³⁰ ORIGEN, „Omilia la Cartea Ieșirii. Omilia XIII”, în: *Scrieri Alese. Partea Întia*, traducere de Pr. prof. T. Bodogae, Pr. prof. Nicolae Neaga și Zorica Lațcu, studiu introductiv și note de Pr. prof. Teodor Bodogae, (*Părinți și Scriitori Bisericești*, 6), București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1981, p. 126.

împăratul. Fă-ți căuș palma și primește Trupul lui Hristos [...] împărtășește-te, având grijă să nu pierzi ceva din el”³¹.

Pentru a înlătura orice confuzie referitoare la realitatea acestei prezențe, teologia răsăriteană exprimă natura trupului euharistic. Trupul lui Hristos prezent real în Euharistie este același trup cu care S-a unit ipostatic Dumnezeu-Fiul, în momentul Întropării. „Este trupul care s-a zămislit de la Duhul Sfânt și s-a născut din Sfânta Fecioară, trupul care a primit chinuri și umiliri, trupul prin care ne-a răscumpărat răstignindu-se pe Golgota, care a înviat a treia zi, s-a înălțat la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui”³². Credincioșii se împărtășesc cu „trupul istoric al lui Iisus, așa cum a trăit, a murit și a înviat [...] care a primit toate suferințele, ocările și batjocurile, trupul răstignit și înjunghiat, care a dat lui Ponțiu Pilat mărturia cea bună, cel pălmuit, încununat cu spini, scuipat, adăpat cu fiere”³³.

Fundamentul prezenței trupului lui Hristos în Sfânta Euharistie este revelat în Scriptura Nouului Testament: „De câte ori mâncați această pâine și beți acest pahar moartea Domnului vestiți, până la venirea Lui” (*1 Corinteni* 11, 26). Această vestire este înțeleasă ca trăire de către noi a morții și învierii Domnului. „Hristos este real prezent cu trupul și cu sângele Său jertfit și înviat în Euharistie, pentru că numai prin aceasta putem muri și învia și noi împreună cu El [...] Fără dependența mântuirii noastre de împreună-moarte și înviere cu Hristos, nu ar fi necesară prezența Domnului în noi cu trupul Său jertfit și înviat, deci nu ar fi necesară Euharistia”³⁴.

Modul prezenței reale a Mântuitorului Hristos în Euharistie rămâne însă o realitate învăluită în taină, primită doar prin credință. Devenită sensibilă sub forma pâinii (și a vinului) Sfintei Euharistii, prezența lui Hristos în mod real în mijlocul credincioșilor este considerată o continuare și prelungire a misterului Întropării³⁵.

Pe întreg parcursul Sfintei Liturghii există mai multe grade ale prezenței lui Hristos, înaintea epiclezei euharistice, toate culminând cu prefacerea tuturor prezențelor nedepline în cea totală sau desăvârșită a trupului lui Hristos îndumnezeit.

„Hristos nu e prezent în Sfânta Liturghie numai din momentul prefacerii pâinii și vinului în Trupul și Sângele Lui. Din acest moment începe o prezență a Lui, ca a Celui ce Se unește cu noi după ce Și-a terminat lucrarea Sa mântuitoare pe pământ și se află înălțat la cer, prin chipul pâinii și vinului. Dar până la această

³¹ SFÂNTUL CHIRIL AL IERUSALIMULUI, *Cateheze*, p. 366.

³² Pr. Petre VINTILESCU, *Liturghierul explicat*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1998, p. 248.

³³ Panayotis NELLAS, *Omul – animal îndumnezeit*, studiu introductiv și traducere de diac. Ioan I. Ică jr., Sibiu, Ed. Deisis, 2009, p. 145.

³⁴ Pr. Prof. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2003, p. 100.

³⁵ P. VINTILESCU, *Liturghierul explicat*, p. 248.

unire, El ne face oarecum contemporani cu Sine în drumul Său împlinit pe pământ pentru noi, sau Se face oarecum El contemporan cu noi în acest drum străbătut de El”³⁶.

Prezența Mântuitorului poate fi împărțită, în special, în trei momente mai importante: începând de la Proscomidie, până la vohodul mic, Hristos este prezent în mod *tipic-simbolic*, de la vohodul mic și până la prefacere în mod *simbolico-mistic*, iar în urma prefacerii euharistice este prezent în chip *real și substanțial*³⁷. Cu toate acestea, în virtutea lucrării continue a lui Hristos, cu trupul Său, în Biserică, până la sfârșitul veacurilor, gradele prezenței Sale euharistice se succed, iar uneori se și suprapun. „În Hristos cel etern e lucrător trecutul, dar și prezentul și viitorul, între care distanțele au dispărut”³⁸.

Toate actele sacramentale pe care le săvârșește preotul la Proscomidie, începând de la scoaterea Sfântului Agneț și până la acoperirea Cinstitelor Daruri, exprimă simbolic prezența lui Hristos. Potrivit sensului tipic-simbolic, proscomidia este înțeleasă nu numai ca o pregătire a darurilor ce vor fi prefăcute, ci și ca o anumită

„prodacere sau protoprezență a lui Hristos cel jertfit. [...] Proscomidia se săvârșește pe baza faptului împlinit al întrupării și răstignirii lui Hristos, și acest Hristos întrupat și răstignit continuă să fie cu cei ce cred în El. Gândirea preotului la acest Hristos provoacă o anumită prezență a Lui, deci o prezență printr-o anumită lucrare specială a Lui chiar în Proscomidie, fără ca această lucrare să producă o prefacere a pâinii și vinului în Trupul și Sângele Lui. Dacă simpla rugăciune către Hristos ne pune într-un fel de legătură cu El, cu atât mai mult actele Proscomidiei. Dacă chiar și numai în icoană este o anumită prezență lucrătoare a lui Hristos, cu atât mai mult trebuie să fie în Proscomidie, numită și ea *chip și icoană* a lui Hristos”³⁹.

Cea mai expresivă imagine a prezenței lui Hristos, descoperită în lucrarea și simbolismul Proscomidiei, este redată în secolul al XV-lea de Sfântul Simeon al Tesalonicului:

„Prin acest dumnezeiesc chip și lucru al sfintei proscomidii vedem pe trupul lui Iisus și pe toată Una Biserica ca avându-L pe Dânsul în mijloc, lumina cea adevărată și viața cea veșnică, luminată și păzită de Dânsul. El este în mijloc prin Agneț, iar Maica Lui de-a dreapta prin miridă, sfinții și îngerii de-a stânga, și dedesubt toată adunarea a celor binecredincioși care au crezut într-Însul. Aceasta este Taina cea mare. Dumnezeu între oameni, Dumnezeu în mijlocul dumnezeilor care se

³⁶ D. STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune...*, p. 182.

³⁷ Pr. dr. Gheorghe ISPAS, *Euharistia – taina unității Bisericii*, București, Ed. Basilica, 2008, p. 68.

³⁸ D. STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune...*, p. 186.

³⁹ D. STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune...*, pp. 182-184.

îndumnezeiesc de la Cel cu adevărat din fire Dumnezeu, Care S-a întrupat pentru dânșii. Aceasta este împărăția ce va să fie și petrecerea vieții celei veșnice, Dumnezeu cu noi, văzut și împărțit⁴⁰.

În iconomia prezenței divine anticipativ-progresive din timpul Sfintei Liturghii, care culminează cu cea mijlocită de prefacerea euharistică, lucrarea simbolico-mistică a Proscomidiei este caracterizată

„printr-o intensitate mai puțin accentuată a prezenței lucrătoare a lui Hristos. [...] Pâinea a rămas pâine, primind numai calitatea de a fi darul lui Dumnezeu, și de aceea poartă chipul (tipul) Trupului Domnului în prima vârstă, pentru că și acela era dar de la început. [...] De aceea e ca născut de curând și așezat în iesle [...]. Darurile se acoperă, pentru că și atunci era încă acoperită puterea lui Dumnezeu cel întrupat, până ce a venit timpul minunilor⁴¹”.

Prefacerea – modul deplin al prezenței lui Hristos

Gradul cel mai înalt al prezenței Mântuitorului Hristos în Sfânta Liturghie este cel real-mistic, realizat prin intermediul prefacerii pâinii euharistice în Însuși Preacurat Trupul Său. Spre deosebire de celelalte grade ale prezenței Sale, începând din acest moment Hristos este prezent în Euharistie, nu doar spiritual, tipic sau simbolic, ci în mod real și substanțial, prin intermediul unei identități perfecte între materia pâinii euharistice și trupul Fiului lui Dumnezeu, întrupat și jertfit pentru mântuirea lumii.

Vechile Liturghii ale Bisericii confirmă credința neîntreruptă de veacuri în realitatea prefacerii, ca mod al prezenței lui Hristos. Facem apel la corpusul textelor normative pentru identitatea dogmatico-liturgică a Bisericii Ortodoxe, în ceea ce privește această realitate sacramentală. Sintezele patristice și neopatrstice, având la bază interpretarea experienței ecleziale, în dimensiunea ei mistică și liturgică, ne sunt călăuze în acest domeniu. Totodată, textul vechilor epicleze, aparținând paleoanaforalelor, anaforalelor de tip alexandrin, antiohian sau siro-oriental, sunt fundamentale pentru studiul de față.

Un prim text îl reprezintă *Constituțiile Sfinților Apostoli prin Clement*, apărut în Antiohia pe la anul 380:

„Și Te rugăm să privești cu bunăvoință peste darurile acestea puse înaintea Ta, Dumnezeule...și să trimiți peste jertfa aceasta pe Duhul Tău Cel sfânt...ca să arate

⁴⁰ SFĂNTUL SIMEON AL TESALONICULUI, „Despre Sfânta Liturghie”, în: *Tratat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe, după principiile puse de Domnul nostru Iisus Hristos și urmașii Săi*, vol. 1, (*Din frumusețile viețuirii creștine*, 2), trad. rom. de Toma Teodorescu, Prot. Grichentie Natu (ed.), Suceava, Ed. Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, 2002, p. 147.

⁴¹ D. STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune...*, p. 185

[*apophne*] această pâine Trupul Hristosului Tău”⁴².

Un alt text de referință îl constituie *Euchologion-ul egiptean al lui Serapion din Thmuis* (secolul al IV-lea):

„Să vină, Dumnezeu al adevărului, Cuvântul Tău Sfânt peste pâinea aceasta, ca să se facă pâinea Trup al Cuvântului”⁴³.

Anaforalele alexandrine și antiohiene întăresc realismul prefacerii:

Anaforaua greacă a Evanghelistului Marcu:

„Doamne, Dumnezeul nostru, [...] privește peste noi și trimite peste pâinile acestea (și peste paharele acestea) pe Duhul Tău Cel Sfânt [...] ca să facă pâinea Trup (iar paharul Sânge) al Noului Legământ al Însuși Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului și Atoateîmpăratului nostru Iisus Hristos [...]”.

Anaforaua coptă [sahidică] a Sfântului Chiril al Alexandriei:

„Și trimite din înălțimea Ta cea sfântă [...] pe Mângâietorul, Duhul Tău Cel Sfânt, [...] să facă pâinea aceasta sfântul Trup al lui Hristos (iar acest pahar scumpul Sânge) al Noului Legământ, al Însuși Domnului Dumnezeului, Mântuitorului și Împăratului nostru al tuturor, Iisus Hristos [...]”.

Anaforaua alexandrină greacă a Sfântului Vasile cel Mare:

„Cerem și ne rugăm Ție, Iubitorule de oameni, [...] să vină pentru bunăvoirea bunătății Tale Duhul Tău Cel Sfânt peste noi, robii Tăi, și peste darurile acestea ce stau înaintea, să le sfințească și să le arate sfinte ale sfințelor și să facă pâinea aceasta să devină sfântul Trup al Însuși Domnului și Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos [...]”.

Anaforaua siriacă a celor doisprezece Apostoli:

„Încă Te chemăm, Doamne Atoateîitorule, [...] ca să trimiți Duhul Tău Cel Sfânt peste aceste ofrande ce sunt puse înainte. Și arată aceasta pâine cinstitul Trup al Domnului nostru Iisus Hristos [...]”.

⁴² Diac. Ioan I. Ică jr., *Canonul Ortodoxiei I. Canonul apostolic al primelor secole*, Sibiu, Ed. Deisis/Stavropoleos, 2008, p. 751.

⁴³ I.I. Ică jr., *Canonul Ortodoxiei I...*, p. 872.

Anaforaua Sfântului Iacob, fratele Domnului:

„Trimite, Stăpâne, Însuși Preasfântul Tău Duh peste noi și peste aceste sfinte daruri ce stau înainte, [...] să vină și să sfințească prin aceasta sfântul Trup al lui Hristos [...]”.

Euchologionul bizantin Barberini graecus 336 (secolul al VIII-lea):

„Punând înainte cele ce inchipuiesc [*ta antitypa*] Sfântul Trup și Sânge al Hristosului Tău, Ție ne rugăm [...] să vină Duhul Tău Cel Sfânt peste noi și peste darurile acestea ce sunt puse înainte și să le binecuvinteze și să le sfințească și să le arate [*anadexai*] pâinea aceasta Însuși scumpul Trup al Domnului și Dumnezeuului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos [...]”.

Anaforaua Sfântului Ioan Hrisostom:

„Trimite Duhul Tău Cel Sfânt peste noi și peste aceste daruri care stau înainte și fă pâinea aceasta scump Trupul Hristosului Tău, *prefăcând-o* cu Duhul Tău Cel Sfânt, Amin!”⁴⁴

Credința Bisericii cu privire la realitatea prefacerii pâinii euharistice în Trupul lui Hristos este sintetizată în „Mărturisirea” lui Dositei al Ierusalimului, care înlătură orice expresie echivocă, ambiguă sau neclară cu privire la adevărul exprimat de termenii întrebuițați:

„Credem că în această lucrare sfântă (Taina Euharistiei), Domnul nostru Iisus Hristos este prezent adevărat și real, încât după sfințirea pâinii [...] pâinea adică *se schimbă, se prefăce, se transformă* în Însuși adevărat Trupul Domnului, [...] nu într-un mod simbolic, nici într-un mod figurat, nici într-un mod spiritual [...], ci pâinea devine cu adevărat, real și ființial, însuși Trupul adevărat al Domnului”⁴⁵.

Prefacerea euharistică, redată prin termenii consacrați ai Sfinților Părinți – *μεταβάλλεσθαι, μεταποιεῖσθαι* ș.a., exprimă în modul cel mai precis o acțiune de natură ontologică. Termenii aceștia fac trimitere către o nouă apariție a lui Hristos, ca în actul Întrupării, prin această operă de prefăcere, Sfânta Euharistie devenind o prelungire a Întrupării Domnului. Actul prefacerii, ca act euharistic, este legat direct de actul Întrupării Mântuitorului, într-un fel condiționând realitatea Întrupării de cea a prefacerii euharistice. „Euharistia are realismul sau simbolismul Întrupării, a cărei prelungire este. Dacă trupul euharistic nu e real, atunci nici Întruparea nu a

⁴⁴ I.I. Ică jr, *Canonul Ortodoxiei I...*, pp. 883-926.

⁴⁵ *Teologia Dogmatică și Simbolică*, vol. II, p. 884.

fost reală”⁴⁶. Înțelegem de ce Sfântul Grigorie de Nazianz întrebuițează termenul „μεταποιέω” atât pentru îndumnezeirea trupului lui Hristos în momentul Întrupării, cât și pentru prefacerea pâinii euharistice, „ceea ce înseamnă că ambele evenimente, adică Întruparea și prefacerea euharistică au aceeași ontologie, pentru că se referă la aceeași prezență exprimată prin același cuvânt, în momente diferite”⁴⁷.

Exprimând realitatea prefacerii euharistice, Tradiția patristică face referire mai puțin la modul în care se realizează aceasta. Părinții Bisericii, deși presupun prefacerea, n-o formulează de la început clar și determinat, prin explicații dogmatico-filosofice. Dacă, prin limbajul curent este cu neputință a exprima adevăruri și taine mai presus de înțelegerea minții omenești, Sfinții Părinți recurg la cel simbolic, analogic, exprimând prin acesta puterea lui Dumnezeu, care biruiește rânduiala firii:

„Dacă cerul, pământul, apa, focul, aerul și toată podoaba lor s-au alcătuit prin Cuvântul Domnului și chiar această ființă faimoasă, omul; dacă, voind, Însuși Dumnezeu Cuvântul S-a făcut om [...] nu poate oare să facă pâinea corp al Său. [...] După cum în chip natural, prin mâncare, pâinea [...] se prefacă în corpul celui care mănâncă [...] și nu devine alt corp decât corpul celui mai dinainte, tot astfel și pâinea punerii înainte (euharistică) [...] prin invocarea și pogorârea Sfântului Duh se prefacă în chip supranatural în corpul lui Hristos și nu sunt doi, ci unul și același”⁴⁸.

Chiar și așa, analogiile, nereprezentând în sine raționalizări ale misterului euharistic, ci mai mult expresii ale credinței în realitatea prefacerii, apropie mintea de mister, dar nu-l lămurește și nu-l explică rațional⁴⁹:

„Și acum mă întrebi cum pâinea se face corpul lui Hristos? [...] Sfântul Duh se coboară peste ele și face pe acelea ce sunt mai presus de cuvânt și de cuget. [...] Face, prin cele obișnuite ale firii, pe cele mai presus de fire. [...] Ca să cauți să afli chipul în care se fac acestea, îți este de ajuns să auzi că se fac prin Duhul Sfânt, după cum Domnul și-a făcut prin Duhul Sfânt, Lui și în El Însuși, trup din Sfânta Născătoare de Dumnezeu. Mai mult nu cunoaștem, [...] modul în care se prefacă nu se poate cerceta”⁵⁰.

Începând de la Sfântul Irineu și Chiril al Ierusalimului se va adopta o terminologie mai elaborată în vederea pătrunderii misterului euharistic. Prefacerea este exprimată fie pasiv, prin termeni precum: *a deveni, a se schimba, a se prefacă* (gr. *γίνεσθαι, μεταβάλλεσθαι, μεταστοιχειοῦσθαι, μεταποιεῖσθαι*; lat.

⁴⁶ Pr. Prof. Ioan G. COMAN, „Sfânta Euharistie în concepția vechilor-catolici și poziția Bisericii Ortodoxe în această problemă”, *Orthodoxia*, XLIX (1967), 3, pp. 333-334.

⁴⁷ I.G. COMAN, „Sfânta Euharistie...”, p. 335.

⁴⁸ SFÂNTUL IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, București, Ed. Scripta, 1993, pp. 165-166.

⁴⁹ *Teologia Dogmatică și Simbolică*, vol. II, p. 882.

⁵⁰ SFÂNTUL IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, pp. 165-166.

fieri, converti), fie activ, ca: *a face, a transforma, a preface* (gr. ποιῆν, μεταποιῆν, μετασκευάζειν, μεταρρυθμιζειν, μεταστοιχειοῦν; lat. *transfigurare, conficere, mutare, convertere, transfere*), termenii regăsindu-se mai ales începând cu secolul IV, în lucrările unor mari Sfinți Părinți, precum: Atanasie cel Mare, Teodoret al Cirului, Grigorie de Nyssa, Ioan Gură de Aur ș.a.⁵¹

Modul prefacerii. Symbolism și realism liturgic în pâinea euharistică

Teologia ortodoxă, nefortând misterul prefacerii prin incursiuni raționaliste și scolastice, totuși nu ocolește abordarea unei explicații, în limitele impuse de puterea omenească de înțelegere. Cheia pătrunderii tainei stă în strânsă legătură cu înțelegerea lucrării lui Hristos și a Duhului Sfânt asupra trupului pe care Fiul lui Dumnezeu l-a asumat prin Întrupare și pe care l-a îndumnezeit și l-a transfigurat ontologic. Pâinea euharistică, prefăcută în Trupul lui Hristos, rămâne perceptibilă sensibil numai la suprafață ca pâine obișnuită, întrucât trupul omenesc transfigurat al lui Hristos, transfigurează și „fundamentul ontologic al pâinii”⁵².

Imperceptibilitatea simțuală a prefacerii ține de faptul că pâinea nu-și pierde proprietățile materiale, fizice și chimice, trăsăturile ei caracteristice rămânând în continuare aceleași: mirosul, gustul, aspectul sau culoarea. Definiția cea mai concisă a acestei taine este că „minunea prefacerii Sfințelor Daruri nu este una fizică, ci metafizică”⁵³, adică dincolo de limitele lumii create. Oricât de greu este de înțeles, în urma prefacerii pâinea euharistică nu mai este o simplă pâine, nu mai are fundamentul ei independent. Puterea lucrătoare a Duhului Sfânt din trupul lui Hristos face ca acesta să se extindă în elementele euharistice, încât „să nu mai rămână din ele, distincte de El, decât chipurile lor”⁵⁴.

Interpretând termenul *μεταβολή*, părintele Serghei Bulgakov propune o serie de echivalenți, care corespund mai precis sensului originalului grecesc: *preschimbare, transmutare sau transpunere*, termeni care fac să se înțeleagă mai precis că acest fenomen nu vizează „schimbarea unei esențe materiale în alta, în limitele lumii fizice, ci unirea a două lumi, a două domenii ale firii separate între ele: un transcensus metafizic”⁵⁵.

„Pâinea și vinul, ca elemente ale lumii acesteia, rămân fără nici o schimbare sau modificare, numai că nu-și mai aparțin lor și nici lumii acesteia, ci preamăritului

⁵¹ H. ANDRUTSOS, *Dogmatica Bisericii Ortodoxe Răsăritene*, pp. 375-377.

⁵² D. STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune...*, p. 442.

⁵³ S. BULGAKOV, *Dogma Euharistică*, pp. 5-6.

⁵⁴ D. STĂNILOAE, *Spiritualitate și comuniune...*, p. 525.

⁵⁵ S. BULGAKOV, *Dogma Euharistică*, p. 9.

corp duhovnicesc al lui Hristos. [...] Aparțin acum transcoscimității corporalității Sale preamărite, fără însă ca să-și piardă propria lor fire în această lume”⁵⁶.

Supusă raționalizării și dezbaterii filosofice, prezența reală a lui Hristos în pâinea euharistică, mijlocită prin prefacere, continuă să rămână o taină mai presus de înțelegere, asemenea misterului Întrupării, cu care relaționează la nivel ontologic. Neacceptarea tainei prin credință și încercările excesive de a explica rațional-scolastic ceea ce nu poate fi explicat, au condus la denaturarea percepției realismului euharistic. Pentru lumea protestantă, având la bază principiile aristotelice și tomiste ale teoriei apusene a transsubstanțierii, pâinea euharistică rămâne doar un simbol al trupului lui Hristos și o prezență a Lui de natură pur spirituală.

Prefacerea pâinii în trupul lui Hristos, în Taina Euharistiei, este și va rămâne în Ortodoxie o realitate. Totodată, această prezență reală este mijlocită simbolic, prin chipul sensibil al pâinii euharistice. Realitatea simbolico-mistică cuprinsă în Euharistie implică revelarea valorii simbolului pentru viața liturgică creștină, ca mod de prezență a lui Dumnezeu și de actualizare reală a ceea ce transcende materialitatea sa.

Definit generic, simbolul este cel care permite omului să sesizeze lucruri pe care rațiunea nu le poate defini. El extinde câmpul conștiinței într-un domeniu în care măsura exactă nu poate fi folosită. Ceea ce numim „simbol” reprezintă un lucru care, chiar dacă este întâlnit în viața de toate zilele, posedă implicații ce se adaugă peste semnificațiile evidente și convenționale. Recursul la simbol constituie modalitatea sigură pentru obiectivizarea conceptelor pe care nu le putem înțelege în totalitate⁵⁷.

Înzestrat cu rolul de a comunica realitatea dumnezeiască, simbolul liturgic exprimă la nivel material misterul unic divin, proiectându-l conform modului omenesc de percepere și reprezentare a realității suprasensibile. Omul liturgic care participă prin cult la universul divin inteligibil, dar este angajat și în lumea sensibilă poate percepe această realitate prin semnul (simbolul) sacramental⁵⁸. În condițiile existenței spațio-temporale, tot ceea ce trece dincolo de realitatea fizică, de experiență și de cunoașterea discursivă este accesibilă numai prin simbol. Grație funcției sale de evocare și revelare a unei realități transcendente, inaccesibile unei alte modalități de cunoaștere⁵⁹, simbolul devine fundamental pentru spațiul liturgic. În cult simbolul reprezintă forma indispensabilă de exprimare și trăire

⁵⁶ S. BULGAKOV, *Dogma Euharistică*, pp. 56-57.

⁵⁷ Jean CHEVALIER, Alain GHEERBRANT, *Dicționar de simboluri*, vol. 1, București, Ed. Artemis, 1993, pp. 13-16, 39-45 ș.u.

⁵⁸ René BORNERT, *Les commentaires byzantins de la Divine Liturgie du VII-e au XV-e siècle*, Paris, Institut Francais d'Études Byzantines, 1966, p. 67.

⁵⁹ Jean BORELLA, *Criza simbolismului religios*, Iași, Ed. Institutului European, 1995, p. 209.

a prezenței lui Dumnezeu. Limbajul simbolic este limbajul religiei, „singurul limbaj adecvat de exprimare de către individ a trăirii psihice, imediate și absolut certe a lui Dumnezeu”⁶⁰.

Spre deosebire de alți termeni din sfera semantică a simbolului – *chip, umbră, prefigurare/preînchipuire, semn* ș.a. , simbolismul liturgic patristic revelează o prezență a realităților dumnezeiești, la nivel real și actual. Prezența lui Hristos în Euharistie este cu totul reală, pâinea euharistică nefiind înțeleasă ca simbol al trupului lui Hristos, ci ca trup real al Său. Însă semnificația simbolului, așa cum este exprimată în Răsăritul creștin, este legată fundamental de realitatea pe care o descoperă. În sfera exegezei patristice simbolul nu înseamnă preînchipuire, ci realitate, bazându-se exclusiv pe identificarea relației între simbolizant și simbolizat. Doar astfel simbolul își descoperă calitatea lui de bază, aceea de „instrument de prezență” și lucrarea sa specifică de prezentificare a realității⁶¹.

În contextul realismului euharistic, simbolul constituie singura posibilitate de exprimare a realității transcendente a trupului pnevmatic al lui Hristos. „Spre deosebire de spațiul cultural, în care realitatea devine simbol și se oprește aici, spațiul liturgic cuprinde succesiunea: realitate-simbol-realitate. Vorbind la obiect, Iisus Hristos istoric devine aici simbol în pâine și vin, pentru ca simbolul în pâine și vin să devină Hristos euharistic”⁶². Întrucât transcendentul divin nu se prezentifică și nu se lasă cunoscută decât prin simbol, realitatea metafizică a prefacerii euharistice poate fi exprimată doar prin mediere simbolică, neîncetând prin aceasta de a rămâne o prezență reală a lui Hristos. În calitatea ei de simbol liturgic, pâinea euharistică devine mediator între neputința rațiunii omenești de a-L cunoaște pe Dumnezeu și posibilitatea experienței comuniunii cu El. Caracterul suprasensibil al pâinii și superioritatea față de materialitatea sa opacă se vedește în faptul că, deși Mântuitorul a folosit simbolul material, a avut în intenție revelarea spiritualului: „Hristos nu ne-a dat nouă ceva material, ci, în lucrurile materiale toate sunt duhovnicești”⁶³. Vizibilitatea simbolului trece întotdeauna în planul secund.

În gândirea mistagogică a Sfântului Maxim Mărturisitorul simbolismul sacramental-liturgic nu se opune realismului euharistic, însă nu constituie nici

⁶⁰ MARIA RĂDUCANU, *Credința creștină ortodoxă, valoare profilactică și terapeutică în psihiatria românească contemporană*, Alba-Iulia, Ed. Reîntregirea, 2011, p. 130.

⁶¹ JEAN BORELLA, *Criza simbolismului religios*, pp. 7, 19 ș.u.

⁶² BARTOLOMEU ANANIA, *Cartea deschisă a împărăției. O însoțire liturgică pentru preoți și mireni*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2007, p. 41.

⁶³ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Scrieri. Partea a treia. Omilii la Matei*, traducere, introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, (*Părinți și Scriitori Bisericești*, 23), București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994, p. 934.

împlinirea realității depline, la nivel eshatologic. „Simbolismul și realismul euharistic, în loc să se excludă reciproc, dimpotrivă se cheamă unul pe altul. Realitatea prezentă în Euharistie este semnul unei plenitudini viitoare [...] Euharistia este, în realitatea sa prezentă, simbolul unei perfecțiuni mai înalte”⁶⁴. Menit să descopere realitatea spirituală și să facă cunoscută prezența lui Dumnezeu, simbolul nu poate întrupa întreagă această realitate. Oricât de real ar fi și oricât de mult ne-ar face părtași realității spirituale, ca orice instrument de cunoaștere, are limitele sale. „Funcția lui constă nu în a ne potoli setea, ci, dimpotrivă, în a o intensifica: *Dă-ne nouă să ne împărtășim cu Tine mai adevărat în ziua cea neînserată a Împărăției Tale [...]*”⁶⁵.

Concluzii

Raportându-se la temeuri scripturistice și patristice, teologia ortodoxă a afirmat întotdeauna realismul euharistic – prezența reală a lui Hristos, cu trupul Său în Euharistie, sub chipul vizibil al pâinii. Trăirea liturgică creștină își regăsește fundamentul său și expresia cea mai înaltă tocmai în afirmarea acestei prezențe. Însă pentru apropierea de realitatea misterului euharistic, medierea material-simbolică rămâne mijlocul cel mai adecvat, cu aplicație profund gnoseologică. Această mijlocire nu este lipsită de valoare, nici nelimitată în revelarea acestei prezențe, reprezentând una dintre căile de urmat spre Realitatea ultimă a acestei lumi – Dumnezeu și Împărăția Sa veșnică.

Prezența lui Hristos în Euharistie rămâne pentru noi o realitate învăluită în taină, primită numai prin credință. „De asemenea, cred că acesta este Însuși Preacuratul Tău Trup [...]”⁶⁶, este mărturia cea mai înaltă a Bisericii despre credința acestei prezențe, până la sfârșitul veacurilor. Rostită înaintea momentului împărtășirii, întărește conștiința în realitatea tainei. „În această prezență reală sub forma pâinii [...] în această primire întru ale Sale a sacrificiilor noastre materiale și spirituale, în această mijlocire a cultului nostru de adorare, în această lucrare și continuare a operei Mântuitorului prin Liturghia Bisericii, se concentrează misterul liturgic adevărat și real”⁶⁷.

Simbolico-mistică și real-substanțială, prezența lui Hristos în Euharistia Bisericii îmbracă semnificație cosmică. În Hristos, toată materia este redimensionată, ridicată și scoasă din lumea acesta, devenind cerul și pământul pline de slava lui Dumnezeu. „Dumnezeiasca Euharistie, pâinea și vinul prefăcute în Trupul și

⁶⁴ R. BORNERT, *Les commentaires byzantins...*, p. 118.

⁶⁵ Pr. Prof. Alexander SCHMEMANN, *Euharistia: Taina Împărăției*, București, Ed. Sofia, 2012, p. 50.

⁶⁶ *Liturghier*, p. 189.

⁶⁷ Pr. Prof. Dr. Petre VINTILESCU, *Misterul liturgic*, București, 1929, p. 22.

Sângele lui Hristos, reprezintă în limbaj patristic, ultima realitate a acestei lumi, scopul vieții de pe pământ, conținutul vieții cerești și transfigurarea istoriei”⁶⁸.

Chiar dacă rămâne inaccesibilă cugetării omenești taina nepătrunsei Sale prezențe, credem și mărturisim că pentru noi, oamenii, și pentru a noastră mântuire, Hristos Domnul, în slava Sa negrăită, Se smerește pe Sine, devenind accesibil tuturor, cu trupul Său, sub forma vizibilă a pâinii euharistice.

⁶⁸ P. NELLAS, *Omul – animal indumnezeit*, p. 144.

Urcușul duhovnicesc spre nepățimire

Prof. Nelu BARĂU

Studiul de față își propune să facă o trecere în revistă a treptelor pe care omul le parcurge în dificilul său urcuș la capătul căruia este starea de nepățimire. Pentru aceasta, am considerat utilă prezentarea pe scurt a *Scării* scrise de Sfântul Ioan Scărarul, după care ne-am oprit asupra celor șapte trepte ale urcușului duhovnicesc după Sfântul Maxim Mărturisitorul: (1) credința; (2) frica de Dumnezeu; (3) pocăința; (4) înfrânarea; (5) răbdarea; (6) nădejdea și (7) nepățimirea. La final sunt prezentate alte elemente ce ajută omul în urcușul spre nepățimire: rugăciunea, citirea Sfintei Scripturi și a cărților duhovnicești, meditația, viața liturgică veritabilă – participarea la slujbele Bisericii.

Ajungerea la nepățimire nu înseamnă doar ieșirea omului de sub robia patimilor, adică ajungerea la o stare neutră, ci înlocuirea patimilor cu virtuțile contrare¹. Despre acest urcuș și despre treptele pe care omul trebuie să le urce spre nepățimire au scris mai mulți Sfinți Părinți.

1. *Scara Sfântului Ioan Scărarul*

Sfântul Ioan Scărarul, în lucrarea sa *Scara*, volum dedicat monahilor, vorbește despre treizeci de trepte care urcă spre nepățimire.

Pentru Sfântul Ioan Scărarul, prima treaptă este *lepădarea de viața deșartă* și retragerea din lume, „ca renunțare externă”².

¹ Preot prof. dr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992, p. 91.

² D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 91.

„Retragere din lume este ferirea de bună voie de materia lăudată și tăgăduirea firii pentru dobândirea celor mai presus de fire. Toți cei ce au părăsit de bună voie cele ale vieții au făcut aceasta fără îndoială fie pentru Împărăția viitoare, fie pentru mulțimea de păcate, fie pentru dragostea de Dumnezeu. Iar dacă nu au avut în vedere nici unul din scopurile amintite, retragerea lor e fără judecată”³.

A doua treaptă, numită de Sfântul Ioan Scărarul a *despățimirii*, face referire la mortificarea împățimirii de lume, adică a „pornirilor care ne leagă de ea, ca renunțare internă”⁴. Cea de-a treia treaptă este *instrăinarea*, adică „părăsirea fără întoarcere a tuturor celor din locul de obârșie care lucrează în noi împotriva țintei evlaviei noastre”⁵ sau „despărțirea de toate pentru a ne face nedespărțit gândul la Dumnezeu”⁶.

Ascultarea sau *tăierea vocii* este cea de-a patra treaptă. Ascultarea este numită de Sfântul Ioan Scărarul „fericită și pururea pomenită”⁷ pentru a arăta importanța ei.

„Ascultarea stă în a-și tăgădui cineva cu desăvârșire sufletul său, fapt arătat în chip vădit prin trup. Sau poate, dimpotrivă, ascultarea este omorârea mădularelor printr-o cugetare vie. Ascultarea este mișcare de neînțeles, moarte de bună voie, viață neiscoditoare, primirea primejdiei fără grijă, răspuns necăutat în fața lui Dumnezeu, netemere de moarte, neprimejdioasa plutire pe marea vieții, călătorie în somn. Ascultarea este mormânt al voinței și înviere a smereniei. [...] Căci cel ce și-a omorât sufletul din evlavie va răspunde pentru toate. Ascultarea este lepădarea judecării proprii din bogăția judecării”⁸.

Un rol esențial în această etapă îl joacă părintele duhovnicesc față de care trebuie făcută ascultarea. Prin ascultare, omul cultivă virtutea smereniei, opusă mândriei.

Al cincilea capitol din Scări este dedicat pocăinței pentru viața dusă mai înainte. „Pocăința este învoiala cu Dumnezeu pentru o a doua viață. [...] Pocăința este împăcarea cu Domnul prin lacrimi și prin lucrarea cea bună a celor potrivnice păcatelor. Pocăința este răbdarea de bună voie a tuturor necazurilor”⁹.

³ SFÂNTUL IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, în: *Filocalia*, vol. IX, traducere, introduceri și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1980, p. 47.

⁴ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Asctica și Mistica*, p. 92.

⁵ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 66.

⁶ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 67.

⁷ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 77.

⁸ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, pp. 78-79.

⁹ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 136.

Treapta a șasea este cea a *gândului la moarte*¹⁰. „Aducerea aminte de moarte este o moarte de fiecare zi. Aducerea aminte de moarte e un suspin de fiecare ceas”¹¹.

Plânsul este cea de-a șaptea treaptă ce urcă spre nepătimire. Plânsul după Dumnezeu este „de bucurie făcător”, „este o tristețe a sufletului, o simțire a inimii îndurerate care caută pururea nebunește pe cel după care însetează”¹².

„Când ai ajuns la plâns, ține-l cu toată tăria. Căci înainte de a se îmbiba în tine, ușor ți se răpește. Și e topit ca ceara de tulburări, de griji trupești, de plăceri și mai ales de multa vorbărie și de glume ușurate. Deși cuvântul e îndrăzneț, izvorul lacrimilor după botez e mai mare decât botezul. Deoarece acela ne curățește de păcatele noastre de mai înainte. Iar acesta, de cele de după aceea. Și primindu-l pe acela toți ca copii, ne-am întinat după aceea; prin acesta însă l-am curățit și pe acela. Dacă acesta nu s-ar fi dăruit de Dumnezeu oamenilor din iubire de oameni, cu adevărat rari ar fi cei ce se mântuiesc”¹³.

Din lacrimi, după cum notează părintele Stăniloae comentând *Scara*, se naște *nemânierea și blândețea*, care sunt așezate pe cea de-a opta treaptă. „Precum apa, adăugându-se câte puțin în foc, schimbă văpaia cu desăvârșire, așa și lacrima plânsului adevărat stinge toată văpaia mâniei și a iușimii. De aceea am și pus acestea în urma lacrimilor”¹⁴.

„Nemânieră este dorința nesăturată de necinstire, precum în cei iubitori de slavă deșartă dorința de laudă este nemărginită. Blândețea este starea nemișcată a sufletului, care rămâne aceeași, în necinstiri ca și în laude. Începutul nemânierii este tăcerea buzelor în vremea turburării inimii. Mijlocul este tăcerea gândurilor în vremea turburării subțirii a sufletelor. Iar sfârșitul este seninătatea împlântată în suflarea vânturilor necurate”¹⁵.

Uitarea răului făcut de ceilalți este așezată pe cea de-a noua treaptă. „Nețineră de minte a răului este semnul adevăratei pocăințe. Iar cel ce ține dușmănie și pare că se pocăiește e asemenea celui căruia i se pare că aleargă în vis”¹⁶.

Clevetirea – sau bârfirea cum o numește părintele Stăniloae¹⁷ – este patima combătută de Sfântul Ioan Scărarul pe cea de-a zecea treaptă. „Clevetirea este fiica urii. O boală subțire, dar o lipitoare grasă, ascunsă și tănuită, care sugă și

¹⁰ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 92.

¹¹ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 156.

¹² SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 164.

¹³ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 166.

¹⁴ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 185.

¹⁵ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 186.

¹⁶ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 198.

¹⁷ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 92.

seacă sângele iubirii”¹⁸. Arma cu care se dă lupta împotriva acestei patimi este lipsa judecății: „Să nu judeci”, îndeamnă Sfântul Ioan Scărarul¹⁹.

Multa vorbire și antidotul ei, *tăcerea*, sunt abordate pe treapta a unsprezecea.

„Multa vorbire este catedra slavei deșarte, prin care aceasta se arată pe sine și se face cunoscută. Multa vorbire este semnul neștiinței, ușa clevertirii, călăuză glumelor, slujitoarea minciunii, risipirea străpungerii, născătoarea trândăviei sau pricinuitoarea ei, înaintemergătoarea somnului, împrăștierea minții adunate în sine, pierzătoarea pazei de sine, răcitoarea căldurii, întunecarea rugăciunii. Tăcerea întru cunoștință este maica rugăciunii, izbăvirea din robie, păzirea focului, supraveghetoarea gândurilor, straja în fața vrăjmașilor, închisoarea plânsului, prietena lacrimilor, lucrătoarea pomenirii morții, zugravul chinurilor, iscoditoarea judecății, slujitoarea îngrijorării, dușmana îndrăzelii, soața liniștei, potrivnica iubirii de a fi învățătoare, adaos de cunoștință, pricinuitoarea vederilor, înaintare nevăzută, urcuș neobservat”²⁰.

Minciuna este „copilul vorbăriei”²¹ și este așezată pe treapta a douăsprezecea.

Lenea este „primul nepot al flecăreliei”²² și este pe treapta a treisprezecea.

Pe treapta a patrusprezecea se află lupta împotriva *lăcomiei pântecului*. „Săturarea de bucate este maica curviei, iar necăjirea pântecelui e pricinuitoare de curăție”, spune Sfântul Ioan Scărarul²³.

Pe cea de-a cincisprezecea treaptă se află „curăția și neprihănirea (castitatea) nesticăcioasă, agonisită de cei stricăcioși prin osteneli și sudori”. „Începutul curăției e neîncuviințarea gândului și trecerea multor ani, neînsoțită de chipuri”²⁴.

Dar această luptă nu poate fi câștigată de om doar prin propriile puteri.

„Cel ce voiește să-și biruiască trupul, sau să se războiască din puterea sa proprie, în zadar aleargă. Căci de nu va dărâma Domnul casa trupului și nu va zidi casa sufletului (*Psalmi* 126, 1), în zadar postește și priveghează cel ce voiește să o dărâme (să o slăbească – n.tr.). Pune înaintea Domnului slăbiciunea firii tale, cunoscând neputința ta, și vei lua darul (*harisma* – n.tr.) neprihănirii pe nesimțite”²⁵.

Patimii *iubirii de arginți* trebuie să i se opună virtutea *neagonisirii* aflate pe cea de șaisprezecea treaptă. „Iubirea de arginți este închinarea la idoli; fiica necredinței, scuză mincinoasă pentru boli, prevestirea bătrâneții, frică de secetă,

¹⁸ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 200.

¹⁹ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 201.

²⁰ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 205.

²¹ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 92.

²² D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 92.

²³ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 213.

²⁴ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 223.

²⁵ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 226.

vestitoarea foamei”²⁶. Pe când, „neaverea (sărăcia de bună voie) este lepădarea grijilor, lipsa de îngrijorare a vieții, călătorie neîmpiedicată, înstrăinarea de întristare, credința în porunci”²⁷.

Lupta împotriva *nesimțirii*, adică împotriva morții sufletului înainte de moartea trupului, se află pe cea de-a șaptesprezecea treaptă. Armele împotriva nesimțirii sunt rugăciunea, gândul la moarte și postul: „Roagă-te des lângă cei morți, zugrăvind în inima ta chipul lor neșters. Dar dacă nu-l zugrăvești pe acesta cu pensula postului”, zice Sfântul Ioan Scărarul, nu o vei birui în veac²⁸.

În cel de-al optsprezecelea capitol, Sfântul Ioan Scărarul vorbește despre *somn și despre rugăciune și despre cântarea în obște*. În următorul, sfântul arată cum trebuie făcută *privegherea trupestă* și de ce: „Monahul care priveghează e dușmanul curviei, iar somnorosul e soțul [prietenul – n.n.] acesteia. Privegherea e potolirea aprinderii (trupești), izbăvire de visuri (intinate). [...] Somnul mult e pricinuitoarea uitării; iar privegherea curățește amintirea”²⁹.

Pe a douăzecea treaptă se află lupta cu *frica lașă sau nebărbătească*.

„Frica lașă este lipsa încredințării. Sufletul mândru este robul fricii lașe, pentru că se bizuie pe sine și se teme de zgomotele lucrurilor și de umbre. [...] Cel ce s-a făcut rob Domnului nu se va teme decât numai de Stăpânul său. Dar cel ce nu se teme încă de Acesta, se teme și de umbra sa”³⁰.

Despre *slava deșartă* cea cu multe chipuri vorbește Sfântul Ioan Scărarul în capitolul al douăzeci și unulea. Slava deșartă este „este risipitoarea ostenețelor, pierderea sudorilor, pândirea comorii, nepoata necredinței, înaintemergătoarea mândriei”³¹; duhul slavei deșarte se bucură văzând că se înmulțesc virtuțile, pentru că astfel va avea ce risipi.

„Iubitorul de slavă deșartă este un închinător la idoli. Părând că mărește pe Dumnezeu, voiește să placă oamenilor și nu lui Dumnezeu. Postul iubitorului de slavă deșartă este nerăsplătit și rugăciunea lui neavenită. Căci pe amândouă le lucrează pentru lauda oamenilor. Nevoitorul iubitor de slavă deșartă pierde îndoit: își topește și trupul și nici nu ia vreo răsplată”³².

Pe treapta următoare se află lupta împotriva *mândriei*. Acest duh este „tăgăduirea lui Dumnezeu” și „nepoată a laudelor”, „izgonitoarea ajutorului lui Dumnezeu, înaintemergătoarea ieșirii din minți, pricinuitoarea căderilor și izvor al mâniei”³³.

²⁶ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 249.

²⁷ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 251.

²⁸ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 258.

²⁹ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, pp. 261-262.

³⁰ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, pp. 265-266.

³¹ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 268.

³² SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 270.

³³ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 278.

„Începutul mândriei e sfârșitul slavei deșarte. Mijlocul ei este disprețuirea aproapelui, vestirea nerușinată a ostnelilor proprii, lauda de sine în inimă, ura muștrării. Iar sfârșitul ei este tăgăduirea ajutorului lui Dumnezeu, fâlire cu râvna sa”³⁴.

După mândrie, lupta călugărului trebuie să se dea și împotriva *gândurilor de hulă*, care sunt nepotul mândriei. Pe a douăzeci și patra treaptă se află *blândețea*, simplitatea și nerăutatea, agonisite prin sânguință înțeleaptă și nu naturale.

„Blândețea este starea neclătinată a minții care rămâne la fel în cinstiri și necinstiri. Blândețea stă în a ne ruga în chip netulburat și sincer pentru cel ce ne tulbură în vremea tulburărilor ce ni le pricinuieste. Blândețea este lespedeza așezată peste marea mâniei, care risipește toate valurile ce izbesc în ea, nesuferind nici o clătinare”³⁵.

Cugetarea smerită este pierzătoarea patimilor și se află pe treapta a douăzeci și cincea. Numită preainaltă, ea este un har fără nume al sufletului³⁶.

Deosebirea gândurilor, a patimilor și a virtuților se află pe următoarea treaptă. Pe cea de-a douăzeci și șaptea treaptă se află *liniștirea trupului și a sufletului*.

„Liniștirea trupului este știința și buna așezare a purtărilor și a simțurilor lui. Iar liniștirea sufletului este conștiința gândurilor și cugetarea nefurată. [...] Cel ce se liniștește (sihastrul) este chipul pământesc al îngerului, care a eliberat din trândăvie și din moleșală rugăciunea prin scrisoarea dorului și prin literele sânguinței”³⁷.

Rugăciunea se află pe treapta a douăzeci și opta, fiind numită „sfințita maică a tuturor virtuților”, pentru că este „însoțirea și unirea omului și a lui Dumnezeu”³⁸.

Penultima treaptă a *Scării* este rezervată *nepățimirii*. Nepățimitor este „cel ce și-a făcut trupul nesticăcios, și-a înălțat mintea deasupra zidirii și toate simțurile și le-a supus minții, iar sufletul și l-a pus în fața Domnului”³⁹.

Ajuns la finalul *Scării* sale duhovnicești, Sfântul Ioan Scărarul așază pe ultima treaptă legătura treimii virtuților, a dragostei, a nădejzii și a credinței.

2. Treptele urcușului duhovnicesc spre nepățimire

După cum am văzut mai sus, Sfântul Ioan Scărarul împarte urcușul spre nepățimire în 30 de trepte. Dar, așa cum însuși autorul spune în nenumărate rânduri în cartea sa, *Scara* este scrisă de un ascet și adresată monahilor. Pentru acest motiv am prezentat pe scurt cele treizeci de momente și, având în vedere

³⁴ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 279.

³⁵ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 290.

³⁶ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 298.

³⁷ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 382.

³⁸ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 403.

³⁹ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 419.

specificul acestei lucrări, am optat pentru împărțirea dată de alt mare Sfânt Părinte al Bisericii cu privire la treptele urcușului duhovnicesc, și anume Sfântul Maxim Mărturisitorul.

El prezintă astfel urcușul duhovnicesc al omului spre nepătimire și, de aici, spre unirea cu Dumnezeu:

„Dragostea e născută de nepătimire; nepătimirea de nădejdea în Dumnezeu; nădejdea de răbdare și îndelungă răbdare; iar pe acestea le naște înfrânarea cea atotcuprinzătoare. Înfrânarea la rândul ei, e născută de frica lui Dumnezeu. În sfârșit frica, de credința în Domnul”⁴⁰.

Astfel, din cuvintele Sfântului Maxim Mărturisitorul reținem cele șapte trepte ale urcușului spre desăvârșire: 1. Credința; 2. Frica de Dumnezeu; 3. Pocăința; 4. Înfrânarea; 5. Răbdarea; 6. Nădejdea; 7. Nepătimirea⁴¹.

„A nu urca, din punct de vedere spiritual, nu înseamnă a sta pe loc, ci a regresa. Fericitul Augustin ne spune că «nu putem să ne oprim de a nu aluneca înapoi, decât forțându-ne mereu de a sui; îndată ce ne oprim; coborâm; și a nu înainta înseamnă a cobori; încât dacă nu vrem să recădem, trebuie să ne silim mereu a înainta fără a face popas». O stare neutră a sufletului nu se poate obține. Patimile eliminate trebuie înlocuite cu virtuțile. Iar prima grijă pe care trebuie să o avem este aceea de a ne fixa rațiunea într-o atitudine fermă: lucrul acesta se realizează prin credință”⁴².

2.1 Credința

Primul pas către purificarea de patimi este credința.

„Începutul a toată lucrarea de Dumnezeu iubitoare este chemarea cu credință a numelui mântuitor al Domnului nostru Iisus Hristos. Căci El însuși a zis : «Fără de Mine nu puteți face nimic» (Ioan 15, 5)”⁴³.

⁴⁰ SFÂNTUL MAXIM MĂRTUSITORUL, „Capete despre dragoste”, 2, în: *Filocalia*, vol. II, traducere, introducere și note de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, ediție electronică, Apologeticum, 2005 (disponibil la <<https://archive.org/details/Filocalia-volumele-01-12>>, 21 mai 2015), p. 69.

⁴¹ Părintele Stăniloae, în lucrarea sa *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, adaugă încă două trepte celor șapte pași, astfel că etapele purificării de patimi sunt: credința, frica de Dumnezeu, pocăința, înfrânarea, paza minții sau a gândurilor, răbdarea necazurilor, nădejdea, blândețea și smerenia, nepătimirea sau starea nepătimașă.

⁴² † ANDREI, Arhiepiscopul Alba Iuliei, *Dinamica despătimirii*, Alba Iulia, Ed. Reîntregirea, 2001, p. 4.

⁴³ CALIST ȘI IGNATIE XANTHOPOL, „Metoda și regula foarte amănunțită, care are mărturiile sfinților și poate fi întrebuițată, cu ajutorul lui Dumnezeu, de către cei ce-și aleg să viețuiască în liniște și singurătate, sau despre purtarea, petrecerea și viețuirea lor și despre toate bunătățile ce le pricinuieste liniștirea celor ce se străduiesc cu ea cu dreaptă judecată”, în: *Filocalia*, vol. VIII, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1979, p. 26.

Sfântul Apostol Pavel definește credința drept „încredințarea celor nădăjduite, dovedirea lucrurilor celor nevăzute” (*Evrei 11, 1*).

Potrivit *Catehismului creștin ortodox*,

„credința este primirea cu încredere și cu supunere a adevărilor descoperite de Dumnezeu. Dacă noi primim și crem ceea ce ne spun oamenii, cu atât mai mult se cade să primim mărturia lui Dumnezeu. Sfântul Apostol Pavel scrie că «fără credință nu este cu puțință a plăcea lui Dumnezeu» (*Evrei 11, 6*), iar Domnul Iisus Hristos a zis că «cel ce nu va crede se va osândi» (*Marcu 16, 16*)”⁴⁴.

Părintele Dumitru Stăniloae consideră credința drept „o sinteză intelectual-voluntară”, dat fiind că, „pe de o parte, e o concepție, un punct de vedere, pe de alta e un act de voință”⁴⁵. Astfel, concepția teoretică este pusă în practică de voință.

Credința apare în sufletul omului „din auzire”, după cum spune același apostol în *Epistola către Romani* (10, 17). Dar de la auzire, de la primirea informației în minte și până la transformarea acesteia în credință, în convingere, în inimă este un drum lung. Efortul omului de a dori să creadă și căutările lui se unesc cu lucrare harului lui Dumnezeu și conduc, în final, uneori după lungi perioade de zbcium sufletesc, la credință.

Dar credința nu poate rămâne doar o adeziune teoretică, doar o declarație verbală. Pentru că, spune apostolul Iacov: „Dacă un frate sau o soră sunt goi și lipsiți de hrana cea de toate zilele, și cineva dintre voi le-ar zice: Mergeți în pace! Încălziți-vă și vă săturați, dar nu le dați cele trebuincioase trupului, care ar fi folosul? Așa și credința: dacă nu are fapte, este moartă în ea însăși” (*Iacov 2, 15-17*).

În cazul în care credința noastră rămâne doar la nivel declarativ, doar un răspuns dat cu ocazia unui chestionar sau a următorului recensământ, atunci înseamnă că ne încadrăm în cuvintele apostolului Iacov de mai sus: credința noastră este moartă pentru că nu are fapte care să o arate.

Faptele credinței nu au doar rol mărturisitor, adică doar rolul de a demonstra celorlalți credința. În timp, prin practicarea virtuților și împlinirea poruncilor, credința omului crește și ajunge la o „evidența atotluminoasă”⁴⁶.

2.2 Frica de Dumnezeu

În timp, credința se transformă în frică de Dumnezeu. Relația dintre cele două elemente este una complexă. Pe de o parte, credința dă naștere fricii de

⁴⁴ *Catehism creștin ortodox*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1990, p. 9.

⁴⁵ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 97.

⁴⁶ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 99.

Dumnezeu, căci, „ca să-ți fie frică de El, trebuie să crezi în El”. Pe de altă parte, frica de Dumnezeu ajută la dezvoltarea credinței, cel puțin la început⁴⁷.

Sfântul Petru Damaschin arată că „din frică ne-am hotărât să păzim poruncile și pentru aceasta am voit să lucrăm virtuțile trupești, adică liniștea, postul, privegherea cu măsură, psalmodia, rugăciunea, citirea și întrebarea celor ce au experiență despre tot gândul, cuvântul și lucrul, ca prin asemenea fapte să ni se curățească trupul de patimile atotrușinoase, adică de lăcomia pânteceleului, de curvie și de avuție de prisos”⁴⁸.

„Frica de Dumnezeu este opusul fricii de lume. Ea are rostul să copleșească frica de lume. [...] Frica de lume ne leagă de lume, ne face să ascultăm de ea și să nu dăm ascultare chemării mai înalte a lui Dumnezeu, care ni se face prin credință. De aceea, forța de atracție a lumii [...] trebuie contracarată printr-o frică și mai mare: prin frica de Dumnezeu”⁴⁹.

Sfinții Părinți deosebesc două feluri de frică de Dumnezeu: pe de o parte, frica de pedeapsa divină, de cealaltă parte, frica din iubire, frica de a nu fi lipsiți de bunătatea lui Dumnezeu. „Prima e a începătorilor, a doua a celor progreseți”⁵⁰. La fel și Sfântul Maxim Mărturisitorul spune:

„Frica este de două feluri: una curată și una nu curată. Astfel, frica ce se naște din așteptarea pedepsei pentru greșeli, având drept pricină a nașterii ei păcatul, întrucât nu e curată, nu va rămâne totdeauna, ci va dispărea împreună cu păcatul. Din frica curată care stăruie într-una, chiar fără amintirea păcatelor, nu va înceta niciodată, fiindcă este ființială. Ea ține oarecum de raportul lui Dumnezeu cu făptura, ca Unul ce-și face vădită slava Sa care e mai presus de toată împărăția și puterea”⁵¹.

Gândul la moarte

Frica de Dumnezeu este o frică de judecata Lui, este frica de judecata din urmă și de chinurile care îi vor urma. De aceea, Sfinții Părinți răsăriteni fac mereu referire la judecata din urmă și ne îndeamnă să avem mereu în suflet și în minte gândul la moarte și la judecată, pentru că astfel se înmulțește în sufletul omului frica de Dumnezeu, frică prin care omul evită, în cele din urmă, păcatul.

Din păcate, atitudinea omului contemporan în fața morții este diferită de cea a creștinului. În spiritualitatea ortodoxă, moartea este un element deosebit

⁴⁷ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 100.

⁴⁸ PETRU DAMASCHIN, „Învățăături duhovnicești”, în: *Filocalia*, vol. V, traducere, introducere și note de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1976, p. 194.

⁴⁹ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 100.

⁵⁰ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 101.

⁵¹ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 103.

de important în atingerea fericirii. Continua amintire a morții ce urmează să vină, ca sfârșit al vieții acesteia pământești, îl îndeamnă pe creștin să caute spre viața viitoare și spre fericirea cea nepieritoare și să încerce să le dobândească. În mentalitatea secularizată contemporană, moartea reprezintă sfârșitul vieții și, mai ales, al fericirii, astfel că omul modern are toate motivele să amâne *sine die* un asemenea eveniment. Iar unul dintre mijloacele sale preferate este indiferența la adresa morții. Neconștientizarea sau negarea faptului că într-una din zile toți oamenii mor, urmând Judecata și răsplata veșniciei, duc la abordarea vieții din perspectivă hedonistă⁵².

Și Sfântul Ioan Gură de Aur arată folosul pe care ni-l aduce frica de Dumnezeu, transformându-se într-o piedică în calea păcatului, ajutându-l pe om să rămână pe calea cea dreaptă.

„Unde stăpânește temerea, nu se află invidie; unde stăpânește temerea, nu ne supără dragostea de bogății; unde stăpânește temerea, pofta vinovată este înăbușită, orice patimă neînțeleaptă este alungată [...]. Acolo unde stăpânește temerea, stăpânesc, de asemenea, râvna milosteniei, rugăciunea fierbinte, lacrimile arzătoare și fără oprire, gemetele pline de părere de rău”⁵³.

2.3 Pocăința

Pocăința, spune Sfântul Isaac Sirul, „este al doilea har și se naște din inimă, din credință și frică”⁵⁴. Iar Sfântul Ioan Scărarul consideră pocăința drept cea de-a cincea treaptă a urcușului duhovnicesc:

„pocăința este aducerea înapoi (improspătarea) a botezului”⁵⁵. Lucrarea de purificare sufletească se realizează prin puterile pe care omul le primește odată cu botezul, dar și prin acțiunea Tainei Pocăinței (Spovedania). Pentru că, prin păcat, omul își pierde curăția sufletească de la botez, iar puterea sufletească primită scade, este nevoie să primească din nou putere pentru a se curăți de păcat. „Dacă harul botezului reface tendințele spre bine ale firii noastre, harul pocăinței întărește tendința firii de a regreta ceea ce a făcut rău”⁵⁶.

⁵² „Înaintarea în vârstă era altădată asociată cu încetinea și inactivitatea [...]. [Acum] ea a devenit o perioadă caracterizată prin hedonism și supraactivitate consumativă. [...] Chiar și cu riduri, Narcis rămâne Narcis, preocupat să seducă, să trăiască plener prezentul [...]. De acum înainte [...] caută rețeta conservării formei fizice și a sănătății”, Gilles LIPOVETSKY, *Fericirea paradoxală. Eseu asupra societății de hiperconsum*, traducere de Mihai Ungurean, Iași, Ed. Polirom, 2007, p. 105.

⁵³ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR *apud* † ANDREI, Arhiepiscopul Alba-Iuliei, *Dinamica despătimirii*, p. 9.

⁵⁴ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 104.

⁵⁵ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 136.

⁵⁶ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 105.

Sfinții Părinți vorbesc despre două forme de pocăință: pocăința ca lucrare permanentă în suflet și pocăință ca Sfântă Taină a Bisericii⁵⁷.

2.3.1 Pocăința ca lucrare permanentă în suflet

Starea de căință trebuie să-l însoțească în permanență pe om.

„Chiar și când facem un bine, trebuie să ne căim, zice el [Sfântul Marcu Ascetul], pentru că aceasta ne arată că îl puteam face și mai înainte, iar dacă nu l-am făcut suntem vinovați. Binele de zi trebuie să ne trezească la căință pentru lipsa binelui de ieri”⁵⁸.

„Pocăința este calea cunoașterii de sine și a cunoașterii lui Dumnezeu”, arată părintele Gheorghe Holbea. „Prin pocăință, omul își conștientizează nimicnicia, își deplânge ticăloșia și aleargă la mila lui Dumnezeu. Astfel, ea devine calea cunoașterii de sine, dar și a cunoașterii lui Dumnezeu, căci îl apropie pe om de Dumnezeu și îl face tot mai receptiv la harul Său”⁵⁹.

Căința permanentă se află într-o relație inseparabilă cu pocăința ca Taină. Taina Pocăinței își ia puterea din căință, iar căința este o pregătire durabilă pentru taină.

„Dacă Dumnezeu ne-a lăsat pocăința ca Taină, evident că nu ne putem duce la ea nepregătit sau numai cu o reamintire scurtă a păcatelor în ultimele clipe, sau chiar zile. Câte din cuvintele și faptele noastre nu le uităm de obicei! Am risca să nu ne mai reamintim nici de gândurile, de cuvintele și de faptele păcătoase, dacă n-am stăruii asupra lor prin căință îndată ce s-au produs și dacă n-am reveni mereu asupra lor cu regret”⁶⁰.

2.3.2 Pocăința ca Sfântă Taină a Bisericii

Taina spovedaniei este mărturisirea sinceră și de bunăvoie a păcatelor pe care le-a săvârșit omul, fără rușine sau rezerve, ci cu osândire de sine și zdrobire, în fața preotului⁶¹.

⁵⁷ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 105.

⁵⁸ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 106.

⁵⁹ Preot lect. dr. Gheorghe HOLBEA, „Metanoia, de la remușcare la întâlnirea cu Dumnezeu”, în: Pr. Prof. Dr. Ștefan BUCHIU (coord.), *Sensurile și importanța Sfintei Taine a Spovedaniei și ale Sfintei Taine a Împărtășaniei în teologia, spiritualitatea și misiunea ortodoxă contemporană*, București, Ed. Basilica, 2015, p. 341.

⁶⁰ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 114.

⁶¹ SFÂNTUL NECTARIE, episcop de Pentapole, *Pocăință și spovedanie*, Ed. Mănăstirii grec-ortodoxe Sfântul Nectarie, 2002, p. 19.

Taina Spovedaniei a fost promisă înainte de Înviere⁶² prin afirmația „Amin grăiesc vouă: oricâte veți lega pe pământ vor fi legate și în cer și oricâte veți dezlega pe pământ, vor fi dezlegate și în cer” (*Matei* 18, 18). Ea a fost instituită de Iisus Hristos după Învierea Sa din morți. Textul pe care se întemeiază acest adevăr este consemnat în Evanghelia după Ioan: „Și, zicând acestea, a suflat asupra lor și le-a zis: Luați Duh Sfânt; cărora veți ierta păcatele, le vor fi iertate și cărora le veți ține, ținute vor fi” (*Ioan* 20, 22-23).

Instituită de Hristos și încredințată ucenicilor și urmașilor lor, Taina Spovedaniei se prezintă ca „taina prin care credinciosul dobândește iertarea păcatelor săvârșite după botez și împăcarea cu Dumnezeu și cu Biserica”⁶³. Definiția scoate în evidență două componente esențiale ale acestei taine: mărturisirea păcatelor și împăcarea cu Dumnezeu și cu Biserica, acestea din urmă ca efecte imediate ale iertării păcatelor mărturisite.

Taina mai este numită și taina Pocăinței, denumire care accentuează părerea de rău declanșată de conștientizarea stării de păcătoșenie. Cu acest înțeles, pocăința nu este legată numai de taina în sine, ci este o stare pe care credinciosul o trăiește și o exprimă sub diferite forme. În fața perfecțiunii dumnezeiești, credinciosul se vede păcătos și nevrednic.

Denumirea de Taina Mărturisirii are un conținut mai larg datorită faptului că vizează expunerea păcatelor în fața duhovnicului, trădarea ascunzișurilor conștiinței, ca urmare a conștientizării stării de păcătoșenie, a dorinței de îndreptare și de reinnoire a comuniunii cu Dumnezeu. Mărturisirea păcatelor este rezultatul conștientizării pervertirii modului nostru de gândire și de viață, iar rezultatul mărturisirii este schimbarea petrecută în sufletul omului, efect exprimat mai bine prin termenul grecesc „metanoia”.

Termenul *metanoia* nu și-a găsit un echivalent fidel în limbile principale de răspândire a creștinismului. Din punct de vedere etimologic, cuvântul se poate traduce prin „schimbarea minții, a modului de înțelegere și de interpretare a lumii, a locului și a rostului omului în lume”⁶⁴.

Termenul românesc *pocăință* pune accentul pe remușcare, regretul, durerea pentru păcatul săvârșit. Termenul *penitență*, derivat din expresia latină „poenam tenere” („a suporta o pedeapsă”), accentuează aspectul juridic, conștiința vinovăției, frica de pedeapsă. Cel grecesc, *metanoia*, nu înseamnă nici numai căință, regret și nici numai frică de pedeapsă, ci înseamnă o transformare profundă. O schimbare radicală a convingerilor și deci o trecere dincolo de păcat prin încetarea săvârșirii

⁶² Preot lect. George REMETE, *Dogmatica Ortodoxă*, Ed. Episcopiei Ortodoxe Alba Iulia, 1997, p. 311.

⁶³ Pr. prof. dr. Ene BRANIȘTE, *Liturgica specială*, București, Ed. Nemira, 2002, p. 382.

⁶⁴ G. HOLBEA, „Metanoia...”, p. 339.

lui și un nou început de viață, un câmp nou de lucru în har și adevăr. Acesta este sensul creștin al pocăinței, o neîncetată înnoire a omului⁶⁵.

Pocăința este „mijlocul prin care credincioșii sunt scoși din închisoarea egoistă în care îi aruncă păcatul, pentru a fi readuși la comuniunea cu Dumnezeu și cu aproapele”.⁶⁶ De la creație Dumnezeu a înscris în ființa omului aspirația firească înspre comuniunea cu El și cu semenii. Păcatul a distrus această comuniune și este un obstacol în calea comuniunii.

Iubirea păcătoasă de sine îl face pe om să se concentreze individualist asupra lui însuși.

„Din momentul în care mă înțeleg în afara unei reciprocități de prietenie cu Dumnezeu, ca ființă repliată asupra mea, toate marile teme ale Revelației se dislocă și își pierd sensul lor [...]. Dintr-o dată, suferința și moartea nu îmi mai apar ca o consecință logică a alegerii prin care m-am așezat în centru, ci o interpretez ca o răzbunare a lui Dumnezeu pe care l-am vexat. Într-o astfel de perspectivă ce pot însemna iertarea lui Dumnezeu și pocăința?”, se întreabă Părintele Dumitru Popescu⁶⁷.

Prin Taina Pocăinței, creștinii care au păcătuit după Botez sunt iertați și își regăsesc împăcarea cu Biserica. Păcătosul, căindu-se și manifestându-și regretul pentru greșelile comise și voința de a se îndrepta, își mărturisește păcatele sale lui Dumnezeu, în prezența preotului și primește de la Dumnezeu iertare. Niciun păcat, arată Sfinții Părinți răsăriteni, nu este atât de grav astfel încât să nu fi iertat prin pocăință. Recăderea în păcat, pe de altă parte, „nu trebuie să fie pentru cel vinovat un motiv de deznădejde”⁶⁸.

Preotul mijlocește iertarea și îl dezleagă de păcate. De asemenea preotul îi dă penitentului sfaturile necesare stării sale sufletești și, eventual, epitimia (canonul) care are drept scop de a-l ajuta să regăsească calea virtuților pe care a pierdut-o⁶⁹.

În acest sens, pocăința este îndreptată în două direcții: spre trecut și spre viitor⁷⁰. Spre trecut exprimând regretul dureros al încălcării poruncilor divine și al ieșirii din comuniunea cu Dumnezeu și cu semenii. Sfântul Ciprian ne îndeamnă să facem acest lucru cu toată seriozitatea:

⁶⁵ Pr. Constantin GALERIU, „Sensul creștin al pocăinței”, *Studii Teologice*, XIX (1967), 9-10, p. 681.

⁶⁶ Pr. Dumitru POPESCU, „Pocăința ca refacere a legăturii credincioșilor cu Dumnezeu și cu semenii”, *Biserica Ortodoxă Română*, LXXXIX (1971), 9-10, p. 1022.

⁶⁷ D. POPESCU, „Pocăința ca refacere a legăturii credincioșilor cu Dumnezeu și cu semenii”, p. 1023.

⁶⁸ P. Tomáš ŠPIDLÍK S.J., *Spiritualitatea Răsăritului Creștin. I. Manual sistematic*, traducere și prezentare diac. Ioan I. Ică jr, Cuvânt înainte de P. Marko I. Rupnik S.J., Sibiu, Ed. Deisis, 1997, p. 226.

⁶⁹ † Andrei ANDREICUȚ, *Spovedanie și comuniune*, teză de doctorat, Facultatea de Teologie din București, 1997, p. 54.

⁷⁰ D. POPESCU, „Pocăința ca refacere a legăturii credincioșilor cu Dumnezeu și cu semenii”, p. 1023.

„Căiți-vă, scumpii mei frați, și cercetați-vă păcatele voastre cu inima frântă, recunoașteți greșeala cea mare a cugetului vostru, deschideți-vă ochii inimii spre a pricepe greșeala și nici nu deznădăjduiți de milostivirea lui Dumnezeu, nici nu așteptați grabnica Lui iertare. Pe cât de îndurător și bun este Dumnezeu în iubirea Sa părintească, pe atât de temut este în maiestatea Sa de Judecător”⁷¹.

Pocăința este îndreptată și spre viitor, folosindu-se de mijloacele ce-i stau la îndemână pentru a tămădui rana lăsată de păcat. Sfântul Ioan Gură de Aur ne spune că „sunt multe căile pocăinței care ne ușurează câștigarea mântuirii”. Căci dacă Dumnezeu ne-ar fi dat numai o cale de mântuire, poate am fi zăbovit zicând: nu putem să apucăm pe această cale, deci nu ne putem mântui. Acum însă, înlăturând aceste pretexte, Dumnezeu nu ți-a dat numai un drum, ci multe și osebite, pentru ca prin mulțimea lor să-ți faci ție mai lesne suirea la cer”⁷².

Primul mijloc pe care-l are la îndemână pocăința este mărturisirea păcatelor. Mărturisirea păcatelor făcută preotului se adresează lui Hristos. De aceea, tradiția a stabilit ca spovedania să se facă înaintea icoanei lui Hristos.

„Iată, fiule, Hristos stă nevăzut, primind mărturisirea ta cea cu umilință. Deci nu te rușina, nici te teme ca să ascunzi de mine vreun păcat, ci fără sfială spune toate câte ai făcut, ca să iei iertare de la Domnul nostru Iisus Hristos. Iată și sfânta Lui icoană înaintea noastră este. Și eu sunt numai un martor, ca să mărturisesc înaintea Lui toate câte-mi vei spune mie; iar de vei ascunde de mine ceva, să știi că toate păcatele îndoite le vei avea; ia seama, dar, de vreme ce ai venit la doctor, să nu te întorci nevindecat”⁷³.

Mărturisirea păcatelor îl eliberează pe penitent de complexul vinovăției. După spovedanie omul se simte mult mai ușurat. Sfântul Grigorie cel Mare spune că „orice păcătos, atâta vreme cât își ascunde păcatul în adâncul conștiinței sale, este îngropat în adâncurile mormântului. Dacă păcătosul vine la lumină și va mărturisi spontan mizeria lui [...] mortul se va scula”⁷⁴.

Legătura dintre pocăință, frica de Dumnezeu și iubire este elocvent arătată de Sfinții Părinți:

„Pocăința este corabia, frica de Dumnezeu este cârmaciul, iubirea este limanul dumnezeiesc. Frica ne așază deci în corabia pocăinței și ne trece peste marea vieții acoperită cu aburi sărați și ne trece spre limanul dumnezeiesc, care este iubirea,

⁷¹ † Andrei ANDREICUȚ, *Spovedanie și comuniune*, pp. 54-55.

⁷² † Andrei ANDREICUȚ, *Spovedanie și comuniune*, p. 55.

⁷³ *Molitfelnic*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992, p. 59.

⁷⁴ SFÂNTUL GRIGORIE CEL MARE, *Omilia 26*, apud † Andrei ANDREICUȚ, *Spovedanie și comuniune*, p. 55.

călăuzindu-ne spre Cel spre care străbat toți cei ce se ostenesc și sunt împovărați, prin pocăință. Căci când ajungem la iubire, am ajuns la Dumnezeu și drumul nostru s-a sfârșit și am străbătut la ostrovul care e dincolo de lume, unde e Tatăl și Fiul și Sfântul Duh”⁷⁵.

2.3.3 Canonul de pocăință

După mărturisirea păcatelor, duhovnicul dă penitentului un canon de pocăință numit și epitimie. Canonul are un caracter mai degrabă terapeutic decât punitiv, deși nu lipsește nici aspectul de certare din el.

„Canonul de pocăință, care îl ajută pe om să-și tămăduiască rana sufletului, trebuie înțeles în duhul și nu în slova lui. Sigur că rămân valabile sfintele canoane rânduite de Biserică, dar ele trebuie interpretate duhovnicește. Canonul trebuie să-l smulgă pe om din cele potrivnice frii și să-l ajute să intre în normalitate. Canonul trebuie să administreze leacul potrivit bolii. De aceea nu-i de ajuns înlăturarea pentru un timp de la Sfânta Euharistie. Acest lucru pentru omul secularizat, care și așa nu se mai împărtășește, nu mai înseamnă nimic”⁷⁶.

2.3.4 Plânsul

Pe măsură ce omul urcă pe treptele spre nepătimire primește și darul lacrimilor, dar ele nu lipsesc nici din „pocăința începătoare, deși e mare deosebire între lacrimile fricii de la început și lacrimile iubirii de pe treptele superioare”⁷⁷. Lacrimile sunt considerate ca fiind într-o legătură specială cu pocăința.

„Lacrimile sunt dovada că pocăința a răzbit învârtoșarea sufletului provocată de păcătuirea îndelungată. [...] Ele se ivesc după ce pocăința a reușit să străpungă inima, făcându-o simțitoare și s-o frângă, făcând-o iarăși moale [...]. Lacrimile redau transparența ei [a inimii], ca să se poată vedea prin ea subiectul uman și ca subiectul însuși să poată vedea prin ea cerul”⁷⁸.

Sfântul Ioan Scărarul spune că plânsul este „de bucurie făcător”:

„Plânsul după Dumnezeu este o tristețe a sufletului, o simțire a inimii îndurerate care caută pururea nebunește pe Cel după care însetează; iar neajungându-L, Îl urmărește cu osteneală și se tânguiește cu durere, alergând după El. [...] Plânsul sau străpungerea inimii e o mărturisire a păcatelor făcută de minte lui Dumnezeu,

⁷⁵ CALIST ȘI IGNATIE XANTHOPOL, „Metoda și regula foarte amănunțită...”, p. 178.

⁷⁶ † ANDREI, Arhiepiscopul Alba-Iuliei, *Dinamica despătimirii*, p. 13.

⁷⁷ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 115.

⁷⁸ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 115.

un dialog nevăzut, neîncetat și îndurerat, în care sufletul își recunoaște neconținut păcatele în fața lui Dumnezeu și cere iertare pentru ele. Sufletul e atât de concentrat în această mărturisire îndurerată, că uită să mănânce, biruind trebuințele firii⁷⁹.

Potrivit Sfântului Ioan Scărarul, „suspinul și întristarea strigă către Domnul”, căci, dacă Dumnezeu nu ar fi dăruit oamenilor lacrimile pocăinței, „cu adevărat rari ar fi cei ce se mântuiesc”⁸⁰.

Sfântul Ioan Gură de Aur consideră că o singură lacrimă stinge mulțime de greșeli și spală întinăciunea păcatului⁸¹. Astfel, „curățiți de patimile lor, cei ce plâng se bucură de o pace adevărată”. Lacrimile și zdrobirea inimii sunt „un har al lui Dumnezeu, dat uneori fără osteneală, aproape automat”⁸².

Pentru a păstra plânsul, omul trebuie să renunțe la toate lucrurile ce îi sunt contare (ușurătatea, râsul) și să păstreze acele elemente care conduc la crearea unei ambianțe favorabile (sărăcia, singurătatea, practica penitențelor exterioare etc.)⁸³.

2.4 Înfărănarea

Înfărănarea este acțiunea liber realizată de om pentru a se elibera din legăturile păcatului și pentru a evita scufundarea totală în lume. Și aceasta nu pentru că lumea ar fi rea în sine, ci pentru că omul a denaturat sensul și rațiunile lucrurilor din lume (inclusiv rațiunile celorlalți oameni). „Lumea lucrurilor și persoanelor e menită astfel să fie scară spre Dumnezeu, sprijin în urcușul spre El. Dar prin patimi ia lumii această adâncime luminoasă, această transparență ce merge până în infinit”⁸⁴. Supus patimilor, omul pierde rațiunile sădite de Dumnezeu la creație și transformă creația în lucruri pe care le folosește în mod egoist, pentru satisfacerea pornirilor pătimașe. Astfel că omul eșuează în chemarea sa de către Creator de a fi stăpân al lumii (*Facere* 1, 28) și ajunge sclav al poftelor trupesti. Din această perspectivă se cuvine abordată înfărănarea în creștinism: ca o frână pe care creștinul o pune în calea impulsurilor trupului, pentru ca sufletul să-și poată exercita puterile primite în creație. „Înfărănarea nu este o întoarcere de la lume peste tot, pentru a căuta pe Dumnezeu, ci o întoarcere de la o lume îngustă și îngroșată de patimi, pentru a găsi o lume transparentă care devine ea însăși oglindă a lui Dumnezeu și scară către El”⁸⁵.

⁷⁹ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, pp. 164-165.

⁸⁰ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 166.

⁸¹ P.T. ŠPIDLÍK, *Spiritualitatea Răsăritului Creștin*, p. 235.

⁸² P.T. ŠPIDLÍK, *Spiritualitatea Răsăritului Creștin*, p. 236.

⁸³ P.T. ŠPIDLÍK, *Spiritualitatea Răsăritului Creștin*, p. 236.

⁸⁴ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 117.

⁸⁵ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 118.

Lumea în sine nu este rea, iar între lume și Dumnezeu nu este un raport de excludere. Doar că trăirea în lume, înconjurat de materia patimilor, face lupta dusă de om pentru ajungerea la nepătimire mai grea. De aceea, călugării aleg ieșirea din lume, pentru a nu da ocazia voinței slăbite de patimi să cadă. Retrași din lume, departe de materia care aprinde patimile, călugărul știe că „pofa lipsită vreme îndelungată de materia care s-o satisfacă, sau de prelungirea în faptă, se vestește și nu mai duce la patimă, sau o slăbește”⁸⁶.

Drumul celorlalți creștini e mai prelungit și mai puțin sigur, arată părintele Stăniloae. „Dar nu e exclus să ajungă și unii dintre ei pe vârful sfințeniei”⁸⁷.

Sfântul Antonie cel Mare spune:

„Nu se cuvine ca cei mai slăbuți cu firea să deznădăduiască și să părăsească viețuirea virtuoasă și plăcută lui Dumnezeu și să o disprețuiască ca una ce nu ar putea fi ajunsă nici înțeleasă de ei. Căci chiar de nu vor putea ajunge la culmea virtuții și mântuirii, prin sârguință și dorință, totuși se fac mai buni sau în nici un caz mai răi. Iar acest folos al sufletului nu este mic”⁸⁸.

Teologul Vladimir Lossky, în lucrarea sa *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, întărește această idee:

„Calea unirii cu Dumnezeu poate fi urmată și în afara mănăstirilor, în toate stările vieții omenești. Formele exterioare se pot schimba, mănăstirile pot dispărea așa cum au dispărut astăzi în Rusia, dar viața duhovnicească continuă cu aceeași tărie, găsind moduri noi de exprimare. Hagiografia răsăriteană, de o bogăție extraordinară, înfățișează alături de sfinți călugări mai multe exemple de desăvârșire duhovnicească atinsă în lume de simplii laici și chiar de către persoane căsătorite”⁸⁹.

Creștinii care trăiesc în lume nu pot practica o înfrânare radicală, precum monahii, dar pot pune în practică, în viața cotidiană, o cumpătare care, cu timpul, va spori și poate ajunge până la înfrânarea monahală.

„Dacă le lipsesc ostenele din proprie inițiativă, cele de voie, Dumnezeu compensează lipsa acelor prin plusul de necazuri ce le aduc asupra lor greutatea și datoriile vieții, fără voie. Dacă le primesc pe acestea cu răbdare, pot să se purifice de patimi, aproape ca și monahii. Dacă înfrânarea este o virtute mai mult a monahilor, răbdarea este mai mult a mirenilor”⁹⁰.

⁸⁶ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 118.

⁸⁷ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 118.

⁸⁸ SFÂNTUL ANTONIE CEL MARE, „Învățăături despre viața morală a oamenilor și despre buna purtare, în 170 de capete”, în: *Filocalia*, vol. I, traducere de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Sibiu, Institutul de Arte Grafice „Dacia Traiana” SA, 1947, p. 11.

⁸⁹ Vladimir LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, traducere din limba franceză de Pr. Vasile Răducă, București, Ed. Bonifaciu, 1998, p. 11.

⁹⁰ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 119. Aceeași idee este prezentă

2.4.1 Postul și asceza

Etimologic, termenul asceză vine din limba greacă, de la verbul ασκέω, tradus prin *a exercita, a se strădui*, fiind în legătură și cu άσκεισεις (exerciții).

„Prin asceză înțelegem un exercițiu metodic și conștient care urmărește un scop. De aceea, termenul a fost folosit în diferite sensuri, după scop”⁹¹. În general, termenul *asceză* desemnează întreg efortul depus de om pentru a ajunge la starea de nepătimire, lupta pe care omul o duce cu patimile, cu sine, cu ispitele. În sens restrâns, termenul face referire la o postire mai severă.

Scopul ascezei este omorârea patimilor și dobândirea virtuților, pentru a putea ajunge la unirea tainică cu Dumnezeu⁹². Altfel spus, motivul principal pentru care omul se nevoiește este pentru a-și înăbuși dorințele și poftele păcătoase ale trupului și sufletului apărute după căderea în păcat.

„Creștinul se nevoiește, postește, se înfrânează și pătimește trupește pentru a înăbuși poftele păcătoase pe care trupul le-a dobândit după păcat. Prin asceză, credinciosul își strunește trupul, tăindu-i poftele care îl duc la păcat. Atunci când trupul se nevoiește, pătimește, postește, se smerește, se înfrânează, priveghează, tace, sărăcește de bunăvoie, nu se aruncă cu putere spre păcat, spre beție, spre plăceri trupești, spre dependențe nelegiuite, spre îndelungă vorbire și, în general, spre folosirea pătimașă și greșită a plăcerilor acestei vieți”⁹³.

Atunci când trupul slăbește ca urmare a unei lupte (asceze) îndelungate, și sufletul este mai ferit de ispite și de atacurile duhurilor pătimașe. În această situație, atacurile pe care le are de înfruntat omul nu mai sunt atât de puternice.

„Asceza, cu toate aparențele înșelătoare, nu e o luptă împotriva naturii, ci o luptă pentru purificarea ei din nou și readucerea la starea primordială. Mortificarea nu e moartea naturii, căci atunci asceza ar însemna o metodă de sinucidere lentă; mortificarea e moartea păcatului din natura umană pentru a o readuce în stare paradisiacă”⁹⁴.

și la profesorul Ioan Gh. Savin: „Aceasta nu înseamnă că viețuirea mistică e posibilă numai sub forma viețuirii monastice. Orice creștin care vrea să ducă o viață excepțională și să ajungă la bucuria de a cunoaște și a trăi viața extraordinară pe care o îngăduie mistică și o pregătește ascetica poate să o urmeze fără să-și ia asupra-și jugul vieții monahale”, Ioan Gh. SAVIN, *Mistică și Ascetică Ortodoxă*, cuvânt înainte de Dr. Antonie Plămădeală, Sibiu, 1996, pp. 124-125.

⁹¹ Profesor dr. Nicolae Mladin, *Prelegeri de Mistică Ortodoxă. Notate de studentul în Teologie Nicolae Streza în anul universitar 1947-1948*, Cuvânt înainte, note biografice și ediție întocmite de Preot Iconom Stavrofor Nicolae Streza, Editura Veritas, Târgu-Mureș, 1996, p. 111.

⁹² D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 11.

⁹³ Arhim. Vasilios PAPADAKI, *Asceza ortodoxă. Preschimbarea întru Hristos a sufletului*, Ed. Egumenița, 2015, pp. 153-154.

⁹⁴ Nichifor CRAINIC, *Cursurile de mistică: I. Teologie mistică II. Mistică germană*, studiu introductiv și ediție de diac. Ioan I. Ică jr, Sibiu, Ed. Deisis, 2010, p. 245.

Trebuie avut în vedere faptul că asceza nu este un scop în sine, ci doar un mijloc prin care omul reușește să se apropie de nepătimire și de Dumnezeu. Acest lucru este elocvent exprimat în *Pateric* de avva Pimen: „Noi nu ne-am învățat să fim omorători de trupuri, ci de patimi”⁹⁵. Așadar, scopul ascezei, al întregului efort depus de om, nu este distrugerea trupului, a templului Duhului Sfânt, ci omorârea patimilor. De aceea, avva Pimen îndeamnă la o asceză care să țină cont de nevoile trupului și firii omenești: „aceste trei rane nu pot să le tai: mâncarea, îmbrăcămintea și somnul; dar din parte putem să le tăiem”⁹⁶.

În cotidian, termenul *asceză* este perceput adeseori doar cu sensul său negativ, de abținere de la mâncare și de la celelalte funcții ale trupului.

Despre înfrânarea de la mâncare vorbește Sfântul Ioan Scărarul. El ne sfătuiește la o renunțare treptată la mâncare.

„Când sufletul pofteste mâncări felurite, cere ceva propriu firii. De aceea ne vom folosi de un meșteșug împotriva acestei mult meșteșugite patimi. Și dacă nu ne aflăm sub un război foarte greu, sau nu ne amenință primejdia unor căderi, să tăiem întâi mâncările care îngrașă, pe urmă pe cele care ne aprind, apoi pe cele ce ne fac plăcere. De e cu putință, dă pântecelui hrana care-l umple și e ușor de mistuit, ca prin săturare să săturăm pofta lui, iar prin mistuirea grabnică să ne izbăvim de aprindere ca de un bici”⁹⁷.

Importanța postului este foarte mare. „Stăpânește-ți pântecetele până nu te stăpânește el pe tine”, îndeamnă Sfântul Ioan Scărarul, pentru că „minte postitorului se roagă cu trezvie”. Înfrânarea de la mâncare este importantă pentru că îl ajută pe om în lupta cu patima curviei. „Cel ce-și îngrijește stomacul său și luptă să biruiască duhul curviei este asemenea celui ce voiește să stingă pârjolul cu gaz”⁹⁸. Diavolul „se așază în stomac și nu lasă pe om să se sature, chiar de ar mânca tot Egiptul și ar bea Nilul întreg. După mâncare pleacă ticălosul și ni-l trimite pe cel al curviei”⁹⁹.

Sfântul Casian Romanul arată și el că hrana nu este dată omului spre îmbuibare ori spre săturarea pântecelui. „De bucate numai atât să ne slujim, cât să trăim, nu ca să ne facem robi pornirilor poftei. Primirea hranei cu măsură și

⁹⁵ *Patericul Egiptean*, ediția a II-a, Râmnicu Vâlcea, 1930, Avva Pimen, 183.

⁹⁶ *Patericul Egiptean*, Avva Pimen, 184.

⁹⁷ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 214.

⁹⁸ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 216.

⁹⁹ SF. IOAN SCĂRARUL, „Scara dumnezeiescului urcuș”, p. 218.

cu socoteală, dă trupului sănătatea, nu îi ia sfințenia. Regula înfrânării și canonul așezat de Părinți acesta este: Cel ce se împărtășește de vreo hrană să se depărteze de ea până mai are încă poftă și să nu aștepte să se sature”¹⁰⁰.

Dar înfrânarea nu se referă doar la abținerea de la mâncare, ci la abținerea de la săvârșirea oricărui păcat. Iar acest lucru este aproape imposibil de făcut dacă omul nu se îndepărtează de vechiul mod de viață:

„Este foarte important, pentru a te putea înfrâna de la păcatele spovedite, să te ferești de ocazii. Este elementar, dacă dorești să scapi de apucăturile rele, să eviți locurile care ți-au facilitat căderea și persoanele cu care ai păcătuit. Nu va fi deloc ușor, pentru că obișnuit cu un anumit mediu și cu dulceața păcatelor, o să le simți lipsa. Ne autoamăgim atunci când credem că ne putem elibera de patimi frecventând locurile și persoanele care ne-au făcut să cădem. Trebuie să ajungem în o asemenea stare sufletească încât să urâm păcatele. Este foarte sugestiv în acest sens Sfântul Isaac Sirul, care ne spune că este un paradox a vrea să scapi de patimi, dar a dori pe mai departe prilejurile lor. «Păcatele nu le iubim, dar pricinile ce le aduc în noi le primim cu plăcere. De aceea cele din urmă se fac pricinuitoare ale celor dintâi prin lucrarea lor. Cel ce iubește prilejurile patimilor se supune fără voie patimilor și se face rob lor. Cel ce-și urăște păcatele sale încetează a le face, și cel ce le mărturisește dobândește iertarea»¹⁰¹.

2.5 Răbdarea

Dumnezeu îl aduce pe om la El pe două căi: una pozitivă și una negativă. Cea pozitivă se referă la faptul că Dumnezeu îl atrage pe om prin frumusețea binelui, prin îndemnul lăuntric ale conștiinței și prin tot ce a făcut și face Dumnezeu pentru noi. Calea negativă se referă la judecata păcatelor și la suportarea de către om a pedepselor venite în urma greșelilor. Aceste pedepse au rol pedagogic, spune părintele Stăniloae. Prin ele, omul gustă din pedeapsă și vede în necazurile venite asupra lui cât de mult înseamnă pentru el ajutorul lui Dumnezeu și, mai ales, lipsa lui.

„Diadoh spune de aceste părăsiri: «Părăsirea în scop de povățuire nu lipsește nicidecum sufletul de lumina dumnezeiască, ci harul își ascunde numai [...] prezența din fața minții, ca să împingă oarecum sufletul înainte, prin răutatea dracilor, spre

¹⁰⁰ SF. CASIAN ROMANUL, „Despre cele opt gânduri ale răutății”, în: *Filocalia*, vol. I, p. 98.

¹⁰¹ † ANDREI, Arhiepiscopul Alba-Iuliei, *Dinamica despătimirii*, pp. 21-22.

a căuta cu toată frica și cu multa smerenie ajutorul lui Dumnezeu, cunoscând câte puțin răutatea vrăjmașului său. Este ceea ce face și mama, care depărtează puțin pruncul de la sânul său, dacă se poartă cu neorânduială față de regulile alăptării, ca speriat [...] să se întoarcă cu frică multă și cu lacrimi la sânul mamei»¹⁰².

Supunerea omului la astfel de încercări și ispite au îndeosebi rol pedagogic, pentru că omul prin ele își vede intensitatea poftelor, dar și răutatea diavolilor, și astfel își dă seama unde a ajuns pe drumul spre nepătimire, cât mai are până ajunge la biruirea patimilor și se poate îndrepta.

„Cum nu poți spune că ai biruit pe cineva dacă l-ai legat când dormea, tot așa nu se poate vorbi de o biruință asupra poftei decât dacă o înfrânghi în momentul în care are toate condițiile ca să-și manifeste în mod actual puterea. [...] Poți spune că i-ai slăbit puterea [patimii] numai dacă, punând înainte proba o stârnește, ea nu se mai stârnește sau, stârnindu-se, totuși o poți domoli. De aceea, probele [ispitele – n.n.] au pe de o parte rostul de a descoperi în ce fază ai ajuns în strădania de a-ți înfrânge patimile sau în ce intensitate se mai găsesc patimile tale, iar pe de alta, rostul de a te face și mai tare în lupta împotriva lor”¹⁰³.

Ispitele și încercările ne ajută să creștem spiritual prin respingerea lor, dar ne și întăresc prin acceptarea cu răbdare a lor.

Dintre Sfinții Părinți, cel mai sugestiv vorbesc despre rostul necazurilor Sfinții Marcu Ascetul și Isaac Sirul. Prin necazuri, Dumnezeu ne atrage de la păcate: „necazurile urmează de multe ori păcatelor, chiar dacă le-am mărturisit”. Prin necazuri se restabilește firea căzută. Există o compensație, arată Părintele Stăniloae, „între păcatul primit cu voia și necazul venit fără voie”. În al treilea rând, necazurile se abat asupra oamenilor pentru punerea lor la încercare, la probă, pentru întărirea firii și pentru fărâșirea de viitoare greșeli. În al patrulea rând, necazurile vin, uneori, deși nu există un păcat în prealabil; vin și asupra celor desăvârșiți, pentru păcatele altora. Iar răbdarea lor este un semn de putere și de înțelepciune și ne înzestrează cu putere și cu înțelepciune¹⁰⁴.

„Bucuria ne poate face mai puțin atenți la datoriile noastre, deci trebuie stropită cu un duș rece de necazuri ca să nu ne slăbim eforturile. Dar necazurile nu trebuie să dureze prea mult, ca să nu se încuibeze în noi îndoiala că mai e ceva care ne poartă de grijă”¹⁰⁵.

Mai mult, „suferinței trebuie să-i găsești un sens duhovnicesc, pentru că pe pământ nimeni nu-i lipsit de necazuri. Găsind un sens în suferință porți crucea

¹⁰² D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 136.

¹⁰³ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 137.

¹⁰⁴ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 141.

¹⁰⁵ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 142.

cu nădejde și cu drag. Dacă nu găsești un sens suferinței vei purta crucea de nevoie, cu lehamite și cântind, dar totuși o vei purta. Dacă te împotrivești unei cruci, poate, vei da peste alta și mai grea”¹⁰⁶.

2.6 Nădejdea

Nădejdea, consideră Părintele Stăniloae, este „o certitudine a celor viitoare, apărută în persoana celui ce nădăjduiește”. Nădejdea este mai mult decât credința; „este credința într-o fază progresată”. Așa cum credința străbate prin spațiu și prin lumea văzute, nădejdea dă transparență timpului și „dă un plus de evidență, un plus de cunoaștere”¹⁰⁷.

Diferența dintre siguranța nădejzii în bunătățile viitoare pe care le vom primi de la Dumnezeu și nesiguranța grijii lumești o arată liniștea pe care o aduce nădejdea în Dumnezeu și frământarea neconținută care o însoțește pe cea de-a doua. Sfântul Marcu Ascetul spune: „Nădejdea în Dumnezeu face inima largă; iar grija trupească o îngustează”¹⁰⁸.

„Nădejdea e o vedere cu inima, cu partea mai adâncă a spiritului nostru, deci e o convingere intimă, tainică, o stare de transparență a ființei noastre față de cele de dincolo de lumea aceasta”¹⁰⁹.

2.7 Nepățimirea

Starea de nepățimire este culmea, este vârful cel mai înalt pe care toți cei care pornesc la urcușul duhovnicesc vor să-l atingă. Nepățimirea este „starea de pace și de nepățimire întru virtute a sufletului și a trupului, sau deprinderea neschimbăcioasă”¹¹⁰, spune Sfântul Maxim Mărturisitorul.

„Cel ce a atins nepățimirea nu mai păcătuiește ușor nici cu fapta, nici cu gândul și nici mânia și pofta nu se mai mișcă spre păcat. [...] N-am putea spune că patimile au devenit pentru el o imposibilitate ontologică, ca pentru Dumnezeu. Dar ele sunt o imposibilitate morală. [...] Sfântul Isaac Sirul spune: «Nepățimirea nu înseamnă a nu simți patimile, ci a nu le mai primi. Căci prin multele și variatele virtuți, arătate și ascunse, pe care le-a dobândit cel ce a ajuns la ea, s-au slăbit patimile în el și nu se mai pot ridica ușor în el împotriva sufletului». [...] Iar Diadoh al Foticeii spune: «Nepățimire nu înseamnă a nu fi războiți de draci, căci atunci ar trebui să

¹⁰⁶ † ANDREI, Arhiepiscopul Alba-Iuliei, *Dinamica despățimirii*, p. 25.

¹⁰⁷ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 143.

¹⁰⁸ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 144.

¹⁰⁹ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 144.

¹¹⁰ SF. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Capete despre dragoste. A doua sută*, 65, p. 239.

ieșim, după apostol, în lume (1 Corinteni 5, 10), ci, războiți fiind de ei, să rămânem nebiruiți»¹¹¹.

Sfântul Isaac Sirul arată și el același lucru: „Ce este nepătimirea omenească? Ea nu înseamnă a nu mai simți patimile, ci a nu le mai primi”¹¹².

Starea de nepătimire nu a devenit o însușire inalienabilă a firii omenești, cum este cazul îngerilor sau cum vor fi oamenii în viața viitoare. „Deși e înlesnită în mare parte și de obișnuința pătrunsă în fire, ea are nevoie totuși de o susținere din partea voinței”, astfel că oricând omul poate cădea, deși această cădere este foarte improbabilă. Sfântul Ioan Scărarul vorbește de mai multe grade de nepătimire: „există om nepătimaș, dar există altul mai nepătimaș ca cel nepătimaș”¹¹³.

Starea de nepătimire este condiția premergătoare ajungerii la contemplarea lui Dumnezeu, scopul indirect al întregului efort, al întregii asceze. Dar simpla absență a patimilor nu echivalează cu contemplarea lui Dumnezeu, la care se ajunge în urma unei descoperiri.

3. Alte elemente ce ajută omul în urcușul spre nepătimire

3.1 Rugăciunea – câteva sfaturi practice

„Unirea cu Dumnezeu nu se poate săvârși în afara rugăciunii, căci rugăciunea este legătura personală a omului cu Dumnezeu”¹¹⁴. Pe lângă slujbele care se săvârșesc în biserici (serviciul divin public), cunoscute în mediul bisericesc sub numele de cele șapte laude bisericești¹¹⁵, care, datorită amplitudinii, mai sunt numite și *pravila mare* și sunt săvârșite, în special, la mănăstiri, în viața creștinului mai există și o *pravilă mică*, pe care fiecare o face în particular. Această pravilă mică nu are o formă fixă, ci variază de la om la om. Această pravilă e stabilită de fiecare credincios împreună cu duhovnicul său în funcție de anumite condiții: vârstă, pregătire intelectuală, experiență duhovnicească, puteri fizice, sănătate etc.

Sfântul Teofan Zăvorâtul spune că „o pravila de rugăciune aleasă cu chibzuință, corespunzătoare puterilor și felului de viață, servește drept un mare ajutor pentru cel ce se nevoiește pentru mântuirea sa”¹¹⁶.

Alegerea pravilei de rugăciune este tratată de părinții duhovnicești cu foarte mare seriozitate, căci de buna executare a acesteia depinde progresul duhovnicesc

¹¹¹ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, pp. 150-151.

¹¹² P. T. ŠPIDLÍK, *Spiritualitatea Răsăritului Creștin*, p. 310.

¹¹³ D. STĂNILOAE, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, p. 151.

¹¹⁴ N. CRAINIC, *Cursurile de mistică*, p. 78.

¹¹⁵ E. BRANIȘTE, *Liturgica specială*, p. 21.

¹¹⁶ SF. TEOFAN ZĂVORĂTUL, *Pravila de rugăciune*, Ed. Credința Strămoșească, 1999, p. 7.

al fiecărui credincios și, în cele din urmă, câștigarea sau pierderea fericirii veșnice. De aceea, părinții recomandau prudență și statornicie când era vorba de pravila de rugăciune.

„Prefer, a spus un oarecare părinte, o pravilă de scurtă durată, dar mereu îndeplinită, decât una de lungă durată dar în scurtă vreme părăsită. Iar o astfel de soartă o au întotdeauna pravilele de rugăciune ce nu sunt pe măsura puterilor.» În timpul primului avânt de râvnă și fierbințeală, nevoitorul le îndeplinește un timp oarecare, dar desigur că dând atenție mai mult cantității decât calității, mai târziu, puterile îi slăbesc din cauza nevoițelor ce întrec forțele trupești, ceea ce îl silește să-și scurteze din ce în ce mai mult pravila¹¹⁷.

După alegerea unei pravile corespunzătoare, credinciosul trebuie să țină cont și de anumite sfaturi practice, care ajută la îndeplinirea cu folos spiritual a pravilei:

1. *facerea de metanii* – înainte de a începe pravila de rugăciune propriu-zisă, fiecare după puterile sale este bine să facă un număr de metanii¹¹⁸; în timpul pravilei *să nu se grăbească*, pentru că mai importantă este luarea aminte la rugăciune decât cantitatea exagerată de metanii și rugăciuni¹¹⁹;
2. *să nu renunțe* la această pravilă zilnică și să nu încerce, pe cât este cu putință, *să o scurteze*¹²⁰.

Rugăciunea nu trebuie întreruptă nici dacă apar unele probleme de sănătate, cu excepția cazurilor foarte grave. De exemplu, cuviosul Paisie Aghioritul spunea:

„Și eu, când mi-a amorțit piciorul din pricina sciaticii, ziceam: «Doamne, Iisuse...» mergând, și m-am întărit. Mișcarea de cele mai multe ori ajută. Dacă mă îmbolnăvesc două-trei zile și nu mă pot mișca, spun: «Dumnezeul meu, ajută-mă puțin – numai să mă scol, să mă mișc, și după aceea mă descurc. Mă duc să tai lemne, pentru că, de voi sta întins, este mai rău»¹²¹.

Locul personal de rugăciune trebuie îndreptat spre răsărit, într-o cameră mai retrasă (*Matei* 6, 6), să fie împodobit cu icoane, dar să nu lipsească nici Sfânta Cruce și cărțile de rugăciune¹²².

¹¹⁷ SF. TEOFAN ZĂVORĂTUL, *Pravila de rugăciune*, p. 7.

¹¹⁸ SF. TEOFAN ZĂVORĂTUL, *Pravila de rugăciune*, p. 6.

¹¹⁹ SF. TEOFAN ZĂVORĂTUL, *Pravila de rugăciune*, p. 6.

¹²⁰ SF. TEOFAN ZĂVORĂTUL, *Pravila de rugăciune*, p. 8.

¹²¹ CUVIOSUL PAISIE AGHIORITUL, *Cu durere și dragoste pentru omul contemporan*, Schitul Lacu, Ed. Chilia „Bunei Vestiri”, 2000, p. 139.

¹²² Ieromonah Gabriel BUNGE, *Practica rugăciunii personale după tradiția Sfinților Părinți*, Sibiu, Ed. Deisis, 2001, pp. 199-200.

Timpul rugăciunii

Cele mai potrivite momente pentru îndeplinirea pravilei personale de rugăciune sunt înainte de răsăritul soarelui și după asfințitul soarelui, pentru că acum se liniștește atât natura, cât și omul, fiind un prilej de renunțare la grijile materiale și de apropiere de Dumnezeu prin rugăciune¹²³.

De altfel, Sfinții Părinți recomandau foarte mult rugăciunea din timpul nopții și privegherile de la miezul nopții. Sfinții Varsanufie și Ioan prescriu un program foarte exact pentru rugăciunea de noapte:

„Roagă-te două ceasuri seara, numărându-le începând de la apusul soarelui (de la 18.00 – 20.00). Și după ce l-ai lăudat pe Dumnezeu dormi 6 ore (de la 20.00 – 02.00). Apoi scoală-te la privegherea de noapte și petrece în rugăciune restul celor 4 ore până la răsăritul soarelui (de la 02.00 – 06.00). Vara fă la fel, însă cu prescurtare și mai puțini psalmi din pricina scurtimii nopților”¹²⁴.

Rugăciunea lui Iisus

Unirea cu Dumnezeu nu poate fi dobândită decât în rugăciune, prin cerere.

„În sensul cel mai general al cuvântului, orice prezență a omului în fața lui Dumnezeu este o rugăciune. Dar trebuie ca această prezență să devină o atitudine statornică, mereu trează; rugăciunea trebuie să devină permanentă, neîncetată ca suflarea, ca bătaia inimii. Aceasta cere o deosebită măiestrie, o tehnică a rugăciunii, o întregă știință duhovnicească, căreia călugării i se consacră în întregime. Metoda rugăciunii lăuntrice sau a minții, cunoscută sub numele de «isihasm», ține de tradiția ascetică a Bisericii de Răsărit și datează, fără îndoială, din cele mai vechi timpuri. Transmițându-se de la dascăl la ucenic pe cale orală, prin pildă și îndrumare duhovnicească, această învățătură a rugăciunii lăuntrice nu a fost fixată în scris decât la începutul veacului al XI-lea, într-un tratat atribuit Sfântului Simeon Noul Teolog”¹²⁵.

3.2 Citirea Sfintei Scripturi și a cărților duhovnicești

Citirea Sfintei Scripturi și a celorlalte cărți duhovnicești îl ajută, cu siguranță, pe om în urcușul său spiritual. Însuși Hristos arată importanța lecturii din Scriptură atunci când zice: „Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu” (*Matei* 4, 4).

¹²³ G. BUNGE, *Practica rugăciunii personale*, p. 201.

¹²⁴ G. BUNGE, *Practica rugăciunii personale*, p. 85.

¹²⁵ N. CRAINIC, *Cursurile de mistică*, p. 78.

Și Sfântul Ioan Damaschin arată importanța lecturilor duhovnicești, dar mai ales a celor scripturistice: „Să batem la paradisul prea frumos al Scripturilor, la paradisul cel cu bun miros, cel prea dulce, cel prea frumos [...], cel care se atinge de inima noastră, care o mângâie când este întristată, o potolește când este mâniată și o umple de o bucurie veșnică, care ne înalță mintea noastră [...] și o aduce la Tatăl luminilor”¹²⁶.

„Citirea textului sfânt te predispozează la meditație și-ți aduce aminte că ești trecător. Pe lângă Sfânta Scriptură, tradiția noastră creștină ne pune la îndemână o serie întregă de alte cărți folositoare. Pe primul loc putem situa «Patericul» și colecția filocalică. Am aminti apoi «Urmarea lui Hristos», «Mântuirea Păcătoșilor» și «Mărturisirea unui pelerin către duhovnicul său». La acestea se pot adăuga mulțimea de cărți duhovnicești tipărite în ultimii ani. Ne confruntăm însă cu o realitate tragică: omul postmodern citește tot mai puțin. Boala televizorului îl copleșește și nu mai are tihna lecturii ziditoare de suflet”¹²⁷.

3.3 Meditația

Meditația se află în strânsă legătură cu rugăciunea, postul și celelalte exerciții spirituale, care îl ajută pe om în urcușul său spre nepătimire.

O scurtă definiție a meditației, în înțeles autentic patristic, întâlnim la părintele G. Bunge: „Prin meditație Părinții înțeleg, ca și psalmistul însuși, o repetare statornică, cu jumătate de voce (cf. *Psalmi* 34, 38; 36, 30; 70, 24), a unor versete sau a unor pasaje întregi din Sfânta Scriptură cu scopul sesizării sensului lor duhovnicesc ascuns”¹²⁸.

Dacă facem o comparație între rugăciune și meditație, observăm că rugăciunea îl menține pe om în legătură cu Dumnezeu, mai precis îl apropie de Dumnezeu; în schimb, meditația îl inițiază pe acesta în adâncul tainelor lui Dumnezeu. Meditând la cuvintele lui Dumnezeu, omul se umple de cunoștința cea duhovnicească, cunoștință care-i oferă neconținute revelații ale voii divine, călăuzindu-l în dificila misiune spre nepătimire.

Așadar, prin meditație omul dobândește cunoașterea lucrurilor duhovnicești care sunt ascunse în spatele cuvintelor Scripturii sau putem spune că primește harisma de a cerceta adâncurile ființei umane.

Meditația poate fi făcută în orice moment al zilei, „dar mai ales dimineața, când spiritul e mai odihnit, sau seara, când avem mai multă liniște”¹²⁹. Prezența

¹²⁶ SF. IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, p. 180.

¹²⁷ † ANDREI, Arhiepiscopul Alba-Iuliei, *Dinamica despătimirii*, p. 42.

¹²⁸ G. BUNGE, *Practica rugăciunii personale*, p. 47.

¹²⁹ Pr. Ene BRANIȘTE, Cluj-Napoca, *Despre preoție*, Ed. Renașterea, 2004, p. 90.

meditației în viața omului poate fi o constantă indiscutabilă, având în vedere faptul că meditația se află la granița dintre o activitate intelectuală (citirea din Scriptură) și una profund spirituală. Prin intermediul meditației, omul culege din cărțile sfinte o comoară neprețuită de adevăruri pe care le poate împărtăși apoi și celorlalți.

3.4 O viață liturgică veritabilă – participarea la slujbele Bisericii

O viață liturgică comunitară veritabilă este unul dintre cele mai bune mijloace de păstrare vie a credinței în sufletele oamenilor. Participarea regulată la slujbele Bisericii, îndeosebi la Sfânta Liturghie în duminici și sărbători, este antidotul divino-uman la indiferență. Hristos este prezent în chip real, deși tainic, în mijlocul credincioșilor; Biserica „e plină [...] de Hristos, întrucât Hristos lucrează prin ea”, afirmă părintele Dumitru Stăniloae¹³⁰. Iar acțiunea harului sfințitor, îndeosebi în lucrarea Sfințelor Taine, care „au o funcție unificatoare”¹³¹, nu poate fi pusă la îndoială. Hristos este adevăratul săvârșitor al celor șapte Sfinte Taine, lucrări teandrice, prin care Dumnezeu lucrează asupra omului. Mai mult, împărtășirea cu Trupul și Sângele lui Hristos, spovedania și participarea cât mai activă a credinciosului la viața liturgică a comunității sunt arme de care se poate folosi creștinul în urcușul său duhovnicesc și care previn, cu ajutor divin, îndepărtarea de Biserică și căderea în formalism.

Acest aspect este surprins în Canonul pentru primirea Sfintei Împărtășanii. În rugăciunea a doua, Sfântul Ioan Gură de Aur sesizează că îndepărtarea de Biserică și de Euharistie este un pericol real, cei care se află în această situație riscând să cadă sub înrăurirea „lupului celui înțeleghător”¹³².

Acțiunea divină din slujbele Bisericii este reală și are efecte directe și vizibile, imediat sau în timp, asupra omului înțeles ca ființă dihotomică (trup și suflet). Să ne gândim doar la efectele Tainei Sfântului Maslu, slujbă care, coroborată cu spovedania și împărtășania, îi conduce pe cei bolnavi – sufletește și trupește – la vindecări în multe cazuri considerate miraculoase¹³³.

¹³⁰ Pr. Prof. Dr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997, p. 16.

¹³¹ D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, p. 14.

¹³² „Că nu vin la Tine ca un nepăsător, Hristoase, Dumnezeuule, ci încrezându-mă în bunătatea Ta cea nespūsă și ca nu cumva rămânând departe prea multă vreme de împărtășirea Ta, să fiu prins de lupul cel înțeleghător” – Rugăciunea a doua din *Canonul pentru Împărtășanie*.

¹³³ Părintele Ioanichie Bălan amintește doar câteva din nenumăratele vindecări petrecute în mănăstirile din Moldova prin participarea bolnavilor la Taina Sfântului Maslu. Iată un caz concret: „între anii 1984-1985 venea un tânăr inginer din Piatra Neamț pe nume Nicolae să-i citească părinții la icoana Sfintei Ana de la mănăstirea Bistrița, fiind greu chinuit de un duh

Pentru a se evita căderea în formalism, prin participarea formală la cultul Bisericii, dar fără a exista o trăire interioară, participarea liturgică trebuie să fie însoțită și de efortul conștient și voluntar al credinciosului de apropiere de Dumnezeu. Moment în care neputința umană este ajutată de lucrarea harului divin în lupta cu ispitele risipirii gândurilor spre altele în loc de participare activă la actele liturgice.

Una dintre metodele de contracarare a fugii minții și de încurajare a participării active a credincioșilor la slujbe este *implicarea oamenilor în cântarea liturgică*. Prin participarea credinciosului obișnuit la cântările bisericești, îndeosebi la cele ale Sfintei Liturghii – mai cunoscute și, astfel, mai accesibile și mai ușor de învățat – slujbele se transformă, într-o măsură mai mare sau mai mică, în funcție de gradul de participare al fiecăruia, în prilej de comuniune reală cu Dumnezeu, cu sfinții și cu înaintașii. „Cântarea comună [...] captează inimile și limpezește cugetele”, iar „muzica educă voința și limpezește cugetele”, arată părintele Petre David¹³⁴.

Mai mult, muzica, în totalitatea dimensiunii sale sacre, a reprezentat și reprezintă un catalizator eficient în înțelegerea legăturii ce există între Dumnezeu și om, facilitându-i acestuia din urmă un progres constant în înțelegerea tainelor pe care divinitatea le revelează lumii create. Iar muzica creștină nu face excepție de la această regulă, ci o înobilează, oferindu-i posibilitatea trecerii de la o descoperire naturală, dedusă cel mai adesea din împrejurări concrete ale vieții, la o descoperire supranaturală. Muzica creștină bisericească urmărește nu doar o exprimare a unui sentiment pios, ci are extraordinara capacitate de a interioriza aceste trăiri. Potrivit învățăturii Sfinților Părinți, „scopul muzicii bisericești este să provoace o stare de străpungere a inimii, de doxologie și nu un sentimentalism senzual”¹³⁵.

rău trimis de o femeie vrăjitoare. Ani de zile a suferit, mergând din mănăstire în mănăstire cu speranța vindecării. Dar Dumnezeu l-a vindecat la icoana Sfintei Ana unde se ruga mult și stătea regulat la Sfântul Maslu”, Arhim. Ioanichie BĂLAN, *Puterea Sfântului Maslu. Câteva mărturii din zilele noastre*, Iași, Ed. Mitropoliei Moldovei și a Bucovinei, 1993, p. 20.

¹³⁴ Diac. Petre DAVID, *Călăuză creștină – Sectologie – Pentru cunoașterea și apărarea dreptei credințe în fața prozelitismului sectant*, Curtea de Argeș, Ed. Episcopiei Argeșului, 1994, p. 128.

¹³⁵ Ioannis ROMANIDES, *Teologia patristică*, trad. Gabriel Mândrilă, București, Ed. Metafrază, 2011, p. 221.

ANUL OMAGIAL AL
SFÂNTULUI BOTEZ
ȘI AL SFINTEI CUVINII

Sfântul Botez și Sfânta Cununie în viața Bisericii – nevoia de teologie profundă, slujbă corectă și pastorație eficientă*

† DANIEL, *Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Anul 2011, dedicat în Patriarhia Română Sfântului Botez și Sfintei Cununii, este un prilej de a învăța mai mult despre aceste două Sfinte Taine ale Bisericii. Anul omagial dedicat acestor Sfinte Taine este menit să amplifice cunoștințele liturgice, pastorale și misionare ale clerului și ale tuturor membrilor Bisericii, referitoare la importanța Botezului și Cununii în viața Bisericii și a creștinului ortodox.

La sesiunea de primăvară a Conferințelor pastoral-misionare s-a discutat mai cu seamă despre *semnificațiile teologice și duhovnicești ale celor două Sfinte Taine, apelându-se la mărturia Sfinților Părinți ai Bisericii și a teologiei contemporane*, dar și despre unele practici neortodoxe și abateri liturgice în oficierea Botezului și Cununii. Această perspectivă este acum, în noiembrie 2011, întregită prin abordarea unor probleme de pastorație și misiune, cum ar fi: (1) *modul de prezentare la orele de Religie și în programele catehetice a Tainelor Botezului și Cununii*, (2) *copiii ca dar și binecuvântare pentru familia creștină* și (3) *problema familiilor mixte, din punct de vedere interconfesional și interreligios (botezul copiilor în familiile mixte)*.

Sub aspect teologic și duhovnicesc, Botezul și Cununia sunt Taine de inițiere în credința și viața creștină. Biserica este familia spirituală a celor botezați în numele Preasfintei Treimi, iar cei care se unesc în iubire și devin o nouă familie

* Cuvânt rostit la Conferința pastoral-misionară semestrială de toamnă, Palatul Patriarhiei, București (7 noiembrie 2011); extras din: † DANIEL, *Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Lumina Botezului și bucuria familiei. Lucrarea Bisericii în societate în anul 2011*, București, Ed. Basilica, 2012, pp. 258-261.

creștină prin Taina Sfântă a Cununiei formează *Biserica mică* sau *Biserica de acasă*, icoană spirituală a iubirii lui Hristos față de Biserica Sa.

Cunoașterea învățăturii ortodoxe despre Botez și Cununie este înlesnită printr-o cercetare atentă și frecventă a rânduielilor liturgice a celor două Sfinte Taine, a mărturiilor biblice și gândirii patristice cu privire la ele. Totodată, pe lângă descoperirea semnificațiilor spirituale profunde și multiple ale acestor Sfinte Taine, există și nevoia săvârșirii lor corecte și asumării lor ca lucrări sfințitoare și mântuitoare ale harului Preasfintei Treimi în viața Bisericii.

De aceea, o atenție deosebită trebuie acordată astăzi *săvârșirii corecte și complete a slujbelor acestor Sfinte Taine*. Graba și lipsa de atenție, efecte nefaste ale rutinei în slujirea liturgică, obișnuința cu „greșelile devenite tradiție” și delăsarea spirituală, produs al secularizării conștiinței și vieții creștine astăzi, reprezintă cauze majore ale devierilor și carențelor liturgice. Prin urmare, la nivelul protoierilor trebuie luate măsuri concrete pentru prevenirea și îndreptarea practicilor pseudo-tradiționale și a inovațiilor individualiste în domeniul respectiv.

În acest sens, sunt necesare cunoașterea temeinică a slujbelor acestor Sfinte Taine după tipicul ortodox, clar și temeinic prezentat în cărțile de cult (*Molitfelnic și Aghiasmatar*). Apoi, pe lângă atenția sporită acordată săvârșirii corecte a acestor Sfinte Taine, trebuie și *multă perseverență în prezentarea, pe înțelesul celor care participă la slujbe, a semnificației Botezului și Cununiei pentru viața acestora și pentru viața Bisericii în general*.

Din nefericire, se constată, încă, în rândul unora dintre clerici, *un deficit de cunoaștere teologică și duhovnicească a ritualului sacru, o superficialitate cronică în slujirea liturgică și o păgubitoare neglijență pastorală*, privind pregătirea credincioșilor pentru primirea și asumarea Botezului și a Cununiei. La toate acestea se adaugă și *slăbirea responsabilității nașilor ca părinți spirituali față de viața duhovnicească a finilor*. Pe de altă parte, totuși, există și mulți preoți care se pregătesc constant pentru a înțelege mai bine și a săvârși mai corect și mai frumos aceste Sfinte Taine. Ei trebuie evidențiați ca fiind exemple de urmat.

De aceea, scopul principal al celei de a doua sesiuni a Conferințelor pastoral-misionare semestriale 2011 este de a reaminti și de a adânci semnificațiile teologice și duhovnicești ale acestor două Sfinte Taine ale Bisericii, de a observa și corija practicile eronate privind săvârșirea lor, precum și de a îndemna la o mai bună pregătire pentru primirea lor ca *daruri și lucrări sfinte și sfințitoare în viața creștinului și a Bisericii*.

Ca material ajutător oferim în dar fiecărui participant la această conferință un ghid practic, apărut astăzi, 7 noiembrie 2011, intitulat: *Sfântul Botez și Sfânta Cununie azi. Îndrumător teologic, liturgic și pastoral*, București, Editura *Cuvântul Vieții* a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, 2011, 106 p.

Problema înmormântării pruncilor nebotezați în Biserica Ortodoxă*

Preot dr. Lucian PETROALA

Tema generală a anului 2011, declarat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române drept „An al Sfântului Botez și al Sfintei Cununii”, oferă prilejul de a se dezbate, la nivel teologic-canonic, dar și din punct de vedere practic-liturgic, o problemă foarte delicată și, totodată, reală: înmormântarea pruncilor care nu au primit Taina Botezului. Pentru stabilirea unei norme unitare în Biserica Ortodoxă Română este necesară întocmirea unei slujbe a înmormântării pentru pruncii nebotezați și introducerea acesteia în cărțile de cult. Această problemă a fost dezbătută de Sfântul Sinod al Bisericii noastre în ședința sa de lucru din 29 octombrie 2010 și vine să soluționeze acele nefericite situații care se petrec în viața unor familii de creștini, prin drama pierderii unor prunci nebotezați. Dezbateră a fost stimulată și de incidentele petrecute la finele anului 2010, la Maternitatea din Giulești – București, incidente în cadrul cărora și-au pierdut viața mai mulți nou-născuți, dintre care unii nebotezați, și care au declanșat ample discuții în toate *mass-media* din țara noastră.

1. Argumente scripturistice și canonice referitoare la problema pruncului

În Sfânta Scriptură se întâlnesc texte care arată valoarea copilului: „Doamne, Tu m-ai plăsmuit în pântecul maicii mele [...]” (*Psalmul* 138, 13), „Înainte de a fi zămislit în pântec te-am cunoscut și înainte de a ieși din pântec te-am sfințit [...]” (*Jeremia* 1, 5). Dacă Dumnezeu îngăduie zămisirea și nașterea unui copil,

* Extras din: *Biserica. Misiune. Slujirea*. 11, Galați, Ed. Arhiepiscopiei Dunării de Jos, 2011, pp. 93-111.

cu siguranță că are și o iconomie cu el; chiar de va trăi, chiar de va muri, acel copil este al Domnului și pe această premisă scripturistică întemeiem scurta prezentare de aici, referitoare la tema propusă: înmormântarea pruncilor nebotezați.

Regula canonică generală arată că slujba înmormântării se săvârșește:

„numai creștinilor valid botezați, dacă aceștia au trecut la cele veșnice împăcați cu Biserica, adică pentru cei ce nu erau excomunicați sau dați anatemei în momentul când au decedat. Este interzisă înmormântarea, după ritualul bisericesc, a necreștinilor, a ereticilor, a schismaticilor, a celor aflați sub excomunicare sau sub anatemă, a celor ce refuză primirea Sfintelor Taine și se opun înmormântării creștine, precum și a sinucigașilor”¹.

La situațiile enumerate aici se adaugă condamnății care au murit încărcăți de păcate grele, cei ce au murit în dueluri – care sunt asimilați cu sinucigașii, și cei ce au fost incinerați. Pruncii care au murit nebotezați s-ar putea încadra în categoria celor ce nu au botezul valid sau la necreștini; dar se poate spune ultimativ, sentențios, despre fiul mort nevârștnic, al unor părinți creștini, că nu este creștin? Dimpotrivă, se poate afirma că pruncul născut din părinți buni creștini este un virtual bun creștin, deși creșterea lui duhovnicească și omenească, după legea creștină, este determinată de mulți factori.

Întocmirea unei slujbe minimale pentru pruncii nebotezați stopează una dintre cele mai păguboase și flagrante încălcări canonice pe care, dintr-o dragoste bolnavă și – adesea – tardivă pentru copiii pierduți², unii părinți o cereau prea insistent și o obțineau prin slăbiciunea, eroarea și păcatul unor clerici: botezarea pruncilor morți sau a mormântului unde se află îngropat un prunc mort și nebotezat sau a unui vas cu pământ de la mormântul pruncului. Uneori această falsă slujbă se făcea chiar cu prilejul praznicului Botezului Domnului sau la ziua Sfântului Ioan Botezătorul, iar pruncii respectivi primeau numele de „Ion” sau „Ioana”, după caz³. Această tristă realitate încalcă prescripțiile Canonului 18

¹ Arhid. prof. dr. Ioan FLOCA, *Drept Canonic Ortodox. Legislație și administrație bisericească*, vol. II, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1990, p. 131. A se vedea aici și arhim. Nicodim SACHELARIU, *Pravila bisericească*, art. 1027, Ploiești, 1996, p. 106.

² Printre mamele care au această tristă experiență circulă, de exemplu, ca texte neoficiale, un „Canon de pocăință pentru copiii avortați” și un alt „Canon de pocăință pentru pruncii născuți și nenăscuți”, tipărite și retipărite în diverse edituri private.

³ Așa se explică de ce, în pomelnice, indeosebi în unele prezentate la Sfântul Altar de femei bătrâne, se întâlnesc zeci de nume „Ion, Ion, Ion...” și „Ioana, Ioana, Ioana...”. Toate acele nume ascund situații asemănătoare, despre care vorbim aici. Despre această problemă, Biserica are o poziție clară: Sfintele Taine nu se administrează decât oamenilor vii! La întrebarea dacă acești copii pot primi Botezul, arhim. Ioanichie Bălan răspunde: „În niciun caz nu pot fi botezați copiii avortați și cei născuți morți, căci nu au suflet în ei. Toți aceștia rămân la judecata lui Dumnezeu și pe conștiința părinților care i-au ucis [...]”, în: *Călăuză ortodoxă în Biserică*, vol. I, Ed. Sfintei Mănăstiri Sihăstria, 1992, p. 74.

de la Cartagina: „[...] să nu se dea Euharistie trupurilor celor morți. Căci s-a scris «Luați, mâncați!», dar trupurile morților nu pot nici a lua, nici a mânca și prezbiterii să nu boteze din neștiință pe cei ce au murit deja”⁴.

Moartea pruncului nebotezat este, întru totul, greșeala părinților lui, care au obligația să îl vegheze și, dacă este slab sau bolnav, să cheme preotul pentru a-l boteza. Părinții neglijenți (a se citi nepăsători față de mântuirea pruncului lor) se canonisesc potrivit Canonului 37 al Sfântului Ioan Ajunătorul, cu 3 ani oprire de la Sfânta Împărtășanie, cu mâncare uscată și cu metanii multe; dacă pruncul e de 7 zile sau mai mare, epitimia pentru părinți crește până la 7 ani oprire de la Sfânta Împărtășanie, cu 40 de metanii zilnic și mâncare uscată⁵.

Argumentul teologic al acestei severități îl arată Canonul 110 al Sinodului din Cartagina (419), care învață că pruncii „care de sine niciunul din păcate nu au putut săvârși, cu adevărat întru lăsarea păcatelor se botează, ca să se curățească întru dâșii prin renaștere ceea ce și-au atras din nașterea cea veche”⁶.

2. Câteva argumente teologice în susținerea posibilității și necesității întocmirii unei slujbe de înmormântare pentru pruncii nebotezați, decedați

După teologia ortodoxă, ca purtători ai păcatului strămoșesc, pruncii nebotezați nu pot intra în Împărăția lui Dumnezeu, însă, ca unii care nu au păcate personale, sunt absolviți de chinurile veșnice. Mântuirea lor rămâne absolut în grija, judecata și mila lui Dumnezeu. De aceea, nu se poate afirma ultimativ că, în cazul morții, ei s-ar pierde în neant. Orice persoană umană este în grija lui Dumnezeu; calitatea de persoană nu se dă prin Botez, ci aceasta începe din pântecul mamei, se continuă prin naștere și se împlinește prin viețuire în lumea aceasta. Prin Botez persoana se sfințește, este înfiată de Dumnezeu, după har. Prin Botez omul devine creștin, devine membru al Bisericii. Pruncii morți nebotezați și fi de părinți creștini nu sunt, într-adevăr, membri ai Bisericii, dar nu sunt nici total în afara ei. Nu pot fi considerațiamnați, cum nici cel mai necredincios sau mai rău dintre oameni nu poate fi considerat iremediabil pierdut: el se poate întoarce la Hristos, prin pocăință sau Îl poate descoperi pe Hristos și își poate schimba structural viața. În cazul unui prunc, deodată cu moartea sa prematură se sting și toate cele încă nescrise de el în cartea vieții lui, netrăite, dar cunoscute de ochii lui Dumnezeu: calitățile sau defectele, faptele bune sau cele rele, viața duhovnicească

⁴ Arhid. prof. dr. Ioan FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Sibiu, Ed. Polsib SA, 1993, pp. 249-250.

⁵ I. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, p. 444.

⁶ I. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, p. 291.

sau depărtată de Dumnezeu – întreaga sa existență, neparcursă prin viața din această lume. Iar dacă acestea nu s-au întâmplat, pruncul respectiv nu poate primi nici răsplată, nici pedeapsă divină. Sfântul Grigore Teologul învață, în acest sens, despre pruncii morți nebotezați:

„Iar aceia nici nu vor fi umpluți de slavă, nici nu vor fi pedepsiți de Dreptul Judecător, pe de o parte ca niște nepetceluiți, iar pe de altă parte ca unii fără de răutate, ci mai ales ca unii care suferă paguba fără să o fi pricinuit. Căci nu neapărat cel ce nu suferă chinuri este și plin de cinste, după cum nici cel fără de cinste nu este neapărat și chinuit” (în iad, n.n.).⁷

Aceștia pot fi considerați a fi sub grija atotcuprinzătoare a lui Dumnezeu, Care lucrează plenar în Biserica Sa, dar care este atotprezent și lucrător prin har în toată lumea, în tot Cosmosul⁸.

Sfântul Simeon al Tesalonicului învață că pruncii nebotezați ai creștinilor ortodocși, până la primirea botezului, pot fi socotiți catehumeni, așa cum erau în perioada primară a Bisericii cei ce se pregăteau de primirea Botezului:

„Iar a opta zi se aduce pruncul înaintea ușilor bisericii, că încă nu este sfințit cu Botezul [...] Iar (la 40 de zile, n.n.) de nu va fi încă botezat pruncul, stând înaintea sfeșnicilor și făcând închinăciune cu pruncul la altar (preotul, n.n.) îl slobozește, dându-l mumei sale. Dintru aceasta pruncul este chemat [...]”⁹.

Prin urmare, ca și catehumeni ei pot participa la unele slujbe care nu sunt Sfinte Taine ale Bisericii sau ar putea primi unele dintre aceste slujbe. Continuând

⁷ Traducerea este făcută de subsemnatul. Textul original este: „Τους δέ. μήτε δοξασθήσεσθαι, μήτε κολασθήσεσθαι παρά του Δικαιου Κριτου, ως ασφραγιστους μέν, απονήρους δέ. άλλα παθόντας μάλλον την ζημίαν, η δράσαντας. Ου γάρ οστις ου κολάσεως αξιος. ήδη και τιμης ωσπερ ουδέ οστις ου τιμης, ήδη και κολάσεως”, PG 36, 389. Despre faptul că acești prunci nu merg la chinuri s-a exprimat cândva și părintele Ilie Cleopa, care, întrebat despre această taină, a răspuns că acești prunci „nici nu se chinuie, nici nu se bucură, nici nu stau în întuneric, dar nici în lumină”, ci stau în partea de miazănoapte a cerului, unde este un fel de ceață, „ca zorii de zi, când încă nu s-a luminat”, vezi: *Ne vorbește Părintele Cleopa*, vol. III, Ed. Episcopiei Romanului, 2001, p. 139. Este o altă formă de a exprima o zicere mai subtilă și mai plastică atribuită Sfântului Grigorie de Nyssa, că acești prunci „se odihnesc în raza luceafărului celui de dimineață” sau formularea teologică „Pruncii morți nebotezați nu se împărtășesc de lumină, dar se cinstesc cu liniștea”, care circulă la nivelul seminarelor teologice, la disciplina dogmatică, atunci când se caută o explicație a acelei stări a pruncilor din această categorie.

⁸ A se vedea, în acest sens, excelentul articol al dr. Anca MANOLESCU, „Moartea fără religie”, *Dilema Veche*, 2-8 septembrie 2010. Sigur că ideea expusă de noi mai sus se află pe frontiera dintre teologia ortodoxă foarte precisă și abordarea mai elastică, de confluență, a unor probleme de doctrină, care rămân, până la urmă, tainele vocii lui Dumnezeu: „Modus inexplicabilis, totius theologiae”!

⁹ SFÂNTUL SIMEON AL TESALONICULUI, *Tratat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe, după adevăratele principii puse de Domnul nostru Iisus Hristos și urmașii Săi*, Suceava, Ed. Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, 2002, p. 107: „Arătare cu deamănuntul a celor ce se fac mai înainte de Botez și după Botez”; și p. 108: „Pentru că și Domnul a opta zi a luat numele de Iisus ce I s-a dat”.

acest raționament, putem afirma că slujba înmormântării, fiind doar ierurgie, într-o formă adaptată situației, ar putea fi administrată și catehumenilor, în cazul de față, pruncilor nebotezați. Lipsa unei rânduiele de înmormântare pentru astfel de prunci face parte din pedagogia aspră și dreaptă a Bisericii din primele secole, când, pentru a îndemna părinții să nu amâne botezul copiilor lor, în cazuri de deces infantil se proceda la simpla ducere a trupului la mormânt, fără niciun ritual, fără nicio rugăciune.

Sinodul de la Constantinopol, din 1815, sub președinția patriarhului Chiril, a arătat că „pruncii care mor nebotezați nu sunt chinuiți, fiind curați de păcate voluntare. De Împărăția lui Dumnezeu nu se învrednicesc însă, deoarece nu au fost curățiți prin baia dumnezeiască de pata păcatului strămoșesc și nu au obținut renașterea duhovnicească”¹⁰.

Faptul că întotdeauna pruncii adormiți nebotezați ai părinților ortodocși erau înmormântați (fără slujbă) în cimitirele creștinilor ortodocși, chiar dacă mai într-o margine, constituie o dovadă că ei erau socotiți ca fiind luați sub acoperământul lui Dumnezeu. Argumentele adunate și invocate mai sus se constituie în tot atâtea motivații pentru care trebuia rezolvată, teologic și canonic, liturgic și misionar-pastoral, problema înmormântării pruncilor nebotezați.

3. Referiri innografice și liturgice la problema pruncilor morți

Molitfelnicul românesc¹¹ nu conține o rânduială a înmormântării pruncilor nebotezați, ci doar „Rânduiala înmormântării pruncilor”¹², care se săvârșește pentru pruncii botezați. Conform textului innografic din *Molitfelnic*, argumentul teologic al grijii față de pruncii decedați este întruparea Fiului lui Dumnezeu, despre Care se spune că „a sărăcit luând trup și a binevoit a se face prunc” și că S-a arătat „ca Prunc”¹³. Despre prunci se arată că sunt „nevinovați”, „nedesăvârșiți”, „nestricați”, „curați”, că „nu au gustat dulcele lumești”¹⁴. Într-alt loc, innograful ne îndeamnă să ne rugăm Mântuitorului: „fericit pruncul acesta [...] ca pe o pasăre

¹⁰ Apud Hristou ANDROUTZOS, *Doğmatica*, traducere de pr. dr. Dumitru Stăniloae, Sibiu, 1930, p. 350. A se vedea aici și Prot. dr. Spiridon CÂNDEA, *Botezul din necesitate*, Sibiu, Ed. Revistei Teologice, 1940, p. 24.

¹¹ Am consultat, în acest sens, mai multe ediții ale *Molitfelnicului* românesc: Râmnic, 1768 și 1782; Brașov, 1811; Blaj, 1815; Chișinău, 1820; Sibiu, 1833 și 1849; Iași, 1834; București, 1855 și 1948.

¹² *Molitfelnic*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2006, pp. 241-254. Vezi și *Aghiasmatar*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2002, pp. 241-254; *Panibida*, Iași, Ed. Trinitas, 2000, pp. 51-67.

¹³ *Molitfelnic*, Canonul, Cântarea I, p. 241.

¹⁴ *Molitfelnic*, Cântările I și III, p. 242.

curată în cuiburile cerești, mântuit-ai duhul lui de lațurile cele felurite și l-ai împreunat cu duhurile dreptilor, spre a se desfăta în împărăția Ta”¹⁵. Precizăm că toate aceste referiri se fac la pruncii care au primit Taina Sfântului Botez, dar ele pot fi socotite referiri parțiale și la pruncii care au murit fiind nebotezați. Potrivit învățăturii de credință a Bisericii Ortodoxe pruncii morți nebotezați, chiar dacă au murit având păcatul strămoșesc, întrucât nu au primit Botezul – singura Taină care șterge acest păcat, totuși ei nu au păcate personale și nu au dus un fel de viață care să îi întineze sufletește și trupește.

Despre pruncii avortați și nebotezați, din practica Bisericii se știe că aceștia sunt pomeniți la rugăciunea mare pentru cei adormiți, din cadrul rânduiei Proscomidiei, unde se scot miride „pentru copii, prunci fără de vreme, parte bărbătească și parte femeiască”¹⁶. Multe dintre mamele care au avut traumatizanta experiență a avortului, voit sau spontan, sau/și experiența pierderii unui prunc imediat după naștere, atunci când își mărturisesc păcatele la duhovnic, amintesc de ambele situații, iau canon pentru ambele situații; iar când ispășesc epitimia, aduc la Sfântul Altar jertfă de prescură, vin și lumină cu gândul la pruncii pierduți de ele în ambele situații și cu nădejdea și credința că sufletele tuturor pruncilor pierduți – deși nescrise explicit pe pomelnic, întrucât ei nu au nume, nefiind botezați – se folosesc de această jertfă, adusă din dragoste nețârmurită pentru ei sau/și din căință profundă pentru păcatul săvârșit. În popor există o tradiție (greșită, într-adevăr!), conform căreia mama care a încercat să își boteze pruncul, dar nu a reușit din motive bine întemeiate, acel prunc ar putea fi socotit a fi primit botezul prin dorința sau prin credința mamei, cu care el este una. Această tradiție subliniază unitatea ființială dintre mamă și prunc și grija ei pentru prunc, dar nu poate suplini slujba Botezului pentru prunc, întrucât „Botezul dorinței” este altceva decât se susține aici, „Botezul de necesitate” sau „grabnic” – recunoscut și adesea utilizat de Biserică, dar cu condiția completării slujbei după ce a trecut primejdia, nu s-a făcut, iar „Botezul prin credința celuiilalt” nu există în teologia creștină. Este incorectă și invocarea, de către unii teologi, a „Botezului sângelui”, ei arătând că pruncii nebotezați morți în accidente se pot socoti creștini prin suferința morții lor nedrepte, intempestive.

Tot din practica Bisericii și din tradiția pomenirii morților la români se știe că singurul prilej în an în care, în rugăciunile Bisericii pot fi pomeniți chiar și sinucigașii este rânduiala Vecerniei speciale de la praznicul Pogorării Sfântului Duh, numită și „Slujba plecării genunchilor”, în care, în Rugăciunea a cincea

¹⁵ *Molitfelnic*, Cântarea a IX, p. 250.

¹⁶ *Liturghier*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2008, pp. 121-122.

citim: „[...] Care și la acest praznic, cu totul desăvârșit și mântuitor, ai binevoit a primi rugăciuni de mijlocire pentru cei ținuți în iad, dându-ne mari nădejdi că vei trimite ușurare și mângâiere celor cuprinși de întristări apăsătoare [...]”¹⁷. Dacă sinucigașii, care au săvârșit păcatul atât de grav al renunțării de bunăvoie și liber la darul dumnezeiesc al vieții pot fi pomeniți cu acest prilej, prin extensie, în această rugăciune pot fi cuprinși și pruncii nebotezați, adormiți, și care nu au săvârșit niciun păcat, iar pentru păcatul strămoșesc, cu care au trecut dincolo, nu au vină personală.

4. Un scurt istoric al problemei în Biserica noastră

Încă din vechime, pruncii au fost socotiți un dar de la Dumnezeu pentru familia creștină. În creștinism, ca și în mozaism, familia care are mulți copii era și este considerată a fi binecuvântată de Dumnezeu. Moartea unui prunc pricinuia și pricinuieste și astăzi adâncă durere familiei, în special mamei, iar în vremurile vechi, tulburi, cu năvăliri de barbari, epidemii și molime, piereau mulți prunci, unii dintre ei nebotezați, pentru care nu se putea săvârși slujba înmormântării.

Cu toate acestea, tradiția liturgică a fost și este bine imprimată în conștiința poporului român binecredincios, întrucât la sate și la orașe – în spitale, moașele sau asistentele medicale au cunoscut dintotdeauna obligația ca, în cazul în care pruncul nou-născut este suferind și trage să moară, trebuie botezat numaidecât, chiar dacă, în practică, Taina se oficiază în intervalul de la 7 la 40 de zile. Totuși în cazul în care pruncul este bolnav „el trebuie botezat imediat după naștere [...] Biserica nu fixează zile sau momente din zi când un asemenea botez trebuie săvârșit, ci el se poate face oricând este nevoie”¹⁸. Molitfelnicul românesc consemnează această situație, cu următoarea soluție practică:

„se cuvine a ști că, dacă pruncul născut este slăbit și nu sugă, ci trage să moară, nu trebuie să se aștepte, cum rău zic unii, până la a șasea sau a opta zi, spre a-l boteza; ci, în ceasul în care s-a născut, spălându-l, îndată să-l și boteze, spre a nu muri nebotezat. Căci, dacă femeile însărcinate de cinci luni care, dintr-o lovitură se întâmplă să lepede pruncul, cad sub osânda de ucidere, după legi și canoane, cu atât mai vărtos trebuie să păzim pruncii de curând născuți, să nu moară nebotezați”¹⁹.

¹⁷ *Penticostar*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1973, p. 362.

¹⁸ Pr. prof. dr. Nicolae D. NECULA, *Biserica și cult pe înțelesul tuturor*, București, Ed. Europartner, 1998, p. 132. A se vedea, de același autor, în: vol. I – *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, Galați, Ed. Episcopiei Dunării de Jos, 1996, cap. „Este corectă practica botezării copiilor avortați (lepădați)?”, pp. 157-161 și în: vol. II, omonim, Galați, Ed. Episcopiei Dunării de Jos, 2001, cap. „De ce este necesar să botezăm copiii la scurt timp după naștere?”, pp. 215-224.

¹⁹ *Molitfelnic*, p. 17. Această precizare este, totuși, în consens cu Canonul nr. 38 al Sfântului

Însă atunci când din nebagarea de seamă, din neștiința sau din necredința părinților murea un prunc nebotezat, preotul participa alături de familie la înmormântarea de la cimitir, fără a citi vreo slujbă. Atunci când sicriul era coborât în mormânt, se cânta un „Trisaghion”. La atât se reducea, până în anul 2010, în practica vieții bisericești de la noi, ritualul pentru pruncii morți nebotezați. Dar precaritatea acestei slujbe, în contextul bogatului cult al morților la români și în condițiile durerii pricinuite de moartea pruncului, nu a dat niciodată deplină mângâiere părinților.

Din aceste motive a fost necesar ca problema înmormântării pruncilor nebotezați în Biserica Ortodoxă Română să fie analizată oficial și temeinic. Acest lucru s-a făcut pentru prima dată în cadrul unei dezbateri a Sfântului Sinod, în ședința din 5 mai 1908. Urmare propunerilor mitropolitului Partenie Clinceni, fost episcop al Dunării de Jos (1886-1902), atunci Sfântul Sinod a hotărât „a se da voie preoților să săvârșească slujba religioasă a pogribaniei pentru copiii născuți morți, precum și a acelor care mor înainte de a fi botezați, fiind fii de creștini ortodocși”²⁰. Hotărârea sinodală din 1908²¹ nu precizează însă nici în ce constă această slujbă, nici pentru ce fel de copii decedați se face aceasta. Cu toate acestea, în practica vieții bisericești, în Biserica Ortodoxă Română nu s-a săvârșit niciodată înmormântarea pruncilor nebotezați, tradiția bisericească nescrisă și cutuma populară fiind, deci, mai puternice decât legea scrisă. Din cauza acestor imprecizii, problema a fost reluată în discuție de Sfântul Sinod al Bisericii noastre, în anul 2010.

Nichifor Mărturisitorul, care arată că „De va naște femeia și pruncul este în primejdie de moarte, după trei sau cinci zile, să se boteze acel prunc, dar se cuvine ca altă femeie botezată și curată să-l alăpteze [...]”. Sfântul Simeon al Tesalonicului învață că, de este în primejdie de moarte, pruncul poate fi botezat chiar în clipa nașterii sale, SFÂNTUL SIMEON AL TESALONICULUI, *Tratat asupra tuturor dogmelor...*, p. 106. Precizarea din *Molitfelnic* este o bună actualizare și aplicare, ca soluție la situații concrete, nefericite, ce se pot ivi la unii prunci.

²⁰ Vezi sumarul ședinței Sfântului Sinod din 5 mai 1908, *Biserica Ortodoxă Română*, XXXII (1908), 3, p. 258.

²¹ Trebuie spus că această hotărâre a fost uitată și, în consecință, neaplicată sistematic, în parohii, deși este amintită de pr. prof. dr. Ene BRANIȘTE, în: *Liturgica specială pentru institutelor teologice*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1985, p. 543: „Ierurgiile și rânduielile tradiționale în legătură cu sfârșitul omului și cu grija pentru cei morți”, dar care o interpretează eronat: „Pruncilor născuți morți sau celor ce mor nebotezați, li se poate face slujba înmormântării, ca și la pruncii morți botezați”. Nu se face, așadar, nicio deosebire între slujba înmormântării care se săvârșește pentru pruncii botezați și cea pentru pruncii nebotezați. Între cele două categorii de prunci este, totuși, o diferență foarte mare, de aceea nu se poate face aceeași slujbă și pentru unii, și pentru alții. Vezi și nota 42, același loc, în care se face diferența cu practica din alte Biserici Ortodoxe, unde „în astfel de cazuri, preotul binecuvintează doar groapa și slujba e înlocuită cu cântarea trisaghionului”.

5. Practica Bisericii Ortodoxe a Greciei privind înmormântarea pruncilor nebotezați

Ca și în Biserica noastră, și în Biserica Ortodoxă a Greciei tradiția liturgică a oprit, sute de ani, orice formă de slujbă pentru pruncii morți nebotezați. Această problemă a preocupat însă preoțimea și ierarhia. Încă din anul 1965, profesorul Ioannis Foundoulis, de la Facultatea de Teologie din Tesalonic, a studiat problema, arătând că, deși nu se face slujba înmormântării pentru acești prunci, în Biserica Greacă este obiceiul ca ei să fie îngropați într-un colț de cimitir sau în jurul paracliselor cimitiriale sau particulare, „într-un spațiu închinat Domnului”²². După el, dr. Xenofont Papaharalampos, profesor al Facultății de Teologie din Atena și membru în Comisia Sinodală a Bisericii Ortodoxe din Grecia cu probleme de dogmatică și de drept canonic bisericesc, a aprofundat chestiunea, elaborând un studiu intitulat: „Despre îngăduința înmormântării, după rânduială bisericească, a pruncilor adormiți nebotezați”. Studiul se află postat și acum pe site-ul Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe din Grecia și poate fi consultat de cei interesați. Comisia Sinodală pentru probleme de ordin dogmatic, de drept canonic bisericesc și pastoral a luat act de respectivul studiu, a analizat întreaga problematică și a propus o rânduială de înmormântare a pruncilor care au părăsit viața pământească nebotezați. În ședința de lucru din 8 iunie 2001, sub președinția fericitului întru adormire arhiepiscop Hristodoulos, Sinodul Permanent al Bisericii Eladei a aprobat respectiva rânduială. Prin ordinul circular cu nr. 2716 din 3 iulie 2001, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe din Grecia aducea la cunoștință clerului și credincioșilor că, începând cu acea dată, se permite oficierea slujbei de înmormântare pentru pruncii nebotezați, cu două condiții care se impun pentru aceasta: 1. cel puțin unul dintre părinți trebuie să fie creștin-ortodox și să ceară preotului oficierea slujbei de înmormântare pentru pruncul său; 2. au existat dorința și încercarea de a se fi oficiat botezul grabnic, dar nu s-a putut realiza, din diferite motive obiective.

Prezentăm aici, schițat, rânduiala slujbei înmormântării pruncilor adormiți nebotezați, stabilită de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe din Grecia: după binecuvântarea mică, se pornește de la casa în care este depus pruncul decedat, spre biserică, pe cale cântându-se „Sfinte Dumnezeule”. În biserică se cântă din *Psalmul* 118, în trei stări, numai stihurile alese, însemnate cu cruce roșie în Molitfelnicul românesc, din cadrul slujbei înmormântării mirenilor, dar fără ectenii și ecfonise. După troparele „Cu duhurile dreptilor...” se citesc Apostolul (din *Epistola către*

²² Prof. dr. Ioannis FOUNDOLIS, *Dialoguri liturgice. Răspunsuri la probleme liturgice*, vol. I, București, Ed. Bizantină, 2008, p. 107.

Romani 6, 9-11) și Evanghelia (de la *Luca* 18, 15-17, 26-27). Se continuă cu rugăciunea „Doamne, Cel ce păzești pruncii în viața de acum [...]” și celelalte stihiri, care sunt și în *Molitfelnicul* românesc: „O, cine nu va plânge, fiul meu [...], O, cine nu va suspina fiul meu [...], Moartea este ușurare pentru prunci [...] Slavă... Durere a fost pentru Adam [...] Și acum... Schimbarea celor întristați [...]”²³. În acest timp se sărută icoana aflată la pieptul pruncului adormit. Se face otpustul „Cel ce a înviat din morți [...]”. La mormânt, punând puțină țărână în coșciug, preotul rostește formula: „Al Domnului este pământul [...]”²⁴.

Biserica Eladei consideră că noua hotărâre se aplică în baza iconomiei bisericești, care operează în deciziile ecleziale din iubire de oameni, aici în cazul concret și nefericit de deces prematur și neașteptat al pruncilor care nu au putut fi la timp botezați. Prin noua hotărâre se are în vedere și mângâierea părinților care sunt încercați de decesul pruncului lor²⁵.

6. Problema înmormântării pruncilor nebotezați în alte Biserici Ortodoxe

Situația morții unui prunc nebotezat și dorința de a fi înmormântat creștinește nu țin doar de spațiul ortodox românesc și grec, unde problema a fost deja dezbătută în Sfântul Sinod și a căpătat soluționare doctrinară, canonică și liturgică. Și celelalte Biserici Ortodoxe surori se confruntă cu astfel de probleme, iar practica este după cum urmează:

a. În *Biserica Ortodoxă Rusă*, *Molitfelnicul* rusesc nu conține nicio rânduială privitoare la înmormântarea pruncilor nebotezați. Nici edițiile ucrainene ale *Molitfelnicului* (de exemplu, cea de Kiev, 2009, în uz acum) nu au o astfel de rânduială. În general, unele dintre tradițiile pravoslavnicilor ruși în legătură cu această situație se regăsesc astăzi și la românii ortodocși din Basarabia și Ucraina și sunt prezentate mai jos.

b. În *Biserica Ortodoxă Sârbă* nu există o practică oficială a înmormântării pruncilor nebotezați, iar *Molitfelnicul* sârb nu cuprinde nimic pentru o astfel de situație. În cazul în care un prunc moare nebotezat, preotului i se interzice până

²³ *Molitfelnic*, pp. 253-254.

²⁴ Mulțumim Pr. dr. Iulian Eni, fost bursier al Sfintei Arhiepiscopii a Dunării de Jos, acum slujitor la Tesalonic, pentru furnizarea acestor câteva date privind problema dezbătută aici.

²⁵ Cu toate că Biserica Ortodoxă a Greciei s-a exprimat oficial prin hotărârea Sfântului Sinod, amintim aici și de răspunsul pozitiv, dat la întrebarea „Se săvârșește slujba de înmormântare copiilor nebotezați?”, de către părinții din Sfântul Munte, adevărate autorități teologice și duhovnicești în Grecia. Răspunsul se află pe site-ul Sfântului Munte și poate fi consultat. Între argumentele aduse pentru susținerea acestui răspuns afirmativ, sunt enumerate și acestea două formulate de părinții aghioriți: 1. pruncii nebotezați sunt închinați acoperământului lui Dumnezeu, se află în brațele Lui; 2. se cuvine să credincioșii pe acești prunci iconomie, iubirii și milei lui Dumnezeu.

să și meargă la casa sau în familia respectivă și nici să fie prezent la mormânt. Pruncul nebotezat mort nu poate fi adus în biserică. Neoficial, pentru o abordare umanitară a problemei, preoții sunt alături de familiile încercate de un astfel de necaz; doar simpla prezență a slujitorului lui Dumnezeu aduce multă mângâiere familiei. În practică, preotul nu citește nicio slujbă, dar la mormânt poate rosti un cuvânt adecvat, privind necesitatea administrării Tainei Botezului, la prunci, la timpul convenit, ținând cont și de aspectele neprevăzute privind posibilitatea morții din cauze legate de sănătate precară etc.²⁶.

c. În *Biserica Ortodoxă Bulgară*, problema administrării Tainei Sfântului Botez prezintă aspecte nebănuite de grave. Statisticile arată că aproximativ 40% din cetățeni sunt nebotezați, ca urmare a regimului ateu ce a guvernat zeci de ani în această țară. În ceea ce privește administrarea botezului la prunci, în Bulgaria se observă o mixtură între practica apostolică și patristică (când, datorită valului de convertiri, catehumenii se botezau la maturitate, iar unii chiar pe patul de moarte) și practica mai nouă, dar corectă, a aducerii la botez a copiilor mici. În Bulgaria, copiii sunt aduși la botez la vârste cuprinse între 1 an și 7 sau chiar 10 ani, pe considerentul că sunt mai puternici, că vârsta mai mare îi ferește de îmbolnăvire și din alte prețente fragile, care nu țin de duhul autentic al Ortodoxiei. Din cauza acestei perioade de viață necreștină (de la 1 an și până la 10 ani!), mortalitatea infantilă este mare. Adesea se întâmplă ca, din neatenția sau din neștiința preotului, slujba înmormântării să se administreze și unor persoane nebotezate, inclusiv copii! În rânduiala oficială a Bisericii Ortodoxe a Bulgariei nu există o slujbă specială pentru copiii morți nebotezați. Există anumite excepții, care se întâmplă când un ierarh acordă dispensă pentru aceasta, în baza credinței ortodoxe a familiei pruncului, iar atunci preotul poate rosti doar o ectenie. Al doilea caz, tot de excepție și care se săvârșește tot cu dezlegarea ierarhului, se referă la unele mici rânduieli de rugăciune, care se fac seara, similare cu „stâlpii” care se citesc la priveghiul din cadrul cultului morților la români, dar la bulgari numite „pravile”.²⁷

d. În *Biserica Ortodoxă a Poloniei* nu există nicio rânduială privind înmormântarea copiilor nebotezați. Edițiile *Molitfelnicului* polonez în uz (Varșovia 1925 și 2010) nu cuprind nicio precizare în acest sens. În cazurile concrete în care se petrec astfel de nefericite evenimente, preotul este chemat la mormântul pruncului adormit, unde nu citește nicio rugăciune, nu cântă niciun tropar sau stihiră, dar stropește cu agheasmă mormântul, sicriul și trupul copilășului și adresează un cuvânt de încurajare familiei²⁸.

²⁶ Mulțumim Pc. Pr. Boian Alexandrovici, protoiereu de Dacia Felix, care ne-a oferit câteva detalii legate de această problemă, conform practicii din Biserica Sărbă.

²⁷ Mulțumim Pc. Pr. Nelușu Oprea, parohul bisericii ortodoxe românești din Sofia (Bulgaria), pentru amabilitatea cu care ne-a oferit date referitoare la problema în dezbateră.

²⁸ Mulțumim Pc. Pr. drd. Toma Stempa, slujitor la capela Academiei Teologice din Varșovia,

e. La românii din *Basarabia* și *Ucraina* s-au păstrat câteva datini străvechi, care respectă cu sfințenie prescripțiile liturgice și canonice. Mai întâi, poporul știe că nu există o slujbă a înmormântării pentru copiii nebotezați; preotul nici măcar nu este chemat la casa unde a decedat un prunc nebotezat, semn că respectiva situație este o consecință a nepurtării de grijă a părinților, în ceea ce privește aducerea pruncului la Botez, la timp. Cu atât mai mult nu se citește nicio slujbă și nicio rugăciune. Totuși, în semn de milă și de grijă pentru sufletele acestor copii, există practica de a se înmormânta respectivii prunci nebotezați lângă mormintele unor membri ai familiei lor, mai dinainte adormiți, care au fost buni creștini și care au fost înmormântați după toată rânduiala ortodoxă. Preoții în vârstă consultați asupra acestei probleme moștenesc tradiția și astăzi²⁹.

7. Hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române privind înmormântarea pruncilor nebotezați

În ședința de lucru din 29 octombrie 2010, Sfântul Sinod al Bisericii noastre a reluat problema înmormântării pruncilor nebotezați. Urmare propunerilor Comisiei teologice, liturgice și didactice și analizelor din ședința sinodală amintită, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a aprobat ca pruncii nebotezați să poată primi o slujbă de înmormântare, însă potrivit unor condiții clare.

Mai întâi, se arată că acești prunci trebuie să fie născuți din părinți creștini. În al doilea rând, se arată că, întrucât acești prunci pot fi împărțiți în două categorii, și slujba săvârșită pentru ei este diferită. Pruncii din părinți creștini, care au murit la naștere, nebotezați, pot fi înmormântați, în rânduiala respectivă fiind cuprinse: „un Trisaghion, binecuvântarea gropii, o rugăciune pentru mângâierea părinților și un cuvânt de învățătură despre rostul săvârșirii Botezului la timpul cuvenit”³⁰.

Pruncii care au murit nebotezați, dar cărora li s-a pus nume în ziua a 8-a după naștere, prin citirea rânduiei specifice din *Molitfelnic*³¹ pot primi o slujbă a înmormântării pruncilor, pe scurt, care să conțină:

„Cântările 3, 6 și 9 din canonul slujbei, ectenia întreită, Apostol, Evanghelie, rugăciunea de dezlegare în cadrul căreia să se rostească numele dat pruncului,

care a analizat respectiva problemă, în colaborare cu Pr. prof. dr. Gheorghie Tofiljuk – rectorul acestei Academii, cu Pr. dr. Anatolie Șemanjuk – profesor la aceeași Academie și cu preoții slujitori de la Catedrala Mitropolitană din Varșovia, oferindu-ne aceste câteva date, pe care le-am prezentat aici.

²⁹ Mulțumim Pe. Pr. Andrei Deleu, directorul Cancelariei Mitropoliei Basarabiei, care a binevoit a ne oferi câteva precizări privitoare la această problemă.

³⁰ *Hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române*, nr. 8208/2010, pct. 1.

³¹ *Molitfelnic*, pp. 16-17.

cu precizarea «născut din părinții creștini (aici se rostește prenumele tatălui și al mamei)», o rugăciune pentru mângâierea părinților îndurerați și un cuvânt de învățătură despre rostul săvârșirii Tainei Sfântului Botez la timpul convenit³².

8. Concluzii și propuneri

a. Respectiva dezbateră prin care Sfântul Sinod a reluat o problemă mai veche, nesoluționată definitiv până în 2010³³, arată grija Bisericii noastre, pe de o parte pentru discutarea, nuanțarea și soluționarea unei probleme cu implicații doctrinare, liturgice și canonice – unele nedefinitivate din aceste puncte de vedere, iar pe de altă parte rezolvarea pastorală și social-misionară a unei probleme practice, care frământă sau chiar încearcă profund pe unii dintre păstorii săi.

b. Dezbaterea și soluționarea acestei probleme aduce o mare ușurare, în plan soteriologic și eshatologic, sufletelor acelor copii care se vor putea bucura de slujba creștină a înmormântării – deși nebotezați, dar care se înscriu în condițiile cerute de hotărârea sinodală, la care se adaugă și consecința directă că vor putea fi pomeniți după toată rânduiala ortodoxă.

c. Respectivele rânduieli pentru pruncii morți nebotezați aduc multă mângâiere părinților acelor prunci și arată, în popor, Biserica noastră drept o instituție care se pogoară la suferințele creștinului, le înțelege și le tămăduiește. Totuși părinții trebuie responsabilizați prin cateheze și trebuie îndrumați către duhovnicii lor, unde să se mărturisească și să se canonisească spre ispășirea păcatului neglijenței, acolo unde este cazul, și spre evitarea unor situații similare, în familia lor.

d. Pentru preot, cel care trăiește atât de aproape de popor prin însăși natura slujirii lui, slujba pentru pruncii nebotezați îl va ajuta să respecte întru totul învățătura Bisericii privind Taina Sfântului Botez și rânduiala înmormântării, să urmărească și să respecte cu sfințenie prescripțiile canonice referitoare la această Taină, să săvârșească cu precizie rânduiala liturgică în situația dată și să evite orice încălcare doctrinară, canonică și de slujire.

e. Observând că în celelalte Biserici Ortodoxe (cu excepția Bisericii Greciei) problema înmormântării pruncilor nebotezați este total nestudiată dogmatic,

³² *Hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române*, nr. 8208/2010, pct. 2.

³³ Tema nu a fost abordată profund în teologia românească. Excepționând sursele bibliografice citate în prezentul studiu, amintim aici de câteva articole, mai noi: diac. Ciprian BĂRA, „Cel mai important lucru pentru cei adormiți este să-i pomenim la Sfânta Liturghie”, *Ziarul Lumina*, VI (2010), 30/1532, pp. 8-9; Raluca BRODNER, „Starea sufletelor copiilor nebotezați «o taină cunoscută de Dumnezeu»”, *Ziarul Lumina*, VI (2010), 143/1645, p. 16. Notăm și faptul că în urma accidentului de la Maternitatea din Giulești, pe internet sunt postate peste 3.600 de comentarii (!), referitoare la situația ca atare și la necesitatea unei hotărâri pe care Biserica Ortodoxă Română trebuia să o ia, pentru folosul sufletelor copiilor morți nebotezați, dar și pentru mângâierea familiilor acestora.

liturgic și canonic și este lăsată la nivelul unor tradiții care uneori frizează păgânismul sau în seama unor improvizații periculoase și total greșite ale unor slujitori³⁴, Biserica noastră poate oferi un model în acest sens și poate propune o dezbateră panortodoxă pe acest subiect, în vederea stabilirii unei practici unitare în toată Ortodoxia.

f. Totodată, arătăm că ar fi oportun să se facă și alte anumite precizări, în legătură cu vârsta exactă a pruncilor vizați de această hotărâre (din momentul nașterii și până când – 1 lună, 1 an, 7 ani?³⁵), ce sarcini revin părinților în legătură cu înmormântarea și rânduiala pomenirii acestor prunci și a acelor de dinainte de data acestei hotărâri sinodale și să se facă o mediatizare largă, prin publicarea unor broșuri pentru popor, conținând această hotărâre sinodală și alte sfaturi practice pentru popor, în astfel de situații.

Hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române referitoare la înmormântarea pruncilor nebotezați dă nădejdi și potențează credința atâtor suflete care știu că, potrivit datelor Revelației, dacă un prunc a plecat prematur din viața aceasta și a pierdut bucuria trăirii și împlinirii unei vieți de om pe acest pământ, el poate fi alinat Dincolo, în taina iubirii, vocii și rânduiei lui Dumnezeu.

³⁴ În Biserica Romano-Catolică problema a fost studiată și cunoaște mai multe etape. De la afirmația exclusivistă a Fericitului Augustin că pruncii nebotezați merg în iad, unde suferă chinuri ușoare („damnationem mitissimam”), după secolele X-XI, în spațiul catolic a apărut ideea edulcorată a unui loc, în veșnicie, în care acești copii petrec într-o formă de uitare, fără vederea sau prezența lui Dumnezeu. Mai nou, se insistă pe o teologie a speranței, care poziționează acești prunci într-o zonă de clarobscur, dar accentuează mila lui Dumnezeu. După Conciliul II Vatican, teologia romano-catolică își schimbă radical optica și afirmă că acești copii pot avea o perspectivă a fericirii veșnice, pot fi mântuiți. Ultimele preocupări de gen aparțin Comisiei Teologice Internaționale de la Vatican care, în publicația *Origins* – serviciu al „Catholic New Service” a oficializat documentul „Nădejdea mântuirii pentru copiii care mor fără a fi botezați”, aprobat de Papa Benedict al XVI-lea (aprilie 2007). Documentul lansează formula teologică de „Limbus infantium”, prin care se încearcă definirea unei stări paradisiace temporare a sufletelor copiilor nebotezați, concept propriu teologiei catolice.

³⁵ Spre exemplu, într-o ediție a *Molitfelnicului*, intitulată *Evhologiu bogat cuprinzător de mai multe rânduieli și rugăciuni trebuitoare creștinilor la deosebite împrejurări din viață*, București-Cernica, Tipografia Cărilor Bisericești, 1926, p. 211; la finalul Slujbei înmormântării pruncilor se află următoarea notă: „Deși nu se află scris până la ce vârstă să se cânte această înmormântare a pruncilor, noi însă credem a fi de cuviință a se cânta până la vârsta de șapte ani a pruncului; și după datina locului”. Textul este preluat și într-o ediție de *Panihidă*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1948, p. 64.

Botezul, moartea omului trupesc și învierea celui duhovnicesc*

Preot dr. Adrian AGACHI

Introducere

„Oricât ar fi luptat cineva împotriva necredinței sale și oricât ar fi înaintat în credință, și orice bun ar fi dobândit, nu numai prin cunoștința simplă, ci prin lucrare, n-a aflat sau nu va putea afla nimic mai mult decât ceea ce primise în chip tainic prin Botez. Iar aceasta este Hristos” (SFÂNTUL MARCU ASCETUL, *Răspuns acelor care se îndoiesc despre Dumnezeiescul Botez*, traducere Pr. Dumitru Stăniloae, [Filocalia, I], București, Ed. Humanitas, 2005, p. 287). Aceste cuvinte ale Sfântului Marcu Ascetul ne arată că Taina Botezului oferă omului o viață și o trăire cu totul nouă pe care el este dator să le descopere și să le valorifice pe întreg parcursul vieții sale pe acest pământ. Harul primit la Botez este același cu cel care se revelează sfinților în simțirile lor mai presus de fire, în descoperirile minunate pe care le primesc atunci când inima lor devine cu adevărat curată și vrednică de a fi locaș al Sfintei Treimi. Așadar botezarea noastră în numele Sfintei Treimi după porunca Domnului Însuși (cf. *Matei 28, 19*) nu constituie decât primul pas, marea provocare pentru fiecare creștin fiind aceea de a descoperi această lucrare necentenită a harului în inima sa și de a-i face și pe cei din jur părtași la ea.

Pe de altă parte, dacă Taina Botezului ne oferă acest dar deosebit al harului dumnezeiesc, Taina Cununii împlinește ceea ce ne spune înțeleptul rege Solomon, desigur cu referire în ambele sensuri (soț-soție): „O casă și o avere sunt moștenire de la părinți, iar o femeie înțeleaptă este un dar de la Dumnezeu” (*Pilde*

* Selecție a textelor publicate de Preot dr. Adrian AGACHI în *Ziarul Lumina* de-a lungul anului 2011, rubrica *An omagial*.

19, 14). Partenerul de viață nu poate fi decât un dar de la Dumnezeu atunci când a fost căutat cu rugăciune, prețuit cu bunătate și iubit cu multă profunzime. De aceea, cu toate că mulți se căsătoresc, foarte puțini au parte de o căsnicie fericită, de vreme ce nu reușesc să înțeleagă și să aprecieze darul primit de la Dumnezeu, adică persoana care a văzut în ei ceea ce ei înșiși erau datori la rândul lor să vadă: chipul celui care-i înțelege. Poate că sunt puțini astăzi cei care recunosc drept adevărat faptul că te căsătorești pentru a-l face fericit pe celălalt, nu pentru a trăi în continuare în propriul egoism (ZIG ZIGLAR, *Secretul căsniciei fericite*, trad. Margareta Nistor, București, Ed. Curtea Veche, 2008, p. 261). Prin urmare, nu surprinde afirmația autorului anonim al *Epistolei către Diognet*, un text din secolul al II-lea d.Hr., despre creștinii căsătoriți: „Se căsătoresc ca toți, nasc prunci, dar nu-și aruncă odraslele. Stau la o masă comună, dar nu și la un pat comun. Sunt în trup, dar nu viețuiesc după trup” (*Epistola către Diognet*, V, 6-7, în: Diac. Ioan I. ICĂ JR., *Canonul Ortodoxiei*, Sibiu, Ed. Deisis/Stavropoleos, 2008, p. 384).

În speranța că materialele publicate în Ziarul *Lumina* pe parcursul anului 2011 vor oferi puncte de interes în vederea catehizării tinerilor care vin să se cunune sau a părinților care doresc să-și boteze copiii și să țină minte semnificația corectă a acestui moment, nădăjduiesc și mă rog Mântuitorului Hristos ca fiecare creștin căsătorit să ajungă la simțirea harului primit la Botez și la împlinirea sa familială alături de cei dragi.

„După Botez stăpânește adevărul asupra sufletului”

Taina Sfântului Botez a reprezentat o temă predilectă și pentru câțiva autori patristici care au fost incluși în colecția Filocaliei. Sfinții Diadoh al Foticeii și Marcu Ascetul sunt cei care au dedicat pasaje generoase sau lucrări cuprinzătoare pentru a clarifica efectele Botezului asupra celui care îl primește.

Confrunțați cu erezia mesaliană, care nega o îndepărtare totală a demonilor din interiorul sufletului uman după efectuarea Botezului, atât Sfântul Diadoh al Foticeii, cât și Marcu Ascetul s-au văzut nevoiți să apere eficacitatea Tainei. Ne vom ocupa mai întâi de contribuția Sfântului Diadoh al Foticeii, urmând ca, după aceea, să analizăm operele incisive ale Sfântului Marcu Ascetul.

Sfântul Diadoh al Foticeii – un mesalianist moderat?

H. Dörries a fost unul dintre primii cercetători occidentali care au încercat să ofere o analiză obiectivă asupra raporturilor Sfântului Diadoh al Foticeii cu erezia mesaliană. Rezumând concluziile acestuia, Enrico Norelli consideră că:

„multă vreme s-a subliniat influența lui Evagrie Ponticul asupra lui Diadoh, care a fost catalogat drept adversar al mesalianismului; studiile lui H. Dörries au demonstrat însă că el e mai degrabă reprezentantul unui mesalianism moderat și că influența lui Macarie este mai mare decât a lui Evagrie. Diadoh se deosebește de acesta în special prin faptul că acordă o mare importanță experienței și percepției sau simțului (*aisthēsis*) intern, cu valoare de criteriu decisiv în discernerea duhurilor. Îl apropie de mesalianism – și îl separă de un adversar necruțător al acestei orientări, cum este Marcu Monahul (Ascetul, n.r.) – și convingerea sa că, deși botezul ne curăță de păcate, nu purifică și duplicitatea voinței, consecință a păcatului (cap. 78)” (Claudio MORESCHINNI, ENRICO NORELLI, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, vol. II/2, trad. Hanibal Stănculescu, Iași, Ed. Polirom, 2004, p. 313).

Opinia exprimată aici de H. Dörries și Enrico Norelli nu poate fi considerată sustenabilă din punct de vedere ortodox. Cu toate că influența lui Macarie asupra Sfântului Diadoh este mai mare decât cea a lui Evagrie Ponticul, acest aspect nu demonstrează deloc un atașament al său față de doctrina mesaliană. Mesalienii considerau că Sfintele Taine nu pot alunga influența demonică din interiorul persoanei umane și că diavolul și Dumnezeu își dispută în continuare adâncurile sufletului. O altă opinie eronată era aceea că demonii pot fi învinși *exclusiv* prin rugăciunea neîncetată, iar al treilea aspect consta în considerarea experienței harului Duhului Sfânt drept o necesitate oarecum separată de Taine. Singurele puncte relativ *asemănătoare* între mesalieni și Diadoh sunt cel al rugăciunii neîncetate și al experienței harului Duhului Sfânt, dar diferențele rămân totuși esențiale. Diadoh al Foticeii nu exclude niciodată ajutorul dat de Sfintele Taine. El nu pune niciodată rugăciunea deasupra Tainelor. Pe de altă parte, experiența harului Duhului Sfânt este considerată un rezultat al Tainelor și al străduinței ascetice personale îmbinate cu smerenia. Nu vedem aici nici o idee mesaliană. Cât despre un mesalianism moderat, acest concept în sine nu pare a descrie deloc eficient calea ortodoxă adoptată de Diadoh. De altfel, în sprijinul poziției noastre, putem trece la descrierea criticii pertinente efectuate împotriva opiniei mesaliene conform căreia diavolul continuă să rămână în sufletul uman și după ce a avut loc Taina Sfântului Botez.

Falsa coexistență a harului și a păcatului după Botez

Capitolul 76 constituie pasajul esențial în care Diadoh al Foticeii expune în mod clar dogma ortodoxă cu privire la Taina Botezului. Astfel, el precizează că:

„unii (mesalienii, n.r.) au născocit că atât harul, cât și păcatul, adică atât Duhul adevărului, cât și duhul rătăcirii se află ascuns în mintea celor care s-au botezat. Ca urmare, zic că o persoană îmbie mintea spre cele bune, iar cealaltă, îndată spre cele dimpotrivă. Eu însă am înțeles din dumnezeieștile Scripturi și din însăși simțirea

minții că înainte de Sfântul Botez harul indeamnă sufletul din afară spre cele bune, iar Satana foiește în adâncurile lui, încercând să stăvilească toate ieșirile dinspre dreapta ale minții. Dar din ceasul în care ne renaștem, diavolul este scos afară, iar harul intră înăuntru. Ca urmare, aflăm că precum odinioară stăpânea rătăcirea asupra sufletului, așa după Botez stăpânește adevărul asupra lui. Lucrează, desigur, Satana asupra sufletului și după aceea ca și mai înainte, ba de multe ori chiar mai rău. Dar nu ca unul ce se află de față împreună cu harul (să nu fie!), ci învăluind prin mustul trupului mintea, ca într-un fum, în dulceața poftelor neraționale” (SFÂNTUL DIADOH AL FOTICEII, *Cuvânt ascetic*, traducere pr. Dumitru Stăniloae [*Filocalia*, I], București, Ed. Humanitas, 2005, pp. 340-341).

În momentul Botezului, harul pătrunde în mintea (inima și mintea sunt deseori sinonime în gândirea patristică din primele șase secole, n.r.) omului și alungă orice prezență satanică. Însă războiul continuă și după acest moment datorită ispitelor pe care demonii le ridică împotriva noastră. Acest război nevăzut este îngăduit pentru ca fiecare creștin să dobândească virtutea discernământului și să păstreze harul dobândit la Botez printr-o experiență continuă a acestuia. Atunci când cădem în păcat, mintea (inima) se acoperă de fumul patimii, iar harul se ascunde în interiorul nostru. Experiem atunci o stare de confuzie și amețală care ne afectează capacitatea de a lua deciziile corecte. Ne simțim părăsiți de Dumnezeu, fără să realizăm că noi L-am părăsit de fapt. În acest pasaj se observă foarte clar efectul Tainei Botezului care ne curăță de orice păcat. Însă, așa cum remarca Enrico Norelli, Sfântul Diadoh al Foticeii afirmă în continuare că Botezul nu vindecă și *dualitatea* voinței noastre.

Instabilitatea voinței umane – pricină a ascunderii harului

Am observat anterior că harul primit la Botez nu dispăre niciodată, dar se ascunde în interiorul nostru atunci când păcătuim și nu reușim să îi mai simțim deloc prezența. Botezul ne curăță de păcatul originar și de celelalte greșeli efectuate (în a doua situație, desigur, dacă vorbim de cazul unei persoane adulte care se botează, n.r.), dar nu ne privează de posibilitatea alegerii păcatului în detrimentul virtuții. Everett Ferguson comentează pe scurt acest aspect, considerând că:

„pentru Diadoh, Botezul purifică în mod total și perfect de orice vinovăție și pată a păcatului, dar nu vindecă dualitatea voinței umane. În acest punct, el este de acord cu Augustin, dar se deosebește de Marcu Monahul (Ascetul, n.r.), însă împărtășește cu cel din urmă viziunea conform căreia diavolul este alungat din adâncurile sufletului și harul se sălășluiește în locul lui. Atunci când cineva cooperează cu harul, aceasta se revelează părții conștiente (a omului, n.r.)” (Everett FERGUSON, *Baptism in the Early Church: history, theology and liturgy in the first five centuries*, Grand Rapids, William B. Eerdmans Publishing Co., 2009, p. 733).

Textul la care face referire Everett Ferguson se găsește în capitolul 78 al lucrării *Cuvânt ascetic* și cuprinde următoarele:

„Nu trebuie să ne mirăm că după Botez gândim iarăși cele rele împreună cu cele bune. Căci baia sfințeniei șterge pata noastră de pe urma păcatului, dar nu preschimbă acum puțința de a se hotări în două feluri a voinței noastre și nici nu oprește pe draci să ne războiască sau să ne grăiască cuvinte înșelătoare. Aceasta, pentru ca cele ce nu le-am păzit când eram în starea naturală, să le păzim cu puterea lui Dumnezeu, după ce am luat armele dreptății” (SFÂNTUL DIADOH AL FOTICEII, *Cuvânt ascetic*, p. 342).

Întărirea voinței în cele bune este ajutată de conlucrarea cu harul primit la Botez. Această conlucrare ne duce la săvârșirea asemănării cu Dumnezeu, după ce prin Botez am primit restaurarea chipului deformat prin păcatul original. Despre acest aspect esențial, care constituie la rândul său o diferență crucială față de doctrina mesaliană, vom discuta în materialul următor.

Taina Sfântului Botez în textul Didahiei

Didahia reprezintă în momentul actual cel mai vechi document creștin, în afara cărților Noului Testament, care conține elemente cu privire la desfășurarea Botezului. Importanța acestei scrieri reduse ca dimensiune și cu un autor rămas anonim a fost subliniată de majoritatea teologilor moderni.

Aceștia nu s-au pus însă de acord în legătură cu datarea sa, dar acest lucru nu ne împiedică să analizăm cu atenție specificațiile cu privire la desfășurarea Botezului în perioada respectivă și semnificația acestora în istoria baptismală ulterioară.

Două texte-cheie

În cadrul textului *Didahiei* se întâlnesc două pasaje referitoare la slujba Botezului. Primul dintre acestea reglementează desfășurarea liturgică, iar cel de-al doilea insistă asupra inaccesibilității la Taina Euharistiei înainte de participarea la Taina Botezului. Textul inițial sună astfel:

„Cu privire la Botez, așa să botezați: după ce ați spus mai înainte toate cele de mai sus, «botezați în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh» (*Matei* 28, 19) în apă proaspătă. Iar dacă n-ai apă proaspătă, botează în altă apă; iar dacă nu poți în apă rece, în apă caldă. Dacă nu ai de ajuns nici una, nici alta, toarnă pe cap de trei ori apă «în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh» (*Matei* 28, 19). Înainte de Botez să

postează cel ce botează și cel botezat și alții câțiva, dacă pot. Poruncește, însă, ca cel ce are să se boteze să postească o zi sau două înainte” („Învățătură a celor doisprezece Apostoli”, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, trad. pr. Dumitru Fecioru, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1995, p. 30).

Cu referire la legătura dintre Botez și Euharistie, se precizează: „Nimeni să nu mănânce, nici să bea din Euharistia voastră, ci acei care au fost botezați în numele Domnului. Căci cu privire la aceasta a spus Domnul: «Nu dați cele sfinte câinilor» (*Matei 7, 6*)” (*Învățătură a celor doisprezece Apostoli*, p. 31). Aceste texte au fost interpretate în moduri diferite de teologii din perioada modernă. Spre exemplu, cunoscutul patrolog grec Stylianos G. Papadopoulos nici măcar nu le amintește în analiza dedicată documentului respectiv (vezi lucrarea sa, *Patrologia*, vol. I, trad. lect. dr. Adrian Marinescu, București, Ed. Bizantină, 2006, pp. 165-168). Patrologii italieni Claudio Moreschini și Enrico Norelli ne oferă o singură informație importantă cu privire la aceste fragmente. Astfel, ei susțin că, în cadrul capitolelor de la 7 la 10 ale lucrării (textele citate mai sus se regăsesc în capitolele 7, respectiv 9), autorul „a adunat material liturgic foarte vechi și apropiat de binecuvântările iudaice pronunțate pentru masă” (Claudio MORESCHINNI, ENRICO NORELLI, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, vol. I, trad. Hanibal Stănciulescu și Gabriela Sauciuc, Iași, Ed. Polirom, 2001, p. 148). Patrologii italieni nu aduc însă o analiză pertinentă asupra pasajelor în cauză, iar influența iudaică în privința Botezului creștin trebuie privită cu o anumită rezervă. Singurul cercetător care a oferit o decriptare amănunțită este Everett Ferguson (vom face des referire și în continuare la monumentală sa lucrare *Baptism in the Early Church: history, theology and liturgy in the first five centuries*), iar pe baza analizei sale vom încerca să descoperim ce ne oferă acest document patristic din perioada primară a creștinismului cu privire la Taina Botezului.

Perioada prebaptismală

Factul că a existat încă din perioada primară a creștinismului o etapă de pregătire înainte de primirea Botezului este confirmat încă din primele rânduri ale textului citat anterior din Didahie. Existau două elemente principale care trebuiau îndeplinite: catehizarea persoanei respective și păstrarea unei perioade scurte de post. Cu privire la catehizare, în text se precizează că aceasta trebuia să conțină învățăturile cuprinse în primele șase capitole ale lucrării. Aceste învățături erau puternic inspirate de doctrina iudaică a celor două căi: calea vieții și calea morții. Așa cum remarcă Everett Ferguson, „Botezul era efectuat după o perioadă de catehizare asupra celor Două căi ale vieții și morții [...], care constau propriu-zis în învățături morale iudaice însoțite de o interpretare a

lor prin cuvintele Mântuitorului. Administrarea Botezului presupunea hotărârea persoanei de a urma un anumit comportament” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 202). Al doilea element necesar pentru primirea Botezului era respectarea unei scurte perioade de post. Acest post prebaptismal va continua să existe în cursul istoriei creștine. Este suficient să ne amintim de faptul că majoritatea catehumenilor erau botezați la finalul celor două mari posturi din cursul anului bisericesc: cel al Paștelui și cel al Crăciunului. Deși în text nu este menționată necesitatea pocăinței, acest aspect este subînțeles de asemenea prin post. Ferguson consideră că postul însuși constituie o „expresie a remușcării și pocăinței” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 202). Însă cercetătorul a mai descoperit un aspect semnificativ: nu este specificat cine trebuie să administreze Botezul, o dovadă în plus a faptului că ierarhia sacramentală era încă într-o perioadă de formare, iar documentul datează încă de la începutul secolului al II-lea d.Hr.

Formula de botezare

Textul nu lasă loc de interpretări cu privire la formula centrală a Tainei Botezului. Aceasta reprezintă practic o repetare a versetului 19 din capitolul 28 al Evangheliei după Matei, în care Mântuitorul le cere Apostolilor să efectueze Botezul în numele Sfintei Treimi. Formula era în mod clar rostită de cel care efectua Botezul. Rămâne însă o întrebare: exista o mărturisire de credință a celui botezat în cadrul liturgic al Tainei sau nu? Comparând cele două texte citate în introducere, Ferguson ajunge la concluzia că exista o astfel de mărturisire de credință, dar aceasta era foarte scurtă. Astfel, preotul sau episcopul mărturisea prin formula de botezare credința în Sfânta Treime, în timp ce persoana botezată trebuia să mărturisească faptul că are credință în întruparea Mântuitorului. Everett Ferguson subliniază mai departe: „Deși prezența credinței în cel convertit nu este afirmată în mod explicit, aceasta este implicată în primirea catehizării și în referința făcută la numele divine” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 203).

Legătura dintre Botez și Euharistie

Cu privire la cel de-al doilea text citat în introducere, care face o legătură strânsă între Botez și Euharistie, Everett Ferguson face următoarele precizări: „Botezul nu este o simplă adeziune la credința în Întruparea Mântuitorului, ci aduce cu sine admiterea în cadrul comunității celor care Îl urmează. Calitatea de membru al comunității și o puternică decizie de a avea o viață curată sunt principalele puncte care pot fi deduse din context și care au o semnificație legată

de Botez” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 203). Abia după ce Botezul este săvârșit, noul membru al Bisericii poate participa la comuniunea euharistică, unde doar cei renăscuți în Hristos prin Duhul Sfânt pot avea acces. Însă cercetătorul american a mai remarcat un aspect: viața duhovnicească pe care fiecare creștin trebuie să o aibă după efectuarea Botezului. Dacă înainte de nașterea din apă și din Duh, omul are doar dorința de a face bine, dar binele pe care îl face este amestecat cu rău; după Botez, omul poate gusta din darurile duhovnicești și acest aspect determină progresul său spiritual ulterior. În materialul următor vom observa aspectele principale legate de afundarea credinciosului în apa sfințită, precum și care erau condițiile în care aceasta putea fi efectuată în cazurile-limită (absența apei sau prezența ei limitată) amintite în textul *Didahiei*.

Prefigurare a Botezului în păgânism?

Ritualul purificării prin apă era destul de frecvent întâlnit în lumea greco-romană. În anumite situații, acesta presupunea o înțelegere spirituală destul de avansată, dar, de cele mai multe ori, populația păgână nu putea discerne cu adevărat purificarea interioară ca rezultat esențial al ritualului în sine.

Autori patristici precum Tertulian sau Sfântul Iustin Martirul și Filozoful, dar și reprezentanți importanți ai iudaismului, precum Filon din Alexandria, au criticat maniera de considerare a purificărilor ritualice păgâne drept mijloace magice de curățire sufletească. Însă întrebarea-cheie este: putem observa o prefigurare a Botezului creștin în lumea păgână?

O prefigurare a Tainelor în păgânism?

În mod cert a existat o prefigurare a Sfințelor Taine în Vechiul Testament, iar purificarea prin apă care anticipează Botezul creștin este des întâlnită în Pentateuhul lui Moise sau în scrierile profetilor. Vom dedica mai multe materiale în mod special acestor prefigurări deosebite, am putea să spunem chiar profetice. Pornind însă de la principiul enunțat de Clement Alexandrinul, conform căruia iudeii au fost pregătiți pentru venirea Mântuitorului prin Lege, iar păgânii prin scrierile filosofilor, observăm că poate exista o anumită prefigurare a Sfințelor Taine și în religiile păgâne. Cu toate acestea, trebuie remarcat încă de la bun început că religia păgână cunoaște o simbolistică a Întrupării mult mai puțin clară față de iudaism, iar considerentele idolatre au împiedicat de la bun început o așteptare mesianică. De aceea, unii autori patristici, precum Iustin Martirul și Filozoful, dar și un reprezentant al iudaismului alexandrin, ca Filon, au fost

sceptici încă de la bun început cu privire la vreo valoare și utilitate a păgânismului pentru pregătirea venirii Mântuitorului. Însă acest aspect nu exclude în totalitate posibilitatea prefigurării Tainelor, dar implică ideea unei prefigurări negative a lor, în sensul unei imitări efectuate de demoni pentru a induce mai târziu în eroare persoanele care ar fi dorit o convertire.

Păgânism și demonism

Sfântul Iustin Martirul și Filozoful este cel care a criticat în mod sistematic religia păgână, considerând-o inspirată de demoni. Mai mult decât atât, el considera că demonii au încercat să imite la perfecție Sfintele Taine pentru a păstra aparența unui ritual corect și complet din punct de vedere religios inclusiv în păgânism. Cuvintele sale sunt elocvente în acest sens: „Demonii, auzind de Botezul prefigurat de profeți, au făcut în așa fel încât persoanele care se apropie și intră în templele dedicate lor pentru a face libații și a oferi jertfe să se stropească pe ei înșiși cu apă. Totodată, au aranjat ca aceștia să se spele complet înainte de a intra în templele unde se află imaginile lor” (SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOZOFUL, *Apologia I, apud E. FERGUSON, Baptism in the Early Church...*, p. 28). În mod clar, demonii au preluat elemente ale prefigurării Botezului, astfel încât păgânii să nu se simtă tentați să adere la credința creștină. Sfântul Iustin Martirul se dovedește aici potrivit oricărei idei de prefigurare corectă a Botezului în păgânism, tocmai pentru că această eventuală prefigurare este amestecată cu numeroase elemente demonice. De altfel, opinia sa este confirmată într-un mod diferit de Filon din Alexandria. Acesta afirma că „păgânii își spală trupurile prin băi și purificări, dar nici nu doresc, nici nu încearcă să spele din propriile suflete pasiunile prin care viața este murdărită”. În alt loc el completează ideea anterioară: „Este o nebunie să interzici intrarea în templu unei persoane care nu s-a spălat anterior și nu și-a curățat în nici un fel trupul, dar să permiți ca o alta să se roage și să aducă sacrificii cu o minte încă necurățită și plină de păcat” (ambele citate din Filon se regăsesc în lucrarea: E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 28). Observăm că iudeul Filon insistă asupra aspectului purificator intern. El renunță la ideea unei prefigurări sau a unui paralelism între iudaism și păgânism în acest sens. Singurul aspect care contează este transformarea interioară, iar acest lucru nu era prezent în tradiția păgână a purificării prin apă decât într-o modalitate pur ideală. În mod practic, purificarea prin apă era necesară în vederea aducerii jertfelor păgâne, dar doar în anumite locuri și anumite timpuri.

Purificarea idolilor

Prefigurarea Botezului în păgânism este o idee ușor periculoasă, după cum am observat din citatele amintite anterior din Sfântul Iustin Martirul și Filozoful

și Filon din Alexandria. Există de asemenea o serie de filozofi păgâni în frunte cu Teophrastus și Plutarh, însoțiți și de poetul latin Ovidiu, care consideră unele dintre aceste purificări ritualice drept simple manii personale. Ovidiu afirma: „Nebunii consideră că pot spăla petele unei crime prin simple băi în apă” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 28). În plus, păgânii ajunseseră să spele înseși statuile zeilor pentru a le introduce în cadrul purificării generale la sărbătorile importante. Tertulian ne descrie acest amănunt bizar: „Păgânii își scot zeii pentru spălări ritualice. Mai mult încă, ei își purifică ritualic propria țară sau casă, templele și orașele întregi, prin cărarea apei și stropirea acestora”. Însă Tertulian încheie citatul cu o întrebare-cheie care ne descoperă un element nou în cercetarea efectuată până acum. „Dacă ei caută favoruri din partea idolilor ca persoane care îi pot purifica prin intermediul caracterului curățitor al apei, cu cât mai mult le va oferi apa acest lucru prin puterea lui Dumnezeu care i-a dat toate caracteristicile?” Tertulian părăsește rapid această poziție de prefigurare a Botezului prin actele păgâne, afirmând că demonii „oferă ei înșiși un botez celor care îi urmează” (citatele din Tertulian se regăsesc în: E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 32).

Clement Alexandrinul era ferm convins că păgânii fuseseră pregătiți pentru venirea Mântuitorului prin scrierile filozofice, la fel cum iudeii beneficiaseră de pedagogia Legii Vechi. În ciuda acestei exprimări optimiste cu privire la pregătire mesianică a întregii lumi, nu toate prefigurările prezente în Vechiul Testament au un corespondent mai mult sau mai puțin direct în lumea păgână. Conceptul de „revelație naturală” prezent în teologia sistematică și care redă într-o anumită măsură modalitatea de cunoaștere a lui Dumnezeu din lucrările desfășurate de El în cosmos nu este suficient pentru a putea muta prefigurările simbolice vechi-testamentare în totalitatea abisului păgânismului. Nu negăm faptul că religia păgână a avut anumite aspecte care au anticipat într-o oarecare măsură creștinismul, dar aceste aspecte erau mult prea amestecate cu un comportament demonic pentru a asigura oamenilor o creștere spirituală. A fost Taina Botezului prefigurată în păgânism? Răspunsul final este că au existat anumite purificări ritualice, dar acestea nu aveau un înțeles spiritual prea adânc. În mod extern, Taina a fost prefigurată, dar că modalitatea internă de prefacere și transformare a persoanei căreia i se administrează era aproape imposibil de anticipat. Preoția păgână nu avea nici o putere de purificare reală. Chiar dacă Botezul ar fi fost administrat identic ca manifestare externă atât în păgânism, cât și în iudaism, el nu ar fi spălat niciodată păcatul strămoșesc. Era nevoie de Întroparea Mântuitorului. Revelația naturală din păgânism nu a păstrat aceeași intensitate precum cea din iudaism. Simbolurile prefiguratoare din păgânism sunt departe de simbolurile

mesianice (profetice) din Vechiul Testament care își găsesc împlinirea în Hristos. Prin urmare, și prefigurarea Botezului în păgânism este palidă asemenea unei zile cu ceață, pe când cea din iudaism este asemenea unei zile calme, dar plină de nori. Soarele apare doar odată cu Întruparea Domnului.

Chip și asemănare prin conlucrarea cu harul divin

Harul primit prin Taina Botezului alungă din inimă orice lucrare a duhurilor satanice, însă nu transformă voința umană într-una supusă în întregime voinței divine. Putem alege oricând să slujim păcatului în locul virtuții. Deși Taina Botezului restaurează chipul lui Dumnezeu în om, ea nu ne oferă și asemănarea cu El. Acesta este un efect al conlucrării îndelungate pe care trebuie să o avem cu harul divin.

Dobândirea virtuților este un prim pas spre realizarea asemănării, iar păstrarea lor și alungarea oricărei porniri păcătoase ne întăresc pe acest drum fără sfârșit al îndumnezeirii. Sfântul Diadoh al Foticeii a descris prin cuvinte nemuritoare transformarea omului prin Botez din făptură supusă răului în persoană liberă și iubitoare sub călăuzirea harului divin.

Diferența esențială între chip și asemănare

Părintele Dumitru Stăniloae ne-a oferit o rezumare eficientă a diferenței dintre chip și asemănare în scrierile Sfântului Diadoh al Foticeii.

„După Diadoh, scopul vieții duhovnicești este unirea sufletului cu Dumnezeu prin dragoste (cap. 1-2). El face deosebirea între «chipul» lui Dumnezeu în om și «asemănarea» cu El (cap. 4, 88). Prin păcatul strămoșesc, «chipul» dumnezeiesc s-a întinat, s-a spălăcit. Harul Botezului curăță «chipul», îl spală de întinăciunea păcatului. Dar prin aceasta încă nu avem și «asemănarea». Spălarea chipului se face fără colaborarea noastră; lucrarea aceasta a harului încă nu o simțim. «Asemănarea» începem să o câștigăm pe măsură ce ne sporim eforturile noastre pentru o viață virtuoasă și o atingem deplin când a crescut în noi dragostea de Dumnezeu în mod covârșitor. Abia după ce am sporit în «asemănare» prin dragoste, ni se face și harul «simțit»” (*Filocalia*, I, p. 306).

Practic, atunci când ni se administrează Taina Botezului au loc două efecte imediate: restaurarea chipului lui Dumnezeu în om și sălășluirea harului divin în partea cea mai intimă a sufletului (Sfinții Părinți o numesc atât „minte”, cât și „inimă”, n.r.). Noi nu colaborăm decât cu simpla noastră voință de a fi botezați. Trebuie remarcat aici că nașii rostesc răspunsurile atunci când are loc botezul

copiilor nou-născuți. Critica anumitor persoane la adresa administrării Botezului la o vârstă fragedă nu își are rostul. Cine nu dorește pentru copilul său ceea ce este mai bun? Între a reprezenta o persoană în interesul său cel mai înalt (mântuirea) și a lăsa o persoană să decidă atunci când poate fi prea târziu (de ex.: moarte prematură, aplecare totală spre păcat, influențe de mediu negative), ce vom alege ca părinți maturi? Consider că prima variantă. Astfel, Taina Botezului reprezintă prima unire a sufletului cu Hristos. Însă, așa cum afirmam anterior, voința noastră își păstrează dualitatea. Putem oricând să alegem răul, dacă dorim astfel. Voința noastră nu poate fi supusă printr-un act exterior voinței divine; doar noi putem să ne supunem lui Dumnezeu total și necondiționat.

Restaurarea chipului lui Dumnezeu în om

Diadoh al Foticeii definește acest proces astfel: „Două bunuri ne aduce harul cel sfânt al renașterii, dintre care unul covârșește nemărginit pe celălalt. Cel dintâi ni se dăruiește îndată, căci ne înnoiește prin apa însăși și luminează toate trăsăturile sufletului, adică chipul nostru, spălând orice zbârcitură a păcatului nostru” (SFÂNTUL DIADOH AL FOTICEII, *Cuvânt ascetic*, p. 349). Observăm că Sfântul Diadoh al Foticeii consideră chipul divin al omului deformat de păcat. Prin propriile puteri, omul nu poate să curețe întinăciunea așternută pe propria inimă și nici să progreseze într-o oarecare asemănare cu Dumnezeu. Harul Botezului luminează sufletul omului, restaurând chipul lui Dumnezeu, și îi oferă posibilitatea ca prin conlucrarea cu el să câștige sfintele virtuți care sădesc asemănarea. În mod clar, această restaurare este deosebită de asemănarea cu Dumnezeu, tocmai pentru că ultima este fără sfârșit, în timp ce prima se încheie odată cu săvârșirea Tainei Botezului. Chipul lui Dumnezeu nu trebuie restaurat la nesfârșit. Omul este recreat prin moartea și învierea cu Hristos petrecută în cadrul Tainei. Asemănarea însă este un proces infinit, care nu se încheie niciodată datorită simplului fapt că Dumnezeu este nelimitat. Nu putem să dobândim niciodată o asemănare definitivă cu El. Folosind o descriere pictorială, Sfântul Diadoh subliniază această diferențiere fundamentală.

„Precum zugravii desemnează întâi cu o singură culoare figura omului, apoi înflorind puțin câte puțin culoarea prin culoare scot la arătare chipul viu al celui zugrăvit până la firele părului, așa și sfântul har al lui Dumnezeu readuce întâi prin botez chipul omului la forma în care era când a fost făcut, iar când ne vede dorind cu toată hotărârea frumusețea asemănării și stând goi, și fără frică în atelierul Lui, înflorește o virtute prin alta, și înalță chipul sufletului din strălucire în strălucire, dându-i pecetea asemănării” (SFÂNTUL DIADOH AL FOTICEII, *Cuvânt ascetic*, p. 350).

Creșterea în asemănare prin virtuți

Harul divin se ascunde după săvârșirea Tainei Botezului în partea cea mai intimă a sufletului. Pe măsură ce omul crește prin virtuți, el are posibilitatea de a gusta tot mai mult din darurile harului ascuns în inima sa. „Harul se ascunde, cum am zis, din însăși clipa în care ne-am botezat, în adâncul minții. Din momentul în care începe însă cineva să iubească pe Dumnezeu cu toată hotărârea, o parte din bunătățile harului intră într-un chip negrăit în comunicare cu sufletul prin «simțirea» minții” (SFÂNTUL DIADOH AL FOTICEII, *Cuvânt ascetic*, p. 341). Însă, dacă o persoană alege calea păcatului, harul se ascunde din nou, iar creștinul pierde ceea ce Diadoh al Foticeii numește „simțirea” minții. Nu mai reușim să simțim harul, dar avem conștiința pierderii sale. Uneori, această părăsire pedagogică nu are drept cauză săvârșirea unui păcat, ci dorința lui Dumnezeu de a ne face să conștientizăm propria slăbiciune și, astfel, să ne sporim smerenia. Conlucrarea cu harul divin ne face să dobândim virtuțile și să creștem în asemănarea cu Dumnezeu. Deși această asemănare nu are sfârșit, ea atinge unul dintre punctele importante atunci când câștigăm dragostea dumnezeiască. Această obținere a iubirii divine constituie un moment-cheie. Sfântul Diadoh precizează următoarele:

„Toate virtuțile le primește mintea prin simțire, înaintând după o măsură și rânduială negrăită. Dar dragostea duhovnicească nu o poate câștiga cineva până ce nu va fi iluminat întru toată încredințarea de Duhul Sfânt. Căci până ce nu primește mintea în chip desăvârșit asemănarea prin lumina dumnezeiască poate avea aproape toate celelalte virtuți, dar este încă lipsită de dragostea desăvârșită. [...] Căci precum în cazul portretelor pictate, dacă se adaugă chipului culoarea cea mai vie, se scoate la iveală până și asemănarea chipului celui pictat, așa și la cei zugrăviți după asemănarea dumnezeiască de către harul dumnezeiesc, dacă se adaugă lumina dragostei, «chipul» este ridicat cu totul la frumusețea «asemănării»” (SFÂNTUL DIADOH AL FOTICEII, *Cuvânt ascetic*, p. 350).

Din nou, Cuviosul Diadoh folosește o imagine pictorială foarte reușită. Asemănarea cu Dumnezeu nu cunoaște sfârșit, dar dragostea este cea care ne apropie cel mai mult de « imaginea » divină arhetipală. În mod clar, creșterea aceasta întru asemănare este dăruită de conlucrarea cu harul divin dăruit prin Taina Botezului. El sădește în noi virtuțile și ne ridică la capacitatea de a fi îndumnezeiți. Vom observa în cele ce urmează și tâlcuirile teologice ale Sfântului Marcu Ascetul, al doilea autor filocalic care ne-a oferit o contribuție baptismală importantă. În concluzie, putem afirma că Sfântul Diadoh al Foticeii ne propune o interpretare spirituală a Tainei Botezului. Aplicabilitatea teologiei sale la viața concretă a Bisericii este cât se poate de clară și aduce cu sine o transparență necesară cu privire la conținutul spiritual al Sfințelor Taine. Un conținut care

trebuie întotdeauna să ne preocupe pentru că reflectă intrinsec propriul progres spiritual, început încă de la Botez.

Sfântul Botez în textul *Didahiei*

Vom analiza două aspecte importante pentru dezvoltarea Tainei Botezului. Textul la care facem referire și pe care l-am analizat anterior este următorul:

„Cu privire la Botez așa să botezați: după ce ați spus mai înainte toate cele de mai sus, «botezați în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh» (*Matei* 28, 19) în apă proaspătă. Iar dacă n-ai apă proaspătă, botează în altă apă; iar dacă nu poți în apă rece, în apă caldă. Dacă nu ai de ajuns nici una, nici alta, toarnă pe cap de trei ori apă «în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh» (*Matei* 28, 19). Înainte de Botez să postească cel ce botează și cel botezat și alții câțiva, dacă pot. Poruncește, însă, ca cel ce are să se boteze să postească o zi sau două înainte” („Învățătură a celor doisprezece Apostoli”, p. 30).

Precizările cu privire la apă sunt destul de numeroase, ocupând practic mai mult de o treime din fragmentul citat, iar acest amănunt nu a scăpat cercetătorilor avizați. Practic, fiecare amănunt referitor la apă are aici un înțeles special. Atunci când autorul se referă la apă proaspătă (o traducere mai potrivită ar fi „apă curgătoare”, pentru că literar textul înseamnă „apă vie” – n.r.), el are în vedere fie un izvor, fie un râu. Comentând asupra acestui aspect, Everett Ferguson spune:

„Evaluarea diferitelor tipuri de apă utilizate este un nou indiciu privitor la mediul iudaic în care a fost scrisă *Didahia*. Apa curgătoare era numită «apă vie» pentru că era mereu în mișcare. O asemenea apă era potrivită pentru desfășurarea unui act liturgic care oferea viața spirituală. «Viața» era un concept important pentru autorul lucrării respective. Creștinii servesc un Dumnezeu viu (cap. 6, 3), mergând pe calea vieții (cap. 1-4) și oferind mulțumiri pentru viața și nemurirea (viața eternă) făcute cunoscute prin Iisus (cap. 9, 3; 10, 3)” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 204).

Acest comentariu ne ajută să înțelegem mai multe aspecte. În primul rând, comunitatea creștină din primele veacuri efectua Botezul în principal în ape curgătoare. Acest lucru se datora esențial dorinței comunității de a păstra modelul Botezului Domnului în Iordan, precum și inexistenței lăcașurilor de cult, localizate în principal în case sau catacombe. Un alt motiv era influența puternică a iudaismului asupra obiceiurilor liturgice creștine în primele veacuri. Apa curgătoare (*vie*) era considerată ca model de purificare atât în lumea

iudaică, cât și în cea greco-romană. De aceea, autorul *Didahiei* optează în primul rând pentru utilizarea ei în cadrul săvârșirii Tainei Botezului.

Apă rece, apă caldă

Având în vedere că textul are o proveniență siriacă și zona respectivă este recunoscută pentru lipsa de umiditate și raritatea izvoarelor și râurilor curgătoare, autorul a inclus și alte forme de apă care pot fi utilizate. Atunci când precizează folosirea unei *alte ape* în afară de cea curgătoare, el se referă în principal la lacuri sau mări, care sunt alcătuite din apă statică. În afară de această preferință, autorul siriac amintește apa *colectată* în diverse vase create de oameni.

„Dacă apa curgătoare nu era disponibilă, un alt tip de apă, cea colectată, putea fi utilizată. În mod aparent, o anumită incertitudine persista în comunitatea creștină căreia îi era adresată scrierea privind posibilitatea utilizării unui alt tip de apă în afară de cea curgătoare pentru efectuarea Botezului și dacă apa păstrată în provizii putea fi utilizată drept alternativă. Apa rece era cea păstrată într-un lac sau în alt loc din natură, în timp ce apa caldă era stocată într-un obiect confecționat de om [...] Posibilitatea lipsei de apă pentru desfășurarea actului liturgic sugerează o proveniență vest-siriacă a scrierii” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 204).

Everett Ferguson explică foarte clar aici care sunt tipurile de apă utilizată în cadrul Tainei Botezului. Observăm o ierarhizare riguroasă a autorului sirian cu privire la materia principală folosită în actul liturgic al botezului. Prima opțiune pentru realizarea unui botez trebuia să fie apa curgătoare, apoi apa dintr-un lac sau loc natural, în general și abia apoi apa ținută în diverse vase create de om. Cu cât apa este mai veche (păstrată în casă) sau are un dinamism redus (nu este curgătoare), cu atât devine o opțiune secundară pentru efectuarea ritualului baptismal.

Botezul prin turnare – o simplă excepție

Autorul rămas anonim merge chiar mai departe cu lista excepțiilor sale, îngăduind ca, în situații-limită, unde apa este aproape absentă, botezarea să nu se mai facă prin afundare, ci prin turnarea unei cantități mici de trei ori pe capul candidatului. Observăm ulterior în anumite exemple din iconografia creștină a primelor veacuri o reprezentare interesantă privind Botezul Domnului. Ioan Botezătorul nu efectuează ritualul prin afundare, ci prin turnarea apei pe capul Mântuitorului. Everett Ferguson are o explicație interesantă. „În absența unei cantități suficiente de apă (fie dintr-o sursă curgătoare, fie din proviziile ținute în casă) pentru a acoperi trupul, aceasta putea fi turnată pe capul persoanei

care urma să fie botezată, pentru că acesta reprezenta persoana ca întreg, de vreme ce, în poziția verticală, apa urma oricum să curgă și asupra trupului” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 204). Cu toate acestea, pasajul din *Didahie* și dezvoltarea iconografică ulterioară a Botezului Domnului nu sunt suficiente pentru a susține posibilitatea efectuării regulate a ritului baptismal prin turnarea apei pe capul candidatului, iar nu prin afundarea completă a acestuia. Ferguson critică argumentul lui Eduard Stommel, conform căruia în primele veacuri botezul prin turnare era folosit chiar și atunci când persoana botezată stătea în mijlocul unei ape curgătoare. Primul contra-argument stă în faptul că textul *Didahiei* folosește doi termeni diferiți pentru *botezare* și *turnare*. Automat, autorul anonim face diferența între cele două posibilități de a administra Botezul și, în acest caz, botezarea prin turnare constituie o simplă excepție. În al doilea rând, ce nevoie mai era să existe atâtea precizări cu privire la apă, de vreme ce Botezul era administrat exclusiv prin turnare? Textul nu susține o astfel de interpretare exclusivă a ritului baptismal. Ferguson susține de asemenea că această preferință pentru turnarea apei pe capul persoanei în situații de lipsă acută reprezintă și o rupere de ritualul iudaic care nu permitea botezarea convertiților în perioada respectivă decât acolo unde era apă suficientă. Indirect, deși scrie într-un mediu iudaic, autorul *Didahiei* delimitează discret creștinismul de orice presupunere a acestuia ca fiind o simplă sectă iudaică.

Didahia oferă primele informații importante despre ritualul baptismal al primelor comunități creștine. Detaliile precizate se referă la materia principală a actului liturgic (apa), precum și la formulele baptismale și modalitatea de botezare a convertiților. Un alt aspect dezvoltat este legătura intrinsecă între Botez și Euharistie. Aceste amănunte fac din scurtele fragmente referitoare la Taina Botezului pe care le găsim în textul *Didahiei* o sursă neprețuită privind dezvoltarea ulterioară a Tainei și elementele esențiale ale acesteia.

Taina Botezului și paza poruncilor

Sfântul Marcu Ascetul este unul dintre cei mai prolifici autori incluși în colecția *Filocalia*. Operele sale au fost apreciate pentru capacitatea de sinteză și gândirea autentic duhovnicească a autorului. În cursul istoriei ne-au parvenit numeroase manuscrise care conțin scrierile sale, iar acest amănunt descoperă popularitatea lor atât în mediul monahal, cât și în cel laic. Printre acestea, se numără și o lucrare dedicată lămuririi câtorva aspecte despre Taina Botezului.

Comunitățile creștine afectate de propagarea ereziei mesaliene aveau nevoie de o astfel de explicitare corectă și profund ortodoxă a momentului de inițiere în viața creștină.

Autor și scriere

În capitolele anterioare dedicate Sfântului Marcu Ascetul am remarcat că datele biografice cu privire la persoana sa sunt foarte puține. Operele sale însă au suscitât un interes enorm în cursul veacurilor, depășind cu mult popularitatea restrânsă a autorului. În perioada modernă, cercetători precum mitropolitul Kallistos Ware sau profesorii universitari Augustine Casiday și Everett Ferguson au detaliat aspectele esențiale ale acesteia. Printre teologii români, îl regăsim pe părintele Dumitru Stăniloae, cel care a oferit, pe lângă traducerea scrierilor Sfântului Marcu Ascetul, și o introducere utilă în volumul I al Filocaliei române. Cu privire la autor și contextul scrierii, cercetătorul american Everett Ferguson afirmă:

„Autorul nu are un stil extraordinar și nici nu se dovedește a fi un gânditor prea clar, dar, datorită repetitivității sale, multe puncte principale ale scrierii ies în evidență. El pare a fi preluat cuvinte și chiar fraze specifice mesalianismului tocmai pentru a le oferi un sens nou sau pentru a respinge practicile «specifice» mesalianismului. Cu toate acestea, oponenții săi nu pot fi considerați mesalieni în adevăratul sens al cuvântului, iar Marcu Ascetul atacă doar puncte de vedere individuale, și nu sistemul mesalian în sine” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 738).

În mod clar, Sfântul Marcu Ascetul combătea o poziție mesaliană pe care o considera probabil oficială. Această poziție mesaliană contrazicea efectele de bază ale Tainei Botezului: ștergerea păcatului originar și împărtășirea harului Duhului Sfânt prin alungarea satanei din inima omului. Părintele Stăniloae rezumă într-un mod eficient aspectele principale ale scrierii *Despre Botez*.

„Este o înfățișare a efectelor Botezului în forma unui dialog. E dezbătută întrebarea dacă Botezul șterge cu totul păcatul sau mai lasă ceva din el, care trebuie șters prin silințe proprii. Botezul, declară Marcu Ascetul, are un efect desăvârșit, întrucât el nu numai șterge păcatul, ci și împărtășește pe Duhul Sfânt. «Văd altă lege în mădulele mele, care se împotrivesc legii duhului meu» (Romani 7, 23) nu este cel botezat, ci cel nebotezat încă. Dar lupta este necesară neconținut și după aceea. Căci harul primit la botez nu-l face pe om neschimbăcios. Acest har este numai puterea dată omului de-a rămâne ferit de păcat. Dacă el nu pune în lucrare această putere prin păzirea poruncilor, cade iarăși în păcat, dar nu în al lui Adam, ci în al său propriu” (*Filocalia*, I, p. 211).

Poziția antimesaliană

De altfel, însuși Sfântul Marcu Ascetul oferă câteva amănunte despre concepțiile greșite pe care se vede nevoit să le combată în debutul scrierii sale. Astfel, el afirmă că există anumite persoane care cred că doar nevoințele ascetice ulterioare Tainei Botezului pot curăța sufletul de prezențele demonice care încă mai persistă în el (SFÂNTUL MARCU ASCETUL, *Despre Botez*, p. 257). Observăm aici două idei ale ereticilor mesalieni. Prima dintre acestea constă în considerarea Tainei Botezului drept inefficientă pentru curățarea sufletului de orice prezență demonică. În consecință, mesalienii credeau că doar asceza individuală poate să salveze sufletul din robia demonilor, aceasta reprezentând a doua opinie eronată. Sfântul Marcu Ascetul prezintă concepția ortodoxă afirmând valoarea intrinsecă a relației dintre Taina Botezului și paza poruncilor Domnului. Astfel, el consideră că Taina Botezului curăță omul de orice păcat, dar, pentru păstrarea acestei purități pe termen lung, este necesară paza poruncilor evanghelice.

Relația dintre Taina Botezului și poruncile evanghelice

Sfântul Marcu Ascetul a realizat încă de la început că erezia mesaliană cuprindea o capcană la adresa concepției corecte. Dacă ar fi mărturisit că Botezul este o Taină desăvârșită fără a explica și necesitatea păzirii poruncilor, Sfântul Marcu nu ar fi putut să evite argumentul zdrobitor al prezenței ulterioare a gândurilor păcătoase. Dacă ar fi laudat excesiv asceza necesară fiecărui creștin după Botez, eficiența Tainei în sine ar fi fost diminuată. De aceea, Sfântul Marcu Ascetul alege binecuvântata cale de mijloc, dovedindu-se înțelept și echilibrat. El pune într-o legătură necesară Taina Botezului și paza poruncilor evanghelice, considerând că, pentru a păstra simțirea harului dobândit prin actul liturgic, avem nevoie totodată să împlinim cele care ne sunt cerute de Hristos. Sfântul Marcu Ascetul afirmă următoarele:

„Dacă, botezându-ne, nu ne-am eliberat de păcatul strămoșesc, e vădit că nu putem săvârși nici faptele libertății. Iar dacă putem să le săvârșim pe acestea, arătat este că tainic ne-am eliberat de robia păcatului, precum este scris: «Legea Duhului vieții m-a slobozit pe mine de legea păcatului și a morții» (*Romani* 8, 2), dar nesocotind poruncile Celui ce ne-a curățit pe noi, suntem purtați de păcat. Drept aceea, sau arată-mi tu mie că cei botezați nu pot împlini poruncile libertății, și atunci Botezul nu este desăvârșit, sau, arătând noi că aceștia au primit o astfel de putere, să mărturisească toți că au fost eliberați prin harul lui Hristos, dar s-au predat pe ei înșiși în robia păcatelor prin faptul că n-au împlinit toate poruncile, și de aceea iarăși s-au supus lor” (SFÂNTUL MARCU ASCETUL, *Despre Botez*, p. 259).

Acest fragment rezumă poziția Sfântului Marcu Ascetul cu privire la eficacitatea Tainei Botezului și la necesitatea păzirii poruncilor evanghelice de fiecare creștin în parte după primirea acestuia. Poruncile evanghelice sunt cele care mențin simțirea harului trează în conștiința fiecărui neofit. Fără paza acestora devenim o pradă ușoară în fața ispitelor demonice. Astfel, opiniile mesaliene sunt combătute cu propriile arme. Fără a radicaliza poziția ortodoxă în favoarea Tainei sau a ascezei ulterioare, Sfântul Marcu Ascetul demonstrează legătura interioară dintre cele două. Așa cum nu putem păzi eficient poruncile evanghelice fără administrarea Tainei Botezului, tot la fel nu vom reuși să păstrăm conștiința harului primit prin aceasta fără păzirea cuvintelor Mântuitorului. Însă Sfântul Marcu Ascetul nu consideră că poruncile evanghelice ajută la vindecarea unei slăbiciuni a Tainei Botezului. Acestea sunt menite doar să „păzească condițiile libertății noastre” (SFÂNTUL MARCU ASCETUL, *Despre Botez*, p. 261), și nu să „scoată afară păcatul” (SFÂNTUL MARCU ASCETUL, *Despre Botez*, p. 261), un lucru care se petrece prin Taina Botezului, iar ulterior prin Taina Pocăinței (numită în câteva scrieri ascetice *al doilea Botez*). Cu privire la gândurile păcătoase care ne asaltează deseori, Sfântul Marcu, în schimb, consideră că reprezintă un „semn al necredinței de după Botez” (SFÂNTUL MARCU ASCETUL, *Despre Botez*, p. 261). Prin urmare, poziția mesaliană cu privire la ineficacitatea Botezului este respinsă din start. Vom observa în cele ce urmează în detaliu cauzele pentru care gândurile păcătoase ne afectează după administrarea Tainei Botezului, precum și remediile propuse de Sfântul Marcu Ascetul (în special metoda „jertfirii” propriilor gânduri lui Hristos) pentru a putea ajunge din nou la descoperirea harului divin ascuns în inimile noastre.

Botezul administrat de către Sfântul Ioan Botezătorul

Importanța Sfântului Ioan Botezătorul în cursul istoriei creștine este inestimabilă. Considerat drept Înaintemergător al lui Hristos, proroc al Vechiului Testament și sfânt al Noului Testament, dar și drept-vestitor al pocăinței și întemeietor al unei tradiții baptismale speciale, Sfântul Ioan Botezătorul nu poate fi trecut cu vederea de nici un cercetător creștin.

Personalitatea sa ascetică, model al icoanei desăvârșirii creștine, și viața petrecută în pocăință îl recomandă drept cel mai important membru al istoriei nou-testamentare după Iisus Hristos și Fecioara Maria. Însă apelativul-cheie care ne interesează în momentul de față este cel de Botezător. În ce constă propriu-zis botezul pocăinței administrat de Ioan?

Tradiția iudaică și creștină

Sfântul Ioan Botezătorul a fost apreciat nu doar de creștini pentru rigoarea sa ascetică și viața lipsită de erori, ci și de populația iudaică. Este adevărat că venirea lui Hristos și descoperirea Sa lumii întregi au pus în umbră persoana Înaintemergătorului, dar acesta era un lucru asumat pe deplin de cel care s-a numit prieten al Mirelui, așa cum putem observa încă din primele capitole ale Evangheliei după Ioan. Prezența sa însă nu a fost trecută cu vederea de autorii Evangheliilor, la fel cum nici istoricii iudei, precum Iosif Flaviu, nu au uitat să îl amintească în cronicile lor. Iosif Flaviu relatează următoarele: „Ioan, numit Botezătorul, era un om bun și i-a îndemnat pe iudei să ducă o viață virtuoasă, să fie corecți unii cu alții și să aibă credință în Dumnezeu, iar astfel să primească botezul. În opinia sa, aceste condiții preliminare trebuiau îndeplinite ca botezul respectiv să fie acceptat de Dumnezeu. Nu trebuia ca botezul să fie primit spre iertarea păcatelor, ci doar pentru purificarea fizică, având în vedere că sufletul era deja purificat prin viața virtuoasă” (*apud E. FERGUSON, Baptism in the Early Church...*, p. 84). Cercetătorul Everett Ferguson a remarcat că istoricul iudeu a distorsionat faptele reale. Toate Evangheliile vorbesc despre primirea botezului pocăinței în vederea iertării păcatelor, și nu doar pentru o simplă purificare de ordin trupesc. În mod clar, Flaviu a iudaizat total practica baptismală a Sfântului Ioan Botezătorul, având în vedere că, în perioada sa, creștinismul căpătase deja amploare, iar persoana Înaintemergătorului devenise un prilej de dispută, de vreme ce era revendicată în favoarea ambelor tabere. Un alt aspect care diferențiază clar opinia iudaică de cea creștină privitoare la botezul pocăinței administrat de Sfântul Ioan Botezătorul se referă la profundul său caracter eshatologic. Symbolismul profetic și eshatologic al acestui act nu era împărtășit de purificările obișnuite din iudaism, însă era considerat drept o trăsătură de bază a credinței creștine și a Tainei Botezului administrate de aceasta.

Asemănări și deosebiri între botezul lui Ioan, purificările iudaice și Taina Botezului

Everett Ferguson consideră că existau diferențe majore între botezul administrat de Sfântul Ioan Botezătorul și botezul prozelitilor în iudaism. Dacă botezul prozelitilor nu avea nevoie de o persoană externă, cel care era primit scufundându-se singur în apă, Ioan Botezătorul îi afunda el însuși pe cei care doreau să primească iertarea păcatelor. De asemenea, Ioan Botezătorul aducea o viziune eshatologică și profetică în discuție, spre deosebire de purificarea ritualică și ceremonială a legii iudaice. Această pregătire prin botezul pocăinței pentru judecata finală pare să fi fost împărtășită într-o oarecare măsură de comunitățile

esenienii de la Qumran. Însă în textele descoperite aici avem o viziune eshatologică despărțită de orice purificare rituală prin apă. Știm că esenienii obișnuiau să efectueze purificări dese prin stropirea cu apă sau îmbăierea ritualică, dar viziunea lor eshatologică nu este legată de vreun act care să implice apa. Pe de altă parte, esenienii constituiau o sectă iudaică elitistă și nu împărtășeau nici măcar politica naționalistă a propriului popor, în general, în timp ce botezul lui Ioan era accesibil oricărui iudeu. Însă, spre deosebire de botezul prozeliților, în general, botezul lui Ioan era adresat înșiși iudeilor. Acest aspect arată o despărțire de iudaismul elitist, de teologia poporului ales care este sfințit doar prin alegerea sa de către Dumnezeu (vezi studiul lui James G. CROSSLEY, „The Semitic Background to Repentance in the Teaching of John the Baptist and Jesus”, *Journal for the Study of the Historical Jesus*, II (2004), 2, pp. 138-157). Ioan propune pocăința și viziunea finală a judecării divine. Faptul că erai iudeu nu urma să te salveze dacă doreai să săvârșești în continuare fapte nedrepte. „Botezul său era unul al convertirii, dar nu constituia o simplă variantă a botezului prozeliților; premisa sa esențială era constituită de existența pocăinței, iar scopul său era iertarea păcatelor. Acest botez nu constituia baza unui nou Israel sau poarta de intrare într-o nouă comunitate, scopul său era reinnoirea spirituală a israeliților” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 89). Însă botezul lui Ioan era totuși diferit de Taina Botezului așa cum aceasta urma să fie administrată în creștinism. „Botezul lui Ioan era asemănător cu Botezul creștin deoarece era administrat o singură dată prin afundare, în vederea iertării păcatelor. Cu toate acestea, rămânea diferit datorită faptului că era însoțit doar de mărturisirea păcatelor, și nu de o mărturisire de credință. [...] Autorii Noului Testament au afirmat că Ioan Botezătorul i-a învățat pe oameni să creadă în Cel care urma să vină și nu le-a cerut drept condiție credința în momentul botezului” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 89).

Scopurile esențiale ale botezului pocăinței

Everett Ferguson consideră că există aproximativ șase scopuri ale botezului administrat de Sfântul Ioan. Primul dintre acestea constă în întoarcerea la un nou mod de viață, mai precis într-o convertire oferită de pocăință. Al doilea scop este medierea iertării divine acordate oamenilor. A treia țintă se concentrează asupra purificării de necurăția morală. Al patrulea scop era vestirea lui Mesia, prin urmare, dimensiunea eshatologică. De asemenea, botezul lui Ioan aduce o inițiere în reinnoire sufletească a adevăratului Israel, fără a-i transforma pe cei botezați într-o comunitate elitistă și închisă asemenea esenienilor. Al șaselea scop consta în oferirea unei alternative de iertare a păcatelor față de cea dată de templul

din Ierusalim. Ferguson recunoaște totodată că ultimele două scopuri amintite nu sunt împărtășite de majoritatea cercetătorilor. Ne declarăm împotriva unei eventuale separări a Sfântului Ioan Botezătorul de autoritatea iudaică a templului. Această separare în vederea acordării iertării păcatelor poate fi susținută doar din perspectiva eshatologică a vestirii venirii lui Hristos. Însă nu considerăm că Sfântul Ioan Botezătorul dorea să aducă o reînnoire spirituală a unui nou Israel, ci doar o pregătire a iudeilor pentru acceptarea lui Hristos. Această eventuală acceptare nu putea fi efectuată atât timp cât iudeii păstrau o mândrie și un orgoliu nemăsurat, ci doar atunci când măsura unei smerenii adânci putea fi atinsă. De aceea, cele mai importante scopuri par a fi acela eshatologic și cel al unei pocăințe reale, precum și medierea iertării divine. Titulatura de „botez al pocăinței” pentru actul baptismal desfășurat de Sfântul Ioan Botezătorul ni se pare drept cea mai potrivită, fiind susținută și de textele scripturistice. Doar pocăința putea media cu adevărat o primire adecvată a lui Hristos și acceptarea noii legi. În continuare, vom analiza în profunzime modalitatea de efectuare a botezului de către Sfântul Ioan Botezătorul, precum și textele scripturistice care descriu acest act baptismal pregătitor pentru venirea lui Hristos.

Atacul gândurilor și recâștigarea simțirii harului

Problema gândurilor păcătoase afectează orice creștin, cu excepția celor care au ajuns la o viață spirituală atât de înaltă, încât sunt protejați aproape tot timpul de atacul lor. Pentru majoritatea creștinilor însă, aceste sugestii ispititoare, care vin sub forma unor imagini sau cuvinte produse de propria minte, dar care aparțin de fapt demonilor, constituie crize reale pe drumul spre mântuire.

Deși Taina Botezului ne-a curățat de orice păcat, păstrarea harului primit atunci nu se poate face fără ca voința noastră să fie supusă în întregime celei divine. O altă condiție necesară este să nu iubim păcatul, pentru că altfel ne va fi imposibil să rezistăm atacului gândurilor.

Este atacul gândurilor ceva normal?

În *Patericul Egiptean* întâlnim o pildă sugestivă cu privire la atacul gândurilor pătimase. Un ucenic tânăr s-a plâns părintelui său spiritual că nu înțelege de ce este atacat atât de des de sugestii ispititoare și că dorește să scape de gânduri. Atunci, bătrânul, experimentat în luptele cu demonii, l-a rugat să iasă afară din chilie și să își întindă mâinile în lateral. Tocmai atunci se pornise o furtună puternică. Părintele i-a spus să încerce să nu se mai lase lovit de vânt. În fața acestui sfat, la

prima vedere absurd, ucenicul a răspuns că nu se poate. În momentul respectiv, bătrânul a replicat: „Nici gândurile nu le poți opri”. Concluzia finală rămâne aceea că este posibil ca întreaga viață să suferim de pe urma acestor ispite, dar tot ceea ce ni se cere este să le refuzăm și să nu ne preocupăm de ce apar des sau rar. Războiul nevăzut nu respectă niciodată regulile războiului clasic. Atacul poate apărea oricând, drept urmare, și apărarea noastră trebuie să fie pregătită permanent. Întrebarea-cheie este: de ce mai suferim aceste atacuri după ce am fost botezați și purificați integral de orice greșală și păcat?

Atacul inițial sau *momeala*

În timpul Sfântului Marcu Ascetul, erezia mesaliană propaga două opinii total eronate: sursa gândurilor pătimase ar fi de fapt puterea satanei pe care el o păstrează și după Botez asupra noastră sau o rămășiță a păcatului strămoșesc neștearsă de actul baptismal. Fiecare dintre aceste păreri anulează eficacitatea Tainei Botezului și pune la îndoială însăși validitatea acestuia. Pentru a contracara aceste concepții eronate, Sfântul Marcu Ascetul descrie cu lux de amănunte tipologia războiului nevăzut și modul de desfășurare a acestuia. Părintele Dumitru Stăniloae remarca faptul că Sfântul Marcu Ascetul este unul dintre primii autori duhovnicești care dezvăluie experiența luptei subtile cu demonii:

„Urmând să demonstreze că gândurile păcatului nu provin în noi din păcatul lui Adam, nici nu ne sunt impuse cu sila de satana, ci sunt produse de noi prin primirea momelii celui rău, Marcu desfășoară în această scriere o serie de remarcabile analize de ordin psihologic și pnevmatologic. Ni se înfățișează astfel în chipul cel mai precis înțelesul atacului sau al momelii satanei, al așa-numitei, prima răsărire a unui gând de păcat, căreia îi dau un rol important aproape toate scrierile din *Filocalie* și, în general, toată literatura ascetică a Răsăritului” (*Filocalia*, I, p. 213).

Acest prim atac al satanei nu constituie în sine un păcat din partea noastră, deoarece noi nu colaborăm în nici un fel la formarea sa. Creștinul păcătuiește însă dacă începe un dialog cu acest gând. Deseori, propria minte pare să discute doar cu ea însăși, dar în realitate discută cu demonii. Însă atacurile subtile ale gândurilor nu pot fi detectate decât de creștinii care au înaintat pe scara vieții spirituale și care au deja o experiență a războiului nevăzut.

De ce apar atacurile?

Aceste momeli sau atacuri inițiale apar adeseori pentru simplul motiv că mintea noastră nu se ocupă de un lucru în clipa respectivă sau nu are o preocupare de ordin spiritual. Trebuie remarcat aici că un creștin care trăiește în lume nu poate avea doar preocupări spirituale. Mulți lucrează, sunt totodată și căsătoriți,

iar grijile cotidiene încarcă peisajul mental până la refuz. În aceste condiții, ispitele pot fi mai eficiente, iar războiul nevăzut mai greu de dus. Sfântul Ioan Gură de Aur afirma că drumul mântuirii este același și pentru cei căsătoriți, și pentru monahi, doar că aceștia din urmă pot ajunge mai ușor la țintă pentru că au lăsat în urmă toate grijile. Observăm din cuvintele Sfântului Marcu Ascetul că scăparea de un atac demonic depinde foarte mult de conlucrarea dintre mintea și inima noastră, un aspect dificil de atins în condițiile lumii de astăzi. „Noi am primit porunca să nu ne îngrijim de nimic, ci să ne păzim cu toată stăruința inima și să căutăm înăuntrul nostru Împărăția cerurilor. De aceea, când se desparte mintea de inimă și se oprește din căutarea amintită, îndată dă loc atacului diavolului și se face aptă să primească sugestia rea” (SFÂNTUL MARCU ASCETUL, *Despre Botez*, p. 215). Este dificil să nu te îngrijești de nimic în lume și încă și mai greu să îți păzești inima și mintea, însă există și o altă cale prin care putem să descoperim și să păstrăm simțirea harului primit la Botez: jertfirea propriilor gânduri lui Hristos.

Jertfirea propriilor gânduri lui Hristos

În momentul în care suntem botezați, Hristos intră în cea mai profundă parte a inimii noastre, considerată de autorii filocalici drept un adevărat altar de jertfă. Ce poate fi jertfit pe acest altar? În principiu, fiecare virtute (milostenie, rugăciune, post, smerenie) pe care încercăm să o dobândim. Dacă dorim să dobândim virtuțile în sine fără a le închina (jertfi) lui Hristos, atunci nu avem acces din start la acest altar, iar harul primit la Botez, și care rămâne încă de atunci în această *cameră liturgică* a inimii, se ascunde. Inima ni se împietrește, iar mintea se reduce exclusiv la capacitatea rațional-logică, pierzând posibilitatea de a simți intuitiv harul. În esență, ne pierdem propria consistență și devenim o pradă ușoară a gândurilor. Pentru a putea reveni la simțirea harului, avem nevoie să jertfim propriile gânduri, planuri, idei lui Hristos.

„Harul acesta se află în noi în chip ascuns de la Botez, însă nu ni se face văzut decât atunci când, după ce vom fi străbătut bine drumul poruncilor, vom aduce ca jertfă Arhiereului Hristos gândurile cele sănătoase ale firii noastre, nu pe cele mușcate de fiare. Căci cele mai multe dintre ele sunt luate de fiare când se abat de la calea poruncilor, adică de la răbdarea necazurilor. Sărind din calea cea dreaptă, ele o iau razna, învinuind mai degrabă pe alții, decât pe stăpânul lor. Abia puține din ele umblă pe calea cea dreaptă, și aceasta fiindcă sunt păzite de rugăciune, legate de nădejde și îmboldite de încercări. Și numai acestea ajung la cetate și la templu, unde sunt aduse jertfă” (SFÂNTUL MARCU ASCETUL, *Despre Botez*: p. 264).

Cum putem realiza această jertfă a propriilor gânduri în lume? Sunt câteva modalități pe care vi le împărtășim în finalul acestui material. În primul rând, trebuie să existe întotdeauna o consultare riguroasă a părintelui duhovnic atunci când avem de luat o decizie capitală pentru noi înșine sau propria familie. În al doilea rând, fiecare creștin trebuie să aibă o modalitate de a discerne până la un anumit punct ce este benefic și ce nu poate fi considerat astfel. Discernământul este cea mai înaltă virtute, iar aceasta se dobândește *progresiv* odată cu creșterea experienței duhovnicești a fiecăreia dintre noi. În al treilea rând, fiecare plan esențial pe care îl avem trebuie să respecte anumite coordonate duhovnicești, dintre care putem enumera câteva foarte simple: să nu afecteze nici o altă persoană în mod negativ, să nu fie peste puterile noastre și să aducă rezultate pozitive pentru desăvârșirea proprie. Astfel, putem, cu ajutorul duhovnicului, al propriului discernământ, dar și al rugăciunii neîncetate, să jertfim corespunzător gândurile noastre lui Hristos. O jertfă fără de care nu este posibilă simțirea harului primit la Botez, adică primul dar și unul dintre cele mai importante din toată existența noastră creștină.

Botezul ca stare permanentă de convertire duhovnicească

Părintele Alexander Schmemmann a interpretat în dese rânduri conținutul Sfințelor Taine, încercând să readucă în inimile și mințile credincioșilor valoarea esențială a acestora pentru viața creștină. În mod paradoxal, pericolul secularizării nu este principala piedică în calea creștinului de astăzi, ci propria sa percepție legată de felul cum acționează harul Duhului Sfânt prin slujbele liturgice. Slujba Botezului, deși considerată capitală pentru începerea vieții creștine, nu mai este interpretată ca având un rol determinant asupra întregii existențe a credinciosului. Momentul Botezului începe să semene astăzi mai mult cu o simplă amintire plăcută din trecut, fără nicio rezonanță pentru clipa prezentă. Este însă această percepție cea corectă și, implicit, adevărată?

În mod sigur, această percepție nu este corectă și nici adevărată, dar este împărtășită de mulți creștini. Lipsa de interes pentru slujbele liturgice afectează și multe comunități ortodoxe din estul Europei, nu doar din Occidentul secularizat. Din păcate, sunt numeroase persoane care trăiesc viața liturgică „la distanță”, confundând-o cu o simplă rugăciune personală, efectuată în grabă. În același timp, sunt suficienți credincioși care, deși participă la serviciile liturgice în mod regulat, își petrec existența bisericească într-o inerție care nu este deloc benefică. Un creștin are nevoie de o cunoaștere mai avansată a lucrării liturgice la care ia

parte. Din nefericire, observăm că majoritatea Sfințelor Taine sunt privite cu o relativă ignoranță criticată aspru de Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție. Taina Botezului nu constituie o excepție. Pentru multe persoane, ea se reduce la 40 de minute petrecute în biserică, fără o minimă înțelegere a actului liturgic, și la câteva ore de bucurie individuală la praznicul petrecut ulterior. Trebuie să remarcăm din start că Taina Botezului este nu doar una administrată individual, ci cuprinde totodată o reală lucrare a comunității, care se roagă pentru primirea noului membru creștin, precum și pentru desăvârșirea acestuia în noua viață pe care urmează să o trăiască alături de Hristos. Acest aspect însă lipsește din viața liturgică a comunității creștine actuale. Părintele Schmemmann are dreptate atunci când afirmă că ne confruntăm cu o absență a Botezului din viața noastră, spunând foarte simplu:

„Botezul este absent din viața noastră. Desigur, este încă acceptat de către toți ca o necesitate evidentă. Nu este combătut, nici chiar pus la îndoială. Este săvârșit în permanență în bisericile noastre. Este, cu alte cuvinte, «luat ca atare». În ciuda acestui fapt, îndrăznesc să spun că într-un sens foarte concret, el rămâne absent și că această «absență» este astăzi cauza multor tragedii din Biserică” (Pr. Alexander SCHMEMMANN, *Din apă și din Dub. Un studiu liturgic al Botezului*, trad. Alexandru Mihăilă, București, Ed. Sophia, 2009, p. 13).

Taina Botezului devine un simplu punct pe agenda părinților copilului care trebuie încreștinat. Dezinteresul evident al majorității creștinilor pentru înțelesurile adânci ale Tainei împiedică conlucrarea harurilor primite la Botez cu mintea și inima noilor convertiți. Botezul este eficient ca Taină, dar efectul său pe termen lung este afectat de mentalitatea secularizată a creștinilor, care evită participarea liturgică și, implicit, o stagnează și pe cea a propriilor copii.

Sensul pierdut al Botezului

Dacă în țările cu o tradiție ortodoxă solidă Taina Botezului poate fi interpretată într-un mod adecvat, iar creștinii pot fi catehizați într-un mod corespunzător, în Occident orice comunitate creștină resimte efectele secularizării. Acest fenomen se observă și în teologia academică, preocupată mai mult de scheme raționale și cu un considerent practic, dar care ignoră în mod clar tradiția patristică și sensurile adânci ale cărților Sfintei Scripturi. De aceea, părintele Schmemmann critică destul de aspru această tendință manifestată inclusiv la adresa Tainei Botezului și prin care se pierde în mod concret înțelesul esențial al actului liturgic.

„În aceste manuale, Botezul este definit aproape exclusiv ca fiind «îndepărtarea» păcatului originar și dobândirea harului, ambele acte fiind «necesare» într-un sens

juridic al cuvântului, pentru mântuire. Dar Botezul ca taină a regenerării, ca o recreare, ca Paște personal și Cincizecime personală a omului, ca integrare în *laos*, poporul lui Dumnezeu, ca «trecere» de la viața veche la cea nouă și, în sfârșit, ca o epifanie a Împărăției lui Dumnezeu: toate aceste înțelesuri fac această taină centrală și esențială pentru spiritualitatea și experiența creștină primară. Ele sunt practic ignorate tocmai pentru că nu se potrivesc în cadrul legalist adoptat din Apus.” (A. SCHMEMANN, *Din apă și din Dub...*, p. 16)

O Taină lipsită de orice interpretare rămâne necunoscută persoanelor care participă la ea, în timp ce o interpretare eronată a acesteia poate produce un efect negativ chiar mai mare. Un creștin va pierde inevitabil sensurile ascunse ale Tainelor, dacă nu participă în mod regulat la serviciul liturgic. Cu toate acestea, remarcăm astăzi că mulți creștini suferă de o absență a simțului liturgic, deși ei încearcă să ia parte des la Sfintele Taine. Numeroase persoane nu sunt catehizate corespunzător, iar altele ignoră în mod voit sfaturile preoților și ale consilierilor din parohia respectivă. În aceste condiții, părintele Alexander Schmemann poate spune că, în zilele noastre, cei mai mari vinovați pentru pierderea percepției sensului adânc al Tainelor suntem chiar noi înșine. Taina Botezului nu s-a schimbat aproape deloc de veacuri întregi. Noi nu mai suntem la măsura celor care au trăit înaintea noastră.

„Dacă studiul nostru despre Botez descoperă o discrepanță între trecut și prezent, aceasta arată, sperăm, că discrepanța nu se datorează, așa cum cred mulți astăzi, nici transformării radicale a omului, nici inutilității ideilor vechi considerate perimate pentru omul modern, ci abandonării progresive de către creștinii înșiși a propriilor tradiții, a concepției despre lume, care reieșea din credința lor și era exprimată în cult.” (A. SCHMEMANN, *Din apă și din Dub...*, p. 216)

Părintele Schmemann ne îndeamnă, cu alte cuvinte, să ne întoarcem la sensurile pierdute și să recuperăm conștiința propriei credințe așa cum este ea de fapt: unită cu persoana divino-umană a lui Hristos.

Legătura dintre Botez și Euharistie

Remarcam anterior că astăzi comunitatea creștină a pierdut două dimensiuni esențiale: participarea adecvată la Sfintele Taine și perceperea corectă a sensurilor acestora. Părintele Schmemann consideră că Taina Botezului a început să fie marginalizată încă de la separarea ei de Taina Euharistiei. Vă veți întreba pe bună dreptate cum este acest lucru posibil, atât timp cât orice prunc care a fost botezat este și împărtășit după terminarea încreștinării sale. Părintele Schmemann afirmă că, în creștinismul timpuriu, Botezul făcea parte din rânduiala Sfintei Liturghii. În timpul anului bisericesc aveau loc Liturghii în

cursul cărora erau botezați adulți sau copii. Taina Botezului era unită cu Sfânta Liturghie, și astfel întreaga comunitate participa la primirea unui nou membru. Practica aceasta a fost restrânsă în timp, iar catehumenii (persoane adulte care se pregăteau pentru primirea Botezului prin ascultarea catehezelor și participarea la anumite slujbe liturgice, n.r.) au beneficiat de aceste momente doar la sărbătorile importante, precum Nașterea sau Învierea Domnului. Alexander Schmemmann este ferm convins că această separare totală de astăzi între Botez și slujba Sfintei Liturghii i-a determinat pe creștini să nu mai acorde acestei Taine de inițiere în viața creștină importanța cuvenită.

„Creștinul de astăzi nu se mai pune nici pe el, nici Biserica în legătură cu Botezul. Știe, desigur, că a fost botezat și că acel Botez este o condiție necesară pentru apartenența sa la Biserică. Dar această cunoștință rămâne abstractă. [...] Botezul pentru el a încetat să mai fie o realitate permanentă și o experiență care îi luminează întreaga viață, un izvor nesecat de bucurie și speranță. Este menționat undeva pe certificatul de botez, dar cu siguranță nu în memoria sa de creștin. Iar el nu mai trăiește Paștele și Cincizecimea, Crăciunul și Boboteaza (Epifania), și de fapt întreaga Liturghie a Bisericii, în legătura lor directă cu Botezul, ca realități ale căror semnificație și eficacitate în Biserică sunt împlinite în și prin Botez.” (A. SCHMEMMANN, *Din apă și din Dub...*, p. 14)

În cursul studiului său, părintele Alexander Schmemmann oferă și o schiță a unei posibile Liturghii baptismale care ar putea fi utilizată în cursul serviciului liturgic al Bisericii Ortodoxe. Cu toate acestea, soluțiile pentru rezolvarea acestei mentalități secularizate și secularizante nu rezidă într-o simplă atașare a slujbei Botezului de cea a Sfintei Liturghii.

Reîntoarcerea la dimensiunea primară a cultului

Învățătură, experiență liturgică, efort spiritual. Aceste trei elemente constituie, din punctul de vedere al teologului rus, pilonii recuperării sensului pierdut al Botezului. Unitatea învățăturii creștine trebuie restaurată, deoarece în momentul de față disciplinele teologice consacrate în secolele trecute au început să existe într-un mod separat una de cealaltă. Fără o conlucrare reciprocă a acestora, se poate ajunge la situația curioasă în care, liturgic, Botezul are o anumită semnificație și importanță, iar din punct de vedere dogmatic și ascetic, lucrurile reflectă o altă realitate. Segmentarea disciplinelor teologice este necesară, dar doar în cadrul în care există o păstrare a unității învățăturii creștine. Experiența liturgică este și ea importantă pentru că ne oferă posibilitatea de a trăi în mod concret aspectele mântuitoare prezente în Sfintele Taine. Alexander Schmemmann avertizează însă că, pentru a putea gusta din acestea, este necesară și o reîntoarcere

la tâlcuirile Sfinților Părinți și la dimensiunea scripturistică a cultului. Cel de-al treilea aspect subliniat de teologul rus este efortul spiritual. Spiritualitatea ortodoxă bazată pe moștenirea oferită de Sfânta Tradiție trebuie urmărită cu atenție, având în vedere că în jurul nostru găsim tot mai multe surogate spirituale cu pretenții de autoritate indiscutabilă. În esență însă, a devenit:

„evident că nici una dintre aceste recuperări – teologică, liturgică, spirituală – nu poate fi imediată, doar rod al unor reforme și ajustări exterioare. Avem nevoie de mult studiu răbdător, de multă grijă pastorală și de multă iubire. Și, mai presus de toate, avem nevoie de o aprofundare a conștiinței Bisericii noastre, a minții ineseși a Bisericii, de o sete și o foame după «apa cea vie». Dar sunt absolut convins că o asemenea recuperare este nu numai necesară și posibilă, ci și că doar în ea, doar printr-o «redescoperire» comună a înțelesului adevărat al Botezului, al deplinătății, frumuseții, puterii și bucuriei lui, putem să ne transformăm credința în «biruința care a biruit lumea» (1 Ioan 5, 4). Răbdarea și iubirea sunt singurele căi care ne pot conduce la redescoperirea frumuseții Sfințelor Taine și a comorilor de înțelesuri pe care acestea le aduc cu sine» (A. SCHMEMANN, *Din apă și din Duh...*, pp. 223-224).

Reprezentant al sintezei neopatrstice

Părintele Alexander Schmemann s-a născut pe data de 13 septembrie 1921, în Tallinn, capitala Estoniei.

A plecat încă din copilărie, împreună cu familia, la Paris. Aici și-a desăvârșit studiile universitare la faimosul Institut Ortodox „Saint-Serge”. Tot la Paris o cunoaște pe viitoarea sa soție, Juliana Onorguine, iar la un an de la căsătorie este hirotonit preot. Începând cu 1951, părintele Schmemann decide să plece împreună cu familia sa în SUA, pentru a ocupa un post de lector la Saint Vladimir’s Seminary din New York. Din 1962 este numit decan, funcție pe care o va îndeplini până la moartea sa petrecută în 1983. Părintele Alexander Schmemann poate fi considerat un reprezentant important al curentului de sinteză neopatristică, creat de teologul George Florovsky, cum se remarcă în prefața lucrării „Din apă și din Duh”: părintele Schmemann constată captivitatea gândirii teologice ortodoxe în tiparele occidentale, care au dus la pseudomorfoze periculoase. Fărămițarea din curriculum academic între diversele discipline teologice a produs, din păcate, îndepărtarea de la viziunea integrală a Bisericii primare și a Părinților. Părintele Schmemann încearcă de aceea recuperarea vieții bisericești de la începuturi, când cultul era expresia directă a învățăturii, fără osificări în formule scolastice. Marea Taină de inițiere în viața creștină, Sfântul Botez, urmată de Taina Mirungerii, devine astfel un exemplu pentru programul de redescoperire a legăturii dintre Scriptură, Sfinți Părinți și cult.

Cum era administrat botezul Sfântului Ioan Botezătorul?

De fiecare dată când lecturăm Sfintele Evanghelii, observăm în debutul lor descrieri ale activității Sfântului Ioan Botezătorul. Fiecare dintre cei patru evangheliști ne-a lăsat informații utile despre scopurile „botezului pocăinței”, precum și scurte relatări despre modalitatea de desfășurare a acestuia.

În esență, botezul administrat de Sfântul Ioan Botezătorul păstrează anumite conotații iudaice, dar totodată el reprezintă o prefigurare a Tainei Botezului așa cum o avem astăzi. Sunt oare suficiente informațiile pe care le avem în momentul de față pentru a provoca o reconstituire a desfășurării acestui act baptismal pregătit?

Apa curgătoare

Am observat anterior care sunt punctele comune și diferențele între botezul pocăinței, Taina Botezului așa cum o avem astăzi și purificările iudaice. Grație cercetătorului american Everett Ferguson și sintezei sale prețioase cu privire la cercetările teologice efectuate în timp asupra activității baptismale a Bisericii, am putut observa caracterul profetic și eshatologic al botezului administrat de Sfântul Ioan. Tradiția iudaică și în special istoricul Iosif Flaviu considerau că acest botez nu este nimic altceva decât o simplă purificare ritualică, însă textele prezente în Sfintele Evanghelii contrazic această viziune lipsită de adâncime. Este necesar să observăm care sunt detaliile oferite de acestea cu privire la desfășurarea botezului pocăinței. În mod clar, botezul era administrat în principal în râul Iordan, unde Însuși Hristos a fost botezat înainte de a porni în misiunea Sa de mântuire. Momentul Botezului Domnului de altfel oferă cele mai multe detalii despre felul în care Sfântul Ioan administra acest act. Însă râul Iordan nu era singurul loc unde Sfântul Ioan activa. Un alt loc menționat doar de Sfântul *Evanghelist Ioan era Enom, aflat în apropiere de Salim. Motivul menționat de Sfântul Apostol Ioan pentru alegerea acestui loc constă în faptul că „acolo erau ape multe” (Ioan 3, 23). Ne aducem aminte că și textul Didahiei insista pentru efectuarea Tainei Botezului într-un loc unde se află o apă curgătoare. Deși Everett Ferguson considera că aceasta denotă o influență iudaică asupra autorului anonim al Didahiei, putem face observația că administrarea Botezului în creștinismul timpuriu putea fi influențată mai mult de maniera păstrată de Sfântul Ioan Botezătorul. Vom reveni asupra acestui aspect ulterior.*

Maniera de administrare

În iudaism, botezul prozelitilor nu necesita prezența unei alte persoane în afară de cea a neofitului pentru administrarea actului în sine. Ferguson remarcă:

„Practica iudaică reprezenta o scufundare efectuată de unul singur. De vreme ce principalul aspect consta în acoperirea fiecărei părți a trupului în apă, nu era nevoie de o persoană care să administreze sau care să îl asiste pe cel care dorea să se boteze. Prozelitul stătea în picioare sau se ghemuia în apă până la nivelul gâtului, își afunda capul sub apă și apoi îl ridica” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 95). Observăm că și practica iudaică implica în mod clar o afundare totală a persoanei, dar, spre deosebire de maniera Sfântului Ioan Botezătorul, neofitul putea să săvârșească actul baptismal de unul singur. În ce măsură a fost influențat Sfântul Ioan Botezătorul de practica iudaică, de vreme ce el era cel care administra botezul pocăinței persoanelor care doreau acest lucru? Ferguson consideră că această influență este greu de observat din punct de vedere istoric: „Dacă această acțiune constituia un precedent pentru botezul administrat de Ioan, atunci rolul său de Botezător nu consta în așezarea trupului convertitului în apă în maniera de administrare a Botezului păstrată de bisericile din prezent. Dacă el afunda capul persoanei în apă, dar dorea să păstreze în același timp obiceiul iudaic, este posibil să își fi retras mâna atunci când persoana respectivă trebuia să revină la suprafață” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 95). Este greu de specificat în ce măsură obiceiul iudaic a influențat maniera de administrare a botezului pocăinței păstrată de Sfântul Ioan Botezătorul. În mod clar el a păstrat afundarea totală a persoanei, un lucru întâlnit și în administrarea Tainei Botezului în Biserica Ortodoxă astăzi. De aceea, opinia cercetătorilor romano-catolici care afirmă că Sfântul Ioan Botezătorul efectua acest act baptismal inclusiv prin stropire sau turnare nu are nici o bază scripturistică sau istorică. Facem trimitere din nou la textul *Didahiei*, în care detaliile legate de apă și modalitatea de efectuare a botezului sunt precizate în amănunțime. Botezul prin stropire sau turnare putea fi folosit doar în cazuri excepționale, după cum specifică textul *Didahiei*. Prin urmare, ne îndoiim de posibilitatea ca Sfântul Ioan Botezătorul să folosească o astfel de metodă în condițiile în care folosea inclusiv izvoarele bogate de la Enom, așa cum precizează Sfântul Ioan Evanghelistul. Pentru ce ar mai fi fost nevoie de locuri cu ape bogate dacă botezul era administrat prin stropire sau turnare? În altă ordine de idei, considerăm că lucrul esențial care deosebește botezul pocăinței de orice purificare ritualică din iudaism este faptul că implica și altă persoană în afara celui care se boteza.

Purificare de unul singur?

Semnificația esențială a iubirii și accentul pus în exclusivitate asupra comuniunii liturgice sunt două lucruri centrale ale creștinismului. Taina Botezului este efectuată de un preot asupra unui catehumen. Avem aici o deosebire esențială

față de iudaism, dar care apare odată cu botezul administrat de Sfântul Ioan Botezătorul. Ferguson notează următoarea explicație: „Cu toate acestea, de vreme ce Ioan nu a păstrat precedentele iudaice în maniera de administrare a botezului, este posibil ca acestea să nu fi influențat deloc modalitatea sa de botezare. Mult mai semnificativă este ideea că maniera de administrare a botezului în iudaism putea constitui un motiv pentru o schimbare practică. Se poate presupune că exista o explicație simbolică. Deși aceasta nu este specificată, totuși este sugerată: nici un om nu poate să se purifice singur” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, pp. 95-96). Purificarea pur individuală propusă de tradiția iudaică este înlocuită de o prefigurare a curățirii comunitare în creștinism. Botezul administrat de Ioan arată clar că este nevoie de două persoane pentru a experia transformarea produsă de o Taină. Așa cum preciza părintele Stăniloae:

„Taina se săvârșește la întâlnirea a două subiecte umane deschise prin credință Duhului Sfânt lucrător în ambianța Bisericii, întâlnire care se prelungeste și în atingerea trupezască directă între ele, sau prin mijlocirea unei materii. Nu materia, și nici cuvintele rostite sau gesturile săvârșite, luate în ele însele, constituie Taina, ci ea se constituie în întâlnirea în credință a celor două persoane în ambianța Bisericii plină de Duhul Sfânt și în atingerea trupezască între cele două persoane, odată cu mărturisirea prin cuvinte a acestei credințe a lor: a uneia care săvârșește Taina și a alteia care o primește” (Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2003, p. 8).

Această credință de care vorbește aici părintele Stăniloae se va manifesta doar odată cu apariția Tainei Botezului. Credința în Hristos este anticipată de botezul pocăinței administrat de Ioan. Acest botez reprezintă de altfel o pregătire în vederea primirii Sale ca Mântuitor. Însă Taina Botezului cuprinde mai mult decât o spălare a păcatelor, ea reprezintă o reală renaștere în Hristos, o renaștere la o viață sfântă. În concluzie, botezul pocăinței administrat de Sfântul Ioan oferă practic o tranziție de la purificarea pur individuală iudaică la cea comunitar-creștină. Îmbrăcarea în Hristos, efectuată prin botez de o persoană, are un efect asupra întregii comunități. Atunci când un trup crește, fie și cu o singură celulă, el suferă o transformare. În acest caz, o transformare pozitivă.

Despre Botezul în Duhul Sfânt

Prorocia Sfântului Ioan Înaintemergătorul cu privire la Botezul pe care Hristos îl va administra creștinilor în Duhul Sfânt părea împlinită odată cu apariția tainei și importanța acesteia pentru Biserica primară. Însă odată cu secolele IV-V și dezvoltarea monahismului, Sfânta Scriptură a beneficiat de noi interpretări utile care au revelat și alte sensuri ce nu păreau posibile la prima vedere.

Așa s-a născut și ideea că Taina Botezului oferă harul Duhului Sfânt, dar, din cauza păcatelor noastre, această lumină ce sălășluiește în noi este acoperită de norul patimilor. Diadoh al Foticeii, Ioan Scărarul și Simeon Noul Teolog au fost cei care au dezvoltat această teologie baptismală ulterioară momentului botezării. Ne vom opri atenția asupra scrierilor Sfântului Simeon Noul Teolog.

Există două Botezuri diferite?

Trebuie remarcat încă de la început că Sfântul Simeon Noul Teolog nu vorbește despre două Botezuri care nu au legătură unul cu celălalt. Astfel, Taina Botezului ne oferă harul Duhului Sfânt, dar lipsa de atenție ulterioară ne determină să păcătuim și să pierdem astfel simțirea sa. Am observat în materialele anterioare dedicate Sfinților Marcu Ascetul și Diadoh al Foticeii această idee centrală. Lucrul deosebit adus de Sfântul Simeon Noul Teolog în discuție este acela că fiecare creștin este obligat să caute din nou simțirea harului în viața sa. Cei care nu fac acest lucru cad în categoria creștinilor căldicei, care nu pot fi plăcuți lui Hristos. Această căutare a harului se face în primul rând prin paza poruncilor, iar în această privință observăm din nou influența Sfântului Marcu Ascetul, care a pus un mare accent în direcția respectivă. Arhiepiscopul de vrednică pomenire Vasili Krivoșein ne-a oferit posibilitatea de a observa coordonatele principale ale gândirii Sfântului Simeon Noul Teolog privitoare la Botezul în Duhul Sfânt în studiul său dedicat operei acestuia (Archbishop Basile KRIVOȘEINE, *In the Light of Christ. Saint Symeon the New Theologian: Life, Spirituality, Doctrine*, New York, Saint Vladimir's Seminary Press, 1986, 411 pp.). În studiul său, el preciza:

„În opinia Sfântului Simeon, faptul de a fi fost botezat nu este suficient pentru a atinge desăvârșirea vieții creștine. Ceea ce contează este să ai credință în Sfânta Treime și în dumnezeirea lui Hristos, dar totodată să ai dorința de a începe o nouă viață și, în mod special, să ai simțirea harului primit la Botez. În mod clar, în momentul Botezului, copiii mici nu o au, dar toți creștinii care au fost botezați încă din copilărie sunt într-o situație similară: ei l-au părăsit pe Hristos prin păcatele lor.

Prin urmare, ei au nevoie de o nouă purificare prin pocăință și un nou botez prin Duhul Sfânt” (Archbishop Basile KRIVOCHINE, *In the Light of Christ...*, p. 142).

Botezul lacrimilor

Acest al doilea Botez de care vorbește Sfânta Tradiție prin scrierile Părinților filocalici constă în două aspecte importante. Primul dintre ele constă în plângerea propriilor păcate, iar cel de-al doilea în iluminarea plină de har a sufletului nostru de Sfântul Duh (a se vedea un rezumat cuprinzător la Alexander GOLITIZIN, *On the Mystical Life: Life, Times, Theology*, vol. III, New York, Saint Vladimir’s Seminary Press, 1997, pp. 117-119). Acest plâns al păcatelor este numit încă din timpul secolului VI drept al doilea Botez de către Sfântul Ioan Scărarul. În cursul timpului, Taina Pocăinței a fost declarată și ea drept un al doilea Botez pentru că șterge păcatele pe care le-am făcut din momentul curățirii noastre sufletești inițiale. De aceea, în încheierea imnului cu numărul 15, Sfântul Simeon Noul Teolog precizează următoarele:

„Dar, o, copii, adunați-vă! Dar, o, femei, haideți! Dar, o, părinților, veniți înainte de a sosi sfârșitul și jeliți și plângeți împreună cu mine toți (cf. *Ioil* 2, 16; 1, 5), pentru că primind pe Dumnezeu în Botez pe când eram mici sau, mai bine zis, făcându-ne fii ai lui Dumnezeu pe când eram prunci, păcătuiind am fost numaidecât azvârliți afară din casa lui David și am pățit aceasta fără să simțim ceva și să alergăm prin pocăință! Căci pe acolo intră toți cei azvârliți afară, iar altfel nu este cu puțință a intra înăuntru – să nu vă amăgiți! –, nici a vedea cele săvârșite în ea și care se săvârșesc acum și în vecii nesfârșiți în Hristosul și Dumnezeul meu” (SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Scrieri: Imne, Epistole și Capitole*, vol. III, trad. diac. Ioan I. Ică jr, Sibiu, Ed. Deisis, 2001, pp. 96-97).

Pocăința și plânsul păcatelor care o însoțește fidel sunt considerate drept *căile prin care putem să recăștigăm simțirea harului dobândit la Botez*. Precizăm anterior că Sfântul Simeon Noul Teolog a fost influențat de literatura ascetică existentă la momentul respectiv. În mod cert el a lecturat scrierile Sfinților Marcu Ascetul, Diadoh al Foticeii (și în mod sigur Ioan Scărarul, deși acest lucru nu este specificat în fragmentul respectiv), un fapt precizat și de biograful său, Niketas Stethatos (vezi: SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Scrieri: Viața și epoca*, vol. IV, trad. diac. Ioan I. Ică jr, Sibiu, Ed. Deisis, 2006, p. 247). Probabil că, pe lângă experiențele sale duhovnicești deosebite, descrise cu lux de amănunte în cadrul Imnelor, Sfântul Simeon Noul Teolog a păstrat conceptele teologice-ascetice ale predecesorilor săi importanți din istoria Bisericii. Însă partea sa originală este constituită de dezvoltarea celui de-al doilea aspect amintit la începutul acestei secțiuni: Botezul în Duhul Sfânt.

Botezul în Duhul Sfânt

Arhiepiscopul Vasili Krivoșein declara destul de clar că expresia Botez în Duhul Sfânt nu apare decât o singură dată în scrierile Sfântului Simeon, dar el face o distincție între Taina Botezului și iluminarea Duhului Sfânt pe care o primesc cei râvnitori pe drumul desăvârșirii.

„Cei ce au primit de prunci Botezul Tău și au dus o viață nevrednică de el au mai mare osândă decât cei nebotezați, cum ziceai (*Evrei* 10, 29), fiindcă au ocărât haina Ta sfântă. Și Tu, Mântuitorule, cunoscând aceasta ca pe un lucru sigur și adevărat, ai dat pocăința spre a doua curățire și drept definiție a ei ai pus harul Duhului Sfânt pe care l-am primit mai întâi în Botez, căci harul este, ai spus (*Matei* 3, 11), nu numai prin apă, ci mai degrabă prin Duhul cu chemarea Treimii” (SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Scrieri: Imne, Epistole și Capitole*, pp. 283-284).

Însă spre deosebire de predecesorii săi care nu au extins cerințele unei vieți duhovnicești înalte asupra tuturor, Sfântul Simeon afirmă destul de direct că fiecare om trebuie să facă experiența Duhului Sfânt pentru a putea spera la mântuire. Nu este de mirare așadar că, făcând o comparație între scrierile sale și cele ale Sfântului Siluan Athonitul, arhiepiscopul Nicolae Velimirovici spunea că Noul Teolog te înfricoșează uneori prin radicalismul său eshatologic. Însă lucrurile nu trebuie luate neapărat astfel, deși cuvintele Sfântului Nicolae Velimirovici nu sunt departe de realitate. Adevărul este că, atât timp cât un creștin se străduiește să țină poruncile Domnului și să cinstească mai presus de toate iubirea ca virtute esențială a vieții duhovnicești, el are o anumită simțire a harului. Trebuie să distingem aici viziunile minunate și harismele de *simțirea harului*. Pentru unii creștini, această simțire a harului este destul de slabă atât calitativ, cât și cantitativ, dar acest lucru nu înseamnă automat o imposibilitate a mântuirii lor. Orice om care se pocăiește și încearcă să păstreze o simțire a harului prin paza poruncilor Domnului, atât cât îi este posibil, nu este un om pierdut și condamnat la chinuri, chiar dacă nu este învrednicit de harismele și descoperiri minunate. Aceasta este singura cheie interpretativă care ne permite să citim scrierile Sfântului Simeon Noul Teolog fără a ne îngrozi de faptul că șansele noastre de mântuire sunt aproape nule dacă le raportăm strict la iluminarea Duhului Sfânt prezentă în viața noastră. În continuare vom observa ce înseamnă mai clar acest Botez al Duhului Sfânt, în opinia Sfântului Simeon Noul Teolog, și cât de accesibil ne este acesta fiecăruia dintre noi astăzi.

Caracterul conștient al Botezului în Duhul Sfânt

Spre deosebire de Taina Botezului pe care aproape toți creștinii o primesc în perioada de început a vieții, Botezul Duhului Sfânt este primit la maturitate de persoanele desăvârșite din punct de vedere duhovnicesc. Sfântul Simeon Noul Teolog a descris în amănunt această rebotezare a creștinilor înduhovniciți atunci când fac experiența harului dumnezeiesc.

Acest moment al iluminării sufletului uman de Duhul Sfânt este unul crucial, care schimbă esențial percepția despre lucrurile exterioare în cel care îl experiază.

Caracterul conștient al Botezului în Duhul Sfânt este subliniat de Sfântul Simeon Noul Teolog în al 10-lea discurs etc. Aici, el afirmă că, „scăldat de apa lacrimilor, tot trupul lui se face umezit și e botezat câte puțin întreg de focul și Duhul dumnezeiesc și se face cu totul curat și neîntinat, și, începând de atunci, fiu al luminii și al zilei (*1 Tesaloniceni* 5, 5), nu al unui simplu om muritor” (SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Scrieri: Discursuri teologice și etice*, vol. I, trad. diac. Ioan I. Ică jr, Sibiu, Ed. Deisis, 2001, p. 311). Observăm în această descriere prețioasă toate momentele importante ale acestui eveniment unic. Asceza unui creștin plin de pocăință îl aduce pe acesta la darul lacrimilor. Acest dar constituie într-un fel corespondentul apei folosite în cristelniță la Botezul inițial. Duhul Sfânt botează apoi trupul creștinului avansat duhovnicește și îl curăță de orice întinare. Desigur, curățirea include și sufletul omului, dar Sfântul Simeon vorbește prima dată de trup, tocmai pentru a arăta cât de profundă este iluminarea. Atunci când vorbim de iluminarea duhovnicească suntem tentați să o considerăm doar o schimbare de ordin sentimental petrecută în inimă, dar experiența harului divin reprezintă cu mult mai mult decât o simplă dispoziție interioară. În momentul pogorării harului, creștinul nu mai știe dacă este în trup sau în afara lui, extazul duhovnicesc cuprinzându-i întreaga ființă. Așa cum spunea și Sfântul Siluan Athonitul, motivul pentru care avem moaște este acela că harul dumnezeiesc pătrunde efectiv în *oasele și carnea* noastră. Prin urmare, întreg trupul este luminat de har în momentul acestui Botez duhovnicesc. Din clipa respectivă, creștinul suferă o transformare profundă și devine practic mult mai apropiat de Dumnezeu. Îl simte mai mult, gustă din iubirea Sa mult mai profund și observă rațiunile sale divine din creație. Sfântul Simeon însă nu respinge importanța Tainei Botezului administrată majorității creștinilor în copilărie. „Deci, fiind noi botezați ca prunci nesimțitori ca niște nedesăvârșiți primim în chip nedesăvârșit și harul luând dezlegarea călcării dintâi, și numai pentru aceasta, pe cât mi se pare, ai poruncit,

Stăpâne, să se săvârșească această baie dumnezeiască; cei botezați în ea intră înăuntrul viei (Mt. 3, 11), fiind izbăviți de întuneric și iad și eliberați în întregime de moarte și stricăciune” (SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Scrieri: Imne, Epistole și Capitole*, p. 284). Însă, așa cum remarcă în alte locuri, Sfântul Simeon Noul Teolog consideră că fiecare creștin este supus ispitei și cade de mai multe ori în păcat după primirea acestei Taine. Prin urmare, este necesară și experiența Duhului Sfânt pentru a ne sfinți și a ne îndepărta de patimile noastre. Asceza este necesară, dar ea este un simplu instrument. Fără iluminarea harului divin, Sfântul Simeon consideră că suntem departe de orice cunoaștere a lui Dumnezeu.

Imposibilitatea cunoașterii lui Dumnezeu fără iluminare

Sfântul Simeon Noul Teolog pune la baza cunoașterii lui Dumnezeu iluminarea produsă de harul dumnezeiesc. În caz contrar, lipsa acestui moment ne poate face să avem impresia că știm ceva despre Dumnezeu fără a-L cunoaște însă în realitate.

„Cele pecetluite și incuiate, cele nevăzute și necunoscute tuturor oamenilor, care sunt deschise numai de Duhul Sfânt și care ni se fac văzute și cunoscute numai fiindu-ne descoperite așa, cum le vor putea ști sau cunoaște sau chiar și numai gândi cumva oarecând cei ce zic că n-au cunoscut niciodată venirea Duhului Sfânt, strălucirea, luminarea și locuirea Lui în ei? Cum vor ajunge la înțelegerea (cuprinderea) unor asemenea taine cei care n-au cunoscut nicidecum și niciodată întru ei revărsarea, înnoirea, schimbarea, rezidirea și renașterea lucrute de Acesta? Cei care n-au fost botezați încă în Duhul Sfânt (*Matei* 3, 11 par.), cum pot ști schimbarea petrecută în cei botezați întru El?” (SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Scrieri: Cateheze*, vol. II, trad. diac. Ioan I. Ică jr, Sibiu, Ed. Deisis, 2003, p. 257).

Observăm că aici Sfântul Simeon Noul Teolog vorbește clar de un botez al Duhului Sfânt. Însă mai merită observat un lucru esențial, și anume că acest Botez induce o separare între cei care îl primesc și cei care nu l-au primit. Persoanele care nu au făcut experiența harului dumnezeiesc nu pot percepe și înțelege tainele creației și ale cunoașterii de Dumnezeu. De asemenea, aceste persoane nu îi pot înțelege pe cei care au făcut experiența harului.

Deosebirea sfinților față de ceilalți oameni

Sfântul Simeon consideră că persoanele care nu au gustat harul nu au o cunoaștere adecvată a lui Dumnezeu și nici nu pot percepe experiențele duhovnicești ale sfinților. „Cei care nu s-au născut de sus (*Ioan* 3, 3), cum vor vedea slava celor ce s-au născut, precum a zis Domnul, de acolo și s-au făcut copii ai lui Dumnezeu (*Ioan* 3, 3; 1, 13)? Cei care nu au vrut să pătimească aceasta, ci

le-au lăsat să scape prin nepurtarea lor de grijă – fiindcă au primit puterea de a se face astfel (Ioan 1, 12) – cu ce fel de cunoștință vor putea, spune-mi, să înțeleagă sau vor fi în stare să-și închipuie câtuși de puțin cu mintea cum s-au făcut aceia?” (SFÂNTUL SIMEON NOUL TEOLOG, *Scrieri: Cateheze*, p. 257). Sfântul Simeon pare la prima vedere un scriitor duhovnicesc destul de aspru. Aminteam anterior faptul că Sfântul Nicolae Velimirovici îl considera drept foarte pretențios din punctul de vedere al experienței duhovnicești. Simeon dorea ca fiecare creștin să fie asemenea lui, plin de har și de lumină duhovnicească, iar acest lucru face ca operele sale să pară aproape înfricoșătoare pentru un creștin obișnuit. În fragmentul anterior, Simeon afirmă diferențierea capitală între sfinți și creștinii care nu au făcut experiența harului dumnezeiesc. Creștinii din ultima categorie nu îi pot înțelege pe sfinți, deoarece nu au primit și ei renașterea prin har. Ei pot cel mult să îi înțeleagă la un nivel exterior, dar în nici un caz la un nivel interior. Simeon este realist atunci când afirmă că nepurtarea noastră de grijă ne face să nu putem fi renăscuți prin iluminarea Duhului Sfânt. Atât timp cât încă iubim păcatul, nu putem să gustăm din harul divin. Rezumând concepția Sfântului Simeon Noul Teolog despre Botezul în Duh, Vasili Krivoșein consideră că există patru elemente care ne pot ajuta să ajungem la iluminarea duhovnicească: pocăința, urmarea poruncilor lui Hristos, lacrimile duhovnicești și împărtășirea deasă cu Trupul și Sângele Domnului (Archbishop Basile KRIVOȘEIN, *In the Light of Christ...*, p. 146). Aceste patru elemente trebuie să existe și în viața fiecărui creștin care trăiește în lume. Nimic nu ne împiedică să încercăm să le păstrăm pe toate patru. Cât despre iluminarea Duhului Sfânt, aceasta este un dar pe care doar Dumnezeu poate decide să ni-l ofere și la care nu putem ajunge prin forțele proprii. Nu putem cunoaște niciodată o persoană, atât timp cât ea nu ni se deschide. Însă dacă dorim să Îl cunoaștem pe Dumnezeu, trebuie să învățăm să ne deschidem, iar pentru a face acest lucru, avem nevoie de multă smerenie, pocăință și primirea Sfințelor Taine...

Botezul Domnului în Evanghelia după Marcu

Botezul Domnului este unul dintre cele mai importante momente ale activității Sale mântuitoare. Fiecare dintre cei patru Evangheliști ne-a oferit o relatare cu privire la acest aspect și, în fiecare din textele respective, descoperim amănunte importante din punct de vedere teologic.

Deși reprezintă în continuare o problemă dificil de rezolvat, pentru unii cercetători motivele pentru care Domnul a ales să Se boteze, cu toate că nu avea

nici un păcat, sunt destul de clare. Cum privesc însă acest eveniment cei patru Evangheliști?

Ieșirea Domnului din apă și pogorârea Duhului

Mărturia Sfinților Evangheliști este cea mai importantă pentru că ei au fost fie cei mai apropiați ca timp de perioada respectivă (Matei, Marcu, Luca), fie chiar martori oculari ai evenimentului botezării Domnului (Ioan). Având în vedere că majoritatea cercetătorilor consideră Evanghelia după Marcu drept cea mai veche dintre toate cele patru, am decis să alegem varianta cronologică pentru prezentarea textelor care conțin relatări despre Botezul Domnului. „Și în zilele acelea, Iisus a venit din Nazaretul Galileii și S-a botezat în Iordan de către Ioan. Și îndată, ieșind din apă, a văzut cerurile deschise și Duhul ca un porumbel coborându-Se peste El. Și glas s-a făcut din ceruri: Tu ești Fiul Meu cel iubit, întru Tine am binevoit” (*Marcu 1, 9-11*). Deși la prima vedere textul pare destul de sărac în detalii, el cuprinde o serie de amănunte importante. Modalitatea botezării Domnului pare a fi fost cea prin afundare, având în vedere că botezul administrat de Sfântul Ioan păstra influențe iudaice din acest punct de vedere. Un alt amănunt esențial apare în versetul 10, acolo unde ni se spune că Iisus a ieșit din apă, iar Duhul Sfânt S-a pogorât asupra Sa. Desigur, această ridicare, completată de o coborâre, are un anumit sens și a fost remarcată de Sfinții Părinți. Hristos sfințește firea umană ridicând-o în sânul Sfintei Treimi, iar Duhul Sfânt se pogoară pentru a întemeia Biserica și a îmbogăți spiritual noua comunitate. Aici, această ridicare a Domnului și pogorâre a Duhului au un caracter profetic. Cunoaștem faptul că Biserica urma să fie întemeiată la Cincizecime, iar urcarea firii umane în Sfânta Treime s-a petrecut odată cu Înălțarea Domnului. În altă ordine de idei, pogorârea Duhului sub forma unui porumbel amintește, în opinia cercetătorului american Everett Ferguson, de momentul anterior creației din Cartea Facerii. În capitolul 1, versetul 2 al *Facerii* citim că Duhul Sfânt „se purta” pe deasupra apelor. Verbul din limba greacă folosit aici are inclusiv sensul de reprezentare a *zborului unei păsări*. Un alt moment din Vechiul Testament al cărui ecou îl regăsim aici este cel al trimiterii unui porumbel de către Noe pentru a observa dacă pământul era uscat după desfășurarea potopului (*Facere 8, 8-11*).

Psalmul 2 și Prorocia lui Isaia

În cursul versetului 11, regăsim două trimiteri la Psalmul 2, respectiv Prorocia lui Isaia. În primul dintre aceste texte este precizat: „Domnul a zis către Mine: Fiul Meu ești Tu, Eu astăzi Te-am născut!” (*Psalmi 2, 7*). Aici, doar o parte din acest verset este citat în Evanghelia după Marcu. Dumnezeu-Tatăl

Îl identifică pe Hristos ca fiind nu doar un simplu om, ci Însuși Fiul Său. Al doilea text care aparține Prorociei lui Isaia cuprinde informații cu privire la pogorârea Duhului Sfânt: „Iată Sluga Mea pe Care o sprijin, Alesul Meu, întru Care binevoiește sufletul Meu. Pus-am peste El Duhul Meu și El va propovădui popoarelor legea Mea” (*Isaia* 42, 1). Comentând aceste alegeri, Everett Ferguson afirmă: „Combinăția Psalmului 2, 7 cu *Isaia* 42, 1 trimite la faptul că Iisus este atât Regele mesianic, cât și Servitorul care trebuie să pătimească. Iisus primește astfel, la Botez, atât Duhul Sfânt, cât și confirmarea filiației Sale. Aceste două idei, desigur, într-un sens mult diminuat, erau esențiale în cadrul Botezului creștin: primirea darului Duhului Sfânt și încorporarea sau adoptarea ca «fiu al lui Dumnezeu»” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 101). Observăm prin intermediul acestui comentariu că, în cursul botezării Sale, Hristos își manifestă toate cele trei funcții esențiale: Împărat, Profet, Învățător. El profetește extinderea Botezului și necesitatea sa pentru intrarea în comunitatea creștină, anticipând astfel și învățătura esențială despre conținutul actului baptismal, dar și propriile Patimi (la care se va referi ca la un Botez – vezi *Marcu* 10, 38). De asemenea, Iisus Se revelează ca Fiu al lui Dumnezeu și Împărat, dar și ca Servitor, și Pătimitor în egală măsură.

Diferența dintre Botez și viziune

Protestantismul modern, în special cel influențat de exegeza lui Bultmann, a trasat o diferențiere între momentul Botezului Domnului și cel al viziunii pogorârii Sfântului Duh asupra Sa. Bultmann însuși a afirmat că recunoaște Botezul Domnului drept un fapt istoric real, dar consideră o simplă legendă pogorârea Sfântului Duh sub forma unui porumbel. S-a ajuns destul de repede la situația în care momentul pogorârii Duhului Sfânt a fost interpretat drept o simplă intrare într-o stare cataleptică a Domnului (mai multe informații la Richard E. DEMARIS, „Possession, Good and Bad – Ritual, Effects and Side-Effects: The Baptism of Jesus and Mark 1.9-11 from a Cross-Cultural Perspective”, *Journal for the Study of the New Testament*, XXIII (2001), 80, pp. 2-4). Desigur, nu putem susține asemenea idei contrare nu doar mărturiilor evanghelice, ci și învățăturii Bisericii despre Persoana și lucrarea de mântuire a Domnului. În opinia noastră, evenimentul Botezului nu poate fi separat de cel al pogorârii Duhului Sfânt. Așa cum afirmă Sfântul Irineu de Lyon, Fiul și Duhul Sfânt sunt cele două mâini ale Tatălui. Pavel Evdokimov a dezvoltat această afirmație într-o contribuție teologică veritabilă privind lucrarea comună a Fiului și a Duhului Sfânt, care își pregătesc reciproc acțiunile în cursul istoriei.

Inferioritate și superioritate

În finalul articolului său privind importanța relatării Sfântului Evanghelist Marcu cu privire la Botezul Domnului, Richard E. DeMaris afirma: „Pasajele narrative care amintesc actul baptismal din Evanghelia după Marcu îl plasează pe Iisus, despre care comunitatea știa că îi este superior lui Ioan în situația inferioară a celui botezat. În același timp, Ioan, cel considerat inferior, este pus în situația superioară a celui care administrează Botezul. Această poziționare anticipează și contrazice o eventuală ierarhizare care era plauzibilă între cel care boteza și cel care era botezat” Richard E. DeMARIS, „Possesion, Good and Bad – Ritual...”, p. 22). Considerăm că opinia exprimată de Richard DeMaris este corectă până la un punct. Desigur, cercetătorul dorește să susțină aici părerea generală a comunităților protestante cu privire la imposibilitatea existenței unui ierarhii stabile. așa cum este ea întâlnită în Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică. Explicația ortodoxă însă pentru această inversare a rolurilor petrecută la Botezul Domnului este mult mai simplă. Hristos S-a smerit în momentul respectiv, arătând că nu a venit să fie slujit, ci să slujească și să Își ofere viața pentru mântuirea oamenilor (*Marcu 10, 38* – botezul ca anticipare a Patimilor). În nici un caz nu avem de-a face aici cu o contrazicere totală a ierarhiei, așa cum afirmă DeMaris. Ceea ce este util din concluziile cercetătorului american rămâne doar ideea că Iisus acceptă situația inferioară a celui botezat. Ceea ce ignoră DeMaris este faptul că Iisus nu a avut nevoie de viziunea ulterioară Botezului pentru a realiza că este Fiul lui Dumnezeu și nici că Ioan și Iisus nu știau de la bun început cine este mai mare. Cuvintele Domnului adresate Sfântului Ioan: „Lasă acum, că așa se cuvine nouă să împlinim toată dreptatea” (*Matei 3, 15*) sunt destul de clare și nu lasă loc de interpretări. Vom continua analiza textelor evanghelice care amintesc de Botezul Domnului cu cele oferite de Luca și Matei.

Plânsul duhovnicesc și relația sa cu Taina Botezului

Relația dintre plânsul duhovnicesc și Taina Botezului a fost deseori evidențiată în scrierile Sfinților Părinți. Sfântul Ioan Scărarul nu constituie o excepție în acest sens, el oferind o detaliere comparativă a celor două elemente în capitolul al VII-lea din faimoasa sa scriere intitulată Scara.

Utilizând analogii îndrăznețe și un stil profetic, Sfântul Ioan Scărarul scoate în evidență importanța plânsului duhovnicesc și observă în ce măsură poate fi acesta considerat drept un al doilea Botez.

Plânsul făcător de bucurie

Capitolul al VII-lea din *Scara* Sfântului Ioan este dedicat în întregime plânsului duhovnicesc. Este recunoscut faptul că ascetul sinait a pus un accent major asupra importanței pocăinței și semnificația profundă a acesteia pentru o viață duhovnicească împlinită. De altfel, la finalul cuvântului său, el precizează: „Nu vom fi învinuiți, o, prieteni, la ieșirea sufletului că nu am săvârșit minuni, nici că n-am teologhisit, nici că n-am fost văzători, dar vom da negreșit socoteală lui Dumnezeu că n-am plâns” (SFÂNTUL IOAN SCĂRARUL, *Scara dumnezeiescului urcuș*, traducere pr. Dumitru Stăniloae, [*Filocalia*, IX], București, Ed. Humanitas, 2005, p. 170). Plânsul duhovnicesc capătă astfel o semnificație eshatologică, el îndreptând mintea spre întâlnirea sufletului uman cu Dumnezeu în Împărăția cerurilor. Plânsul ne amintește de faptul că vom muri, de păcatele săvârșite și de pedepsele pe care le merităm. De aceea, el are o importanță deosebită în viața creștină, întreținând puterea pocăinței și oferind posibilitatea de a avansa din punct de vedere duhovnicesc. De asemenea, plânsul nu aduce cu sine întristarea așa cum consideră majoritatea oamenilor, deoarece în acest caz el nu ar avea la bază decât o cauză naturală (decesul unei persoane apropiate, necazurile cotidiene sau melancoliile dese) și nu ar reprezenta un dar duhovnicesc (pentru o detaliere în privința motivelor false ale plânsului duhovnicesc vezi lucrarea lui Irénée HAUSHERR, *Plânsul și străpungerea inimii la Părinții răsăriteni*, trad. Mihai Vladimirescu, Sibiu, Ed. Deisis, 2009, pp. 13-21). Plânsul plăcut lui Dumnezeu se naște din întristarea pentru propriile noastre păcate și aduce în final lacrimi de bucurie. De aceea, Sfântul Ioan Scărarul își intitulează capitolul dedicat acestei teme „despre plânsul de-bucurie-făcător”.

Plânsul duhovnicesc – mai mare decât Botezul?

Sfântul Ioan Scărarul folosește câteva analogii îndrăznețe atunci când încearcă să compare plânsul duhovnicesc cu Taina Botezului. El spune că „deși cuvântul este îndrăzneț, izvorul lacrimilor după botez este mai mare decât botezul, deoarece acela ne curățește de păcatele noastre de mai înainte, iar acesta, de cele de după aceea. Și primindu-l pe acela toți ca copii, ne-am întinat după aceea; prin acesta însă l-am curățit și pe acela. Dacă acesta nu s-ar fi dăruit oamenilor din iubire de oameni, cu adevărat rari ar fi cei ce se mântuiesc” (SFÂNTUL IOAN SCĂRARUL, *Scara dumnezeiescului urcuș*, p. 154). Analizând la prima vedere acest pasaj ajungem în situația de a considera că s-a strecurat o greșeală la un moment dat. Dacă interpretăm în literă fragmentul citat anterior, atunci Sfântul Ioan Scărarul comite o greșeală enormă atunci când afirmă că Botezul este inferior plânsului duhovnicesc. Salvarea vine de la tâlcuirea propusă de un autor anonim și citată de

părintele Dumitru Stăniloae într-o notă explicativă. Aici se precizează: „A spus că izvorul lacrimilor este mai mare, în loc să spună că este mai bun în comparație cu Botezul pentru că se lucrează și de către noi, dar nu l-a opus Botezului. Față de noi este mai bun, pentru că el ne și curățește, și ne și ferește de păcatul de mai înainte. În raport cu preasfântul Botez nu este însă nici măcar egal, cu atât mai puțin mai mare” (nota 326 la SFÂNTUL IOAN SCĂRARUL, *Scara dumnezeiescului urcuș*, p. 154). Atunci când primim Taina Botezului noi nu facem absolut nimic, în afara oferirii propriei voințe, dar, atunci când dobândim plânsul duhovnicesc, efortul nostru ascetic este oarecum important. De aceea, Sfântul Ioan Scărarul spune că plânsul duhovnicesc este mai mare decât Botezul referindu-se probabil la repetitivitatea primului. Cât privește a doua frază din fragmentul aparținând Sfântului Ioan, este clar că, atunci când el afirmă că plânsul curățește păcatele de după Botez ajutând și la descoperirea primului, se referă la strălucirea harului inițial acoperit de patimi. Cu toate acestea, tâlcuitorul anonim susține că Sfântul Ioan nu a dorit să afirme o superioritate a plânsului duhovnicesc asupra Botezului în acest pasaj.

Importanța plânsului duhovnicesc

Plânsul duhovnicesc poate fi considerat drept o modalitate de dialog și întâlnire cu Dumnezeu, prin care sufletul nostru avansează din punct de vedere duhovnicesc.

„Și în zidire, și în străpungere este ceva care se mișcă de la sine și ceva care e mișcat de altceva. Când sufletul, chiar dacă nu ne sârguim sau nu întreprindem ceva, lacrimează și se umezește, și se îmlânzește, să alergăm. Căci Domnul a venit nechemat, aducându-ne buretele întristării de-Dumnezeu-iubitoare și apa de împrăștiere a lacrimilor de-Dumnezeu-cinstitoare, spre ștergerea greșalelor scrise în suflet ca pe o hârtie. Păzește-o pe aceasta ca pe lumina ochilor, până ce se va retrage. Căci mare este puterea străpungerii acesteia, mai mare decât puterea celei ce vine din sânguința și cugetarea noastră” (SFÂNTUL IOAN SCĂRARUL, *Scara dumnezeiescului urcuș*, p. 159).

Străpungerea aceasta plină de iluminarea Duhului Sfânt de care vorbește Sfântul Ioan Scărarul va fi considerată de Sfântul Simeon Noul Teolog peste aproximativ cinci secole drept mărturia Botezului Duhului Sfânt. Ne amintim că Sfântul Simeon considera lacrimile drept apa din cristalniță, iar focul Duhului Sfânt drept noua modalitate de botezare și iertare a păcatelor. Însă nici el nu făcea o comparație defavorabilă Tainei Botezului pe care o primesc toți creștinii atunci când vorbea despre acest botez al lacrimilor. Comentând asupra pasajului citat anterior, părintele Dumitru Stăniloae spunea:

„Numai în Dumnezeu se poate plânge cu plânsul curat. Dar în Dumnezeu nu poate plânge decât cel ce voiește ceea ce voiește Dumnezeu. De aici însă se vede că întâlnirea cu Dumnezeu se înfăptuiește în stare de plâns, de adâncă înduioșare. Plânsul este un dar al lui Dumnezeu, al întâlnirii cu iubirea Lui. Din nou se face vădit caracterul personal al lui Dumnezeu. Dumnezeu ne dă putere să plângem făcându-ne să simțim iubirea Lui față de noi. Întâlnirea cu Dumnezeu este o întâlnire pricinuitoare de o simțire până la lacrimi” (nota 346 la SFĂNTUL IOAN SCĂRARUL, *Scara dumnezeiescului urcuș*, p. 159).

Plânsul devine astfel o cale de dialog și întâlnire cu Dumnezeu. Darul lui Dumnezeu constă în această străpungere a inimii care ne face să fim deschiși și plini de dragoste față de iluminarea Duhului Sfânt. Nu este nimic trist în plânsul duhovnicesc, cu toate că lacrimile curg. Să nu uităm că întristarea este considerată drept un păcat de asceza creștină răsăriteană. Plânsul duhovnicesc aduce fericire prin lacrimi, la fel cum Taina Botezului ne aduce viață prin îngroparea noastră împreună cu Hristos. Irénéé Hausherr spunea în finalul sintezei sale cu privire la teologia plânsului la Sfinții Părinți:

„Să nu-i plângem! Ei se socotesc fericiți și sunt cei mai în măsură să spună acest lucru. Niciodată n-am întâlnit cuvântul «nefericit» atribuit acestor oameni care plâng. «Negrăita dulceață a lacrimilor» trebuie să corespundă adevărului din moment ce ei vorbesc despre ea chiar fără să vrea. «Aș vrea să plâng mereu așa». Cine consideră că acest lucru este imposibil nu a gustat niciodată până acum din dulceața plină de fericire a plânsului duhovnicesc. Ortodoxia stă sub semnul paradoxului, pentru că relația dintre om și Dumnezeu este plină de lucruri care par la prima vedere contradictorii. Însă, orice om știe ce înseamnă să plângi de bucurie, deși puțin știi ce înseamnă plânsul duhovnicesc petrecut sub razele necreate ale Duhului Sfânt...” (I. HAUSHERR, *Plânsul și străpungerea inimii la Părinții răsăriteni*, p. 247).

„Se cuvine nouă să împlinim toată dreptatea”

Mărturiile Sfinților Evangheliști Luca și Matei legate de momentul Botezului Domnului diferă în privința lungimii, dar păstrează multe amănunte importante. Cercetătorii moderni au observat lucruri unice care apar la fiecare dintre cele două relatări.

Dacă Sfântul Luca este singurul care vorbește despre faptul că Iisus s-a rugat după primirea Botezului Său, Sfântul Matei păstrează acea mărturie unică a poruncii Domnului privitoare la efectuarea Tainei în numele Sfintei Treimi.

De asemenea, Sfântul Matei mai relatează în detaliu un mic dialog între Hristos și Ioan Botezătorul cu privire la *implinirea dreptății* realizată prin Botezul Domnului.

Rugăciunea lui Iisus după încheierea Botezului

Deși Sfântul Evanghelist Luca ne oferă cele mai multe detalii cu privire la viața și lucrarea ascetică și profetică a Sfântului Ioan Botezătorul, el se dovedește foarte rezervat în privința descrierii Botezului Domnului. Mărturia sa este cea mai scurtă dintre toate cele patru Evanghelii și cuprinde doar două versete. Cu toate acestea, aici întâlnim un amănunt unic: rugăciunea Domnului după încheierea Botezului Său. „Și după ce s-a botezat tot poporul, botezându-se și Iisus și rugându-Se, s-a deschis cerul și S-a coborât Duhul Sfânt peste El, în chip trupesc, ca un porumbel, și s-a făcut glas din cer: Tu ești Fiul Meu cel iubit, întru Tine am binevoit” (Luca 3, 21-22). Richard DeMaris consideră că aici există dovada unei separări între botezul lui Ioan și pogorârea Duhului Sfânt (R. DEMARIS, „Possesion, Good and Bad...”, p. 10) Această idee este foarte importantă deoarece demonstrează încă o dată faptul că Mântuitorul nu S-a botezat pentru curățarea păcatelor, El fiind lipsit de păcat. Era însă necesar să *implinească* astfel dreptatea și să demonstreze încă o dată că S-a întrupat și a fost totodată Dumnezeu și om. Everett Ferguson afirmă: „Având în vedere interesul său fundamental pentru rugăciune, Sfântul Luca este singurul (Evanghelist) care menționează faptul că Iisus S-a rugat în timpul Botezului Său, dar rugăciunea este plasată după desfășurarea Botezului și, prin urmare, *nu reprezintă una efectuată de un penitent*. Duhul Sfânt S-a pogorât în timp ce Iisus se ruga. Luca explică în continuare că era vorba nu doar despre un simplu duh, ci de Duhul Sfânt” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 101). Comentariul lui Everett Ferguson nu mai lasă loc de alte interpretări, însă ne descoperă un amănunt esențial: Duhul Sfânt S-a pogorât datorită rugăciunii Mântuitorului, și nu pentru că era necesară o purificare a Acestuia prin botezul administrat de Sfântul Ioan.

A fost pus Domnul într-o poziție de inferioritate?

Sfântul Apostol Matei insistă asupra altor aspecte ale Botezului Domnului. Nici el nu oferă o descriere prea detaliată (doar 4 versete!), dar în schimb este mai generos cu rolul pe care l-a avut Sfântul Ioan Botezătorul în cadrul administrării acestui act unic și irepetabil. Sfântul Matei relatează următoarele:

„În acest timp a venit Iisus din Galileea la Iordan, către Ioan, ca să se boteze de către el. Ioan însă Îl oprea, zicând: Eu am trebuință să fiu botezat de Tine, și Tu vii la mine? Și răspunzând, Iisus a zis către el: Lasă acum, că așa se cuvine nouă să

implinim toată dreptatea. Atunci L-a lăsat. Iar botezându-se Iisus, îndată ce a ieșit din apă, iată cerurile I s-au deschis, și el a văzut Duhul lui Dumnezeu pogorându-Se ca un porumbel și venind peste El. Și iată, glas din ceruri zicând: „Acesta este Fiul Meu cel iubit întru care am binevoit” (Matei 3, 13-17).

Acest scurt dialog petrecut între Ioan Botezătorul și Hristos ne dezvăluie cât se poate de clar faptul că Domnul nu a fost pus nici un moment într-o situație de inferioritate așa cum sugerează anumite studii protestante (mai multe detalii în studiul lui R. DEMARIS, „Possesion, Good and Bad...”, pp. 1-4). Remarcam în finalul materialului anterior faptul că Sfântul Evanghelist Matei ne descoperă clar că Iisus a decis singur să accepte botezul lui Ioan și nu s-a aflat astfel într-o situație de inferioritate față de primul mare ascet al istoriei. Din contră, Ioan își recunoaște singur aici inferioritatea și cere să fie botezat de Hristos, dar Domnul îl roagă să *implinească toată dreptatea*. Botezul trebuia efectuat pentru a demonstra, așa cum am precizat, că Hristos nu a fost doar Dumnezeu, ci se și întrupase. Ferguson afirmă:

„Includerea acestui dialog (între Ioan și Iisus) constituie probabil un răspuns la nedumerirea unora privind botezarea lui Hristos de către Ioan. Nedumerirea consta cel mai probabil în ideea că o persoană lipsită de păcat nu are nevoie să fie botezată, iar un alt punct de îndoială era alcătuit de conotația superioară pe care o avea cel care administra actul baptismal. Iisus îi răspunde lui Ioan prin aceea că (Botezul Său) *implinește toată dreptatea*. Dreptatea era un concept important pentru (Sfântul) Matei. Acest concept face referire adesea la activitatea mântuitoare a Domnului, dar aici înseamnă, cel mai probabil, că planul lui Dumnezeu trebuie respectat. Prin primirea Botezului, Iisus se identifică practic cu poporul Israel, căruia Ioan îi adresase mesajul său și, totodată, începe să meargă pe propria cale care conducea la jertfa de pe Cruce (Mat. 16:21-23). De asemenea, (Iisus) a oferit un exemplu de ascultare pentru toți oamenii” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 102).

Prin urmare, această distincție între superior și inferior privind rolurile Sfântului Ioan Botezătorul și al Domnului în timpul administrării Botezului este absolut inutilă. Hristos își începe prin Botez activitatea mântuitoare care urma să culmineze cu jertfa de pe Cruce și Învierea Sa.

Legătura între Botez și Schimbarea la Față

Un alt amănunt interesant referitor la descrierea Botezului Domnului în Evanghelia după Matei este acela că nu există absolut nici o indicație privitoare la faptul că oamenii prezenți la acest moment ar fi auzit mărturia Tatălui cu privire la Fiul Său (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 102). De

asemenea, nu ni se spune dacă vreo altă persoană în afara lui Hristos a văzut pogorârea Duhului Sfânt sub formă de porumbel. Însă știm că Ioan Botezătorul face o referire la pogorârea Duhului peste Hristos și acest amănunt a fost relatat de Sfântul Evanghelist Ioan: „Și a mărturisit Ioan zicând: Am văzut Duhul coborându-Se din cer ca un porumbel, și a rămas peste El” (*Ioan 1, 32*). Cu toate acestea, cercetătorul Everett Ferguson consideră că numai Hristos și Ioan au observat pogorârea Duhului Sfânt, în timp ce oamenii prezenți nu au fost martorii acestui eveniment minunat. Pe de altă parte, cuvintele rostite de Tatăl cu privire la Fiul Său: „Acesta este Fiul Meu cel iubit întru care am binevoit” (*Matei 3, 17*) sunt specificate aici într-un mod diferit. Dacă Marcu și Luca folosesc persoana I, Matei este singurul care decide să folosească aici persoana a III-a. Ferguson consideră încă o dată că nu avem parte de o simplă eroare gramaticală și că aici se ascunde un sens profund. Astfel, aceste cuvinte mai apar o dată în cursul Evangheliei după Matei în timpul Schimbării la Față a Domnului (*Matei 17, 5*). În acest caz, Ferguson comite o eroare atunci când afirmă că vorbele Tatălui nu au fost auzite de mulțime, deoarece nu ar avea sens ca Sfântul Matei să pună aici persoana a III-a singular, așa cum o face și în relatarea Schimbării la Față, atunci când Tatăl se adresează direct ucenicilor, dar vorbește indirect despre Fiul Său. O altă semnificație a acestei repetiții a cuvintelor Tatălui se poate regăsi în formula finală de administrare a Botezului la începutul perioadei creștine și care este inspirată de porunca Mântuitorului din finalul Evangheliei după Matei (*Matei 28, 19*). În mod sigur, Matei a fost influențat de manifestarea trinitară din cursul Botezului Domnului. În continuare vom analiza ultima mărturie evanghelică legată de Botezul Domnului: cea a Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan.

„Nașterea din Botez spre înfierea duhovnicească”

În lucrarea sa intitulată *Ambigua*, Sfântul Maxim Mărturisitorul oferă interpretări la locuri dificile din lucrările Sfinților Grigorie Teologul, Dionisie Areopagitul sau Sfântul Atanasie cel Mare. Una dintre tâlcuirile sale se concentrează asupra unui fragment din *Cuvântarea la Sfântul Botez* a Sfântului Grigorie Teologul în care era specificat următorul aspect: „Scriptura cunoaște o întreită naștere a noastră: cea din trupuri, cea din botez, cea din înviere”.

Mergând pe linia acestui fragment, Sfântul Maxim Mărturisitorul face o legătură splendidă între lucrarea mântuitoare a lui Hristos, cu o conotație specială asupra Botezului Domnului, și importanța ei pentru ființa umană.

Fragmentul Sfântului Grigorie Teologul

În *Cuvântarea la Sfântul Botez*, Sfântul Grigorie Teologul specifică, pe lângă fragmentul citat în introducere și legătura celor trei nașteri cu lucrarea Mântuitorului: „Pe toate aceste nașteri le arată Hristos al meu că le cinstește: prima, prin suflarea cea dintâi și de viață dătătoare, a doua, prin Întrupare și prin Botezul cu care S-a botezat El însuși; iar a treia prin învierea pe care a inaugurat-o El, încât, precum S-a făcut primul între mulți frați, așa a primit să se facă și primul născut din morți” (PG 36, 360-361, *apud* SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, trad. pr. Dumitru Stăniloae, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2006, p. 403). Una dintre întrebările legate de acest pasaj în particular, adresate de Ioan, arhiepiscopul Cyzicului, Sfântului Maxim Mărturisitorul era: „De ce învățătorul (Grigorie Teologul – n.n.) a legat nașterea din Botez de Întrupare?” (SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, p. 440). Sfântul Maxim Mărturisitorul întreprinde o reală investigație teologică a tematicii respective, oferind câteva sugestii surprinzătoare cu privire la pasajul aflat în discuție.

Nașterea cu voința din Duhul Sfânt

Sfântul Maxim Mărturisitorul se întoarce la exemplul omului primordial. Din punctul său de vedere, înainte de căderea în păcat, singura misiune esențială a omului în Rai era să nu mănânce din pomul binelui și răului. În momentul respectiv, omul avea posibilitatea de a procrea într-un mod total diferit.

„Cei ce tâlcuiesc mistic cuvintele dumnezeiești și le cinstesc precum se cuvine, cu contemplații mai înalte, spun că omul a fost făcut la început după chipul lui Dumnezeu, ca să se nască cu voința din Duh și să primească asemănarea adăugată lui prin păzirea poruncii dumnezeiești, ca același om să fie făptură a lui Dumnezeu, după fire, și fiu al lui Dumnezeu și dumnezeu prin Duh, după har. Căci nu era cu putință ca omul creat să se arate altfel fiu al lui Dumnezeu și dumnezeu prin îndumnezeirea din har, dacă nu se năștea mai înainte cu voința din Duh, datorită puterii de sine mișcătoare și liberă aflată în el prin fire” (SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, p. 440).

Dacă ne este permisă o comparație plauzibilă, această *naștere cu voința din Duh*, devenită aproape inaccesibilă după căderea în păcat a fost înlocuită până la un anumit punct cu Taina Botezului. Pe de altă parte, omul putea să se înmulțească într-un alt mod în Rai față de cel utilizat acum, și anume printr-o procreare duhovnicească. Sfântul Maxim Mărturisitorul este influențat aici de opinia exprimată de Sfântul Grigorie de Nyssa. Odată cu căderea în păcat însă, ambele nașteri au fost transformate. Procrearea duhovnicească a omului a fost

înlocuită de una comună cu regnul animalelor, în timp ce nașterea cu voința din Duh spre a deveni Dumnezeu prin har a fost înlocuită de Taina Botezului, însă această înlocuire este doar una *parțială*, așa cum vom observa în continuare.

Legătura Botez – Întrupare

Din punctul de vedere al Sfântului Maxim Mărturisitorul, Domnul nostru Iisus Hristos alege să Se întrupeze pentru a ne restaura chipurile nașterilor primordiale. Astfel, el precizează: „Fiul și Cuvântul [...] Se face pentru noi, cu adevărat, om ca noi, din noi, și Se naște trupește fără de păcat, și Cel ce e prin fire Dumnezeu primește să suporte nașterea din botez, spre înfierea duhovnicească pentru noi. De aceea socotesc că a legat învățătorul nașterea din Botez de Întrupare, spre a înțelege nașterea din Botez ca golire de putere a nașterii din trupuri și ca dezlegare de ea” (SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, pp. 441-442). Această dezlegare a nașterii trupești nu înseamnă nicidecum o încetare a procreației aici pe pământ, ci doar, așa cum va observa Sfântul Maxim Mărturisitorul, o posibilitate de păstrare a nașterii duhovnicești în Duhul Sfânt.

„Căci ceea ce a părăsit Adam (nașterea din Duh spre îndumnezeire) de bunăvoie, fiind osândit să se nască trupește spre stricăciune, a restabilit Acesta, făcându-Se de bunăvoie om, ca un bun și de oameni iubitor. Căci S-a așezat sub greșala noastră, osândindu-Se cu voia pe Sine Însuși, împreună cu noi, El Cel singur liber și fără de păcat. Și primind să suporte nașterea noastră din trupuri - în care stătea puterea osândei noastre -, a restabilit tainic nașterea noastră în Duh. Și, dezlegând în Sine, pentru noi, legăturile nașterii trupești, ne-a dat nouă, celor ce credem în numele Lui, putere, prin nașterea cu voia în Duh, să ne facem fii ai lui Dumnezeu, în loc de fii ai trupului și ai sângelui” (SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, pp. 442-443).

Am observat anterior care erau considerentele acestei nașteri duhovnicești. Astfel, fiecare om care este botezat primește harul Duhului Sfânt într-un mod potențial, dar, pentru a-l face lucrător, el trebuie să își supună voia proprie lui Dumnezeu și, prin lucrarea virtuților, să primească la momentul oportun iluminarea duhovnicească. Această iluminare reprezintă nașterea noastră duhovnicească, iar ea depășește din toate punctele de vedere nașterea trupească, transformând omul într-o ființă duhovnicească. Omul devine fiu al lui Dumnezeu, fiind renăscut prin Duhul Sfânt. De aceea, Sfântul Maxim Mărturisitorul, rezumând cele spuse anterior, precizează: „Deci, mai întâi, au avut loc la Domnul întruparea și nașterea trupească din pricina osândirii mele și apoi a urmat nașterea părăsită de noi, prin Botez, în Duh, pentru mântuirea și rechemarea sau, mai limpede spus, pentru recrearea mea” (SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, p. 443). Botezul Domnului

a reprezentat o înnoire a făpturii. Prin Botezul primit, Iristos a profetizat practic restaurarea făpturii, care urma să se împlinească odată cu încheierea lucrării Sale mântuitoare prin jertfa de pe Cruce și Învierea Sa. De asemenea, acest moment prefațează, prin pogorârea Duhului Sfânt, clipa Cincizecimii, care este practic evenimentul întemeierii Bisericii. Comentând asupra acestui pasaj, părintele Dumitru Stăniloae evidențiază faptul că „Domnul, unind pentru noi nașterea din trup cu nașterea din Duh prin Botez, a unit existența noastră, primită prin naștere din trupuri, cu existența cea bună, primită prin nașterea din Duh la Botez. Existența cea bună este însă o existență dinamică, ce ne mișcă spre veșnica existență bună sau spre înviere. Persistența de bunăvoie în mișcarea spre această țintă ne eliberează de purtarea fără voie și lipsită de o țintă finală” (Pr. Dumitru STĂNILOAE, nota 371 la SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, p. 444). Toate cele trei nașteri ale omului au fost întemeiate de Dumnezeu. El ne-a dăruit în Rai viața și a acceptat să se întrupeze pentru mântuirea noastră, iar acest aspect reprezintă practic temelul primei nașteri, cea trupească. El S-a botezat pentru a prefigura restaurarea firii create și a întemeierii Bisericii, arătând totodată și temelul pentru stabilirea Tainei Botezului, care este cea de-a doua naștere. A treia naștere a omului, cea petrecută practic la Învierea trupurilor, a fost înfăptuită odată cu Învierea Domnului. Astfel, toate cele trei nașteri au fost fie restaurate, fie înălțate din punct de vedere duhovnicesc sau întemeiate prin Întruparea Domnului. Însă părintele Stăniloae a mai observat un aspect esențial: dinamismul nașterii baptismale și a celei petrecute la Înviere. Faptul că am fost botezați nu este suficient pentru a ne garanta intrarea în Împărăția cerurilor. Îndumnezeirea este un proces dinamic, care nu cunoaște practic vreun sfârșit. Nici măcar după Învierea noastră nu putem afirma că va exista vreun moment static. Progresul în cunoașterea lui Dumnezeu nu va cunoaște sfârșit, iar veșnicia nu va plictisi pe nimeni, pentru că este o veșnicie a iubirii curate.

A avut Iisus Însuși o activitate baptismală?

Sfântul Apostol Ioan ne oferă o mărturie deosebită cu privire la Botezul Domnului, deoarece el este singurul dintre cei patru Evangheliști care vorbește despre o activitate baptismală ulterioară a Apostolilor în numele lui Iisus. Se pare că, înainte ca Domnul să sufere Patimile Sale și să aibă loc Învierea, Apostolii au efectuat botezări ale iudeilor.

Amănuntele în această privință sunt destul de puține, dar ne pot oferi o privire de ansamblu asupra întemeierii inițiale a Tainei Botezului și a importanței acesteia pentru viitoarea comunitate creștină.

Mărturia despre Botezul Domnului

Sfântul Evanghelist Ioan este singurul care nu oferă nici un detaliu cu privire la desfășurarea Botezului Domnului în mod direct. El evită în mod special o nouă relatare a momentului respectiv din considerente practice. Să nu uităm că Sfântul Ioan a fost ultimul dintre cei patru Evangheliști care ne-a lăsat mărturia sa cu privire la activitatea mântuitoare a Domnului. Observând că Sfinții Matei, Marcu și Luca au descris în amănunt botezarea Domnului în Iordan, Sfântul Ioan a decis să se concentreze asupra altor aspecte importante aflate în relație cu acest eveniment. Însă, în debutul Evangheliei Sale, el a lăsat totuși o mărturie indirectă legată de Botezul Domnului pe care o vom reda în întregime:

„A doua zi a văzut Ioan pe Iisus venind către el și a zis: Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii. Acesta este despre Care eu am zis: După mine vine un bărbat, Care a fost înainte de mine, fiindcă mai înainte de mine era, și eu nu-L știam; dar ca să fie arătat lui Israel, de aceea am venit eu, botezând cu apă. Și a mărturisit Ioan zicând: Am văzut Duhul coborându-Se, din cer, ca un porumbel și a rămas peste El. Și eu nu-L cunoșteam pe El, dar Cel ce m-a trimis să botez cu apă, Acela mi-a zis: Peste Care vei vedea Duhul coborându-Se și rămânând peste El, Acela este Cel ce botează cu Duh Sfânt. Și eu am văzut și am mărturisit că Acesta este Fiul lui Dumnezeu” (Ioan 1, 29-34).

Nu întâlnim aici nici un amănunt cu privire la modalitatea de administrare a Botezului, dar există un detaliu pe care Sfântul Ioan îl împărtășește cu Evangheliștii sinoptici: pogorârea Duhului Sfânt în chip de porumbel și faptul că Iisus va boteza cu Duhul Sfânt. Aceste detalii sunt singurele care apar în toate cele patru relatări cu privire la Botezul Domnului. Conclucrarea dintre Fiul lui Dumnezeu și Duhul Sfânt este scoasă în evidență nu doar pentru a arăta împreună-lucrarea Persoanelor din Sfânta Treime, ci și pentru a demonstra că Hristos este Cel Care va boteza cu Duh Sfânt. Observăm că Sfântul Ioan oferă o descriere specială afirmând că Duhul Sfânt a rămas asupra lui Hristos. Harul Duhului Sfânt rămâne și asupra noastră atât timp cât ne îndepărtăm de păcat. De asemenea, Ioan evidențiază faptul că Iisus este recunoscut ca atare de Înaintemergătorul doar prin lucrarea Duhului Sfânt.

Activitatea baptismală a ucenicilor

Sfântul Evanghelist Ioan mai oferă câteva detalii importante care nu au o legătură directă cu Botezul Domnului, dar care pot fi considerate semnificative pentru dezvoltarea ulterioară a Tăinei. Există două pasaje care par la prima vedere contradictorii. Astfel, în capitolul al III-lea al Evangheliei Sale, Sfântul Ioan afirmă:

„După acestea a venit Iisus și ucenicii Lui în pământul Iudeii și stătea acolo și boteza. Și boteza și Ioan în Enom, aproape de Salim, că erau acolo ape multe și veneau și se botezau. Căci Ioan nu fusese încă aruncat în închisoare. Și s-a iscat o neînțelegere între ucenicii lui Ioan și un iudeu, asupra curățirii. Și au venit la Ioan și i-au zis: Rabi, Acela care era cu tine, dincolo de Iordan, și despre Care tu ai mărturisit, iată El botează și toți se duc la El” (Ioan 3, 22-26).

Cel de-al doilea pasaj la care vom face referire este următorul: „Deci când a cunoscut Iisus că fariseii au auzit că El face și botează mai mulți ucenici ca Ioan, deși Iisus nu boteza El, ci ucenicii Lui, a lăsat Iudeea și S-a dus iarăși în Galileea” (Ioan 4, 1-3). Ceea ce pare contradictoriu la cele două mărturii este faptul că nu putem afirma cert dacă Iisus a botezat pe cineva sau nu. Din prima relatare rezultă că Iisus boteza împreună cu Apostolii Săi, dar, din cea de-a doua, reiese clar că El Însuși nu boteza pe nimeni, ci doar ucenicii Săi făceau acest lucru. Graham H. Twelftree a dedicat un întreg studiu acestei teme, încercând să descopere care este adevăratul sens din spatele acestei mărturii aproape contradictorii. Astfel, el declara la un moment dat că textul grec al celui de-al doilea pasaj a suferit o interpolare (v. 2: „deși Iisus nu boteza El, ci ucenicii Lui”), tocmai pentru a se evita o înțelegere eronată cu privire la misiunea mântuitoare a Domnului (Graham H. TWELFTREE, „Jesus the Baptist”, *Journal for the Study of the Historical Jesus*, VII (2009), p. 111). Problema cea mai mare în momentul de față este că o asemenea idee transmite în special un mesaj negativ. Orice pasaj din Sfânta Scriptură care intră în contradicție cu altele poate fi considerat drept o interpolare. Pe de altă parte, Graham H. Twelftree este nevoit să recunoască în debutul studiului său că majoritatea covârșitoare a opiniilor susțin idea că Iisus a botezat în cursul activității Sale, însă motivele oferite în acest sens sunt cel puțin lipsite de obiectivitate.

Care sunt motivele pentru care Iisus ar fi botezat?

Graham Twelftree enumeră o serie de motive adoptate de cercetătorii moderni, dar inacceptabile din punct de vedere ortodox: relația strânsă dintre Iisus și Sfântul Ioan Botezătorul a fost întreruptă datorită unui conflict, iar acest fapt a determinat desfășurarea unei activități baptismale ulterioare a Domnului (!); Hristos a decis să rămână doar un vindecător și făcător de minuni în defavoarea unei misiuni baptismale sau a fost un simplu continuator al misiunii Sfântului Ioan Botezătorul după ce acesta a fost închis și executat de Irod. Oricare dintre aceste motive trimite la o persoană umană, închisă din punct de vedere istoric în limitele spațiului și timpului, și nicidecum la Cel care a fost Dumnezeu și om. Opinia lui Twelftree este de asemenea inacceptabilă. El consideră că Iisus a botezat o perioadă

de timp împreună cu Ioan în pustie, iar apoi a decis să predice despre Împărăția cerurilor într-un mod mult mai liber și care nu implica Botezul. Prima parte a acestei idei este total eronată pentru că Iisus nu avea nici un motiv să fie ucenicul Sfântului Ioan Botezătorul, iar pe de altă parte, nu știm dacă Botezul a însoțit sau nu propovăduirea Apostolilor atunci când au fost trimiși de Domnul (Cf. *Matei* 10). Din punctul nostru de vedere, Iisus nu a botezat, dar i-a binecuvântat pe Apostoli și le-a cerut să facă acest lucru așa cum observăm din primul pasaj existent în capitolul al III-lea al Evangheliei după Ioan. În ce măsură acest Botez era similar cu cel al lui Ioan nu știm. Ceea ce știm însă este că Ioan Botezătorul nu s-a opus nici un moment acestei acțiuni (Cf. *Ioan* 3, 27-36). Pe de altă parte, știm că Sfântul Andrei era ucenic al Sfântului Ioan Botezătorul (Cf. *Ioan* 1, 40) și era familiarizat cu practica baptismală a acestuia. Considerăm că Iisus Hristos nu a botezat și nu avea nici un motiv să boteze, iar singurii care au făcut acest lucru au fost ucenicii Săi. De asemenea, nu credem că există o interpolare la *Ioan* 4, 2, așa cum afirmă majoritatea cercetătorilor, pentru a susține argumentul activității baptismale a Domnului. Însă aceste două pasaje au o importanță deosebită pentru că arată existența unei activități baptismale care precedă întemeierea Tainei Botezului. Mai jos vom analiza o expresie specială care apare în Evanghelia după Marcu și care face trimitere la Taina Botezului, deși, la prima vedere, pare să semnifice mai mult o amintire a jertfelor iudaice vechi: „fiecare (om) va fi sărat cu foc, după cum orice jertfă va fi sărată cu sare” (*Marcu* 9, 49).

„Să ne predăm deplin cu înclinarea voii noastre lui Dumnezeu”

Lucrarea Sfântului Maxim Mărturisitorul adresată egumenului Talasie cuprinde o serie de tâlcuiri duhovnicești asupra unor versete dificile din Sfânta Scriptură. Una dintre cele 65 de întrebări la care Sfântul Maxim a oferit un răspuns face referire la Taina Botezului.

Egumenul Talasie dorea să știe cum este posibilă păcătuirea după administrarea ritului baptismal în condițiile în care însuși Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan mărturisea într-una din epistolele sale: „Cel ce se naște din Dumnezeu nu face păcat, că sămânța Lui rămâne în el și nu poate păcătu” (*1 Ioan* 3, 9).

Harul ca potențialitate și harul ca lucrare

Întrebarea pe care egumenul Talasie o adresează Sfântului Maxim Mărturisitorul sună astfel: „Dacă, după Sfântul Ioan: «Cel ce se naște din

Dumnezeu nu face păcat, că sămânța Lui rămâne în el și nu poate păcătui», iar cel născut din apă și din Duh s-a născut din Dumnezeu, cum noi, cei născuți din Dumnezeu prin Botez, putem păcătui?» (SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, traducere pr. Dumitru Stăniloae, [*Filocalia*, III], București, Ed. Humanitas p. 49). Sfântul Maxim Mărturisitorul face o distincție clară între cei care au primit Taina Botezului și cei care au făcut inclusiv experiența Duhului Sfânt. Astfel, în pasajul iohanic citat anterior nu se vorbește de fiecare creștin căruia i-a fost administrat Botezul, ci doar de cei care au fost iluminați de Duhul Sfânt și înfiați în chip duhovnicesc.

„Chipul nașterii noastre din Dumnezeu este îndoit: unul dă celor născuți întreg harul inferii, ca să-l aibă prezent ca potență; celălalt le dă să aibă întreg harul în lucrare, ca să preschimbe și să modeleze aplecarea voii celui născut din Dumnezeu, încât să tindă liber spre Cel ce l-a născut. Chipul dintâi are prin credință numai harul prezent ca potență; celălalt sădește pe lângă credință și asemănarea atotdumnezeiască cu Cel cunoscut, asemănare ce lucrează însoțită de cunoaștere în cel ce cunoaște” (SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, p. 49).

Aici, Sfântul Maxim Mărturisitorul este influențat în mod indiscutabil de distincția efectuată de Sfântul Diadoh al Foticeii. Păcătuirea după Botez există în măsura în care noi părăsim calea virtuților, unde este necesară exercitarea propriei voințe și ne orientăm spre calea patimilor. Sfântul Marcu Ascetul oferă și el o interpretare asemănătoare în lucrarea sa *Despre Botez*. Astfel, Sfântul Maxim Mărturisitorul păstrează exegeza asceților anteriori, dar aduce noi precizări în acest sens. Prin urmare, fiecare creștin are nevoie de Botez pentru ștergerea păcatului original. Taina Botezului sădește în fiecare persoană harul Duhului Sfânt, dar acesta există doar în potență. Acest lucru înseamnă că manifestarea sa este preponderent ascunsă. Doar prin intermediul virtuților putem să transformăm această potențialitate a harului într-o lucrare continuă care ne ajută să ne modelăm voința. Prin lucrarea continuă a harului nu mai suntem nevoiți să ne supunem voința unei coerciții individuale prin intermediul asprimii ascezei, ci facem totul într-un mod liber, doar din dragoste pentru Dumnezeu. Dacă la început avem doar puterea credinței, în timp dobândim, prin lucrarea virtuților, asemănarea cu Dumnezeu.

Îndumnezeirea treptată a voinței și experiența directă a harului

Pentru fiecare creștin care nu a făcut încă experiența directă a harului Duhului Sfânt există încă posibilitatea ca voința sa să fie atrasă de patimi, în timp ce, pentru un om care a fost iluminat în chip duhovnicesc, acest lucru este mai greu cu puțință.

„Cei din care se află primul chip al nașterii, neavând încă aplecarea voii deplin satisfăcută de pornirile trupești, și de aceea nefiind străbătută în întregime de Duhul, ca să se împărtășească în mod actual de tainele cunoscute în chip dumnezeiesc, nu e exclus să închine spre păcat dacă vor. Căci nu naște Duhul o aplecare a voii fără voie, ci pe una voită o modelează până la îndumnezeire. Iar cel ce a cunoscut-o pe aceasta prin experiență nu poate să mai cadă de la ceea ce a cunoscut o dată cu adevărat și propriu prin trăire, spre altceva. Precum nici ochiul care a văzut o dată soarele nu poate să se mai înșele cu luna sau cu alte dintre stelele după cer” (SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, pp. 49-50).

Îndumnezeirea reprezintă un proces treptat, care cunoaște multe etape până la descoperirea energiilor divine necreate și, implicit, ajungerea la vederea luminii dumnezeiești cu ochii trupești. Sfântul Maxim Mărturisitorul lasă impresia în finalul fragmentului său că o eventuală rătăcire a celor care au avut viziuni dumnezeiești și au fost iluminați de Duhul Sfânt nu mai este posibilă. El spune în continuare:

„Altfel este însă cu cei care s-au împărtășit de al doilea chip al nașterii. Duhul Sfânt, cucerind întreaga aplecare a voinței acestora, le-a mutat-o cu totul de pe pământ la cer, iar prin cunoașterea adevărată și trăită le-a transformat mintea, străbătând-o cu razele fericite ale lui Dumnezeu și Tatăl, încât să fie socotită cu un alt Dumnezeu, ce pătimește prin har stări ce i-au devenit o deprindere, ceea ce Dumnezeu nu pătimește, ci este după ființă. Dar prin aceasta aplecarea voinței s-a făcut slobodă de păcat, câștigând prin deprindere aptitudinea virtuții și a cunoștinței și nemaiputând să tăgăduiască ceea ce au cunoscut prin experiență cu lucrul” (SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, p. 50).

Tradiția patristică însă nu a păstrat un optimism atât de accentuat ca Sfântul Maxim Mărturisitorul. Spre exemplu, Sfântul Macarie cel Mare afirma că a cunoscut oameni care au făcut experiența Duhului Sfânt timp de opt ani de zile și care, chiar și în aceste condiții extraordinare, au căzut în păcat și s-au pierdut. Prin urmare, o cădere în păcat este posibilă tot timpul, indiferent de experiența duhovnicească și viziunile dumnezeiești primite de-a lungul vieții, dar, așa cum specifică Sfântul Maxim Mărturisitorul, este aproape *imposibilă*, deoarece contrazice practic cea mai profundă cunoaștere a omului duhovnicesc. Un om duhovnicesc la nivel înalt nu va cădea în păcat cu ușurință și nici nu va fi atras de chipurile păcatului așa cum sunt cei care nu au făcut încă experiența harului Duhului Sfânt.

Aplecarea voinței spre bine

„Prin urmare, deși avem Duhul inferii, care este sămânța ce-i face pe cei născuți după asemănare față de orice alt lucru; aceasta e pricina pentru care și după ce

ne-am născut din apă și din Duh păcățuim cu voia. Dar dacă ne pregățim voința să primească prin cunoștința și lucrarea apei și a Duhului, atunci apa cea tainică sāvârșește prin fapte curățirea conștiinței, iar Duhul cel de viață făcător produce în noi desāvârșirea neschimbabilității în bine prin cunoștința din experiență. Rămâne așadar în seama fiecărui din noi, care putem încă să păcățuim, să vrem să ne predăm deplin cu înclinarea voii noastre Duhului” (SFĂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, p. 49).

Sfatul Sfântului Maxim Mărturisitorul este să ne încredințăm voința lui Dumnezeu și să facem astfel lucrarea virtuților și, implicit, a faptelor bune. În acest mod, harul Duhului Sfânt va veni asupra noastră și ne va face să cunoaștem în mod profund tainele vieții duhovnicești. Această cunoaștere a harului din experiență devine apoi un veritabil scut împotriva ispitelor demonilor și a amintirilor pătimășe care ne tulbură neîncetat. Pe de altă parte, această experiență a harului ne curăță conștiința de orice vină și efectuează în noi o curățire a greșelilor și intențiilor pătimășe de acest fel. Este important însă să fim atenți la faptul că nu putem determina prin faptele și virtuțile sāvârșite venirea harului Duhului Sfânt asupra noastră deoarece Dumnezeu nu poate fi constrâns în nici un fel de nevoințele sāvârșite de noi. De aceea, trebuie să ne amintim de fiecare dată când efectuăm un exercițiu ascetic că ne pregățim pe noi înșine pentru venirea harului dumnezeiesc, dar că în nici un caz nu putem anticipa sau determina această venire. De altfel, harul se apropie întotdeauna mai mult de cei care consideră că nu îl merită...

„Fiecare om va fi botezat cu foc”

„Fiecare om va fi sărat cu foc, după cum orice jertfă va fi sărată cu sare” (Marcu 9, 49). Acest verset din Evanghelia după Marcu s-a dovedit destul de dificil de interpretat în cursul istoriei creștine.

Cu toate că Sfinții Părinți ne-au lăsat o serie de sensuri, traducerea pare puțin inexactă, iar cercetările moderne au demonstrat că în cadrul manuscriselor nou-testamentare se poate întâlni adeseori varianta *fiecare om va fi botezat cu foc*. Vom analiza, în cele ce urmează, această referință deosebită la Taina Botezului păstrată în versetul enigmatic al Evangheliei după Marcu.

O greșeală de traducere din aramaică în greacă?

Daniel Frayer-Griggs a întreprins o cercetare avansată și a oferit un studiu extraordinar dedicat în exclusivitate acestui verset. Astfel, el a identificat

explicațiile patristice și ale teologilor moderni asupra versetului enigmatic cuprins în Evanghelia după Marcu. În debutul studiului său, Frayer-Griggs consideră că ipoteza ermeneutică mai potrivită este aceea formulată de T.J. Baarda. Într-un studiu publicat în anul 1958, Baarda considera că traducerea *fiecare om va fi sărat cu foc* este eronată, totul provenind de la o greșală inițială de vocabular a limbii aramaice. Astfel, verbul ܦܘܠܐ, care în aramaică înseamnă „a asezona, a condimenta” a fost pus în locul verbului ܦܘܠܐ care semnifică „a se îmbăia, a afunda”. Greșala pare să se fi produs la nivel oral, fiind una care nu poate fi pusă în seama scribilor. De asemenea, Baarda afirma că poate exista și o eroare de traducere, deoarece verbul ܦܘܠܐ poate avea și sensul de „asezonare, condimentare” (pentru mai multe detalii vezi Daniel FRAYER-GRIGGS, „«Everyone Will Be Baptized in Fire»: Mark 9.49, Q 3.16, and the Baptism of the Coming One”, *Journal for the Study of the Historical Jesus*, VII (2009), 3, pp. 252-253). În limba greacă s-a ajuns astfel la traducerea prin verbul ἀλισθήσεται, care are sensul de „a săra (ceva)”. Ipotezele lui T.J. Baarda au fost preluate și detaliate de Daniel Frayer-Griggs care a oferit și alte interpretări plauzibile ale textului pe care le vom analiza în amănunt în continuare.

Calitatea purificatoare a sării

Daniel Griggs nu a lăsat la o parte nici ipoteza inițială a traducerii termenului prin „a săra”. El afirmă că imaginile nou-testamentare susțin din anumite puncte de vedere această formulare. Ne aducem aminte că Mântuitorul le spunea ucenicilor să „aibă sare întru ei”, arătând prin aceasta importanța cunoașterii duhovnicești. O altă comparație făcută de Hristos era aceea că Apostolii erau „sarea pământului” (*Matei* 5, 13). Așa cum sarea este importantă pentru viața trupească a omului, la fel și oamenii duhovnicești sunt esențiali pentru creșterea spirituală a celor slabi din acest punct de vedere. Sfântul Apostol Pavel vorbește în Epistola sa către Coloseni despre „vorba plăcută, dreasă cu sare” (*Coloseni* 4, 6). Un creștin duhovnicesc are nevoie de o utilizare benefică a cuvintelor. Înțelepciunea sa trebuie să transpară din felul cum vorbește. După cum observăm în câteva pasaje din Noul Testament, sarea are o semnificație pozitivă. Nu același lucru se întâmplă, însă, atunci când ne îndreptăm atenția asupra textelor vetero-testamentare. Sarea este asociată cu infertilitatea pământului în câteva fragmente (*Psalmi* 107, 33-34; *Ieremia* 17, 6). De asemenea, pământul Sodomei și Gomorei este asociat cu sarea așa cum observăm în textul din *Deuteronom* 39, 23, iar soția lui Lot, care privește spre distrugerea cetăților, este transformată la rândul ei într-un stâlp de sare (*Facere* 19, 24-26). Din această conotație dublă a sării putem extrage o idee esențială pentru versetul nostru: semnificația sa profund eshatologică. Versetul

enigmatic din Evanghelia după Marcu face trimitere la Judecata finală. Această *sărare* a omului asemănată cu cea a jertfelor vetero-testamentare semnifică de fapt judecata inițială a sufletului, care este asociată totodată cu un foc purificator. *Sărarea* prin foc devine aici o veritabilă punere a sufletului în fața faptelor sale petrecute în cursul vieții. Cu toate acestea, menționarea focului împreună cu sarea în cadrul aceluiași verset devine puțin problematică. Focul este asociat, în opinia lui Daniel Griggs, cu teofaniile care apar în Vechiul Testament. Focul apare întotdeauna atunci când profeții au o viziune a lui Dumnezeu. Însă, Daniel Griggs este convins că această asociere a focului și a sării nu este eficace și nu menține înțelesul original al textului scripturistic.

Botezul în foc

Sfântul Ioan Botezătorul a afirmat în mai multe rânduri că Hristos va boteza cu Duh Sfânt și cu foc. Unele variante manuscrise păstrează doar prima variantă lăsând deoparte și amintirea focului, în timp ce altele cuprind doar varianta focului. Împlinirea acestei profeții este confirmată și de cuvântul Mântuitorului cuprins în Evanghelia după Luca: „Foc am venit să arunc pe pământ, și cât aș vrea acum să fie aprins! Și cu botez am a Mă boteza, și câtă nerăbdare am până ce se va îndeplini!” (Luca 12, 49-50). Există și un agrafon (cuvânt atribuit Mântuitorului și necuprins în Evangheliile) în care Hristos spune: „Oricine este aproape de Mine este aproape de foc”. Botezul și focul se întrepătrund reciproc în cele trei mărturii amintite anterior. Cu toate acestea, Daniel Griggs a remarcat faptul că profeția Sfântului Ioan Botezătorul cuprinde două exprimări cu privire la Botez. Dreptii ar urma să primească Botezul în Duhul Sfânt, în timp ce păcătoșii ar fi botezați doar cu focul iadului. Interpretarea nu este deloc nelalocul ei, dar, așa cum remarcam anterior, există o serie de manuscrise ale Sfintei Scripturi care păstrează doar unul dintre cele două elemente. Griggs se vede ulterior nevoit să afirme că, de fapt, construcția frazei respective reluate parțial și în versetul enigmatic din Evanghelia după Marcu susține existența unui botez unic *in foc*.

Botezul în Duhul Sfânt

Opinia noastră este că acest *foc* despre care vorbesc atât Sfântul Ioan Botezătorul, cât și Domnul nostru Iisus Hristos este harul Duhului Sfânt. Această energie necreată a lui Dumnezeu o vom putea experia cu toții odată cu judecata inițială a sufletelor noastre petrecută imediat după trecerea noastră la cele veșnice, dar unii o vom simți drept plină de viață și iubire, iar alții drept un foc arzător. Sfinții se vor bucura de lumina necreată ca un om cu ochii sănătoși, în timp ce păcătoșii vor fi afectați de ea, așa cum oamenii cu ochii bolnavi nu pot privi

soarele. Această opinie a fost exprimată de Sfântul Vasile cel Mare. Prin urmare, toți vom trece prin acest Botez, iar în această privință opinia exprimată de T.J. Baarda cu privire la traducerea versetului din Marcu drept *fiecare om va fi botezat cu foc* este cât se poate de corectă, așa cum sunt și interpretările oferite de Daniel Griggs. Cu toate acestea, opiniile exprimate aici sunt incomplete deoarece nu precizează clar în ce constă acest *foc* despre care se vorbește în versetul respectiv. Desigur, dogma ortodoxă a energiilor necreate care străbat universul și ființele umane oferind posibilitatea unui dialog personal și direct între Dumnezeu și om nu este recunoscută de teologii catolici și protestanți. Însă noi trebuie să specificăm că, doar prin considerarea acestui foc drept o energie necreată care se revelează atât celor drepte, cât și celor păcătoși, putem vorbi despre un *botez* comun la care participă întreaga omenire și prin care suntem pregătiți să intrăm fie în Împărăția cerurilor, fie în iad. Nu toate jertfele vor fi primite, dar toate vor fi sarate înainte de a fi încredințate altarului. Cu alte cuvinte, fiecare credincios va fi capabil să experimenteze harul necreat al Duhului Sfânt, dar doar cei drepte se vor bucura, în timp ce oamenii care au ales păcatul vor suferi. Iubirea se va manifesta în același fel, dar alegerile personale din timpul vieții ne vor îndrepta pașii fie într-o direcție, fie în cealaltă...

„Fericiți cei care, după ce au nădăjduit în Cruce, s-au pogorât în apă”

Textele creștine din primele două secole prezintă o încercare de diferențiere clară față de iudaism. Atât Didahia, cât și Epistola atribuită Sfântului Apostol Barnaba constituie mărturii demne de luat în seamă în această privință.

Această situație se repetă și în privința separării Tainei Botezului de orice tip de purificare iudaică. În *Epistola lui Barnaba* întâlnim mai multe aspecte esențiale ale actului baptismal (mărturisirea de credință, legătura între Taina Botezului și Sfânta Cruce, precum și înnoirea spirituală dăruită) și care constituie tot atâtea elemente unice ale acestuia.

Importanța autorului anonim și a operei sale

Părerile patrologilor contemporani asupra autorului anonim care a compus *Epistola* atribuită Sfântului Apostol Barnaba sunt destul de diferite. Dacă Enrico Norelli și Claudio Moreschini consideră că autorul procedează eficient în vederea prezentării unicității concepției creștine în raport cu legea iudaică, patrologul grec Stylianos Papadopoulos îl descrie pur și simplu drept „deviant”

(S. PAPADOPOULOS, *Patrologia*, vol. I, p. 179). Fără îndoială, contribuția esențială a autorului respectiv rămâne diferențierea clară a creștinismului de iudaism. De altfel, Enrico Norelli afirma:

„Pentru autorul Epistolei lui Barnaba era vorba să prezinte acest iudaism ca o continuare a istoriei de neînțelegere și infidelitate a lui Israel, în timp ce creștinismul, în opoziție cu această formă a iudaismului, era prezentat ca adevăratul moștenitor al revelației divine și al tradiției profetice. În acest sens, *Barnaba* este o etapă reprezentativă a procesului de desprindere și de opoziție a creștinismului față de iudaism, o desprindere care se configurează aici nu numai ca un fapt, ci și ca o elaborare conștientă a unei ideologii antitetice, printr-o distrugere sistematică a premiselor ideologiei combătute” (C. MORESCHINI, E. NORELLI, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, vol. I, p. 145).

Nu aderăm în totalitate la opinia cercetătorului italian care prezintă aici un limbaj pur politic. În nici un caz nu putem vorbi de două ideologii contrare, ci de două interpretări diferite și căi care deveniseră brusc separate. Creștinismul trebuia să se desprindă de iudaism, iar această desprindere trebuia făcută suficient de vizibil încât persoanele neimplicate să conștientizeze că nu este vorba de o separare *sectară*. Creștinismul nu era o simplă sectă iudaică. De aceea, autorul *Epistolei* combate sistematic iudaismul, încercând să prezinte diferențele esențiale ale creștinismului față de acesta. În altă ordine de idei, trebuie remarcat faptul că una dintre aceste diferențieri apare odată cu prezentarea Tainei Botezului, aceasta fiind și tema principală a cercetării noastre.

Există o relație între Botezul creștin și circumcizia iudaică?

Cercetătorul Everett Ferguson a identificat aspectul esențial care diferențiază în concepția autorului anonim Botezul creștin de practica spălărilor ritualice în iudaism: crearea unui nou Legământ. Deși circumcizia face referire la Vechiul Legământ, în timp ce Botezul creștin trimite la Noul Legământ, încheiat cu Domnul Iisus Hristos, între ele nu există o relaționare în nici un fel. Botezul creștin este opus esențial spălărilor ritualice din iudaism.

„Circumcizia iudaică era o pecete (9.6), dar discuția practicilor și instituțiilor iudaice nu o echivalează cu Botezul. Considerarea circumciziei are loc în capitolul al IX-lea și este contrastată cu o circumcizie spirituală. Așa cum am observat mai sus, contrapunctul între botezul iudaic și cel creștin nu este circumcizia, ci spălările rituale. *Epistola* se încadrează în linia gândirii primare creștine, care asocia echivalentul creștin al circumciziei nu cu Botezul, ci cu lucrarea lui Dumnezeu (în special a Duhului Sfânt) în inimă” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 214).

Legătura Botez – Cruce

Autorul anonim specifică legătura esențială dintre apa folosită pentru botezare și Crucea Domnului. „Să cercetăm dacă S-a îngrijit Domnul să ne descopere mai dinainte ceva despre apa (Botezului) și despre Cruce. Despre apă s-a scris, vorbind de Israil, că iudeii nu vor primi Botezul, ci-și vor întocmi ei altceva” („Epistola lui Barnaba”, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, p. 152), iar în alt loc continuă explicând primele versete ale Psalmului 1: „Înțelegeți că a vorbit în același timp despre apă și despre Cruce. Iată ce vrea să spună profetul: «Fericiți cei care, după ce au nădăjduit în Cruce, s-au pogorât în apă; că plata lor, spune, este la vremea sa, o voi da atunci, spune profetul»” („Epistola lui Barnaba”, p. 153). Prin aceste două citate se verifică lucrurile spuse anterior. Astfel, autorul *Epistolei* dorește să arate că poporul iudeu nu a primit adevăratul Botez deoarece și-au creat singuri diverse practici ritualice care au înlocuit în mod nefericit ceea ce ar fi trebuit să reprezinte pentru ei o adevărată Taină. El este ferm convins că iudeii au falsificat prin majoritatea ritualurilor lor adevăratele Taine apărute mai târziu prin creștinism. Legătura Botezului cu Sfânta Cruce apare în contextul în care autorul anonim consideră că doar prin această Taină se pot acorda iertarea păcatelor și înnoirea spirituală necesară pentru a dobândi adevărata mântuire în condițiile în care spălările ritualice iudaice sunt lipsite de orice putere purificatoare de acordare a *iertării păcatelor*.

Înnoirea și curățirea spirituală prin Taina Botezului

Există două texte esențiale cu privire la înnoirea și curățirea spirituală oferite de Taina Botezului. În primul dintre acestea se precizează: „Înnoindune pe noi, prin iertarea păcatelor, ne-a dat alt chip, să avem suflet de copil, ca și cum ne-ar fi făcut din nou” („Epistola lui Barnaba”, p. 143), iar în cel de-al doilea se spune: „Și era un râu, care curgea din dreapta, și s-au ridicat din el arbori frumoși; și cel care va mânca din ei va trăi în veac» (*Iezechiel* 47, 2; 47, 12-13). Vrea să spună că noi, care ne coborâm în apă plini de păcate și murdărie, ne ridicăm plini de roade în inimă, având, în Duhul, frica și nădejdea în Iisus” („Epistola lui Barnaba”, p. 153). Curățirea sufletească relatată aici de autorul anonim este relaționată cu iertarea păcatelor, un element care, așa cum observăm în secțiunea anterioară a materialului, nu putea fi acordată de purificările ritualice din iudaism. Legea Veche nu putea să curățească nici un om de păcat, din punctul de vedere al credinței creștine. Mai mult decât atât, Botezul conferă noului inițiat o serie de daruri esențiale, cum ar fi: restaurarea chipului lui Dumnezeu, oferirea unui suflet nevinovat și, pe scurt, o *recreare* a întregii persoane. Iertarea păcatelor aduce cu sine elementul important al sădirii virtuților, afirmat de autorul anonim

prin expresia *roade în inimă*. Aceste virtuți de bază primite prin Botez sunt *frica și nădejdea în Iisus*. Frica de Dumnezeu, precum știm, este considerată drept începutul înțelepciunii, în timp ce nădejdea este cea care ne însoțește pe drumul mântuirii. Opusul nădejzii, adică deznădejdea, reprezintă cea mai puternică armă a demonilor împotriva omului. O persoană deznădăjduită poate ajunge chiar și în pragul sinuciderii datorită atitudinii triste. Așadar, Botezul reprezintă, pe lângă acțiunea de iertare a păcatelor și înnoirea spirituală, un început al sădirii virtuților în noul creștin. *Epistola lui Barnaba* se dovedește un text esențial pentru analiza Tainei Botezului în perioada primară a creștinismului. În cele ce urmează vom trece la interpretarea unui alt text principal din primele secole creștine: *Păstorul lui Herma*.

„Coborând în apă, foc s-a aprins în Iordan”

„Fiecare om va fi sărat cu foc, după cum orice jertfă va fi sărată cu sare” (*Marcu 9, 49*), acesta este versetul enigmatic asupra căruia ne-am îndreptat atenția în cursul ultimului articol. Unele evanghelii apocrife și chiar texte patristice afirmă direct că la Botezul Domnului a existat o manifestare luminoasă, asemenea unor flăcări care au apărut deasupra apei Iordanului, reluând practic această idee a Botezului prin foc.

Putem considera însă aceste mărturii ca având o valoare reală, în condițiile în care cei patru Evangheliști nu fac nici o mențiune în acest sens?

Notă asupra izvoarelor apocrife

Înainte de a începe propriu-zis analiza asupra fragmentelor prezente în evangheliile apocrife, precum și în alte izvoare recunoscute sau nu drept autentice, simțim nevoia de a face câteva precizări cu privire la valoarea intrinsecă a acestora pentru gândirea teologică. În mare parte, izvoarele apocrife sunt considerate drept conținând informații contrare adevăratei credințe creștine. Multe dintre ele au fost scrise de persoane care aparțineau unor curente contrare Bisericii (de ex: gnosticismul). Cu toate acestea, puține persoane cunosc faptul că unele dintre acestea nu au proveniență eretică și conțin informații utile și în *acord* cu învățătura propovăduită de Biserică. Printre acestea se numără Protoevanghelia lui Iacob sau Evanghelia lui Nicodim. Protoevanghelia lui Iacob ne oferă *principalele* detalii despre Sfinții Ioachim și Ana, nașterea minunată a Maicii Domnului și viața ei până la episodul Bunevestiri, în timp ce Evanghelia lui Nicodim prezintă episodul

pogorării la iad a Mântuitorului. Aceste evanghelii apocrife nu numai că nu au fost respinse de către Biserică, ci au fost utilizate pentru a dezvolta iconografia acestor momente extraordinare. Sărbătorile Nașterii Maicii Domnului și a Intrării sale în Templu își au principalul izvor într-o evanghelie considerată necanonică, dar care rămâne un element considerat ca fiind în acord cu dreapta credință. Nu ne propunem să evidențiem aici aspectele neconforme cu credința ortodoxă, ci doar să analizăm unele idei care au avut un ecou mai târziu în tradiția patristică și care pot fi utile pentru înțelegerea unor amănunte ale evenimentelor biblice principale.

Mărturiile apocrife despre lumina din Iordan

Evanghelia Ebioniților și *Oracolele Sibiline* sunt primele surse care afirmă existența unei lumini în sau deasupra apei Iordanului în cursul Botezului Domnului. Aceste două surse se pare că au influențat unul dintre copiii Noului Testament atât de mult, încât acesta a inserat afirmația lor în continuarea versetului 15 din al treilea capitol al Evangheliei după Matei. Acest fragment apocrif sună astfel: „Atunci când a fost botezat (Iisus), o lumină atât de puternică a strălucit în jurul apei încât toți cei care erau aproape au fost înspăimântați” (*apud* E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 110). Mărturia celor două apocrife este întărită de cea cuprinsă în *Diatessaron*-ul lui Tațian Asirianul. Această lucrare cuprinde practic o „armonizare” a Evangheliilor, transformând toate cele patru texte într-unul singur, prin eliminarea pasajelor identice și adăugarea celor diferite. Tațian notează în această privință că, la momentul botezării Domnului, „o lumină puternică a ieșit din apă” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 111). Tratatul anonim *Despre rebotezare*, notat în Africa la mijlocul secolului al III-lea, afirmă că „atunci când (Iisus) a fost botezat, foc a fost văzut deasupra apelor, un lucru care nu este scris în nici una dintre Evanghelii” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 112). Așa cum susține Everett Ferguson, această tradiție a prezenței luminii sau focului la Botezul Domnului a fost păstrată preponderent de tradiția siriacă și doar sporadic în alte Biserici importante. Observăm că primele trei surse vorbesc de apariția unei *lumini*, în timp ce ultima dintre acestea amintește de prezența *focului*. Tradiția patristică din perioada respectivă nu discută aproape deloc acest fenomen vizual, cu o singură excepție: Sfântul Iustin Martirul și Filozoful.

Focul aprins în Iordan

Sfântul Iustin Martirul și Filozoful este singurul autor patristic care descrie apariția unui foc în apele Iordanului odată cu Botezul Domnului.

„Iisus, venind la râul Iordan unde boteza Ioan și coborând în apă, foc s-a aprins în Iordan. Și ieșind El din apă, apostolii acestui Hristos al nostru au scris că Duhul Sfânt a zburat ca un porumbel asupra Lui. Și noi știm că El a venit la râu nu ca unul care ar fi avut trebuință de Botez, sau de Duhul Care a venit în chipul porumbelului, după cum El nu a suportat să Se nască sau să Se răstignească pe Cruce, ca unul Care ar fi avut trebuință de acestea, ci a făcut toate acestea pentru neamul oamenilor, care de la Adam căzuse sub moarte și sub rătăcirea șarpelui, fiecare săvârșind la rândul său răul, și prin greșeli personale” (SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOZOFUL, „Dialogul cu iudeul Tryfon”, în: *Apologeți de Limbă Greacă*, traducere, introducere, note și indici de Pr. Prof. Teodor Bodogae, Pr. Prof. Olimp Căciulă, Pr. Prof. Dumitru Fecioru, [*Părinți și Scriitori Bisericești*, 2], București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1980, pp. 197-198).

Observăm că descrierea Sfântului Iustin Martirul și Filozoful cuprinde o serie de amănunte interesante care trebuie detaliate pe larg. În primul rând, el afirmă apariția unui foc, și nu a unei lumini în Iordan odată cu Botezul Domnului. Având în vedere că Tațian Asirianul, care l-a cunoscut și a fost ucenicul său, susține apariția unei lumini în detrimentul focului, cercetătorul Everett Ferguson afirmă că ambii sunt tributari unei surse comune care s-a pierdut și despre care nu știm absolut nimic. În continuare, în fragmentul prezentat, Sfântul Iustin își bazează mărturia pe afirmațiile Apostolilor cu privire la pogorârea Duhului Sfânt asupra Domnului după încheierea Botezului Său. Însă el pare să atribuie evenimentul apariției focului în Iordan mărturiei Evangheliilor. Într-o notă de subsol la traducerea în limba română există o explicație interesantă, conform căreia Sfântul Iustin urmează în principal afirmațiile Evangheliei după Luca în cursul descrierii Botezului Domnului (nota 679 la SFÂNTUL IUSTIN MARTIRUL ȘI FILOZOFUL, „Dialogul cu iudeul Tryfon”, p. 197). Însă, așa cum remarcau și traducătorii, Sfântul Luca nu amintește de existența vreunui foc sau a unei lumini la momentul botezării Domnului. Prin afirmațiile din finalul descrierii sale, Sfântul Iustin ne mai deschide o perspectivă interesantă. Astfel, Domnul nu a avut nevoie de Botez, de Răstignire sau de Nașterea minunată, ci toate le-a făcut pentru ca noi să fim mântuiți și să ne putem împărtăși de El. Considerăm că putem extinde această declarație a Sfântului Iustin și asupra acestei minuni care, din punctul său de vedere, ar fi avut loc în Iordan cu ocazia Botezului Domnului.

A existat acest moment?

Din punctul de vedere al izvoarelor principale (mărturiile nou-testamentare și ale majorității covârșitoare a Sfinților Părinți), nu putem vorbi despre o apariție

a focului sau a luminii la momentul botezării Domnului. Însă tradiția iconografică susține uneori acest aspect, iar Sfântul Iustin Martirul și Filozoful, precum și o serie de mărturii apocrife (majoritatea de proveniență siriacă) o consideră drept o realitate. Din punctul nostru de vedere, o susținere sau o respingere a acestui eveniment nu aduce cu sine automat o eroare teologică, deoarece ambele variante pot fi considerate plauzibile și conforme cu Sfânta Tradiție. Remarcăm că nu dorim să introducem în Sfânta Tradiție izvoarele apocrife, ci doar mărturia Sfântului Iustin Martirul și Filozoful. Dacă acest eveniment nu a existat, Botezul Domnului nu devine lipsit de validitate. Însă, dacă a existat, atunci el aduce cu sine o dovadă în plus a verificării cuvintelor Sfântului Ioan Botezătorul de comunitatea evreiască din perioada respectivă: „El vă va boteza cu Duh Sfânt și cu foc” (*Matei 3, 11*).

„Viața noastră prin apă a fost mântuită și se va mântui”

Printre scrierile Părinților Apostolici se numără și *Păstorul lui Herma*. Această operă, de largi dimensiuni în comparație cu celelalte lucrări care intră în aceeași categorie, a fost considerată în primele trei secole drept parte a canonului scripturistic.

În cele din urmă, după o atentă cercetare a Părinților din secolul al IV-lea, și îl amintim aici în special pe Sfântul Atanasie cel Mare, lucrarea a dobândit un loc de cinste în Tradiția Bisericii, dar nu a mai fost inclusă în canonul nou-testamentar. Printre meritele principale ale operei se află și o detaliere cuprinzătoare a Tainei Botezului și a importanței acesteia pentru viața liturgică și ascetică a Bisericii.

Păstorul lui Herma și importanța sa actuală

Cercetătorii moderni au criticat adesea stilul slab al scrierii în cauză, dar au considerat de asemenea că informațiile cuprinse sunt extrem de prețioase. Autorul scrierii, Herma, pare să fi fost o persoană relativ simplă, desigur bine intenționată, dar lipsită de o cultură teologică bogată, așa cum întâlnim în cazul Sfinților Ignatie Teoforul sau Policarp al Smirnei, care au activat în aceeași perioadă de timp. Spre exemplu, cunoscutul patrolog grec Stylianos Papadopoulos consideră că „autorul lucrării este un scriitor neimportant, moralist și nu teolog, cu imaginație bogată, flecar dar și expresiv, greu de înțeles uneori, dar și atrăgător. Optimismul lui statornic exploatează fiecare profunzime a pocăinței, care nu are un caracter misteric” (S. PAPAPOPOULOS, *Patrologia*, vol. I, p. 183). În mod sigur, Herma nu poate fi considerat un teolog extraordinar, deoarece dintre Părinții Apostolici el

face cele mai multe greșeli din punct de vedere dogmatic (de ex.: identificarea dintre Hristos și Duhul Sfânt, confundarea angelologiei și pnevmatologiei, cf. S. PAPAPOPOULOS, *Patrologia*, vol. I, p. 184). Însă, în privința Tainei Botezului, lucrarea sa se dovedește drept cea mai importantă sursă din perioada respectivă. Cunoscutul cercetător al izvoarelor patristice și scripturistice legate de Taina Botezului Everett Ferguson afirmă că „această lucrare, cea mai lungă dintre scrierile Părinților Apostolici, conține și cel mai mare număr de referințe legate de Botez (însă nu și cuvântul însuși) și, de asemenea, prezintă cele mai puternice mărturii legate de necesitatea Botezului pentru mântuire din literatura creștină timpurie” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 215). Un alt element extrem de important, care apare în *Păstorul lui Herma*, este clarificarea existenței celei de-a doua pocăințe. Cunoaștem faptul că în perioada creștină primară tensiunea eshatologică legată de apropierea finalului lumii era foarte mare. Din acest punct de vedere, se credea că pocăința nu poate exista decât o singură dată, și anume în momentul Botezului, și că un nou păcat major petrecut după renașterea din apă și din Duh poate periclita *definitiv* mântuirea personală. Herma contrazice această opțiune în scrierea sa. Așa cum afirmă Enrico Norelli:

„nucleul mesajului *Păstorului* este vestea că toți creștinii se pot pocăi și a doua oară, după Botez; acest motiv revine mereu în cuprinsul părților dispartate ale operei. Convingerea că după Botez nu va mai fi o iertare a păcatelor era legată de așteptarea întoarcerii lui Hristos; pe măsură ce aceasta slăbea, iar creștinismul se răspândea, păstrarea unei asemenea poziții devenea tot mai puțin realistă. Herma dorește o comunitate în care rigoarea morală să fie păstrată (de unde și discuțiile privitoare la comportamentul reciproc al soților, la virtuți și la vicii), dar fără rigorism, și caută soluția în posibilitatea unei singure pocăințe pentru ștergerea păcatelor” (C. MORESCHINI, E. NORELLI, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, vol. I, p. 186).

Zidirea turnului (Bisericii) pe ape

Scrierea lui Herma cuprinde o serie de viziuni (descoperiri) dumnezeiești. Într-una dintre acestea, el observă un turn care este clădit pe ape și în care pietrele se îmbină armonios, dar care are și o serie de pietre aruncate în jurul său în diverse forme (sfărâmate, crăpate etc.). Viziunea îi este tâlcuită de o femeie care afirmă că este însăși Biserica și care îi promite să îi descopere sensul fiecărei viziuni în parte. Ea îi spune lui Herma că turnul în sine reprezintă chiar Biserica, iar la întrebarea lui Herma legată de construirea turnului pe ape, îi răspunde: „Ascultă, așadar, pentru ce se zidește turnul pe ape! Pentru că viața noastră prin apă a fost mântuită și se va mântui. Turnul este întemeiat prin cuvântul numelui

Celui atotputernic și slăvit; și este ținut de puterea cea nevăzută a Stăpânului” („Păstorul lui Herma”, în: *Scrierile Părinților Apostolici*, p. 284). Tălcuind acest pasaj, Everett Ferguson consideră că aici avem o susținere clară a importanței Tainei Botezului. Astfel, întemeierea turnului este realizată prin Taina Botezului, iar numele la care se face referire aici este probabil cel al Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, care este chemat asupra persoanei care se botează. Ferguson a mai descoperit un alt amănunt implicit al pasajului de mai sus, și anume că Botezul nu conduce doar la o mântuire individuală, ci și la intrarea în comunitatea eclesială reprezentată de turnul construit. De asemenea, absența Botezului conduce clar la imposibilitatea intrării în Biserică. Însă mai există un element pe care patrologul american l-a trecut cu vederea aici, și anume ce reprezintă *puterea cea nevăzută a Stăpânului*, care susține turnul și care este amintită la pasajul citat mai sus. Din punctul nostru de vedere, aici există o referire ascunsă la energiile divine necreate. Credem că această explicație este cea plauzibilă deoarece anterior, în aceeași frază, se amintește de Sfânta Treime. Precum știm, lucrarea Sfintei Treimi este unitară, iar prin această *putere nevăzută* se sugerează o acțiune directă a lui Dumnezeu pentru formarea Bisericii Sale.

Botezul ca renaștere

Cu privire la Taina Botezului ca renaștere, Herma afirmă:

„Trebuia neapărat să se urce prin apă, ca să primească viață; n-ar fi putut intra altfel în Împărăția lui Dumnezeu, dacă nu aruncau moartea, care stăpâna viața lor de mai înainte. Acești morți au primit pecetea Fiului lui Dumnezeu și au intrat în Împărăția lui Dumnezeu; că omul este mort înainte de a purta numele Fiului lui Dumnezeu, dar când primește pecetea leapădă moartea și primește viață. Pecetea, dar, este apa; morții se coboară în apă și se ridică vii; acela, dar, li s-a propovăduit pecetea aceasta și s-au folosit de ea, ca să intre în Împărăția lui Dumnezeu” („Păstorul lui Herma”, pp. 368-369).

Acest pasaj este fundamental pentru înțelegerea Tainei Botezului din primele veacuri. Nu numai că Botezul este considerat drept Taina de intrare în comunitatea eclesială, precum am afirmat mai sus, ci este de asemenea necesar pentru intrarea în Împărăția cerurilor. Prin apă și prin chemarea numelui Fiului lui Dumnezeu omul renaște la o nouă viață. Desigur, nu trebuie să înțelegem aici că Herma susține o modalitate de botezare nu în numele Sfintei Treimi, ci numai în cel al lui Hristos. El este preocupat să afirme hristificarea persoanei care se botează și transfigurarea acesteia. Înainte de primirea Tainei Botezului suntem asemenea unor persoane moarte, care cred că trăiesc, dar în realitate nu au posibilitatea de a gusta din o viață spirituală adevărată. Herma însă, după cum

vom observa cu proxima ocazie, extinde necesitatea administrării unui Botez inclusiv celor trecuți la cele veșnice într-o formă tainică, astfel încât și aceștia să poată fi primiți în Împărăția cerurilor. În continuare vom analiza necesitatea existenței Botezului din punctul de vedere al lui Herma pentru intrarea în Împărăția cerurilor și posibilitatea pocăirii după administrarea acestei Taine.

„Mergând învățați toate neamurile, botezându-le”

Finalul fiecăreia dintre cele patru Sfinte Evanghelii cuprinde o referință importantă la Taina Botezului sau la un anumit aspect al acesteia. Dacă Sfinții Evangheliști Matei și Marcu vorbesc despre Botez în raport cu propovăduirea credinței creștine, Luca și Ioan insistă asupra legăturii dintre această Taină și iertarea păcatelor, respectiv dobândirea Duhului Sfânt.

Ne vom opri, în cele ce urmează, asupra a patru pasaje fundamentale legate de tema Botezului și notate de fiecare dintre cei patru Evangheliști.

Sfântul Evanghelist Matei: Botez și propovăduirea credinței

Textul devenit deja clasic de la finalul Evangheliei Sfântului Apostol Matei sună astfel: „Și apropiindu-Se Iisus, le-a vorbit lor, zicând: datu-Mi-s-a toată puterea, în cer și pe pământ. Drept aceea, mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă, și iată Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului. Amin” (*Matei 28, 18-20*). În acest pasaj, Botezul și catehizarea prin propovăduire a neamurilor sunt intens corelate. Păgânii au beneficiat de o predică inițială din partea Apostolilor în urma căreia unii dintre ei au crezut și s-au botezat (vom vedea legătura clară între cele două momente în pasajul final de la Evanghelia Sfântului Marcu), iar această propovăduire constituie în sine o *învățare*. Botezul este rodul clar al recunoașterii adevăratei învățături și cunoașterii a lui Dumnezeu predicate de Apostoli. Un alt aspect fundamental care apare aici este recunoașterea efectuării Botezului în numele Sfintei Treimi. Acest element are o importanță fundamentală atât pentru diferențierea esențială dintre Taina creștină și purificarea iudaică, cât și pentru valoarea istorică a botezării în numele Sfintei Treimi. În prezent există o serie de secte care consideră că Botezul trebuie efectuat doar în numele Domnului, și nu în cel al Sfintei Treimi, dar această mărturie evanghelică este clar contrară unei astfel de practici. Creștinismul pune Sfânta Treime drept fundament al botezării, pentru că omul este o ființă comunitară, menită comuniunii interpersonale, care apare practic prin instituirea

Bisericii. Botezul este o poartă de intrare în Biserică, dar, așa cum afirmă în final indirect Domnul Însuși, nu este suficient pentru mântuire. Oamenii trebuie să păstreze și toate câte au fost poruncite Apostolilor, în vederea câștigării virtuților și, implicit, a darului Duhului Sfânt necesar pentru realizarea îndumnezeirii personale. În doar două fraze, așadar, Sfântul Evanghelist Matei arată cele trei trepte esențiale pentru câștigarea mântuirii: credința inițială, botezarea și păzirea poruncilor pentru câștigarea vieții veșnice.

Sfântul Evanghelist Marcu: semnele ulterioare ale Botezului și credinței

Sfântul Evanghelist Marcu este mult mai generos în descrierea acestui eveniment final față de Sfântul Evanghelist Matei, dar el nu face nici o mențiune despre Botezul în numele Treimii. În schimb, detaliază semnele minunate care urmează administrării Tainei Botezului și care se vor manifesta de nenumărate ori în cursul istoriei creștinismului. Pasajul sună astfel:

„Și le-a zis: Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată făptura. Cel ce va crede și se va boteza se va mântui; iar cel ce nu va crede se va osândi. Iar celor ce vor crede le vor urma aceste semne: în numele Meu, demoni vor izgoni, în limbi noi vor grăi, Șerpi vor lua în mână și chiar ceva dătător de moarte de vor bea nu-i va vătăma, peste cei bolnavi își vor pune mâinile și se vor face sănătoși. Deci Domnul Iisus, după ce a vorbit cu ei, S-a înălțat la cer și a șezut de-a dreapta lui Dumnezeu. Iar ei, plecând, au propovăduit pretutindeni și Domnul lucra cu ei și întărea cuvântul, prin semnele care urmau. Amin” (*Marcu* 16, 15-20).

Propovăduirea Apostolilor a pus toate popoarele într-un moment de răscruce așa cum observăm din debutul acestei relatări a cuvintelor Mântuitorului. Nu a existat niciodată o categorie de mijloc a persoanelor care au crezut și, totuși, au refuzat să se boteze. Credința este starea inițială care îndeamnă spre Botez, considerat aici în mod clar necesar pentru mântuire („cel ce va crede și se va boteza se va mântui”), însă, în mod surprinzător, *lipsa credinței* este cea pentru care oamenii vor fi osândiți. De asemenea, nu Botezul generează în mod automat semnele minunate care urmează, ci doar le mediază. Printre aceste semne minunate se numără glosolalia, izgonirea demonilor și vindecările minunate. Însă, *credința* este cea care generează manifestarea semnelor minunate printr-o conlucrare cu voința divină. Taina Botezului este necesară pentru mântuire, dar credința este cea care pune harul Botezului într-o lucrare activă și nu una pasivă.

Sfântul Evanghelist Luca: propovăduirea pocăinței

Credinței tari și administrării Botezului le este adăugată de Sfântul Evanghelist Luca pocăința: „Și le-a zis: Acestea sunt cuvintele pe care le-am grăit

către voi fiind încă împreună cu voi, că trebuie să se împlinescă toate cele scrise despre Mine în Legea lui Moise, în proroci și în psalmi. Atunci le-a deschis mintea ca să priceapă Scripturile. Și le-a spus că așa este scris și așa trebuie să pătimească Hristos și așa să învieze din morți a treia zi. Și să se propovăduiască în numele Său pocăința spre iertarea păcatelor la toate neamurile, începând de la Ierusalim” (Luca 24, 44-47). Această propovăduire a pocăinței spre iertarea păcatelor este, fără îndoială, mediată prin Taina Botezului. Precum știm, Botezul nu reprezintă o simplă renaștere, ci efectiv o curățire totală de orice păcat al ființei umane. Esența mesajului kerigmei apostolice consta așadar în vestirea lucrării Mântuitorului și a necesității pocăinței pentru a primi Botezul. Taina administrată nu avea doar un efect iluminator, fără a produce o schimbare profundă a persoanei care o primea, ci efectua o iertare a păcatelor și o așezare pe drumul mântuirii. Credința nu este amintită deloc de Sfântul Evanghelist Luca, dar pocăința nu poate fi altceva decât un rod al său. Noi ne putem închipui o pocăință generală, adresată neantului, și nu unei Persoane care poate să ierte cu adevărat păcatele săvârșite.

Sfântul Evanghelist Ioan: Duhul Sfânt și iertarea păcatelor

Însă această lucrare a pocăinței și iertării păcatelor nu se poate face prin simpla purificare iudaică a stropirii cu apă. Acest aspect este subliniat îndeajuns de Sfântul Evanghelist Ioan: „Și Iisus le-a zis iarăși: Pace vouă! Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit și Eu pe voi. Și zicând acestea, a suflat asupra lor și le-a zis: Luați Duh Sfânt; Căroră veți ierta păcatele, le vor fi iertate și căroră le veți ține, vor fi ținute” (Ioan 20, 21-23). Doar prin preoția instituită de Duhul Sfânt și transmisă prin succesiunea apostolică poate fi realizată Taina Botezului. În dogmaticile recente, acest pasaj a fost pus în legătură mai mult cu Taina Pocăinței, deoarece vorbește despre dezlegarea păcatelor, însă, dacă luăm în considerare întreaga instituție a catehemenatului din primele cinci secole creștine, putem considera că și Taina Botezului poate fi o referire directă aici. În definitiv, Botezul constituie iertarea prin excelență a păcatelor, în timp ce Taina Pocăinței a fost considerată în multe rânduri drept un al doilea Botez și o copie a acestei curățiri a ființei umane. În concluzie, putem afirma că Evangheliștii au fost preocupați de redarea mesajului Mântuitorului de după Învierea Sa cât mai fidel posibil și au realizat acest lucru într-un mod diferit, amintind aspectele esențiale ale misiunii lor kerigmatice și baptismale. Vom analiza din nou necesitatea Botezului pentru mântuire în alte pasaje fundamentale din Sfintele Evanghelii, precum și pilda oferită de Iisus Apostolilor Ioan și Iacov legată de Botezul sângelui.

„O singură credință și o singură dragoste”

Păstorul lui Herma constituie o scriere utilă atât pentru detalierea importanței Tainei Botezului pentru comunitatea creștină din primele veacuri, cât și pentru semnificația pocăinței și posibilitatea redusă a repetitivității acesteia în concepția primilor creștini.

Autorul este preocupat de necesitatea afirmării obligativității administrării Botezului pentru mântuire și în același timp simte nevoia să adopte o cale de mijloc între rigorismul anumitor persoane care considerau că pocăința după renașterea din apă și din Duh nu este posibilă și laxismul altora care îngăduiau în continuare o viață plină de păcate pentru neofiii creștini.

Botezul „morților”

Anterior am discutat despre importanța Tainei Botezului ca renaștere spirituală. Pasajul în cauză analizat era:

„Trebuia neapărat să se urce prin apă, ca să primească viață; n-ar fi putut intra altfel în Împărăția lui Dumnezeu dacă nu aruncau moartea, care stăpânea viața lor de mai înainte. Acești morți au primit pecetea Fiului lui Dumnezeu și au intrat în Împărăția lui Dumnezeu; că omul este mort înainte de a purta numele Fiului lui Dumnezeu, dar când primește pecetea, leapădă moartea și primește viață. Pecetea, dar, este apa; morții se coboară în apă și se ridică vii; acelora, dar, li s-a propovăduit pecetea aceasta și s-au folosit de ea, ca să intre în Împărăția lui Dumnezeu” („Păstorul lui Herma”, pp. 368-369).

Aici, Herma afirma clar importanța Tainei Botezului pentru intrarea în Împărăția cerurilor. O întrebare esențială care se pune aici este: cum pot intra în Împărăția cerurilor cei care au trăit înainte de Întruparea Domnului și, implicit, a apariției acestei Taine fundamentale, precum și cei care nu s-au botezat deloc? Herma găsește un răspuns pe care îl considerăm din multe puncte de vedere inedit. Tâlcuind una dintre vedenii care arăta cum alături de pietrele care ieșeau din adâncul apelor (care urmau să fie folosite la zidirea turnului și care îi simbolizau pe cei proaspăt botezați) ieșeau și 40 de pietre absolut perfecte care aveau deja pecetea mântuirii, el afirmă:

„Acestea (cele 40 de pietre, n.n.) sunt Apostolii și Învățătorii, cei care au predicat numele Fiului lui Dumnezeu; aceștia, adormind în puterea și credința Fiului lui Dumnezeu, au predicat și celor mai înainte adormiți și le-au dat lor pecetea predicii. S-au pogorât, așadar, cu ei în apă și iarăși s-au ridicat; dar aceștia s-au pogorât vii și vii s-au ridicat; ceilalți, însă, cei mai înainte adormiți, morți s-au

pogorât și vii s-au ridicat. Prin aceștia, dar, au dobândit viață și au cunoscut numele Fiului lui Dumnezeu; de aceea s-au și ridicat împreună cu ei și s-au potrivit în zidăria turnului și s-au zidit împreună fără să mai fie ciopliți, că adormiseră în dreptate și mare curăție; atât numai că nu aveau pecetea aceasta” („Păstorul lui Herma”, p. 369).

Pasajul este dens și plin de mister pentru că propune practic o imitare a pogorării la iad a Mântuitorului de Apostolii și Învățătorii perioadei primare a Bisericii. Din punctul nostru de vedere, este *singurul* pasaj patristic care vorbește despre o astfel de imitare și care propune practic o ipoteză incredibilă: dobândirea mântuirii prin Botezul *predicatorial* după trecerea la cele veșnice. Trebuie însă să analizăm în amănunt afirmația lui Herma. El consideră practic că această predică susținută în fața celor adormiți fără a fi botezați, chiar dacă ei au murit după Întrupare (de vreme ce nici un Apostol nu a murit înaintea Domnului), reprezintă practic pecetea prin care ei sunt mântuiți. Ea înlocuiește într-un fel *pecetea apei*, deși, în mod surprinzător, Herma afirmă că Apostolii și Învățătorii „s-au pogorât, așadar, cu ei în apă și iarăși s-au ridicat”. Nu știm la ce apă se face referire aici (un fel de râu veșnic asemenea Stixului din mitologia greacă?). Cert este că aceste persoane se integrează Bisericii după trecerea la cele veșnice prin acceptarea predicii Apostolilor trecuți și ei la cele veșnice și care reprezintă astfel o imitare a pogorării la iad a Mântuitorului. Nu știm însă foarte clar în ce constă Botezul lor, în afară de acceptarea mesajului kerigmatic transmis de Apostoli.

Pocăința după primirea Botezului

În perioada primară a creștinismului se considera că Botezul reprezintă totodată calea supremă de pocăință și că păcătuirea ulterioară este una care ne desparte *definitiv* de moștenirea Împărăției cerurilor. Afirmăm cu *regret* că această opinie a cercetătorilor (vezi Enrico Norelli în capitoul anterior dedicat *Păstorului lui Herma*) nu pare a avea o motivare prea sigură, deoarece, în acest caz, de ce ar mai face Sfântul Apostol Iacov apel la o eventuală mărturisire în fața fraților a relelor săvârșite (vezi *Iacov* 5, 16)? Considerăm că, așa cum afirmă Everett Ferguson, atunci când se susținea o *singură* pocăință, se vorbea în realitate de o *singură convertire*, și o *singură* renunțare la viața de păcat dusă înainte. Pasajul din *Păstor* este destul de ambiguu:

„Ar trebui ca cel care a primit iertarea păcatelor să nu mai păcătuiască, ci să trăiască în curăție. [...] Cei care cred acum sau cei care au să creadă nu mai pot face pocăință pentru păcatele lor; ei au primit iertare pentru păcatele de mai înainte. Dar pentru cei chemați înainte de aceste zile, Domnul a pus pocăință, că Domnul, fiind cunoscător

de inimi și cunoscând mai dinainte toate, a cunoscut slăbiciunea oamenilor și viclenia diavolului, că va face rău robilor săi și se va purta cu viclesug cu ei. Domnul fiind mult milostiv, S-a îndurat de făptura Sa și a pus pocăința aceasta. [...] Dar îți spun ție: dacă cineva, fiind ispitit de diavolul, păcătuiește după acea sfântă și mare chemare, acela mai poate face pocăință o singură dată; dar dacă păcătuiește mereu și se pocăiește, unui om ca acesta pocăința nu îi este de nici un folos; cu greu va dobândi viața” („Păstorul lui Herma”, p. 303).

Și pasajul acesta este destul de complex și dificil și nu poate fi înțeles dacă luăm în considerare un singur sens al termenului de *pocăință* utilizat aici. Astfel, atunci când Herma afirmă că persoanele care cred sau care vor crede nu mai pot face *pocăință* încă o dată, el se referă strict la *convertirea și iertarea păcatelor* oferite exclusiv de Botez. Nu mai poate exista un al doilea Botez, acesta este înțelesul frazei de mai sus. Pe de altă parte, Herma pare să amintească de o eventuală *pocăință* a celor care nu mai pot primi Botezul deoarece au trăit înainte de venirea Mântuitorului, iar despre botezarea acestor persoane am vorbit în prima parte a acestui material. În cele din urmă există și o *pocăință postbaptismală*, dar care poate fi acordată o singură dată (nu știm cum), deoarece o eventuală repetitivitate a acesteia este imposibilă din cauza lipsei sale de eficiență pentru îndreptarea spirituală. Tradiția patristică însă a reglementat Taina Pocăinței așa cum o avem astăzi, pentru a exista o pocăință postbaptismală eficientă.

Unitatea creștinilor botezați

Încheiem această incursiune asupra scrierii *Păstorul lui Herma* cu un citat care privește unitatea creștinilor botezați, un aspect asupra căruia trebuie să reflectăm ori de câte ori avem ocazia să ne bucurăm de comuniunea eclezială cu ceilalți: „Toate neamurile care locuiesc sub cer, după ce au auzit predica și au crezut, au fost numite cu numele Fiului lui Dumnezeu (termenul de *creștin* vine de la numele lui Hristos, n.n.). Primind pecetea, au dobândit un singur cuget și o singură minte, au ajuns să aibă o singură credință, o singură dragoste. [...] De aceea, zidul turnului a ajuns de o singură culoare, strălucitor ca soarele” („Păstorul lui Herma”, p. 370). Acest fragment ne arată că în Biserică trebuie să rămânem uniți prin intermediul virtuților, dintre care strălucește cel mai mult dragostea. O dragoste făurită de inima smerită în conlucrare cu harul Tainei Botezului, așa cum au învățat Sfinții Părinți.

Paharul mântuirii și Botezul din apă și din Duh

În afara descrierii Botezului Domnului și a importanței Tăinei pentru misiunea propovăduirii efectuate de Apostoli în lumea întreagă, în Sfintele Evanghelii există o serie de momente care amintesc sau fac referire la diferite aspecte cuprinse în rânduiala liturgică a renașterii noastre spirituale.

Botezul sângelui (la care se face referire în *Marcu* 10, 35-40 și *Luca* 12, 49-50), precum și discuția profundă între Iisus și Nicodim (în special *Ioan* 3, 1-8) vor fi temele principale ale acestui capitol.

Paharul și Botezul

Există două mărturii evanghelice care anticipează ceea ce s-a numit *botezul sângelui* sau martirajul creștin din cursul veacului. Primul text apare în Evanghelia după *Marcu*:

„Și au venit la El Iacov și Ioan, fiii lui Zevedeu, zicându-I: Învățătorule, voim să ne faci ceea ce vom cere de la Tine. Iar El le-a zis: Ce voiți să vă fac? Iar ei I-au zis: Dă-ne nouă să ședem unul de-a dreapta Ta, și altul de-a stânga Ta, întru slava Ta. Dar Iisus le-a răspuns: Nu știți ce cereți! Puteți să beți paharul pe care îl beau Eu sau să vă botezați cu botezul cu care Mă botez Eu? Iar ei I-au zis: Putem. Și Iisus le-a zis: Paharul pe care Eu îl beau îl veți bea, și cu botezul cu care Eu mă botez vă veți boteza. Dar a șede de-a dreapta Mea, sau de-a stânga Mea, nu este al Meu a da, ci celor pentru care s-a pregătit” (*Marcu* 10, 35-40).

Cel de-al doilea text cuprins în Evanghelia după *Luca* precizează următoarele. „Foc am venit să arunc pe pământ și cât aș vrea să fie acum aprins! Și cu botez am a Mă boteza, și câtă nerăbdare am până ce se va îndeplini!” (*Luca* 12, 49-50). O interpretare detaliată a primului text a fost oferită în cursul istoriei creștine de Sfântul Maxim Mărturisitorul (vezi *Răspunsuri către Talasie*, pp. 116-117; a se vedea și articolul nostru pe această temă, publicat la secțiunea *Filocalia*, intitulat: „Paharul și Botezul”, *Ziarul Lumina*, 17 decembrie 2010). Însă interpretarea Sfântului Maxim Mărturisitorul vorbește mai puțin de *botezul sângelui*, afirmând doar că ni se cere să punem adevărul *mai presus de viață*. Paharul reprezintă în viziunea sa încercările care vin asupra noastră în cursul vieții și Botezul este dorința noastră de a lucra propria mântuire prin păstrarea virtuților. Cu toate acestea, s-a considerat aproape întotdeauna că Botezul semnifică aici, de fapt, Patimile Domnului, în timp ce paharul face referire mai degrabă la momentul crucial din Grădina Ghetsimani. Adevărul este că ambele interpretări sunt plauzibile și generoase în conținut. Cei care întrebă aici sunt Apostolii Iacov și Ioan. Precum

știm, Iacov a fost ucis de Irod, în timp ce Ioan nu a suferit mucenicia, săvârșindu-se în pace. Considerăm că aici avem parte de două icoane ale Botezului: viața virtuoaasă care se încheie în pace și totodată curajul vrednic de cinstire care se încununează prin jertfa propriei vieți. Ambele căi sunt primite de Dumnezeu. Au existat oameni care nu au primit Taina Botezului, dar, mărturisindu-L pe Hristos și alegând moartea, au primit de fapt un Botez al sângelui. Acest Botez al sângelui transpare mult mai clar din cel de-al doilea text citat la începutul acestei secțiuni. De aici transpare clar că Mântuitorul nu face referire la Taina Botezului așa cum o înțelegem. El fusese deja botezat și făcea trimitere prin cuvintele Sale la Patimile pe care urma să le primească ulterior. Deci și moartea primită cu curaj pentru numele lui Dumnezeu poate fi considerată drept un Botez, însă o eventuală ierarhizare a Tainei Botezului și a acestui tip special de administrare a sa nu poate fi optimă din punct de vedere creștin. Doar Dumnezeu poate ști dacă o viață plină de dureri sau o zi de chinuri încununată de moarte este superioară una alteia și în ce măsură se întâmplă acest lucru.

Convorbirea lui Iisus cu Nicodim

„Și era un om dintre farisei care se numea Nicodim și care era fruntaș al iudeilor. Acesta a venit noaptea la Iisus și I-a zis: Rabi, știm că de la Dumnezeu ai venit învățător; că nimeni nu poate face aceste minuni pe care le faci Tu, dacă nu este Dumnezeu cu el. Răspuns-a Iisus și i-a zis: Adevărat, adevărat zic ție: De nu se va naște cineva de sus, nu va putea să vadă Împărăția lui Dumnezeu. Iar Nicodim a zis către El: Cum poate omul să se nască, fiind bătrân? Oare poate să intre a doua oară în pântecul mamei sale și să se nască? Iisus a răspuns: Adevărat, adevărat zic ție: De nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să intre în Împărăția lui Dumnezeu. Ce este născut din trup, trup este; și ce este născut din Duh, duh este. Nu te mira că ți-am zis: Trebuie să vă nașteți de sus. Vântul suflă unde voiește și tu auzi glasul lui, dar nu știi de unde vine, nici încotro se duce. Astfel este cu oricine e născut din Duhul” (Ioan 3, 1-8).

Convorbirea lui Iisus cu Nicodim a fost considerată drept cea mai clară referire din Evanghelia la Taina Botezului, cu excepția momentului Botezului Domnului. Aici, Iisus îi dezvăluie fruntașului iudeu că fără renașterea baptismală este cu neputință ca omul să vadă Împărăția lui Dumnezeu. Iisus menționează aici două elemente cruciale ale Tainei: harul Duhului Sfânt și apa. Dacă cel de-al doilea element poate fi înlocuit la nevoie de altele (nisip sau chiar aer conform Tradiției creștine), fără primul, orice administrare a Tainei este inutilă. De altfel, Sfinții Părinți au condamnat întotdeauna botezul ereticilor din cauza lipsei transmiterii harului Duhului Sfânt, de vreme ce preoția acestora nu era validă.

Însă, deși afirmația Domnului a fost privită drept o mărturie clară a imposibilității mântuirii fără primirea Botezului, continuarea textului ne face să credem că lucrul acesta nu este atât de ușor de susținut. Nașterea din Duhul efectuată prin Taina Botezului ne face să devenim și duhovnicești, nu doar trupești. Însă „Duhul suflă unde vrea”. Această precizare din finalul pasajului citat mai sus a fost considerată de teologii ortodocși moderni (de ex. Georges Florovsky sau Nikolai Afanasiev) drept o mărturie a lucrării Duhului Sfânt și în afara Bisericii. Duhul Sfânt cheamă la Sine toți oamenii pentru că, după cuvântul Apostolului, Dumnezeu „voiește ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină” (1 *Timotei* 2, 4). Este suficientă această acțiune pentru ca și cei din afara Bisericii să poată fi mântuiți fără să li se administreze Taina Botezului? Din punctul nostru de vedere, trebuie ca tainele judecării divine să rămână taine. O eventuală explicație în acest sens nu ar putea reprezenta decât o palidă încercare a rațiunii umane de a intra acolo unde nu i se permite accesul. Cunoaștem că multe persoane se erijează în judecătoare ale mântuirii universale fără a înțelege că doar Dumnezeu poate decide cui i se acordă mântuirea în final. Împărăția cerurilor este un loc al comuniunii și al iubirii, nu al regulilor făurite de mintea umană. Textul de mai sus lasă clar loc de interpretări mult mai profunde decât credem, însă tot ceea ce avem de făcut este să cedăm inimii locul care i se cuvine în fața tainelor. În definitiv, „inima are rațiunile sale pe care mintea nu le poate înțelege”, așa cum bine a precizat Blaise Pascal. Din punctul nostru de vedere, pentru a pătrunde taina acestei convorbiri, avem nevoie atât de o inimă smerită, cât și de o „inteligentă crucificată”, după cuvântul extraordinar al părintelui Georges Florovsky.

Taina Botezului, cunoaștere a Celui nevăzut

Tratatul *Despre viața în Hristos* scris de Sfântul Nicolae Cabasila cuprinde o interpretare holistică a celor trei Taine de inițiere în viața creștină: Botezul, Mirungerea și Euharistia. Sfântul Nicolae Cabasila insistă destul de mult asupra considerării Tainei Botezului drept inițiere în cunoașterea adevăratului Dumnezeu.

Așadar, Botezul este privit dintr-o perspectivă cuprinzătoare, care îmbrățișează toată ființa omului, hrănind în mod special *mintea* sa.

Necesitatea cunoașterii de Dumnezeu

Orice om, fie botezat sau nebotezat, are în sine o sete de cunoaștere care nu poate fi satisfăcută exclusiv prin dobândirea cunoștințelor lumești sau a diverselor

împliniri materiale care pot surveni în cursul vieții. Așa cum remarcă părintele Dumitru Stăniloae, omul este chemat să devină un *macroantropos*, adică să fie capabil de a cuprinde cu mintea rațiunile lucrurilor (a se vedea capitolul despre „Revelația naturală” din debutul volumului I al *Teologiei Dogmatice Ortodoxe*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2003). Însă, pentru a cuprinde în mod corect sensurile lucrurilor, în lumina descoperirii divine, omul are nevoie de o purificare continuă. Dacă această purificare nu are loc, el se află în pericolul de a se confunda cu lumea, de a dori să facă din lume realitatea ultimă. Pentru a satisface această sete de cunoaștere, care, dacă este îndreptată în mod greșit asupra lumii ca realitate ultimă, generează o întreagă colecție a patimilor, omul are nevoie așadar de o inițiere în progresul spiritual infinit al cunoașterii de Dumnezeu. De aceea, Sfântul Nicolae Cabasila remarcă: „O astfel de cunoaștere rodește Sfântul Botez în sufletul celor ce l-au primit: Îl face cunoscut făpturii pe Făcător, Îl arată minții pe Cel ce este însuși Adevărul, dă minții pe Cel ce singur este vrednic de dorit. De aceea, mare este dorința, nespus farmecul și nesfârșită dragostea pe care le trezește această Taină în noi, fiindcă în ea nu mai rămâne nimic de dorit, totul e plăcut, totul se lucrează în noi și cu toată plinătatea” (SFÂNTUL NICOLAE CABASILĂ, *Despre viața în Hristos*, trad. pr. Teodor Bodogae, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, p. 91). Taina Botezului ne deschide orizontul larg al cunoașterii de Dumnezeu, o cunoaștere care se deosebește radical de ceea ce înțelegem de obicei prin acest termen. Adesea, oamenii consideră că o acumulare de informații sau de impresii superficiale sau profunde constituie baza cunoașterii. Însă fără o cunoaștere adâncă a Celui Care a creat toate, ne limităm exclusiv la o lume care, la prima vedere, este un loc unde răul domnește. Prin Botez, omul dobândește posibilitatea cunoașterii lui Dumnezeu, iar această realizare se deosebește fundamental de orice proces intelectual separat sau orice deducție logică. Cunoașterea lui Dumnezeu are întotdeauna un caracter *existențial și transfigurator*.

Cunoașterea transfiguratoare a lui Dumnezeu

„Așadar, în apa Botezului creștinii nu culeg numai o simplă cunoaștere a lui Dumnezeu, adică o idee și o credință despre un Dumnezeu oarecare, ci această cunoaștere este mult mai deplină și mai vie. Se înțelege că tot așa am lua în bătaie de joc lucrurile, dacă am crede că această lumină, așezată în sufletul nostru de Dumnezeu ca printr-un fulger, ne dă doar o cunoaștere obișnuită a lui Dumnezeu, după cum tot atât de mult am greși dacă am vedea în Botez o luminare continuă a cugetului. O asemenea lumină s-ar stinge în decurs de două-trei zile în mijlocul zgomotului și al mulțimii, în timp ce despre credință nu există nici un om care să

nu vadă că și cea mai mică faptă tot cu ea o facem și de toate avem cunoștință” (SFÂNTUL NICOLAE CABASILA, *Despre viața în Hristos*, pp. 96-97).

Cuvintele Sfântului Nicolae Cabasila ne pun în vedere două aspecte fundamentale. În primul rând, el subliniază că această cunoaștere a lui Dumnezeu dobândită în momentul administrării Tainei Botezului (și care nu ne părăsește niciodată decât în măsura în care noi înșine dorim să o facem uitată!) nu poate fi confundată cu un simplu proces intelectual, cu o siguranță logică sau cu un argument, fie el și ontologic, despre existența lui Dumnezeu. Dumnezeu este o Treime de Persoane, nu un simplu concept. Adevărul este o Persoană a acestei Treimi la rândul Său, nu un concept. Așadar, confundarea cunoașterii de Dumnezeu cu o simplă dovedire matematică a Sa este eronată din start. Un Dumnezeu cu care nu putem intra în comuniune se dovedește un nonsens absolut. Simpla luminare a cugetului prin Botez este respinsă de asemenea de Nicolae Cabasila deoarece nu este suficientă pentru a reda această întâlnire iubitoare dintre Dumnezeu și om în cadrul Tainei și în tot restul vieții care îi succedă acesteia. Cunoașterea de Dumnezeu își găsește un corespondent important în credința în Dumnezeu. Această credință, încredere și încredințare a propriei persoane în mâinile lui Dumnezeu este substratul întregii vieți creștine și motorul dezvoltării spirituale neîncetate.

Roadele cunoașterii de Dumnezeu

Cunoașterea lui Dumnezeu, dobândită prin Taina Botezului, nu cunoaște un sfârșit. Ea nu constă însă într-un progres monoton, care nu face nimic altceva decât să ne învârtă în cerc pentru a ne aduce din nou la punctul de început, ci aduce o serie de roade, dar numai dacă relația noastră cu Dumnezeu este păstrată. Ne aducem aminte de cuvintele Domnului: „Rămâneți în Mine și Eu în voi. Precum mlădița nu poate să aducă roadă de la sine, dacă nu rămâne în viță, tot așa nici voi, dacă nu rămâneți în Mine. Eu sunt vița, voi sunteți mlădițele. Cel ce rămâne întru Mine și Eu în el, acela aduce roadă multă, căci fără Mine nu puteți face nimic. Dacă cineva nu rămâne în Mine se aruncă afară ca mlădița și se usucă; și le adună și le aruncă în foc și ard. Dacă rămâneți întru Mine și cuvintele Mele rămân în voi, cereți ceea ce voiți și se va da vouă” (*Ioan 15, 4-7*). Fără păstrarea unei legături strânse cu Hristos, nu doar cunoașterea noastră cu privire la El are de suferit, ci întreaga noastră viață. Cât despre roadele cunoașterii de Dumnezeu, ele sunt la fel de afectate. Sfântul Nicolae Cabasila identifică două asemenea roade: bucuria și dragostea lipsite de sfârșit. El consideră că acestea sunt rădăcinile tuturor celorlalte reușite duhovnicești. „Acestor puternice simțăminte li se datorează apoi toate lucrările mari, toate faptele însemnate, precum și orice

trecere biruitoare și plină de izbândă peste orice piedici. Pe cei înarmați cu astfel de arme nu-i pot doborî nici greutatea și nici ispitele plăcerii, pentru că o bucurie ca aceea covârșește orice necaz, dar nici plăcerile nu pot atrage și nici înlătui pe cei ce se lasă cuprinși de o dragoste atât de mare” (SFÂNTUL NICOLAE CABASILĂ, *Despre viața în Hristos*, pp. 98-99). Cunoașterea de Dumnezeu aduce cu sine bucuria desăvârșită care ne face să rezistăm în fața necazurilor vieții, dar și dragostea curată care ne protejează de moleșeala plăcerilor. Desigur, rezultatul final constă într-un om desăvârșit, capabil să fie stăpân pe sine însuși și care poate să se încredințeze cu nădejde în seama lui Dumnezeu. Încheiem cu un citat sugestiv care rezumă cele spuse mai sus: „Dacă în judecată și în cunoaștere stă tot rostul omului, desigur că această cunoaștere (de Dumnezeu) va trebui să fie cea mai desăvârșită și lipsită de greșeli. Și atunci, există, oare, o cunoaștere mai deplină și mai bine ferită de greșeli decât aceea care duce la Dumnezeu, la Acela care, El Însuși, deschide ochiul sufletului și-l îndreaptă spre Sine? Ori tocmai aceasta este roada Botezului” (SFÂNTUL NICOLAE CABASILĂ, *Despre viața în Hristos*, p. 99). Botezul ne deschide calea spre o cunoaștere desăvârșită, însă noi înșine suntem datori ca, prin viața și prin faptele noastre să progresăm în această direcție. Așa cum am spus, spre deosebire de orice cunoaștere lumească limitată, cunoașterea de Dumnezeu nu are vreodată un sfârșit fără ca prin aceasta să devină monotonă. Iubirea nu cunoaște niciodată monotonia...

Imagini despre Botez la Meliton de Sardes

De la Meliton de Sardes ne-a rămas o singură scriere completă, și anume Omilia sa la sărbătoarea Învierii Domnului. Cu toate acestea, printre fragmentele rămase de la acest autor patristic rămas aproape necunoscut din cauza lipsei de informații cu privire la viața sa, se numără și câteva pagini dintr-o scriere dedicată Tainei Botezului. Frumusețea stilistică, precum și teologia adâncă sunt caracteristicile principale ale scrierilor lui Meliton de Sardes, iar aceste două calități esențiale se regăsesc și în fragmentele din opera amintită anterior.

Cu toate că informațiile despre viața lui Meliton de Sardes sunt foarte puține, cercetătorii au rămas impresionați de puterea expresivă a puținelor fragmente păstrate din scrierile sale. Influența acestui autor siriac, care a trăit în secolul al II-lea și a fost episcop al cunoscutei Biserici din Sardes, în cursul istoriei creștine este un fapt indubitabil. Deși a scris în limba greacă, Meliton este în mod cert un autor care provine din Siria (vezi articolul lui G. ZUNTZ, „Melito: Syriac?”, *Vigiliae Christianae*, VI (1952), 4, pp. 193-201). El a fost preocupat în

primul rând de o receptare corectă a creștinismului în raport cu iudaismul. Se cunoaște faptul că, la început, creștinismul era considerat doar o simplă sectă iudaică. Părinții apostolici (vezi cazul *Epistolei lui Barnaba*) și Apologetii (vezi și cazul Sfântului Iustin Martirul și Filozoful în opera sa intitulată *Dialog cu iudeul Tryfon*), printre care se numără și Meliton de Sardes, au încercat să ofere o prezentare sau o sinteză a principalelor învățături creștine în contrast cu cele iudaice, tocmai pentru a determina o separare clară a creștinismului de iudaism în gândirea perioadei respective. Omilia *Peri Pascha* a lui Meliton se înscrie din acest punct de vedere în cadrul operelor majore care prezintă depășirea Legii vechi în creștinism (vezi și studiul lui Alistair STEWART-SYKES, „Melito's Anti-Judaism”, *Journal of Early Christian Studies*, V (1997), 2, pp. 271-283). Însă, cu toate că în perioada respectivă creștinismul avea nevoie de o separare clară de iudaism, o parte din tradițiile liturgice erau în continuare tributare cultului iudaic, un fapt care nu a fost recunoscut întotdeauna cu ușurință de autorii creștini din perioada respectivă, incluzându-l aici și pe Meliton (vezi studiul lui G. ROUWHORST, „Jewish Liturgical Traditions in Early Syriac Christianity”, *Vigiliae Christianae*, LI (1997), 1, pp. 72-93). Meliton va fi recunoscut de altfel drept unul dintre cei mai influenți autori timpurii asupra dezvoltării liturgice din regiune (în această privință rămâne de referință studiul prezentat de Paul GAVRILYUK, „Melito's Influence upon the Anaphora of «Apostolic Constitutions» 8. 12”, *Vigiliae Christianae*, LIX (2005), 4, pp. 355-376). Lucrarea sa *Despre Botez* a fost pierdută aproape în totalitate. Ne-au parvenit doar câteva fragmente publicate într-o traducere excelentă de Othmar Perler în volumul 123 din prestigioasa colecție patristică *Sources Chrétiennes* (pp. 229-233) pe care le vom analiza în continuare.

Botezul elementelor naturii

Primul fragment interesant face referire la diverse simboluri ale Tainei Botezului care pot fi observate în cadrul naturii. „Ce fel de aur, argint, bronz sau fier, după ce este încins nu este botezat în apă astfel încât unele dintre acestea să devină strălucitoare, iar celelalte să se întărească prin scufundare. Întregul pământ este spălat de ploii și izvoare” (utilizez aici terminologia greacă subliniată în mod special de E. Ferguson, *Baptism in the Early Church...*, p. 245). Astfel, prin intermediul unor imagini plastice bine alese, Meliton de Sardes poate să afirme prin intermediul unui limbaj simbolic câteva caracteristici ale Tainei Botezului. În primul rând observăm două efecte principale ale Tainei subliniate la începutul acestui fragment, și anume: întărirea trupească și sufltească, precum și redarea strălucitoare a omului nou după efectuarea Tainei. Analogia dintre numele lui Adam și pământ este subliniată de cea de-a doua frază din fragment. Precum

întregul pământ este spălat de ploii și izvoare, tot astfel omul se reinnoiește în totalitate prin Taina Botezului.

Botezul corpurilor cerești

Pentru a conferi o imagine mult mai amplă simbolisticii sale, Meliton de Sardes vorbește la un moment dat de un botez al corpurilor cerești. Astfel, el precizează:

„Dacă vrei să vezi cum sunt botezate corpurile cerești, vino de îndată la mare și îți voi arăta o imagine nouă. Aceasta este marea cea largă, fără de hotar, adâncul nepătruns, oceanul nemăsurat, apa cea curată; baptisteriu al soarelui, loc al curățirii stelelor, baie a lunii. Cât despre felul cum sunt botezate tainic, învață de la mine. [...] Soarele, înflăcărat precum fulgerul, pe deplin nemuritor, este spălat în apă rece dar își păstrează strălucirea neapusă. După ce a fost botezat prin botezare tainică, el se bucură nespus. [...] Deși este unul și același, soarele răsare ca nou pentru oameni, întărit din adâncuri, curățit prin spălare. [...] Stelele și luna sunt spălate în baptisteriul soarelui asemenea unor buni ucenici” (E. Ferguson, *Baptism in the Early Church...*, p. 245).

Am insistat asupra terminologiei de limbă greacă nu din dorința de a determina cititorul să renunțe la o eventuală lecturare a textului, ci tocmai pentru a arăta că acest fragment al lui Meliton de Sardes este conectat direct cu Taina Botezului. Soarele este un simbol al ființei umane, tot astfel precum apa mării este un simbol extrem de reușit al apei cu care se săvârșește Taina. Desigur, la prima vedere, Meliton exagerează cu această descriere plină de simboluri, dar o atenție mai sporită acordată textului în sine ne descoperă faptul că el dorește să descrie pe scurt toate momentele principale ale Tainei în doar câteva rânduri și într-un limbaj plăcut creștinilor, care îi poate face să rețină cu ușurință semnificația inițierii lor în creștinism. Cu privire la apa curățitoare a Botezului, Meliton ne spune că aceasta are următoarele caracteristici: *marea cea largă, fără de hotar, adâncul nepătruns, oceanul nemăsurat, apa cea curată; baptisteriu al soarelui, loc al curățirii stelelor, baie a lunii*. Apa care ne curățește în Taina Botezului nu poate fi descrisă decât prin imagini care țintesc la o transcendere a ei. Taina Botezului în general nu poate fi cuprinsă și înțeleasă în totalitate. Acest lucru se repetă atunci când Meliton descrie de fapt ritualul scufundării și renașterii în Hristos a omului nou. Omul a fost creat ca rege al creației. El este asemenea soarelui, care strălucește printre celelalte corpuri cerești. Cu toate acestea, el are nevoie de apa Botezului pentru a renaște din nou, pentru a se întări și pentru a se curăța. Acestea sunt cele trei efecte ale Tainei Botezului simbolizate în natură de apusul soarelui, care pare că se scufundă în mare, doar pentru a răsări mai puternic a

două zi. Considerăm că fragmentele păstrate din opera *Despre Botez* scrisă de Meliton de Sardes demonstrează că, încă din secolul al II-lea d.Hr., creștinii aveau o cunoaștere adâncă legată de Taina Botezului. Personal, cred că atunci când o persoană cunoaște foarte bine un subiect, ea este capabilă să o expună într-un mod simplu, păstrând totodată profunzimea acestuia în imagini corespunzătoare. Exact acest lucru se întâmplă și aici, cu imaginea soarelui scufundându-se în apa misterioasă a mării...

„Izvor de apă curgătoare spre viață veșnică”

Evangelhia după Ioan este cea mai bogată în referiri la Taina Botezului dintre toate cele patru mărturii de acest fel. Dacă dialogul Mântuitorului cu Nicodim revelează Botezul ca Taină esențială pentru dobândirea Împărăției cerurilor, discuțiile Sale cu femeia samarineancă și slăbănogul de la scaldătoarea Vitezda specifică aspectul vindecător al acesteia.

Momentul spălării picioarelor Apostolilor de Domnul anticipează necesitatea conlucrării dintre sufletul omenesc și har pentru dobândirea virtuților, iar sângele și apa care ies din coasta Sa după moartea pe Cruce ne descoperă legătura dintre Botez și Împărtășanie.

Apa cea vie

Prima dintre mărturiile pe care le vom analiza apare în discuția dintre Hristos și femeia samarineancă:

„Iisus a răspuns și i-a zis: Dacă ai fi știut darul lui Dumnezeu și Cine este Cel ce-ți zice: Dă-Mi să beau, tu ai fi cerut de la El, și ți-ar fi dat apă vie. Femeia I-a zis: Doamne, nici găleată nu ai, și fântâna e adâncă; de unde, dar, ai apa cea vie? Nu cumva ești Tu mai mare decât părintele nostru Iacov, care ne-a dat această fântână și el însuși a băut din ea și fiii lui și turmele lui? Iisus a răspuns și i-a zis: Oricine bea din apa aceasta va înseta iarăși; Dar cel ce va bea din apa pe care i-o voi da Eu nu va mai înseta în veac, căci apa pe care i-o voi da Eu se va face în el izvor de apă curgătoare spre viață veșnică” (Ioan 4, 10-14).

Mântuitorul vorbește aici mai mult de o sete spirituală, deși femeia samarineancă înțelegea din discuție doar referirea la apa normală și setea fizică. Omul nu mai însetează niciodată spiritual prin primirea harului Duhului Sfânt, adevărata apă vie. Însă dobândirea acestui har se face primordial prin Taina Botezului. Conlucrarea cu harul Duhului Sfânt este asemenea unui izvor de apă curgătoare pentru că ne îndeamnă la desăvârșirea spirituală continuă prin

dobândirea virtuților și a cunoașterii lui Dumnezeu. De aceea, Mântuitorul spune în finalul pasajului citat că scopul este viața veșnică. Acolo ne duce apa curgătoare a harului Duhului Sfânt dobândit prin Taina Botezului; viața veșnică fiind de fapt identică, după cuvântul Mântuitorului, cu cunoașterea Tatălui și a Sa (vezi *Ioan 17, 3*: „Și aceasta este viața veșnică: să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis”).

Vindecarea păcatului strămoșesc

Vindecarea slăbănogului de la scaldătoarea Vitezda a fost privită în general drept o relatare care are o legătură cu Taina Botezului.

„După acestea era o sărbătoare a iudeilor și Iisus S-a suit la Ierusalim. Iar în Ierusalim, lângă Poarta Oilor, era o scaldătoare, care pe evreiește se numește Vitezda, având cinci pridvoare. În acestea zăceau mulțime de bolnavi, orbi, șchiopi, uscați, așteptând mișcarea apei. Căci un înger al Domnului se cobora la vreme în scaldătoare și tulbura apa și cine intra întâi, după tulburarea apei, se făcea sănătos, de orice boală era ținut. Și era acolo un om, care era bolnav de treizeci și opt de ani. Iisus, văzându-l pe acesta zăcând și știind că este așa încă de multă vreme, i-a zis: Voiești să te faci sănătos? Bolnavul I-a răspuns: Doamne, nu am om, care să mă arunce în scaldătoare, când se tulbură apa; că, până când vin eu, altul se coboară înaintea mea” (*Ioan 5, 1-7*).

Deși este utilizată ca text scripturistic în slujba Aghiasmei mici, pericopa evanghelică poate fi pusă în relație cu Taina Botezului. Slăbănogul ar reprezenta de fapt firea noastră umană care a așteptat un timp îndelungat venirea Domnului după căderea în păcat. Însă vindecarea noastră nu putea să aibă loc prin minunile Legii vechi și descoperirile îngerilor, ci doar prin Întruparea Fiului și Cuvântului lui Dumnezeu, Care ne-a re-creat și ne-a făcut părtași Lui prin oferirea Sfintelor Taine.

Curățirea ulterioară prin virtuți

Spălarea picioarelor Apostolilor de Domnul este considerată drept un moment esențial de revelare a smereniei și iubirii divine. Însă, acest eveniment unic ne descoperă de asemenea necesitatea dobândirii virtuților prin conlucrarea cu harul Tainei Botezului.

„După aceea a turnat apă în vasul de spălat și a început să spele picioarele ucenicilor și să le șteargă cu ștergarul cu care era încins. A venit deci la Simon Petru. Acesta I-a zis: Doamne, oare Tu să-mi speli mie picioarele? A răspuns Iisus și i-a zis: Ceea ce fac Eu, tu nu știi acum, dar vei înțelege după aceasta. Petru I-a zis: Nu-mi vei spăla picioarele în veac. Iisus i-a răspuns: Dacă nu te voi spăla, nu ai parte de Mine. Zis-a

Simon Petru Lui: Doamne, spală-mi nu numai picioarele mele, ci și mâinile și capul. Iisus i-a zis: Cel ce a făcut baie n-are nevoie să-i fie spălate decât picioarele, căci este curat tot. Și voi sunteți curați, însă nu toți” (Ioan 13, 5-10).

Cuvântul Domnului: Dacă nu te voi spăla, nu ai parte de Mine ne amintește de mesajul radical transmis și lui Nicodim cu privire la necesitatea Botezului pentru vederea Împărăției cerurilor. Considerăm că avem și aici o prefigurare baptismală, dar nu una legată neapărat de administrarea în sine a Tainei, ci de conlucrarea dintre sufletul uman și harul primit. Aceasta reiese din continuarea pericopei atunci când Hristos îi spune lui Petru: cel ce a făcut baie n-are nevoie să-i fie spălate decât picioarele, căci este curat tot. Aici Hristos amintește de Taina Botezului prin termenul de baie. Însă, de ce se spune că un om trebuie doar să-și curețe picioarele, în ciuda faptului că este curat în totalitate? În perioada și în zona respectivă, după ce făceai o baie, fiind vorba de o climă călduroasă, te încălțai cu sandale, iar picioarele erau primele care se murdăreau. După ce primim Botezul, săvârșim în continuare păcate, dar nu primim un al doilea Botez. Tot ceea ce trebuie să facem este să curățăm picioarele noastre afundate în groapa ticăloșiei și tina noroiului (*Psalmi 39, 2*) prin pocăință. Însă iertarea păcatelor și curățirea noastră nu pot surveni decât prin lucrarea lui Hristos. Nu vom avea parte de Hristos nu doar dacă nu primim Botezul, ci și dacă ne îndepărtăm de El prin păcatele săvârșite nemărturisite și nepocăite.

Legătura Botez – Împărtășanie

Ultima referire esențială din Evanghelia după Ioan cu privire la Taina Botezului apare odată cu descrierea străpungerii coastei lui Hristos de sutașul Longhin: „Dar venind la Iisus, dacă au văzut că deja murise, nu l-au zdrobit fluierile. Ci unul din ostași cu sulița a împuns coasta Lui și îndată a ieșit sânge și apă. Și cel ce a văzut a mărturisit și mărturia lui e adevărată, și acela știe că spune adevărul, ca și voi să credeți” (Ioan 19, 33-35). Ortodoxia a păstrat întotdeauna, spre deosebire de romano-catolicism, legătura spirituală între Botez și Euharistie. Precum se știe, atunci când un copil este botezat în Biserica Ortodoxă el este întotdeauna împărtășit la finalul slujbei. Precum sângele și apa au ieșit împreună din coasta Domnului atunci când a fost împunsă de sulița sutașului, tot astfel Botezul și Euharistia nu pot fi despărțite una de alta fără a se produce o reală manifestare periculoasă. Însă, totodată, suntem chemați astăzi la o reală redescoperire a Tainei Botezului și a importanței sale pentru noi, deoarece așa cum observă părintele Alexander Schmemmann: „Spunând foarte simplu, Botezul este absent din viața noastră. Desigur, este încă acceptat de către toți ca o necesitate evidentă. Nu este combătut, nici chiar pus la îndoială. Este săvârșit în permanență în bisericile

noastre. Este, cu alte cuvinte, «luat ca atare». În ciuda acestui fapt, îndrăznesc să spun că într-un sens foarte concret el rămâne absent și că această «absență» este astăzi cauza multor tragedii din Biserică” (Pr. A. SCHMEMANN, *Din apă și din Dub*, p. 13). Ceea ce trebuie să înțelegem mai întâi este importanța apei care a curs din coasta Mântuitorului și prin care am dobândit reînnoirea spirituală, pentru că altfel sângele va avea doar o semnificație obscură pentru noi...

Prima mărturie patristică asupra Tainei Mirungerii

Teofil al Antiohiei este un autor creștin din secolul al II-lea care prezintă o importanță deosebită pentru istoria creștinismului timpuriu. Spre exemplu, el este cel care utilizează pentru prima dată termenul de Sfântă Treime, este primul Părinte care scrie o lucrare de cronografie și totodată primul care oferă o interpretare extensivă a referatului biblic al creației.

În perioada recentă s-a mai descoperit un element esențial în privința căruia îi putem atribui paternitatea: el oferă poate prima mărturie din istoria patristică asupra Tainei Mirungerii.

Episcop al Antiohiei

Despre viața lui Teofil al Antiohiei cunoaștem foarte puține lucruri. Datorită unor informații păstrate în opera lui Eusebiu de Cezareea, aflăm că a fost al șaselea episcop al Antiohiei, cetate pe care a păstorit-o începând cu anul 169. O singură operă a sa mai supraviețuiește în momentul de față, în timp ce toate celelalte s-au pierdut. Lucrarea se intitulează *Către Autolic* și este împărțită în trei părți. Aici, Teofil al Antiohiei încearcă să convingă un păgân din perioada respectivă să se convertească la creștinism. Deși lucrarea este plină de citate din operele filozofilor și poezilor păgâni, maniera de convingere este una total nereușită (vezi C. MORESCHINNI, E. NORELII, *Istoria literaturii creștine vechi...*, vol. I, p. 233). Cu toate acestea, Teofil al Antiohiei rămâne un autor plin de originalitate. El este primul care folosește termenul de Sfântă Treime, primul care încearcă să scrie o cronografie (lucrarea *Despre istorii* – din păcate, pierdută – a se vedea S. PAPADOPOULOS, *Patrologie*, vol. I, p. 271), precum și primul care oferă o interpretare a referatului biblic al creației (vezi următoarele studii: Nicole ZEEGERS-VANDER VORST, „La création de l'homme (Gn 1, 26) chez Théophile d'Antioche”, *Vigiliae Christianae*, XXX (1976), 4, pp. 258-267; Pierre NAUTIN, „Ciel, pneuma et lumière chez Théophile d'Antioche (notes critiques sur Ad Autol. 2, 13)”, *Vigiliae Christianae*, XXVII (1973), 3, pp. 165-171). Un alt aspect care

ne interesează primordial aici constă în faptul că Teofil al Antiohiei este totodată primul autor creștin care oferă o informație cu privire la Taina Mirungerii.

„Noi ne numim creștini pentru că suntem unși cu uleiul lui Dumnezeu”

Vom începe prin a cita *in extenso* pasajul care conține posibilă referire la Taina Mirungerii.

„Nu știi apoi ce spui, când îți bați joc de mine numindu-mă creștin (uns). Mai întâi, pentru că cuvântul «hristos», adică uns, este plăcut, folositor și lipsit de batjocură. Care corabie poate fi de folos, care corabie poate scăpa de la înec, dacă n-a fost mai întâi unsă? Sau care turn sau casă este frumoasă și de folos înainte de a fi unsă? Care om care intră în această viață sau luptă în stadion nu se unge cu ulei? Care lucru sau podoabă poate avea frumusețe, dacă nu-i unsă și lustruită? Apoi văzduhul și tot pământul de sub cer sunt, într-un chip oarecare, unse cu lumină și cu duh. Și tu nu vrei să fii uns cu uleiul lui Dumnezeu? Noi, deci, de asta ne numim creștini, pentru că suntem unși cu uleiul lui Dumnezeu” (TEOFIL AL ANTIOHIEI, „Către Autolic”, în: *Apologeți de Limbă Greacă*, p. 290).

Everett Ferguson este de părere că, aici, Teofil al Antiohiei se concentrează mai mult asupra sensului metaforic al termenului de *ulei*. Cu alte cuvinte, autorul antiohian nu se referă la o eventuală Taină a Bisericii, ci doar la importanța simbolică a uleiului în general pentru viața creștină. Însă cercetătorul american admite totodată că, dacă privim ultima frază a fragmentului dintr-un punct de vedere strict în literă, atunci avem de-a face cu „prima mențiune a unei ungeri postbaptismale din istoria creștină” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 247). De asemenea, Everett Ferguson remarcă faptul că „multe dintre dezvoltările liturgice cu privire la Botez au oferit o exprimare practică a ideilor teologice legate de această taină și era, așadar, un lucru natural să se facă asocierea creștinilor cu Hristos (Cel Uns) și cu ideea de a fi uns cu Duhul Sfânt prin Mirungerea celor botezați, simbolizând astfel Duhul Sfânt cu Care Hristos Însuși a fost uns” (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 247). O altă frază esențială care apare în fragmentul de mai sus face referire la viața spirituală a creștinului și modul cum aceasta este întreținută prin harul dăruit de Taina Mirungerii: „Care om care intră în această viață sau luptă în stadion nu se unge cu ulei?” Prin această scurtă mărturisire, Teofil al Antiohiei afirmă că darul oferit de Taina Mirungerii ne dă puterea necesară pentru a rezista din punct de vedere duhovnicesc în încercările din cursul vieții pământești. Nici un om nu este scutit de încercare, dar doar cei care conlucrează cu Dumnezeu vor avea în cele din urmă posibilitatea de a învinge în toate necazurile cu care se confruntă.

Viețuitoarele din apă și Taina Botezului

În materialul anterior am discutat importanța metaforelor care utilizează imagini din natură pentru a arăta diverse prefigurări ale tainelor. Meliton de Sardes utilizează o multitudine de simboluri naturale pentru a indica diverse aspecte din Taina Botezului, iar Teofil al Antiohiei se înscrie cu succes în aceeași categorie. Am semnalat la începutul acestui material modul cum el a fost preocupat de o interpretare pertinentă a referatului creației din cartea Facerii (a se vedea și studiul lui Paul M. BLOWERS, „Doctrine of creation”, în: Susan ASHBROOK HARVEY et alii (eds.), *The Oxford Handbook of Early Christian Studies*, Oxford, Oxford University Press, 2010, p. 915). Comparația care ne interesează în momentul de față cuprinde o paralelă interesantă între crearea viețuitoarelor din apă și Taina Botezului.

„În a cincea zi au fost create viețuitoarele din ape; prin ele și în ele se arată înțelepciunea cea de multe feluri a lui Dumnezeu. Cine ar putea enumera mulțimea lor și marea varietate a soiurilor lor? Mai mult: viețuitoarele create în apă au fost binecuvântate de Dumnezeu, ca să fie și aceasta o dovadă că oamenii au să primească pocăința și iertare de păcate prin apă și prin baia nașterii din nou, adică toți cei care se apropie de adevăr, care se nasc din nou și primesc binecuvântare de la Dumnezeu” (TEOFIL AL ANTIOHIEI, „Către Autolic”, p. 307).

Pocăința și iertarea păcatelor sunt primele efecte ale Tainei Botezului, așa cum observăm din acest pasaj. Desigur, actul de pocăință poate premerge de asemenea Tainei Botezului mai ales în cazul unei persoane care se convertește la o vârstă adultă. Însă faptul remarcabil din acest pasaj constă în ideea că crearea a viețuitoarelor din apă reprezintă o prefigurare a Tainei Botezului. Putem spune că avem de-a face cu o imagine unică în toată literatura patristică. După lecturarea pasajelor din lucrările lui Meliton de Sardes și Teofil al Antiohiei putem afirma că avem un tipar interesant cu privire la opțiunile stilistice ale autorilor din primele veacuri atunci când ei doreau să creioneze aspectele principale ale tainelor. În general, se pare că se preferă imaginile care reflectă aspecte din natură, în dauna celor care aduc în vedere evenimente petrecute în trecut. Considerăm că această alegere s-a făcut pentru că majoritatea persoanelor convertite din zonele unde trăiau autorii respectivi proveneau din rândul populației păgâne și nu neapărat din rândul celei iudaice. Însă această ipoteză trebuie confirmată pe viitor, poate cu susținerea mai multor documente importante...

„Ioan a botezat cu apă, iar voi veți fi botezați cu Duhul Sfânt”

Cincizecimea reprezintă un moment crucial în istoria creștinismului. Considerată de majoritatea Sfinților Părinți drept evenimentul de întemeiere a Bisericii, Pogorârea Duhului Sfânt mai poate fi privită dintr-un punct de vedere semnificativ, și anume ca botezare efectivă a Apostolilor.

Această ipoteză nu se referă la oferirea integrală a Tainei Botezului pentru cei care L-au urmat pe Domnul, pentru că o astfel de opinie ar contrazice esențial mărturiile evanghelice, ci pur și simplu la oferirea Duhului Sfânt ca parte integrantă a acestei Taine.

Promisiunea Botezului în Duhul Sfânt

Debutul cărții *Faptele Apostolilor* cuprinde ultimul discurs al Mântuitorului către Apostoli înainte de Înălțarea Sa la ceruri.

„Și cu ei petrecând, le-a poruncit să nu se depărteze de Ierusalim, ci să aștepte făgăduința Tatălui, pe care (a zis El) ați auzit-o de la Mine: că Ioan a botezat cu apă, iar voi veți fi botezați cu Duhul Sfânt, nu mult după aceste zile. Iar ei, adunându-se, Îl întrebau, zicând: Doamne, oare, în acest timp vei așeza Tu, la loc, împărăția lui Israel? El a zis către ei: nu este al vostru a ști anii sau vremile pe care Tatăl le-a pus în stăpânirea Sa, ci veți lua putere, venind Duhul Sfânt peste voi, și Îmi veți fi Mie martori în Ierusalim și în toată Iudeea și în Samaria și până la marginea pământului” (*Faptele Apostolilor* 1, 4-8).

Mântuitorul le promite efectiv Apostolilor că vor fi botezați cu Duhul Sfânt la scurt timp după Înălțarea Sa la ceruri. De asemenea, El amintește de botezul lui Ioan, clarificând încă o dată că acesta nu avea o validitate de Taină așa cum urma să aibă Botezul în Biserica creștină. Sfântul Proroc Ioan Înaintemergătorul botezase *doar cu apă*. Apostolii primiseră probabil toți acest botez prefigurativ, care anticipa Taina desăvârșită a Botezului creștin; însă *botezul* lor complet urma să fie desăvârșit de pogorârea Duhului Sfânt. Urmările acestui Botez cu Duhul Sfânt constau esențial în primirea *puterii* de propovăduire a Domnului și de mărturisirea Sa în toată lumea. Această *diferențiere* clară a Botezului cu Duhul Sfânt de cel al lui Ioan mai poate fi observată și în cuvintele Sfântului Apostol Petru rostite înainte de alegerea celui de-al doisprezecelea Apostol de comunitatea din Ierusalim: „Deci trebuie ca unul din acești bărbați, care s-au adunat cu noi în timpul cât a petrecut între noi Domnul Iisus, începând de la

botezul lui Ioan, până în ziua în care S-a înălțat de la noi, să fie împreună cu noi martor al învierii Lui” (*Faptele Apostolilor* 1, 21-22). Una dintre condiții era ca acesta să fie membru al comunității încă din perioada cuprinsă între *botezul* lui Ioan și ziua Înălțării Domnului. Botezul lui Ioan este privit astfel drept punct de plecare al istoriei mântuirii, o istorie care mai avea nevoie de o completare: Pogorârea Duhului.

Botezul cu Duhul Sfânt

În mod clar Botezul cu Duhul Sfânt coincide cu momentul Pogorârii harismatice a Duhului peste Apostolii adunați împreună în Ierusalim:

„Și când a sosit ziua Cincizecimii, erau toți împreună în același loc. Și din cer, fără de veste, s-a făcut un vuiet, ca de suflare de vânt ce vine repede, și a umplut toată casa unde ședeau ei. Și li s-au arătat, împărțite, limbi ca de foc și au șezut pe fiecare dintre ei. Și s-au umplut toți de Duhul Sfânt și au început să vorbească în alte limbi, precum le dădea lor Duhul a grăi” (*Faptele Apostolilor* 2, 1-4).

O urmare imediată a Botezului în Duhul Sfânt reprezentat de clipa Pogorârii este actul glosolaliei. Nu întâmplător acest dar a fost primul activ, deoarece el simbolizează unirea din nou a omenirii într-un singur grai, într-un singur *Cuvânt*. Glosolalia a surprins *minoritățile* din Ierusalim care auzeau cuvintele Apostolilor ca și cum ar fi fost rostite în propria lor limbă. Protestul lor legat de acest fenomen nemaiauzit (destul de jignitor dacă luăm în considerare că unii considerau că Apostolii sunt beți) a fost contracarat imediat de Sfântul Apostol Petru care a citat prorocia fundamentală din Vechiul Testament legată de acest eveniment.

Prorocia lui Ioil

Cuvintele prorocului Ioil sunt citate de Sfântul Apostol Petru în cursul omiliei sale inițiale adresate mulțimii uimite de manifestarea darului glosolaliei:

„Iar în zilele din urmă, zice Domnul, voi turna din Duhul Meu peste tot trupul și fiii voștri și fiicele voastre vor proroci și cei mai tineri ai voștri vor vedea vedenii și bătrânii voștri vise vor visa. Încă și peste slugile Mele și peste slujnicele Mele voi turna în acele zile, din Duhul Meu și vor proroci. Și minuni voi face sus în cer și jos pe pământ semne: sânge, foc și fumegare de fum. Soarele se va schimba în întuneric și luna în sânge, înainte de a veni ziua Domnului, cea mare și strălucită. Și tot cel ce va chema numele Domnului se va mântui” (*Faptele Apostolilor* 2, 17-21).

Toate aceste semne minunate citate aici sunt, totodată, amintite de Domnul Iisus printre efectele care vor urma celor care vor primi prin credință Taina Botezului și se vor umple de Duhul Sfânt. Prorocia este unul dintre aceste daruri.

Hristos nu este doar Cel mai mare profet, ci și izvorul profeției din care fiecare creștin se împărtășește la Botezul său (vezi lucrarea fundamentală a părintelui A. SCHMEMANN, *Din apă și din Duh...*, p. 121). Vedeniile și visele la care se face referire aici amintesc de descoperirile minunate de care sfinții, dar uneori și oamenii simpli prin iconomia divină, au avut parte în cursul istoriei creștine. Însă ultima frază este capitală pentru amintirea Tainei Botezului în acest fragment profetic. Chemarea numelui Domnului este o condiție esențială pentru primirea Botezului deoarece, în esență, fără mărturisirea dreptei credințe nici un om nu poate fi botezat. Cine poate fi botezat în numele Sfintei Treimi fără a mărturisi existența Ei? Pe de altă parte, chemarea numelui Domnului este necesară în tot cursul vieții creștine posteroare primirii Botezului, deoarece, așa cum am observat în alte materiale dedicate acestui aspect, Botezul nu ne asigură automat intrarea în Împărăția cerurilor fără o lucrare atentă a virtuților.

Ce ne aduce de fapt Botezul?

Comunitatea care asculta cuvintele Sfântului Apostol Petru a fost totodată îndrumată de el să primească Botezul: „Ei auzind acestea au fost pătrunși la inimă și au zis către Petru și ceilalți apostoli: Bărbați frați, ce să facem? Iar Petru a zis către ei: Pocăiți-vă și să se boteze fiecare dintre voi în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor voastre, și veți primi darul Duhului Sfânt. Căci vouă este dată făgăduința și copiilor voștri și tuturor celor de departe, pe oricâți îi va chema Domnul Dumnezeu nostru” (*Faptele Apostolilor* 2, 37-39). Pocăința și mărturisirea credinței în Hristos (înlocuită ulterior cu cea în Sfânta Treime) constituie, așadar, condițiile pentru primirea Tainei Botezului. Botezul este prezentat aici ca având două efecte fundamentale: iertarea păcatelor săvârșite (prefigurată și de botezul lui Ioan – cei care se botezau își mărturiseau totodată păcatele) și *dobândirea Duhului Sfânt*. Botezul este privit drept început al *făgăduinței* Domnului. Prerogativele creștinilor botezați pot fi observate din finalul celui de-al doilea capitol al *Faptelor Apostolilor*: „Deci cei ce au primit cuvântul lui s-au botezat și în ziua aceea s-au adăugat ca la trei mii de suflete. Și stăruiau în învățătura apostolilor și în împărtășire, în frângerea pâinii și în rugăciuni” (*Faptele Apostolilor* 2, 41-42). Învățătură, Euharistie, rugăciune. Acestea sunt cele trei funcții de bază care trebuie îndeplinite pentru a dobândi unirea duhovnicească cu Hristos și Duhul Sfânt, după primirea Botezului. Învățătura este necesară pentru că altfel nu putem ști care este credința noastră și ce implică ea. Împărtășirea este necesară pentru că ea este coroana Sfintelor Taine și ne întărește duhovnicește, iar rugăciunea este cununa virtuților și ea cuprinde, practic, rădăcina acestora...

Lucrarea Duhului, interpretarea Scripturii

Gnosticismul a reprezentat cea mai periculoasă erezie pentru Biserică în cursul primelor secole. În perioada respectivă, eretici precum Marcion sau Valentin prezentau diverse sisteme pseudocreștine care se dovedeau atractive pentru creștinii care nu aveau o cunoștință solidă a propriei credințe. Probabil că în această perioadă s-au pus bazele catehumenatului, cea perioadă de pregătire pentru adulții care doreau să treacă la creștinism. De asemenea, s-a insistat mai mult asupra botezului copiilor.

Ambele elemente sunt mărturisite în lucrările unuia dintre Părinții Bisericii care a trăit în perioada respectivă: Sfântul Irineu de Lyon.

Ce este catehumenatul?

Catehumenatul semnifica o perioadă de pregătire a persoanelor care doreau să se convertească la creștinism. Perioada catehumenatului a variat extrem de mult în cursul istoriei Bisericii. Astfel, avem perioade de catehumenat care durau între 7 și 40 de zile în primele două secole ale Bisericii, iar odată cu secolul al IV-lea și proclamarea creștinismului drept religie oficială a Imperiului Roman observăm o creștere până la trei ani a timpului de pregătire de dinaintea primirii Tăinei Botezului. Considerăm că la baza acestei creșteri substanțiale au stat două elemente importante. În primul rând dezvoltările mărturisirilor de credință (Crezurilor) și a doctrinei creștine în general au condus la o necesitate din ce în ce mai mare ca noile persoane primite să beneficieze de o catehizare amplă pentru a putea înțelege mai bine care sunt fundamentele noii lor credințe. Pe de altă parte, botezările masive din cursul secolului al IV-lea au determinat Biserica să devină mai restrictivă cu privire la modalitatea de catehizare. Rigoarea acestei practici a început să crească tocmai din dorința de a nu permite oricărei persoane dornice de a trece la religia oficială să facă acest lucru din simple considerente economice sau dintr-o mentalitate de turmă. Însă, în mod curios, catehumenatul a început să exercite o influență negativă asupra creștinilor. Unii considerau că Botezul trebuie amânat până la finalul vieții, astfel încât să nu mai poți păcătui, după ce l-ai primit. Opinia respectivă s-a născut și datorită faptului că Biserica avea doar un sistem penitențial public și încă mai planau urmele ereziilor rigoriste, precum novațianismul sau montanismul, care afirmau răspicat că orice păcat major (triada ucidere – adulter – apostazie era cea utilizată pentru desemnarea acestor tipuri de păcate) săvârșit după Botez nu mai cunoaște iertare. Prin urmare, creștinii evitau să se mai boteze până la sfârșitul vieții. Un exemplu celebru este cel al împăratului Constantin cel Mare, care a amânat

Botezul până când a ajuns pe patul de moarte. Sfântul Grigorie Teologul însă, în perioada scurtă petrecută la Constantinopol, ca arhiepiscop, a criticat această poziție (deși el însuși a fost cel mai tânăr membru botezat al familiei sale!) și a reușit într-un timp relativ scurt să readucă obiceiul botezării copiilor ca opțiune majoră a familiilor (vezi lucrarea lui J.A. MCGUCKIN, *Saint Gregory of Nazianzus: An Intellectual Biography*, New York, SVSP, 2001, p. 60). Având în vedere că opera Sfântului Grigorie a devenit cea mai copiată din toată istoria patristicii (vezi C. A. BEELEY, *Gregory of Nazianzus on the Trinity and the Knowledge of God*, Oxford, Oxford University Press, 2003, p. VII), ne putem imagina de ce a avut un astfel de impact din acest punct de vedere. În prezent catehumenatul se întâlnește rar și de obicei în Occident, acolo unde creștini de alte confesiuni sau persoane de alte religii doresc să treacă la Ortodoxie sau Romano-Catolicism. Durata obișnuită acum este de un an sau doi, dar se întâlnesc și situații unde sunt perioade de trei ani sau doar de șase luni. Având în vedere aceste lucruri, trebuie să ne întoarcem la întrebarea inițială: ce reprezentau catehumenatul și botezul copiilor în secolul al II-lea în vremea ereticilor gnostici și a Sfântului Irineu de Lyon?

Botezul imediat din Scripturi

Cunoscutul cercetător Everett Ferguson afirmă că nu este posibil să ne dăm seama dacă în cursul analizei sale scripturistice Irineu de Lyon încearcă să apere existența unei perioade pregătitoare înainte de administrarea Tainei Botezului sau pur și simplu tâlcuiește de ce există Botezuri imediate în cărțile nou-testamentare (E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 303). Opinia noastră este că Sfântul Irineu nu ar putea să aducă în discuție aceste pasaje (botezarea mulțimii imediat după predica Sfântului Apostol Petru (*Faptele Apostolilor* cap. 2), botezul lui Corneliu și a casei sale (Fapte 10) și botezul famenului etiopian de către Sfântul Apostol Filip (*Faptele Apostolilor* cap. 8) dacă nu ar trebui să explice de ce în perioada lui această situație nu mai există sau nu mai este des întâlnită. Este evident din explicațiile sale (*Împotriva ereziilor* 3.12.15; 4.23.2 și 4.24.1-2) că situația întâlnită în Scripturi este considerată drept una excepțională. Sfântul Apostol Petru a oferit Botezul sutașului Corneliu și casei sale pentru că asupra lor s-a pogorât Duhul Sfânt și au început să grăiască în limbi. Așadar, era clar că sunt pregătiți să primească Taina. În mod similar, Sfântul Apostol Filip acordă Botezul famenului etiopian deoarece acesta era deja „instruit de către profeți”. Adjectivul utilizat pentru termenul de „instruit” este cel de *praecatechisatus*. Pe de altă parte, motivul pentru care mulțimile iudeilor au primit Botezul mult mai repede decât cele ale neamurilor în general era acela că iudeii erau deja instruiți de Scripturi și Îl cunoșteau pe Mântuitorul prin ele.

O metodă patristică interesantă

Așadar, Sfântul Irineu de Lyon afirmă că lucrarea Duhului sau cea a Scripturilor pot ține loc de catehizare în anumite situații. De altfel, în cursul istoriei bisericești întâlnim cazuri de minuni prin care alți oameni au venit la credința creștină. Având în vedere miracolul care a însoțit chemarea lor, perioada de catehumenat nu putea fi prea mare. Ei erau *teodidaști*, învățați de Dumnezeu în mod direct și aveau dreptul la un tratament special. Cu toate acestea, ei constituie doar excepții, și nu regula în sine. Pe de altă parte, în timp, cunoașterea Scripturii nu a mai fost suficientă pentru a emite pretenția la un Botez rapid. În perioada primară a Bisericii (ne referim aici la primul secol), această cunoaștere putea fi suficientă dacă se dovedea că persoana în cauză interpreta așa cum se cuvine textele sfinte ale Vechiului Testament (nota bene: în perioada primilor o sută de ani textele scripturistice primare au rămas cele vechi-testamentare. Canonul Noului Testament nu a fost definit deplin până la mijlocul secolului al IV-lea, iar scrierile cuprinse în el au fost încheiate de-abia la finalul primului secol) și observa prefigurările hristologice, culminând cu propria credință în Învierea lui Hristos. După precizarea mai extinsă a credinței Bisericii, petrecută în special în secolul al IV-lea, odată cu primele două Sinoade Ecumenice (deși receptarea deplină a acestora s-a încheiat abia la jumătatea secolului al V-lea și mai există cazuri în care se mai foloseau alte tipuri de Crez chiar și în secolul al VII-lea), catehizarea și catehumenatul au atins apogeul. Observăm că Sfântul Irineu de Lyon propune o metodă cel puțin interesantă în afara catehizării de primire a unei persoane la Botez: lucrarea Duhului sau interpretarea (corectă) a Scripturii. În definitiv, ambele elemente conduc la Hristos cel Răstignit și Înviat. Însă mai rămâne o singură întrebare la mijloc: ce facem cu botezul copiilor? Răspunsul Sfântului Irineu va fi analizat în continuare.

A existat un catehumenat al copiilor?

Botezul copiilor nu a reprezentat niciodată un punct de îndoială în istoria creștină. Cu toate acestea, prima referire patristică pe care o avem în această privință apare de-abia la Sfântul Irineu de Lyon în secolul al II-lea.

Cercetările moderne au revelat însă și un aspect important al Botezului copiilor, și anume, *perioada lor de catehumenat*. Chiar dacă acest amănunt nu se mai regăsește astăzi decât într-o formă liturgică prescurtată care precedă administrarea Tainei Botezului, el merită o atenție sporită.

Mărturia Sfântului Irineu de Lyon

„Hristos sfințește toate vârstele, avându-le pe toate întru Sine. El a venit să îi mântuiască pe toți prin Sine Însuși, adică pe toți cei care, prin El, sunt renăscuți [*renascuntur*] întru Dumnezeu – prunci, copiii, tineri, adulți și bătrâni. El a trecut prin toate vârstele, fiind Prunc pentru prunci și sfințind astfel pruncii, Copil pentru copii, sfințindu-i pe aceștia și oferindu-le un exemplu de pietate, dreptate și supunere, Tânăr pentru tineri, devenind un exemplu pentru ei și sfințindu-i întru Domnul și, de asemenea, Bătrân pentru cei care sunt în vârstă, astfel încât să fie un învățător desăvârșit pentru toți” (SFÂNTUL IRINEU DE LYON, *Împotriva ereziilor*, 2.22.4, *apud* E. Ferguson, *Baptism in the Early Church...*, p. 308).

Deși cercetătorul american Everett Ferguson este aproape convins că acest pasaj nu susține neapărat Botezul copiilor, ci, mai degrabă, ilustrează conceptul de recapitulare a întregii creații în Hristos, noi considerăm că această *renaștere* de care se amintește în debutul fragmentului nu poate fi alta decât cea oferită de Taina Botezului. De altfel, Sfântul Irineu de Lyon dezvoltă această idee atunci când precizează că Hristos devine un exemplu pentru fiecare om la orice vârstă ar fi acesta. Botezul nu este menit să ofere o categorie statică a persoanei, ci imprimă un dinamism interior care nu se încheie practic niciodată. Exemplul lui Hristos este unul desăvârșit, către care trebuie să ne străduim continuu. Cu toate acestea, exemplul lui Hristos nu poate fi urmat decât de cei care au renăscut în El prin Taina Botezului. Această Taină este fundamentală pentru intrarea în comuniune cu Dumnezeu. Everett Ferguson consideră însă că Sfântul Irineu de Lyon nu susține o botezare a copiilor, deoarece în alt pasaj din lucrarea sa *Împotriva ereziilor*, el afirmă că un copil este oricum o ființă inocentă. Iată pasajul în cauză: „Cei care sunt mântuiți sunt cei care cred în Dumnezeu și rodesc întru iubirea Sa [...], precum și copiii nevinovați care nu cunosc răul. Cine sunt cei mântuiți acum și care primesc viața veșnică? Oare nu cei care L-au iubit pe Dumnezeu, au crezut în promisiunile Lui și au devenit «asemenea copiilor în răutate» (1 Corinteni 14, 20)” (*Împotriva ereziilor*, 4.28.3, *apud* E. Ferguson, *Baptism in the Early Church...*, p. 308). Ne îndoim că acest pasaj reprezintă o contrazicere a celor afirmate anterior. Faptul că un copil este perfect nevinovat și nu a comis încă nici un păcat nu conduce automat la concluzia că Botezul devine un fapt inutil pentru el. Dacă acest lucru ar fi fost adevărat în perioada respectivă, cum mai putem explica răspunsul extrem de prudent al Sfântului Grigorie de Nyssa, la doar 150 de ani distanță, cum că un copil care nu a apucat să fie botezat se află într-o zonă oarecum „intermediară”, dar nu chiar în rai? Este greu de crezut că Taina Botezului putea să fie administrată mai târziu doar pentru că un copil nu avea păcate de șters, deși faptul că peste două veacuri, oamenii ajungeau să se boteze

tocmai pe patul de moarte, prelungind nefiresc catehumenatul propriu, ne poate da de gândit. Din nefericire, lipsa unor pasaje care să ne ofere mai multe detalii ne determină să încheiem această temă într-un mod puțin abrupt. Ce ar fi însă dacă am considera că exista de fapt o perioadă de catehumenat chiar și pentru copii? Este acest fapt un lucru neplauzibil? Dacă da, atunci cum explicăm existența primirii la catehumenat a copiilor inclusă încă în slujba liturgică a Botezului și care precedă imediat primirea Tainei? Au nevoie copiii de catehumenat sau nu?

Catehumenatul copiilor

Deși această expresie pare forțată, ea are totuși un fundament istoric profund. Având în vedere în special controversa donatistă din finalul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea, trebuie să remarcăm că, în Apus cel puțin, părinților li se cerea să vină în cursul catehezelor din timpul Postului Mare împreună cu copiii lor. Să-l lăsăm însă pe marele istoric Michel Dujarier să ne introducă în acest obicei, astăzi dispărut aproape pretutindeni:

„Trebuie să accentuăm faptul că exista un fel de «catehumenat pentru copii». Este interesant de semnalat că, până și pentru prunci, celebrarea Botezului nu consta într-o singură ceremonie liturgică. Practica celor șapte examinări ale credinței [care erau însoțite de cateheze, învățarea Crezului și a rugăciunii domnești, precum și de exorcizări, n.n.] în timpul săptămânilor Postului Mare s-a dezvoltat atunci când, alături de candidații adulți, puteau fi observați și mulți copii. Mărturia [Sfântului] Cezar de Arles, din secolul al VI-lea, este irefutabilă. Adresându-se mamei să își aducă pruncii la aceste examinări, el le ruga efectiv să nu rateze celebrările [prebaptismale]. Acest obicei reprezenta fără îndoială o tradiție veche de botezare a adulților împreună cu copiii lor. [...] Acest obicei avea marele avantaj de a permite de asemenea părinților să participe la pregătirea Botezului copiilor lor. De vreme ce părinții «răspundeau» de copii lor, era normal să efectueze împreună călătoria liturgică și catehetică ce conducea la Botez” (M. DUJARIER, *A History of the Catechumenate*, New York, Saliers, 1979, p. 133).

Astfel, copiii treceau printr-un catehumenat, care consta în aceste „examinări”. Ne putem închipui că vârsta de botezare a fost într-o continuă scădere în primele secole, ajungându-se în cele din urmă la situația în care un copil era botezat chiar și la câteva zile de la naștere. Însă, acolo unde exista cazul în care copiii erau ceva mai mari, catehumenatul devenea o realitate, chiar dacă el consta practic doar în câteva slujbe prebaptismale, petrecute în timpul Postului Mare. Faptul cel mai interesant în această privință era că familia unui copil era mult mai implicată în ceremonie. Exista posibilitatea ca și adulți rămași păgâni să devină deschiși la eventualitatea Botezului sau măcar la ideea de a fi catehumeni. Acest obicei ar putea fi reinstaurat, cel puțin în diaspora unde copiii sunt adesea

botezați destul de târziu. Dacă în vechime exista ideea că un copil este nevinovat și ar trebui botezat mai târziu, ceea ce, desigur, nu era neapărat în regulă, având în vedere mortalitatea infantilă ridicată, astăzi motivele invocate pentru întârzierea Botezului sunt în general puerile și nu au mare legătură cu credința sau cu ritualul în sine. Ne întoarcem puțin la una dintre frazele Sfântului Irineu de Lyon amintite în debutul acestui material: „Cei care sunt mântuiți sunt cei care cred în Dumnezeu și rodesc întru iubirea Sa [...], precum și copiii nevinovați care nu cunosc răul”. Poate că trebuie să privim Botezul copiilor mai mult ca o poartă spre Dumnezeu decât ca un scop în sine care ne poate aduce beneficii financiare sau slavă din partea oaspeților. Altfel le oferim un catehumenat inutil din care nu pot câștiga nimic spiritual...

„Câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați îmbrăcat”

Taina Botezului a reprezentat una dintre temele principale ale creștinismului timpuriu. Numeroase pasaje din Noul Testament sunt dedicate acestui subiect de importanță majoră pentru crearea primelor comunități creștine. *Epistola către Galateni* ne oferă, în doar câteva cuvinte, un rezumat al efectelor Tainei Botezului.

Botezul a reprezentat un prilej de disociere a comunității creștine de paternitatea iudaică și a adus cu sine un mesaj social puternic prin promovarea egalității în fața lui Dumnezeu, indiferent de sexul propriu sau de condiția de trai a fiecăruia în parte.

Circumcizia iudaică sau Botezul creștin?

Pasajul pe care îl vom disemina în cele ce urmează face parte din *Epistola către Galateni* a Sfântului Apostol Pavel. Apostolul neamurilor se confrunța cu câteva probleme majore care apăruseră în comunitatea respectivă, moment în care a decis să trimită o epistolă pentru a clarifica lucrurile. Cea mai mare problemă a galatenilor consta în faptul că existau câteva persoane care doreau să păstreze în continuare anumite elemente ale credinței iudaice și le cereau noilor creștini să continue să se circumcidă. La prima vedere, această problemă nu pare să fi fost una nesemnificativă la nivelul global al creștinismului, de vreme ce există o îndelungată istorie ulterioară a mai multor comunități creștine care cochetau cu anumite practici iudaice, printre care și circumcizia (exemplul cel mai actual este cel al Bisericii din Etiopia care efectuează circumciderea copiilor de sex masculin în a opta zi de la naștere și îi botează în cea de-a patruzecea; pentru mai multe detalii vezi articolul semnat de pr. Alexandru PRIPON, „Istoria unei Biserici cu

tendințe curioase: Biserica Etiopiană "Tewahedo", publicat în *Ziarul Lumina* pe data de 25 mai 2008). Secta ebioniților (creștini puternic influențați de iudaism) era considerată drept cea mai extinsă din acest punct de vedere în Antichitate, deși mărturiile istorice sunt contradictorii cu privire la practicile preluate din iudaism, iar multe aspecte semnalate chiar și de unele surse importante precum Sfântul Epifanie al Salaminei par a fi în mare măsură fără o bază reală. Cunoscuta cercetătoare Karen L. King afirma într-un studiu că „existența reală a unei mișcări ebionite monolitice reprezintă doar un efect al retoricii patristice, nu un fapt sociologic real” (Karen L. KING, „Which Early Christianity?”, în: *The Oxford Handbook...*, p. 76). Așadar, nu suntem departe de adevăr, dacă afirmăm că, în realitate, multe comunități creștine au păstrat obiceiuri iudaice într-un număr mai mare sau mai mic, în funcție și de membrii care aveau o proveniență iudaică. Circumcizia însă reprezenta un element care nu putea fi permis nici măcar un singur moment din punctul de vedere al Sfântului Apostol Pavel, care considera că, datorită acestui fapt și altor preluări de obiceiuri iudaice, Noua Lege oferită de Hristos putea fi foarte ușor trecută cu vederea. El îi acuză pe „iudaizanzii” din comunitățile creștine că încearcă să scape de eventuale persecuții trecând creștinismul sub umbrela protectoare a iudaismului (o religie permisă în Imperiul Roman). Pentru a ilustra importanța Botezului și a legăturii acestei Taine cu renașterea spirituală întru Hristos, Sfântul Apostol Pavel spune următoarele: „Căci toți sunteți fii ai lui Dumnezeu prin credința în Hristos Iisus. Căci, căți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați îmbrăcat. Nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este nici rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, pentru că voi toți una sunteți în Hristos Iisus. Iar dacă voi sunteți ai lui Hristos, sunteți deci urmașii lui Avraam, moștenitori după făgăduință” (*Galateni* 3, 26-29).

Îmbrăcarea în Hristos – trei niveluri ale noii vieți

Calitatea de fiu al lui Dumnezeu nu mai este cea a Vechiului Legământ care oferea îndemnul: „Ascultă, Israele! Domnul Dumnezeu nostru este singurul Domn”. Pentru a fi fiu al lui Dumnezeu, trebuie să crezi în Hristos. Însă, pentru a putea crede în Hristos și a face totodată această credință cu adevărat roditoare și nu doar una a simplelor cuvinte frumoase, Taina Botezului era absolut necesară. De aceea, Sfântul Apostol Pavel oferă această imagine extraordinară a *îmbrăcării în Hristos*. Traducerea expresiei grecești în limba engleză este una mult mai puternică: *to put on Christ*: „a-L pune pe Hristos pe tine”. Ne aducem aminte de primul efect al căderii în păcat. Oamenii s-au simțit goi și s-au *rușinat* de acest lucru. Ei bine, după primirea Tainei Botezului, ne îmbrăcăm în Hristos. El este acoperământul nostru și protecția pe care o avem de orice necaz cu

care ne-am putea confrunta. Însă, mai mult decât atât, dacă ne este permisă o comparație modernă, felul cum ne îmbrăcăm arată ce fel de oameni suntem. Un creștin trebuie să arate prin comportamentul propriu că s-a îmbrăcat în Hristos, că încearcă să trăiască la nivelul impus de propria „vestimentație”. Hristos ne conduce, de altfel, la un nou nivel atât din punct de vedere al identității sexuale, cât și al celei sociale. Identitatea națională este depășită („nu mai este iudeu sau elen”), la fel și cea socială („rob sau liber”), dar totodată și cea sexuală („nu mai este bărbat sau femeie”). Botezul conduce la o stare eshatologică. Nu mai suntem fiii unui anumit neam, pentru că am devenit fiii lui Dumnezeu (ne aducem aminte de cuvintele Sfântului Apostol Petru: „preoție împărătească, neam sfânt” (1 Petru 2, 9)). Nu mai suntem robii inegalităților sociale, pentru că Hristos este moștenirea noastră. În fine, nu mai suntem împărțiți datorită sexului pe care îl purtăm, pentru că ni s-a oferit taina eshatologică a Împărăției lui Dumnezeu, unde vom fi asemenea îngerilor din ceruri. Toate aceste trei noi niveluri ne aduc la unitatea noastră întru Hristos.

De ce urmașii lui Avraam și nu ai lui Hristos?

Cu toate că a discutat inutilitatea circumciziei și importanța extraordinară a Tainei Botezului, Sfântul Apostol Pavel face o afirmație surprinzătoare la finalul fragmentului citat mai sus, spunând: „Iar dacă voi sunteți ai lui Hristos, sunteți deci urmașii lui Avraam, moștenitori după făgăduință” (*Galateni* 3, 29). De ce mai este nevoie aici de această precizare a faptului că un creștin este urmaș al lui Avraam de vreme ce el este deja „făptură nouă” întru Hristos? Considerăm că există două explicații fundamentale în această privință. În primul rând, galatenii trebuia să știe că, de vreme ce erau creștini, acest fapt nu însemna că istoria Vechiului Legământ nu mai avea absolut nici o importanță. Prefigurările lui Hristos din Scripturi nu trebuia trecute cu vederea, chiar dacă ajunseseră deja la împlinire prin venirea Sa în trup. O a doua explicație constă în faptul că este inutil să dorești să devii urmaș al lui Avraam și moștenitor al făgăduinței prin păstrarea circumciziei de vreme ce, atât timp cât ești al lui Hristos și ai primit Taina Botezului, ai deja în mod implicit aceste lucruri. Fără îndoială, iudaizantii nu erau de acord cu aceste afirmații, iar istoria ulterioară a creștinismului demonstrează fără îndoială faptul că multe comunități au continuat să păstreze diverse obiceiuri iudaice. Cu toate acestea, nici o comunitate creștină nu a înlocuit vreodată Taina Botezului cu practica iudaică a circumciziei. În cel mai rău caz, cele două elemente au continuat să activeze împreună așa cum se întâmplă încă astăzi în Biserica Etiopiană...

„Cel care a primit Botezul sângelui nu mai poate păcătui...”

Persecuțiile îndreptate împotriva creștinilor au fost întâmpinate în mai multe moduri de comunitățile păgâne. Unii erau bucuroși că Imperiul Roman se dispensează de această nouă „sectă”, în timp ce alții erau relativ indiferenți cu privire la soarta creștinilor. Însă martiriul creștinilor a condus la o nouă categorie de persoane: cei care au simpatizat direct cu ei și au acceptat să moară pentru noua lor convingere religioasă.

Așa s-a născut conceptul de Botez al sângelui, care afirma că și persoanele păgâne care nu fuseseră botezate, dar care acceptaseră să moară ca martiri pentru credința creștină, primiseră de fapt Taina prin vărsarea propriului sânge.

Botezul sângelui în primele trei secole

Un exponent de seamă al dezvoltării conceptului de Botez al sângelui a fost Origen. El a fost unul dintre primii teologi care au simțit nevoia să explice dacă păgânii care suferiseră martiriul împreună cu creștinii puteau să se mântuiască. În primele secole, teologia baptismală a avut parte de o serie de dezvoltări și extinderi uimitoare. S-a vorbit nu doar despre un Botez din apă și din Duh, ci și de un Botez al focului, ca și despre un Botez al lacrimilor (ultimul concept a fost dezvoltat în special de literatura filocalică, ajungând la maturitate în scrierile unui Ioan Scărarul sau Simeon Noul Teolog). Botezul sângelui a căzut în desuetudine pentru o lungă perioadă de timp, în special între secolele al IV-lea și al XV-lea, datorită evenimentului crucial al creștinizării Imperiului Roman care a condus, pe de o parte, la încetarea persecuțiilor și, pe de altă parte, la botezări masive ale populației păgâne. Așadar, Botezul sângelui putea să apară extrem de rar, doar în situația în care existau misiuni de propovăduire a creștinismului în ținuturi neprielnice (Imperiul persan, triburile slave, germanice etc.). Însă, în primele trei secole și în special în secolul al III-lea, când persecuțiile au cunoscut o dezvoltare profundă atât ca intensificare a metodelor, cât și ca extindere locală (vezi studiul lui Richard M. PRICE, „Martyrdom and the Cult of the Saints”, în: *The Oxford Handbook...*, pp. 808-825), teologia legată de Botezul sângelui era necesară pentru Biserică în general și pentru conștiința creștinilor care puteau astfel să convertească indirect păgânii care asistau la execuția lor prin propriul exemplu plin de tărie.

Iertarea păcatelor și Botezul sângelui

„De vreme ce persoana care suferă (martiriul) primește totodată iertarea păcatelor, se poate spune că ea primește un Botez. Dacă Botezul promite iertarea

păcatelor, atunci, așa cum o primim pe aceasta prin Botezul din apă și din Duh, tot astfel, o persoană care a îndurat Botezul sângelui și a primit iertarea păcatelor poate fi considerată ca fiind botezată” (ORIGEN, *Comentariu la Evanghelia după Matei*, apud E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 418). Origen ne explică aici faptul că Botezul sângelui și Taina Botezului așa cum este administrată aceasta de obicei au un scop comun: iertarea păcatelor. În momentul în care o persoană se jertfește pentru Hristos, propriul sânge devine materia prin care păcatele îi sunt iertate.

„Să fim atenți cu privire la păcatele noastre, pentru că nu există o iertare a lor dacă nu primim Botezul, și totodată, la faptul că după legea evanghelică este imposibil să fim botezați din nou cu apă și Duh și că ne-a fost oferit un botez al martiriului. Martiriul este numit Botez, așa cum este evident [aici sunt citate cele două pasaje importante din Evanghelia, adică Marcu 10, 38 și Luca 12, 50]. Luați în considerare Botezul sângelui pentru că așa cum [martiriul] Domnului a adus curăție lumii întregi, tot astfel martiriul devine o vindecare pentru mulți dintre cei care se purifică” (ORIGEN, *Exortatie la martiriu*, apud E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, p. 418).

Observăm că Origen se mișcă în cadrul unui tablou mai degrabă controversat la prima vedere. Iertarea păcatelor de după Botez a reprezentat o temă preponderent dificilă pentru Biserica din primele trei secole. Astfel, au existat o serie de mișcări rigoriste care afirmau (pe baza interpretării în literă total dăunătoare a unor pasaje din *Epistola către Evrei*) că, după primirea Botezului, nu mai este îngăduită iertarea nici unui păcat de moarte (cum erau considerate în Biserica primară adulterul, crima și apostazia), așa cum au fost spre exemplu novațienii la începutul secolului al III-lea, atât la Roma, cât și în nordul Africii. Cu toate acestea, scrierile unor creștini mai mult sau mai puțin anonimi, cum ar fi autorul *Păstorului lui Herma* (unii cercetători afirmă că Herma ar fi fost numele autorului, alții că numele său adevărat nu este cunoscut), au stipulat că pocăința poate fi permisă chiar și creștinilor care au greșit grav, dar numai o singură dată. Relaxarea ceva mai mare din acest punct de vedere a apărut de-abia la începutul secolului al IV-lea când sistemul penitențial public a căpătat o răspândire extinsă și, de asemenea, la finalul aceluiași secol, când acest sistem a fost desființat în favoarea spovedirii tainice și individuale a păcatelor.

Superioritatea Botezului sângelui față de Taina Botezului?

Tocmai această dispută atât de aprinsă în privința iertării păcatelor după primirea Tainei Botezului îl face pe Origen să fie atât de atent atunci când vorbește despre existența unei pocăințe post-baptismale. Într-un fragment din *Omiliile la Cartea Judecătorilor*, Origen vorbește despre superioritatea Botezului

sângelui, chiar și în fața Tainei Botezului tocmai datorită faptului că persoana care îl primește... nu mai poate păcătui.

„Numai Botezul sângelui ne poate curăți mai bine decât Botezul din apă. [...] Acest Botez poate fi considerat superior celui care ne este oferit prin apă. Cei care l-au primit pe cel din urmă și s-au păstrat curați până la sfârșitul vieții sunt extrem de puțini. Cel care a primit însă Botezul sângelui nu mai poate păcătui. [...] Prin Botezul în apă păcatele trecute sunt spălate, dar, prin Botezul sângelui, dispar și cele viitoare. În primul caz se iartă păcatele, dar în cel de-al doilea sunt excluse definitiv” (ORIGEN, *Omilia la Cartea Judecătorilor*, apud E. FERGUSON, *Baptism in the Early Church...*, pp. 418-419).

Așadar, Origen consideră că superioritatea Botezului prin sânge față de Taina Botezului în general constă în faptul că nu mai există absolut nici o posibilitate ulterioară de a păcătui și a ajunge astfel în situația delicată de a fi exclus pe termen lung din Biserică. Am explicat mai sus motivele pentru care pocăința de după Botez în cazul păcatelor grave (adulter, crimă, apostazie) era pusă sub semnul întrebării. Cu toate acestea, diferența dintre Taina Botezului și Botezul sângelui nu este una de eficacitate, ci una mai degrabă de natură practică. Martiriul primit ne absolvă de orice păcat săvârșit, dar totodată ne dă și posibilitatea de a nu mai păcătui vreodată, având în vedere că trecem la cele veșnice, pe când Taina Botezului ne întărește în fața păcatelor, dar nici un creștin nu are siguranța că nu va mai săvârși absolut nici un păcat după primirea ei. Ceea ce trebuie să avem în vedere însă este că un martiriu durează o perioadă relativ scurtă de timp, în schimb, o viață de suferințe poate dura zeci de ani. Origen nu spune nimic despre acest lucru, dar creștinii care trăiesc în lume știu bine cât de multe au de îndurat, mai ales în vremea actuală, când nu mai suntem martirizați fizic, ci psihic.

Căsătoria, întemeiere a familiei creștine *

Preot dr. Adrian AGACHI

„Iubirea conjugală autentică era taină desăvârșită”

Din punct de vedere cronologic am putea spune că Taina Căsătoriei ia naștere încă din perioada în care Adam și Eva erau în Rai. Clement Alexandrinul vorbește despre „o căsătorie paradisiacă, cu o bază în natura umană duală”, iar Sfântul Efrem Sirul spune: „de la Adam până la Domnul, iubirea conjugală autentică era Taină desăvârșită”.

Fericitul Augustin este și mai categoric: „Hristos a întărit la nunta din Cana Galileii ceea ce a instituit în Rai”. De altfel, în slujba Cununiei din Molitfelnicul ortodox, sunt numeroase referințe la perioada vechi-testamentară. Având în vedere aceste precedente patristice, scripturistice și liturgice, este necesară o descriere în amănunt nu doar a perioadei creștine de dezvoltare a Tainei Nunții, ci și a celei dinainte de Întruparea Domnului.

Referatul biblic al creării omului

În primele două capitole ale cărții Facerea găsim referințe-cheie care vor fi ulterior conectate cu Taina Cununiei. În primul caz, Dumnezeu creează omul: „Și a zis Dumnezeu: să facem om după chipul și asemănarea Noastră. Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat și femeie. Și Dumnezeu i-a binecuvântat, zicând: Creșteți și vă înmulțiți și

* Selecție a textelor publicate de Preot dr. Adrian AGACHI în *Ziarul Lumina* de-a lungul anului 2011, rubrica *An omagial*.

umpleți pământul și îl supuneți” (*Facere* 1, 26-28). Cea de-a doua referință-cheie se află în următorul capitol și cuprinde cuvintele lui Adam la vederea Evei: „Iată, aceasta-i os din oasele mele și carne din carnea mea; ea se va numi femeie pentru că este luată din bărbatul său. De aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va uni cu femeia sa și vor fi amândoi un trup” (*Facere* 2, 23-24). Mântuitorul va face referire la aceste versete atunci când va da răspuns la întrebarea fariseilor legată de un eventual divorț: „N-ați citit că Cel ce i-a făcut de la început i-a făcut bărbat și femeie? [...] Așa încât nu mai sunt doi, ci un trup. Deci, ce a împreunat Dumnezeu omul să nu despartă” (*Matei* 19, 4, 6). O serie de referiri la aceste două momente-cheie prezente în cartea Facerii întâlnim și în cartea liturgică intitulată sugestiv *Molitfelnic*. Astfel, în cursul unei rugăciuni din slujba logodnei, preotul se roagă astfel: „Unește-i pe ei cu sfânta unire cea de la Tine. Că Tu din început ai zidit parte bărbătească și parte femeiască și de la Tine se însoțește bărbatului femeie spre ajutor și spre dăinuirea neamului omenesc” (*Molitfelnic*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2002, p. 83). Alte referiri apar în textul slujbei Cununiei, când în mai multe rugăciuni cele două evenimente scripturistice care apar în cartea Facerii sunt însoțite de cuvintele Mântuitorului privitoare la ele (cf. *Molitfelnic*, pp. 89, 91, 94). Vom analiza în amănunt cu altă ocazie exemplele vechi-testamentare care apar în textul Tainei Căsătoriei așa cum este aceasta oficiată astăzi în Biserica Ortodoxă Română.

Creștere și înmulțire

Iudaismul a păstrat în îndelungată sa istorie prima referință din cartea Facerii cu privire la căsătorie drept poruncă absolută. Această „creștere și înmulțire” a fost considerată de la bun început într-un sens mai mult literar decât spiritual. Sfântul Ioan Gură de Aur, comentând asupra versetului respectiv, este ferm convins că porunca aceasta se potrivea esențial perioadei de început a omenirii. În plus, în vremea respectivă, înmulțirea era un element absolut necesar. Noul Testament aduce o spiritualizare mai clară a căsătoriei, evidențiind legătura iubirii care trebuie să existe între cei doi soți și care este afirmată destul de direct în cuvintele pe care Adam le rostește cu ocazia creării Evei. Unirea bărbatului cu femeia în Taina Căsătoriei devine astfel cea mai înaltă legătură de rudenie, ea depășind chiar și relația anterioară a fiecărei persoane cu propriii părinți. În acest caz devine clar că scopul primordial al căsătoriei nu constă neapărat în nașterea de prunci, deși acesta este un rezultat clar al vieții de familie (cu excepția cuplurilor sterile desigur, n.r.). Scopul principal al căsătoriei constă în menținerea și întărirea legăturii de dragoste existente între soți și ajutorarea reciprocă spre dobândirea unei vieți duhovnicești în vederea obținerii mântuirii. Desigur, în

Vechiul Testament, căsătoria nu avea un scop diferit, dar oamenii erau mult prea preocupați de perpetuarea propriului neam și de un anumit legalism scripturistic. Iudeii recunoșteau un rol determinant al familiei în societate, dar nu acordau aceeași importanță iubirii dintre soți. Așa cum afirmă părintele Constantin Mihoc:

„familia era pentru evreii biblici celula de bază a societății. Ea era ceea ce am putea numi o «entitate juridică», o parte a tribului sau a seminției. Membrii unei familii se simțeau, într-adevăr, a fi același os și aceeași carne, iar «a avea același sânge însemna a avea același suflet». Legislația asupra familiei se dezvoltă în Vechiul Testament pe temeiul acestui principiu. Perceptele acestei legislații reflectă preocuparea pentru menținerea permanenței, a purității și a autorității familiei. În măsura în care israeliții rămân fideli Legii, ei recunosc familiei un loc determinant în societate” (Pr. dr. Constantin MIHOC, *Taina Căsătoriei și familia creștină în învățăturile marilor Părinți ai Bisericii din secolul al IV-lea*, Sibiu, Ed. Teofania, 2002, p. 17).

Deși acest principiu indică încă de la bun început o unitate extraordinară a familiei în Vechiul Testament, iubirea nu era chiar elementul de bază care menținea această unitate structurală eficientă. Naționalismul și solidaritatea națiunii israeliene nu aveau la bază iubirea intrinsecă. Iubirea ca poruncă în Vechiul Testament nu juca același rol central ca în învățătura Noului Testament. Iudeii erau mai legalști în concepția lor despre viață în general, iar căsătoria nu se afla în regiunea excepțiilor.

Căsătoria ca metaforă referitoare la relația dintre Dumnezeu și poporul iudeu

În Vechiul Testament, relația dintre Dumnezeu și poporul iudeu este văzută drept una între soț și soție. Această privire a căsătoriei drept o metaforă referitoare la relația dintre Dumnezeu și om în general va fi preluată mai târziu și de Sfinții Părinți. Tot în Vechiul Testament întâlnim exemplul cârții Cântarea Cântărilor, care este un real exercițiu de referiri la importanța iubirii. Eric Fuchs comentează asupra aspectului diferit oferit de Cântarea Cântărilor:

„Iubirea conjugală celebrată aici este posibilă deoarece este liberă de orice finalități religioase sau utilitare. Căsătoria nu constituie aici o icoană a unirii petrecute între zei pentru a face pământul roditor, nici nu înseamnă păstrarea unei jumătăți a umanității (cea feminină) în robie. Iubirea este dăruită bărbatului și femeii pentru ca ei să perceapă dimensiunea proprie libertății, oferirii ca dar și bucuriei iubirii lui Dumnezeu” (ERIC FUCHS, *Sexual Desire and Love. Origins and History of the Christian Ethic of Sexuality and Marriage*, translated by Marsha Daigle, Cambridge, James Clarke & Co., 1983, p. 61).

Sfinții Părinți au interpretat cartea Cântării Cântărilor tot ca o referire importantă la relația dintre Dumnezeu și sufletul omului. Atât Sfântul Grigorie de Nyssa, cât și Ipolit al Romei sau Origen au dezvoltat această idee extraordinară a unei căsătorii între noi și Dumnezeu. În Noul Testament, în special în epistolele pauline, vom întâlni ideea căsătoriei între Hristos și Biserică, așa cum vom descoperi și analogia unității trușesti (cap-trup). În continuare vom analiza felul cum era realizată o căsătorie în iudaism, precum și modalitatea prin care familia subzista după ce soțul deceda (Legea leviratului), urmând ca după aceste precizări să ne îndreptăm atenția asupra principalelor cupluri vechi-testamentare amintite în slujba Cununii așa cum este ea efectuată astăzi în Biserica Ortodoxă.

„Iată, aceasta-i os din oasele mele și carne din carnea mea; ea se va numi femeie pentru că este luată din bărbatul său. De aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va uni cu femeia sa și vor fi amândoi un trup (*Facere 2, 23-24*).”

Căsătoria în Legea Veche

Tematica Tainei Cununii în perioada vechi-testamentară este una destul de bogată. Datorită cercetărilor moderne efectuate asupra acestui subiect, putem observa cu ușurință care era concepția evreilor despre căsătorie, ce presupunea îndeplinirea corectă a ei și cum era păstrat un echilibru între monogamie și poligamie.

Aspectele aproape unice ale concepției poporului iudeu constau în opinia rigidă privitoare la celibat, precum și la legea leviratului. Vom discuta în amănunt toate aceste aspecte pentru a oferi o privire de ansamblu asupra Tainei Cununii în perioada *Vechiului Testament*.

Celibatul, monogamia și poligamia

Celibatul era considerat drept o adevărată rușine în cadrul poporului iudeu. Însăși referatul creației din debutul cărții Genezei părea să contrazică în mod fundamental o astfel de alegere. Cu toate acestea, întâlnim două excepții în cursul istoriei poporului iudeu. Prima dintre acestea este constituită de celibatul temporar al *nazireilor*. Aceștia puteau practica abstenența totală pe o perioadă determinată de timp, însă, odată cu încheierea legământului lor, puteau reveni la legăturile conjugale. În schimb, cea de-a doua excepție este una mult mai clară: exemplul esenienilor. Obiceiurile lor de a păstra în mare măsură celibatul drept regulă generală a comunității i-a transformat într-un fel de precursori ai monahismului

creștin. Bineînțeles, printre esenieni se întâlneau și persoane căsătorite, dar rareori aceștia păstrau și legătura conjugală inițială. Cum în perioada anterioară venirii Mântuitorului Taina Căsătoriei era considerată drept având un scop eminentemente procreativ, acest model oferit de comunitățile stabilite în jurul Mării Moarte părea îndrăzneț și inovator în același timp. De regulă, populația iudee putea alege între întemeierea unei familii monogame sau poligame. Monogamia constituia însă celula de bază a societății. Spre exemplu, preoții aveau dreptul la o singură soție, iar în perioada Întrupării Mântuitorului, monogamia era mult mai răspândită și încurajată decât poligamia. Părintele Constantin Mihoc remarcă faptul că în scrierile vechi-testamentare monogamia este încurajată:

„Deși bărbatul israelit avea dreptul de a avea mai multe femei, totuși un curent puternic în iudaism socotea că numai monogamia reprezintă cu adevărat idealul de căsătorie, că numai ea este conformă cu voia lui Dumnezeu. În jocul de cuvinte din *Facere 2, 23*: «Ea se va numi femeie (*ișah*), pentru că este luată din bărbatul (*iș*) ei», unii comentatori rabinici văd o adevărată cartă a unirii monogame. Primul poligam de care vorbește Biblia a fost Lameh (*Facere 4, 19*), un urmaș al lui Cain, ceea ce, desigur, nu oferea poligamiei o bună recomandare. În scrierile profetice, idealul căsătoriei monogame este înfățișat ca un simbol al unirii dintre Iahve și poporul Său (*Ieremia 2, 2; Iezechiel 6, 8; Osea 2, 9; Maleahi 2, 14*). Iar în cartea Tobit, o adevărată istorie familială, monogamia apare ca ceva nu numai firesc, ci și uzual” (C. MIHOC, *Taina Căsătoriei și familia creștină...*, p. 19).

Logodnă și căsătorie

Diferența între cele două aspecte ale Tainei Cununii era existentă încă din iudaism. Tinerii se puteau căsători la vârste destul de puțin înaintate: bărbații aveau în jur de 16-18 ani, în timp ce femeile puteau fi căsătorite încă de la 12-13 ani. Fără îndoială, aceste vârste fragede erau păstrate pentru că în perioada respectivă speranța de viață atingea maximum 40 de ani. Probabil că acesta este și unul dintre motivele pentru care cuplurile tinere aleg să se căsătorească din ce în ce mai târziu în zilele noastre. Speranța de viață atinge astăzi 70 și chiar 80 de ani în anumite state, ceea ce îi determină pe oameni să prefere o alegere cumpătată în locul unei căsătorii forțate. Având în vedere vârsta de căsătorie a tinerilor în perioada vechi-testamentară, devine clar faptul că părinții erau cei care decideau persoana potrivită, lucru care se petrece foarte rar astăzi. Ceea ce este interesant rămâne faptul că logodna dura aproape un an de zile și se bucura de drepturi aproape egale cu căsătoria. Un eventual copil născut în perioada de logodnă trebuia recunoscut, iar moartea unuia dintre parteneri echivala cu o văduvie pentru celălalt. Un alt aspect mai puțin uzitat astăzi consta în oferirea de zestre

tatălui miresei. Păreră cercetătorilor moderni este că mirele își *cumpăra* practic soția, deși această opinie trebuie puțin contextualizată. Având în vedere că părinții decideau cu cine te vei căsători și totodată mirii erau foarte tineri, *politica* noii uniri avea relativ puțină tangență cu cei care urmau să fie un trup. Căsătoria era adesea forțată, lipsită de dragoste din nefericire (mirii deseori nu se cunoșteau înainte de logodnă!) și dictată câteodată de rațiuni financiare. Fără îndoială însă au existat și căsătorii fericite, iar câteva exemple sunt relatate în cărțile Vechiului Testament. Ritualul Cununii era relativ simplu. Mirele, îmbrăcat festiv și purtând o cunună pe cap, mergea însoțit de prieteni la casa miresei și o aducea pe aceasta la el acasă. Părinții săi rosteau o formulă de binecuvântare pentru fecunditatea și armonia noii familii. Sărbătoarea dura în general câteva zile, timp în care numeroși oaspeți veneau pentru a-și exprima bucuria cu privire la noul eveniment (a se vedea lucrarea părintelui C. МИНОС, *Taina căsătoriei și familia creștină...*, pp. 19-21).

Legea leviratului și căsătoriile interzise

În cazul în care bărbatul murea fără a fi lăsat un urmaș și avea un frate, acesta era obligat să o ia de soție pe văduvă. Motivul principal era acela de a îi oferi celui decedat șansa de a avea un copil care să îi poarte numele mai departe. De aceea, primul copil care rezulta din această legătură primea numele celui mort. Legea leviratului era aplicată și pe vremea Mântuitorului, dar legislația iudee cu privire la aceasta devenise între timp foarte complicată. În schimb, existau doar două impedimente în vederea realizării unei căsătorii în general: legătura de sânge și apartenența femeii sau bărbatului la un alt neam decât cel evreiesc. Aceste două reguli au fost preluate de creștinism, cu singura excepție că unele confesiuni permit astăzi căsătoria propriilor membri cu persoane aparținând inclusiv altor religii. Biserica Ortodoxă nu permite însă căsătoria decât între persoane ortodoxe și doar în cazuri excepționale se pot admite cununii cu membrii aparținând altei confesiuni.

Drepturi inegale

În mod clar femeia și bărbatul nu aveau parte de o egalitate concretă în cadrul familiei. Bărbatul era considerat stăpânul absolut al familiei, având drept de viață și de moarte inclusiv asupra propriilor copii. Această inegalitate era păstrată inclusiv în privința aplicării pedepsei privitoare la adulter. Ne aducem aminte că iudeii au adus doar *femeia* prinsă făcând adulter la Mântuitorul, dar „au pierdut” bărbatul pe drum. Drepturile femeii erau net inferioare celor de care beneficia bărbatul și se reduceau în principiu doar la asigurarea locuinței, hranei

și a iubirii. Însă, acest lucru nu însemna automat și reducerea drastică a puterii femeilor. Pentru a oferi un exemplu extern, poporul spartan nu a fost niciodată condus de bărbați. Istoria a demonstrat că, deși femeile erau ignorate cu privire la funcții publice, ele exercitau o sferă de influență enormă în comparație cu cea a bărbaților. Putem aminti aici și exemplul unor femei curajoase și puternice din Vechiul Testament, precum Iudita, Abigail sau Estera. Nu întotdeauna ceea ce pare a fi net inferior din punct de vedere legal va fi astfel și din punct de vedere practic. Legea nu poate rezuma sau cuprinde în sine forța umană de a progresa. În continuare ne vom concentra asupra cuplurilor model din Vechiul Testament și importanța acordată exemplului lor în rugăciunile esențiale ale slujbei Cununii din Biserica Ortodoxă.

„Precum ai binecuvântat pe Avraam și pe Sarra”

Slujba Cununii, oficiată în Biserica Ortodoxă, cuprinde numeroase referiri la cupluri sau evenimente din perioada vetero-testamentară. În mod sigur, un motiv pentru această situație este constituit de legătura mântuitoare dintre cele două părți ale Sfintei Scripturi. Explicația cea mai plauzibilă rămâne cea a existenței mai multor modele de cupluri împlinite în istoriile cuprinse în cărțile Vechiului Testament.

Cu toate acestea, multitudinea imaginilor vetero-testamentare din cadrul Tainei Nunții nu poate fi explicată doar printr-un apel la unitatea celor două Testamente.

Explicația utilizării preponderente a Vechiului Testament

Oricine observă pentru prima dată Sfânta Scriptură poate fi surprins de raportul cantitativ dintre cărțile Vechiului Testament și cele ale Noului Testament. Într-o Biblie Ortodoxă, spre exemplu, din cele aproximativ 1.400 de pagini care constituie totalul, doar 300 aparțin Noului Testament. Devine clar, într-o oarecare măsură, de ce imaginile cuplurilor căsătorite utilizate în Taina Cununii sunt preluate în mare parte din Vechiul Testament. Majoritatea modelelor pentru o familie împlinită pot fi întâlnite acolo. Este adevărat că și în Noul Testament avem exemple de familii creștine binecuvântate. Este suficient să amintim aici exemplele Sfinților Acvila și Priscila sau ale diverselor „case” unde se efectua la început Sfânta Liturghie și care au semnificația unor familii întregi (de ex. casa lui Ștefanos, pomenită în prima Epistolă către Corinteni). De asemenea, putem aminti exemplul nunții din Cana Galileii la care a participat

Însuși Mântuitorul (*Ioan 2, 1-11*). Însă problema principală este că nu știm prea multe lucruri despre organizarea acestor familii sau despre virtuțile lor. Modelele de bază ne sunt oferite de cărțile Vechiului Testament. Aici întâlnim cupluri binecuvântate precum Avraam și Sarra, Isaac și Rebeca, Iacov și Rahila, Iosif și Asineta, Moise și Sefora sau Zaharia și Elisabeta ale căror exemple sunt citate în dese rânduri în cursul rugăciunilor cuprinse în Taina Cununiei.

Slujba Logodnei, în Vechiul Testament

În cursul Slujbei Logodnei care precedă propriu-zis Slujba Cununiei întâlnim câteva exemple de acest gen. În cursul primei rugăciuni se afirmă următoarele: „Cel ce ai binecuvântat pe Isaac și pe Rebeca și i-ai arătat pe ei moștenitori făgăduinței tale; Însuși binecuvintează și pe robii Tăi aceștia, povățuindu-i spre tot lucrul bun” (*Molitfelnic*, pp. 81-82). Prima binecuvântare pe care preotul o efectuează asupra mirilor cuprinde astfel amintirea unui model de familie împlinită din Vechiul Testament. În cursul celei de-a doua rugăciuni sunt aduse două exemple-cheie în discuție. Primul dintre acestea face referire la trimiterea slugii patriarhului Avraam de către acesta pentru a căuta o soție potrivită pentru fiul său Isaac. Această slujbă îndeplinită de Eleazar, slujitorul lui Avraam, este privită drept o icoană a logodnei creștine. Textul sună astfel: „Doamne, Dumnezeuul nostru, Care împreună cu sluga patriarhului Avraam ai călătorit în Mesopotamia, trimițându-l să logodească femeia stăpânului său Isaac și, prin mijlocirea scoaterii de apă, i-ai descoperit să logodească pe Rebeca; Însuși binecuvintează logodna robilor Tăi acestora și întărește cuvântul ce și-au dat” (*Molitfelnic*, p. 83). Icoana cea mai potrivită a logodnei este, astfel, identificată tot prin intermediul unui eveniment petrecut în Vechiul Testament.

Prefigurarea inelelor schimbate la logodnă

Cea de-a doua prefigurare amintită în ultima rugăciune din Slujba Logodnei este cea a schimbării inelelor. Este drept că nici unul dintre exemplele citate nu face referire la un eveniment similar cu cel petrecut în Slujba Logodnei, dar, în schimb, majoritatea scenelor care implică un inel, cuprinse în cărțile Vechiului Testament, sunt amintite aici. Iosif primește stăpânirea în Egipt atunci când Faraon îi oferă un inel. Astfel, avem aici citat un simbol al puterii, care poate simboliza tăria dragostei dintre cei doi oameni care se logodesc. Al doilea exemplu este cel al lui Daniel care, prin dăruirea unui inel, a fost numit omul cel mai important din Babilon după rege. Simbolul acesta semnifică importanța reciprocă pe care tinerii care se logodesc o oferă unul celuilalt. Tot prin inel, Tamara a fost scăpată de la moarte atunci când a demonstrat că nu săvârșise

desfrânare. Această imagine vechi-testamentară trimite la sinceritatea și ajutorul reciproc care trebuie să însoțească unirea legitimă a bărbatului cu femeia. În cele din urmă este citat aici și un exemplu nou-testamentar: cel al fiului risipitor care primește un inel din partea tatălui la întoarcerea sa, drept semn al iertării. Verigheta reprezintă, prin urmare, și un simbol al iertării care trebuie să însoțească momentele dificile inerente fiecărei vieți petrecute în doi.

Trecerea prin Marea Roșie – un simbol al vieții de familie

Ultima imagine vetero-testamentară din Slujba Logodnei face trimitere la momentul trecerii prin Marea Roșie a poporului evreu. Textul rugăciunii cuprinde următoarele amănunte: „Această dreaptă a Ta, Doamne, a înarmat pe Moise în Marea Roșie, căci prin cuvântul Tău cel adevărat, cerurile s-au întărit și pământul s-a întemeiat. Și dreapta robilor Tăi să se binecuvinteze cu cuvântul Tău cel puternic și cu brațul tău cel înalt” (*Molitfelnic*, p. 84). Trimiterea aceasta la momentul trecerii prin Marea Roșie pare aici puțin forțată, însă, la o privire mai atentă, observăm că aceasta nu este o comparație nereușită. Cununia reprezintă o trecere prin Marea Roșie, o fugă de patimile care ne asaltează din urmă (poporul egiptean) și o dorință de a ajunge în pământul făgăduinței. Ne aducem aminte de imaginea frumoasă din debutul Slujbei Logodnei, în care tinerii care vor să se cunune sunt asemănați cu Isaac și Rebeca, cei considerați drept moștenitori ai făgăduinței divine. Pentru a ajunge la această făgăduință însă, trebuie ca orice cuplu să treacă prin testul dificil al existenței împreună. Nu este suficient să se iubească superficial, dominați de simple atracții fizice temporare, ci este necesar ca iubirea lor să fie încercată. Un cuplu aflat sub ocrotirea lui Dumnezeu trebuie să fie capabil să suporte încercări dificile, iar unele cupluri au parte de o viață dură. Așa cum știm însă, această viață dificilă nu este insuportabilă atât timp cât iubirea celor doi poate să depășească dificultățile inerente pentru a se deschide total în eternitate.

Psalmul 127

În debutul Slujbei Cununii, imediat după încheierea Logodnei, se rostește Psalmul 127, care poate fi numit pe bună dreptate drept unul nupțial.

„Fericiți toți cei ce se tem de Domnul, care umblă în căile Lui. Rodul muncii mâinilor tale vei mânca. Fericit ești; bine-ți va fi! Femeia ta ca o vie roditoare, în laturile casei tale. Fiii tăi ca niște vlăstare tinere de măslin, împrejurul mesei tale. Iată, așa se va binecuvânta omul, cel ce se teme de Domnul. Te va binecuvânta Domnul din Sion și vei vedea bunătățile Ierusalimului în toate zilele vieții tale. Și vei vedea pe fiii filor tăi. Pace peste Israel!”

Psalmul acesta de binecuvântare nupțială cuprinde în sine mai multe rațiuni ale acestei Taine. Aici se afirmă clar că procreația este un dar de la Dumnezeu, la fel ca și fericirea conjugală. Împlinirea familială este, de asemenea, un dar divin care trimite spre înveșnicirea treptată a cuplului. Trebuie remarcat că, după fiecare verset din psalm, Dumnezeu este slăvit, așa cum fiecare cuplu este dator să facă în cursul existenței sale pământești, oricât de fericită sau încercată ar fi aceasta. În cele ce urmează vom analiza imaginile vetero-testamentare cuprinse în Taina Cununiei, urmând ca la finalul acestuia să oferim și câteva concluzii cu privire la utilizarea preponderentă a acestora în cursul slujbei.

„Mărit să fii, mire, ca Avraam și tu, mireasă, mărită să fii ca Sarra”

Taina Cununiei unește cele două persoane care se iubesc într-un singur trup. În cursul slujbei preotul se roagă Domnului să dăruiască mirilor rodnicie trupească și duhovnicească, să îi binecuvânteze, să îi păzească și să își aducă aminte de ei în cursul vieții pline de griji și nevoi.

Toate aceste etape sunt însoțite de numeroase exemple care fac referire la cuplurile credincioase din Vechiul Testament. Aceste citări reprezentative merită o analiză amănunțită care să reflecte adevăratul lor scop.

Rodnicia trupească

Încă din prima rugăciune cuprinsă în Taina Cununiei observăm numeroase trimiteri la cupluri credincioase din Vechiul Testament. În partea de început a rugăciunii este amintit referatul creării omului din debutul cărții *Geneza*, precum și cuvintele Mântuitorului din Noul Testament care fac referire la unirea aproape indestructibilă a căsătoriei: „pe care Dumnezeu i-a unit, omul să nu-i despartă” (*Molitfelnic*, p. 89). În continuare sunt citate mai multe exemple de rodnicie trupească din Vechiul Testament.

„Cel ce ai binecuvântat pe robul tău Avraam și ai deschis pântecele Sarrei, și l-ai făcut tată a multe neamuri; Cel ce ai dăruit pe Isaac Rebecăi și ai binecuvântat nașterea ei; Care ai însoțit pe Iacov cu Rahela și dintr-însul ai arătat doisprezece patriarhi; Cel ce ai însoțit pe Iosif cu Asineta și le-ai dăruit lor prunci pe Efram și pe Manase; Care ai primit pe Zaharia și pe Elisabeta și le-ai dăruit lor prunc pe Înaintemergătorul; Cel ce, din rădăcina lui Iesei după trup, ai crescut pe pururea Fecioara și dintr-însa Te-ai întrupat și Te-ai născut spre mântuirea neamului

omenesc; Care, pentru negrăitul tău dar și multa bunătate, ai venit în Cana Galileii și nunta care era acolo ai binecuvântat-o, ca să arăți că din voia Ta se face însoțirea cea după Lege și nașterea de prunci dintr-înșă” (*Molitfelnic*, p. 90).

Acest lung citat conține nu mai puțin de cinci referiri la familia sfinte din Vechiul Testament. Rodnicia trupească a acestora este subliniată pentru fiecare cuplu în parte. Un lucru care iese în evidență este faptul că trei cazuri de rodnicie specificate aici se petrec într-un mod minunat (cele trei cazuri sunt Avraam și Sarra, Zaharia și Elisabeta, precum și Nașterea Domnului, n.r.), iar alte trei sunt obișnuite. Un alt aspect care iese în evidență este unitatea Vechiului și a Noului Testament. Rodnicia, ca bază a căsătoriei în Vechiul Testament este transfigurată aici prin Nașterea Domnului, menționată la final. Căsătoria capătă o valoare mai înaltă decât simpla rodnicie trupească.

Binecuvântare, pază, aducere-aminte

Aceste trei aspecte ale ocrotirii lui Dumnezeu față de miri sunt specificate pe rând în cursul celei de-a doua rugăciuni din slujba Cununii. Mai întâi preotul cere ca Dumnezeu să binecuvânteze cuplul, iar în cursul acestei cereri se face o comparație cu binecuvântările acordate familiilor sfinte din Vechiul Testament. Pe lângă cuplurile amintite în prima rugăciune a Tainei mai sunt amintite încă două: Moise și Sefora împreună cu Ioachim și Ana. Paul Evdokimov, comentând asupra acestui aspect, afirmă că:

„rugăciunile care urmează tipicul Liturghiei diaconale menționează numele Patriarhilor și binecuvântările date lor, ceea ce reunește cele două Testamente într-o singură iconomie a mântuirii. Evenimentele pomenite vorbesc și slăvesc neclătinata credincioșie a lui Dumnezeu. Impunătorul cortegiu al Patriarhilor se sfârșește cu Zaharia și Elisabeta pe de o parte și Ioachim și Ana de cealaltă. Acestea sunt cuplurile care au născut arhetipurile umane: cel al masculinului, Sfântul Ioan Botezătorul; și cel al femininului, Fecioara, «mireasa nenuntită», din care «fără stricăciune S-a născut Dumnezeu Cuvântul», Mirele împărătesc al celor cinci fecioare înțelepte. În acest fel, căsătoria se plasează sub semnul Nașterii minunate, al Roabei și al Prietenului unicului Mire” (Paul EVDOKIMOV, *Taina iubirii. Sfințenia unirii conjugale în lumina Tradiției Ortodoxe*, trad. Gabriela Moldoveanu, București, Ed. Christiana, 2006, p. 170).

Comentariul profund al teologului rus evidențiază încă o dată cât de unite sunt referirile scripturistice la Vechiul și Noul Testament cuprinse în slujba Cununii. Așa cum specificam anterior, Taina Nunții capătă un nou sens prin Întruparea Domnului, nașterea Fecioarei Maria și a Sfântului Ioan Botezătorul: sensul iubirii prevalează asupra sensului rodniciei. Acest aspect este amintit în

prima rugăciune a slujbei, atunci când preotul cere ca Dumnezeu să dea mirilor „dragoste unuia către altul în legătura păcii” (*Molitfelnic*, p. 90), înainte de a cere „darul de prunci” (*Molitfelnic*, p. 90). După ce preotul cere în cea de-a doua rugăciune ca binecuvântarea Domnului să fie oferită mirilor, el Îi cere să păzească noua familie. Din nou exemplele amintite sunt în totalitate din Vechiul Testament. Sunt amintiți aici Noe, Iona și Sfinții trei tineri și momentele dificile prin care a trecut fiecare: arca, chitul și cuptorul de foc. Cel de-al treilea aspect precizat în această rugăciune este cel al *aducerii-aminte*. Există un dicton patristic foarte frumos în opera Sfântului Marcu Ascetul, care sună astfel: „Adu-ți aminte neîncetat de Dumnezeu pentru ca, atunci când vei uita de El, Domnul să își aducă aminte de tine”. Cele trei exemple vechi-testamentare amintite aici sunt Enoh, Sem și Ilie. Precum știm, atât Enoh, cât și Ilie sunt singurele persoane care încă nu au gustat moartea și totodată ei sunt cei doi martori credincioși ai venirii Domnului din Apocalipsă. Cât despre Sem, el este cel care a ocrotit onoarea tatălui său, Noe, atunci când acesta zăcea gol în propriul cort, acoperindu-l cu o haină și ferindu-se să îl vadă astfel. Practic, aici observăm că mirii trebuie să își aducă aminte neîncetat de Dumnezeu. Dumnezeu nu ne poate uita sau părăsi, dar noi trăim acest sentiment atunci când săvârșim un păcat. Pentru a nu cădea în uitare, este necesar să ne lepădăm de păcat. Doar așa putem păstra această aducere-aminte plină de rugăciune și speranță.

Binecuvântarea finală

În finalul Tainei, mirele și mireasa primesc ultimele binecuvântări care amintesc persoane din Vechiul Testament. Astfel, bărbatului i se urează: „Mărit să fii mire ca Avraam, binecuvântat să fii ca Isaac, să te înmulțești ca Iacov, umblând în care și lucrând în dreptate poruncile lui Dumnezeu” (*Molitfelnic*, p. 101), iar femeii i se spune: „Și tu, mireasă, mărită să fii ca Sarra, să te veselești ca Rebeca, să te înmulțești ca Rahela, veselindu-te cu bărbatul tău și păzind rânduielele Legii, că așa a binevoit Dumnezeu” (*Molitfelnic*, p. 101). Practic, aici sunt amintite trei cupluri: Avraam și Sarra, Isaac și Rebeca, Iacov și Rahela. Primul cuplu este asociat cu *mărirea*, al doilea cu *binecuvântarea/veselia*, iar al treilea cu *rodnicia*. Nu întâmplător sunt specificate în această ordine, pentru că scopurile căsătoriei sunt în număr de trei: iubirea desăvârșită care duce la mântuire, precum și nașterea de copii.

Însemnări finale

Multitudinea exemplurilor de familii sfinte în Vechiul Testament a dus la îmbogățirea ritualului cununiei cu amintirea lor. Un alt motiv pentru această

situație rezidă în faptul că ambele Testamente sunt unite într-o legătură interioară concentrată în Persoana Mântuitorului. Am observat cum teologul rus Paul Evdokimov a evidențiat acest aspect în comentariul său la Taina Cununii. Cel de-al treilea motiv pentru preponderența exemplelor de cupluri din Vechiul Testament în slujba Cununii este acela că această Taină a fost instituită *incă din Rai*, după cum specifică în mod clar Clement Alexandrinul, Sfântul Efreem Sirul sau Fericitul Augustin. Spre deosebire de celelalte Sfinte Taine, care sunt instituite în Noul Testament și care sunt în mare măsură doar prefigurate în Vechiul Testament, Taina Cununii este considerată de tradiția patristică drept una aproape desăvârșită încă de la instituirea ei, petrecută, așa cum am precizat, în Rai. Probabil acesta rămâne și principalul motiv pentru care cuplurile vechi-testamentare sunt amintite atât de des în cursul slujbei.

„Ce a unit Dumnezeu omul să nu despartă”

Noul Testament cuprinde o serie de texte cu privire la Taina Căsătoriei, care modifică esențial percepția vechi-testamentară existentă din acest punct de vedere. Dacă în Vechiul Testament căsătoria avea drept scop esențial procreția și păstrarea unei unități familiale bazate pe criterii etnice, cuvintele Mântuitorului și ale Sfinților Apostoli schimbă fundamental această poziție rigidă, aducând în discuție elementul spiritual al unirii între soți, precum și finalitatea eshatologică a tainei: dobândirea Împărăției cerurilor.

Pentru a păstra o abordare corectă a demersului nostru, am decis să analizăm mai întâi textele referitoare la Taina Cununii care sunt cuprinse în Sfintele Evanghelii, urmând ca ulterior să ne ocupăm de mențiunile din epistolele Sfinților Apostoli.

Monogamie versus poligamie

Primele pericope evanghelice pe care le vom aborda sunt cele din Evanghelia după Matei. „Și s-au apropiat de El fariseii, ispitindu-L și zicând: Se cuvine, oare, omului să-și lase femeia sa pentru orice pricină? Răspunzând, El a zis: N-ați citit că Cel ce i-a făcut de la început i-a făcut bărbat și femeie? Și a zis: Pentru aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeia sa și vor fi amândoi un trup. Așa încât nu mai sunt doi, ci un trup. Deci, ce a împreunat Dumnezeu omul să nu despartă” (*Matei* 19, 3-6). Observăm încă din modul în care fariseii adresează întrebarea că în spatele ei se ascunde o capcană. Eric Fuchs precizează că în perioada respectivă existau două școli rabinice care aveau poziții diferite

asupra modalității de divorț. Ucenicii rabinului Șammai considerau că divorțul nu poate fi acordat decât în anumite situații, în timp ce urmașii rabinului Hillel erau mult mai permisivi din acest punct de vedere (E. FUCHS, *Sexual Desire and Love...*, p. 64). Fuchs mai afirmă că evreii bogați puteau să beneficieze astfel de o *poligamie succesivă*. Divorțurile deveniseră, la fel ca și instituția căsătoriei de altfel, un lucru pur legal, fără o conotație spirituală. De aceea, Mântuitorul face trimitere mai întâi la referatul creației omului cuprins în Cartea Facerii. Părintele Constantin Mihoc subliniază faptul că odată cu crearea lui Adam și a Evei avem primul cuplu *monogam* din istorie. În Rai nu a existat nici un moment poligamia, aceasta apărând doar odată cu căderea în păcatul original (C. MIHOC, *Taina Căsătoriei și familia creștină...*, p. 25). Hristos citează apoi cuvintele lui Adam rostite atunci când acesta a văzut-o prima dată pe Eva și încheie cu un accent pe unitatea celor doi soți. Bărbatul și femeia, odată căsătoriți, sunt un singur *trup*. Nu întâmplător Domnul a folosit această comparație. Ne amintim că Adam a fost creat din țărână, dar Eva a fost creată din coasta sa. Prin urmare, această analogie este păstrată și aici. Orice bărbat și femeie care formează un cuplu căsătorit nu pot fi separați cu ușurință, așa cum nici membrele unui trup nu pot fi îndepărtate fără ca acest gest să provoace o durere imensă. De asemenea, se mai atrage atenția asupra unui aspect: unirea binecuvântată de Dumnezeu nu trebuie distrusă de dorința păcătoasă a omului.

Adulterul este singurul motiv de divorț

Există o anumită fragilitate a relației dintre Dumnezeu și om specificată în ultimul verset al pasajului evanghelic citat anterior. Dumnezeu unește bărbatul și femeia, iar, din acest punct de vedere, unirea nu ar trebui să se încheie niciodată. Și totuși, numărul divorțurilor, atât în perioada respectivă, cât și în cea prezentă, este *alarmant de mare*. *Oamenii se despart, căsniciile se destramă, iar amintirile dureroase persistă uneori pe durata zecilor de ani*. Există însă și un motiv de divorț care poate fi considerat plauzibil din perspectiva lui Dumnezeu? „Ei I-au zis Lui: Pentru ce, dar, Moise a poruncit să-i dea carte de despărțire și să o lase? El le-a zis: Pentru învârtoșarea inimii voastre, v-a dat voie Moise să lăsați pe femeile voastre, dar din început nu a fost așa. Iar Eu zic vouă că oricine va lăsa pe femeia sa, în afară de pricină de desfrânare, și se va însura cu alta, săvârșește adulter; și cine s-a însurat cu cea lăsată săvârșește adulter” (*Matei* 19, 7-9). Răspunsul Mântuitorului este cât se poate de clar și direct. Doar învârtoșarea inimii poporului iudeu a făcut ca Moise să nu aibă de ales și să le îngăduie despărțirea. Hristos afirmă în continuare că există un singur motiv pentru care oamenilor le poate fi îngăduit să divorțeze: adulterul. Acest aspect apare anterior în cursul predicii de pe munte:

„S-a zis iarăși: «Cine va lăsa pe femeia sa să-i dea carte de despărțire». Eu însă vă spun vouă: oricine va lăsa pe femeia sa, în afară de pricină de desfrânare, o face să săvârșească adulter, și cine va lua pe cea lăsată săvârșește adulter” (*Matei* 5, 31-32). Din punct de vedere evanghelic există un singur motiv de divorț: adulterul, dar la acesta s-au mai adăugat alte câteva în cursul istoriei, pe care le vom aborda la momentul oportun. Acest *adulter* însă nu poate fi privit dintr-un punct strict sexual, deși termenul grecesc căruia îi corespunde (*porneia*) nu lasă loc de prea multe comentarii. Totuși, Biserica Ortodoxă acordă divorțul și în cazul în care unul dintre soți a comis un act de apostazie. În acest caz, trădarea propriului Dumnezeu poate fi considerată drept un *adulter* înfăptuit împotriva propriei credințe. Observăm de asemenea că Mântuitorul critică direct motivele puerile de divorț ale iudeilor și le spune că *la început nu a fost așa*. Comentând asupra acestui pasaj, părintele Mihoc afirmă: „Numai păcatul a fost cauza nesocotirii unității și indisolubilității familiei care sunt rânduite de Dumnezeu” (C. MIHOC, *Taina Căsătoriei și familia creștină...*, p. 25). Așa cum vom vedea, însă, cuvintele Mântuitorului au generat o reală teamă în rândul ucenicilor, care au început să considere Taina Căsătoriei drept un lucru care nu trebuie dorit.

Căsătoria – deschidere spre Împărăția cerurilor

„Ucenicii I-au zis: Dacă astfel este pricina omului cu femeia, nu este de folos să se însoare. Iar El le-a zis: Nu toți pricep cuvântul acesta, ci aceia cărora le este dat. Că sunt fameni care s-au născut așa din pântecelul mamei lor; sunt fameni pe care oamenii i-au făcut fameni, și sunt fameni care s-au făcut fameni pe ei înșiși, pentru Împărăția cerurilor. Cine poate înțelege să înțeleagă” (*Matei* 19, 3-12). În cursul istoriei patristice, acest pasaj a generat numeroase comentarii, majoritatea concentrate asupra diferenței între căsătorie și monahism. Eric Fuchs însă a oferit o interpretare care pare mult mai potrivită din anumite puncte de vedere. Astfel, el consideră că termenul de *famen* nu implică aici neapărat sensul literar al termenului, ci în special pe cel de *castitate*. Unii ajung la această puritate încă din copilărie, alții ajung prin intermediul unor alte persoane bogate din punct de vedere spiritual, iar a treia categorie este cea a celor desăvârșiți, care înțeleg unde conduce propria puritate și cunosc ținta finală: dobândirea Împărăției cerurilor. În mod paradoxal, aici avem *un pasaj legat în special de căsătorie*, nu neapărat de monahism, așa cum a fost adesea interpretat. Unii oameni iubesc, alții sunt învățați să iubească, iar cei desăvârșiți conduc iubirea lor spre Împărăția cerurilor. Pasajul aceasta, privit din punct de vedere spiritual, și nu în literă, ne amintește de valoarea căsniciei din punct de vedere creștin. Dacă Hristos ar fi dorit să sublinieze valoarea fecioriei în detrimentul căsătoriei, ucenicii săi ar fi

avut dreptate atunci când au afirmat că Taina Căsătoriei este un lucru care trebuie depășit sau evitat. Considerăm că nu aceasta a fost intenția sa atunci când a oferit această scurtă comparație cu cei care sunt *fameni*. Vom continua analiza pasajelor evanghelice cu privire la Taina Căsătoriei.

„Dacă îți spun că te iubesc, înseamnă că nu vei muri niciodată”

Cuvintele Domnului cu privire la Taina Căsătoriei, precum și prezența Sa la nunta din Cana Galileii au adus o nouă percepție asupra scopului acesteia. Dintr-o legătură naturală, întărită de iubire, dar care nu păstra deloc în iudaism amintirea vieții veșnice și ajutorarea reciprocă a soților pentru a ajunge la aceasta, căsătoria devine o creștere mutuală spre eternitate și dobândirea mântuirii.

Sfinții Evangheliști au subliniat aceste două aspecte în relatările lor legate de Taina Cununii și care cuprind raportarea Mântuitorului la aceasta.

„Până când moartea ne va despărți”

În cursul analizei sale cuprinzătoare cu privire la pasajele nou-testamentare legate de Taina Cununii, Eric Fuchs afirmă la un moment dat că Sfântul Evanghelist Luca se dovedește destul de radical în relatările sale. Vom reda acum fragmentul la care se face referire:

„Și apropiindu-se unii dintre saducheii care zic că nu este înviere, L-au întrebat zicând: Învățătorule, Moise a scris pentru noi: Dacă moare fratele cuiva, având femeie, și el n-a avut copii, să ia fratele lui pe femeie și să ridice urmaș fratelui său. Erau deci șapte frați. Și cel dintâi, luându-și femeie, a murit fără de copii. Și a luat-o al doilea, și a murit și el fără copii. A luat-o și al treilea; și tot așa toți șapte n-au lăsat copii și au murit. La urmă a murit și femeia. Deci femeia, la înviere, a căruia dintre ei va fi soție, căci toți șapte au avut-o de soție? Și le-a zis lor Iisus: Fiii veacului acestuia se însoară și se mărită; iar cei ce se vor învrednici să dobândească veacul acela și învierea cea din morți, nici nu se însoară, nici nu se mărită. Căci nici să moară nu mai pot, căci sunt la fel cu îngerii și sunt fii ai lui Dumnezeu, fiind fii ai învierii. Iar că morții înviază a arătat chiar Moise la rug, când numește Domn pe Dumnezeul lui Avraam, și Dumnezeul lui Isaac, și Dumnezeul lui Iacov. Dumnezeu deci nu este Dumnezeu al morților, ci al viilor, căci toți trăiesc în El” (*Luca 20, 27-38*).

Acest pasaj este unul dintre cele mai lungi care fac referire la Taina Cununii. Este adevărat că aici avem o relatare cu totul specială, legată în principal de natura căsătoriei. Teologii romano-catolici au interpretat acest pasaj drept unul

în care Mântuitorul desființează rolul Căsătoriei în Împărăția cerurilor. De aceea, în slujbele Cununii care aparțin confesiunilor creștine din Occident se păstrează fraza „până când moartea ne va despărți”. Însă întrebarea noastră era: În ce constă mai clar radicalismul Sfântului Evanghelist Luca de care vorbește Eric Fuchs?

Există un radicalism al Sfântului Luca?

Eric Fuchs identifică unele dovezi în favoarea părerii sale. Sfântul Evanghelist Luca este singurul care amintește căsătoria între motivele aduse de cei care refuză să participe la Cina Domnului, un element care transpare clar din pasajul respectiv: „Al treilea a zis: femeie mi-am luat și de aceea nu pot veni” (*Luca* 14, 20). Pe de altă parte, tot Luca este singurul care pune căsătoria în cadrul lucrurilor la care putem renunța pentru dobândirea Împărăției cerurilor: „Și El le-a zis: adevărat grăiesc vouă: nu este nici unul care a lăsat casă, sau femeie, sau frați, sau părinți, sau copii pentru împărăția lui Dumnezeu, și să nu ia cu mult mai mult în vremea aceasta, iar în veacul ce va să vină, viață veșnică” (*Luca* 18, 29). Pe lângă aceste argumente, Eric Fuchs mai aduce încă unul, care din punctul nostru de vedere este exagerat, și anume că Sfântul Luca lasă impresia în relatarea răspunsului Mântuitorului la întrebarea saducheilor că este mai simplu să dobândim Împărăția cerurilor fără a fi căsătoriți. Acest argument ni se pare forțat deoarece contextul nu suportă o asemenea interpretare. Cu toate acestea, Fuchs însuși decide să abandoneze la un moment dat teoria sa legată de radicalismul forțat al Sfântului Luca atunci când afirmă că:

„Ne aflăm la începutul unui perioade de gândire care urma să devină foarte populară în istoria ulterioară a Bisericii. Această gândire va fi păstrată de anumiți creștini care, pentru a dovedi mai bine noutatea Împărăției cerurilor, s-au considerat chemați la un ascetism conjugal și sexual foarte riguros. Această suspiciune care apare în cursul Evangheliei lui Luca aduce ideea că, probabil, căsătoria poate fi un obstacol pentru realizarea unei vieți creștine adevărate. Luca pare să intruzeze o atitudine care caracterizează comunitățile de creștini provenite din păgâni din primul secol și care erau asaltate de imoralitatea lumii elenice și, totodată, influențate de tradițiile ascetice ale acesteia” (E. FUCHS, *Sexual Desire and Love...*, p. 68).

În esență, ideea lui Eric Fuchs nu este total greșită, dar cercetătorul dovedește o lipsă de echilibru în interpretarea pasajului lucian. Căsătoria, din punct de vedere ortodox, nu poate fi considerată în sine drept un obstacol spre dobândirea Împărăției cerurilor atât timp cât păstrează sensurile sale corecte. Dacă un cuplu refuză să Îl asculte pe Dumnezeu și se închide într-un egoism perpetuu, respingând posibilitatea procreării și afișând o iubire idolatră care nu mai ține cont de absolut nimic, căsnicia în sine nu este obstacolul spre mântuire,

ci propriile patimi. De asemenea, un cuplu care împlinește poruncile Domnului din Evanghelie nu va considera niciodată propria căsnicie drept un obstacol pe calea mântuirii. Este adevărat că în cursul istoriei creștine avem mai multe exemple de cupluri care au decis să meargă la mânăstire împreună, dar nu putem face reguli din excepții.

La ce se referă de fapt Sfântul Luca?

Atunci când Mântuitorul răspunde întrebării saducheilor, El este preocupat de două aspecte: afirmarea eliminării afectelor după moarte, precum și puritatea care există în interiorul cuplului odată cu venirea vieții veșnice. Afectele (foamea, setea, somnul, sexualitatea) dispar atunci când trecem la cele veșnice. Aceste manifestări au apărut odată cu căderea omului în păcatul original și vor cunoaște un sfârșit. Însă nicăieri nu afirmă Hristos o dizolvare a căsniciei. Pasajul din Evanghelia Sfântului Apostol Luca nu poate fi interpretat în această direcție. Este ca și cum am afirma că iubirea intensă dintre două persoane va fi întreruptă de momentul morții. Căsnicia nu se încheie odată cu moartea, iar moartea nu ne desparte pentru ca, în Împărăția cerurilor, să suferim brusc o pierdere a amintirilor plăcute care ne leagă. Ne declarăm împotriva acestei interpretări care scapă din vedere scopul esențial al căsniciei creștine: iubirea veșnică. Așa cum spunea cunoscutul teolog și filosof francez Gabriel Marcel: „Dacă îți spun că te iubesc, înseamnă că nu vei muri niciodată”. De aceea, considerăm că Sfântul Apostol Luca a dorit, prin relatarea sa, să precizeze două aspecte: dispariția manifestării sexuale în Împărăția cerurilor, datorată sublimării afectelor noastre și, pe de altă parte, înveșnicirea cuplului. Atunci când Mântuitorul afirmă că „vor fi ca îngerii”, nu încearcă să arate că oamenii vor uita complet de dragostea lor de cuplu. El se referă pur și simplu la puritatea dragostei lor, care se va manifesta într-o manieră foarte spiritualizată. Confesiunile creștine din Occident au interpretat pasajul într-o manieră legalistă, care ia lucrurile foarte literar. Din nefericire, această interpretare pierde romantismul și speranțele iubirii de cuplu într-o înveșnicire și nemurire a sa. Însă, dacă Dumnezeu, la finalul veacurilor, va dori să păstreze ceva din întreaga lume în stare pură, oare va respinge El iubirea dintre soți ca fiind nevrednică de a fi înveșnicită? Ne manifestăm îndoiala în această privință, cu atât mai mult cu cât El a binecuvântat din belșug nunta petrecută în Cana Galileii și asupra căreia ne vom îndrepta atenția mai jos.

În Cana Galileii începe Taina Cununii desăvârșite

Prima minune săvârșită de Iristos a fost cea de la nunta din Cana Galileii. Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan ne-a oferit o relatare detaliată în acest sens, iar Sfinții Părinți au tâlcuit în multe feluri pericopa respectivă. Prezența divină și descoperirea minunilor în cadrul sărbătorească al unei nunți nu sunt deloc întâmplătoare. Acestea demonstrează încă o dată de ce Taina Cununii este atât de importantă și cât de prețuită este de Dumnezeu.

Din punctul de vedere al Sfântului Maxim Mărturisitorul, evenimentul respectiv pune în valoare, de asemenea, semnificația profundă a virtuții iubirii.

Prima minune săvârșită de Iisus

La trei zile de la întâlnirea inițială dintre Iisus și ucenicii Săi credincioși a avut loc nunta din Cana Galileii. Unii Sfinți Părinți consideră că, în realitate, mirele era Sfântul Apostol Natanael (Bartolomeu) și acesta a fost motivul principal al invitației adresate Mântuitorului. Ceea ce ne interesează însă, în primul rând, este minunea săvârșită, deoarece aceasta a întărit practic, alături de prezența Domnului la sărbătorirea ulterioară a nunții, legătura naturală dintre bărbat și femeie, descoperindu-i scopul esențial: iubirea dintre soți. Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan precizează următoarele:

„Și a treia zi s-a făcut nuntă în Cana Galileii și era și mama lui Iisus acolo. Și au fost chemați și Iisus și ucenicii Săi la nuntă. Și sfârșindu-se vinul, a zis mama lui Iisus către El: Nu mai au vin. A zis ei Iisus: Ce ne privește pe mine și pe tine, femeie? Încă n-a venit ceasul Meu. Mama Lui a zis celor ce slujeau: Faceți orice vă va spune. Și erau acolo șase vase de piatră, puse pentru curățirea iudeilor, care luau câte două sau trei vedre. Zis-a lor Iisus: Umpleți vasele cu apă. Și le-au umplut până sus. Și le-a zis: Scoateți acum și aduceți nunului. Iar ei i-au dus. Și când nunul a gustat apa care se făcuse vin și nu știa de unde este, ci numai slujitorii care scosese apă știa, a chemat nunul pe mire și i-a zis: Orice om pune întâi vinul cel bun și, când se ametește, pune pe cel mai slab. Dar tu ai ținut vinul cel bun până acum. Acest început al minunilor l-a făcut Iisus în Cana Galileii și Și-a arătat slava Sa; și ucenicii Săi au crezut în El” (Ioan 2, 1-11).

Observăm că Sfântul Ioan lasă oarecum în umbră evenimentul nunții, punând accentul fundamental asupra minunii săvârșite de Iisus. Deși inițial Iisus refuză destul de clar să facă un gest special, El se lasă înduplecat de Mama Sa și, totodată, de ascultarea iudeilor. Din apa folosită pentru curățirea nuntașilor, El face un vin minunat, pe care Îl oferă ca un dar deosebit celor prezenți. În

finalul relatării observăm că Sfântul Ioan spune că astfel Iisus „și-a arătat slava Sa” prin minunea săvârșită, iar ucenicii Săi au crezut în El. Această minune a generat o îmbogățire a credinței ucenicilor și, fără îndoială, a iudeilor prezenți la sărbătoare. Cu toate acestea, nu observăm prea clar legătura dintre evenimentul nunții și minunea săvârșită la prima vedere. Totul pare discret, ascuns sub vălul misterului iubirii.

O tâlcuire spirituală

Sfântul Maxim Mărturisitorul oferă o tâlcuire alegorică destul de amănunțită minunii din Cana Galileii. Interpretarea privește întreaga unire existentă între sufletul uman și Dumnezeu.

„Iar mirele e, în chip vădit, mintea omenească, care își ia drept mireasă, spre împreună-viețuire, virtutea. Cuvântul, fiind chemat, vine bucuros cinstind însoțirea lor și întărește învoiala nunții lor duhovnicești și încălzește duhovnicește, prin vinul Său, dorința lor după multă rodire de prunci. Mama Cuvântului e credința adevărată și neîntinată. Căci precum Cuvântul ca Dumnezeu este după fire Făcătorul Maicii care l-a născut pe El după trup, făcând-o Maică din iubirea de oameni și primind să se nască din ea ca om, la fel Cuvântul, producând în noi mai întâi credința, se face pe urmă în noi Fiul credinței, întrupându-Se din ea prin virtuțile cu fapta. Prin credință apoi ajungem la toate, primind de la Cuvântul darurile spre mântuire. Căci fără de credință, căreia Cuvântul îi este după fire Dumnezeu, iar după har Fiul, nu avem nici o îndrăzneală să ne adresăm cu cereri către El” (SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, traducere pr. Dumitru Stăniloae, [*Filocalia*, III], București, Ed. Humanitas, 2005, p. 138).

Sufletul nostru este mire, iar mireasa noastră este virtutea. Cel care binecuvântează nunta sufletului cu virtutea este Dumnezeu, iar vinul este cel care ne îndeamnă aici să rodim și să ajungem la faptele bune. Cât despre Maica Domnului, ea simbolizează credința. Nu este de mirare că Sfântul Nicolae Cabasila, vorbind despre unirea între sufletul omului și Dumnezeu precizează că una dintre icoanele potrivite pentru acest mister este aceea a cuplului căsătorit. Pseudo-Dionisie Areopagitul utilizează o imagine asemănătoare atunci când spune că dragostea lui Dumnezeu față de om este similară cu aceea a unui bărbat față de femeia sa, deși o depășește din toate punctele de vedere și nu poate fi comparată decât la distanță cu aceasta. Pentru Sfinții Părinți, nunta din Cana Galileii și minunea care o însoțește reprezintă un eveniment spiritual care amintește mai mult de unirea noastră cu Dumnezeu, dar care confirmă totodată importanța Tainei Cununiei. Urmând prima interpretare, Sfântul Maxim Mărturisitorul precizează la finalul tâlcuirii sale: „Fie ca o asemenea

nuntă să încheiem și noi totdeauna și fie ca Iisus cu Maica Sa să vină la ea, ca să readune cunoștința noastră care curge afară din pricina păcatului și să o prefacă în îndumnezeire. Căci aceasta scoate mintea din cunoștința lucrurilor și întărește până la neschimbabilitate cunoștința firii, ca pe o apă spirituală prin calitatea vinului” (SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, p. 138).

Creșterea harică a Căsătoriei prin prezența Domnului

Deși interpretările spirituale ale evenimentului abundă în literatura patristică, teologii moderni au scos în evidență mai mult importanța binecuvântării Tainei Cununii de Hristos prin prezența Sa la Cana Galileii. Astfel, părintele Dumitru Stăniloae afirma:

„Hristos întărește din nou legătura căsătoriei dintre bărbat și femeie și o înalță, din ordinea naturii, în ordinea harului, învăluind-o, prin participarea la nunta de la Cana, în ambianța harică ce iradia din Persoana Sa. Săvârșind acolo cea dintâi minune, prin puterea Sa mai presus de fire și dând perechii ce se căsătorea să bea din vinul iubirii entuziaste turnate de El prin harul Său, El vrea să arate că începe înălțarea vieții omenești în ordinea harului de la întărirea și înălțarea căsătoriei” (Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2003, p. 191).

Mica localitate Cana Galileii devine începutul Tainei Cununii desăvârșite. Deși Sfinții Părinți au remarcat, așa cum afirmam anterior, că această Taină a fost desăvârșită încă din Rai, adevărul ei scop fusese uitat. Virtutea iubirii este cea mai importantă dintre toate, după cum ne spune Sfântul Maxim Mărturisitorul, prin urmare și scopul cel mai înalt al Tainei Cununii rămâne acela al iubirii și respectării mutuale între soți. Hristos nu le-a cerut mirilor la Cana Galileii în primul rând să fie roditori sau să păstreze familia lor la nivelul percepției iudaice în această privință, ci le-a oferit vinul aprins al iubirii veșnice din care se nasc faptele bune și credința curată. De aceea, prezența Sa la această nuntă a încurajat veselia benefică și bucuria neîntinată pe care fiecare familie creștină trebuie să le aibă în ciuda necazurilor curente. Căsătoria intră odată cu minunea de la Cana Galileii în starea de har plină de iubire, care amintește în mod eshatologic de Împărăția cerurilor. O Împărăție aflată sub guvernarea dragostei.

„Bărbaților, faceți-le parte de cinste femeilor”

Epistolele Sfinților Apostoli Petru și Pavel, cuprinse în cadrul Noului Testament, aduc o serie de referiri și precizări importante cu privire la Taina Căsătoriei. Aceste fragmente dedicate de Sfinții Apostoli problemelor legate de diverse aspecte ale cuplului au constituit, alături de versetele specifice cuprinse în Sfintele Evanghelii, norma principală în această privință pentru primele comunități creștine.

De asemenea, Sfinții Părinți au tâlcuit sensurile profunde ale Tainei Căsătoriei doar în relație directă cu aceste texte și îndemnurile cuprinse în ele. De aceea, sfaturile Sfinților Apostoli trebuie înțelese și comentate în profunzime pentru a descoperi importanța și actualitatea lor neîntrepută.

Sfaturile Sfântului Apostol Petru

Doar cinci autori apostolici au fost cuprinși în canonul *epistolar* al Noului Testament: Pavel, Petru, Ioan, Iacov și Iuda. Dintre aceștia, numai Sfinții Apostoli Petru și Pavel au oferit mențiuni cu privire la Taina Cununiei. Am decis să analizăm în primul rând contribuția Sfântului Apostol Petru, deoarece acesta oferă un singur pasaj în această privință (*1 Petru* 3, 1-7), în timp ce în epistolele pauline putem identifica nici mai mult, nici mai puțin de cincisprezece fragmente (*Romani* 7, 2-3; *1 Corinteni* 7; 11, 3-17; 14, 34-35, *2 Corinteni* 11, 2; *Efesenii* 5, 22-33; *Colosenii* 3, 18-21; *1 Tesaloniceni* 4, 4; *1 Timotei* 2, 8-15; 3, 2-4; 4, 3; 5, 9-16; *Tit* 1, 6; 2, 1-5; *Evrei* 13, 4 apud C. МИНОС, *Taina Căsătoriei și familia creștină...*, p. 27, nota 33) care variază în lungime de la un singur verset (*1 Timotei* 4, 3) la un întreg capitol (*1 Corinteni* 7). Fragmentul pe care îl vom analiza în continuare apare așadar în prima Epistolă a Sfântului Apostol Petru, în capitolul 3, versetele 1-7:

„Asemenea și voi, femeilor, supuneți-vă bărbaților voștri, așa încât, chiar dacă sunt unii care nu se pleacă cuvântului, să fie câștigați, fără propovăduire, prin purtarea femeilor lor, văzând de aproape viața voastră curată și plină de sfială. Podoaba voastră să nu fie cea din afară: împletirea părului, podoabele de aur și îmbrăcămintea hainelor scumpe, ci să fie omul cel tainic al inimii, întru nestrăcioasa podoabă a duhului blând și liniștit, care este de mare preț înaintea lui Dumnezeu. Că așa se împodobeau odinioară și sfințele femei care nădăjduiau în Dumnezeu, supunându-se bărbaților lor, precum Sarra asculta pe Avraam și-l numea pe el domn, ale cărei fiice sunteți dacă faceți ce e bine și nu vă temeți de nimic. Voi, bărbaților, de asemenea, trăiți înțelepțește cu femeile voastre, ca fiind făpturi mai slabe, și faceți-le parte de cinste, ca unora care împreună cu voi sunt moștenitoare ale harului vieții, astfel încât rugăciunile voastre să nu fie împiedicate”.

Deși dedică un singur pasaj în total în ambele epistole păstrate, Sfântul Apostol Petru concentrează în puține cuvinte câteva învățături esențiale cu privire la raportul corect care trebuia să existe în perioada respectivă în viața de cuplu.

Inexistența unei egalități?

În *Epistola către Galateni*, Sfântul Apostol Pavel scrie la un moment dat că „nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este nici rob, nici liber; *nu mai este parte bărbătească și parte femeiască*, pentru că toți una sunteți în Hristos Iisus” (*Galateni* 3, 28). Acest pasaj, absolut revoluționar la perioada respectivă, având în vedere că sclavia și inferioritatea femeii erau considerate drept lucrurile absolut normale în viața socială a Europei, a fost interpretat de unii teologi drept o reafirmare a egalității între bărbat și femeie. De asemenea, Domnul răspunde la întrebarea fariseilor cu privire la eventuala aplicare a divorțului: „N-ați citit că Cel ce i-a făcut de la început i-a făcut bărbat și femeie?” (*Matei* 19, 4). Acest pasaj se înscrie și el, alături de mărturia majorității Sfinților Părinți în privința susținerii egalității între bărbat și femeie. În fragmentul din epistola petrină citat în cursul introducerii observăm o tentă mai degrabă de subordonare a femeii bărbatului, decât acest curent egalitarian, care în perioada respectivă era aproape de neconceput. Însă Sfântul Apostol Petru are, în realitate, o atitudine cât se poate de echilibrată, așa cum se va observa în continuare. El utilizează imaginea supunerii femeii bărbatului în debutul discursului său, tocmai pentru a evidenția o eventuală convertire a soților păgâni prin comportamentul adecvat al propriilor soții. Supunerea nu este privită drept o urmare oarbă a patimilor bărbatului, ci drept o măsură pedagogică prin care acesta poate fi convins că religia adoptată de soție nu este una care îndeamnă la răzvrătire și schimbări negative. De asemenea, Sfântul Apostol Petru le cere femeilor să treacă pe un plan secundar grija cu privire la îmbrăcăminte și împodobire trupească și să pună pe primul loc creșterea interioară generată de adoptarea virtuților. Petru cere de la femei blândețe, mult bun-simț și pace în actele exterioare. Însă, în final, el atrage atenția asupra unui element esențial: discernământul. Oferind exemplul Sarrei, care îl respecta foarte mult pe soțul ei, Avraam, Sfântul Apostol Petru declară că acest model poate fi urmat doar: „dacă faceți ce e bine și nu vă temeți de nimic”. Așa cum afirmam anterior, supunerea unei femei față de bărbatul ei nu poate fi îndeplinită în absolut orice privință fără nici un fel de discernământ. Sfântul Petru afirmă practic aici că femeile trebuie să facă fapte bune, fără a se teme de eventualele consecințe negative pe care le pot atrage. Aceste aspecte negative care puteau apărea erau datorate în mare măsură bărbaților, care, la vremea respectivă, aveau o autoritate indiscutabilă în fața femeilor.

Egalitatea harică

În final, Sfântul Apostol Petru nu uită să ofere câteva îndemnuri și bărbaților. Astfel, el îi sfătuiește: „Voi, bărbaților, de asemenea, trăiți înțelepțește cu femeile voastre, ca fiind făpturi mai slabe, și faceți-le parte de cinste, ca unora care împreună cu voi sunt moștenitoare ale harului vieții, astfel încât rugăciunile voastre să nu fie împiedicate”. Sfântul Petru le cere bărbaților să aibă un discernământ în privința soțiilor, ca unele care sunt mai slabe din anumite puncte de vedere (de ex: munca fizică, tăria în fața necazurilor etc.), dar această slăbiciune nu poate fi privită drept o inferioritate din punct de vedere social. Petru cere ca și femeile să fie respectate, deoarece *sunt moștenitoare ale harului vieții* împreună cu bărbații. Apostolul se ferește să utilizeze cuvântul de *egalitate* în această privință, deși sugerează acest fapt prin construcția frazei, deoarece bărbații eleni puteau să ignore sfaturile sale, datorită structurii sociale strict patriarhale din perioada respectivă. Această egalitate în privința moștenirii harului Duhului Sfânt este sugerată de partea finală a fragmentului. Bărbații care nu respectă acest fapt pot fi *împiedicați* de acest păcat în vederea împlinirii cererilor de rugăciune. O eventuală desconsiderare a femeii lovește în exercițiul ascetic esențial al rugăciunii continue, separând practic creștinul de comunitatea din care face parte. Fără îndoială, aici, prin rugăciune, Sfântul Apostol Petru înțelege și rugăciunea comunitară, nu doar cea individuală, efectuată acasă sau în alte locuri în afara Bisericii. În concluzie, putem afirma că Sfântul Apostol Petru propune o viziune echilibrată asupra raporturilor dintre soți în cadrul căsniciei creștine, oferind o soluție plină de discernământ la aparenta contradicție existentă între considerarea femeii drept supusă bărbatului și egalitatea dintre cei doi în plan antropologic. Vom comenta mai jos viziunea elaborată a Sfântului Apostol Pavel, care propune mai multe teme spre discuție, care au influențat profund concepția eclezială cu privire la Taina Cununiei în general.

„Ce știi tu, femeie, dacă îți vei mântui bărbatul?”

Epistolele pauline sunt cele mai bogate surse nou-testamentare în privința reglementărilor legate de Taina Cununiei. Sfântul Apostol Pavel propune o interpretare echilibrată a sensurilor matrimoniale, precum și concepții inovatoare pentru perioada antică.

Prima Epistolă către Corinteni cuprinde un capitol întreg de răspunsuri adresate importantei comunități creștine cu privire la diferite aspecte ale vieții de cuplu. Acest text a fost interpretat adesea de Sfinții Părinți și considerat un

veritabil izvor de inspirație de cei care au dorit să cunoască în amănunt misterul vieții de familie.

„Scopurile” Căsătoriei

În debutul capitolului al 7-lea din prima Epistolă către Corinteni, Sfântul Apostol Pavel oferă un prim răspuns la o întrebare cu tendință ascetică a comunității creștine de acolo.

„Cât despre cele ce mi-ați scris, bine este pentru om să nu se atingă de femeie. Dar din cauza desfrânării, fiecare să-și aibă femeia sa și fiecare femeie să-și aibă bărbatul său. Bărbatul să-i dea femeii iubirea datorată, asemenea și femeia bărbatului. Femeia nu este stăpână pe trupul său, ci bărbatul; asemenea nici bărbatul nu este stăpân pe trupul său, ci femeia. Să nu vă lipsiți unul de altul, decât cu bună învoială pentru un timp, ca să vă îndeletniciți cu postul și cu rugăciunea, și iarăși să fiți împreună, ca să nu vă ispitească satana, din pricina neînfrânării voastre. Și aceasta o spun ca un sfat, nu ca o poruncă. Eu voiesc ca toți oamenii să fie cum sunt eu însumi. Dar fiecare are de la Dumnezeu darul lui: unul așa, altul într-alt fel” (1 Corinteni 1, 1-7).

În perioada respectivă, existau două tendințe extreme în lumea greacă: desfrânarea și ascetismul lipsit de discernământ. Sfântul Apostol Pavel încearcă să le contracareze pe amândouă prin răspunsul său plin de înțelepciune și dreaptă socoteală. Comunitatea din Corint era probabil preocupată de anumite reglementări ale sexualității în viața de cuplu. Sfântul Apostol Pavel adoptă la început o poziție preponderent în favoarea ascetismului, afirmând că, într-un fel, este *mai bine ca un om să nu se atingă de femeie*. Însă, el se arată îngrijorat totodată de tentația desfrânării, atât de prezentă în lumea greacă în perioada respectivă. Pentru a evita o viață sexuală dezordonată în cazul în care alegerea celibatului se dovedește mult prea dificilă pentru o persoană, este mult mai benefică încheierea unei căsătorii. Însă, în continuare, Apostolul neamurilor evită să considere sexualitatea drept cauză esențială a căsătoriei, tocmai pentru a nu cădea în capcana considerării ei drept o instituție inferioară, rezervată celor slabi. El vorbește despre iubirea pe care soții trebuie să o împărtășească, arătând prin aceasta că viața de cuplu are aceeași țință ca și existența ascetică a celibatului: împlinirea poruncii esențiale a Sfintei Scripturi. De asemenea, Sfântul Apostol Pavel propune un echilibru între perioadele de post și cele în care apropierea fizică de celălalt este permisă. Trebuie remarcată aici poziția sa extraordinară, deoarece el pune mai presus de orice regulă externă buna înțelegere între soți. Ei nu trebuie să decidă unilateral în ce măsură doresc să se abțină din punct de vedere sexual pentru a se îndeletnici cu postul și rugăciunea, ci trebuie să facă acest lucru *cu*

bună înțelegere. Aici apare un pasaj la prima vedere enigmatic, atunci când Sfântul Apostol Pavel vorbește despre o eventuală ispitire sexuală trimisă asupra soților de satana. Din context am putea spune că atât neînfrânarea conjugală, care nu ține cont de nici o regulă ascetică, cât și dorința de a supune persoana iubită unei postiri peste măsură fără nici un fel de discernământ sunt la fel de dăunătoare unei vieți de cuplu solide și pline de fericire. În încheierea răspunsului său, Sfântul Pavel afirmă că el și-ar dori ca oamenii să păstreze celibatul și să rămână așa cum este el, însă totodată propune egalitatea între această alegere și cea a căsătoriei atunci când spune că *fiecare are de la Dumnezeu darul lui: unul așa, altul într-alt fel.* Căsătoria este un dar la fel de mare ca și celibatul și nu poate fi considerată drept inferioară celei de-a doua stări.

A doua căsătorie și situațiile de divorț

Sfântul Apostol Pavel permite existența unei a doua căsătorii totodată în pasajul imediat următor atunci când afirmă: „Celor ce sunt necăsătoriți și văduvelor le spun: bine este pentru ei să rămână ca și mine. Dacă însă nu pot să se înfrâneze, să se căsătorească. Fiindcă mai bine este să se căsătorească, decât să ardă” (1 Corinteni 1, 8-9). Însă, el se declară total împotriva motivelor puerile de divorț invocate în lumea antică atunci când precizează: „Iar celor ce sunt căsătoriți le poruncesc, nu eu, ci Domnul: Femeia să nu se despartă de bărbat! Iar dacă s-a despărțit, să rămână nemăritată, sau să se împace cu bărbatul său; tot așa bărbatul să nu-și lase femeia” (1 Corinteni 1, 10-11). În primul pasaj, Sfântul Apostol Pavel reglementează pe scurt existența unei a doua căsătorii. Între a rămâne celibatar doar cu numele, și cu o viață desfrânată în paralel, și a fi căsătorit, având o viață curată, este clar că a doua variantă rămâne de preferat. Este adevărat că aici căsătoria pare a fi pusă într-o situație inferioară celibatului, dar amintim încă o dată că în versetul anterior s-a vorbit într-un mod cât se poate de clar de egalitatea celor două stări. Pe de altă parte, atunci când vine vorba de divorț, Sfântul Apostol Pavel pare a reglementa un anumit caz special aici, deoarece vorbește de o situație în care amintește în primul rând de o despărțire provocată de o femeie. Este adevărat că în finalul pasajului el scrie și despre situația contrară, dar în esență se declară total împotriva divorțului. Ceea ce este aparent bizar rămâne faptul că nici măcar adulterul nu este amintit drept motiv de divorț, ceea ce ne face să afirmăm încă o dată că întrebarea comunității din Corint se referea în special la unul sau mai multe cazuri concrete.

Căsătoriile mixte

De asemenea, Sfântul Apostol Pavel discută problema căsătoriilor mixte.

„Celorlalți le grăiesc eu, nu Domnul: dacă un frate are o femeie necredincioasă, și ea voiește să viețuiască cu el, să nu o lase. Și o femeie, dacă are bărbat necredincios, și el binevoiește să locuiască cu ea, să nu-și lase bărbatul. Căci bărbatul necredincios se sfințește prin femeia credincioasă și femeia necredincioasă se sfințește prin bărbatul credincios. Altminterea, copiii voștri ar fi necurați, dar acum ei sunt sfinți. Dacă însă cel necredincios se desparte, să se despartă. În astfel de împrejurare, fratele sau sora nu sunt legați; căci Dumnezeu ne-a chemat spre pace. Căci, ce știi tu, femeie, dacă îți vei mântui bărbatul? Sau ce știi tu, bărbate, dacă îți vei mântui femeia?” (1 Corinteni 1, 12-16).

Sfântul Pavel se vede nevoit să discute inclusiv situația căsătoriilor mixte sau a cuplurilor în care unul dintre membri s-a convertit pe parcurs fără ca soțul sau soția să îi urmeze deoarece această situație era des întâlnită în primele comunități creștine. Astfel, el nu îndeamnă asemenea iudeilor la o despărțire imediată, ci mediază existența unei căsătorii mixte astfel încât oamenii să nu devină descurajați de ideea că trebuie să părăsească persoana iubită pentru faptul că aceasta încă nu s-a convertit. Din nou trebuie să remarcăm poziția sa echilibrată și echidistantă. Păstrarea căsătoriilor mixte era relevantă și din punctul de vedere al unei viitoare convertirii a soțului sau soției care rămăseseră păgâni. În încheiere, Sfântul Apostol Pavel le cere atât persoanelor căsătorite, cât și celor care păstraseră celibatul să rămână în aceeași stare în care au fost chemați. Să nu divorțeze datorită convertirii, nici să renunțe la celibat. „Numai că, așa cum a dat Domnul fiecăruia, așa cum l-a chemat Dumnezeu pe fiecare, astfel să umble. Și așa rânduiesc în toate Bisericiile. Fiecare, fraților, în starea în care a fost chemat, în aceea să rămână înaintea lui Dumnezeu” (1 Corinteni 1, 17). În cele ce urmează vom analiza capitolul 7 al Epistolei către Corinteni.

„Unii ca aceștia vor avea suferință în trupul lor”

Sfântul Apostol Pavel este considerat de mulți Sfinți Părinți, printre care se enumeră Sfântul Ioan Gură de Aur și Teofilact al Bulgariei, drept cel care a specificat pentru prima dată în amănunțime scopurile Tainei Cununii și importanța ei în vederea obținerii desăvârșirii creștine.

Deși în perioada respectivă căsătoria era privită drept ceva pur legislativ în lumea greco-romană sau ca având ca scop principal doar procreția în mentalitatea iudaică, Sfântul Apostol Pavel denotă o înțelegere duhovnicească infinit superioară acestor opinii limitate.

Păstrarea stării de celibat sau căsătorie

Pentru a evita orice exces negativ generat de o înțelegere ascetică lipsită de echilibru, Sfântul Apostol Pavel afirmă: „Cât despre feciorie, n-am poruncă de la Domnul. Vă dau însă sfatul meu, ca unul care am fost miluit de Domnul să fiu vrednic de crezare. Socotesc deci că aceasta este bine pentru nevoia ceasului de față: bine este pentru om să fie așa. Te-ai legat de femeie? Nu căuta dezlegare. Te-ai dezlegat de femeie? Nu căuta femeie. Dacă însă te vei însura, n-ai greșit. Nici fecioara, de se va mărita, n-a greșit. Numai că unii ca aceștia vor avea suferință în trupul lor. Eu însă vă cruț pe voi” (1 Corinteni 7, 25-28). Observăm că în primul verset el afirmă că fecioria nu este impusă oamenilor printr-o poruncă divină. Aici apare o conotație adversativă, pentru că, anterior, Sfântul Pavel afirmase că divorțul era interzis de cuvintele Domnului cuprinse în Evanghelie (1 Corinteni 7, 10). Fecioria însă nu este reglementată de Hristos, fiind o opțiune pe care fiecare om o poate alege dacă dorește, însă doar în situația în care nu este căsătorit. Celibatul nu este o stare superioară căsătoriei, dar cuprinde, așa cum vom vedea specificat mai departe de Apostolul neamurilor, o condiție mai bună de a sluji Domnului și a evita grijile cotidiene atât de presante. Căsătoria însă nu trebuie desfăcută din dorința de a urma celibatul. În cursul istoriei creștine există o serie de cupluri căsătorite care au renunțat de bunăvoie la viața de familie într-un acord reciproc desăvârșit pentru a intra în monahism (de ex. Amun Nitriotul și soția sa, Melania cea Tânără și soțul ei etc.). Aici însă prevalează regula bunei înțelegeri între soți, specificată anterior de Sfântul Apostol Pavel și prezentată mai sus (1 Corinteni 1, 1-7). Dacă însă unul dintre soți, din dorința de a nu-și mai îndeplini obligațiile conjugale din cauza unei opinii depreciative la adresa lor, dorește să îmbrățișeze celibatul, el cade sub incidența canoanelor Bisericii, care îl condamnă pentru această atitudine eronată cu privire la instituția Căsătoriei. Așa cum specifică Sfântul Apostol Pavel în prima Epistolă către Timotei: „Dacă însă cineva nu poartă grijă de ai săi și mai ales de casnicii săi, s-a lepădat de credință și este mai rău decât un necredincios” (5, 8). De aceea, fiecare om, fie în slujba celibatului, fie în cea a căsătoriei, trebuie să respecte poruncile lui Dumnezeu. Dacă decide să se căsătorească, nu face o greșeală, dar dacă decide să întrerupă unilateral căsătoria, atunci săvârșește un păcat, pentru că într-un cuplu deciziile se iau întotdeauna împreună, și nu de unul singur. Spre deosebire de celibat, căsătoria aduce cu sine o suferință a trupului, așa cum afirmă Sfântul Apostol Pavel. Această suferință constă în principal în grijile cotidiene și în diversele conflicte care se pot naște în sânul oricărui cuplu. Deși Sfântul Apostol Pavel afirmă că el propune în primul rând păstrarea celibatului persoanelor necăsătorite tocmai pentru ca ele să evite aceste suferințe, el nu precizează nicăieri că aceste suferințe ar fi inutile sau imposibil de învins.

Sensul eshatologic al celibatului

Tensiunea așteptării celei de-a doua veniri a Mântuitorului era extrem de mare în perioada primară a creștinismului. Trebuie să afirmăm cu regret că, în timpul actual, această așteptare eshatologică s-a redus considerabil, iar dimensiunea ei liturgică a fost trecută aproape în uitare. Cuvintele Sfântului Apostol Pavel sunt însă cât se poate de clare: „Și aceasta v-o spun, fraților: că vremea s-a scurtat de acum, așa încât și cei ce au femei să fie ca și cum n-ar avea. Și cei ce plâng să fie ca și cum n-ar plânge; și cei ce se bucură, ca și cum nu s-ar bucura; și cei ce cumpără, ca și cum n-ar stăpâni; și cei ce se folosesc de lumea aceasta, ca și cum nu s-ar folosi deplin de ea. Căci chipul acestei lumi trece” (*1 Corinteni 7, 29-31*). Chipul lumesc al căsătoriei trece. Nașterea de copii, grijile inerente, dorința de a sluji preponderent celuilalt în loc de a-i sluji lui Dumnezeu sunt toate trecătoare și dispar în Împărăția cerurilor. Cu toate acestea, misterul nemuritor al iubirii nu poate fi șters din memoria omului nici în sânul iubirii dumnezeiești.

„Dar eu vreau ca voi să fiți fără de grijă. Cel necăsătorit se îngrijește de cele ale Domnului, cum să placă Domnului. Cel ce s-a căsătorit se îngrijește de cele ale lumii, cum să placă femeii. Și este împărțire: și femeia nemăritată și fecioara poartă de grijă de cele ale Domnului, ca să fie sfântă și cu trupul și cu duhul. Iar cea care s-a măritat poartă de grijă de cele ale lumii, cum să placă bărbatului. Și aceasta o spun chiar în folosul vostru, nu ca să vă întind o cursă, ci spre bunul chip și alipirea de Domnul, fără clintire” (*1 Corinteni 7, 32-35*).

Căsătoria nu asigură asemenea celibatului posibilitatea de a păstra o slujire totală a lui Dumnezeu. Ne simțim asaltați de griji, de neazuri, de certuri și neîmpliniri și, mai presus de toate, trebuie să ne manifestăm mai mult decât orice atenția pentru partenerul de cuplu. Toate acestea ne împiedică sub o formă sau alta să păstrăm o atenție trează în rugăciunea și reculegerea în fața lui Dumnezeu. Însă trebuie să afirmăm aici, ca o completare, că atunci când iubim cu adevărat și ne manifestăm această iubire față de soț, soție sau copii, în această acțiune aducem o rază din soarele iubirii divine. Celibatul arată străduința ascetică a celui separat de toți și unit cu toți, așa cum afirmă Evagrie Ponticul, însă căsătoria este nici mai mult, nici mai puțin decât o icoană a Bisericii unite cu Hristos.

Căsătoria ca decizie și posibilitatea recăsătoririi

În finalul capitolului, Sfântul Apostol Pavel revine asupra deciziei de căsătorie: „Iar de socotește cineva că i se va face vreo necinste pentru fecioara sa, dacă trece de floarea vârstei, și că trebuie să facă așa, facă ce voiește, nu păcătuiește, căsătorească-se. Dar cel ce stă neclintit în inima sa și nu este silit, ci are stăpânire

peste voința sa și a hotărât aceasta în inima sa, ca să-și țină fecioara, bine va face. Așa că, cel ce își mărită fecioara bine face; dar cel ce n-o mărită și mai bine face” (1 Corinteni 7, 35-38). Celibatul pare să aibă, iarăși, o importanță mai mare decât căsătoria, dar în lumina pasajelor analizate anterior putem spune că acest primat are o funcție strict instrumentală. Celibatul ajută mai mult la unirea sufletului cu Dumnezeu pentru că are de partea sa lipsa de griji și, de regulă, liniștea necesară reculegerii și rugăciunii neîncetate. Căsătoria însă, deși aduce cu sine o serie de elemente inerente perturbatoare (fără ca acestea să îndemne însă persoana umană la păcătuire!), nu reprezintă o cale lipsită de orice orizont, ci permite și ea ajungerea la desăvârșirea creștină. De asemenea, Sfântul Apostol Pavel reglementează problema recăsătoririi: „Femeia este legată prin lege atâta vreme cât trăiește bărbatul ei. Iar dacă bărbatul ei va muri, este liberă să se mărite cu cine vrea, numai întru Domnul. Dar mai fericită este dacă rămâne așa, după părerea mea. Și socot că și eu am Duhul lui Dumnezeu” (1 Corinteni 7, 38-40). El îndeamnă aici persoanele văduve să păstreze celibatul și să evite o recăsătorire pentru a putea ajunge mai ușor la desăvârșire și umplerea de Duhul Sfânt. În cele ce urmează vom analiza în continuare contribuția sa la înțelegerea corectă a Tainei Cununii din prima Epistolă către Corinteni.

Nici femeia fără bărbat, nici bărbatul fără femeie, în Domnul

În perioada modernă au existat suficiente voci teologice care au afirmat că, în Ortodoxie, egalitatea femeii și a bărbatului este doar proclamată, fără a fi respectată. Etosul ortodox nu a susținut niciodată extremele hirotoniei femeilor sau disprețuirii lor așa cum au fost promovate fie de curentul protestant, fie de rigiditatea instituțională romano-catolică. În cadrul primei Epistole către Corinteni, Sfântul Apostol Pavel se vede nevoit să reglementeze câteva aspecte practice legate de activitatea femeilor din Biserică (1 Corinteni 11, 3-17; 14, 34-35), iar aceste porunci pot fi luate drept etalon în privința problemelor de mai sus, dar și pentru relația tainică a Căsătoriei.

În capitolele anterioare, dedicate Tainei Cununii, și centrate asupra contribuției pauline remarcam echilibrul consistent abordat de Apostolul neamurilor cu privire la Taina Căsătoriei. Într-o perioadă în care femeile erau considerate drept net inferioare bărbaților și beneficiau de drepturi legale mult sub cele ale bărbaților (dacă ne referim fie și numai la pedepsirea adulterului atât în aplicarea legii iudaice, cât și în cea bizantină), Apostolul neamurilor făcea apel la egalitatea creștină a celor

două sexe. Însă, în perioada modernă, mai mulți teologi protestanți consideră că femeile nu au beneficiat de o atitudine echilibrată din partea Apostolului Pavel și îl acuză pe acesta din urmă inclusiv de *misoginism*. Desigur, privind printr-o optică strict modernă, în aceste vremuri în care femeile au un rol social infinit superior perioadei respective, textele pauline par a fi puțin exagerate în anumite aspecte. Însă a suferit Taina Căsătoriei de asemenea transformare de care o acuză teologii protestanți sau chiar și unii ortodocși (așa cum este exemplul lui Elisabeth Behr-Sigel)? Sau echilibrul paulin chiar poate fi păstrat și astăzi cel puțin în această privință? Începem analiza de astăzi cu un text cel puțin delicat.

„Dar voiesc ca voi să știți că Hristos este capul oricărui bărbat, iar capul femeii este bărbatul, iar capul lui Hristos: Dumnezeu. Orice bărbat care se roagă sau procește, având capul acoperit, necinstește capul său. Iar orice femeie care se roagă sau procește, cu capul neacoperit, își necinstește capul; căci tot una este ca și cum ar fi rasă. Căci dacă o femeie nu-și pune vâl pe cap, atunci să se și tundă. Iar dacă este lucru de rușine pentru femeie ca să se tundă ori să se radă, să-și pună vâl. Căci bărbatul nu trebuie să-și acopere capul, fiind chip și slavă a lui Dumnezeu, iar femeia este slava bărbatului. Pentru că nu bărbatul este din femeie, ci femeia din bărbat. Și pentru că n-a fost zidit bărbatul pentru femeie, ci femeia pentru bărbat. De aceea și femeia este datoare să aibă (semn de) supunere asupra capului ei, pentru îngeri. Totuși, nici femeia fără bărbat, nici bărbatul fără femeie, în Domnul. Căci precum femeia este din bărbat, așa și bărbatul este prin femeie și toate sunt de la Dumnezeu” (1 Corinteni 11, 3-12).

„Unii sunt mai egali decât alții”

În romanul său intitulat *Ferma animalelor*, George Orwell explică, la un moment dat, inegalitatea crasă promovată de falsul comunism prin frazecheie „unii sunt mai egali decât alții”. Dacă privim istoria creștinismului, ne putem lăsa influențați de această optică atunci când interpretăm frazele Sfântului Apostol Pavel de mai sus. Adevărul este că, dacă rupem din context prima parte a fragmentului citat anterior, nu avem nimic altceva decât o concepție strict utilitaristă a femeii, care a fost creată *pentru bărbat*, ca un fel de instrument adecvat de slujire a lui. Exegeza mai mult rabinică a Sfântului Pavel exprimată în prima parte a fragmentului tinde să încline balanța în favoarea considerării sale ca promovând un fel de egalitate doar *aparentă* a bărbatului și a femeii. Ce facem însă cu fraza crucială care amintește atât de mult de Taina Cununii și care sună astfel: „Totuși, nici femeia fără bărbat, nici bărbatul fără femeie, în Domnul”? Aici are loc o reală rupere de orice tradiție iudaică a inferiorității femeii, a vinii sale cosmice pentru căderea lui Adam, a considerării ei drept un simplu instrument de plăcere sau de ajutor al bărbatului. Cei doi, uniți în Taina

Căsătoriei, sunt nu numai un trup, ci și un duh. Mai vorbim de egalitate aici sau trecem direct la eshatologia împlinirii desăvârșite în Hristos? Atât femeia, cât și bărbatul sunt creștini și au același scop în Taina Cununii ca și orice monah sau celibatar care trăiește în curăție: îndumnezeirea (mântuirea). Tot Sfântul Apostol Pavel își contrazice aparent viziunea oarecum utilitaristă exprimată anterior și mai propune o frază revoluționară pentru perioada respectivă: „Căci precum femeia este din bărbat, așa și bărbatul este prin femeie și toate sunt de la Dumnezeu”. Eva s-a născut din Adam, dar toți oamenii ulteriori s-au născut din femeie. Într-o Cununie nu avem un stăpân (bărbatul) și un rob (femeia), ci o minunată intercomuniune creativă care reprezintă, după cuvântul Sfinților Părinți (în special Clement Alexandrinul și Sfântul Ioan Hrisostom), *mica Biserică*.

Discuția duhovnicească a familiei creștine

Ruperea versetelor scripturistice de context a reprezentat întotdeauna un pericol extrem în cursul istoriei creștine. Următorul text este un astfel de exemplu. „Ca în toate Bisericile sfinților, femeile voastre să tacă în biserică, căci lor nu le este îngăduit să vorbească, ci să se supună, precum zice și Legea. Iar dacă voiesc să învețe ceva, să întrebe acasă pe bărbații lor, căci este rușinos ca femeile să vorbească în biserică” (1 Corinteni 14, 34-35). Cum poate fi interpretat acest text altfel decât în literă, ne-ar întreba persoanele riguroase scripturistice. Ne-am putea întreba ce rol mai au diaconițele enumerate în epistolele pauline sau fetele Sfântului Apostol Filip care proceau de vreme ce femeile sunt condamnate la o tăcere perpetuă în Biserică, iar acasă sunt nevoite să ceară sfatul stăpânului (bărbatului)? Din punctul nostru de vedere, Sfântul Apostol Pavel condamnă aici lipsa de măsură și guralivitatea unor femei care se erijau în veritabili conducători de comunități (un fapt total ieșit din comun în perioada respectivă!), dar în nici un caz nu interzice prorocia femeilor, care a fost un fapt în perioada respectivă (vezi exemplul fetelor Sfântului Filip), sau misiunea socială a acestora (exemplul diaconițelor). Ce extragem de aici pentru Taina Căsătoriei? Sfatul discuțiilor duhovnicești, atât de importante în familia creștină. Bărbatul și femeia trebuie să își comunice reciproc învățăturile mântuitoare ale Bisericii pentru a crește armonios spre statura hristică la care sunt chemați. Încă nu trebuie să credem că doar bărbații pricep ce se întâmplă, iar femeile sunt depășite de situație. Și bărbații trebuie să ceară părerea soției lor, deoarece, așa cum remarcă tot Apostolul neamurilor anterior: „nici femeia fără bărbat, nici bărbatul fără femeie, în Domnul”. Orice soț are multe de învățat de la soția sa și acest fapt nu trebuie trecut cu vederea așa cum se întâmplă adesea, dintr-o râvnă rigoristă de a demonstra cine știe mai multe și care este de fapt *învățatul* casei. Ce putem înțelege din următorul text adresat atât bărbaților,

cât și femeilor: „Căci vă râvnesc pe voi cu râvna lui Dumnezeu, pentru că v-am logodit unui singur bărbat, ca să vă înfățișez lui Hristos fecioară neprihănită” (2 Corinteni 11, 2)? Atât bărbații, cât și femeile sunt chemați la îndumnezeire în mod *direct*. Îndumnezeirea femeii întru Hristos nu vine prin bărbat, ci în mod direct. Egalitatea este depășită aici, transfigurată. În creștinismul adevărat, fraza lui Orwell nu are, așadar, nici o aplicabilitate practică...

„Fericit este cel ce are o așa dragoste față de Dumnezeu...”

Talentatul scriitor și teolog francez Olivier Clément ne-a lăsat ca moștenire spirituală printre altele și o serie de meditații memorabile asupra Tainei Cununii. Mediul încărcat de o sexualitate nefirească, facilitat de mediatizarea continuă și superficială a iubirii trupești, este opus dragostei curate binecuvântate de Hristos la nunta din Cana Galileii și perpetuată de tradiția creștină prin transformarea nunții într-o veritabilă Taină.

Olivier Clément pornește într-o călătorie lungă de reconciliere a erosului transformat în patimă cu sexualitatea transfigurată a misterului iubirii.

Hristos și Eros

În peisajul cotidian pigmentat de grabă și uitare de sine, sexualitatea joacă rolul unui element care aduce în primul rând relaxarea necesară împotriva încărcării excesive cu muncă. Astfel, chiar și în cadrul căsniciei moderne, iubirea și sexualitatea sunt privite într-un mod separat. În timp ce iubirea scade în intensitate datorită slujirii patimilor, sexualitatea este transformată doar într-un prilej de relaxare, detașat de orice manifestare a spiritualității umane. Olivier Clément consideră că acest „Eros” trebuie reintegrat acolo unde îi este locul pentru a se putea manifesta într-un mod corect.

„Așadar, de ce acest lung conflict între Hristos și Eros, în care se pare că astăzi, în sensibilitatea colectivă condiționată de media, Erosul a învins decisiv? Cine mai poate înțelege nuditatea Crucificatului sau pe cea a Mariei Egipteanca, stranie pasăre zburând peste dune, ca o pură consumare în Erosul divin? Hristos, spun Părinții Bisericii, nu are eros individual. Să precizăm: întrucât ia asupra lui toată natura umană, și cea feminină, și cea masculină, și cuprinde cu dragostea Lui întreaga umanitate și întregul pământ. [...] Uitam mereu că prima minune a lui Iisus este cea de la Nunta din Cana unde preschimbă apa banalei acuplări procreatoare în vinul erosului înflăcărat” (Olivier CLÉMENT, *Ochiul de foc*, trad. Petruș Costea, București, Ed. Humanitas, 2006, p. 19).

Astfel, Olivier Clément atrage atenția asupra faptului că instinctul sexual al omenirii a suferit o transfigurare prin Întruparea Domnului. Dintr-un pur instinct procreativ ridicat la cea mai înaltă treaptă în căsnicia iudaică, sexualitatea poate fi transfigurată și sublimată în zilele noastre într-un eros spiritual desăvârșit. De aceea, Sfântul Apostol Pavel cere ca „nunta să fie curată întru toate, iar patul nespurcat”. În cadrul căsniciei creștine, sexualitatea nu trebuie separată de dragoste, pentru a nu degenera într-o simplă manifestare a plăcerii sau într-o funcție pur procreativă. Pe de altă parte, erosul poate fi canalizat în întregime, mai ales în viața monahală, pentru întreținerea unei iubiri active a lui Dumnezeu.

Transfigurarea Erosului în monahism

Intrarea în monahism echivalează inclusiv cu depunerea votului castității. Acest fapt nu înseamnă însă că sexualitatea dispare total, ci că ea suferă o transfigurare completă. Erosul este spiritualizat și ridicat la o treaptă superioară în interiorul iubirii de Dumnezeu a monahului. Olivier Clément precizează:

„A te elibera de sexualitate, în expresia ei genitală, înseamnă a scăpa de necesitate, această formă cotidiană a morții. Se întâmplă astfel la unii călugări ca printr-o asceză dură care le permite să nu mai trăiască întru moarte, ci întru Duh, Erosul să se interiorizeze și să se transfigureze. Atunci dorința se eliberează de nevoi [...] pentru a tinde direct spre Dumnezeu și pentru a se identifica cu *agapé* [...] La adevăratul călugăr, dorința întreagă este atrasă, este desăvârșită, consumată de prăpastia de foc a divinității, prin strălucitoarea, tragică, infinit de nobila și blânda frumusețe a Chipului chipurilor, cel al lui Hristos” (O. CLÉMENT, *Ochiul de foc*, p. 21).

Toată sexualitatea suferă o transformare profundă. Ea nu mai este orientată spre satisfacția trupească, ci în mod complet spre întreținerea vie a existenței spirituale. Olivier Clément este influențat aici de Sfinții Ioan Scărarul și Maxim Mărturisitorul. De altfel, el citează în continuarea pasajului redat mai sus o frază profundă a primului dintre aceștia: „Fericit este cel ce are o așa dragoste față de Dumnezeu, precum are cel îndrăgostit nebunește de iubita sa”. Monahul, de altfel, nu are dreptul de a desconsidera sexualitatea umană, doar pentru că el a renunțat la forma ei obișnuită de manifestare. Orice respingere a trupului și a satisfacerii necesităților sale obișnuite se constituie într-o poziție gnostică periculoasă. Canoanele sinoadelor locale (de ex. Gangra) din secolul al IV-lea au condamnat orice respingere a sexualității pe motivul *necurăției* pe care aceasta ar implica-o. La fel ca și foamea sau setea, pulsiunea sexuală este un fapt normal, dar ea nu poate fi satisfăcută oricând și oricum, ci numai în cadrul căsniciei binecuvântate de Dumnezeu, fără care acest lucru să o transforme într-un

fenomen aflat la limita purității spirituale. În orice manifestare sexuală corectă, sufletul este implicat mult mai mult decât consideră lumea modernă.

Extremele zilei de astăzi

Așa cum observa Olivier Clément, cealaltă extremă a sexualității, în afara celei care o respinge total, este aceea a căutării simplei satisfacții fizice în cursul desfășurării ei. „De la această asceză aspră, a cărei grandoare nu o vom putea sublinia îndeajuns, și care, de altfel, stă mărturie pentru o vigoare sexuală neobișnuită, s-a trecut deseori la un moralism sentimental și în taină rău. [...] Legăturile care uneau Erosul de cosmic au fost rupte. Ca și cum ai spune că Erosul a fost negat și că sexualitatea, redusă la mizerie, nu a mai fost, pentru unii, bărbați mai ales, decât căutare a plăcerii, pentru ceilalți, femei mai ales, decât resemnare burgheză” (O. CLÉMENT, *Ochiul de foc*, p. 24). Acest *moralism sentimental*, prezent mai mult în secolul al XIX-lea, după mărturia lui Olivier Clément, a degenerat în prezent într-un *amoralism* total. Sexualitatea a fost transformată efectiv într-un obiect de consum, lipsit de orice taină și accesibil oricând și oricum. Erosul plin de iubire al căsniciei creștine a fost denaturat astăzi într-o rutină mecanică, din care misterul împărtășirii reciproce a sufletului și a trupului este exclus cu desăvârșire. Observând acest pericol extrem al pornografiei și, prin el, al degradării ființei umane la stadiul de obiect, Olivier Clément consideră că o parte din responsabilitate aparține și celor care ar trebui să se implice mai mult: creștinii, atât laici, cât și clerici.

„Sexualitatea fără Eros, fără mister, este acum totodată banală și omniprezentă. De «implozia» contemporană sunt legate, îndeosebi, cel puțin în media și în imaginarul colectiv (dar cine știe ce trăiesc oamenii?), drogurile, violența și sexul. Când pasiunea s-a mistuit tocmai prin promiscuitate, a fost nevoie de SIDA pentru a regăsi legătura, despre care au vorbit primii călugări, dintre sex și moarte. Oamenii Bisericii condamnă și denunță, în timp ce ar trebui să reflecte la propriile responsabilități” (O. CLÉMENT, *Ochiul de foc*, p. 28).

Astfel, redescoperirea fundamentelor corecte ale sexualității este una dintre prioritățile creștinismului astăzi, în opinia lui Olivier Clément. Fără o analiză profundă a implicațiilor acestui fenomen și o respingere clară a extremelor propuse astăzi de lumea modernă, extinderea unor soluții nefirești nu va putea fi împiedicată. Un creștin trebuie să propună astăzi modelul unei sexualități transfigurată de iubirea pentru partenerul său de viață. Însă, orice transfigurare a erosului nu poate avea loc decât între doi oameni care se iubesc și care au decis să accepte binecuvântarea lui Dumnezeu prin primirea Tainei Cununii...

„Taina aceasta mare este”

Epistola către Efeseni a Sfântului Apostol Pavel cuprinde o serie de învățături esențiale cu privire la Taina Cununiei. Faimosul pasaj din capitoul al V-lea al Epistolei (vv. 22-33) a fost integrat de altfel și în slujba Nunții.

Ideile exprimate aici au inspirat mai mulți Sfinți Părinți (Clement Alexandrinul, Ioan Gură de Aur) în comentariile lor substanțiale cu privire la acest eveniment important din viața omului. De altfel, paralela Hristos-Biserică, soț-soție este una dintre cele mai profunde exemple ale înțelepciunii pauline.

Iubirea lui Hristos pentru Biserică și a soțului pentru soție

Sfântul Apostol Pavel începe discuția despre Taina Căsătoriei cu una dintre cele mai faimoase comparații din istoria creștinătății:

„Femeile să se supună bărbaților lor ca Domnului, pentru că bărbatul este cap femeii, precum și Hristos este cap Bisericii, trupul Său, al cărui Mântuitor și este. Ci precum Biserica se supune lui Hristos, așa și femeile bărbaților lor, întru totul. Bărbaților, iubiți pe femeile voastre, după cum și Hristos a iubit Biserica și S-a dat pe Sine pentru ea, ca s-o sfințească, curățind-o cu baia apei prin cuvânt, și ca s-o înfățișeze Sieși, Biserică slăvită, neavând pată sau zbârcitură, ori altceva de acest fel, ci ca să fie sfântă și fără de prihană” (*Efeseni* 5, 22-27).

Din nou, în acest fragment, femeia apare ca fiind subordonată bărbatului. Însă, dacă ținem cont de adagiul patristic al Sfântului Nicolae Cabasila cum că nu doar trupul fără cap nu are viață, ci și capul fără trup, atunci înțelegem mai bine consistența organică a Cununiei. Bărbatul este cap femeii, tot astfel precum Hristos este Cap al Bisericii. Această afirmație înseamnă, nici mai mult, nici mai puțin, decât o responsabilizare sporită a bărbatului, care trebuie să se comporte față de femeia sa în același mod în care Hristos S-a comportat față de propria Biserică. Hristos, precum știm, S-a jertfit pentru păcatele noastre, primind moartea pe Cruce. Așadar, bărbatul trebuie și el să îndure pentru soția sa ceea ce Hristos a îndurat pentru Biserică. În perioada actuală, există poate mulți bărbați care utilizează doar prima parte a acestui fragment pentru a-și subordona femeile, fără a ține cont de mesajul paulin în întregimea sa. O femeie se poate supune total doar unui soț capabil de un sacrificiu suprem pentru ea. Un bărbat trebuie să fie gata să își dea inclusiv viața pentru propria soție, dacă vrea totodată un respect și o dragoste deplină din partea acesteia. În caz contrar, prima afirmație nu poate avea decât o rezonanță cazonă, lipsită de orice organicitate. Cum mai putem vorbi de familie ca *mica biserică* atunci când relația dintre soți capătă o calitate

totalitaristă? Dacă iubirea bărbatului nu merge până la sacrificiul suprem, atunci el nu poate pretinde din partea soției sale supunerea completă. În definitiv, te poți supune liber doar celui pe care îl iubești, fiindcă, dacă te supui din constrângere, atunci nu devii nimic altceva decât un rob, nu o persoană iubită.

Taina profundă a Cununii

„Așadar, bărbații sunt datori să-și iubească femeile ca pe înseși trupurile lor. Cel ce-și iubește femeia, pe sine se iubește. Căci nimeni vreodată nu și-a urât trupul său, ci fiecare îl hrănește și îl încălzește, precum și Hristos Biserica, pentru că suntem mădulare ale trupului Lui, din carnea Lui și din oasele Lui. De aceea, va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va alipi de femeia sa și vor fi amândoi un trup. Taina aceasta mare este; iar eu zic în Hristos și în Biserică. Astfel și voi, fiecare așa să-și iubească femeia ca pe sine însuși; iar femeia să se teamă de bărbat” (*Efeseni 5, 28-33*).

Partea finală a mesajului paulin din Epistola către Efeseni cuprinde o dezvoltare a ideilor exprimate anterior. Bărbații sunt îndemnați să își iubească soția precum își iubesc trupurile. De ce tocmai această comparație? Pentru că soții reprezintă împreună un trup, iar bărbatul este *capul* acestui trup. O altă interpretare ar fi aceea că iubirea noastră trebuie să depășească orice instinct de conservare și să se dăruiască deplin soțiilor, astfel încât nici o piedică să nu existe în calea realizării sale. Taina Cununii, observă Sfântul Apostol Pavel, este una *mare*, dar întru Hristos și în Biserică. Aici ni se atrage atenția că nu orice fel de iubire jertfelnică poate fi considerată taină desăvârșită, ci doar cea realizată întru Hristos spre mântuire și prin binecuvântarea oferită de Biserică. Frază finală a fragmentului citat trebuie interpretată prin optica din paragraful anterior. Bărbații trebuie să își iubească femeile așa cum se iubesc pe sine. Tăria egoismului trebuie să fie covârșită de intensitatea iubirii, astfel încât să nu ne temem de nimic în vederea apărării și protejării soției. Femeia este îndemnată să se teamă de bărbat, dar putem oare să vorbim aici de o teamă ancestrală de un fel de stăpân care se comportă agresiv și se consideră centrul universului? Nicidecum. Esența acestei fraze poate fi extrasă printr-o comparație potrivită. Cum ne temem de Dumnezeu? Ca de un Stăpân barbar și insolent Care Se arată plin de asprime în fața celui mai mic păcat al nostru? În nici un caz. Dumnezeu este asemenea unui Părinte iubitor de fii și atunci când spunem că ne temem de El, ne temem de fapt să nu-L rănim și să Îl facem să sufere din pricina fărădelegilor noastre. Așadar, femeia se poate teme doar să nu-l piardă pe bărbat, să nu piardă iubirea și respectul său, dar doar atunci când el se dovedește capabil să o iubească la intensitate maximă, și nu ca pe un obiect, așa cum se întâmplă atât de des.

Supunerea familială reciprocă și ferirea de desfrânare

Supunerea femeii și iubirea bărbatului sunt temele abordate de Sfântul Apostol Pavel și în Epistola către Coloseni. Aici, el afirmă următoarele: „Femeilor, supuneți-vă bărbaților voștri, precum se cuvine, în Domnul. Bărbaților, iubiți pe femeile voastre și nu fiți aspri cu ele. Copiilor, ascultați pe părinții voștri întru toate, căci aceasta este bineplăcut Domnului” (*Coloseni* 3, 18-21). Mesajul explicitat în paragrafele anterioare transpare și în acest fragment, rezumând pe scurt cele enunțate. Supunerea femeii este privită drept un fapt oarecum asumat, mai ales în contextul lumii antice în care poziția sa socială era net inferioară bărbatului. Însă, așa cum am observat anterior, această supunere nu înseamnă o slujire oarbă, ci o formă de respect față de iubirea plină de tandrețe a bărbatului. Atunci când o persoană te iubește, ea te și cunoaște și nu va face un lucru rău împotriva ta. Prin urmare, vei tinde să respecti o astfel de persoană și să te supui deciziilor sale potrivite. De altfel, nici un text scripturistic nu îndeamnă femeile să se supună soților orbește, într-un mod lipsit de discernământ, ci să încurajeze astfel iubirea lor și să îi ajute în toate, fără a provoca certuri inutile. Ultimul sfat pe care îl observăm în Epistolele pauline apare în prima Epistolă către Tesaloniceni: „Căci voia lui Dumnezeu aceasta este: sfințirea voastră; să vă feriți de desfrânare, ca să știe fiecare dintre voi să-și stăpânească vasul său în sfințenie și cinste, nu în patima poftelor cum fac neamurile, care nu cunosc pe Dumnezeu” (*1 Tesaloniceni* 4, 3-5). Aici este condamnată desfrânarea, deși nu se face nici o referire directă la Taina Cununiei. Însă, în lumina textelor analizate, putem observa faptul că Taina Cununiei reprezintă modul binecuvântat în care bărbatul și femeia pot conviețui fără a cădea în păcatul desfrânării. În continuare vom analiza texte importante care aparțin Părinților Bisericii și în care sunt detaliate diverse aspecte ale Tainei Cununiei.

„Femeia se va mântui prin naștere de fii”

Influența școlii rabinice de exegeză scripturistică asupra primilor autori creștini este indubitabilă. Însă semnele Noului Legământ trec prin mijlocul textelor aflate în discuție asemenea unui fir roșu. Vom analiza în cele ce urmează contribuția Epistolelor Pastorale pauline la dezvoltarea Tainei Cununiei.

Încercările unor scriitori moderni de a considera mărturiile scripturistice despre Taina Cununiei și diferite aspecte ale acesteia drept pure dovezi ale inferiorității femeii în raport cu bărbatul sunt extrem de slabe. Scânteia raționalității divine transpare din fiecare text care pare dificil la prima vedere.

Credință, iubire, sfințenie

Un exemplu al mărturiilor oarecum contradictorii din Noul Testament cu privire la Taina Cununii apare în debutul primei Epistole către Timotei:

„Vreau deci ca bărbații să se roage în tot locul, ridicând mâini sfinte, fără de mânie și fără șovăire. Asemenea și femeile, în îmbrăcăminte cuviincioasă, făcându-și lor podoabă din sfială și din cumișenie, nu din păr împletit și din aur, sau din mărgăritare, sau din veșminte de mult preț; ci din fapte bune, precum se cuvine unor femei temătoare de Dumnezeu. Femeia să se învețe în liniște, cu toată ascultarea. Nu îngăduiesc femeii nici să învețe pe altul, nici să stăpânească pe bărbat, ci să stea liniștită. Căci Adam a fost zidit întâi, apoi Eva. Și nu Adam a fost amăgit, ci femeia, amăgită fiind, s-a făcut călcătoare de poruncă. Dar ea se va mântui prin naștere de fii, dacă va stăruii, cu înțelepciune, în credință, în iubire și în sfințenie” (1 *Timotei* 2, 8-15).

Ultima frază răstoarnă, așa cum ne-am obișnuit, firul logic al sfaturilor anterioare. Femeilor nu le este îngăduit să le țină lecții bărbaților, desigur, din cauza erorii Evei, însă ce lecție este mai utilă pentru aceștia decât *credința, iubirea și sfințenia*? Nu credem că există un exemplu mai puternic pe acest pământ decât o persoană tare în credință, profundă în iubire și lucrătoare în cele sfinte. Astfel, aici Sfântul Apostol Pavel osândește guralivitatea inutilă și dorința de pedagogie săcâitoare. El îndeamnă femeile la o smerenie tăcută, dar nu le condamnă la o mușenie răbdătoare în fața unor stăpâni atotștiutori. Unii autori latini (printre care se numără până și marele scolastic Toma d'Aquino) au considerat femeia, pornind de la ultima frază cuprinsă aici, drept un simplu instrument reproductiv. Nu aceasta este desigur intenția Sfântului Apostol Pavel aici. Nașterea de fii împlinește femeia, dar nu reprezintă unicul său scop pe acest pământ, așa cum se observă din partea a doua a frazei.

Monogamia și curăția Căsătoriei

Încă de la început creștinismul a promovat monogamia și necesitatea grijii față de propria familie. Lucrul acesta se observă cu ușurință din următorul fragment: „Se cuvine, dar, ca episcopul să fie fără de prihană, bărbat al unei singure femei, veghetor, înțelept, cuviincios, iubitor de străini, destoinic să învețe pe alții, nebețiv, nedepins să bată, neagonisitor de câștig urât, ci blând, pașnic, ne iubitor de argint, bine chivernisind casa lui, având copiii ascultători, cu toată bună-cuviința; căci dacă nu știe cineva să-și rânduiască propria lui casă, cum va purta grijă de Biserica lui Dumnezeu?” (1 *Timotei* 3, 2-4). *Nota bene*: rânduiala din propria casă este o dovadă aproape supremă pentru capacitatea ulterioară

de administrare a persoanei alese în cler. Însă în perioada respectivă mai exista un pericol teribil, care a afectat creștinismul în istorie mai mult decât intențiile desfrânate și neglijente: ascetismul care condamnă căsătoria.

„Dar Duhul grăiește lămurit că, în vremurile cele de apoi, unii se vor depărta de la credință, luând aminte la duhurile cele înșelătoare și la învățăturile demonilor, prin fățărnicia unor mincinoși, care sunt înfierăți în cugetul lor. Aceștia opresc de la căsătorie și de la unele bucate, pe care Dumnezeu le-a făcut, spre gustare cu mulțumire, pentru cei credincioși și pentru cei ce au cunoscut adevărul, pentru că orice făptură a lui Dumnezeu este bună și nimic nu este de lepădat, dacă se ia cu mulțumire; căci se sfințește prin cuvântul lui Dumnezeu și prin rugăciune” (1 Timotei 4, 1-5).

Căsătoria a fost considerată de unele secte (de ex. encratiții) ca fiind spurcată. Această atitudine a fost condamnată de sinoade locale ale Bisericii (de ex. Gangra). În secolul al IV-lea întâlnim la Sinodul Ecumenic de la Niceea problema impunerii celibatului preoților, un fapt care nu s-a realizat în Răsărit, dar care, din nefericire, s-a materializat în Apus.

Problema văduvelor

În primele veacuri creștine s-a realizat o adevărată misiune de ajutorare între comunitățile creștine. Printre elementele acestei misiuni sociale se număra și sprijinirea văduvelor, însă a celor *cu adevărat văduve*.

„Să fie înscrisă între văduve cea care nu are mai puțin de șaiszeci de ani și a fost femeia unui singur bărbat; dacă are mărturie de fapte bune: dacă a crescut copii, dacă a fost primitoare de străini, dacă a spălat picioarele sfinților, dacă a venit în ajutorul celor strâmtorați, dacă s-a ținut stăruitor de tot ce este lucru bun. Iar de văduvele tinere ferește-te. Căci atunci când poftele le îndepărtează de Hristos, vor să se mărite. Și își agonisesc osândă, fiindcă și-au călcat credința cea dintâi. Dar în același timp se învață să fie leneșe, cutreierând casele, și nu numai leneșe, ci și guralive și iscoditoare, grăind cele ce nu se cuvin. Vreau deci ca văduvele tinere să se mărite, să aibă copii, să-și vadă de case și să nu dea potrivnicului nici un prilej de ocară. Căci unele s-au și abătut, ca să se ducă după satana. Dacă vreun credincios sau vreo credincioasă are în casă văduve, să aibă grija lor, ca Biserica să nu fie împovărată, ci să poată ajuta pe cele cu adevărat văduve” (1 Timotei 5, 9-16).

Pasajul citat reglementează câteva aspecte esențiale. Văduvele nu pot fi ajutate decât dacă au împlinit anumite condiții. Rudele lor sunt încurajate să ia notă de ceea ce se petrece și să contribuie la ajutorarea lor. De asemenea, văduvele tinere sunt încurajate să se recăsătorească mai degrabă decât să aibă un comportament neadecvat. Observăm din nou aici atitudinea radicală a Sfântului

Apostol Pavel în fața păcatului clevetirii sau guralivității excesive. Pentru a contracara acest exces foarte dăunător, el îi scria și Sfântului Apostol Tit: „Dar tu grăiește cele ce se cuvîin învățaturii sănătoase. Bătrânii să fie treji, cinstiți, întregi la minte, sănătoși în credință, în dragoste, în răbdare; bătrânele de asemenea să aibă, în înfățișare, sfințită cuviință, să fie neclevetitoare, nerobite de vin mult, să învețe de bine, ca să înțeleptească pe cele tinere să-și iubească bărbații, să-și iubească copiii, și să fie cumpătate, curate, gospodine, bune, plecate bărbaților lor, ca să nu fie defăimat cuvântul lui Dumnezeu” (*Tit 2, 1-5*). Femeile căsătorite care au ajuns la bătrânețe sunt îndemnate să ofere un exemplu demn de urmat soțiilor tinere pentru ca acestea să își păstreze familia unită. De altfel, un model bun face mai mult decât toate sfaturile pline de înțelepciune oferite de o persoană înrăită. Deși nu îi putem învăța pe alții cum să iubească, ei pot să privească la felul cum iubim noi și să decidă dacă doresc să-l urmeze sau... să se ferească de el.

„Stăpân pe plăceri și pe dureri, își duce viața fiind căsătorit”

Adesea întâlnim în scrierile Sfinților Părinți pasaje elogioase cu privire la alegerea fecioriei și intrarea în monahism. Însă uneori găsim și fragmente care consideră Taina Căsătoriei drept superioară celibatului.

Clement Alexandrinul este unul dintre puțini autori care cred că o persoană căsătorită poate oferi un exemplu duhovnicesc superior în anumite situații celor care aleg calca fecioriei.

Căsătoria – adevărata bărbăție

În scrierea sa intitulată *Stromate*, Clement Alexandrinul discută într-o serie de pasaje esențiale diferite aspecte cu privire la Taina Cununii. Preluând un termen din filozofia greacă, și anume cel de *gnostic* (cuvântul provine din grecescul *gnosis* care înseamnă cunoaștere), Clement îl încreștinează și îl oferă drept sinonim al creștinului înduhovnicit, avansat din punct de vedere spiritual. Ne-am aștepta ca una dintre caracteristicile acestei persoane creștine desăvârșite să fie alegerea căii fecioriei, atât de apreciată de numeroși Sfinți Părinți ulteriori (Sfinții Ciprian al Cartaginei și Grigorie al Nysei constituind exemple elocvente în acest sens), însă Clement Alexandrinul afirmă exact contrariul.

„Cel care este cu adevărat bărbat nu își arată însușirea sa de bărbat alegând viața singuratică, ci acela este cu adevărat bărbat, acela învinge pe bărbați, acela care, stăpân pe plăceri și pe dureri, își duce viața fiind căsătorit, având copii și purtând grijă de casă, acela care, odată cu grija de casă, iubește neconținut pe Dumnezeu și

știe să facă față tuturor încercărilor care îi vin de la copii, de la soție, de la slugi și de la bunurile materiale pe care le are. Pe cel care nu este căsătorit nu-l supără nici una dintre aceste încercări. Cel care se îngrijește numai de el însuși este întrecut de cel care îi este inferior în ceea ce privește mântuirea, dar îi este superior în ceea ce privește treburile din viața cea de toate zilele, pentru că acesta reprezintă o imagine mică și slabă a adevăratei pronii” (CLEMENT ALEXANDRINUL, *Scrieri. Partea a doua. Stromatele*, traducere, cuvânt înainte, note și indici de Pr. D. Fecioru, [*Părinți și Scriitori Bisericești*, 5], București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1982, p. 520).

Fragmentul acesta prezintă o serie de idei interesante care merită analizate în amănunt, deoarece ele se vor repercuta asupra autorilor patristici ulteriori. În primul rând, din punctul de vedere al lui Clement, bărbăția adevărată se arată în mijlocul grijilor produse de viața de familie, și nu în viața singuratică. Însă aici este necesară o precizare esențială. *Stromatele* sunt notate la începutul secolului al III-lea. Monahismul creștin încă nu cunoscuse o reală înflorire. Desigur, existau câțiva asceți, care locuiau probabil în jurul unor așezări creștine importante, dar nu putem vorbi încă de mănăstiri. Așadar, Clement face aici o comparație între oamenii căsătoriți împovărați de griji și cei care alegeau să rămână celibatari. Acest celibat însă nu era petrecut în mijlocul oamenilor, ci în *singurătate*, așa cum subliniază însuși Clement. Ceea ce trebuie remarcat aici este faptul că autorul alexandrin afirmă cu tărie că un om căsătorit poate fi considerat superior unui reprezentant al proto-monahismului. Sunt însă motivele sale elocvente?

„Stăpân pe plăceri și dureri”

Clement Alexandrinul rostește o frază esențială în debutul fragmentului citat anterior: „stăpân pe plăceri și pe dureri, creștinul își duce viața fiind căsătorit, având copii și purtând grijă de casă”. Această stăpânire a plăcerii și durerii va fi dezvoltată extraordinar de Sfântul Maxim Mărturisitorul peste aproape patru secole. Tăria creștinului se măsoară astfel în respingerea plăcerii și în acceptarea durerii din punctul de vedere al Sfântului Maxim, adică exact ceea ce susține și Clement, aici într-o fază incipientă. De ce însă ar fi mai pregătit creștinul căsătorit să fie stăpân pe plăcere și durere în condițiile în care monahii au dovedit în cursul secolelor foarte des o tărie care depășește orice imaginație? Căsătoria, din punctul de vedere al lui Clement, aduce cu sine o serie de griji dificile care întăresc curajul și capacitatea de răbdare a capului de familie. Clement continuă, afirmând că creștinul căsătorit desăvârșit „odată cu grija de casă, iubește neconținut pe Dumnezeu și știe să facă față tuturor încercărilor care îi vin de la copii, de la soție, de la slugi și de la bunurile materiale pe care le are”. Iată două condiții esențiale care trebuie dezvoltate. Iubirea de Dumnezeu trebuie păstrată în ciuda tuturor

nevoințelor și grijilor cu care ne confruntăm atunci când suntem căsătoriți. Un creștin trebuie să aibă grijă de casa lui, adică să fie un om gospodar care să se preocupe de cele de trebuință familiei sale, să presteze în mod clar o muncă și să se intereseze de aceste lucruri fără a face din dragostea de Dumnezeu un pretext pentru delăsarea sa. A doua condiție esențială este răbdarea încercărilor care pot avea patru surse: soția, copiii, slugile și bunurile materiale. Desăvârșirea se câștigă prin răbdarea suferinței. Cine ne poate aduce o suferință mai mare decât cei apropiați? În altă ordine de idei, pentru întreținerea familiei sunt necesare venituri și diferite bunuri materiale a căror dispariție sau lipsă poate fi resimțită serios de orice persoană matură, oricât de adâncă ar fi dragostea sa de Dumnezeu. Traiul în lume, într-o familie nu este deloc scutit de griji. Însă sunt acestea suficiente pentru a considera că un creștin căsătorit este superior monahului?

Superioritatea practică

Persoana care alege fecioria nu are parte de aceste încercări în viața monahală. Monahul a ales să se lepede de grijile lumești, să renunțe la căsătorie și să nu posede nici un bun material. Clement Alexandrinul afirmă că fecioria pare superioară căsătoriei, dar, în esență, grijile și suferințele îndurate în familie pot modela creștinul într-un mod mult mai eficient, acordându-i o înțelepciune practică importantă. Însă, a sosit momentul să comparăm viziunea lui Clement cu istoria creștină ulterioară perioadei sale. Monahismul a devenit o forță a Bisericii începând din secolul al IV-lea și până în prezent. Ceea ce părea în primele secole doar o dorință mai aprigă de sfințire prin asprimea ascezei a devenit o cale de mântuire clară. Ispitele demonilor, prin războiul nevăzut desfășurat asupra monahilor, au egalat grijile și suferințele îndurate de oamenii căsătoriți. Stăpânirea asupra plăcerii și durerii a devenit arta esențială a monahismului, care și-a centrat scopul asupra împlinirii poruncii iubirii, prin renunțarea la putere (votul ascultării), bunuri lumești (votul sărăciei) și grijile lumești (votul castității). Singurul lucru care trebuie păstrat cu sfințenie după lecturarea acestui fragment din Clement Alexandrinul nu este nicidecum ideea că un creștin căsătorit este superior monahului, la fel cum după lecturarea tratatului *Despre feciorie* al Sfântului Grigorie al Nyssei nu trebuie să ne grăbim să susținem inferioritatea căsătoriei în fața celibatului. Acest fapt esențial rezidă în *asceza* oarecum externă care trebuie îndurată cu răbdare de un creștin căsătorit și care îl poate conduce la desăvârșire. Desăvârșirea este înțeleasă mult prea des în sensul descoperirilor minunate și al harismelor. Reamintim că Sfântul Ioan Botezătorul nu a făcut nici o minune și că Sfântul Antonie cel Mare era la nivelul unui cizmar (probabil chiar căsătorit) din Alexandria. Așadar, ce trebuie să reținem este că un creștin

căsătorit trebuie să îndure cu răbdare *mucenicia* conjugală (grijile legate de bunuri, bolile copiilor, caracterul uneori îndoielnic al partenerului de viață etc.). Această muceniecie conjugală îl poate aduce în rândul sfinților importanți care au dus o viață curată în pustie. În definitiv, mântuirea este câștigată de împlinirea poruncii iubirii, nu de feciorie sau cununie în sine...

Pseudoproblema celibatului Mântuitorului Hristos

Dilema modernității cu privire la faptul că Mântuitorul a fost căsătorit sau nu este una cât se poate de veche. Doar aura noutății este singurul aspect care o propagă în momentul de față. Este adevărat că, în Antichitate, Părinții erau preocupați mai mult să explice de ce Hristos a ales celibatul și în ce măsură această alegere nu condamnă valabilitatea căsătoriei.

Putem însă să mai spunem că acest subiect reprezintă o noutate absolută, susținută de o originalitate a cercetării ieșite din comun atunci când avem un autor patristic care explică suficient de clar lucrurile în secolul al II-lea?

De ce nu a fost Mântuitorul căsătorit?

Această pseudoproblemă cu care creștinismul nu s-a confruntat niciodată în realitate a apărut în cadrul sectelor gnostice din secolul al II-lea. Dorința de a pune semn egalității absolute între bărbat și femeie, un aspect legitim și încurajat de creștinism, s-a transformat la gnostici într-o adevărată căutare legendară a unor argumente plauzibile. Rolul femeilor în timpul vieții Mântuitorului și în lucrarea de propovăduire apostolică ulterioară a fost exacerbat din acest punct de vedere. Gnosticii însă au prezentat două opinii extremiste în această privință. Prima dintre ele consta în ideea că Mântuitorul a ales celibatul tocmai pentru că unirea matrimonială în sine este una care provoacă o întinare, prin sexualitatea plină de plăcere și chiar prin nașterea de copii care rezultă în urma acesteia. Pe de altă parte, au existat alte ramuri gnostice care afirmau că nu doar căsătoria monogamă este bună, ci și cea... poligamă. Nu știm cu exactitate cum s-a născut ideea că Mântuitorul era căsătorit. Nu suntem însă de acord cu ideea cercetătorilor moderni că, în perioada primară a creștinismului, absolut toate ideile, fie ele ortodoxe sau eretice, coabitau împreună în comunitatea creștină (vezi cartea considerată fundamentală a lui W. BAUER, *Orthodoxy and Heresy in Earliest Christianity*, Philadelphia, Fortress Press, 1971). Această opinie trebuie puțin reconsiderată înainte de a ajunge la concluzia că primele comunități creștine erau creative în mod absolut, iar apoi, după o întărire a puterii episcopale,

anumite opinii a trebuit să fie excluse într-un mod arbitrar și total aleatoriu. În nici un caz nu descoperim ideea că Mântuitorul a fost căsătorit în scrierile patristice sau în Sfânta Scriptură. Ne vine greu așadar să credem pretenția unor persoane că Mântuitorul a fost căsătorit, dar acest lucru a fost ascuns de cei simpli și revelat celor *înțelepți*. Pentru a întări cele spuse anterior aducem în față mărturia unuia dintre scriitorii creștini importanți din secolul al II-lea, și anume Clement Alexandrinul.

Argumentele lui Clement al Alexandriei

Deși pare îndrăgostit de termenul de *gnostic*, pe care îl utilizează în operele sale pentru a desemna creștinul desăvârșit din punct de vedere spiritual, Clement Alexandrinul nu a apreciat niciodată extremismul gândirii sectelor gnostice. Din contră, el este unul dintre primii scriitori creștini care reușesc să ofere o sinteză echilibrată, în care pune multă pasiune, dar și multă gândire. Fragmentul în care discută problema căsătoriei Mântuitorului sună astfel:

„Sunt unii eretici care numesc fără ocol căsătoria desfrânare și învață că a fost dată de diavol. Și spun acești laudăroși că ei Îl imită pe Domnul, Care nici nu S-a însurat, nici n-a avut vreo avere în lumea aceasta. Și se laudă că ei înțeleg Evanghelia mai bine decât alții. Acestora Scriptura le spune: «Dumnezeu stă împotriva celor mândri, iar celor smeriți le dă har» (*Iacov 4, 6; 1 Petru 5, 5*). Ei nu cunosc însă pricina pentru care Domnul nu S-a căsătorit. Mai întâi, pentru că avea mireasa Lui, Biserica; apoi, nu era simplu om, ca să aibă nevoie după trup de un ajutor (*Facere 2, 18*), și, în sfârșit, nici nu-I era de neapărată trebuință să facă copii, pentru că era veșnic și singurul Fiul al lui Dumnezeu” (apud John MEYENDORFF, *Căsătoria, perspectiva ortodoxă*, trad. Cezar Login, Cluj-Napoca, Ed. Patmos, 2007, pp. 108-109; la finalul acestui volum se găsește o colecție interesantă de texte patristice, scripturistice și liturgice care ilustrează concepția ortodoxă despre căsătorie).

Înainte de a începe să analizăm argumentele clementine cu privire la inexistența unei căsătorii a Domnului, trebuie să subliniem o frază-cheie care definește chiar și în prezent majoritatea problemelor de interpretare cu care ne confruntăm. Astfel, Clement afirmă despre gnosticii pe care îi critică: „se laudă că ei înțeleg Evanghelia mai bine decât alții”. Întrebarea pe care ne-o putem pune este cum poți afirma că înțelegi Evanghelia mai bine ca o altă persoană, dacă interpretarea ta nu păstrează nimic din Tradiția anterioară? Răspunsul modernist (în realitate gnostic 100% și cât se poate de vechi) cuprinde o serie de argumente (majoritatea extrem de slabe!) în favoarea existenței unei „tradiții paralele”, care însumează învățături tainice ce au fost ascunse de Apostoli față de majoritatea creștinilor care nu puteau să le poarte, dar care au fost revelate unor persoane

„vrednice”, care le-au transmis cu aceeași religiozitate secretă mai departe. Ne pare rău, dar acest argument este, din punct de vedere istoric și științific, o minciună vulgară. Nu avem nevoie aici să răspundem utilizând Scriptura și Părinții care oricum sunt lăsate la o parte de persoane care pretind cunoașterea absolută în detrimentul altora, ci studii moderne, documentate și „obiective”, așa cum le place multora dintre corifeii acestor învățături secrete să afirme că sunt propriile propovăduiri (amintim aici studiile despre gnosticism curente, dublate de o bibliografie aproape exhaustivă: Antti MARJANEN, „Gnosticism”, în: S. ASHBROOK HARVEY et alii (eds.), *The Oxford Handbook of Early Christian Studies*, Oxford University Press, 2008, pp. 203-221; Stephen J. SHOEMAKER, „Early Christian Apocryphal Literature”, în: *The Oxford Handbook...*, pp. 521-549). Aceste studii exprimă clar ideea că gnosticii au fabricat cât se poate de clar o serie de scrieri, atribuindu-le în special Apostolilor, dar care nu aveau aproape nici o legătură cu Tradiția comunităților creștine și modul cum interpretau acestea Scriptura.

Copiii divino-umani

Revenind la textul citat anterior din Clement Alexandrinul, remarcăm trei aspecte importante care contrazic flagrant orice idee de căsătorie a Mântuitorului. În primul rând, un argument teologic este acela că mireasa lui Hristos este Biserica. Dacă acest argument nu pare plauzibil cercetătorilor moderni inteligenți, care oricum nu recunosc în general decât o biserică plină de propria pecete intelectuală, atunci poate că al doilea este mai dificil de contracarat. Clement afirmă, pe baza Vechiului Testament, că femeia i-a fost oferită bărbatului ca ajutor. De ce ar fi avut nevoie Mântuitorul de un ajutor din acest punct de vedere, de vreme ce El era nu doar om, ci și Dumnezeu? Este adevărat că în zilele noastre, când unul dintre cele mai cunoscute puncte de „corectare teologică” din SUA, intitulat *Jesus Seminar*, afirmă despre Mântuitorul că a fost un simplu țăran galileean, atunci înțelegem că nici acest argument nu va avea mare valabilitate. Însă nici nu mai putem considera că acești cercetători se mai pot numi teologi atât timp cât, din punctul lor de vedere, Iisus este golit de calitatea Sa de Fiu al lui Dumnezeu. Argumentul suprem însă care se adresează creștinilor ispitiți de această teoremă modernă a unei căsătorii pe ascuns a Domnului este acela că Iisus era Fiu al lui Dumnezeu, și nu doar om. Cum ar fi putut El să aibă copii, de vreme ce era totodată Fiu al lui Dumnezeu? Probabil că ar fi rezultat niște copii „divino-umani”, pe care nu este exclus să îi vedem la un moment dat la televizor afirmând că au fost demascați datorită miracolelor săvârșite... Așadar, pe baza Tradiției și Scripturii creștine, afirmăm fără urmă de îndoială că o eventuală căsătorie a

Mântuitorului este total exclusă. Recomandăm pe această cale persoanelor care se simt atrase de această părere să cerceteze sursele ei lipsite de obiectivitate și să tragă singure concluziile aferente.

Opinii gnostice eronate despre căsătorie

Excesele gnostice din primele secole cu privire la atitudinea față de căsătorie și în special sexualitatea maritală au fost întotdeauna criticate de scrierile Părinților din perioada respectivă. Cu toate acestea, există până în prezent anumite persoane care încă mai păstrează unele opinii gnostice și care consideră că acestea reprezintă de fapt poziția oficială a Bisericii.

În cele ce urmează vom discuta care erau părerile gnostice eronate legate de Taina Cununii și de sexualitatea maritală și cum sunt ele contracarate de Biserica Ortodoxă.

Cele două extreme majore

Gnosticismul nu a reprezentat niciodată o erezie unitară, ideile eronate pe care le-a prezentat fiind destul de numeroase și adaptate în funcție de regiunea și grupul care le promova. În general însă, gnosticii aveau o părere nefavorabilă față de trup. Ei considerau că întreaga lume materială fusese creată de un demiurg rău și că materia în sine este rea și condamnată. Trupul uman, așadar, aparținea unei lumi rele și ținea încătușat în sine sufletul. Pe de altă parte, gnosticii credeau că sufletul uman reprezintă o părticică din divinitate, care trebuie să se întoarcă la natura sa inițială. Pentru a reuși însă acest lucru, sufletul uman avea nevoie să se elibereze într-o formă sau alta de trupul rebel, plin de pofte și de nevoi. Una dintre nevoile considerate ca fiind înrobitoare și pur fizică era, din punct de vedere gnostic, cea sexuală. Sexualitatea a fost privită în două moduri de grupările gnostice. Pe de o parte, unii gnostici au condamnat sexualitatea și au considerat că orice act de acest gen este nepermis deoarece nu face nimic altceva decât să țină sufletul în continuare ca prizonier al trupului. Ei făceau apel în special la anumite texte din epistolele pauline (în special *Epistola către Romani*), dar evitau afirmațiile Sfântului Apostol Pavel cu privire la importanța căsătoriei (vezi spre exemplu *1 Corinteni 7, Efeseni 5*). Pe de altă parte, alți gnostici, păstrând aceeași opinie legată de materialitatea rea a trupului, au ajuns la concluzia că avem nevoie de o sexualitate fără limite pentru a ne desprinde de lumea materială. Probabil că extazul obținut în urma actului sexual era privit drept o modalitate de contact cu divinitatea, prin o uitare, fie și pentru câteva secunde, a existenței trupești. Desigur,

căsătoria a fost privită drept ceva inutil și periculos de ambele grupări. Primii o respingeau pentru că nu mai vedeau niciun rost al căsătoriei în afara nașterii de copii, interzisă de ei de la bun început, iar ceilalți erau ferm convinși că un singur partener nu este suficient și încurajau adesea poligamia (pentru mai multe detalii cu privire la gnosticism vezi studiul lui Antti MARJANEN, „Gnosticism”, în: *The Oxford Handbook...*, pp. 203-221).

Argumentele grupării care susținea ascetismul sever

Gnosticii de acest gen susțineau trei argumente principale în favoarea respingerii sexualității maritale și a căsătoriei în general (prezentate într-o formă succintă de E. FUCHS, *Sexual Desire and Love...*, p. 90). Primul dintre acestea constă în faptul că sexualitatea reprezintă o necurăție în sine, care ne împiedică să ajungem la o viață spirituală desăvârșită. Viața spirituală putea fi întreținută doar prin castitate și evitarea oricărui prilej care putea să conducă la stabilirea unei căsătorii sau întreținerea de relații sexuale. Spre deosebire de această idee, Biserica nu a considerat nici un moment sexualitatea drept un domeniu al necurăției, care împiedică accesul la o viață duhovnicească. Sexualitatea, atât timp cât este împlinită în cadrul binecuvântat al căsătoriei și păstrează limitele normale, fără a trece granița spre perversiuni, poligamie sau relații cu persoane de același sex, nu poate fi considerată nici necurăată, nici interzisă. Al doilea motiv afirmat de gnosticii care susțineau acest ascetism sever constă în ideea că, de fapt, căsătoria aparține doar Legii Vechi, dar a fost desființată de Hristos. Acesta este un argument interesant și extrem de provocator, deoarece gnosticii considerau că sexualitatea este un element înrobitor, de care am fost eliberați prin venirea Domnului. Vom observa în alt material cum a fost „încreștinat” acest argument într-o formă care respecta Tradiția Bisericii. Al treilea argument consta în ideea că Mântuitorul Însuși a fost celibatar și, prin urmare, pentru a putea să îi păstrăm exemplul până la capăt, trebuie să facem același lucru. Ceea ce pierdeau gnosticii din vedere aici era faptul că Mântuitorul nu putea fi căsătorit (vezi argumentele prezentate anterior la capitolul: „Pseudoproblema celibatului Mântuitorului Hristos”) din mai multe considerente. De asemenea, chiar dacă Mântuitorul ar fi fost căsătorit, aceasta nu ar fi reprezentat o calitate care trebuia urmată intrinsec. Mântuitorul a fost iudeu ca neam și a avut meseria de tâmplar în tinerețe. Oare toți creștinii ar trebui să treacă la iudaism sau să fie tâmplari, doar pentru că așa a fost și Mântuitorul?

Argumentele grupării care susținea sexualitatea excesivă

Basilide este principalul gnostic care a încercat să explice argumentele în favoarea actelor sexuale repetate în fața ucenicilor săi. Din punctul său de vedere,

o sexualitate indiferentă putea fi permisă oricând, deoarece nu implica o înrobire trupească. Cu alte cuvinte, atât timp cât nu simțeau mare lucru din punct de vedere amoros pentru o altă persoană, lucrurile erau în regulă. Ideea aceasta este tot mai la modă în zilele noastre. Basilide probabil că ar fi fost fericit dacă ar fi aflat când trăia că promiscuitatea sexuală pe care o propovăduia va ajunge să fie considerată drept ceva normal în zilele noastre. Cu toate acestea, idealul lui Basilide rămânea cel al lipsei oricărei manifestări sexuale din partea ucenicilor săi. Această variantă, a sexualității excesive, era permisă celor slabi, care nu se puteau abține sexual total.

Efectele moderne

În prezent, Biserica Ortodoxă se confruntă cu două idei gnostice aflate la mare căutare în prezent. Prima dintre acestea constă în condamnarea sexualității de anumite persoane care se consideră probabil desăvârșite spiritual doar prin faptul că sunt caste. Condamnarea este rareori directă, de obicei se încearcă inducerea ideii că sexualitatea maritală este un lucru „permis”, dar la care ar fi bine să renunțăm sau să îl păstrăm doar într-o formă rară și, dacă se poate, indiferentă. Cea de-a doua idee gnostică, apărută în general la tineri, este cea a promiscuității sexuale. Se caută doar împlinirea trupească, fără nici o rezonanță sufletească a actului sexual. Basilide are mai mulți ucenici indirecți astăzi decât a visat vreodată!

Biserica Ortodoxă, însă, nu condamnă niciodată sexualitatea maritală, atât timp cât aceasta nu trece dincolo de limitele stabilite, păstrând fidelitatea față de partener și lipsa de perversiuni. De asemenea, Biserica Ortodoxă nu permite sexualitatea premaritală, poligamia sau alte manifestări de acest gen, care au la bază în mod clar patima desfrânării. Din păcate, perioada modernă ne dezvăluie încă o dată faptul că o condamnare oficială a unei erezii nu are absolut niciun efect dacă oamenii nu decid să își schimbe viața și să renunțe la acele opinii greșite pe care le-au îmbrățișat.

MEDITAȚIE

Preoția, între ideal și realitate*

Preot conf. dr. Petre COMȘA

M-am hotărât să mă preoțesc la 40 de ani, când aveam copii în jurul vârstei de 10 ani. Când am spus copiilor mei că m-am decis să mă preoțesc, unul dintre copii m-a întrebat: „Dar vei putea tu să te rogi toată ziua?” Această întrebare a unui suflet curat de copil m-a lăsat mut, uimit cât de frumos vede un copil preoția, și ce crede el că face un preot toată ziua. Am simțit o dată în plus ceva din sublimul preoției, dar mi-am dat seama încă o dată cât sunt eu de departe de acest sublim, fiindcă eu nu mă gândisem că a fi preot înseamnă să mă rog neîncetat. Apoi mi-am dat seama că întrebarea copilului era mai mult decât firească, pentru că Domnul Iisus Hristos cere nu numai preotului, dar și oricărui creștin, să se roage neîncetat. Cu atât mai mult preotului.

Și, citind mai târziu, la sfârșitul *Liturghierului*, „Regula pentru rugăciunile ce se cuvine a se face de cei care se pregătesc a sluji și de cei care voiesc a se împărtăși cu Sfintele și Dumnezeuieștile Taine”¹, în care se arată în mod amănunțit *Canoanele, Paraclisele, Acatistele* care trebuie făcute în fiecare zi a săptămânii, dimineața și seara, la care se adaugă citirea Psaltirii, a cărților Legii Domnului și ale Sfinților Părinți și dascăli ai Bisericii, sunt cuprins de un început de evlavie, dar cât sunt de departe de a mă ține de rânduiala de rugăciune a Bisericii noastre.

Mai mult decât atât, Sfânta Evanghelie ne spune: „Privegheați și vă rugați neîncetat!” Așadar, trebuie însoțită rugăciunea neîncetată cu privegherea neîncetată. Și dacă aceasta este valabilă pentru fiecare creștin, cu atât mai mult pentru preot. Privegherea este importantă pentru că ea este „floarea cea aleasă a

* Material prezentat în cadrul Cercului Pastoral din data de 3 noiembrie 2011, biserica Parohiei *Sfântul Ilie* – Grant, București.

¹ *Liturghier*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2000, p. 477.

minții”². Tot Sfântul Neagoe Basarab spune că „somnul mult îngroașă cugetul, iar somnul puțin îl subțiază”. De asemenea, mulți Sfinți Părinți și Sfinți Bătrâni³ consideră trezvia minții și a inimii, drept esența vieții creștine.

Legat de priveghere, am fost în toamna aceasta o săptămână la o mănăstire unde accentul se pune pe privegherea de toată noaptea, cu slujbe de la 22:30 până dimineața la 8:30. Dintre cele șase nopți petrecute acolo, cinci au fost cu privegheri de toată noaptea și cu somn în timpul zilei de patru-cinci ore. Unindu-se privegherea cu rugăciunea, atunci sufletul se simțea împlinit, așa cum nu se simte nici când e rugăciunea singură, nici când este privegherea singură. Unindu-se cele două, sufletul ieșea din gânduri, din cugetarea trupească și, prin credință, se arunca în Dumnezeu. Și crea sufletului o stare de trezvie unită cu rugăciunea, care îl încărcă, încât și ziua continua aceeași priveghere unită cu rugăciunea, încât se împlinea spusa Părinților: „Spune-mi cum ți-a fost noaptea, ca să-și spun cum îți va fi ziua”. Mai mult decât atât, trupul simțea din ce în ce mai puțin nevoia să doarmă ziua, prinzând astfel puțin din arvuna vieții veșnice, când nu vom mai dormi, fără ca aceasta să-l facă să fie obosit. Am plecat de acolo cu hotărârea de a continua și mai departe cele începute la mănăstire. Dar, întorcându-mă, am reintrat în cursul normal în care dorm noaptea ca un pietroi, așa că împlinirea poruncii „privegheați și vă rugați neîncetat” o simt ca pe un ideal minunat, însă realitatea este mult mai tristă.

Scăderea capacității de priveghere în timpul rugăciunii aduce după sine și mai multe gânduri, care fac ca rugăciunea să fie slabă, și în particular, și ca preot, în timpul slujbelor. Întrebat fiind Sfântul Isaac Sirul de un creștin ce trebuie să facă ca să scape de mulțimea de gânduri care îi vin la rugăciune, el i-a răspuns: „Să postești până nu mai poți să-ți aduni gândurile!” Este această expresie și în popor, când omul, de nemâncat, de oboseală, de osteneală, spune că nu mai poate să-și adune gândurile. Așadar, mi se cere să postesc atât de mult, să-mi nevoiesc trupul atât de mult, încât să nu mai pot să-mi adun gândurile. Dar cineva poate întreba uimit și nemulțumit: „Cum, mi se cere ca să nu mă mai gândesc, să nu mai cuget?” Mi se cere să nu mai gândesc, să nu mai cuget trupește, pământeste. Eu „minteța țărănă mi-am făcut”⁴ (cum spune Sfântul Andrei Cretanul în *Canonul cel Mare*) și atunci eu am o cugetare trupească, care nu-mi ajută la nimic, ci îmi este și dăunătoare. De aceea, mă rog: „cugetul cel trupesc adoarme-l (omoară-l)”. Așadar, prin post, prin sfintele nevoițe ale trupului, nu omor numai pornirile rele ale trupului,

² SFÂNTUL NEAGOE BASARAB, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, București, Ed. Minerva, 1984, p. 117.

³ *Patericul*, Alba-Iulia, Ed. Reîntregirea, 1990, p. 191.

⁴ SFÂNTUL ANDREI CRITANUL, „Canonul cel Mare”, în: *Triodul*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1986, p. 115.

dar și pornirile trupești ale sufletului, între care și cugetarea trupească. Omor gândurile trupești, care mă împiedică la rugăciune, și încep „să-mi limpezesc gândurile prin rugăciune”, înflorind în mine cugetarea duhovnicească. Așadar, constat cât de important e postul trupului, sfintele nevoițe ale desăvârșirii, cum se spune în *Filocalie*. Dar eu sunt departe de aceasta și îmbuibarea mă chinuie, deși o și caut, chiar dacă Sfântul Ioan Gură de Aur îmi spune:

„Gândește-te cât de cumplite sunt insomniile, zvâcniturile tâmpelor, durerile de cap și junghiurile de stomac ale unuia care se îmbuibază! [...] Îmbuibarea vatămă și picioarele și mâinile și capul și ochii și, pe scurt, toate măduarele. Îmbuibarea este stearpă și fără de rod [...] și vatămă părțile cele mai de seamă ale trupului: îl îmbătrânește înainte de vreme, îi slăbește simțurile, îi întunecă judecata, îi betejește mintea sprintenă mai înainte, îi vlăguiește trupul, îl face depozit plin de murdărie, adună în jurul lui roi de suferințe, îi îngreunează cu mult povara și face încărcătura mai mare decât puterile lui. De aici căderile lui dese și nenumărate și naufragiile lui repetate”⁵.

Și îmi spune tot Sfântul Ioan Gură de Aur:

„Nu ți-a fost dat de asta gâtlejul, ca să ți-l umpli până la gură cu vin stricat și cu alte stricăciuni! Nu pentru asta, omule, ci ca să cânti mai cu seamă lui Dumnezeu, să înalți sfinte rugăciuni, să citești legile dumnezeiești, să dai sfaturi folositoare semenilor tăi. Dar tu, ca și cum l-ai fi primit pentru altceva, nu lași gâtului nicio clipă de răgaz pentru o astfel de slujbă sfântă, ci îl supui toată viața acestei robii amare a pântecelui. Te asemeni cu un om care a primit o chitară cu corzile de aur, bine acordată, dar omul acela, în loc să cânte cu ea melodii încântătoare, o acoperă cu murdărie omenească și noroi”⁶.

Mai mult decât atât, stomacul meu este ca un potir, mațul fiind piciorul acestui potir. Și trec Trupul și Sângele Domnului nostru Iisus Hristos din potirul aurit de pe Sfânta Masă în potirul cel viu, care este stomacul și cu mațul meu. Și vrea Domnul nostru să stea mai mult în potirul cel viu decât în cel de metal. De aceea ar trebui să curăț acest potir viu, stomacul și intestinul meu, pentru a primi cum se cuvine pe Dumnezeu.

Și, chiar atunci când postesc, dau mare atenție cum îmi pregătesc mâncarea ca să fie cât mai gustoasă, deși, chiar și din punct de vedere natural, nu ar trebui să am o mâncare mai bună decât Sfânta Împărtășanie. Dacă, biologic, Sfânta Grijanie este cea mai gustoasă mâncare a mea, măcar așa pe ea aș aștepta-o ca

⁵ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Scrieri. Partea a treia. Omilii la Matei*, traducere, introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, (*Părinți și Scriitori Bisericești*, 23), București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994, p. 527.

⁶ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Scrieri. Partea a treia. Omilii la Matei*, p. 528.

mâncare cel mai mult și mi-aș conforma stomacul după ea și cu gândul la ea. Dar, cum eu am mâncăruri mult mai gustoase biologic, atunci îmi modelez stomacul pentru a primi în primul rând aceste mâncăruri, și nu Sfânta Grijanie. În loc să caut să scap de „gustul mâncării” și orice mâncare să-mi fie fân, iarbă, pe mine mă conduce gustul mâncării.

De asemenea sunt zile când mă silesc să postesc și zic să mănânc la ora trei, așa cum obișnuiau creștinii odinioară. Păi atunci gândul îmi este numai la mâncare, iar de la două până la trei fiecare minut parcă este un ceas. În schimb, mi se spune că „de multe ori îi zicea ucenicul lui avva Sisoe: «Avvo, scoală-te, să mâncăm!» Iar el zicea către dânsul: «Dar n-am mâncat, fiule?» Iar ucenicul îi răspundea: «Nu, părinte». Și zicea bătrânul: «Dacă nu am mâncat, adu să mâncăm»⁷. Dar eu mă apropii mai mult de *bogatul căruia i-a rodit țarina*, ale cărui pofte ale sufletului erau tot trupești, care spune: „Suflete, ai multe bunătăți, mănâncă, bea, veselește-te”. La ce se referă acest „veselește-te”? Se referă la „patimile mădularelor de sub pânțece, acele patimi care urmează și vin după săturare”⁸, ne spune Sfântul Chiril al Alexandriei.

Și, iată-mă pe mine, preot, căruia mi se spune că „nimeni din cei legați cu pofte și cu desfătări trupești nu este vrednic să vină, să se apropie sau să slujească ție, Împărate al slavei, căci a sluji ție este lucru mare și înfricoșător chiar pentru puterile cele cerești”⁹, iată-mă, așadar, cu poftă a ochiului, cu poftă a trupului, cu scurgeri de sămânță, și aceasta din urmă de multe ori, în noaptea dinaintea Sfintei Liturghii, când trebuie să slujesc și să mă împărtășesc. Îmi spunea duhovnicul meu că, la mănăstire, unul dintre motivele pentru care se face priveghere de toată noaptea înaintea sărbătorilor este ca preoții și monahii să nu se întineze în timpul somnului. Dar despre priveghere am arătat cât sunt de departe de aceasta. Și văd cum virtuțile menționate, rugăciunea, privegherea, postul, curăția se leagă între ele și mă înalță spre Domnul, iar viciile oprite virtuților se leagă și ele între ele, dar mă duc spre adâncul diavolului. Și iată cum, organele bărbăției, măruntaiele mele, devin organele mizeriei, în loc să fie organele iubirii Părintelui ceresc, cum au fost trupește la Fecioara Maria, iar la mine ar trebui să fie duhovnicește prin Sfântul Botez. Iar prin Sfânta Împărtășanie să primesc cât mai multă putere din ea și să-L am pe „Hristos întreg, în mine întreg”. Așa cum ne spune Teofan al Niceei: „măruntaiele sunt partea plină de iubire a trupului: iubirea este o putere a sufletului, iar măruntaiele sunt o parte a trupului, iar din pricina concrescenței și unirii sufletului și trupului această putere unită lucrează cele ale

⁷ *Patericul*, p. 207.

⁸ SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentar la Sfânta Evanghelie de la Luca*, Oradea, Ed. Pelerinul Român, 1998, p. 169.

⁹ *Liturghier*, p. 148.

ei folosindu-se de măruntaie ca de un organ precum ar voi sufletul”¹⁰. Așadar, puterea omului este în organele bărbăției, ca putere a iubirii. Dacă se manifestă sufletul trupește, atunci măruntaiele mele slujesc patimilor, iar dacă sufletul are stăpânire de sine, atunci iubirea din organele bărbăției ia chipul Stăpânului și, prin Sfânta Grijanie, ia chip Domnul Iisus în mine, nu numai prin Duh, dar și prin trup, astfel încât „Hristos întreg, în mine întreg”, tinzând să „locuiască și în mine trupește toată plinătatea dumnezeirii”, să fie și „trupul meu templu al Duhului Sfânt”, să fie „Dumnezeu totul în toate”. Sunt chemat așadar să tind să mă hrănesc numai cu Dumnezeu, cu Sfânta Grijanie, și atunci orice aș mânca devine în mine Sfânta Euharistie. Dar eu mă rup de Domnul Iisus Hristos și mă hrănesc din cele ale creației ca un porc și atunci intră în mine o legiune de demoni, ca în demonizatul din ținutul Gadarenilor. Sunt chemat ca preot să fiu dumnezeiesc, hristic prin post, rugăciune, priveghere, curăție, Sfintele Taine, iar eu prin împrăștierea la rugăciune, somn mult, desfrânare și preadesfrânare, devin locaș al demonilor, un demonizat.

Îmi spune Domnul Iisus Hristos că „acest soi de demoni iese numai prin post și rugăciune”. Așadar prin post și rugăciune îi pot face pe demoni să plece de la mine. Dar ca preot ar trebui să-i ajut și pe cei demonizați dintre credincioși, să-i fac să se elibereze de chinul diavolilor.

Însă ei se chinuie, iar eu ar trebui ca un bun creștin, așa cum spune Domnul Iisus Hristos, să-i scot pe diavoli, și aceasta ar fi o dovadă ca sunt ucenic al Domnului. Cu atât mai mult ca preot ar trebui cu puterea Mielului (a Domnului Iisus Hristos), a Porumbelului (a Duhului Sfânt), să eliberez pe oameni de sub puterea lupului (a diavolului). Ar trebui să fiu așa de curat încât diavolul să plece singur neavând în mine și în ucenicii mei hrană (mizerie) cu care să se hrănească. Dar nici ca un bun creștin, cu atât mai puțin ca un bun preot, nu-i ajut pe credincioșii demonizați.

Dau un singur exemplu din multitudinea de cazuri cu care am fost confruntat. O doamnă era chinuită de diavoli, care luau chipul diferitelor persoane și o îngrozeau prin prezența lor în mod continuu. Astfel într-o noapte nu eram în București și a sunat acasă la mine ca să mă duc până la dânsa. I-a răspuns preoteasa, care i-a spus că nu sunt în localitate, dar că o să merg la dânsa a doua zi, când revin în București, ceea ce am și făcut. Când am ajuns la ea mi-a spus: „Azi-noapte, pe la două-trei, au sunat la ușă niște persoane. Având lăntișor la ușă, am întredeschis ușă. Atunci am văzut niște persoane cu săbiile ridicate în mâini, vrând să intre în garsonieră. M-am îngrozit și am închis ușă, dar ei au sunat iarăși.

¹⁰ Diacon Ioan I. ICĂ, *Maica Domnului în teologia secolului XX și în spiritualitatea isihastă a secolului XIV: Grigorie Palama, Nicolae Cabasila, Teofan al Niceei*, Sibiu, Ed. Deisis, 2008, p. 548.

Situația aceasta s-a repetat de mai multe ori, ei sunând, eu deschizându-le și închizând mereu de frica lor, până când nu am mai putut. Atunci am luat o tigaie și am început să lovesc cu ea în ușă cât puteam, ca să plece”. Eu am întrebat-o atunci pe doamnă: „Și vecinii ce ziceau când dumneavoastră, la două-trei noaptea, loveați cu tigaia în ușă?” Atunci ea a avut câteva secunde de luciditate și a exclamat îngrozită: „Aoleu, părinte, ziceau că sunt nebună!” Dar momentul de luciditate a fost numai de câteva secunde și apoi ea a revenit în lumea aceasta a fantasmelor în care se chinuia, făcând mereu expuneri foarte logice, dar în final într-o logică diabolică, care mai mult o îmbolnăveau decât o ajutau. Iar eu, neputincios, doi-trei ani de zile am văzut chinul acestei femei demonizate, ajutându-o foarte puțin datorită faptului că sunt foarte departe de curăția cerută unui bun creștin, cu atât mai mult unui bun preot. Și, când era cât de cât conștientă de situația ei, am întrebat-o: „Vă lasă vreodată în pace diavoli?” Și ea a răspuns: „Într-o zi, de Sfânta Parascheva, am mers la biserica *Sfânta Parascheva* din Drumul Taberei și în ziua aceea, pentru rugăciunile Sfintei Parascheva, am fost lăsată în pace”. Așadar lucrarea și ajutorul lui Dumnezeu și al sfinților este real, numai eu sunt departe de a fi în stare să-l ofer atâtor credincioși, care, la fel ca această doamnă, sunt în stadii mai mici sau mai avansate de demonizare și care constată neputința mea de a-i ajuta.

Aceeași neputință o constat și în ceea ce privește sfățuirea într-o problemă concretă, datorită lipsei de discernământ, sau în cazul bolnavilor, care cer alinarea durerilor. Astfel o fată m-a întrebat ce să facă într-o situație dată. Eu i-am răspuns: „Legat de aceasta, Sfântul Vasile cel Mare spune așa, Sfântul Ioan Gură de Aur spune așa, Sfântul Grigorie Palama spune așa...” Iar fata mi-a spus: „Bine, părinte, dar acestea sunt generalități. Concret, pentru mine ai un răspuns, ce vrea Dumnezeu cu mine?” Atunci eu i-am zis: „Pentru aceasta ar trebui să fiu văzător cu duhul, ceea ce nu sunt”. Și atunci fata a rămas dezamăgită pentru că nu se putea încredința unui orb cu duhul, pentru că „orb pe orb nu poate călăuzi, deoarece cad amândoi în groapă”. Și astfel idealul preoției este atât de minunat: ar trebui să scot demonii, să fiu văzător cu duhul, să vindec pe cei bolnavi și chiar pe morți să înviez, iar realitatea este mult mai tristă, mai întunecată. Nu mai vorbesc de milostenie, unde ar trebui să mă înduioșeze atâția oameni pe care îi văd dormind noaptea în frig pe băncile din parcuri, chiar dacă ei sunt așa cum sunt.

Toate acestea ar trebui să mă facă să mă ocărăsc, să mă smeresc pentru atâtea și atâtea păcate, neajunsuri și neputințe. Ar trebui să am smerenia Domnului nostru Iisus Hristos, adică smerenia, umilința celui fără de păcat, pentru că El Însuși îmi spune „Învățați de la Mine că sunt blând și smerit cu inima și așa veți obține pace sufletelor voastre”. Și am în plus atâtea exemple de smerenie a lui

Hristos întrupată în atâția sfinți. Astfel, mi se spune despre Sfântul Paisie cel Mare că:

„Odată, rugându-se în chilia sa, Hristos, însoțit de doi îngeri, a mers la el, precum a mers și la patriarhul Avraam, și a zis: «Bucură-te, Paisie, că astăzi trebuie să ne găzduiești!» Paisie, după urmarea patriarhului, i-a primit cu osârdie, însă nu se silea să pregătească mâncări și băuturi pentru Hristos. Apoi, punând apă în spălătoare, a spălat preacuratele Lui picioare. Astfel, Paisie se silea cu osârdie la primirea de străini, iar Mântuitorul îi arăta lui dragostea Sa cea mare. Și fiindcă dintre bunătățile primirii de străini, nu este alta mai bine-primită decât a spăla picioarele celor ce vin la el, pe care o săvârșise Paisie, pentru aceasta Mântuitorul a zis către dânsul: «Pace ție, slugii Mele». Apoi S-a făcut nevăzut. Dumnezeuiescul Paisie, încălzindu-se de dumnezeiasca dragoste a acelei vorbiri cu Mântuitorul și, urmând pe Cleopa, adică având ca acela inima caldă, a alergat la apa aceea vie care a spălat picioarele Lui și pe care i-o lăsase Hristos ca un lucru mare și vrednic de credință, și a băut-o cu mare cinste și poftă, lăsând puțin și ucenicului său, care era dus în Egipt. Acela, venind foarte ostenit din călătorie, cuviosul i-a zis: «Du-te, fiule, la spălătorie și bea apa ce este într-însa ca să stingi setea ce o ai din pricina arșiței soarelui». Ucenicul a zis că va face după porunca lui, însă gândea altceva în inima sa, zicând în sine: «Eu am venit cu atâta căldură și bătrânul, în loc să mă trimită la izvor ca să beau apă curată și rece, îmi poruncește fără socoteală să beau apă din spălătoare, care este și murdară!» Acestea le gândea ucenicul, iar cuviosul a zis iarăși: «Du-te, fiule, la spălătoare și bea apa!» Iar ucenicul a zis: «Mă duc», însă nu s-a dus. Cuviosul a zis pentru a treia oară să bea, dar n-a ascultat. Atunci cuviosul i-a zis «O, fiule, ai luat plata neascultării tale, adică te-ai lipsit de dumnezeieștile daruri!»

Ucenicul, auzind acestea, s-a întristat foarte mult și alergând la spălătorie, n-a mai găsit nimic și a zis către bătrân: «Părinte, nu mai găsesc apă în spălătoare ca să beau». Iar dumnezeiescul Paisie a zis către el: «Cum este cu puțință să mai afli, făcându-te netrebnic? Pentru că neascultarea alungă darul de la cel neascultător, precum și ascultarea îi aduce darul celui ascultător»¹¹.

Ar trebui să am smerenia, umilința, sărăcia cu duhul, cumiștenia Sfântului Paisie cel Mare și să spăl picioarele ucenicilor mei. Și mai mult decât atât ar trebui, ca spălarea picioarelor ucenicilor și aproapelui meu să-mi fie hrană și băutură de cea mai mare cinste. Dacă nu, măcar ar trebui să am smerenia vameșului, a păcătosului, să fiu mereu în plâns, pocăință, metanie, să fiu mut de durere și nici măcar să îndrăznesc să-mi ridic privirea către cer. Dar nu se întâmplă decât foarte puțin din toate acestea. Și ar trebui să fac mereu pocăință, să pun mereu metanie la Dumnezeu pentru enoriașii și fiii mei duhovnicești. Ar trebui să fiu un înger al pocăinței în parohie așa cum mă îndeamnă și *Păstorul lui Herma*. Ar trebui să

¹¹ *Viețile Sfinților pe luna iunie*, Ed. Episcopiei Romanului, 1997, p. 338.

fiu un stâlp al trezviei atunci când oile lenevesc din cauza zădufului patimilor, așa cum mă sfătuiește Sfântul Ioan Scărarul în lucrarea sa *Păstorul*. Ar fi necesar să am discernământ pentru fiecare ucenic în parte așa cum mă învață *Regula Pastorală* a Sfântului Grigorie cel Mare.

Dar mai presus de toate ar trebui să-mi fie făclie în întunericul inimii mele *Tratatele despre preoție* ale Sfântului Ioan Gură de Aur, Sfântului Grigorie de Nazianz și Sfântului Efreem Sirul. Acestea, citite mereu, studiate și „mâncate” (pentru că așa eram îndemnat când eram copil: „să mănânc cartea!”), ar lumina ca o făclie într-un loc întunecos, până ce ar răsări luceafărul și ar străluci ziua în inima mea, cum îmi spune Sfântul Apostol Petru. Este într-adevăr aici o mare problemă pentru mine, problema credinței. Obișnuit datorită studiilor și meseriei mele anterioare de chimist, am tendința cu totul să rezolv problema prin raționamente, judecăți, silogisme. În schimb, Sfântul Apostol Pavel îmi spune că „dreptul din credință va fi viu”. La fel, Sfântul Antonie cel Mare, într-o discuție cu învățații, le spune: „voi din raționamente căutați să înțelegeți, iar noi înțelegem din credință”¹². Și ar trebui să pornesc de la credința din auz, să ajung la credința cu lucrul, cu experiența, cu fapta și apoi să ajung la credința din vedere, credința din vedere întâi cu duhul și apoi și cu trupul. Și astfel ar trebui să-i învăț și pe credincioși. Ar trebui să gust întâi fericirea celui care crede și nu vede, pentru că așa spune Domnul Iisus Hristos Sfântului Apostol Toma: „Fericiți cei ce au crezut și nu au văzut” (*Ioan* 20, 29). Dar eu și credincioși de-ai mei, ispițiți de mentalitatea raționalistă, luăm locul Sfântului Apostol Toma și spunem și noi: „Nu cred până nu văd”. Dar eu sunt chemat să gust fericirea celui care crede și nu vede. Într-adevăr, așa spune Sfântul Apostol Petru: „Acum, deși nu îl vedeți, Îl iubiți; fără să vedeți credeți” (*1 Petru* 1, 8) și „această credință vă dă o bucurie nespusă” (*1 Petru* 1, 8). Cum aceasta!? Așa este, căci credința fără vedere are lumina cuvântului prorocesc pe care îl auzim, îl ascultăm, așa cum spune Sfântul Apostol Petru: „Avem cuvântul prorocesc, la care este bine că luați aminte, fiindcă luminează ca o făclie într-un loc întunecos în inimile voastre, până ce va răsări luceafărul și va străluci ziua în inimile voastre” (*2 Petru* 1, 19). Așadar „cuvintele Domnului sunt duh și viață, „ele ne luminează, ele fac să ne ardă inima” (*Luca* 24, 32), așa cum ardeau inimile ucenicilor pe drumul spre Emaus, atunci când Domnul le tâlcuia Scripturile, când mergeau pe cale. De aceea „toate s-au scris ca să cred că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu și, crezând, să am viață în numele Lui” (*Ioan* 20, 31). Așadar este nespusă bucuria celui care crede și nu vede.

¹² SFÂNTUL ATANASIE CEL MARE, „Viața Sfântului Antonie cel Mare”, în: *Scieri. Partea a doua*, traducere, introducere și note de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, (*Părinți și Scriitori Bisericești*, 16), București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1988, p. 236.

Și ar trebui să mă grăbesc să trec la o bucurie mai mare, bucuria celui care are credința cu lucrul, cu fapta, prin împlinirea poruncilor, prin sfințele nevoințe. Aceasta deja începe să-mi deschidă ochii spre credința din vedere, pentru că văd pe propria-mi piele adevărul Sfintei Evanghelii, prin punerea lui în practică.

Și astfel m-aș apropia de credința din vedere, pe care o primesc prin Sfințele Taine, în primul rând prin Sfânta Grijanie, când, după grijirea cu Trupul și Sângele Domnului Iisus Hristos, ar trebui să cânt cu adevărat: „Am văzut lumina cea adevărată, am primit Duhul Cel Ceresc, am aflat credința cea adevărată, nedespărțitei Sfintei Treimi închinându-ne, că Aceasta ne-a mântuit pe noi”. Așadar credința noastră este o credință nu din silogisme, din raționamente, ci avem o credință care are un potir, pentru că așa spunem când punem Sfântul Trup în Sfântul Potir: „plinirea potirului credinței Sfântului Duh”. Și când ajung să am „căldura credinței plină de Duhul Sfânt”, atunci ajung într-adevăr ca inima mea să fie sălașul lui Dumnezeu și locul unde strălucește lumina descoperirilor Lui. Aceste descoperiri sunt mângâierea celor care s-au ostenit pentru El „în multe chinuri și necazuri”, așa cum spune Sfântul Isaac Sirul în *Rugăciunea către Domnul Iisus Hristos*¹³.

Așadar sunt chemat să mă conduc și să-i păstoresc pe credincioși (pentru că de aceea se numesc credincioși) pe drumul credinței, în jurul *potirului credinței Duhului Sfânt*, ca să am și să aibă *căldura credinței plină de Duhul Sfânt*. Atunci fiecare la locul lui de muncă, în viața de zi cu zi, ar fi „preoție împărătească, neam sfânt, părtași ai firii dumnezeiești” (2 Petru 1, 4), „am râvni mai întâi să prorocim” (1 Corinteni 14, 1), nu ne-am gândi ce ar trebui să răspundem în diferite situații, pentru că Însuși Sfântul Duh ne-ar învăța ce să răspundem, pentru că am avea mintea curată.

Atunci aș avea nădejdea cea adevărată, aș avea nădejdea neîndoită, verificată în atâtea situații fără de nădejde din care m-ar fi scos Domnul¹⁴.

Dar mai mult decât atât, adunat în jurul potirului, grijindu-ne cu Însuși Trupul și cu Însuși Sângele Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos, ne împărtășim de iubirea Lui jertfelnică, dându-ne și nouă iubirea cea mai mare, adică punându-și viața (sufletul) pentru prietenii Lui. Aceasta mă face să-I răspund cu aceeași iubire, care nu poate fi limitată, și atunci și noi, credincioșii, ne iubim cu iubirea lui Hristos. Această iubire trece și dincolo, către cei care nu se grijesc încă, și ne face să facem totul ca și ei să vină să intre în camera ospățului

¹³ *Ceaslov*, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001, pp. 378-380.

¹⁴ SFÂNTUL SOFRONIE AL IERUSALIMULUI, *Viața Cuvioasei Maria Egipteanca*, Alexandria, Ed. Cartea Ortodoxă, 2007, p. 36.

dumnezeiesc, în jertfelnicul cel mai presus de ceruri, dar bineînțeles să intre cu haină de nuntă.

Și astfel devin și eu jertfă ca dar, mielușea neprihănită, vine și la mine ziua a opta, zi una, intru în rai, nu în raiul sensibil al lui Adam, în care este posibilitatea căderii, ci în raiul inteligibil, gândit cu mintea, înțelegător al Domnului nostru Iisus Hristos, atingând bucuria, frumusețea dumnezeiască, „pacea care copleşte toată mintea”, isihia, liniștea, sihăstria Duhului Sfânt.

Aș încheia această firavă prezentare despre idealul preoției cu un cuvânt din *Pateric*:

„Un bătrân povestea: un episcop s-a dus într-un sat într-o duminică și a zis diaconilor săi: căutați-l pe preotul satului, să ne facă mâine Sfânta Jertfă a Sfințelor Taine! Și, căutându-l, l-au aflat pe preot, om sătean și fără vicleșug, și l-au dus la episcop. Când preotul intra în sfântul altar, l-a văzut episcopul că îndată ce a stat în fața Sfintei Mese era tot un foc și nu ardea. După ce s-a sfârșit Sfânta Liturghie, l-a chemat episcopul pe preot în veșmântărie și a zis către dânsul: blagoslovește-mă, vrednicule rob al lui Dumnezeu! Iar preotul a zis: cum este cu puțință să fie blagoslovit episcopul de către preot, care este hirotonit de acesta? Ci tu blagoslovește-mă, părinte! Iar episcopul a răspuns: nu pot blagoslovi pe cel ce stă în foc și aduce Sfintele Daruri lui Dumnezeu. Căci totdeauna cel mai mic se blagoslovește de cel mai mare. Și preotul a zis: se poate, Sfințite stăpâne, ca vreun episcop sau preot să stăruiască la Sfintele Taine și să nu stea în dumnezeiescul foc? Aceasta auzind episcopul, s-a minunat de curățenia preotului și de nerăutatea lui și, folosindu-se, s-a dus”¹⁵.

În ceea ce privește realitatea preoției pentru mine, aș încheia astfel: când am vrut să dau la teologie, am mers la biserică, la părintele Galeriu, duhovnicul meu, și l-am întrebat: „Să dau la teologie?” Mi-a răspuns: „Dă!” Însă eu am adăugat: „Dar nu sunt prea păcătos?” Și răspunsul a fost: „Ești, dar dă!” Și am dat... Și nu-mi pare deloc rău. E doar ceva care uneori mă frământă și anume întrebarea: Dar nu sunt prea păcătos?

Atunci mă agăț de cuvântul Sfântului Sisoe, care, „știind că milostiv este Dumnezeu, nădăjduia că va face și cu el milă”¹⁶, căutând cât de puțin să se facă vrednic de mila lui Dumnezeu prin pocăință. Dar, constatând că nici pocăința nu o poate face cum trebuie, spunea: „deși nu pot face pocăință, dar suspin în sufletul meu puțin și îmi este de ajuns”¹⁷.

¹⁵ *Patericul*, p. 416.

¹⁶ *Patericul*, p. 210.

¹⁷ *Patericul*, p. 214.

MISIUNE ȘI RESPONSABILITATE

Un duhovnic al păcii în vremuri tulburi, Părintele Arhimandrit Arsenie Papacioc*

† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Cu tristețe, am aflat de trecerea din această lume a Părintelui Arhimandrit Arsenie Papacioc, unul din cei mai mari duhovnici ai poporului român.

Un simbol al monahismului românesc din a doua jumătate a veacului al XX-lea și începutul veacului al XXI-lea, Părintele Arsenie Papacioc a fost un mare sfătuitor prin viața lui pilduitoare și prin folositoarele cuvinte de învățătură rostite cu multă căldură și dragoste pentru numeroșii săi fi duhovnicești și pentru mulțimile de pelerini care-i treceau pragul chiliei pentru a primi binecuvântare. El era pentru toți o mărturie vie a prezenței și lucrării Duhului Sfânt în Biserica noastră dreptmăritoare.

Născut în ziua praznicului *Adormirii Maicii Domnului*, anul 1914, în satul Misleanu, comuna Perieți, județul Ialomița, Părintele Arsenie, cu numele de botez Anghel, a fost al șaptelea copil al înstăriților și milostivilor săi părinți Vasile și Stanca. A cinstit-o atât de mult pe ocrotitoarea nașterii sale în această lume, încât își va dedica toată viața slujirii Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu și Bisericii Mântuitorului Iisus Hristos.

Simțind chemare pentru viața monahală, a ucenicit mai întâi la Mănăstirea Cozia, iar apoi a devenit monah la Mănăstirea Antim din București, sub mantia părinților Petroniu Tănase, Benedict Ghiuș și Sofian Boghiu. Și-a desăvârșit apoi formarea duhovnicească în Moldova, la Mănăstirile Sihăstria, Neamț și Slatina. În vremurile grele ale comunismului ateu, Părintele Arsenie a continuat

* Mesaj de condoleanțe transmis la slujba de înmormântare a Părintelui Arhimandrit Arsenie Papacioc, Mănăstirea *Sfânta Maria* – Techirghiol (21 iulie 2011), extras din: † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Lumina Botezului și bucuria familiei. Lucrarea Bisericii în societate în anul 2011*, București, Ed. Basilica, 2012, pp. 327-330.

lucrarea în duh a părintelui Cleopa Ilie de la Mănăstirea Slatina, fiind o adevărată piatră vie la Academia duhovnicească, care a ființat o vreme în ctitoria domnitorului Alexandru Lăpușeanu al Moldovei, împreună cu Ieroschimonahul Paisie Olaru, Ieromonahii Antonie Plămădeală, Andrei Scrima, Petroniu Tănase, Daniil Sandu Tudor și alții.

El a viețuit un timp în singurătatea munților Neamțului, însoțindu-l pe Arhimandritul Cleopa Ilie în anii grei de prigonire a monahismului românesc.

Părintele Arsenie a cunoscut amarul și încercările temnițelor comuniste unde a fost umilit și bătut pentru credința sa în Dumnezeu. Suferind pentru convingerile sale religioase, părintele și-a făcut din temniță o fereastră către cer, deoarece credința și dragostea nu pot fi niciodată încarcerate între ziduri. După eliberarea din închisoare, Părintele Arsenie a slujit ca preot misionar în Ardeal și în Arhiepiscopia Bucureștilor, la Cheia, Cernica și Căldărușani, iar din anul 1976 la Mănăstirea Sfânta Maria de la Techirghiol, Stavropighie patriarhală.

Părintele Arsenie a fost un bun orator și un iscusit mânuitor al cuvântului scris. Cărțile sale sunt pentru cititori lumini și trepte către Înviere, întrucât ele ne arată că veșnicia poate sta ascunsă și într-o clipă, așa după cum și-a intitulat una din cărțile sale (*Veșnicia ascunsă într-o clipă*, 2004), clipa întâlnirii cu Dumnezeu, transfigurată într-o neconținută înaintare în lumina și iubirea Preasfintei Treimi.

Ca părinte duhovnicesc al multor slujitori ai Bisericii și al mulțimilor de credincioși, Arhimandritul Arsenie Papacioc era un înțelept sfătuitoare, echilibrat și milostiv, care îndemna permanent credincioșii să cultive virtutea creștină cea mai mare: iubirea față de Dumnezeu și față de aproapele. Părintele Arsenie era mai mult un vindecător de suflete rănite de păcate, decât un judecător al păcătoșilor. *Îmbina armonios bunătatea milostivă cu îndemnul la îndreptare duhovnicească. Era totdeauna un om al păcii și al bucuriei duhovnicești.* Fața sa plină de lumină, pace, bucurie și nădejde era mereu o icoană a prezenței harului sfințitor în viața și lucrarea sa duhovnicească. Purta în suflet pacea și bucuria din Împărăția cerurilor pe care a căutat-o și binevestit-o în toată viața sa pe pământ.

Acolo, în Împărăția cerurilor, a plecat acum sufletul Părintelui Arhimandrit Arsenie Papacioc, încărcat de ani, virtuți și daruri duhovnicești pe care le-a cultivat prin multă rugăciune, răbdare și osteneală.

Ne rugăm Preamilostivului Dumnezeu să așeze sufletul lui în ceata dreptilor și a sfinților Lui slujitori, iar obștii Mănăstirii Sfânta Maria – Techirghiol, tuturor ucenicilor lui îndoliați și tuturor celor care l-au cunoscut și iubit, le împărtășim cuvânt de mângâiere și binecuvântare întru nădejdea neclintită a Învierii, a luminii și păcii din Împărăția lui Dumnezeu.

Veșnica lui pomenire din neam în neam!

Sfântul Ierarh Nifon, Arhiepiscop harnic și rugător fierbinte*

† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Cu aleasă și duhovnicească bucurie, întreaga Ortodoxie, dar mai cu seamă Arhiepiscopia Târgoviștei, cinstește astăzi pe Sfântul Ierarh Nifon, Patriarh al Constantinopolului și Mitropolit al Țării Românești, primul sfânt canonizat pe teritoriul țării noastre, adevărat simbol al spiritualității creștine și al culturii noastre românești de la începutul secolului al XVI-lea.

Pilde vii de credință creștină, dar și mărturie vie a prezenței și lucrării Duhului Sfânt în Biserica noastră dreptmăritoare, sfinții au urmat Mântuitorului Hristos, mărturisind comuniunea lor cu Dumnezeu, prin viața, faptele și învățătura lor, împărtășind-o celor de lângă ei, ca unii care au simțit bucuria prezenței lui Dumnezeu în viața lor. Prezența Mântuitorului Hristos în sfinții pe care îi cinștim este cea mai mare bogăție sau comoară adunată în suflete, ca lumină a credinței, a iubirii față de Dumnezeu și față de semenii, precum și a faptelor bune. Comoara aceasta rămâne în sufletul omului și este dusă de el în Împărăția lui Dumnezeu. Ortodoxia a considerat întotdeauna că sfinții sunt nu doar exemple puternice și concrete de urmare a lui Hristos, ci și *grabnici ajutători în necazuri și nevoi, îndrumători în vremuri de restriște și luminători ai unei autentice vieți spirituale.*

Prezența Sfântului Ierarh Nifon, de la începutul secolului al XVI-lea până astăzi, este luminoasă și intensă în conștiința ortodoxă românească, dar, mai ales, în sufletele credincioșilor din Arhiepiscopia Târgoviștei, unde a sporit evlavia

* Mesajul Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, adresat cu prilejul sărbătorii Sfântului Ierarh Nifon, Patriarh al Constantinopolului și Mitropolit al Țării Românești, 11 august 2011, extras din: † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Lumina Botezului și bucuria familiei. Lucrarea Bisericii în societate în anul 2011*, București, Ed. Basilica, 2012, pp. 120-122.

pelerinilor închinători la racla cu moaștele Sfântului Ierarh Nifon, care se află în Catedrala Arhiepiscopală și Mitropolitană din Târgoviște.

Înțelept și harnic păstor al Ortodoxiei din veacul al XVI-lea, Sfântul Ierarh Nifon a reorganizat viața Bisericii din Țara Românească, așa cum spune cronicarul: „a tocmit moravurile vremii pe pravila Sfinților Părinți în Țara Românească”. Pilduitoarea sa viață duhovnicească, care se arăta în multa postire, rugăciune fierbinte și dragoste smerită către Dumnezeu și semenii l-au făcut cunoscut pe Sfântul Ierarh Nifon, atât printre români, cât și în întreaga creștinătate răsăriteană. Iubitor și promotor al culturii creștine cu valențe pastorale și misionare, Sfântul Ierarh Nifon a susținut răspândirea cărților tipărite. Astfel, binecunoscutul Ieromonah Macarie a tipărit, la Târgoviște, primele cărți pe teritoriul românesc, și anume: *Liturghierul* (1508), *Octoihul* (1510) și *Tetraevangheliarul* (1512).

Cu multă bucurie, am aflat recent că Arhiepiscopia Târgoviștei a pregătit tipărirea, în ediție jubiliară, și a *Tetraevangheliarului* (din 1512), care va fi lansat acum, cu ocazia sărbătorii Sfântului Ierarh Nifon, ca pregătire pentru jubileul de 500 de ani din anul viitor 2012. Acest eveniment major continuă frumoasele evenimente duhovnicești, la care am participat personal, în vechea Cetate de Scaun a Țării Românești, în ziua de 10 iulie 2008, cu ocazia lansării ediției jubiliare a *Liturghierului lui Macarie*, precum și în ziua de 26 septembrie 2009, când a fost lansată ediția jubiliară a *Octoihului lui Macarie*, ambele ediții jubiliare fiind realizate prin grija și strădania Înaltpreasfințitului Părinte Mitropolit Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei.

Având multă încredere în milostivirea și ajutorul lui Dumnezeu și fiind dornici a se închina la moaștele Sfântului Ierarh Nifon, în Catedrala din Târgoviște, credincioșii din Arhiepiscopia Târgoviștei, precum și mulți pelerini din întreaga țară, află aici întărire sufletească, ajutor în necazuri sau nevoi și speranță în această vreme de criză economică și spirituală. Acum sfinții ne cheamă să sporim rugăciunea ca fiind izvor de nădejde și să ajutăm după posibilități pe semenii noștri orfani, săraci, bolnavi, bătrâni și singuri.

Chiar și atunci când devenim mai săraci din punct de vedere material, să nu sărăcim niciodată din punct de vedere spiritual, ci să ne îmbogățim mereu prin fapte de milostenie ca solidaritate cu oamenii mai săraci decât noi. Să arătăm că lumina credinței și puterea rugăciunii ne ajută să biruim greutățile vieții.

Cu prilejul acestei sărbători felicităm pe Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei, căruia îi dorim sănătate, pace, bucurie și ajutor de la Dumnezeu în rodnică sa activitate pastoral-misionară. În același timp, felicităm și pe toți slujitorii Sfințelor Altare, viețuitorii Sfințelor Mănăstiri și

credincioșii Arhiepiscopiei Târgoviștei, precum și pe toți pelerinii veniți aici din întreaga țară, rugând pe Atotmilostivul Dumnezeu ca, prin mijlocirea Sfântului Ierarh Nifon, să le dăruiască tuturor sănătate și mântuire, pace și bucurie, mult ajutor în viață și spor în fapte bune!

Tineri români în rugăciune și cooperare *

† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Binecuvântăm și felicităm pe toți organizatorii și participanții congresului *Ligii Studenților Români din Străinătate*, care se desfășoară în perioada 12-16 august 2011 la București și Mănăstirea Putna, unde se află și mormântul Sfântului Voievod Ștefan cel Mare, „cea mai frumoasă icoană a sufletului poporului român”, cum l-a numit Nicolae Iorga.

Comemorarea împlinirii a 140 de ani de la *Marea Serbare de la Putna din 1871* este aducătoare de speranță și de bucurie. În 1871, tinerii, chemați de Eminescu, Slavici și Xenopol, s-au adunat la Putna să primească binecuvântarea slăvitului Domnitor al Moldovei pentru „marea lor operă de ctitorire a conștiinței de sine a neamului românesc”.

Astăzi, ca și odinioară, suflarea românească simte nevoia să ceară sfat și ajutor Sfântului Voievod Ștefan cel Mare, avându-l ca rugător înaintea tronului Preasfintei Treimi, dimpreună cu toți Sfinții lui Dumnezeu.

Cinstirea memoriei Binecredinciosului Voievod Ștefan cel Mare și Sfânt este în același timp *un act de cult și de cultură*. Istoria l-a trecut pe înțeleptul Domnitor în rândul marilor conducători de Stat, viteji și biruitori; Biserica l-a trecut în rândurile sfinților apărători ai credinței creștine și mari ctitori de lăcașuri sfinte (19-20 iunie 1992).

Pilda sa, lumină vie peste vremuri, ne cheamă la fapte ale credinței, hărniciei și vitejiei, sau ne muștră dacă nu mai suntem *neam de voievozi*, creatori și apărători ai valorilor inspirate din credință, speranță și iubire creștină.

* Mesajul Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, adresat participanților la manifestările *Ligii Studenților Români din Străinătate*, organizate la București și Mănăstirea Putna, în perioada 12-16 august 2011, extras din: † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Lumina Botezului și bucuria familiei. Lucrarea Bisericii în societate în anul 2011*, București, Ed. Basilica, 2012, pp. 123-124.

Ne bucurăm când tinerii Bisericii noastre, în pofida crizei materiale și spirituale pe care o traversează societatea actuală tot mai secularizată, intensifică viața lor duhovnicească prin mărturie și misiune creștină, cu fidelitate și dragoste față de valorile perene ale credinței și neamului românesc.

Pelerinajul tinerilor români din străinătate la Sfânta Mănăstire Putna este o sfințire a unității românești de cuget și simțire. Vă felicităm că ați păstrat acest profund simțământ, prin care *plecarea departe de țară nu înseamnă înstrăinare, ci înseamnă a purta cu voi peste tot credința strămoșească, casa părintească și țara pitorească în care v-ați născut, ca fiind odoare sfinte ale identității voastre printre străini, evitând în același timp izolarea de cei de alt neam și dizolvarea în alte etnii.*

Cunoscând faptul că este foarte greu să trăiești departe de țară printre străini, și, în special, departe de cei dragi ai tăi rămași în România, Biserica Ortodoxă Română se roagă pentru *poporul român de pretutindeni* și îndeamnă la rugăciune, la comuniune și conlucrare frățescă pe toți românii de pretutindeni.

În acest sens, *Biserica noastră se străduiește prin ierarhii și preoții ei din diaspora română să cultive permanent darul comuniunii fraterne între cei de același neam și aceeași credință.* Inițiativa voastră, dragi tineri români din străinătate, arată că iubirea de Patrie înseamnă în același timp rugăciune și gândire creatoare, afecțiune și acțiune pentru România. Comoara spirituală a inimilor voastre, luminată de credință și înțelepciune, poate deveni bucurie pentru prezentul și viitorul României, dacă unim spiritualitatea cu știința, unitatea cu demnitatea națională, hărnicia cu dărnicia.

Acum de hramul cel mare al Sfintei Mănăstiri Putna, Maica Domnului, cea care „întru adormire lumea nu a părăsit”, ne cheamă pe toți ca să ne rugăm și să lucrăm împreună, astfel încât România să fie cu adevărat „Grădina Maicii Domnului”, spațiu românesc binecuvântat și frumos cultivat spre slava lui Dumnezeu și binele nostru al tuturor.

Ne rugăm Bunului Dumnezeu să ocrotească pe toți tinerii care s-au întâlnit în rugăciune la Mănăstirea Putna, să le dăruiască sănătate și mântuire, pace și bucurie sufletească, înțelepciune și spor de fapte bune, prin mijlocirea Preacuratei Maicii Sale și a Sfântului Voievod Ștefan Cel Mare, simbol al demnității neamului românesc.

Comuniune românească în vreme de criza economică*

† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Rostul principal al *Duminicii migranților* este de a *spori comuniunea și conlucrarea fraternă între românii care muncesc sau studiază departe de țară și cei rămași în România, precum și de-a promova o conviețuire armonioasă a imigranților români cu cetățenii din țările de adopție*, mai ales acum când în multe locuri din lume criza economică și spirituală se manifestă prin tensiuni și revolte de stradă, care se pot transforma în conflicte interetnice și interreligioase. Pe de altă parte, Duminica aceasta este și chemarea adresată credincioșilor ortodocși români să-și intensifice și reafirme fidelitatea față de Biserica strămoșească, de credința ortodoxă și cultura spirituală românească, să cultive unitatea familiei conjugale într-o lume din ce în ce mai secularizată și individualistă. Ierarhii și preoții comunităților ortodoxe românești din diaspora contribuie foarte mult la păstrarea unității și identității naționale și confesionale a acestora, precum și la integrarea lor în țările gazdă. Din acest motiv ei merită mai mult sprijin din partea Bisericii și a Statului român, mai ales prin organizarea de programe comune dedicate familiilor acestor preoți, precum și copiilor și tinerilor români din afara granițelor țării noastre. Cu bucurie vestim românii ortodocși care lucrează sau studiază în străinătate că un simbol nou al comuniunii, cooperării și demnității noastre ortodoxe românești devine acum construirea *Catedralei Mântuirii Neamului*, care, în picturile și mozaicurile sale, va include icoane de sfinți și chipuri ale unor

* Mesajul Preafericitului Părinte Patriarh Daniel adresat cu prilejul *Duminicii românilor migranți*, 21 august 2011, extras din: † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Lumina Botezului și bucuria familiei. Lucrarea Bisericii în societate în anul 2011*, București, Ed. Basilica, 2012, pp. 125-126.

locașuri de cult reprezentative din toate provinciile românești și *ale unor comunități românești din afara României.*

Construirea acestei Catedrale noi este în același timp o necesitate practică și o lucrare simbolică în folosul poporului român din țară și din afara ei, ea realizându-se prin contribuția tuturor românilor ortodocși și a fiecăruia în parte.

Colecta deja începută în eparhiile Patriarhiei Române arată că mulți români ortodocși, deși acum sunt săraci material, *sunt totuși bogați în credință și darnici în conlucrare oferind lunar darul lor edificator de zid și de suflet.*

Lucrările de construire a *Catedralei Mântuirii Neamului* se desfășoară pe bază de licitație sau selecție și oferă locuri de muncă pentru oameni calificați în acest domeniu, iar fiecare bănuț este folosit cu mare atenție și responsabilitate. *Noua Catedrală va avea în incinta ei cămine și cantine pentru pelerini, un centru social-cultural pentru tineri și adulți, un centru medical de diagnostic și tratament pentru pelerini săraci. Astfel lucrarea spirituală sau liturgică a Catedralei se va împleti cu lucrarea ei socială.* În pofida unor atitudini tendențioase sau ostile din presă, construirea Catedralei Mântuirii Neamului este puternic susținută de poporul dreptcredincios, mai ales de clericii și credincioșii ortodocși români care au contribuit și la construirea altor biserici în ultimii 20 de ani. *Aceștia reprezintă acum neamul de voievozi ctitori de locașuri sfinte, apărători ai credinței și ai culturii românești creștine, care construiesc biserici utile nu doar pentru ei înșiși, ci și pentru generațiile viitoare.*

Drept recunoștință, Biserica noastră pomenește zilnic în rugăciunile ei pe cei care au zidit și ajutat biserici numindu-i „fericiții și pururea pomeniții ctitori”. De aceea, vă îndemnăm și pe dumneavoastră să vă adăugați lor ajutând la construirea Catedralei Mântuirii Neamului, *oferind un dar pentru eternitate, deoarece iubirea față de Biserică este arma a vieții așeznice.*

Totodată, vă îndemnăm să ajutați pe cei săraci, bolnavi și singuri, pe cei bătrâni, orfani și îndoliați din locurile natale românești, pentru că *faptele bune devin izvor de bucurie și binecuvântare a vieții omului pe pământ și în ceruri.*

Vă dorim tuturor sănătate și mântuire, pace și bucurie, un concediu sau o vacanță frumoasă și vă încredințăm de prețuirea și binecuvântarea noastră părintească.

Familia – binecuvântare primordială pentru umanitate eternă*

† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Congresul Internațional „Familia creștină, o binecuvântare pentru Biserică și societate” are loc în anul dedicat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române familiei creștine, care are la bază Taina Sfântului Botez și Taina Sfintei Cununii. Această temă a fost aleasă cu prioritate și pentru că, în societatea contemporană secularizată, *criza familiei este în primul rând o criză spirituală cauzată de pierderea sensului sacru al vieții umane*. De aceea, este necesară reafirmarea sfințeniei familiei și promovarea ei.

Familia este binecuvântare și lumină a iubirii Preasfintei Treimi, intrucât în ea omul trăiește taina și bucuria filiației, fraternității și paternității. Din familia creștină credincioasă copilul învață să caute familia spirituală sfințitoare, adică Biserica, ai cărei membri sunt numiți *fi și fiuce, frați și surori, părinți și maici duhovnicești în Hristos, Fiul Tatălui ceresc*. Duhul Sfânt Care purcede din Tatăl și Se odihnește în Fiul împărtășește Bisericii lui Hristos *harul paternității duhovnicești pastorale (prin Hirotonie) și harul filiației (înferii) duhovnicești baptismale (prin Botez)*, pentru ca toți creștinii să trăiască în comuniune spirituală ca frați și surori în Hristos Domnul, spre a participa la iubirea eternă a Preasfintei Treimi.

Botezul creștin, ca eveniment în Biserică și început al vieții eterne pentru om, înseamnă *afundarea lui harică în viața și iubirea Preasfintei Treimi. Taina Botezului, ca început al vieții spirituale eterne în Hristos, inaugurează pentru om o relație nouă care transcende viața biologică*. Mântuitorul Iisus Hristos Cel

* Cuvânt rostit la Congresul Internațional de Teologie „Familia creștină, o binecuvântare pentru Biserică și societate”, Palatul Patriarhiei (1-3 noiembrie 2011), extras din: † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Lumina Botezului și bucuria familiei. Lucrarea Bisericii în societate în anul 2011*, București, Ed. Basilica, 2012, pp. 255-257.

răstignit și înviat ia chip în omul nou botezat: „și fă să ia chip Hristosul Tău în acesta care se va naște din nou” (Slujba Sfântului Botez). De aceea, omul botezat (copil sau adult) primește numele de creștin și poartă pecetea apartenenței sale la Trupul mistic al lui Hristos, care este Biserica. El este chemat să devină împreună cetățean cu sfinții lui Dumnezeu, „zidiți pe temelia apostolilor și a prorocilor, piatra cea din capul unghiului fiind Însuși Iisus Hristos” (*Efeseni 2, 20*). Prin Botez, omul începe să devină „fiu al luminii și moștenitor al veșnicelor bunătăți” (Slujba Sfântului Botez).

Botezul este numit și *sfânta luminare* („fotismos”), *adică împărtășirea persoanei umane din lumina necreată a împărăției lui Dumnezeu.*

Omul botezat rămâne în timp, dar el primește încă din viața pământească lumina mistică a vieții eterne.

Pruncul sau adultul nou-botezat și pecetluit cu darurile Duhului Sfânt primește apoi „Pâinea cea vie care S-a coborât din cer”, *adică Trupul euharistic al lui Iisus Hristos* (cf. *Ioan 6, 48-50*), pentru a trăi veșnic în comuniune cu El. „Omul nou”, născut prin Botez, *primește astfel o nouă existență personală care nu se reduce la consum de alimente materiale*, ci este în mod esențial *relație vie a omului cu Dumnezeu Creatorul, pentru a trăi veșnic în comuniune cu El.*

Creșterea biologică și spirituală a copilului botezat se realizează în familia creștină, întemeiată prin *Sfânta Taină a Cununii, în care harul lui Dumnezeu, dăruit prin binecuvântarea Bisericii, împlinește și sfințește viața a doi tineri, bărbat și femeie, care se iubesc și nasc prunci, adică persoane umane chemate să participe la iubirea veșnică a Preasfintei Treimi.*

Astfel, *Taina Cununii, sfințită plenar de Hristos la nunta din Cana Galileii, este innoirea binecuvântării primordiale a lui Dumnezeu, dăruită în Rai primei familii, Adam și Eva, ca temelie a întregii umanități chemate la viață veșnică în iubirea lui Dumnezeu Creatorul.* Iubirea sfântă și creatoare a lui Dumnezeu pentru lume se revarsă în inimile celor ce se iubesc și dau naștere la copii. *Comuniunea euharistică a mirilor cu Hristos și nașterea de copii constituie temelia afirmării familiei, ca arvonă, icoană și taină a iubirii veșnice a lui Dumnezeu pentru umanitate.*

Cântarea sfinților mucenici din timpul Slujbei Tainei Cununii arată jertfa lor de *mărturisitori ai fidelității reciproce întru iubire și de apostoli sau misionari ai transmiterii credinței creștine prin cuvânt și faptă în familie.*

Lumina vieții, care se dăruiește familiei creștine prin săvârșirea Sfințelor Taine ale Bisericii, *trebuie cerută și cultivată permanent prin rugăciune*, mai ales astăzi, când familia creștină se confruntă cu fenomenul secularizării, ce se manifestă prin: *slăbirea vieții spirituale în familie, diminuarea nașterii de copii, concubinajul și căsătoriile de probă, infidelitatea conjugală, avorturile, divorțurile,*

abandonul copiilor, lipsa unei educații corespunzătoare a copiilor, plecarea la muncă în străinătate a unuia sau a ambilor părinți, lăsând copii în țară, tendințe multiple de înlocuire a familiei tradiționale cu vechi și noi idoli ai egoismului și individualismului.

Avem speranța că toate comunicările și discuțiile din cadrul acestui congres vor evidenția necesitatea de-a intensifica *legătura sfântă dintre viața familiei creștine și viața Bisericii, dintre educația copiilor și demnitatea persoanei umane, creată după chipul lui Dumnezeu.*

Ne rugăm lui Dumnezeu să binecuvânteze pe toți organizatorii și participanții la acest congres, care are în centrul atenției lui apărarea și promovarea familiei creștine azi.

Familia creștină între sfințenie, suferință și speranță*

† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

1. Iubirea din familie – icoană a iubirii divine

a) Familia – începutul omenirii

Când Dumnezeu a făcut lumea, *coroana creației Sale a fost familia, adică bărbatul și femeia*, care au primit binecuvântarea de a crește, a se înmulți și a stăpâni pământul (cf. *Facerea* 1, 27-28).

Prima familie, Adam și Eva, a fost creată după *chipul și asemănarea* lui Dumnezeu: „să facem om după chipul și după asemănarea Noastră [...] și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat și femeie. Și Dumnezeu i-a binecuvântat” (*Facerea* 1, 26, 27, 28).

Pluralul tainic „**să facem** om după chipul și după asemănarea **Noastră**” (*Facerea* 1, 26) a fost explicat de către Părinții Bisericii ca fiind o revelație a Sfintei Treimi. În acest sens, *prima familie a fost creată după chipul comuniunii veșnice a Tatălui, Fiului și Sfântului Duh*, pentru a mărturisi în lume iubirea Treimii și pentru a se desăvârși în comuniune de iubire. „Cuvintele **să facem** sunt folosite ca tu să recunoști pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh” – spune Sfântul Vasile cel Mare¹.

Dumnezeu creează omul după chipul Său, stabilind astfel o legătură tainică între om și Creator. Din acest motiv, omul se aseamănă cu Dumnezeu, Care

* Cuvânt inaugural rostit cu ocazia decernării titlului academic de *Doctor honoris causa* al Universității „Dunărea de Jos”, Galați (30 noiembrie 2011), extras din: † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Lumina Botezului și bucuria familiei. Lucrarea Bisericii în societate în anul 2011*, București, Ed. Basilica, 2012, pp. 255-257.

¹ *L'Homme crée à l'image de Dieu*, 4; cf. A.G. HAMMAN, *L'Homme – Icône de Dieu*, Paris, Édition Desclée, 1987, p. 179.

este Iubire atunci când iubește, deoarece numai *iubirea face din om chip adevărat al lui Dumnezeu*.

Creat după chipul Dumnezeului *Cel întreit în persoane*, omul este astfel o *fintă relațională și comunională*, chemată să se exprime în consfătuire și în conlucrare, ca să realizeze pe plan uman o viață de comuniune „după chipul” comuniunii trinitare². De aceea, așa cum ne arată Părintele Dumitru Stăniloae, *intersubiectivitatea divină (iubirea intratrinitară) constituie paradigma tuturor relațiilor umane, a Bisericii în primul rând, dar și a familiei și a societății*.

Caracterul comunitar al *chipului* se reflectă, de fapt, în însăși crea- rea omului ca pereche bărbat-femeie, care numai împreună alcătuiesc umanitatea completă: „Și a făcut Dumnezeu om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat și femeie. Și i-a binecuvântat [...] și le-a pus numele: Om, în ziua în care i-a făcut” (*Facerea 1, 27; 5, 2*).

Omul n-ar fi *chip al lui Dumnezeu* dacă ar fi monadă închisă. „Nu numai ca să-l ajute pe Adam a creat Dumnezeu pe Eva, ci și pentru ca să-l ferească de singurătate, căci numai pentru că se completează reciproc formează ei omul deplin”³.

Complementaritatea bărbatului cu femeia nu ține doar de planul fizic, ci și de faptul că ei sunt chemați să reflecte, prin comuniunea de viață dintre ei, iubirea intratrinitară. Între cei doi trebuie să stăpânească legea iubirii. „Pentru a fi o unire desăvârșită, căsătoria comportă o iubire desăvârșită. De aceea ea trebuie să fie indisolubilă. Astfel, căsătoria avea de la început atributele unității și indisolubilității.”⁴

Mântuitorul Iisus Hristos proclamă adevărul fundamental al instituției divine a familiei și afirmă unitatea ei indisolubilă, zicând: „N-ați citit că Cel ce i-a făcut, de la început «i-a făcut bărbat și femeie»? Și a zis: «Pentru aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va alipi de femeia sa și vor fi amândoi un trup». Așa încât nu mai sunt doi, ci un trup. Deci, ce a unit Dumnezeu omul să nu despartă” (*Matei 19, 4-6*). Hristos Domnul confirmă astfel că unirea „de la început” a bărbatului cu femeia este o lucrare sfântă, dumnezeiască, și nu un simplu contract de natură juridică.

Sfântul Ioan Gură de Aur spune că *bărbatul și femeia formează împreună omul întreg*:

² Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1996, p. 279.

³ Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1978, p. 180.

⁴ D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, p. 181.

„se adună bărbatul și femeia și ambii fac unul [...] Se adună împreună și devin un trup. [...] Și ce învățăm noi de aici? Că puterea unirii este mare! Iscușința lui Dumnezeu a despărțit chiar de la început pe unul în două, și voind a arăta că și după despărțire rămâne tot unul, nu a lăsat ca numai unul să fie de ajuns spre naștere. Unul singur nu este în realitate unul, ci jumătatea unuia, jumătatea întregului. [...] A făcut pe unul din celălalt, și iarăși pe acești doi i-a făcut unul, astfel că și astăzi din unul se naște omul. Bărbatul și femeia nu sunt doi oameni, ci unul singur”⁵.

Sfântul Vasile cel Mare arată că *bărbatul și femeia sunt egali între ei*, atât pentru că sunt fiii aceleiași Părinte ceresc, cât și pentru că ei sunt creați după chipul lui Dumnezeu și sunt chemați la aceeași desăvârșire și sfințenie. El spune: „Una este virtutea: atât pentru bărbat cât și pentru femeie; pentru că așa precum crearea amândurora s-a bucurat de aceeași cinstire, tot așa și răsplata să fie pentru amândoi de aceeași cinstire”⁶.

Însă, între evenimentul creării primilor oameni și viețuirea lor în Rai spre dobândirea asemănării cu Dumnezeu, adică dobândirea sfințeniei și a vieții veșnice, intervine păcatul care rupe comuniunea cu Dumnezeu și întreolaltă, alterând astfel vocația omului de-a crește în comuniune eternă, întrucât el a fost creat după chipul Dumnezeului Celui veșnic viu (cf. *Facerea* 3, 1-24; *1 Corinteni* 15, 21-22; *Ioan* 17, 3).

Păcatul lui Adam și Eva ca neascultare față de Dumnezeu este deci o ruptură a comuniunii de iubire a lor cu Dumnezeu. Când omul vrea să devină *ca Dumnezeu*, fără Dumnezeu și împotriva voinței lui Dumnezeu, existența sa spirituală menținută de suflarea divină (cf. *Facerea* 2, 7) încetează a mai fi comuniune între creatură și Creator. De ce? Pentru că omul folosește darul vieții în mod posesiv, uitând pe Dăruitor: „te vei întoarce în pământul din care ești luat; căci pământ ești și în pământ te vei întoarce!” (*Facerea* 3, 19).

Păcatul, ca rupere a comuniunii de iubire a primei familii umane cu Dumnezeu, a slăbit și comuniunea sau armonia oamenilor întreolaltă. Adam acuză pe Eva, iar Eva pe șarpe! (cf. *Facerea* 3, 12-13)

b) Iisus Hristos restabilește sfințenia familiei

Întrucât Adam și Eva, adică bărbatul și femeia, care împreună formau *prima familie*, au căzut în păcat *prin neascultare față de Dumnezeu, Iisus Hristos, Noul Adam, începe ridicarea neamului omenesc din păcat alegând tocmai familia ca loc*

⁵ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariile sau Explicarea Epistolei către Coloseni, Omilia XII*, trad. de Arhim. Theodosie Athanasiu, București, Atelierele grafice Socecu&Co, 1905, p. 152.

⁶ SFÂNTUL VASILE CEL MARE, „Omiliile la Psalmi”, I, III, în: *Scrieri. Partea întâia*, traducere, introducere, note și indici de Pr. Dumitru Fecioru, (*Părinți și Scriitori Bisericești*, 17), București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1986, p. 186.

de început al lucrării Sale mântuitoare, prin smerită ascultare față de Dumnezeu. Prin zămislirea și nașterea Sa ca om de la Duhul Sfânt și din Fecioara – Mamă, Hristos sfințește natura umană din interiorul ei, iar prin culcarea Sa în ieslea din peșteră, El sfințește pământul sau întreg universul material.

Atotputernicul Dumnezeu, Care a făcut cerul și pământul, coboară din cer pe pământ într-o smerenia unui Prunc născut, Care nu Se naște în casa părinților Săi, ci într-o călătorie, și nici măcar într-o casă de oaspeți, ci într-o iesle. *Fiul lui Dumnezeu Se face Om, fără casă, străin și călător, pentru ca să aducă la casa Tatălui ceresc pe toți oamenii instrăinați de El și călători pe pământ.*

Pruncul Sfânt pe Care Îl naște Fecioara Maria nu este decât în fața oamenilor (de ochii lumii) fiul lui Iosif din Nazaret, ca ea să nu fie blamată, dar în realitate El este Fiul lui Dumnezeu, Care Se naște veșnic din Tatăl, fără mamă, și Se naște în timp din mamă, fără tată, prin lucrarea Duhului Sfânt (cf. *Matei* 1, 20). Dreptul Iosif, deși nu este tată după trup al lui Iisus, totuși *devine tată sau părinte adoptiv, prin iubire părintească, adică prin purtarea de grijă față de Copilul nou-născut. Dreptul Iosif ne arată că prin iubire dezinteresată și sinceră pentru copii, orice om poate deveni părinte al lor, în timp ce, din lipsă de iubire pentru proprii lor copii, unii părinți pot deveni ca niște străini pentru copiii lor. Cine nu poate iubi copiii nu poate deveni părinte, iar cine nu poate deveni ca un părinte pentru toți copiii nu poate deveni om deplin.*

Sfânta Scriptură descrie *legătura lui Dumnezeu cu lumea ca pe o relație nupțială, de intimitate, ca pe o cununie și o familie, atât în Vechiul Testament (cf. Osea 11, 2; 3, 1; 4, 10-15; Ieremia 2, 3; 13, 21-27; Iezechia 16; 23; Isaia 54; 62), cât și în Noul Testament unde căsătoria apare ca o figură sau icoană profetică a iubirii dintre Mirele Hristos și Mireasa Lui – Biserica (cf. Efeseni 5, 21-33).*

În această perspectivă, arătând importanța familiei creștine ca fiind componenta de bază a comunității eclesiale, Sfântul Apostol Pavel vorbește în Epistola către Efeseni despre *legătura tainică dintre familie și Biserica lui Hristos.* Astfel, comparând cele două realități ale existenței umane în Hristos Domnul, Apostolul neamurilor spune: „Taina aceasta” – a unirii bărbatului cu femeia într-un trup, după porunca lui Dumnezeu – „mare este; iar eu zic în Hristos și în Biserica” (*Efeseni* 5, 32).

Asemănarea legăturii dintre bărbat și femeie, cu legătura dintre Mântuitorul Hristos și Biserica Sa, reprezintă un adevăr teologic fundamental. Eva, prima femeie, a fost creată din coasta lui Adam, „os din oasele lui și carne din carnea lui” (cf. *Facerea* 2, 23), în timp ce Dumnezeu a adus asupra lui Adam somn greu. Evenimentul acesta primordial preînchipuia un eveniment final: taina legăturii dintre Hristos, Noul Adam și Biserica Sa. Astfel, după ce Mântuitorul Iisus Hristos,

mort fiind pe Cruce, a fost împuns în coastă și „îndată a curs sânge și apă” (Ioan 19, 34), elemente care prefigurau Euharistia (sângele) și Botezul (apa). În acest sens, Sfântul Ioan Gură de Aur spune: „Vezi cum suntem (plămădiți) din carnea Lui și din oasele Lui, născuți și hrăniți din sângele Aceluia și din apă? Și, după cum, în timp ce Adam dormea, a plămădit-o pe femeie, așa, în timp ce Hristos era mort, a plăsmuit Biserica din coasta Lui”⁷.

Icoană a iubirii dintre Hristos și Biserică, cununia sau căsătoria devine, prin binecuvântarea lui Dumnezeu, *Sfântă Taină care proclamă în lume iubirea, ca dăruire de sine totală și reciprocă a bărbatului și a femeii; iar această iubire smerită și jertfelnică devine izvor de bucurie și viață*. De fapt, dăruirea aceasta reciprocă dintre soț și soție transformă iubirea lor naturală, egoistă și posesivă, într-o iubire generoasă și sfântă, asemănătoare cu iubirea jertfelnică lui Hristos, mai tare decât suferința și moartea, care a luat forma crucii⁸. Privind la această iubire a lui Hristos, Sfântul Apostol Pavel zice: „Bărbaților, iubiți pe femeile voastre, după cum și Hristos a iubit Biserica, și S-a dat pe Sine pentru ea” (Efeseni 5, 25).

Părintele Stăniloae constată duhovnicește că, prin dăruirea de sine reciprocă, fiecare dintre cei doi soți își accentuează caracterul propriu și îl accentuează și pe al celuilalt; *unirea lor se accentuează tot mai mult ca o comuniune personală, în care fiecare persoană crește spiritual pe măsura unirii cu cealaltă persoană. Adică devenim mai umani prin împărtășire reciprocă, prin autodăruire, prin comuniune în unitate și iubire*.

De fapt, în responsabilitatea reciprocă a soților se face tot mai simțită, pentru fiecare prin celălalt, prezența lui Dumnezeu Cel personal, ca factor care dă valoare nemăsurată celuilalt. „Unde sunt bărbat și femeie și copii întru unire de cuget și dragoste, legați cu legăturile faptei bune acolo este și Hristos în mijlocul lor. Cei doi privindu-se unul pe celălalt Îl privesc de fapt pe Hristos”⁹. De aceea drumul lor către mântuire nu mai poate fi unul solitar, ci în comuniune; *intrarea în Împărăție se face împreună*.

2. Biserica sfințește familia, iar familia întărește Biserica

Taina unirii dintre bărbat și femeie, ca unire care se înduhovnicește într-o tot mai adâncă comuniune, este *Taină în Hristos și în Biserica Sa*.

În acest sens trebuie înțeleasă și cultivată *legătura sfântă care există între viața familiei și viața Bisericii, ca trăire în comuniune*. Având vocația de a fi, în lume, „icoana

⁷ SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, *Cateheze maritale. Omilii la căsătorie*, traducere de Pr. Marcel Hancheș, Sibiu, Ed. Oastea Domnului, 2006, p. 122.

⁸ Pr. Gheorghe POPA, „Comuniune și înnoire spirituală în contextul secularizării lumii moderne”, *Teologie și Viață*, IV (1994), 5-7, p. 261.

⁹ D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 3, p. 195.

iubirii divine veșnice”, familia a fost numită, de Sfântul Ioan Gură de Aur, *Biserica de acasă* (*Ecclesia domestica*).

Fiind Sfântă Taină a iubirii care dăruiește viață prin nașterea de copii, familia poartă în ea, ca și Biserica, taina sfințirii vieții și a mântuirii omului prin legătura sa vie cu Dumnezeu – Izvorul vieții veșnice.

Biserica binecuvintează familia și o călăuzește să meargă pe calea mântuirii și a sfințeniei, iar *familia creștină edifică, întărește sau extinde Biserica*. Persoanele umane care se nasc în familia creștină nu sunt introduse doar în comunitatea umană sau în societate, ci, prin Sfânta Taină a Botezului, cei care se nasc în familia conjugală intră în comunitatea eclezială, în relația oamenilor cu Dumnezeu, în iubirea paternă, filială din Sfânta Treime.

Faptul că Dumnezeu Fiul, născut veșnic din Tatăl ceresc, *S-a născut ca Om, prin lucrarea Duhului Sfânt, din femeie fecioară, a primit numele de Iisus și a crescut într-o familie, ne arată de ce termenii de bază din Biserică precum: părinte duhovnicesc sau spiritual, mamă sau maică spirituală, frate și soră spirituală, fiu și fiică spirituală sunt preluați din vocabularul prin care desemnăm membrii familiei*.

Exemplul elocvent îl avem dat de Însuși Mântuitorul nostru Iisus Hristos, „fiul lui David, fiul lui Avraam” (*Matei 1, 1*), Care de-a lungul misiunii Sale pământești, din copilărie până la moartea Sa pe cruce, aprofundează și extinde sau transpune relațiile familiale într-un plan mai înalt, cel duhovnicesc-eclezial, în iubirea Preasfintei Treimi. Când Mama Sa Îi spune copilului Iisus în templul din Ierusalim: „Iată, tatăl Tău și eu Te-am căutat” (*Luca 2, 48*), El îi răspunde „Întru cele ale Tatălui Meu trebuie să fiu” (*Luca 2, 49*), arătând *filiația Sa divină, că El este Fiul Tatălui ceresc*. Când ne învață cum să ne rugăm, Mântuitorul Iisus Hristos ne îndeamnă să ne adresăm lui Dumnezeu cu apelativul „Tatăl nostru Care ești în ceruri”, deoarece toți cei ce cred în Fiul lui Dumnezeu sunt chemați la *înferia prin har*. Apoi, când mama și „frații” Săi Îl caută (cf. *Matei 12, 46-50; Luca 8, 20-21*), Domnul Iisus Hristos transpune legăturile Sale de rudenie trupească într-un plan mai înalt, duhovnicesc, eclezial și ceresc: „Întinzând mâna către ucenicii Săi, a zis: Iată mama Mea și frații Mei! Că oricine va face voia Tatălui Meu Celui din ceruri, acela îmi este frate și soră și mamă”. În acest sens și Sfântul Apostol Pavel Îl consideră pe Iisus Cel înviat din morți, ca fiind „întâi născut între mulți frați” (cf. *Romani 8, 29*). Când Mântuitorul Iisus Hristos, fiind răstignit pe Cruce, o încredințează pe Maica Sa ucenicului iubit, Ioan, zicându-i: *iată mama ta*, iar ei: *iată fiul tău* (*Ioan 19, 26-27*), Maica Domnului Hristos devine *mama duhovnicescă a tuturor creștinilor, care devin ucenici ai lui Hristos și fii ai Bisericii Lui*.

Vedem, așadar, că *între taina Bisericii și taina familiei există o legătură profundă*. Într-adevăr, fără iubirea părintească și frățească din familie, copilul

nu poate înțelege nici iubirea părintească și frățescă din Biserică, aceasta fiind familia spirituală care cultivă iubirea părintească, filială și fraternă în Hristos.

De aceea, *slăbirea credinței și a iubirii în familie duce și la slăbirea legăturii familiei cu Biserica, iar slăbirea legăturii familiei cu Biserica duce la secularizare, adică la delăsare și decădere spirituală.*

3. Suferință și speranță în familia de azi

Astăzi, atât în România, cât și în întreaga Europă, familia creștină se confruntă cu *criza economică* (sărăcie, șomaj, nesiguranța zilei de mâine), cu *criza morală* (avortul, divorțul, abandonarea copiilor, libertinajul, drogurile ș.a.), cu *criza spirituală* (secularizarea, sectarismul, fanatismul și prozelitismul religios).

La criza aceasta de ordin spiritual din Europa occidentală se mai adaugă în Europa centrală și orientală, în fostele țări cu regim comunist, și alți factori negativi care lovesc în familie: sărăcia, șomajul, sectele prozelitiste, violența, nesiguranța zilei de mâine, emigrația spre țări mai bogate. *Criza familiei se manifestă în abandonul copiilor de către părinți, în abandonul părinților de către copii, în numărul mare de avorturi, în creșterea numărului divorțurilor, creșterea violenței în familie și creșterea delicvenței juvenile.*

Plecarea unuia dintre soți în străinătate, pe o perioadă mai lungă, a creat premisele săvârșirii unor acte de infidelitate sau a dus chiar la divorț în multe familii. Între părintele plecat peste granițe și copiii săi, legătura de iubire familială slăbește în mod considerabil. Scoși din mediul firesc al familiei, copiii pot avea probleme de ordin afectiv sau pot suferi derapaje sociale, lipsa unei educații și a unei supravegheri atente înlesnind, în unele cazuri, săvârșirea unor infracțiuni, deprinderea unor vicii sau patimi, comportamente dăunătoare lor și societății în care trăiesc.

Din cauza crizei morale și materiale de astăzi, modelul familiei tradiționale este considerat de unii ca fiind învechit sau perimat. Mulți copii se nasc în afara căsătoriilor, pentru că tinerii preferă să trăiască împreună fără binecuvântare sau unire sfântă în fața lui Dumnezeu și a Bisericii prin Sfânta Taină a Cununii, fără a-și asuma toate responsabilitățile vieții conjugale și fără a căuta sfințirea vieții prin rugăciune și prin fapte bune.

Astăzi trăim într-un context dominat de *o mentalitate individualistă și secularizantă, care minimalizează rolul primordial al familiei și îl subordonează intereselor efemere și materialiste ale omului și societății.* Mulți tratează astăzi căsătoria ca fiind un simplu contract între două persoane – potrivit unei legislații tot mai liberale. Divorțurile și separările nu mai reprezintă decât o simplă formalitate

la îndemâna oricui și fără mari eforturi și cheltuieli, cu urmări grave pentru copiii părinților despărțiți; avortul și mijloacele anticoncepționale nu sunt doar eliberate de orice control, ci uneori chiar încurajate de către parlamente și constituții. Dezechilibrul economic și financiar care macină și distruge coeziunea și unitatea socială, precum și climatul familial marcat de supărările determinate de lipsuri materiale și condiții mizere de trai; mass-media care promovează cu superficialitate și dorință de senzational atitudini contrare educației sănătoase, ca violența, pornografia, drogurile și spectacolele de prost gust, toate acestea obligă Bisericile să tragă un semnal de alarmă, să ia atitudine și să caute soluții pentru *apărarea demnității familiei creștine*.

Reflectând la situația actuală de criză a familiei, considerăm că *trebuie să valorificăm resursele de îndreptare și ieșire din criză, pentru a trăi cu speranță*.

În primul rând, *trebuie să înțelegem că viața și fericirea sunt daruri ale lui Dumnezeu*, iar criza familiei de azi poate fi depășită cu ajutorul și cu binecuvântarea lui Dumnezeu-Creatorul Care a zis: „Creșteți și vă înmulțiți și stăpâniți pământul!” (Facerea 1, 28). În ciuda multor păcate și primejdii abătute asupra omenirii, totuși familia a fost instituția cea mai stabilă în istorie. În plus, binecuvântarea familiei de către Domnul nostru Iisus Hristos la nunta din Cana Galileei, când a transformat apa în vin, la solicitarea Maicii Domnului – icoana Bisericii rugătoare, constituie pentru noi o puternică bază a speranței creștine. *Hristos Cel ce a schimbat apa în vin poate schimba criza actuală într-o speranță nouă, poate aduce bucurie acolo unde amenință lipsurile și tristetea, dacă ne apropiem de El*.

Trebuie să ne rugăm lui Hristos, să-I spunem Lui ce lipsește cu adevărat familiei astăzi și să spunem familiei creștine în criză să ceară ajutorul lui Hristos și al Maicii Domnului în organizarea însăși a vieții conjugale. Minunea din Cana Galileei ne descoperă *fericirea ca dar al lui Dumnezeu* care aduce comuniune și bucurie în familie și în societate, nu ca drept al omului ce trebuie cucerit în spirit individualist și egoist.

În al doilea rând, *trebuie să susținem efortul Bisericilor de a apăra familia naturală, tradițională, universală*, și de a rezista în fața unor pretinse „modele” noi de familie, în care relația naturală sau normală bărbat-femeie este considerată ca fiind ceva depășit sau perimat.

În al treilea rând, *este necesară intensificarea cooperării dintre Stat și Biserică în toate domeniile care privesc activitatea socială, educațională și culturală* referitoare la familie, deoarece matricea creștină a Europei nu poate fi smulșă din structura spirituală a omului european, chiar dacă adesea este ignorată de acesta.

În acest sens, Patriarhia Română a *susținut constant păstrarea orei de Religie în programa școlară, pentru că fără credință, ca relație vie cu Dumnezeu, oamenii pierd*

*sensul adevărat al vieții. Virtuțile și valorile prezentate în cadrul orelor de educație religioasă sunt necesare sănătății spirituale din familie și din societate. Educația religioasă îl învață pe copil și pe tânăr iubirea față de Dumnezeu și de oameni, credința, speranța, solidaritatea, dreptatea, precum și recunoștința față de părinți și față de binefăcători, dărnicia și hărnicia, sfințenia vieții, valoarea eternă a ființei umane, sensul existenței, binele comun și frumusețea sufletului generos. Ea îi oferă copilului o perspectivă creștin-ortodoxă asupra vieții, adică un mod luminos de a înțelege lumea și viața, de a formula raționamente cognitive și judecăți morale bazate pe valori perene. Educația religioasă reduce, astfel, efectele negative ale crizei contemporane de identitate și de orientare, **propunând modele viabile de bunătate și sfințenie, oferind copiilor și tinerilor repere în viața de familie și în societate. Educația creștină nu formează numai buni cetățeni ai patriei pământeste, ci și cetățeni ai Patriei cerești, ai Împărăției lui Dumnezeu.***

În cursul anului acestuia 2011, dedicat omagierii *Tainei Sfântului Botez și Tainei Sfintei Cununii*, Biserica noastră s-a implicat mai mult în lucrarea educativ-misionară a copiilor și familiei, fiind convinsă că *toți copiii și tinerii crescuți în credință reprezintă prezentul și viitorul Bisericii noastre și al neamului nostru*. Prin principalul său program misionar național, numit „*Hristos împărtășit copiilor*”, Patriarhia Română revigorează cateheza parohială pentru creșterea spirituală a copiilor în iubirea lui Hristos și a aproapelui.

Biserica îi îndrumă pe copii spre Hristos, descoperă vocații și încurajează copiii să le cultive în folosul societății. Ea promovează cooperarea activă cu școala și cu ceilalți factori educaționali: *familia și comunitatea locală*.

Prin urmare, *este necesar să cultivăm mai mult legătura sfântă care există între viața familiei și viața Bisericii, între educația copilului și demnitatea persoanei umane, creată după chipul Persoanelor divine. Ca atare, nu putem reduce familia doar la aspectul ei biologic, juridic, psihologic, sociologic sau economic, pentru că ea este mai mult decât toate acestea laolaltă și le transcende. Familia are vocația de a fi conlucrare vie a omului cu Dumnezeu în lume, pentru a dobândi viața eternă.*

De asemenea, perioada de criză actuală ne cheamă la filantropie și solidaritate, la ajutorarea săracilor, bolnavilor, orfanilor, bătrânilor, șomerilor, oamenilor singuri și deznădăjduți.

Criza este o judecată asupra exceselor vieții persoanei și societății, dar și un posibil drum nou, ea ne cheamă la pocăință și sobrietate, la hărnicie și ajutorare reciprocă, la sfințenie și speranță. În acest context, Biserica și Școala trebuie să intensifice consultarea și cooperarea dintre ele.

Act de credință și de cultură sub Pantocrator*

† CASIAN, *Arhiepiscopul Dunării de Jos*

*Preafericite Părinte Patriarh,
Înaltpreasfințiile și Preasfințiile Voastre,
Preacuvioși și Precucernici Părinți,
Domnule Rector și onorat Senat universitar,
Distinse autorități centrale și locale,
Iubiți credincioși și pelerini,*

În cadrul sărbătorii Sfântului Apostol Andrei la Galați, oraș ce-și serbează împreună cu Seminarul Teologic ocrotitorul spiritual, în fața sfințelor moaște ale Sfântului Ierarh Spiridon aduse din Grecia, cu bunăvoința Înaltpreasfințitului Mitropolit Nectarie, în Catedrala Arhiepiscopală, la încheierea Dumnezeieștii Liturghii, Senatul Universității „Dunărea de Jos”, în frunte cu domnul rector, prof. dr. Viorel Mânzu, se prezintă sub Pantocrator pentru a oficia un act de credință și de cultură: conferirea titlului academic „Doctor Honoris Causa” Preafericitului nostru Părinte Patriarh Daniel. În același loc și tot la praznicul Sfântului Andrei, Mitropolitul de atunci al Moldovei, Daniel, era cinstit în anul 2003 cu titlul de „Senator de Onoare” al aceleiași Universități.

Astăzi se desăvârșește lucrarea începută atunci, de omagiere, de cinstire și de recunoștință față de jertfelnicia, vrednicia și neobosita slujire liturgică,

* Cuvântul Înaltpreasfințitului Părinte Casian, Arhiepiscopul Dunării de Jos, rostit în Catedrala Arhiepiscopală din Galați, cu prilejul acordării Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a titlului academic de *Doctor honoris causa* de către Universitatea *Dunărea de Jos* din Galați (30 noiembrie 2011), extras din: *Biserica. Misiune. Slujirea. 11*, Galați, Ed. Arhiepiscopiei Dunării de Jos, 2011, pp. 176-179.

pastoral-misionară, culturală, teologică și social-filantropică a Părintelui nostru Patriarh, la sorocul celor șase decenii de viață închinată, în Biserică, lui Dumnezeu și semenilor.

Biserica și Universitatea, credința și cultura se manifestă în simfonie, slujind, după strămoșeasca tradiție (îndătinată) la români, educația și creșterea noastră până la statura „bărbatului desăvârșit în Hristos”.

Slujitorii Sfântului Altar, ierarhi în veșmintele luminoase ale Împărăției lui Dumnezeu, și magiștrii purtând toga academică se unesc în același duh al rugăciunii ca formă de unitate între Tabor și Parnas, dintre Revelație și Cercetare cu același scop de mai bună cunoaștere a omului, în dialog veșnic cu Dumnezeu și semenii săi.

În această atmosferă sacră și solemnă, evlavioasă și demnă, inima își deschide ușile rațiunii și împreună celebrează bucuria unei întâlniri benefice și mereu roditoare de acte și de fapte ale desăvârșirii.

Conferirea celui mai înalt titlu academic, în sfântul lăcaș, Întăistătorului Bisericii Ortodoxe Române, în calitatea sa de Părinte spiritual al poporului credincios, dar și de dascăl de teologie ortodoxă în țară și în străinătate, are semnificații profunde.

Preafericirea Sa a parcurs mai întâi toate etapele școlirii și ale educației, atât în instituțiile laice, cât și în cele teologice din țară și din Europa, unind cercetarea asiduă cu evlavia curată, ucenicind la doi din cei mai mari și duhovnicești magiștri: părintele profesor Dumitru Stăniloae și părintele arhimandrit Cleopa. Studiul sistematic, științific, al teologiei s-a îmbinat cu deschiderea spre spiritualitatea filocalică, cale sigură spre lucrarea misionară exprimată atât prin cateheza mistagogică și mistică, cât și prin activitatea vastă, cultică, culturală și în domeniul activității social-filantropice.

Ca dascăl de teologie, a fost mai întâi misionar ortodox printre străini și mărturisitor al valorilor Ortodoxiei printre tinerii și teologii occidentali.

Următoarea etapă a slujirii liturgice, teologice și pastorale, ca ierarh, este o continuare a celei dintâi, pe făgașul gândirii și lucrării Sfinților Părinți, în special a „Sfinților mai mari dascăli ai lumii și ierarhi”.

Vasta sa operă teologică scrisă este pătrunsă ca un fir roșu de iubirea Preasfintei Treimi pentru lume, iar Biserica reprezintă, așa cum ne învață Sfinții Părinți, „laboratorul Învierii”. În acest demers, Preafericirea Sa slujește, se roagă și lucrează „cu timp și fără timp”, priveghind pentru mântuirea sa și a semenilor, cu convingerea că dăruirea de sine este dănuirea, din timpul limitat, în veșnicie, doar atunci când teologia ne spiritualizează și bucuria devine fidelitate față de Dumnezeu. Însă înțelesul profund al acestui înălțător moment, deodată spiritual,

teologic, didactic și academic, constă în legătura dintre viața lui Hristos ascunsă în Sfinții Săi și noi, oamenii, pelerini pe cărările desăvârșirii, cu scopul de a ne însuși roadele sfințeniei lor, care-i, în final, cea mai înaltă formă de cercetare, de cunoaștere și de împlinire. Cercetarea noastră lăuntrică este premisa descoperirii lucrării lui Dumnezeu în om și creație.

Ați definit cursul lui Nichifor Crainic în acest sens: *Sfințenia – împlinire a umanului!* Acesta este și demersul de astăzi, de a vă mulțumi pentru râvna ce o arătați în cinstirea sfinților și în promovarea pelerinajului, ca mărturie și efort spiritual al tuturor celor ce doresc să-L întâlnească, să-L cunoască și să-L iubească pe Hristos și, prin El, pe aproapele, orice om.

De cincisprezece ani, prin Sfântul Apostol Andrei, chemat mai întâi la Iași și la Galați, ați deschis nenumărate poteci spirituale de la sufletele noastre, prin sfinți, către Hristos, în Biserică.

Iată-l pe Sfântul Spiridon cu dreapta ce a demonstrat teologic și științific, în fața Soborului I Ecumenic din anul 325, dogma Preasfintei Treimi și prelungirea ei prin dreapta-credință și exercițiul ritmic al filantropiei.

Pe cărările sfinților, de pe căile vieții noastre, ne regăsim cu marii dascăli ai lumii și ierarhi: Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Ioan Gură de Aur și Sfântul Grigorie Teologul! Ei au unit dintru început Biserică și Academia și tot ei ne sunt și astăzi călăuzitori în continuarea, înțeleaptă și echilibrată, a dialogului între Biserică și Universitate. În acest sens, putem afirma cu Preafericirea Voastră: „Sufletul culturii este cultura sufletului”!

Iată de ce, și prin acest eveniment spiritual și cultural, se prelungește atât lucrarea științifică de cercetare în Universitate a vieților sfinților, dar și de deschidere a cunoașterii spre izvoarele harului, sub razele luminoase ale Pantocratorului.

De aceea, ca ierarh și patriarh, nu ați părăsit apostolatul ca dascăl de teologie, promovând înțelept și în mod echilibrat cooperarea dintre teologie și știință, dintre teologie și cunoaștere, dintre Biserică și Școală, un vast șantier al educației creștine menit să aducă mereu împreună teologia, viața liturgică și educația sub cupola ce plutește deasupra temeliiilor Catedralei Mântuirii Neamului!

VIATA BISERICESCA ÎN
MITROPOLIA MUNTENIEI
ȘI DOBROGEI

Agenda de lucru a Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române iulie-decembrie 2011

Duminică, 3 iulie:

A participat la Sfânta Liturghie și a ținut cuvânt de învățătură în biserica Mănăstirii Țigănești din județul Ilfov. În cuvântul de învățătură, în care a tâlcuit înțelesurile duhovnicești ale Sfintei Evanghelii (*Matei 6, 22-33*) din această Duminică, a III-a după Rusalii, în care se vorbește despre grijile vieții, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a arătat că cea dintâi chemare și preocupare a omului este Împărăția cerurilor, pentru că omul, care este creat după chipul veșnic al lui Dumnezeu, dorește o iubire veșnică și netrecătoare.

La finalul cuvântului de învățătură, Preafericitul Patriarh Daniel i-a dăruit maicii stavrofore Eufimia Popa, stareța Mănăstirii Țigănești, cele trei volume dedicate *Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române: Autocefalia: libertate și demnitate, Autocefalie și responsabilitate și Autocefalie și comuniune.*

Luni, 4 iulie:

A adresat un mesaj de felicitare Preafericitului Părinte Maxim, Patriarhul Bulgariei, cu prilejul împlinirii a patruzeci de ani de la întronizarea Preafericirii Sale ca patriarh.

A primit în audiență pe domnul inginer Nicolae Noica, fost ministru al lucrărilor publice și amenajării teritoriului, și pe domnii Cristian Antonescu și Bogdan Georgescu, licențiați ai Facultății de Teologie Ortodoxă *Justinian Patriarhul* din București.

A primit în audiență pe Pc. Pr. prof. dr. Nicolae Necula, Pc. Pr. lect. univ. dr. Marian Mihai și Pc. Pr. asist. univ. drd. Silviu Tudose, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă *Justinian Patriarhul* din București.

A avut ședință de lucru cu Preasfințitul Părinte Ciprian Cămpineanul, Episcop-vicar patriarhal, Preasfințitul Părinte Varlaam Ploieșteanul, Episcop-vicar patriarhal și Preasfințitul Părinte Varsanufie Prahoveanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

A primit în audiență pe Pc. Pr. Viorel-Daniel Pasmangiu, paroh al Parohiei *Sfântul Proroc Ilie Tesviteanul* - Techirghiol, Arhiepiscopia Tomisului.

A primit în audiență pe Pc. Pr. Bogdan Țifrea, redactor-șef al studioului Radio *TRINITAS* - Iași, și Pc. Pr. Constantin Prodan, parohul Parohiei *Sfântul Mare Mucenic Mina* din Iași.

A primit în audiență pe Pc. Pr. prof. univ. dr. Viorel Ioniță, secretar general al Conferinței Bisericilor Europene.

Marti, 5 iulie:

A primit în audiență pe domnul Radu Băjenaru, consul general al României la Paris.

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, la care au participat și părinții protopopi din Arhiepiscopia Bucureștilor, în Sala *Conventus* a Palatului Patriarhiei.

A primit în audiență pe domnul Adrian Lemeni, secretar de stat pentru Culte.

A primit în audiență pe Pc. Pr. Constantin Naclad, inspector al *Biroului de catehizare a tineretului*, din cadrul Sectorului Teologic-Educațional al Patriarhiei Române.

Miercuri, 6 iulie:

A adresat un mesaj de felicitare Preasfințitului Părinte Macarie, Episcopul ortodox român al Europei de Nord, cu prilejul aniversării întronizării Preasfinției Sale.

A primit în audiență pe Pcu. Arhim. Cleopa Nistor, administrator al Centrului Social-Pastoral *Sfânta Maria* - Techirghiol.

Joi, 7 iulie:

A primit în audiență pe Pc. Pr. Aurel Bundă, protoiereu al protoieriei ortodoxe române de Barcelona și paroh al Parohiei *Sfântul Gheorghe* - Barcelona, din cadrul Episcopiei Ortodoxe Române a Spaniei și Portugaliei.

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Național Bisericesc, la Reședința patriarhală.

A primit în audiență pe preacuviosul părinte Ieromonah Matei Buliga, starețul Mănăstirii *Sfânta Parascheva* - Dobrești, Arhiepiscopia Timișoarei, și

pe domnul inginer Florin Ifrose, director al firmei de construcții SC *IFROM GROUP SRL* - Iași, împreună cu soția domniei sale.

Vineri, 8 iulie:

A adresat un mesaj de felicitare Preasfințitului Părinte Siluan, Episcopul ortodox român al Ungariei, cu prilejul aniversării întronizării Preasfinției Sale.

Duminică, 10 iulie:

A participat la Sfânta Liturghie în Paraclisul de vară *Sfântul Ioan Botezătorul* din incinta interioară a Reședinței patriarhale și a ținut cuvânt de învățătură.

Luni, 11 iulie:

A primit în audiență pe Pc. Pr. prof. Cezar Vasiliu de la Biserica *Sfântul Nicolae* din Montreal, Canada.

A primit în audiență pe Pc. Pr. prof. dr. Nicolae Necula, Pc. Pr. lect. dr. Marian Mihai și Pc. Pr. asist. univ. drd. Silviu Tudose, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă *Justinian Patriarhul* din București.

A primit în audiență pe domnul Adrian Lemeni, secretar de stat pentru Culte, și pe domnul Eugen Tomac, director al Departamentului României de Pretutindeni.

A primit în audiență pe domnul Gheorghe Nichita, primarul municipiului Iași.

Marti, 12 iulie:

A prezidat ședința de lucru a Sinodului Mitropolitan al Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, în Salonul Mitropoliților din Reședința patriarhală.

Miercuri, 13 iulie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, la Reședința patriarhală.

A primit în audiență, la Palatul Patriarhiei, pe Excelența Sa domnul *Pedro Mo Amaro*, ambasadorul Uruguayului în România și președintele Grupului Șefilor de Misiuni din America Latină și Caraibe, însoțit de Excelența Sa doamna *Maria Cristina de la Garza Sandoval*, ambasadorul Statelor Unite Mexicane în România, și Excelența Sa domnul *Claudio Pérez Paladino*, ambasadorul Republicii Argentina în România.

A primit în audiență, la Palatul Patriarhiei, pe Excelența Sa domnul Ahmad Aqel, ambasadorul extraordinar și plenipotențiar al statului Palestina la București.

Joi, 14 iulie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Național Bisericesc la Reședința patriarhală.

A transmis un mesaj de felicitare Înaltpreasfințitului Părinte Nicolae, Arhiepiscopul ortodox român al celor două Americi, cu prilejul aniversării întronizării Înaltpreasfinției Sale ca Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din cele două Americi.

Vineri, 15 iulie:

A primit în audiență pe Pcu. Protos. Atanasie Rusnac, vicar eparhial al Episcopiei Ortodoxe Române a Italiei.

Sâmbătă, 16 iulie:

A primit în audiență pe Pcu. Arhim. Victorin Oanele, starețul Mănăstirii *Sibăstria* din județul Neamț.

A primit în audiență pe domnul Vasilică Rusu, director al *Sanatoriului Balnear și de Reabilitare - Techirghiol*.

Duminică, 17 iulie:

A participat la Sfânta Liturghie în biserica mare a Mănăstirii *Cernica* și a ținut cuvânt de învățătură, în care a evidențiat învățăturile ce reies din Sfânta Evanghelie care s-a citit în această Duminică, a V-a după Rusalii, unde se istorisește „Vindecarea celor doi demonizați din ținutul Gadarei”.

După masa de seară, a ținut un cuvânt de folos duhovnicesc obștii de monahi de la Mănăstirea *Cernica*, în trapeza mănăstirii.

Luni, 18 iulie:

A avut ședință de lucru cu Preasfințitul Părinte Ciprian Câmpineanul, Episcop-vicar patriarhal, Preasfințitul Părinte Varlaam Ploieșteanul, Episcop-vicar patriarhal, și Preasfințitul Părinte Varsanufie Prahoveanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

A primit în audiență pe domnul Adrian Lemeni, secretar de stat pentru Culte.

Martți, 19 iulie:

A primit în audiență, la Palatul Patriarhiei, pe Înaltpreasfințitul Părinte Ilarion, Mitropolit de Volokalamsk, președintele Departamentului pentru Relații Externe Bisericești al Patriarhiei Moscovei.

Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Ilarion a transmis Preafericitului Părinte Patriarh Daniel un salut frățesc și un mesaj de felicitare din partea Preafericitului Părinte Kiril, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, cu prilejul apropiatei aniversări a zilei de naștere a Patriarhului României (22 iulie).

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe domnul Teodor Baconschi, ministrul afacerilor externe.

A primit în audiență pe Pc. Pr. Sergiu-Marcel Vlad, preot al Comunității ortodoxe române din Turcia, paroh al Bisericii *Sfânta Muceniță Paraschevi* din Istanbul. La finalul audienței i-a oferit rangul de iconom stavrofor.

A primit în audiență pe domnul Vasile Doroftei, coordonatorul Atelierului de icoane *Panselinos* din Iași.

A adresat un mesaj de condoleanțe la vestea trecerii din viața pământească a Părintelui Arhimandrit Arsenie Papacioc de la Mănăstirea *Sfânta Maria* – Techirghiol, stavropighie patriarhală, unul dintre cei mai mari duhovnici ai poporului român.

Miercuri, 20 iulie:

A săvârșit Sfânta Liturghie în paraclisul cu hramurile *Sfântul Ierarh Grigorie Luminătorul, Sfântul Proroc Ilie Tesviteanul și Sfântul Cuvios Daniil Sibastrul*, din Reședința patriarhală.

În cuvântul rostit, Preafericirea Sa a evocat personalitatea Sfântului Mare Proroc Ilie Tesviteanul, serbat de Biserica Ortodoxă la data de 20 iulie.

În cadrul Sfintei Liturghii s-au rostit rugăciuni de mulțumire pentru binefacerile primite de la Dumnezeu de către Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, care din botez a primit numele de Dan și Ilie, și, de asemenea, mulțumire pentru darul vieții, cu ocazia împlinirii, zilele acestea, a 60 de ani de viață ai Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române.

A transmis un mesaj de binecuvântare cu prilejul sărbătorii Sfântului Mare Proroc Ilie Tesviteanul, ocrotitorul spiritual al Aviației Române și al Forțelor Aeriene.

A primit în audiență pe Preacuvioasa Maică stavroforă Raisia Lungu, stareța Mănăstirii *Durău* din județul Neamț.

A primit în audiență pe domnul Vasile Chemac, director comercial și logistică al *ANTIBIOTICE SA* - Iași.

Joi, 21 iulie:

A participat la slujba de Te Deum pentru deschiderea lucrărilor Sfântului Sinod, în Catedrala patriarhală.

La sfârșitul slujbei de Te Deum, a participat în Catedrala patriarhală, împreună cu ceilalți ierarhi, membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la o slujbă de pomenire pentru părintele arhimandrit Arsenie Papacioc, trecut la cele veșnice în data de 19 iulie 2011.

A prezidat ședința de lucru a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în *Sala Sinodală* din Reședința patriarhală.

A sfințit noul autocar al Sectorului Pelerinaje al Patriarhiei Române, în incinta Catedralei patriarhale.

A transmis un mesaj de condoleanțe, intitulat „Un duhovnic al păcii în vremuri tulburi, Părintele Arsenie Papacioc”, la slujba de înmormântare a Părintelui Arhimandrit Arsenie Papacioc, duhovnicul Mănăstirii *Sfânta Maria - Techirghiol*.

A participat la Concertul omagial de muzică bizantină, dedicat Preafericirii Sale cu prilejul împlinirii, la data de 22 iulie 2011, a vârstei de 60 de ani. Concertul a fost susținut de Corala *Nicolae Lungu* și Grupul psaltic *Tronos* ale Catedralei patriarhale, în Aula Magna *Teoctist Patriarhul* a Palatului Patriarhiei.

La eveniment au fost prezenți membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, preoți, monahi și monahii, precum și credincioși din Arhiepiscopia Bucureștilor. La finalul evenimentului, Patriarhul României a vorbit despre faptul că întreaga muzică bisericească are menirea de a susține rugăciunea și comuniunea cu Dumnezeu.

A primit în audiență pe domnul Gabriel Oprea, ministrul apărării naționale, și pe domnul Neculai Onțanu, primarul sectorului 2 al municipiului București.

Vineri, 22 iulie:

Împreună cu un sobor de ierarhi, membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, a resfințit pictura și catapeteasma nou-restaurate din paraclisul istoric cu hramurile *Sfântul Mare Mucenic Gheorghe, Sfântul Proroc Daniel și Sfânta Cuvioasă Parascheva* al Reședinței patriarhale.

La slujba de resfințire au mai participat Înaltpreasfințitul Părinte Pavlos, Mitropolit de Drama și Exarh al Macedoniei, precum și Înaltpreasfințitul Părinte Varnavas de Neapolis, Tesalonic, reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe a Greciei.

Cu acest prilej, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a hirotosit întru protosinghel pe preacuviosul ieromonah Lucian Bujor, administratorul Reședinței patriarhale, a acordat *Ordinul Sanctus Stephanus Magnus* preacucernicului părinte protoiereu Vasile Dumitru de la Protoieria I Capitală și a acordat distincții de vrednicie echipei pictorilor restauratori, precum și domnului Marian Alecu, binefăcător.

În cuvântul de învățătură, Preafericirea Sa i-a felicitat pe toți cei care s-au implicat în restaurarea și înfrumusețarea paraclisului.

A participat, la Catedrala patriarhală, în prezența ierarhilor, membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, a Înaltpreasfințitului Părinte Pavlos, Mitropolit de Drama și Exarh al Macedoniei, și a Înaltpreasfințitului Părinte Varnavas de Neapolis – reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe a Greciei, a reprezentanților Bisericilor și cultelor din țară, autorităților centrale și locale, precum și a numeroși credincioși, la slujba de Te Deum, oficiată cu ocazia împlinirii Preafericirii Sale a 60 de ani de viață.

La final, Înaltpreasfințitul Părinte Laurențiu, Mitropolitul Ardealului, a adresat Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul României, un mesaj frățesc și a oferit Preafericirii Sale o icoană cu chipul Sfintei Treimi, în numele tuturor membrilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a rostit un cuvânt de mulțumire.

De asemenea, Preasfințitul Părinte Ciprian Câmpineanul, Episcop-vicar patriarhal și secretar al Sfântului Sinod, a dat citire *Actului aniversar* al Permanenței Consiliului Național Bisericesc și al Permanenței Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, scris pe pergament, și a oferit Patriarhului României o cârjă arhierescă.

Înaltpreasfințitul Părinte Pavlos, Mitropolit de Drama și Exarh al Macedoniei, a transmis Preafericitului Părinte Patriarh Daniel un mesaj din partea Bisericii Ortodoxe a Greciei și i-a oferit Preafericirii Sale un fragment din moaștele Sfântului Cuvios Gheorghe Mărturisitorul din Drama și icoana cu chipul cviosului.

După slujba de Te Deum din Catedrala patriarhală, în Aula Magna *Teoctist Patriarhul* a Palatului Patriarhiei, a avut loc un moment festiv dedicat aniversării a 60 de ani de viață a Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel. La acest eveniment au participat ierarhi, membri ai Sfântului Sinod, precum și numeroase oficialități.

În deschiderea evenimentului, Preasfințitul Părinte Ciprian Câmpineanul, Episcop-vicar patriarhal, a dat citire mesajului Sanctității Sale Patriarhul Ecumenic Bartolomeu cu ocazia acestui moment aniversar.

Apoi, domnul Gheorghe Angelescu, consilier de stat, a dat citire mesajului președintelui României, domnul Traian Băsescu.

În continuare, domnul Mircea Geoană, președintele Senatului României, a adresat un mesaj de felicitare Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, în care a evidențiat importanța activității Preafericirii Sale, desfășurată în fruntea Bisericii Ortodoxe Române pentru întreaga societate românească.

A urmat apoi mesajul premierului României, domnul Emil Boc, care a fost citit de către domnul Adrian Lemeni, secretar de stat pentru Culte.

De asemenea, au adresat mesaje de felicitare Preafericitului Părinte Patriarh Daniel domnul academician Ionel Haiduc, președintele Academiei Române, și domnul Ioan Pânzaru, rectorul Universității București, prezenți la acest moment aniversar.

Evenimentul a continuat cu lansarea albumului aniversar *Lucrând spre zidirea Bisericii*, apărut la Editura *Basilica* a Patriarhiei Române, dedicat Preafericitului Părinte Patriarh Daniel la aniversarea celor 60 de ani de viață, album prezentat de Preasfințitul Părinte Varlaam Ploieșteanul, Episcop-vicar patriarhal.

De asemenea, a fost lansat volumul omagial *Euharistion Patriarhului Daniel al României*, apărut la Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă a Patriarhiei Române. Prezentarea volumului omagial a fost făcută de domnul acad. prof. Emilian Popescu.

Totodată, cu ocazia acestui moment deosebit din viața Bisericii Ortodoxe Române a fost prezentat filmul documentar *Devenire întru slujire*, realizat de Televiziunea *Trinitas* a Patriarhiei Române.

La final, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a rostit un cuvânt de mulțumire și binecuvântare.

Duminică, 24 iulie:

A participat la Sfânta Liturghie și a ținut cuvânt de învățătură în paraclisul istoric cu hramurile *Sfântul Mare Mucenic Gheorghe*, *Sfântul Proroc Daniel* și *Cuvioasa Parascheva*, al Reședinței patriarhale.

Joi, 28 iulie:

A adresat un mesaj de felicitare cu ocazia aniversării a 65 de ani de activitate a Departamentului pentru relații externe bisericești al Patriarhiei Moscovei.

A adresat un mesaj cu ocazia oferirii unei părțicele din moaștele Sfântului Mare Mucenic Ioan cel Nou de la Suceava Bisericii Ortodoxe Ucrainene.

Darul a fost făcut de Biserica Ortodoxă Română cu prilejul sărbătoririi Sfântului Cneaz Vladimir, încreștinătorul rușilor.

Sfintele moaște au fost duse la Kiev de o delegație condusă de Înaltpreasfințitul Pimen, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților, din care au mai făcut parte Înaltpreasfințitul Părinte Casian, Arhiepiscopul Dunării de Jos, și Preasfințitul Părinte Varlaam Ploieșteanul, Episcop-vicar patriarhal.

Ierarhii români, cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, au dus în dar Bisericii Ucrainei, la solicitarea Preafericitului Părinte Vladimir,

Mitropolitul Kievului și al întregii Ucraine, o frumoasă icoană, purtând moaște ale Sfântului Mucenic Ioan cel Nou de la Suceava.

Miercuri, 10 august:

A primit în audiență pe domnul Adrian Lemeni, secretar de stat pentru Culte.

A adresat un mesaj de condoleanțe la slujba de înmormântare a Părintelui Gheorghe Hușcă, paroh al Parohiei *Pogorârea Sfântului Duh - Militari*, Protoieria I Capitală.

Joi, 11 august:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

Vineri, 12 august:

A avut ședință de lucru cu echipa de management și reprezentanții proiectanților Ansamblului arhitectural *Catedrala Mântuirii Neamului*.

A primit în audiență pe Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei și Exarh patriarhal, pe Preasfințitul Părinte Ciprian Câmpineanul, Episcop-vicar patriarhal, și pe domnul Eugen Tomac, secretar de stat la Departamentul pentru Românii de Pretutindeni.

Sâmbătă, 13 august:

A oficiat slujba de *Trisaghion* întru pomenirea Părintelui Arhimandrit Arsenie Papacioc, la mormântul său din incinta Mănăstirii *Sfânta Maria - Techirghiol*, stavropighie patriarhală. La finalul slujbei, Preafericirea Sa a evocat viața și activitatea părintelui Arsenie Papacioc, evidențiind rolul important al duhovnicului în viața credincioșilor. Preafericitul Părinte Patriarh a anunțat că în chilia în care Părintele Arsenie a viețuit la Mănăstirea *Techirghiol* va fi amenajat un muzeu, similar cu cel al Părintelui Cleopa Ilie de la Mănăstirea *Sihăstria*, din județul Neamț.

A primit în audiență pe Pc. Pr. prof. Ioan Sauca, directorul Institutului Ecumenic de la Bossey - Elveția, la Centrul social-pastoral *Sfânta Maria - Techirghiol*.

Duminică, 14 august:

A participat la slujba Sfintei Liturghii la Mănăstirea *Sfânta Maria - Techirghiol*, stavropighie patriarhală, pe un podium special amenajat în incinta mănăstirii. La finalul slujbei a ținut un cuvânt de învățătură în care a explicat

înțelesul Evangheliei care s-a citit în această Duminică, a IX-a după Rusalii, care prezintă minunea *umblării pe mare a Mântuitorului Iisus Hristos și potolirea furtunii* de către El.

Luni, 15 august:

În ziua praznicului *Adormirii Maicii Domnului*, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, a săvârșit Sfânta Liturghie la Mănăstirea *Sfânta Maria - Techirghiol*, stavropighie patriarhală, cu ocazia hramului, pe un podium special amenajat în incinta mănăstirii. În cuvântul de învățătură, Preafericirea Sa a precizat că sărbătoarea *Adormirii Maicii Domnului*, alături de buchetul de celelalte sărbători închinat Născătoarei de Dumnezeu, arată cinstirea deosebită pe care Biserica o acordă Preasfintei Fecioare Maria. De asemenea, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a subliniat că mutarea la cer cu trupul a Născătoarei de Dumnezeu „este numită adormire pentru că această trecere la viața veșnică este o adormire a trupului, în timp ce sufletul care este nemuritor se înalță la ceruri. Adormirea aceasta a trupului durează până la obșteasca înviere”. La final, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a dăruit pentru noua biserică a mănăstirii o Sfântă Evanghelie, iar pentru biblioteca mănăstirii a dăruit mai multe cărți publicate la editurile Patriarhiei Române. De asemenea, pentru nevoile duhovnicești ale mănăstirii, Preafericirea Sa a rânduit ca duhovnic și preot slujitor pe părintele arhimandrit Clement Haralamb, întors în România de la Schitul românesc *Prodromul*, din Muntele Athos.

Drept mulțumire pentru participare la hramul mănăstirii, Maica stareță, Monahia Lucia Roșu, i-a oferit Preafericitului Părinte Patriarh o icoană cu Maica Domnului, pictată în atelierele mănăstirii, și un buchet de flori.

A adresat un mesaj de binecuvântare participanților la manifestările Ligii Studenților Români din Străinătate organizate la București și Mănăstirea *Putna*, în perioada 12-16 august 2011.

Marti, 16 august:

A primit în audiență pe Pc. Pr. Ionuț Radu, parohul Parohiei *Perugia*, din cadrul Episcopiei Ortodoxe Române a Italiei.

Miercuri, 17 august:

A primit în audiență pe domnul Adrian Lemeni, secretar de stat pentru Culte.

Joi, 18 august:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

A primit în audiență pe Pcu. Arhim. Vitalie Danciu, starețul Mănăstirii *Golia* din Iași, și pe Pcu. Arhim. Cleopa Nistor, administratorul Centrului social-pastoral *Sfânta Maria* - Techirghiol.

Vineri, 19 august:

A primit în audiență pe domnul Dan Baranga, prefectul județului Ilfov.

În perioada vineri, 19 august – luni, 22 august 2011, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a efectuat o vizită canonică în Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților, la invitația Înaltpreasfințitului Părinte Pimen, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților.

Sâmbătă, 20 august:

A vizitat Mănăstirea *Humor* din județul Suceava, fiind însoțit de Înaltpreasfințitul Părinte Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, și de Preasfințitul Părinte Ioachim Băcăuanul, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Romanului și Bacăului.

La Mănăstirea *Humor* a fost întâmpinat de Înaltpreasfințitul Părinte Pimen, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților, și de obștea mănăstirii.

În biserica mănăstirii au fost înălțate rugăciuni de mulțumire, după care Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Pimen a mulțumit Preafericitului Părinte Patriarh Daniel pentru prezența în Bucovina în aceste zile, apoi a prezentat situația lucrărilor de restaurare de la Mănăstirea *Humor*.

În cuvântul Său, Preafericitului Părinte Patriarh Daniel a evocat frumusețea Mănăstirii *Humor* și a apreciat eforturile depuse de obștea mănăstirii pentru restaurarea picturii făcând o paralelă între refacerea picturii unei biserici și curățirea duhovnicească a omului.

Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a oferit pentru biblioteca Mănăstirii *Humor* mai multe cărți publicate la editurile Patriarhiei Române.

După vizita la Mănăstirea *Humor*, a urmat vizitarea Mănăstirii Voroneț din județul Suceava.

Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Pimen a prezentat succint viața monahală de la acest așezământ.

Apoi, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a rostit un cuvânt în care a subliniat valoarea de simbol a Mănăstirii Voroneț pentru creștinismul ortodox din România.

De asemenea, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a oferit pentru biblioteca Mănăstirii Voroneț mai multe cărți publicate la editurile Patriarhiei Române.

Duminică, 21 august:

A sfințit Biserica *Nașterea Maicii Domnului* din orașul Gura Humorului, județul Suceava, fiind înconjurat de un sobor de ierarhi, membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, preoți și diaconi, în prezența a mii de credincioși. La finalul slujbei de sfințire, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a vorbit celor prezenți despre semnificațiile acestui moment deosebit din viața creștinilor din orașul sucevean Gura Humorului.

După slujba de sfințire a bisericii, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, înconjurat de soborul de ierarhi, de preoți și diaconi, a oficiat, pe o scenă special amenajată în fața bisericii, slujba Sfintei Liturghii.

După citirea Sfintei Evanghelii (*Matei 17, 14-23*), unde se istorisește *vindecarea lunaticului* de către Mântuitorul Iisus Hristos, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a rostit un cuvânt de învățătură, în care a explicat înțelesurile duhovnicești ale acesteia, subliniind importanța rugăciunii și a postirii jertfelnice pentru întărirea credinței credincioșilor. De asemenea, Preafericirea Sa a mai arătat că Evanghelia din această Duminică „ne arată multa bunătate, multa iubire milostivă a lui Hristos pentru oamenii care suferă”.

La finalul Sfintei Liturghii, primarul orașului, domnul Marius Ioan Ursaciuc, a acordat Preafericitului Părinte Patriarh Daniel titlul de cetățean *de onoare* al orașului Gura Humorului și, de asemenea, Preafericirea Sa a primit și *Cheia orașului* Gura Humorului, simbol oferit pentru prima dată în istoria acestei localități. Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a mulțumit pentru distincțiile acordate și și-a exprimat speranța de a mai avea prilejul să participe la astfel de evenimente în orașul din nordul țării. În încheiere, Întâistătătorul Bisericii noastre i-a oferit *Crucea patriarhală*, cea mai înaltă distincție a Patriarhiei Române, precucernicului preot Mircea Nuțu, parohul bisericii, în semn de prețuire pentru *strădania de a ridica lăcașul de cult*. Totodată au fost oferite mai multe ordine și diplome celor care au sprijinit în mod deosebit lucrările de construire a Bisericii *Nașterea Maicii Domnului*. De asemenea, a oferit bibliotecii parohiei mai multe cărți publicate la editurile Patriarhiei Române.

Cu prilejul Duminicii emigranților români, serbată anual în prima duminică după praznicul *Adormirii Maicii Domnului*, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a adresat un mesaj de binecuvântare, intitulat „Comuniune românească în vreme de criză economică”.

Luni, 22 august:

A vizitat Mănăstirea Sucevița din județul Suceava, fiind însoțit de Înaltpreasfințitul Părinte Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei. La

Sucevița a fost întâmpinat de Înaltpreasfințitul Părinte Pimen, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților, și de obștea mănăstirii. De asemenea, localnicii îmbrăcați în costume populare l-au întâmpinat pe Patriarhul României cu pâine și sare. În biserica mănăstirii s-au înălțat rugăciuni de mulțumire, după care Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Pimen a rostit un cuvânt de bun venit. Înaltpreasfinția Sa a făcut o prezentare a obștii Mănăstirii Sucevița, și în special a preocupărilor pentru restaurarea icoanelor. Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a apreciat strădaniile maicilor de la această mănăstire și a punctat totodată aspecte referitoare la necesitatea folosirii icoanelor vechi, precum cele de la Sucevița, în explicarea unor texte liturgice. De asemenea, Preafericirea Sa a vorbit celor prezenți despre unicitatea picturii și a apreciat grija pentru conservarea patrimoniului sacru bisericesc. La final, Preafericitul Părinte Daniel a oferit Maicii starețe, Stavrofora Mihaela Cozmei, mai multe cărți pentru biblioteca mănăstirii.

După vizitarea Mănăstirii Sucevița, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a vizitat și Mănăstirea Moldovița din comuna Vatra Moldoviței, județul Suceava. În biserica mănăstirii au fost rostite rugăciuni de mulțumire, după care Patriarhul României a rostit un cuvânt în care a arătat ce anume îi atrage pe credincioși să vină la mănăstirile bucovinene: „Pelerinii vin aici nu pentru un sfânt anume, ci pentru sfintele icoane și sfintele fresce. Pelerinaj la frumusețile sfințeniei în picturi. Primirea pelerinilor care vor să se întâlnească cu frumusețea sfinților din picturi este o artă misionară de o valoare inestimabilă, pentru că omul, în general, păstrează în memorie imaginea mai mult decât cuvintele. Aceștia sunt posibili convertiți chiar dacă sunt necredincioși sau posibili creștini mai convinși, mai iubitori de Biserică și de sfințenie prin frumusețea artei sacre”. La finalul vizitei, Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Pimen a mulțumit Preafericitului Părinte Patriarh Daniel pentru susținerea și promovarea mănăstirilor din Bucovina.

Marti, 23 august:

A transmis mesaje de felicitare, cu prilejul zilei onomastice – Sfântul Irineu, Episcop de Lugdunum, Înaltpreasfințitului Părinte Irineu, Mitropolitul Olteniei, și Înaltpreasfințitului Părinte Irineu, Arhiepiscopul Alba-Iuliei.

A primit în audiență pe domnul Ioan Oltean, vicepreședintele Camerei Deputaților, domnul Gheorghe Flutur, președintele Consiliului Județean Suceava, și pe domnul Adrian Lemeni, secretar de stat pentru Culte.

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Miercuri, 24 august

A primit în audiență pe Excelența Sa domnul Constantin Grigore, ambasadorul României la Moscova.

Joi, 25 august:

A primit în audiență pe Pcu. Ierom. Matei Buliga, starețul Mănăstirii *Sfânta Parascheva* - Dobrești, județul Timiș.

A primit în audiență pe Pc. Pr. Vasile Iorgulescu, parohul Parohiei ortodoxe române *Sfântul Ioan Botezătorul* - Strasbourg, Franța, împreună cu soția Precucerniciei Sale.

A primit în audiență pe Pc. Pr. Răzvan Tatu, parohul Parohiei ortodoxe române din Johannesburg, Africa de Sud.

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

A efectuat o vizită de lucru la șantierul Ansamblului arhitectural *Catedrala Mântuirii Neamului*.

Sâmbătă, 27 august:

A săvârșit Sfânta Liturghie la Mănăstirea *Sfânta Maria* - Techirghiol, stavropighie patriarhală, împreună cu Înaltpreasfințitul Părinte Teodosie, Arhiepiscopul Tomisului, fiind înconjurați de un sobor de preoți și diaconi, pe o scenă special amenajată în curtea mănăstirii.

După Sfânta Liturghie a săvârșit slujba *Parastasului* de 40 de zile de la trecerea la Domnul a Părintelui Arsenie Papacioc.

La finalul slujbei, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a evocat personalitatea părintelui, arătând că Părintele Arsenie s-a născut în anul 1914, în ziua de sărbătoare a *Adormirii Maicii Domnului*.

Apoi, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a arătat că Părintele Arsenie a ajutat nu doar obștea maicilor din această mănăstire, ci și mulțimea pelerinilor care au venit aici. El este o lumină și rămâne o lumină peste timp, pentru că a adunat multă lumină în suflet prin rugăciune și prin pocăință.

În continuare, Preafericirea Sa, împreună cu Arhiepiscopul Tomisului și soborul preoților și diaconilor slujitori, a mers la mormântul Părintelui Arsenie Papacioc, din curtea Mănăstirii *Sfânta Maria* - Techirghiol, unde au săvârșit slujba de *Trisaghion* și s-a citit rugăciunea de sfințire a crucii așezate la mormântul Părintelui Arsenie.

La eveniment au participat un mare număr de credincioși veniți special pentru a aprinde o lumânare la mormântul marelui duhovnic, precum și pelerini veniți să viziteze așezământul monahal sau persoane aflate la tratament.

Duminică, 28 august:

A participat la Sfânta Liturghie și a ținut cuvânt de învățătură în biserica Mănăstirii *Sfânta Maria* - Jercălăi.

În cuvântul rostit la finalul Sfintei Liturghii, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a vorbit credincioșilor prezenți despre înțelesurile Evangheliei (*Matei 18, 23-35*) care s-a citit în această Duminică, a 11-a după Rusalii, care prezintă *Pilda datornicului nemilostiv*.

La finalul slujbei, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române a dăruit bibliotecii mănăstirii mai multe cărți publicate la editurile Patriarhiei Române.

A adresat un mesaj de binecuvântare cu prilejul sfințirii Monumentului *Crucea Mântuirii Neamului Românesc*, de la Nisporeni, Republica Moldova.

Luni, 29 august:

În ziua de prăznuire a *Tăierii Capului Sfântului Proroc Ioan Botezătorul*, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a participat la Sfânta Liturghie în biserica Mănăstirii *Sfânta Maria* - Jercălăi și a ținut cuvânt de învățătură, în care a evidențiat semnificațiile duhovnicești ale Evangheliei care s-a citit în această zi și, de asemenea, a evocat viața și învățăturile Sfântului Ioan Botezătorul.

La final, credincioșii au primit din partea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel câte o iconiță cu chipul Sfântului Ioan Botezătorul și au fost felicitați pentru prezența lor la biserică, deoarece o zi de sărbătoare nu înseamnă o zi de repaus trupesc, ci o zi de lucrare sfântă pentru sufletele lor.

Marti, 30 august:

A transmis un mesaj de felicitare Preasfințitului Părinte Varlaam Ploieșteanul, Episcop-vicar patriarhal, cu prilejul zilei onomastice - Sfântul Ierarh Varlaam, Mitropolitul Moldovei.

A transmis un mesaj intitulat „*Un om înțelept, promotor al credinței și al păcii*”, participanților la Adunarea festivă dedicată încheierii misiunii în România a Marelui Rabin Menachem Hacohen.

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

A primit în vizită la Reședința patriarhală pe Excelența Sa domnul Spyros Attas, ambasadorul Republicii Cipru la București, la încheierea misiunii diplomatice în România.

Miercuri, 31 august:

A primit la Reședința patriarhală pe Excelența Sa Ion Jinga, ambasadorul României în Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord.

Joi, 1 septembrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

A primit la Reședința patriarhală pe Eminența Sa Menachem Hacoen, Marele Rabin al Cultului Mozaic din România, la încheierea misiunii sale în țara noastră. Marele Rabin a fost însoțit de soția sa, doamna Deborah Hacoen, de domnul Israel Sabag, președintele Asociației JOINT România, și de domnul Aurel Vainer, președintele Federației Comunităților Evreiești din România.

Vineri, 2 septembrie:

A primit în audiență pe Excelența Sa domnul Bogdan Tătaru-Cazaban, ambasadorul României la Vatican.

A primit în audiență pe Înaltpreasfințitul Părinte Nicolae, Arhiepiscopul ortodox român al celor două Americi.

A primit în audiență pe Înaltpreasfințitul Părinte Iosif, Mitropolitul ortodox român al Europei Occidentale și Meridionale.

Duminică, 4 septembrie:

A participat la Sfânta Liturghie și a ținut cuvânt de învățătură în Paraclisul istoric *Sfântul Mare Mucenic Gheorghe* din Reședința patriarhală.

Luni, 5 septembrie:

A primit în audiență pe Pc. Pr. Constantin Naclad, inspector al Biroului de catehizare din cadrul Sectorului Teologic-Educațional al Patriarhiei Române, coordonatorul programelor *Hristos împărtășit copiilor* și *Alege școala!*

A primit în audiență pe domnul ing. dr. Nicolae Noica, fost Ministru al Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului.

Marti, 6 septembrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, la care au participat și părinții protopopi din Arhiepiscopia Bucureștilor.

Miercuri, 7 septembrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Excelența Sa domnul Dan Ben-Eliezer, Ambasadorul Israelului la București.

A primit în audiență pe Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei și Exarh patriarhal.

A primit în audiență pe Părintele Jurgen Henkel, pastor evanghelic luteran la Parohia Selb-Erkersreuth, Biserica luterană din Bavaria.

Joi, 8 septembrie:

În ziua sărbătorii *Nașterea Maicii Domnului*, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a participat la Sfânta Liturghie și a ținut cuvânt de învățătură în paraclisul istoric *Sfântul Mare Mucenic Gheorghe* din Reședința patriarhală.

A primit în audiență pe doamna doctor Silvia-Aurelia Dobrescu, din Roma, Italia.

Vineri, 9 septembrie:

A primit la Reședința patriarhală pe domnul dr. Nabil Shaath, șeful Comisiei de Politică Externă din cadrul Consiliului Național Palestinian. Oficialul palestinian a fost însoțit de Excelența Sa domnul Ahmad Bader Aqel, ambasadorul Autorității Naționale Palestiniene în România.

În perioada vineri, 9 septembrie – luni, 12 septembrie, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a efectuat o vizită canonică în Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Germaniei, Austriei și Luxemburgului, respectiv la comunitățile ortodoxe române din zona orașului München.

Marti, 13 septembrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Miercuri, 14 septembrie:

A săvârșit Sfânta Liturghie la Mănăstirea *Înălțarea Sfintei Cruci* - Caraiman, cu ocazia hramului, și a rostit cuvântul de învățătură despre importanța asumării Crucii în viața creștinului, ca răstignire a patimilor egoiste.

Joi, 15 septembrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Național Bisericesc la Mănăstirea *Înălțarea Sfintei Cruci* - Caraiman.

A primit în audiență pe domnul Dimitrios Fourlemadis din Grecia.

Vineri, 16 septembrie:

A primit în audiență pe domnul Jean-Dominique Durand, profesor la Universitatea *Jean Moulin* Lyon și președintele Fundației Fourvière din Franța.

A primit în audiență pe Pc.Pr. asist. univ. drd. Silviu Tudose, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă *Justinian Patriarhul* din București.

A primit în audiență pe domnul Adrian Lemeni, secretar de stat pentru Culte.

Sâmbătă, 17 septembrie:

A participat, la Mănăstirea *Cernica*, la oficierea slujbei de *Parastas* întru pomenirea tatălui Preafericirii Sale, învățătorul Alexie Ciobotea, la împlinirea a 12 ani de la trecerea la cele veșnice. La finalul slujbei, a rostit un cuvânt în care a evocat personalitatea tatălui său.

A primit în audiență pe Preasfințitul Părinte Macarie, Episcopul ortodox român al Europei de Nord.

În seara zilei de sâmbătă, 17 septembrie, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a ajuns în municipiul Turda, județul Cluj, pentru a sfinți în ziua de duminică, 18 septembrie, biserica parohiei *Turda Băi*. Preafericirea Sa, însoțit de Înaltpreasfințitul Părinte Andrei, Mitropolitul Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, a fost primit în biserica Mănăstirii *Mihai Vodă* din Turda de către obștea mănăstirii, de preoții din municipiile Turda și Câmpia Turzii, în frunte cu protopopul de Turda, și de credincioși mireni. Cu acest prilej s-a oficiat o slujbă de *Te Deum*. După cuvântul de bun venit rostit de Înaltpreasfințitul Părinte Andrei, Mitropolitul Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a ținut un scurt cuvânt de învățătură, în care a arătat legătura dintre parohie și mănăstire în spiritualitatea românească.

Duminică, 18 septembrie:

A săvârșit *slujba de târnosire* a bisericii Parohiei *Turda Băi*, cu hramul *Pogorârea Duhului Sfânt*, din municipiul Turda, Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului, împreună cu Înaltpreasfințitul Părinte Andrei, Mitropolitul Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, și Preasfințitul Vasile Someșeanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, fiind înconjurați de un sobor de preoți și diaconi, în prezența a mii de credincioși. La finalul *slujbei de târnosire*, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a vorbit celor prezenți despre importanța sfințirii bisericii și semnificația actelor liturgice ale acestei slujbe. Apoi, Preafericirea Sa, înconjurat de cei doi ierarhi și soborul de preoți și diaconi, a săvârșit Sfânta Liturghie, pe un podium special amenajat în apropierea bisericii. După citirea Sfintei Evanghelii, rânduită pentru această duminică, numită *Duminica după Înălțarea Sfintei Cruci*, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a rostit un cuvânt de învățătură în care a explicat înțelesurile duhovnicești ale textului Evangheliei, unde se vorbește despre *luarea Crucii și urmarea lui Hristos*.

Cu acest prilej, primarul orașului Turda, domnul Tudor Ștefănie, a decernat, în numele Consiliului Local Turda, titlul de *cetățean de onoare* al municipiului Turda Preafericitului Părinte Patriarh Daniel.

Luni, 19 septembrie:

A primit, în Sala *Europa Christiana* a Palatului Patriarhiei, un grup de pelerini ortodocși români din Scandinavia, conduși de Preasfințitul Părinte Macarie, Episcopul ortodox român al Europei de Nord.

A adresat un mesaj de binecuvântare participanților la al IV-lea Congres Național *Hristos împărtășit copiilor*, organizat de Patriarhia Română în colaborare cu Organizația World Vision România, la Palatul Patriarhiei, în perioada 19-21 septembrie 2011.

Marti, 20 septembrie:

A primit în audiență pe doamna arhitect Laura-Lucia Mânzăraru și pe doamna inginer de rezistență Cristina Mitroi din București.

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

A oferit preoților de caritate din Arhiepiscopia Bucureștilor câte un set nou de haine preoțești (reverendă, rasă și fes), ca semn de încurajare pentru activitatea misionară pe care o desfășoară. Întâlnirea a avut loc în Sala *Europa Christiana* a Palatului Patriarhiei.

A primit, în Sala *Europa Christiana* a Palatului Patriarhiei, pe participanții la Congresul *Hristos împărtășit copiilor*. Lucrările congresului s-au desfășurat la Palatul Patriarhiei în perioada 19-21 septembrie 2011.

Miercuri, 21 septembrie:

A primit în audiență pe Preasfințitul Părinte Emilian Lovișteanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Râmnicului.

Joi, 22 septembrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

Vineri, 23 septembrie:

A acordat un interviu părintelui Nicolas Ozoline pentru emisiunea *Ortodoxia* a postului de televiziune francez *France 2*.

În perioada vineri, 23 septembrie - luni, 26 septembrie, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a efectuat o vizită canonică în Arhiepiscopia Aradului.

Luni, 26 septembrie:

S-a încheiat vizita pe care Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a desfășurat-o în Arhiepiscopia Aradului.

A primit, la Reședința patriarhală, vizita Excelenței Sale Antonio Mattiazzo, Episcopul romano-catolic de Padova, Italia.

Marti, 27 septembrie:

În ziua pomenirii Sfântului Martir Antim Ivireanul, Mitropolitul Țării Românești, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a săvârșit Sfânta Liturghie în biserica Mănăstirii *Antim* din București, cu ocazia hramului. Împreună cu Preafericirea Sa au slujit Preasfințitul Părinte Ciprian Câmpineanul, Episcop-vicar patriarhal, Preasfințitul Părinte Varsanufie Prahoveanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, înconjurați de un sobor de preoți și diaconi, în prezența a sute de credincioși. În cuvântul de învățătură, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a evocat personalitatea marcantă a ctitorului și ocrotitorului Mănăstirii *Antim*, Sfântul Ierarh Antim Ivireanul, „cel mai mare Mitropolit al Țării Românești din toate timpurile”.

După Sfânta Liturghie, Preafericirea Sa a sfințit noul mozaic de pe frontispiciul bisericii mănăstirii care-l înfățișează pe Sfântul Ierarh Martir Antim Ivireanul.

A vizitat pe Preasfințitul Părinte Varlaam Ploieșteanul, Episcop-vicar patriarhal, la reședința Sa de la Mănăstirea *Antim*.

A primit în audiență pe Pc. Pr. Bogdan-Ioan Popescu, delegatul Patriarhiei Române la Bruxelles.

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

A primit, la Reședința patriarhală, pe Excelența Sa domnul James Carew Rosapepe, fost ambasador al SUA în România.

A prezidat ședința de lucru a Permanențelor Consiliului Național Bisericesc și a Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor reunite.

A primit în audiență pe Diac. dr. Liviu Petcu, asistent cercetător științific la Facultatea de Teologie Ortodoxă *Dumitru Stăniloae* din Iași.

Joi, 29 septembrie:

A prezidat ședința de lucru a Sinodului Mitropolitan al Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, în Salonul Mitropoliților din Reședința patriarhală.

A primit în audiență pe domnul prof. univ. dr. Ioan Pânzaru, rectorul Universității din București, și pe Pc. Pr. prof. univ. dr. Ștefan Buchiu, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă *Justinian Patriarhul* din București.

A adresat un mesaj de binecuvântare cu prilejul celei de-a IV-a ediții a Simpozionului național *Dialogul dintre teologie, filosofie și știință*, cu tema „Realitatea și semnificația spațiului - abordare teologică, filosofică și științifică”, organizat la Mănăstirea Caraiman, în perioada 29 septembrie - 2 octombrie.

Vineri, 30 septembrie:

A săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala patriarhală, la împlinirea a patru ani de la întronizarea ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Alături de Preafericirea Sa au slujit mai mulți ierarhi, membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, înconjurați de un sobor de preoți și diaconi.

După Sfânta Liturghie, în prezența Patriarhului României, a fost oficiată în Catedrala patriarhală slujba de *Te Deum*, ca mulțumire și recunoștință adusă lui Dumnezeu pentru împlinirile din viața Bisericii Ortodoxe Române în cel de-al patrulea an de slujire patriarhală a Preafericitului Părinte Patriarh Daniel. Cu acest prilej, Preafericitul Părinte Patriarh a adresat un cuvânt în care a mulțumit lui Dumnezeu pentru binefacerile revărsate asupra Preafericirii Sale, asupra ierarhilor, membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, asupra clerului și credincioșilor dreptmăritori. De asemenea, Preafericirea Sa a evidențiat importanța construirii Catedralei Mântuirii Neamului, „un ideal de peste o sută de ani și o necesitate imediată, practică liturgică și publică, un simbol al unității noastre de cuget și simțire românească”.

După oficierea slujbei de *Te Deum*, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a sfințit noul car de reportaje al Televiziunii *Trinitas* a Patriarhiei Române.

Ziua de sărbătoare a fost marcată apoi printr-un moment festiv în Aula Magna *Teoctist Patriarbul* din Palatul Patriarhiei.

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe domnul Daniel Funeriu, Ministrul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului.

Sâmbătă, 1 octombrie:

A primit în audiență pe Stelian Gheorghe, președintele *Steda Residence* – București, arhitectul Gheorghe Goiciu, consilier eparhial în cadrul Sectorului Monumente și construcții bisericești al Arhiepiscopiei Bucureștilor, și pe Cătălin Avram, inspector eparhial.

A primit în audiență pe Adrian Gherman din Ladispoli, Italia.

Duminică, 2 octombrie:

A oficiat slujba de sfințire a paraclisului din demisolul noii biserici a Parohiei *Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan*, protoieria III Capitală.

Apoi a săvârșit Sfânta Liturghie pe o esplanadă special amenajată în curtea bisericii. După citirea Sfintei Evanghelii, a ținut cuvânt de învățătură în care a explicat înțelesurile duhovnicești ale acesteia.

Luni, 3 octombrie:

A primit în audiență pe Pc. Pr. asist. univ. drd. Silviu Tudose, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă *Justinian Patriarhul* din București.

A primit în audiență pe domnul Adrian Lemeni, secretar de stat pentru Culte.

Marti, 4 octombrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, la care au participat și părinții protopopi, în Sala *Conventus* a Palatului Patriarhiei.

A primit în audiență pe domnul Pierre Rabhi din Franța, fondatorul Mișcării *Pământ și Umanism*, specialist recunoscut pe plan mondial în lupta împotriva deșertificării și formator în agroecologie.

A primit în audiență pe Preasfințitul Părinte Ioachim Băcăuanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Romanului și Bacăului.

Joi, 6 octombrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

A avut ședință de lucru cu echipa de management și echipa de proiectanți a Ansamblului arhitectural *Catedrala Mântuirii Neamului*.

Vineri, 7 octombrie:

A primit, la Reședința patriarhală, vizita Excelenței Sale, domnul Gjorge Ivanov, Președintele Republicii Macedonia.

A primit în audiență mai multe cadre universitare de la Facultatea de Teologie Ortodoxă *Justinian Patriarhul* din București: Pc. Pr. prof. univ. dr. Ștefan Buchiu, decan; Pc. Pr. prof. univ. dr. Emanoil Băbuș, prodecan; Pc. Pr. prof. univ. dr. Daniel Benga, prodecan; și Pc. Pr. prof. univ. dr. Adrian Gabor, secretar științific.

Sâmbătă, 8 octombrie:

Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu Preafericitul Părinte Mitropolit Krystoph al Cehiei și Slovaciei și Înaltpreasfințitul Părinte Casian,

Arhiepiscopul Dunării de Jos, au fost primiți la sediul Ambasadei României la Praga de doamna Daniela Gătman, ambasadorul României la Praga, în prezența mai multor oficialități din partea statului român.

Duminică, 9 octombrie:

A oficiat slujba de sfințire a bisericii ortodoxe românești din localitatea cehă Most, împreună cu Preafericitul Părinte Mitropolit Krystoph al Bisericii Ortodoxe din Cehia și Slovacia, Înaltpreasfințitul Părinte Casian, Arhiepiscopul Dunării de Jos, și Preasfințitul Părinte Ciprian Câmpineanul, Episcop-vicar patriarhal, fiind înconjurați de un sobor de preoți și diaconi. Cu acest prilej, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a rostit cuvântul intitulat „Simbol al recunoștinței, comuniunii și cooperării. Biserica - memorial din Most, Cehia”. După slujba de sfințire, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel și Preafericitul Părinte Mitropolit Krystoph au săvârșit Sfânta Liturghie, înconjurați de un sobor de ierarhi, preoți și diaconi din România, Cehia și Slovacia, în prezența mai multor oficialități din partea statelor român și ceh, precum și a zeci de credincioși ortodocși români din Cehia.

După citirea pericopei evanghelice, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a ținut un cuvânt de învățătură. La finalul Sfintei Liturghii, Patriarhul României i-a dăruit Preafericitului Părinte Krystoph un set de engolpioane, un set de monede cu patriarhii României, un baston arhieresc și un set de veșminte arhieresti. Preafericitul Krystoph i-a oferit Preafericitului Părinte Patriarh Daniel Ordinul *Sfinții Chiril și Metodiu*, cea mai înaltă distincție bisericească cehă.

După oficierea Sfintei Liturghii a urmat slujba de sfințire a troiței închinată eroilor români care s-au jertfit pentru eliberarea ținuturilor Cehiei și Slovaciei de sub ocupația nazistă.

Luni, 10 octombrie:

Preafericitul Părinte Patriarh Daniel și Preafericitul Părinte Krystoph, însoțiți de Înaltpreasfințitul Casian, Arhiepiscopul Dunării de Jos, Preasfințitul Ciprian Câmpineanul, Episcop-vicar patriarhal, și doamna Daniela Gâtman, ambasadorul României la Praga, s-au întâlnit cu senatorul Miroslav Antl, președintele Comisiei pentru Afaceri Juridice și Constituționale din cadrul Senatului Republicii Cehe.

Marti, 11 octombrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

A primit, la Reședința patriarhală, în vizită de rămas-bun pe Excelența Sa domnul Markiyan Kulyk, ambasadorul Ucrainei la București, la încheierea misiunii diplomatice în România.

A primit în audiență pe domnul inginer Nicolae Noica, fost Ministru al Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului.

A primit în audiență pe Pc. Diac. dr. Sorin Mihalache, asistent universitar la facultățile de teologie ortodoxă din București și Iași.

Miercuri, 12 octombrie:

A primit în audiență, la Reședința patriarhală, pe Eminența Sa Cardinalul Gianfranco Ravasi, președintele Consiliului Pontifical pentru Cultură. La întrevedere au mai participat Excelența Sa Francisco-Javier Lozano, Nunțiul apostolic în România și Republica Moldova, și domnul Bogdan Tătaru-Cazaban, ambasadorul României la Vatican.

A hirotesit întru duhovnici 17 preoți din Arhiepiscopia Bucureștilor, în paraclisul *Sfântul Mare Mucenic Gheorghe* din Reședința patriarhală.

Joi, 13 octombrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

A prezidat ședința de lucru a Permanențelor Consiliului Național Bisericesc și a Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor reunite.

A adresat un mesaj de condoleanțe la trecerea din această viață a distinsului om de stat Ion Diaconescu, personalitate marcantă a vieții politice românești.

Vineri, 14 octombrie:

În ziua sărbătorii Cuvioasei Parascheva, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a resfințit biserica Parohiei *Sfinții Împărați Constantin și Elena și Sfânta Parascheva* - Parcul Călărași din Capitală.

La finalul slujbei de resfințire, a rostit un cuvânt de învățătură în care a arătat că un lăcaș de cult odată sfințit devine darul lui Dumnezeu pentru oameni. În continuare, Preafericirea Sa a săvârșit Sfânta Liturghie și a rostit cuvânt de învățătură.

La final, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a sfințit și troița din curtea lăcașului de cult.

Duminică, 16 octombrie:

A resfințit pictura Bisericii *Sfânta Cuvioasă Parascheva* - Bariera Rahovei din protopopiatul I Capitală.

La finalul slujbei de resfințire, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a rostit un cuvânt de învățătură în care a arătat importanța și semnificația icoanei în Biserică. Apoi, Preafericirea Sa a săvârșit Sfânta Liturghie și a rostit cuvânt de învățătură.

Luni, 17 octombrie:

A avut ședință de lucru cu echipa de management și echipa de proiectanți a Ansamblului arhitectural *Catedrala Mântuirii Neamului*.

A primit în audiență pe domnul Adrian Lemeni, secretar de stat pentru Culte.

Marti, 18 octombrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

A prezidat ședința de lucru a Permanențelor Consiliului Național Bisericesc și a Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor reunite.

A primit în audiență pe Înaltpreasfințitul Părinte Irineu, Mitropolitul Olteniei.

A primit în audiență pe domnul Teodor Baconski, Ministrul Afacerilor Externe.

A primit în audiență pe Pcu. Protos. David Petrovici, starețul Mănăstirii *Înălțarea Sfintei Cruci* - Caraiman și exarh pentru zona de munte a județului Prahova.

Miercuri, 19 octombrie:

A primit în audiență pe Preasfințitul Părinte Timotei, Episcopul ortodox român al Spaniei și Portugaliei.

A primit în audiență pe domnul Daniel Codrescu, pictor bisericesc.

A primit în audiență pe domnul Eugen Tomac, directorul Departamentului pentru Românii de Pretutindeni.

Joi, 20 octombrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

A prezidat ședința de lucru a Permanențelor Consiliului Național Bisericesc și a Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor reunite.

A primit în audiență pe participanții la coloctiul internațional cu tema *Influențele creștinismului în Europa contemporană în perspectivă comparată, Franța, România și Elveția*, organizat de Centrul de Studii și Documentare „Societate, Drept, Religie”, din cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă *Justinian Patriarhul* din București. Grupul a fost coordonat de Laurențiu Tănase, directorul Centrului de Studii „SDR”.

Vineri, 21 octombrie:

A primit în audiență pe Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei și Exarh patriarhal, și pe Preasfințitul Părinte Ciprian Câmpineanul, Episcop-vicar patriarhal.

Sâmbătă, 22 octombrie:

A adresat un mesaj de binecuvântare militarilor Armatei Române cu prilejul *Zilei Armatei Române*, 25 octombrie 2011. Mesajul video a fost difuzat de postul național de televiziune TVR 1 în cadrul emisiunii *Pro Patria*, în ziua de 22 octombrie 2011.

A primit în audiență pe Pcu. Arhim. Qais Sadiq, preotul comunității ortodoxe arabe din București.

Duminică, 23 octombrie:

A săvârșit Sfânta Liturghie la Catedrala patriarhală și a ținut cuvânt de învățătură.

În cadrul Sfintei Liturghii, l-a hirotonit Ieromonah pe Preacuviosul Ierodiacon Antim Secăreanu de la Mănăstirea Antim din București și diacon pe Dumitru-Bogdan Bădiță, pe seama Parohiei *Sfântul Dumitru - Poșta*, Protoieria III Capitală.

Luni, 24 octombrie:

Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, înconjurat de un sobor de ierarhi, alături de care s-au aflat sute de preoți și credincioși, a întâmpinat Cinstitul Cap al Sfântului Apostol Andrei la amplasamentul *Catedralei Mântuirii Neamului*. Sfintele moaște au fost aduse pe șantierul viitoarei Catedrale patriarhale de delegația din Patras, Grecia, condusă de Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Hrisostom de Patras, împreună cu delegația Bisericii Ortodoxe Române care a întâmpinat sfintele moaște la Aeroportul Henri Coandă. La finalul procesiunii, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, înconjurat de soborul de ierarhi, a oficiat slujba de sfințire a paraclisului cu hramurile *Învierea Domnului*, *Icoana Maicii Domnului - Prodromița* și *Sfântul Ioan Gură de Aur*, de la șantierul *Catedralei Mântuirii Neamului*. După sfințirea paraclisului, s-a pornit în procesiunea *Calea Sfinților* cu Cinstitul Cap al Sfântului Apostol Andrei spre Catedrala patriarhală. Procesiunea s-a încheiat cu întâmpinarea oficială a raclei cu Cinstitul Cap al Sfântului Apostol Andrei cel Întâi chemat, ocrotitorul României, și a delegației Bisericii Greciei de către Preafericitul Părinte Patriarh Daniel și ceilalți ierarhi ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, pe podiumul special amenajat din apropierea Catedralei patriarhale. Patriarhul României a oficiat slujba de Te Deum cu prilejul primirii Cinstitului Cap al Sfântului Apostol Andrei cel Întâi chemat, ocrotitorul României, și pentru deschiderea lucrărilor Sfântului Sinod. La final, Patriarhul României a adresat un cuvânt, intitulat „Sfinții adună oamenii în comuniune”. A prezidat ședința de lucru a Sfântului Sinod, în *Sala Sfântului*

Sinod din Reședința patriarhală. A primit, la Reședința patriarhală, o delegație a conducerii Academiei Teologice din Kiev, în frunte cu Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Antonie de Borispol, rectorul instituției sus-menționate.

Marti, 25 octombrie:

A prezidat ședința de lucru a Sfântului Sinod, în *Sala Sfântului Sinod* din Reședința patriarhală.

A adresat un mesaj de felicitare Majestății Sale Regele Mihai I al României, cu prilejul aniversării zilei de naștere.

A transmis un mesaj de binecuvântare pelerinilor veniți la hramul Catedralei patriarhale din București, în perioada 24-28 octombrie 2011.

A primit, la Palatul Patriarhiei, pe Alteța Sa Prințul El-Hassan bin Talaal al Iordaniei. La întrevvedere au mai participat Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei și Exarh patriarhal, precum și Părintele Arhimandrit Qais Saadiq, preotul comunității ortodoxe de limbă arabă din România.

A participat, în Sala *Europa Christiana* a Palatului Patriarhiei, la evenimentul de lansare a cărții *Catedrala Mântuirii Neamului - Istoria unui ideal*, alcătuită de domnul ing. prof. Nicolae Noica, fost Ministru al Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului.

Miercuri, 26 octombrie:

A primit, pe scena special amenajată din apropierea Catedralei patriarhale, pe Preafericitul Părinte Teodor al II-lea, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi, care a sosit la București la invitația Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, pentru a participa la evenimentele prilejuite de sărbătoarea *Cuviosului Dimitrie cel Nou din Basarabi*, hramul Catedralei patriarhale. După oficierea *slujbei de primire*, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a adresat un cuvânt de bun venit Preafericitului Părinte Teodor al II-lea, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi. A adresat un mesaj de felicitare Sanctității Sale Bartolomeu, Arhiepiscopul Constantinopolului - Noua Romă și Patriarh Ecumenic, la împlinirea a 20 de ani de la întronizarea ca Patriarh (2 noiembrie 1991). Tot cu acest prilej, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a publicat un articol, intitulat „Un Patriarh misionar – Semnificația vizitelor Patriarhului Ecumenic Bartolomeu în România”, în periodicul *Pneumatik Diakonia* al Mitropoliei de Konstantia și Ammochostos, Biserica Ciprului.

A sfințit, împreună cu Preafericitul Părinte Teodor al II-lea, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi, noul sediu al Mitropoliei Munteniei și

Dobrogei (Arhiepiscopia Bucureștilor) din strada Miron Cristea nr. 9, București, în prezența a numeroși ierarhi ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Români și a ostenitorilor Centrului eparhial.

Cei doi Patriarhi au sfințit și noul studio de emisie al Televiziunii *TRINITAS* a Patriarhiei Române, care se află în Palatul Patriarhiei. Tot în Palatul Patriarhiei, cei doi Întâistătători au sfințit noul sediu al Cancelariei Sfântului Sinod, noul lift, noua bucătărie, cofetăria *Misionarul*, precum și mai multe săli. Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a oferit *ordine* sau *diplome* celor care au contribuit la dotări și modernizări. În continuare, Patriarhul României și Patriarhul Alexandriei au sfințit și noile birouri ale Serviciului economic-financiar al Administrației patriarhale și ale noii redacții ale publicațiilor *Lumina*, din clădirea Centrului social-cultural *Sfântul Apostol Andrei* al Patriarhiei Române, situat în Bulevardul Regina Maria, nr. 1, București.

Joi, 27 octombrie:

În ziua sărbătorii *Sfântului Cuvios Dimitrie cel Nou din Basarabi*, ocrotitorul Bucureștilor și al Catedralei patriarhale, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a săvârșit Sfânta Liturghie, împreună cu Preafericitul Părinte Teodor al II-lea, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi, și un sobor de ierarhi români, alexandrini, greci și kieveni, înconjurați de preoți și diaconi. La finalul Sfintei Liturghii, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a mulțumit, pentru cuvintele adresate, Înaltpreasfințitului Părinte Mitropolit Hrisostom de Patras, care a citit mesajul Preafericitului Părinte Ieronim, Arhiepiscopul Atenei și al întregii Elade, precum și Preasfințitului Părinte Naum, Episcop de Stobiski și secretarul Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe din Bulgaria, care a citit mesajul Preafericitului Părinte Maxim, Patriarhul Bulgariei. În cuvântul rostit la finalul Sfintei Liturghii, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a vorbit și despre importanța readucerii moaștelor Sfântului Apostol Andrei în România, mulțumindu-i încă o dată pentru aceasta Înaltpreasfințitului Părinte Hrisostom, Mitropolit de Patras. De asemenea, Preafericirea Sa a vorbit și despre semnificația hramului în Ortodoxie, care nu este o simplă tradiție, ci „manifestare profundă a credinței”. Totodată, a mulțumit pentru prezență Înaltpreasfințitului Părinte Antonie, Arhiepiscop de Borispol, rectorul Academiei de la Kiev, reprezentanților Bisericii Ortodoxe Bulgare, ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române, oficialităților prezente, precum și tuturor celor care s-au implicat în organizarea hramului.

A participat la Concursul național de muzică eclesială corală *Lăudați pe Domnul*, ediția a IV-a, în Aula Magna *Teoctist Patriarhul* a Palatului Patriarhiei. La final, a felicitat toate corurile participante.

Vineri, 28 octombrie:

A vizitat, în Sala *Europa Christiana* a Palatului Patriarhiei, expoziția tematică *Sfântul Botez și Sfânta Cununie în arta bisericească ortodoxă*. A prezidat ședința solemnă a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în Aula Magna *Teoctist Patriarbul* a Palatului Patriarhiei. În cadrul ședinței solemne a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Preafericitul Părinte Teodor al II-lea, Patriarhul Alexandriei și Papă al întregii Africi, invitat la acest eveniment, a acordat Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Ordinul *Crucea Sfântului Apostol Marcu în grad de mare cruce*, aceasta fiind cea mai mare distincție din cadrul Patriarhiei Alexandriei.

În seara acestei zile, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, împreună cu Preafericitul Părinte Teodor al II-lea, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi, și Înaltpreasfințitul Părinte Hrisostom, Mitropolit de Patras, au ajuns la Catedrala mitropolitană din Sibiu cu Cinstitul Cap al Sfântului Apostol Andrei. Cu acest prilej, a fost oficiată o slujbă de Te Deum.

Sâmbătă, 29 octombrie:

A săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala mitropolitană din Sibiu, împreună cu Preafericitul Părinte Teodor al II-lea al Alexandriei, Înaltpreasfințitul Părinte Hrisostom, Mitropolit de Patras, și un sobor de ierarhi, înconjurați de preoți și diaconi, în prezența a numeroși reprezentanți ai instituțiilor de stat, în frunte cu domnul Traian Băsescu, președintele României, reprezentanți ai Guvernului, ai Bisericilor surori, autorități locale, protopopi, preoți, profesori și oameni de cultură, tineri studenți, elevi și mii de credincioși.

La finalul Sfintei Liturghii, a avut loc proclamarea canonizării Sfântului Ierarh Andrei Șaguna, Mitropolitul Transilvaniei. Cu acest prilej, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a rostit un cuvânt de învățătură. După încheierea evenimentelor prilejuite de proclamarea canonizării Sfântului Ierarh Andrei Șaguna, Mitropolitul Transilvaniei, la Sibiu, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu Preafericitul Părinte Teodor al II-lea, Papă și Patriarh al Alexandriei, și Înaltpreasfințitul Părinte Hrisostom, Mitropolit de Patras, au dus Cinstitul Cap al Sfântului Apostol Andrei la Alba Iulia și l-au așezat în Catedrala arhiepiscopală. Cu acest prilej, în Catedrala arhiepiscopală din Alba Iulia a fost oficiată o slujbă de Te Deum.

Duminică, 30 octombrie:

A săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala arhiepiscopală din Alba Iulia, împreună cu Preafericitul Părinte Teodor al II-lea al Alexandriei, Înaltpreasfințitul

Părinte Hrisostom, Mitropolit de Patras, și un sobor de ierarhi, înconjurați de preoți și diaconi, în prezența reprezentanților unor instituții de stat, autorități locale, preoți, profesori, autorități locale, protopopi, preoți, profesori și oameni de cultură, tineri studenți, elevi și mii de credincioși. După citirea Sfintei Evanghelii, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a rostit un cuvânt de învățătură. La finalul Sfintei Liturghii, a avut loc proclamarea canonizării Sfântului Ierarh Simeon Ștefan, Mitropolitul Transilvaniei. În cuvântul rostit cu acest prilej, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a subliniat faptul că bucuria prilejuită de proclamarea canonizării Sfântului Simeon Ștefan este sporită de prezența Cinstului Cap al Sfântului Apostol Andrei, precum și de prezența Preafericitului Părinte Teodor al II-lea, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi. Sărbătoarea s-a încheiat cu sfințirea și inaugurarea Aulei *Sfântul Ierarh Simion Ștefan* din incinta Centrului eparhial al Arhiepiscopiei Alba Iuliei.

Luni, 31 octombrie:

Împreună cu Preafericirea Sa Teodor al II-lea, Patriarhul Alexandriei, a efectuat o vizită la Palatul Cotroceni, la invitația domnului Traian Băsescu, președintele României. Alături de cei doi Patriarhi au fost prezenți și Înaltpreasfințitul Părinte Hrisostom, Mitropolit de Patras, Înaltpreasfințitul Părinte Georgios, Mitropolit de Accra, și Preasfințitul Părinte Ciprian Câmpineanul, Episcop-vicar patriarhal.

Cu această ocazie, delegația Patriarhiei Alexandriei, a Bisericii Greciei și a Patriarhiei Române, împreună cu președintele țării, au vizitat biserica din incinta Palatului Cotroceni, închinată Sfinților Mucenici Serghie și Vah. În după-amiaza acestei zile, la Reședința patriarhală, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a mulțumit Înaltpreasfințitului Părinte Hrisostom, Mitropolit de Patras și delegației Bisericii Greciei, înainte plecării spre aeroport, pentru a se întoarce în Grecia, pentru bunăvoința arătată prin aducerea în România a Cinstului Cap al Sfântului Apostol Andrei (24-31 octombrie 2011).

Marti, 1 noiembrie:

A primit în audiență pe Pcu. Arhim. Ieronim Crețu, Superiorul Așezămintelor Patriarhiei Române de la Ierusalim, Ierihon și Iordan.

A prezidat sesiunea festivă de deschidere a lucrărilor Congresului internațional de teologie *Familia creștină, o binecuvântare pentru Biserică și pentru societate* (1-3 noiembrie 2011), organizat de Patriarhia Română, prin Sectorul Teologic-Educațional, în Aula Magna *Teoctist Patriarhul* a Palatului Patriarhiei.

Cu acest prilej, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a rostit un cuvânt, intitulat „Familia – binecuvântare primordială pentru umanitate eternă”.

A primit în audiență pe Preasfințitul Părinte Mihail, Episcopul ortodox român al Australiei și Noii Zeelande.

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, la care au participat și părinții protopopi, în *Sala Sinodală* a Reședinței patriarhale.

A condus la Aeroportul Internațional *Henri Coandă* – Otopeni pe Preafericitul Părinte Teodor al II-lea, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi, care a efectuat o vizită în România, în perioada 26 octombrie – 1 noiembrie 2011, la invitația Preafericitului Părinte Patriarh Daniel.

Joi, 3 noiembrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

A primit în audiență pe domnul Adrian Lemeni, secretar de stat pentru Culte.

A primit în audiență la Palatul Patriarhiei un grup de pelerini, ierarhi și preoți ortodocși, copti și sirieni din Suedia, condus de Preasfințitul Părinte Macarie, Episcopul ortodox român al Europei de Nord, și de Preasfințitul Părinte Dositei, Episcopul ortodox sârb din Scandinavia și Marea Britanie. Din grupul de pelerini au mai făcut parte reprezentanți ai *Institutului de Studii Ortodoxe* din Stockholm.

A primit la Palatul Patriarhiei pe părintele profesor doctor *Georgi Zviadadze*, rectorul Academiei Teologice din Tbilisi (Georgia), și Părintele profesor doctor *Alexie Kshutashvili* de la aceeași instituție de învățământ teologic, care au participat la Congresul internațional de teologie *Familia creștină, o binecuvântare pentru Biserică și societate*, organizat de Patriarhia Română la Palatul Patriarhiei în perioada 1-3 noiembrie 2011.

Vineri, 4 noiembrie:

A primit în audiență pe domnul Mihail Neamțu, director științific al *Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc* (IICCMER).

Sâmbătă, 5 noiembrie:

A primit în audiență pe Preasfințitul Părinte Siluan, Episcopul ortodox român al Italiei.

A adresat un mesaj de binecuvântare, intitulat „Teologie și cultură românească la Paris”, cu prilejul deschiderii *Centrului de studii și cercetare „Părintele Dumitru Stăniloae”* din Paris, al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Europei Occidentale.

Duminică, 6 noiembrie:

A primit în audiență pe Pc. Pr. prof. univ. dr. Ștefan Buchiu, decanul Facultății de Teologie Ortodoxă *Justinian Patriarhul* din București.

Luni, 7 noiembrie:

A prezidat *Conferința pastoral-misionară semestrială de toamnă* pentru protoieriile I, II și III Capitală, protoieriile Ilfov Nord și Ilfov Sud și pentru preoții de caritate din București și Ilfov, în Aula Magna *Teoctist Patriarhul* a Palatului Patriarhiei. Conferința a avut ca temă: *2011 – Anul omagial al Sfântului Botez și al Sfintei Cununii*.

În deschiderea lucrărilor, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a rostit un cuvânt intitulat: „Sfântul Botez și Sfânta Cununie în viața Bisericii - Nevoia de teologie profundă, slujbă corectă și pastorație eficientă”.

La final, a oferit tuturor preoților participanți la conferință cartea *Sfântul Botez și Sfânta Cununie azi. Îndrumător teologic, liturgic și pastoral*, apărută la Editura *Cuvântul Vieții* a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei.

Marti, 8 noiembrie:

De ziua sărbătorii *Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil*, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a resfințit pictura și catapeteasma bisericii Schitului *Darvari* din București, care în această zi și-a serbat hramul. De asemenea, a fost sfințită și noua raclă în care sunt așezate sfintele moaște a 16 sfinți.

De asemenea, Preafericirea Sa i-a felicitat pe toți cei care s-au ostenit și au contribuit la lucrările de înnoire a bisericii.

Apoi, Patriarhul României, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, în prezența a sute de credincioși, a oficiat Sfânta Liturghie.

În cuvântul de învățătură, rostit după citirea Sfintei Evanghelii, a explicat legătura dintre Evanghelia care s-a citit la Sfânta Liturghie și sărbătoarea Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil, evidențiind rolul sfinților îngeri în iconomia mântuirii oamenilor și a amintit momentele semnificative din Sfânta Scriptură în care Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil i-au ajutat pe oameni și le-au vestit voia lui Dumnezeu. De asemenea, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a explicat de ce pomenim pe Sfinții Arhangheli pe 8 noiembrie.

La finalul Sfintei Liturghii, Patriarhul României a acordat Ordinul *Sanctus Stephanus Magnus* pentru clerici Părintelui Arhimandrit Teofil Anăstăsoaie, starețul Schitului *Darvari* și exarh administrativ al Arhiepiscopiei Bucureștilor, Ordinul *Sanctus Stephanus Magnus* pentru mireni domnului arhitect Nicolae Vlădescu, iar domnului Nicolae Onțanu, primarul sectorului 2, i-a dăruit o iconă

cu Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, ca semn de recunoștință pentru sprijinirea lucrărilor care s-au desfășurat în ultimii ani la Schitul *Darvari*. Tot pentru implicarea deosebită în lucrările de restaurare și înfrumusețare a așezământului, Preafericitul Daniel a acordat mai multor credincioși Distincția de vrednicie *Sfântul Cuvios Dimitrie cel Nou* și Diploma de onoare *Sfinții Împărați Constantin și Elena*. De asemenea, a dăruit pentru biserica schitului o cruce de binecuvântare și o Evangheligie, iar pentru biblioteca mănăstirii un set de cărți tipărite la editurile Patriarhiei Române. După Sfânta Liturghie, Preafericitul Părinte Daniel a sfințit noul corp de chilii din incinta schitului, construit în ultimii ani.

Miercuri, 9 noiembrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

A primit în audiență pe doamna Roberta-Alma Anastase, președintele Camerei Deputaților.

A sfințit noua raclă cu moaștele Sfântului Mare Mucenic Mina de la Biserica *Sfântul Mina* - Vergu, Protoieria III Capitală, în Paraclisul *Sfântul Gheorghe* din Reședința patriarhală.

În cuvântul de învățătură, Preafericirea Sa a arătat responsabilitatea pe care trebuie să o avem în cinstirea adusă sfințelor moaște.

Joi, 10 noiembrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

A prezidat ședința de lucru comună a celor două Permanențe, a Consiliului Național Bisericesc și a Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

A primit în audiență pe domnul Sorin Mircea Oprescu, primarul general al Capitalei, însoțit de domnul Traian Radu Negrei, director general, Administrația Monumentelor și Patrimoniului Turistic din cadrul Primăriei Generale a Capitalei.

A adresat un mesaj de condoleanțe la slujba de înmormântare a Înaltpreasfințitului Părinte Damaskinos Papandreou, primul Mitropolit al Patriarhiei Ecumenice în Elveția, între anii 1982-2003.

Vineri, 11 noiembrie:

A primit în audiență pe Pc. Pr. asist. univ. drd. Silviu Tudose, de la Facultatea de Teologie Ortodoxă *Justinian Patriarhul* din București.

A primit, la Reședința patriarhală, o delegație a Bisericii Ortodoxe a Bulgariei, alcătuită din Înaltpreasfințitul Părinte Neofit, Mitropolit de Ruse,

Înaltpreasfințitul Părinte Gavriil, Mitropolit de Lovec, Preot Ioan Ivanov al comunității bulgare din București și Diac. Kiril Sinev.

A primit în audiență pe Pcu. Arhim. Qais Sadiq, președintele *Centrului de Studii Ecumenice* din Aman, Iordania, și preotul comunității ortodoxe arabe din București.

Sâmbătă, 12 noiembrie:

A participat la evenimentul de lansare a cărții *Sfântul Antim Ivireanul – Scrieri*, apărută la Editura *Basilica* a Patriarhiei Române, în Sala *Mitropolitul Conon* a Bibliotecii Sfântului Sinod, aflată în incinta Mănăstirii *Antim* din București. În cuvântul rostit, Patriarhul României a precizat contribuția Sfântului Ierarh Antim Ivireanul la formarea poporului român.

Duminică, 13 noiembrie:

A săvârșit Sfânta Liturghie, împreună cu Preasfințitul Părinte Varsanufie Prahoveanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, la paraclisul Catedralei Mântuirii Neamului, cu ocazia serbării unuia dintre hramuri - *Sfântul Ioan Gură de Aur*.

După citirea Sfintei Evanghelii, Preafericirea Sa a rostit un cuvânt de învățătură credincioșilor prezenți la primul hram al paraclisului.

În cadrul Sfintei Liturghii, Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române a hirotonit întru diacon pe tânărul teolog Adrian-Constantin Oancea, angajat al Centrului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Luni, 14 noiembrie:

A primit în audiență pe domnul Adrian Lemeni, secretar de stat pentru Culte.

În Paraclisul *Sfântul Mare Mucenic Gheorghe* al Reședinței patriarhale, a sfințit o raclă care adăpostește în ea un fragment din moaștele Sfântului Cuvios Paisie de la Neamț, pe care a dăruit-o apoi bisericii Parohiei *Șerban Vodă*, Protoieria III Capitală, care în ziua Sfântului Cuvios Paisie de la Neamț (15 noiembrie) își sărbătorește unul dintre hramuri.

A ținut cuvânt de învățătură în biserica Parohiei *Șerban Vodă*, Protoieria III Capitală, după slujba de *Priveghere* în cinstea Sfântului Cuvios Paisie de la Neamț, unul dintre ocrotitorii acestei biserici.

La final, Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române a dăruit pentru biserică o cruce de binecuvântare confecționată în atelierele Patriarhiei Române, noua ediție a Sfintei Evanghelii ilustrată iconografic și primul volum al *Proloagelor*,

iar pentru biblioteca parohiei a oferit mai multe cărți publicate la editurile Patriarhiei Române.

Marti, 15 noiembrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

A primit în audiență pe Pc. Pr. cons. Sorin Șelaru, directorul Reprezentanței Patriarhiei Române pe lângă Instituțiile europene de la Bruxelles.

A primit în audiență pe Pcu. Arhim. Clement Haralamb, duhovnicul Mănăstirii *Sfânta Maria* - Techirghiol, Stavropighie patriarhală.

Miercuri, 16 noiembrie:

A primit în audiență pe Preasfințitul Părinte Timotei, Episcopul ortodox român al Spaniei și Portugaliei.

A primit în audiență pe Preasfințitul Părinte Galaction, Episcopul Alexandriei și Teleormanului.

A avut ședință de lucru cu echipa de management și reprezentanții proiectanților Ansamblului arhitectural *Catedrala Mântuirii Neamului*.

A primit în audiență pe Înaltpreasfințitul Părinte Iosif, Mitropolitul ortodox român al Europei Occidentale și Meridionale, Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei și Exarh patriarhal, și Preasfințitul Părinte Ciprian Cămpineanul, Episcop-vicar patriarhal.

A participat la vernisarea expoziției *Întru folosul creștinismului norod – cultură și spiritualitate în Țara Românească (1678-1714)*, la Muzeul Național Cotroceni. Exponatele au fost selectate din colecțiile Patriarhiei Române și ale Muzeului Cotroceni și au fost prezentate pentru prima dată într-un spațiu muzeal.

În cadrul acestui eveniment, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a vorbit despre legătura dintre cult și cultură promovată de domnitorii Cantacuzini și Basarabi în Țara Românească. Patriarhul României a subliniat și importanța existenței pe lângă muzeele care dețin icoane și obiecte de cult a unor paraclise în care să fie pomeniți sâmbăta oamenii care, în vechime, au dăruit bisericilor aceste obiecte pentru a fi folosite la slujbe.

Întăistătorul Bisericii Ortodoxe Române a primit din partea directorului Muzeului Cotroceni, Adina Reștea, Medalia aniversară *Muzeul Cotroceni 20 de ani. 1991-2011*. Preafericirea Sa a dăruit doamnei directoare mai multe volume apărute la editurile Patriarhiei Române. Festivitatea s-a încheiat cu un scurt program de cântece bizantine oferit de Grupul psaltic *Evloghia* al Patriarhiei Române.

Joi, 17 noiembrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

A primit în audiență pe Înaltpreasfințitul Părinte Iosif, Mitropolitul ortodox român al Europei Occidentale și Meridionale.

A primit în audiență pe Preasfințitul Părinte Ciprian Cămpineanul, Episcop-vicar patriarhal.

A primit în audiență pe Pc. Pr. cons. Sorin Șelaru, directorul Reprezentanței Patriarhiei Române pe lângă Instituțiile europene de la Bruxelles.

Vineri, 18 noiembrie:

A primit în audiență pe Pcu. Arhim. Melchisedec Velnic, starețul Mănăstirii *Putna*, Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților.

Duminică, 20 noiembrie:

A participat la Sfânta Liturghie în Paraclisul *Sfântul Mare Mucenic Gheorghe* din Reședința patriarhală și a ținut cuvânt de învățătură.

A primit, în Sala *Europa Christiana* a Palatului Patriarhiei, peste 60 de tineri reprezentanți ai Asociației Studenților Creștini Ortodocși Români și Liga Tinerilor Creștini Ortodocși din România. La eveniment a fost prezent și Preasfințitul Părinte Mihail, Episcopul ortodox român al Australiei și Noii Zeelande.

Cu această ocazie, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel I-a hirotosit iconom stavrofor pe Precucernicul Preot Vasile Gavrilă, îndrumătorul tinerilor din ASCOR București.

Luni, 21 noiembrie:

În ziua sărbătorii *Intrarea în Biserică a Maicii Domnului*, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a săvârșit Sfânta Liturghie și a ținut cuvânt de învățătură în biserica Mănăstirii *Snagov*, cu ocazia hramului.

La finalul Sfintei Liturghii, Preafericirea Sa a vorbit despre istoricul Mănăstirii *Snagov* și a prezentat volumul *Mănăstirea Snagov. Istorie și Artă*.

În continuare, persoanelor care s-au implicat în editarea volumului *Mănăstirea Snagov. Istorie și Artă* le-a acordat *distincții de vrednicie*, iar domnului Claudiu Moldoveanu, arhitect restaurator, i-a fost acordată *diplomă de vrednicie* pentru implicarea în restaurarea picturii Mănăstirii *Snagov*.

Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a dăruit pentru biserica Mănăstirii *Snagov* noua ediție a Sfintei Evanghelii ilustrată iconografic, primul volum al *Proloagelor*, într-o ediție nouă, precum și alte cărți publicate la editurile Patriarhiei Române.

A transmis un mesaj de felicitare Preafericitului Părinte Kiril, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, cu ocazia împlinirii vârstei de 65 de ani.

A transmis un mesaj de condoleanțe la slujba de înmormântare a Protosinghelului Martinian Ruxanda, duhovnicul Mănăstirii *Samurcășești* - Ciorogârla.

Marti, 22 noiembrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

A primit în audiență pe Înaltpreasfințitul Părinte Serafim, Mitropolitul ortodox român al Germaniei, Europei Centrale și de Nord.

A primit în audiență pe Pc. Pr. prof. univ. dr. Viorel Ioniță, de la Geneva.

Miercuri, 23 noiembrie:

A primit, în Sala *Europa Christiana* a Palatului Patriarhiei, vizita unui grup de cursanți ai Colegiului Național de Apărare, coordonat de domnul comandor dr. Laurențiu Anghelescu, șeful Colegiului Național de Apărare.

A primit în audiență pe Pc. Pr. Constantin Naclad, inspector pentru catehizare și coordonator proiecte în cadrul Sectorului Teologic-Educațional al Patriarhiei Române.

Joi, 24 noiembrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

A hirotosit, în Paraclisul istoric *Sfântul Mare Mucenic Gheorghe* al Reședinței patriarhale, 18 preoți în treapta de iconom stavrofor și 9 preoți în treapta de iconom, din Arhiepiscopia Bucureștilor.

A primit în audiență pe Pcu. Ierom. Matei Buliga, starețul Mănăstirii *Sfânta Parascheva* - Dobrești, județul Timiș, și pe domnul Dumitru Groza din Timișoara.

Vineri, 25 noiembrie:

A săvârșit Sfânta Liturghie și a ținut cuvânt de învățătură în biserica Parohiei *Sfântul Mare Mucenic Mercurie*, Protoieria III Capitală, cu ocazia serbării hramului.

La finalul Sfintei Liturghii, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a acordat Părintelui paroh Paul Lepădatu Ordinul *Sanctus Stephanus Magnus* pentru clerici.

Sâmbătă, 26 noiembrie:

A primit în audiență pe domnul Eugen Tomac, directorul Departamentului pentru Români de Pretutindeni.

Duminică, 27 noiembrie:

A săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala patriarhală, fiind înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, în prezența a numeroși credincioși.

În cuvântul de învățătură, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a evidențiat învățăturile Sfintei Evanghelii care s-a citit în această Duminică a XXX-a după Rusalii (*Luca 18, 18-27*), în care Mântuitorul Iisus Hristos rostește *Pilda dregătorului bogat* și vorbește despre păzirea poruncilor.

La finalul Sfintei Liturghii, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel l-a hirotesit Arhidiacon pe Preacucernicul Diacon Stelian-Marius Militaru, slujitor la Catedrala patriarhală și dirijorul Grupului psaltic pastoral-misionar *Evloghia* al Patriarhiei Române.

A primit în audiență pe domnul Stelian Gheorghe, președintele *Steda Residence* - București.

Luni, 28 noiembrie:

A primit în audiență pe domnul Adrian Lemeni, secretar de stat pentru Culte.

Marti, 29 noiembrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, la care au participat și părinții protopopi din Arhiepiscopia Bucureștilor, în Sala *Conventus* a Palatului Patriarhiei.

În seara acestei zile, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a ajuns la Catedrala arhiepiscopală din Galați, cu ocazia evenimentelor dedicate Sfântului Apostol Andrei, Ocrotitorul României și al orașului Galați.

Miercuri, 30 noiembrie:

A săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala arhiepiscopală din Galați, înconjurat de un sobor de ierarhi, preoți și diaconi, în prezența a sute de credincioși, cu prilejul sărbătorii Sfântului Apostol Andrei, Ocrotitorul României și al orașului Galați.

La finalul Sfintei Liturghii, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a oferit Înaltpreasfințitului Părinte Nectarie, Mitropolit de Corfu, Grecia, ca semn de prețuire și de frățescă dragoste în Hristos Domnul, un engolpion, cu însemnele Patriarhiei Române, și o candelă de argint în filigran.

De asemenea, Patriarhul României a mulțumit Înaltpreasfințitului Părinte Nectarie pentru aducerea moaștelor Sfântului Spiridon la Galați.

După Sfânta Liturghie, Preafericitului Părinte Patriarh Daniel i-a fost acordat titlul academic de *Doctor Honoris Causa* de către Universitatea *Dunărea de Jos* din Galați.

Cu acest prilej, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române a ținut o prelegere, cu titlul „Familia creștină - între sfințenie, suferință și speranță”.

Joi, 1 decembrie:

Cu ocazia *Zilei Naționale a României*, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a oficiat, în Catedrala patriarhală, slujba de *Te Deum* și a ținut cuvânt de învățătură.

I-a fost acordată emblema *Onoarea Armatei României*, care este cea mai înaltă distincție onorifică din sistemul de distincții și însemne militare ale Armatei Române. Aceasta i-a fost înmănată de domnul Gabriel Oprea, ministrul apărării naționale, în Sala *Europa Christiana* a Palatului Patriarhiei.

A primit în audiență pe domnul Vasile Timiș, secretar de stat în cadrul Ministerului Culturii și Patrimoniului Național.

A participat la recepția oferită cu prilejul *Zilei Naționale a României* de președintele României, domnul Traian Băsescu, în Sala *Unirii* a Palatului Cotroceni.

A primit în audiență pe Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei și Exarh patriarhal.

Vineri, 2 decembrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

Sâmbătă, 3 decembrie:

A adresat un mesaj, intitulat „S-au ostenit pe pământ și se bucură în ceruri”, la slujba de pomenire a părinților: Ieroschimonahul Paisie Olaru, Arhimandritul Cleopa Ilie și Arhimandritul Ioanichie Bălan de la Mănăstirea *Sibăstria* din județul Neamț.

Duminică, 4 decembrie:

A oficiat slujba de sfințire a bisericii cu hramurile *Sfinții Apostoli Petru și Pavel și Sfânta Muceniță Varvara* a Parohiei Progresul II, Protoieria III Capitală. După slujba de sfințire, a săvârșit Sfânta Liturghie în biserica nou-sfințită și a ținut cuvânt de învățătură. În cadrul Sfintei Liturghii a hirotonit

preot pe Preacucernicul Diacon Mihai-Ovidiu Cătoi, pe seama parohiei nou-înființate Progresul II. La final, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a oferit ordine, diplome sau distincții pentru cei care au ajutat la ridicarea lăcașului de cult. Pentru biserica nou-sfințită, Patriarhul României a dăruit ultima ediție a Sfintei Evanghelii ilustrată iconografic, o cruce de binecuvântare confecționată în atelierele Patriarhiei Române și câteva cărți pentru biblioteca parohiei.

A participat la spectacolul cultural-artistic *Sfântul Nicolae în mijlocul copiilor*, în Aula Magna Teoctist Patriarhul a Palatului Patriarhiei. La final, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel le-a mulțumit și i-a felicitat pe copii pentru modul artistic prin care au înțeles să transmită celor din jur milostenia și iubirea lui Dumnezeu, apoi le-a oferit daruri.

Luni, 5 decembrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

A primit în audiență pe domnul Adrian Lemeni, secretar de stat pentru Culte.

În seara acestei zile, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a ajuns în municipiul Cluj-Napoca, răspunzând invitației Înaltpreasfințitului Părinte Andrei, Arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului și Mitropolitul Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, de a participa la evenimentele prilejuate de împlinirea a 90 de ani de la înființarea Eparhiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului.

Marti, 6 decembrie:

A săvârșit Sfânta Liturghie și a ținut cuvânt de învățătură în Catedrala mitropolitană din Cluj-Napoca, cu prilejul împlinirii a 90 de ani de la reînființarea Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului. La final, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a oferit Înaltpreasfințitului Părinte Mitropolit Andrei noua ediție a Evangheliei ilustrată iconografic, câteva cărți publicate recent la editurile Patriarhiei Române și o medalie cu chipul Sfântului Ierarh Nicolae. După Sfânta Liturghie, au urmat slujba de sfințire și inaugurarea Muzeului mitropolitan, amenajat în demisolul Catedralei mitropolitane din Cluj-Napoca, lângă cripta episcopală.

A transmis mesaje de felicitare, cu ocazia serbării numelui, Sfântul Ierarh Nicolae, Arhiepiscopul Mirelor Lichiei; - Înaltpreasfințitului Părinte Nicolae, Arhiepiscopul Timișoarei și Mitropolitul Banatului; - Înaltpreasfințitului Părinte Nicolae, Arhiepiscopul ortodox român al celor două Americi; - domnului Nicolae Văcăroiu,

președintele Curții de Conturi; - domnului Adrian-Nicolae Lemeni, secretar de stat pentru Culte; - domnului Neculai Onțanu, primarul sectorului 2 al Capitalei.

Miercuri, 7 decembrie:

A primit titlul de *Doctor Honoris Causa* al Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. Ceremonia decernării titlului a avut loc în Aula Magna a Universității. *Laudatio* a fost citit de Înaltpreasfințitul Părinte Andrei, Mitropolitul Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, iar titlul de *Doctor Honoris Causa* i-a fost înmănat de domnul prof. univ. dr. Andrei Marga, rectorul Universității Babeș-Bolyai. Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a mulțumit reprezentanților Universității Babeș-Bolyai pentru titlul primit, apoi a susținut prelegerea intitulată „Satul românesc - între tradiție, supraviețuire și speranță”. La eveniment au participat mai mulți ierarhi, membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, membrii Senatului Universității Babeș-Bolyai, profesori, personalități ale vieții culturale și spirituale românești.

A transmis un mesaj de felicitare Preasfințitului Părinte Ambrozie, Episcopul Giurgiului, cu ocazia serbării numelui, Sfântul Ambrozie, Episcopul Mediolanului.

Joi, 8 decembrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

A primit în audiență pe domnul Ioan Oltean, vicepreședintele Camerei Deputaților.

A primit în audiență pe domnul colonel Gavril Costel, inspector general al Jandarmeriei Române, și pe domnul general Ioan-Alexandru Giurgiu, șeful pazei obiectivelor Jandarmeriei pe municipiul București.

Vineri, 9 decembrie:

A vizitat noul sediu al Facultății de Psihologie și Științele Educației, precum și șantierul Facultății de Sociologie și Asistență Socială, la invitația domnului prof. univ. dr. Ioan Pânzaru, rectorul Universității București. Apoi, a vizitat Capela *Sfânta Elisabeta și Sfânta Elena* - Paraclis universitar - Cotroceni.

A primit în audiență pe Preasfințitul Părinte Ioachim Băcăuanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Romanului și Bacăului.

Sâmbătă, 10 decembrie:

A primit în audiență pe domnul Eugen Tomac, directorul Departamentului pentru Românii de Pretutindeni.

Duminică, 11 decembrie:

A participat la Sfânta Liturghie și a ținut cuvânt de învățătură în Paraclisul istoric *Sfântul Mare Mucenic Gheorghe* al Reședinței patriarhale.

A ținut cuvânt de învățătură, după slujba *Vecerniei*, la Biserica *Sfântul Spiridon* - Vechi din București, cu ocazia hramului. La final, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a dăruit pentru lăcașul de cult o cruce de binecuvântare, noua ediție a Sfintei Evanghelii, primul volum al *Proloagelor*, precum și alte cărți pentru biblioteca parohiei.

Luni, 12 decembrie:

În ziua prăznuirii Sfântului Ierarh Spiridon, Episcopul Trimitundei, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, a săvârșit Sfânta Liturghie și a ținut cuvânt de învățătură în Catedrala mitropolitană *Sfântul Spiridon* Nou - Paraclis patriarhal din București, cu ocazia hramului. La finalul Sfintei Liturghii, Patriarhul României a acordat ordine, diplome și distincții celor care au contribuit la înfrumusețarea lăcașului de cult, care s-a aflat în ultimul timp într-un amplu proces de renovare și restaurare. La finalul Sfintei Liturghii, Preafericirea Sa a binecuvântat lucrările exterioare de renovare și restaurare a catedralei. Apoi, a binecuvântat birourile și apartamentele, în urma lucrărilor de renovare, precum și noul lift din clădirea Centrului social *Casa Spiridonia* din Capitală, aflat în apropierea Catedralei *Sfântul Spiridon* Nou.

A primit în audiență pe domnul Adrian Lemeni, secretar de stat pentru Culte.

Marti, 13 decembrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

A primit în audiență pe doamna Nela Păvăloiu, președintele Fundației *Valențe Umane*, Bruxelles.

A primit în audiență pe Pc. Pr. asist. univ. drd. Silviu Tudose de la Facultatea de Teologie Ortodoxă *Justinian Patriarhul* din București.

A transmis un mesaj de condoleanțe la slujba de înmormântare a regretatului jurnalist Constantin Popa, fotograf la *Ziarul Lumina* - Ediția de Moldova, Iași.

Miercuri, 14 decembrie:

A prezidat sinaxa stareților și starețelor din Arhiepiscopia Bucureștilor, în Sala *Conventus* a Palatului Patriarhiei. În deschiderea sinaxei, Preafericitul

Părinte Patriarh Daniel s-a adresat stareților și starețelor prezenți vorbind despre importanța mănăstirilor și schiturilor în viața duhovnicească a unei eparhii.

A primit, în Sala *Europa Christiana* a Palatului Patriarhiei, mai multe coruri sau grupuri de colindători: - Corul Seminarului Teologic *Nifon Mitropolitul* din București; - membrii ASCOR București; - reprezentanți ai Asociației *Oastea Domnului* - București. Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a oferit daruri de Crăciun tuturor colindătorilor pe care i-a primit cu bucurie la Palatul Patriarhiei.

Joi, 15 decembrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Național Bisericesc, în Sala *Conventus* a Palatului Patriarhiei.

A primit, în Sala *Europa Christiana* a Palatului Patriarhiei, grupul de colindători *Ai lui Ștefan, noi oșteni* din localitatea Laura - Vicovul de Sus, județul Suceava. La final, toți colindătorii au primit daruri de Crăciun din partea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel.

A primit în audiență pe Preasfințitul Părinte Timotei, Episcopul ortodox român al Spaniei și Portugaliei.

A primit în audiență pe Preasfințitul Părinte Ioachim Băcăuanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Romanului și Bacăului.

Vineri, 16 decembrie:

A primit în audiență la Reședința patriarhală pe Excelența Sa domnul Alexander Chiurilin, ambasadorul Federației Ruse la București, la încheierea misiunii sale diplomatice în România.

A primit în audiență pe doamna Aurora Bălan, primarul comunei Gărcina, județul Neamț.

A primit în audiență pe domnul Nicolae Badea, președintele *Computerland România SRL*.

A participat la Concertul tradițional de colinde *Răsăritul cel de Sus* al Patriarhiei Române, în Aula Magna *Teoctist Patriarbul* a Palatului Patriarhiei. La finalul concertului, Întâistătorul Bisericii noastre a rostit un cuvânt de învățătură.

Sâmbătă, 17 decembrie:

Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în ziua pomenirii Sfântului Proroc Daniel, ocrotitorul spiritual al Preafericirii Sale, a săvârșit Sfânta Liturghie în Catedrala patriarhală, fiind înconjurat de un sobor de ierarhi, membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române,

preoți și diaconi. În cuvântul de învățătură, Preafericirea Sa a vorbit despre viața și activitatea Sfântului Proroc Daniel. În cadrul Sfintei Liturghii, a fost înălțată și o rugăciune de mulțumire adusă lui Dumnezeu pentru milostivirea și ajutorul oferit Bisericii noastre, poporului român și Preafericitului Părinte Patriarh Daniel în promovarea credinței și misiunii ortodoxe. La final, Înaltpreasfințitul Părinte Casian, Arhiepiscopul Dunării de Jos, a adresat Preafericitului Părinte Patriarh Daniel un cuvânt de felicitare în numele ierarhilor prezenți la Sfânta Liturghie. Apoi, Înaltpreasfinția Sa a oferit Patriarhului României, în numele membrilor Permanențelor Consiliului Național Bisericesc și ai Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, icoana Maica Domnului - *Prodromița*, precum și un acoperământ pentru Sfintele Vase brodat cu chipurile Sfântului Daniel Prorocul și Sfântului Daniil Sihastrul. După Sfânta Liturghie, a fost oficiat un *Polibroniu*. În continuare, în Sala *Europa Christiana* a Palatului Patriarhiei, a avut loc un moment festiv dedicat zilei onomastice a Preafericitului Părinte Patriarh Daniel. Aici, Ansamblul coral *Gura Izvorului* din Vatra Moldoviței, județul Suceava, a colindat și urat pe cei prezenți la onomastica Patriarhului României. Potrivit tradiției, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a oferit daruri colindătorilor.

Duminică, 18 decembrie:

A participat la Sfânta Liturghie și a ținut cuvânt de învățătură în Paraclisul *Sfântul Ierarh Grigorie Luminătorul* din Reședința patriarhală.

Luni, 19 decembrie:

A primit, în Sala *Europa Christiana* a Palatului Patriarhiei, mai multe coruri sau grupuri de colindători: - Corul de preoți *Doxologia* al Protoieriei Ploiești; - Grupul coral al Parohiei Perișor, comuna Zagra, județul Bistrița-Năsăud; - Grupul coral *Speranța* din Onești, județul Bacău; - Grupul de colindători al Parohiei Liești, Protoieria Tecuci, județul Galați; - Grupul *Datina Românească* din București. Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a oferit daruri de Crăciun tuturor colindătorilor care au vestit *Nașterea Domnului* la Patriarhie.

A primit în audiență pe domnul Marian Grosu din Iași.

Marti, 20 decembrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Miercuri, 21 decembrie:

A primit la Reședința patriarhală în vizită de prezentare pe Excelența Sa domnul Raymundo Santos Rocha Magno, noul ambasador al Braziliei la București.

A primit în audiență pe domnul Teodor Baconschi, ministrul afacerilor externe.

A primit în audiență pe doamna arhitect inginer restaurator specialist Aurora Târșoagă, director al *SC Credo Desing SRL* din București.

A primit în audiență pe domnul Liviu Negoită, primarul sectorului 3 al municipiului București.

Joi, 22 decembrie:

A prezidat ședința de lucru a Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

A primit, în Sala *Europa Christiana* a Palatului Patriarhiei, mai multe coruri sau grupuri de colindători: - Grupul de copii ai Grădiniței Nr. 24 din București; - reprezentanți ai Asociației *Oastea Domnului* - Sibiu; - Grupul de colindători al Palatului Copiilor Vaslui.

Sâmbătă, 24 decembrie:

A primit în audiență pe domnul Neculai Onțanu, primarul sectorului 2 al municipiului București.

A primit la Reședința patriarhală soborul Catedralei patriarhale cu Ajunul Crăciunului.

Cu prilejul sărbătorii *Nașterii Domnului* (2011) și a *Anului Nou* (2012), Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul României, a adresat un mesaj de binecuvântare tuturor românilor, din țară și din străinătate, prin intermediul *TRINITAS TV*, *Radio TRINITAS* și site-ului de știri *BASILICA* ale Patriarhiei Române.

Duminică, 25 decembrie:

În ziua slăvitului praznic al *Nașterii Domnului*, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a săvârșit Sfânta Liturghie și a ținut cuvânt de învățătură în Catedrala patriarhală. După Sfânta Liturghie, Preafericirea Sa a fost colindat la Reședința patriarhală de Corala *Nicolae Lungu* a Catedralei patriarhale.

Miercuri, 28 decembrie:

A primit în audiență pe Pcv. Arhim. Ilarion Urs, starețul Mănăstirii *Sâmbăta de Sus*, Arhiepiscopia Sibiului, la Reședința patriarhală de la Dragoslavele, județul Argeș.

Joi, 29 decembrie:

A primit în audiență pe Înaltpreasfințitul Părinte Calinic, Arhiepiscopul Argeșului și Muscelului, la Reședința patriarhală de la Dragoslavele, județul Argeș.

A adresat un mesaj de condoleanțe domnului Emil Boc, prim-ministru al Guvernului României, în urma trecerii din această viață a tatălui domniei sale, Ioan Boc.

Sâmbătă, 31 decembrie:

În Catedrala patriarhală din București, la trecerea în Anul Nou civil 2012, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a oficiat, fiind înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, în prezența a numeroși credincioși, slujba *Acatistului Domnului nostru Iisus Hristos*. De asemenea, au fost înălțate rugăciuni de mulțumire pentru toate darurile primite de la Dumnezeu în anul 2011 ce a trecut, precum și rugăciuni de binecuvântare a noului an 2012. La final, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a rostit un cuvânt de învățătură.

Aducerea la București a Cinstului Cap al Sfântului Apostol Andrei, cel Întâi chemat, Ocrotitorul României

REDACTIA

Sfântul Apostol Andrei a venit din nou în mijlocul românilor. Cu emoție și bucurie, ierarhi și preoți, dar și o mulțime de credincioși din București și pelerini din toată țara l-au primit pe cel care a sădit în inima poporului nostru sămânța Evangheliei Mântuitorului Hristos. Astfel, între 24-28 octombrie, cu ocazia Sărbătorilor Sfântului Dimitrie Basarabov, Ocrotitorul Bucureștilor, a fost adus în Capitală și Cinstul Cap al Sfântului Apostol Andrei, cel Întâi chemat, delegația din Grecia fiind condusă de către ÎPS Mitropolit Hrisostom de Patras.

Pentru prima dată după aproape 2.000 de ani, Sfântul Apostol Andrei a ajuns în capitala țării și nu oriunde, ci într-un loc semnificativ pentru poporul nostru: pe locul unde se construiește Catedrala Mântuirii Neamului, simbolul unității noastre de neam și de credință închinat Înălțării Mântuitorului Iisus Hristos și așezat sub omoforul Sfântului Apostol Andrei. După momentul de rugăciune de pe șantierul viitoarei Catedrale patriarhale, Sfântul Apostol Andrei, ocrotitorul României, s-a întâlnit cu Sfântul Cuvios Dimitrie cel Nou, ocrotitorul Bucureștilor, pentru a spori trăirea duhovnicească a credincioșilor care vor participa la sărbătoarea de pe Colina Bucuriei.

Cinstul cap al ocrotitorului României, adus de Mitropolitul Hrisostom de Patras, a fost întâmpinat pe Aeroportul Internațional *Henri Coandă* din Otopeni de o delegație de ierarhi români formată din Înalț Preasfințitul Irineu, Mitropolitul Olteniei, Înalț Preasfințitul Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei, și Preasfințitul Ciprian Câmpineanul, Episcop-vicar patriarhal, însoțiți de mai mulți preoți din Administrația patriarhală. După slujba de mulțumire săvârșită

în salonul oficial de reprezentanții celor două delegații, a avut loc o conferință de presă, în cadrul căreia Înalt Preasfințitul Mitropolit Hrisostom de Patras a adresat un cuvânt de mulțumire pentru invitația de a aduce moaștele în Patriarhia Română, transmițând românilor „dragostea credincioșilor și a clerului din Mitropolia de Patras și un mesaj de bucurie, de dragoste creștină și de frățietate în Hristos”.

De la aeroportul din Otopeni, Cinstitul cap al Sfântului Apostol Andrei a pornit spre inima Capitalei, la locul în care se înalță viitoarea Catedrală patriarhală. Racla a fost întâmpinată de Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, înconjurat de toți preoții din București și de mulțimea credincioșilor care au înfruntat vântul și frigul de dragul întâlnirii cu cel care i-a creștinat pe strămoșii noștri. Întrucât Sfântul Andrei va fi și ocrotitorul Catedralei Mântuirii Neamului, Cinstitul său cap a fost purtat în procesiune în jurul șantierului unde se înalță sfântul lăcaș, împreună cu Icoana Maicii Domnului – Prodromița. În dreptul altarului viitoarei catedrale, Patriarhul României a invocat ajutorul dumnezeiesc pentru continuarea lucrărilor și pentru binecuvântarea celor care ajută la construirea sfântului lăcaș.

Cu această ocazie Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a rostit și un cuvânt de învățătură, intitulat „Sfinții adună oamenii în comuniune”¹, pe care îl redăm în întregime:

Fiu al Galileei și frate al lui Petru, dintre pescari în soborul Apostolilor întâi ai fost chemat, Andrei cel minunat. Iar de la mormântul tău din Patras chemi popoarele la Dumnezeu și acum ne-ai umplut de bucurie, că în România iarăși ai venit, unde pe Hristos Domnul L-ai propovăduit.

(troparul Aducerii moaștelor Sfântului Apostol Andrei la Iași, 13 octombrie)

Înaltpreasfinția Voastră,

Înaltpreasfințite Părinte Mitropolit Hrisostom de Patras,

O mare și sfântă bucurie cuprinde în aceste momente inimile noastre, ale celor adunați de sfinții lui Dumnezeu pe Colina Patriarhiei Române, la sărbătoarea

¹ Cuvânt rostit la întâmpinarea Cinstitului cap al Sfântului Apostol Andrei, cel Întâi chemat, Ocrotitorul României, București (24 octombrie 2011). Publicat în broșura *Apostolul românilor primit în România. Aducerea Cinstitului cap al Sfântului Apostol Andrei în București, Sibiu și Alba-Iulia (24 octombrie – 1 noiembrie 2011)*, Ed. *Cuvântul Vieții* a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei; extras din: † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Lumina Botezului și bucuria familiei. Lucrarea Bisericii în societate în anul 2011*, București, Ed. Basilica, 2012, pp. 252-254.

Sfântului Cuvios Dimitrie cel Nou, Ocrotitorul Bucureștilor, pentru a întâmpina Cinstitul cap al Sfântului Apostol Andrei, Ocrotitorul României, adus de la mormântul său din Patras, prin bunăvoința Înaltpreasfinției Voastre Părinte Hrisostom, Mitropolit de Patras. Cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Ieronim al II-lea, Arhiepiscopul Atenei și al Întregii Grecii, Înaltpreasfinția Voastră ne-ați adus la București acest odor de mare preț, pentru ca toți pelerinii, veniți să prăznuiască hramul Catedralei Patriarhale, să-l cinstească după cuviință, fiind *Apostolul românilor*. În numele ierarhilor, clerului și credincioșilor pelerini din România vă adresăm, cu dragoste și recunoștință, un frățesc și călduros cuvânt de: *Bine ați venit!*

De la București, Cinstitul cap al Sfântului Apostol Andrei cel Întâi chemat la Apostolie va fi purtat cu evlavie *la Sibiu, unde în prezența lui se va proclama, sâmbătă, 29 octombrie 2011, canonizarea Sfântului Ierarh Andrei Șaguna, Mitropolitul Transilvaniei, și la Alba Iulia, unde, duminică, 30 octombrie 2011, se va anunța solemn canonizarea Sfântului Ierarh Simion Ștefan, Mitropolitul Transilvaniei.*

Inima ni se umple de bucurie, primind în mijlocul nostru Cinstitul cap al Sfântului Apostol Andrei, cel care a propovăduit strămoșilor noștri geto-daco-romani Sfânta Evanghelie, întemeind Biserica lui Hristos pe teritoriul țării noastre. Poporul român drept-credincios întâmpină astăzi pe cel ce a început creștinarea sa și sărută cu bucurie Cinstitul său cap, din care izvorăște sfințenie și mult har tuturor creștinilor. Cel ce a aprins făclia iubirii de Hristos în inimile strămoșilor noștri, începătorul evanghelizării și al botezului nostru ca popor, a venit iarăși în România, unde pe Hristos Domnul l-a propovăduit. Apostolul poporului nostru, fiind „dumnezeiesc folositor și izbăvitor din toate nevoile și păzitor”, ne binecuvintează iarăși și ne cheamă să păstrăm și să transmitem credința apostolică primită de la el.

Prima revenire a Sfântului Apostol Andrei în România s-a petrecut în zilele de 12-17 octombrie 1996, la Iași. Atunci, în fruntea pelerinilor, am întâmpinat racla purtând capul Sfântului Apostol Andrei, care a revărsat asupra credincioșilor o bucurie negrăită și o pace sfântă. Capul Sfântului Apostol Andrei a fost dus în pelerinaj și la Galați, între 15-17 octombrie 1996. Întrucât aducerea moaștelor Sfântului Apostol Andrei a fost o sărbătoare a întregii Ortodoxii românești, evenimentul sfânt din anul 1996 a fost înscris în calendarele celor două eparhii, ale Arhiepiscopiei Iașilor și Dunării de Jos. În februarie 1997, la propunerea noastră, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române l-a proclamat pe Sfântul Apostol Andrei ca fiind *Ocrotitorul României*; iar în anul 2002, Sfântul Sinod a hotărât ca sărbătoarea Sfântului Apostol Andrei (30 noiembrie) să devină *Sărbătoare Națională Bisericească*. Semn al cinstirii neamului nostru față de Sfântul Apostol Andrei este și faptul că noua Catedrală a Mântuirii Neamului poartă hramul *Sfântul Apostol Andrei, Ocrotitorul României*, pe lângă hramul *Înălțarea Domnului*, care este și *Ziua Eroilor Români*.

Iubiți pelerini,

În aceste zile de binecuvântare și de bucurie, pe care ni le dăruiește Hristos Domnul prin sfinții Săi, vă felicităm pe toți pentru prezența dumneavoastră la Patriarhie, la Sibiu și Alba Iulia, și ne rugăm Preamilostivului Dumnezeu să vă răsplătească evlavia și dărnicia, râvna și osteneala, dăruindu-vă sănătate și mântuire, pace și bucurie, ajutor în familia și activitatea dumneavoastră, întru mulți și binecuvântați ani, pentru a spori în credință și iubire frățească, în sfințenie și fapte bune, spre slava Preasfintei Treimi, bucuria sfinților și dobândirea vieții veșnice.

Iar celui Întâi chemat de Hristos Domnul să fie în soborul Sfinților Săi Apostoli, să-i cerem ajutorul său, zicând: „Cel dintre Apostoli mai întâi-chemat și lui Petru frate adevărat, Stăpânului tuturor, Andrei, roagă-te pace lumii să dăruiască și sufletelor noastre mare milă” (troparul Sfântului Apostol Andrei).

După slujba de la paraclis, procesiunea Calea Sfinților s-a îndreptat spre Catedrala patriarhală, parcurgând Calea 13 Septembrie, Piața Constituției și Bulevardul Unirii, până la Crucea brâncovenească, de la baza Colinei Bucuriei. În bătăile toacei, ipodiaconi purtând Sfânta Cruce și prapuri, diaconi și maici cu cădelnițe și cățui, preoți cu Icoana Maicii Domnului – Prodromița, cu icoana Sfântului Apostol Andrei și Cinstitul cap al Sfântului Apostol Andrei, ocrotitorul României, împreună cu ÎPS Hrisostom, Mitropolit de Patras, membrii Sfântului Sinod, arhimandriți, preoți din protoieriele bucureștene și ilfovene și în cântările psalților Seminarului Teologic Liceal și ai Facultății de Teologie Ortodoxă din București au vestit aducerea prețioaselor moaște. Procesiunii i s-au alăturat numeroși credincioși care au cântat și ei alături de psalți și preoți troparul, condacul și mărimurile adresate Sfântului Apostol Andrei.

Ajuns la baza Colinei Bucuriei, Cinstitul cap al Sfântului Apostol Andrei a fost întâmpinat de sfințele moaște ale Cuviosului Dimitrie cel Nou și ale Sfinților Împărați Constantin și Elena, aduse toate în procesiune până la podiumul special amenajat în curtea Catedralei patriarhale. Pe acest podium, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel împreună cu ÎPS Hrisostom au săvârșit o slujbă de Te Deum. Au urmat cuvântarea Patriarhului României și a ÎPS Mitropolit Hrisostom.

Redăm integral cuvântul Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, intitulat „Pelerini pe Calea Sfinților”²:

² Mesajul Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhului României, către pelerinii veniți la hramul Catedralei patriarhale din București (24-28 octombrie 2011); extras din: † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Lumina Botezului și bucuria familiei. Lucrarea Bisericii în societate în anul 2011*, București, Ed. Basilica, 2012, pp. 152-155.

Iubiți pelerini,

În urma hotărârii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din anul 1997, Sfântul Apostol Andrei a fost numit și „Ocrotitorul României”. Această hotărâre a fost luată după aducerea la Iași, *de sărbătoarea Sfintei Cuvioase Parascheva din anul 1996, a Cinstitului cap al Sfântului Apostol Andrei*, de la Patras, Grecia, confirmându-se astfel *legătura dintre Apostolul cel Întâi chemat și teritoriul României. După aproape 2000 de ani poporul român creștin ortodox se întâlnea cu Apostolul și Botezătorul său*, iar evlavia românilor față de Sfântul Andrei s-a arătat atunci prin cel mai mare pelerinaj care a avut loc în țara noastră după anul 1989.

Acum, *la sărbătoarea Sfântului Cuvios Dimitrie cel Nou, în perioada 24–28 octombrie 2011*, este adus pentru a doua oară în România și pentru prima dată la București, *Cinstitul cap al Sfântului Apostol Andrei*, de la Patras, cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Greciei și prin bunăvoința Înaltpreasfințitului Părinte Hrisostom, Mitropolit de Patras. Venirea Cinstitului cap al Sfântului Apostol Andrei la București este motivată și de faptul că în anul acesta 2011 încep efectiv *lucrările de înălțare a Catedralei Mântuirii Neamului*, care are ca al doilea hram pe *Sfântul Apostol Andrei, Ocrotitorul României*, alături de sărbătoarea *Înălțării Domnului*, aceasta fiind și *Ziua Eroilor Români*.

Mântuitorul Iisus Hristos l-a chemat pe Sfântul Andrei să-I fie Apostol, adică să fie trimis către popoare diferite pentru a propovădui Evanghelia mântuirii și a vieții veșnice. Imediat după ce L-a întâlnit pe Hristos-Domnul, prima datorie și bucurie a Sfântului Andrei a fost aceea de a-l aduce la Hristos pe fratele său Simon Petru, spunându-i: „Am găsit pe Mesia” (*Ioan 1, 41*). Astfel își începe Sfântul Andrei misiunea sa de mărturisitor al lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Care S-a făcut Om din iubire pentru oameni și pentru mântuirea lor. Fiind pescar, om smerit și obișnuit cu greutățile vieții, Sfântul Andrei a devenit un Apostol harnic și plin de zel pentru a-L mărturisi pe Hristos, pătîmind moarte de martir în primul secol creștin al istoriei, fiind răstignit în orașul Patras din Grecia, pe o cruce în formă de X, care poartă numele de „Crucea Sfântului Andrei”.

Cu aproape două milenii în urmă, Sfântul Apostol Andrei a predicat Evanghelia și în Scitia Mică – Dobrogea de astăzi, la strămoșii noștri geto-daco-romani, din care s-a născut poporul român tocmai pe când se creștina. Lucrarea misionară a Sfântului Apostol Andrei a sfințit istoria poporului român, care a pomenit neconținut numele său și a zidit o mulțime de biserici mici și mari, schituri, mănăstiri, instituții culturale și social-filantropice. Credița apostolică primită de la Sfântul Apostol Andrei a rodit în noul popor creștin și *o mulțime de sfinți români: martiri, cuvioși, ierarhi, voievozi și oameni simpli, bărbați și femei, tineri și vârstnici*, în pofda invaziei multor popoare migratoare și ale multor prigoane.

Vedem, aşadar, că *Sfântul Apostol Andrei a deschis Calea Sfinţilor rugători pentru poporul român*. Între ei se află şi *Sfântul Cuvios Dimitrie cel Nou din Basarabi, Ocrotitor al Catedralei Patriarhale şi al oraşului Bucureşti*, începând cu anul 1774, care-l primeşte acum la Bucureşti pe *Sfântul Apostol Andrei, Ocrotitorul României*. Ca belşug de bucurie, tot acum, în zilele revenirii Sfântului Apostol Andrei în România, va avea loc, la Sibiu şi Alba Iulia, proclamarea canonizării a doi sfinţi înscrişi recent în calendarul Bisericii Ortodoxe Române, şi anume, *Sfinţii ierarhi Andrei Şaguna şi Simion Ştefan, Mitropoliţii Transilvaniei*, luptători pentru păstrarea unităţii de credinţă şi de neam în vremuri grele pentru românii transilvăneni.

Întrucât credinţa creştină ortodoxă, primită de la Sfântul Apostol Andrei, este ea mai mare bogăţie spirituală a poporului român, cinstirea lui cu multă evlavie de către români este semnul recunoştinţei lor pentru toate darurile pe care Hristos le-a oferit poporului român prin Sfântul Apostol Andrei cel Întâi chemat, Luminaătorul (Creştinătorul) sau Apostolul Românilor.

Astăzi, Sfântul Apostol Andrei ne cheamă pe toţi să păstrăm dreapta credinţă, să săvârşim fapte bune şi să ne întâlnim cu Mesia-Hristos, adică să „căutăm sfinţenia, firă de care nimeni nu va vedea pe Dumnezeu” (cf. Evrei 12, 14).

Iubiţi pelerini,

Lumina şi bucuria de pe chipurile şi din sufletele dumneavoastră ne antă că *sunteţi icoana vie a credinţei şi a darurilor dubovniceşti pe care Sfântul Apostol Andrei le-a transmis neamului românesc prin lucrarea sa pe teritoriul ţării noastre*. Deşi acum trecem prin vremuri de sărăcie materială, *să păstrăm totuşi comoara spirituală a credinţei noastre apostolice şi mântuitoare*. Credinţa, evlavia, răbdarea şi dârnicia dumneavoastră ca pelerini sunt lumini ale sufletului poporului român care îşi cinsteşte istoria, identitatea şi demnitatea de popor creştin, care nu uită că botezul său a început odată cu prezenţa şi lucrarea Sfântului Apostol Andrei pe teritoriul ţării noastre. Să păstrăm aceste lumini în suflet în orice loc şi în orice timp ne aflăm!

În aceste zile de sărbătoare şi de binecuvântare, dăruite nouă de Hristos-Domnul prin Sfinţii Săi, vă felicităm pe toţi şi ne rugăm Preamilostivului Dumnezeu să vă răsplătească dragostea şi osteneala, dăruindu-vă tuturor ajutor în familie, pace şi bucurie, sănătate şi mântuire, spre slava Preasfintei Treimi, bucuria Sfinţilor şi binele poporului dreptcredincios.

ÎPS Mitropolit Hrisostom, dornic să calce pe urmele Sfântului Andrei în Dobrogea, a plecat aseară într-o scurtă vizită, în Arhiepiscopia Tomisului. Înalt

Preasfinția Sa a fost primit în Catedrala arhiepiscopală din Constanța, unde a avut loc și un concert al Coralei Armonia, după cum informează Biroul de presă al Arhiepiscopiei Tomisului. Ierarhul grec și ÎPS Teodosie al Tomisului au făcut un pelerinaj la Peștera Sfântului Apostol Andrei, la Mănăstirea Dervent, la bisericuțele de la Murfatlar și la cetatea Adamclisi. Ulterior ÎPS Mitropolit Hrisostom a revenit în București, continuând vizita sa prilejuită de aducerea Cinstului Cap al Sfântului Apostol Andrei în România, cu ocazia sărbătorii Sfântului Dimitrie cel Nou, Ocrotitorul Bucureștilor.

De asemenea, vineri, 28 octombrie, Cinstul Cap al Sfântului Apostol Andrei, Ocrotitorul României a fost dus spre închinare la Catedrala mitropolitană din Sibiu, cu prilejul proclamării canonizării Sfântului Ierarh Andrei Șaguna, Mitropolitul Transilvaniei, unde a rămas până în după-amiaza zilei de 29 octombrie, când a fost dus la Catedrala arhiepiscopală din Alba Iulia cu prilejul proclamării canonizării Sfântului Ierarh Simeon Ștefan, Mitropolitul Transilvaniei, unde a stat până în după-amiaza zilei de 30 octombrie, dată la care delegația condusă de ÎPS Mitropolit Hrisostom de Patras a revenit în Grecia.

Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, oaspetele Sfântului Andrei și al Arhiepiscopiei Dunării de jos*

Preot dr. Lucian PETROALA

A douăzecea ediție a Sărbătorilor Sfântului Apostol Andrei, ocrotitorul municipiului Galați, din rânduiala lui Dumnezeu, a fost încununată de două mari bucurii: venirea moaștelor Sfântului Ierarh Spiridon și prezența onorantă, rugătoare și binecuvântătoare a Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel.

O sărbătoare mult-așteptată și bine pregătită

Cu binecuvântarea ÎPS dr. Casian, în Arhiepiscopia Dunării de Jos, pregătirile pentru ediția 2011 a Sărbătorilor Sfântului Apostol Andrei au început încă din luna august. Programul a fost constituit din activitățile liturgice, sociale, filantropice, culturale și misionare deja devenite tradiționale și din altele noi, specifice acestui an.

Alături de Arhiepiscopie și Primărie, principalele instituții educaționale (Universitatea *Dunărea de Jos*, Inspectoratul Școlar al Județului Galați, Seminarul Teologic) și culturale (Centrul Cultural *Dunărea de Jos*, Teatrele Muzical și Dramatic) din municipiu s-au implicat ca împreună-organizatori ai evenimentului. Darul lui Dumnezeu care a împodobit aceste sărbători a fost mâna Sfântului Ierarh Spiridon, adusă din Insula Corfu, la solicitarea ÎPS Arhiepiscop Casian, cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, prin bunăvoința ÎPS Mitropolit Nectarie de Corfu și Paxos și cu acordul Sfântului Sinod al Bisericii

* Extras din: *Biserică. Misiune. Slujirea*. 12, Galați, Ed. Arhiepiscopiei Dunării de Jos, 2012, pp. 141-154.

Ortodoxe a Eladei. Întreaga zonă a Dunării de Jos a primit, cu nespusă bucurie, moaștele Sfântului Spiridon, acest moment duhovnicesc pregătind plenar evenimentul pastoral-misionar al vizitei în eparhia noastră, a Preafericitului Părinte Patriarh Daniel.

Primirea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel la Galați

Întâistătătorul Bisericii noastre a răspuns cu dragoste părintească la invitația ÎPS Arhiepiscop Casian al Dunării de Jos. Ceremonia de întâmpinare a Preafericirii Sale s-a desfășurat în seara zilei de 29 noiembrie, pe esplanada și în interiorul Catedralei Arhiepiscopale din Galați. Popor mult, de închinători la sfintele moaște ale Sfântului Apostol Andrei, ale Sfinților Ierarhi Spiridon, Nicolae și Vasilie cel Mare, preoțime, elevi din școli, seminariști și studenți teologi, garda de onoare, ierarhi-oaspeți alături de ÎPS Arhiepiscop Casian au primit pe Preafericitul Părinte Patriarh în fața Catedralei din Galați. După ce Părintele Patriarh s-a închinat la cinstitele moaște oferite spre venerare pe baldachinul de pe esplanadă, Preafericirea Sa a intrat în monumentală Catedrală a Galaților, unde a fost primit, potrivit rânduielii liturgice îndătinute, cu rugăciune și polihroniu.

ÎPS Arhiepiscop Casian al Dunării de Jos a rostit cuvenitul cuvânt de bun venit, sintetizând atât sentimentele păstoriiților săi, cât și semnificațiile duhovnicești și misionar-pastorale ale acestei istorice vizite a Preafericitului, în Eparhia Dunării de Jos.

La cuvintele calde ale chiriarhului-gază, Preafericitul Părinte Patriarh a răspuns:

„Mai întâi de toate, mulțumim lui Dumnezeu că ne-a învrednicit să venim aici, la Galați, să ne închinăm moaștelor Sfântului Spiridon al Trinitundei, aduse cu multă evlavie și binecuvântare de către Înaltpreasfințitul Mitropolit Nectarie de Corfu, care arată legătura sfântă dintre Bisericile noastre, pentru că sfinții sunt cea mai puternică legătură între popoare... Deci, această prezență a Sfântului Spiridon al Trinitundei la sărbătoarea Sfântului Apostol Andrei este deosebit de semnificativă. Sfântul Apostol Andrei a predicat mântuirea întru Hristos și ne-a lăsat credința apostolică, atât poporului român, dar și poporului grec, pentru că a avut sfârșit martiric în Patras, în Grecia.

Ce este semnificativ în întâlnirea celor doi sfinți, a Sfântului Apostol Andrei cu Sfântul Spiridon al Trinitundei? Este semnificativă aceasta, deoarece Sfântul Apostol Andrei ne-a lăsat credința apostolică, dar în lumea păcatului foarte adesea credința apostolică se află în primejdie în fața persecuțiilor și în fața rătăcirilor; când s-au terminat persecuțiile, au început rătăcirile în Biserică și asta o vedem chiar la Întâiul Sinod Ecumenic de la Niceea, iar Sfântul Apostol Andrei, care ne-a lăsat credința din ceruri, ne vede cum o păstrăm, cum o mărturisim; iată un mare dascăl

al păstrării, al apărării credinței apostolice este Sfântul Spiridon al Trimitundeii. Și, ceea ce este mai semnificativ, acum avem această mărturie a lui că, de fapt, credința apostolică nu se păstrează pe baza intelectului și a rațiunii, ci pe baza prezenței Duhului Sfânt în păstoria Bisericii. Sfântul Spiridon al Trimitundeii nu era atât de mare retor, nu era un teolog atât de profund ca Sfântul Atanasie al Alexandriei, dar avea puterea Duhului Sfânt, făcătoare de minuni, și cuvânt pe înțelesul tuturor, prin care a arătat puterea credinței celei adevărate folosind un simbol, și anume cărămida, care deși una, este formată din trei elemente componente: lutul, apa și focul.

Așadar, Sfântul Spiridon al Trimitundeii este foarte actual pentru noi, fiindcă ne îndeamnă să păstrăm credința apostolică, singura mântuitoare, dar și să folosim mai multe forme de mărturisire a ei, adaptate la nivelul oamenilor; „celor care sunt învățați, spune Sfântul Maxim Mărturisitorul, Hristos Se prezintă ca un savant, iar celor simpli, ca un om simplu”, împărțându-Se fiecăruia după puterea lui spirituală de a-L primi. Deci, Sfântul Spiridon al Trimitundeii, Făcătorul de minuni este un sfânt care ne învață că nu depinde atât de mult pregătirea noastră intelectuală pentru a păstra credința, dacă avem Duhul lui Hristos în noi. În concluzie, ceea ce unește pe toți sfinții, indiferent de treaptă, de slujire, de neam, de pregătire intelectuală, de caracter, de vârstă, de poziție socială este **sfîntenia**.

Prin urmare, în aceste zile, prezența moaștelor Sfântului Spiridon al Trimitundeii la sărbătoarea Sfântului Apostol Andrei ne îndeamnă la rugăciune, și vedem o mulțime de oameni care stau în frig, care sunt răbdători și rugători, și așa ne întărim din credința și evlavia credincioșilor pelerini, iar ei se încurajează din vrednicia și jertfelnicia slujitorilor sfințelor altare.

Mulțumim lui Dumnezeu pentru această binecuvântare, mulțumim Înaltpreasfințitului Arhiepiscop Casian care a avut această inițiativă și V-a invitat și suntem bucuroși că Vă cunoaștem și că Vă vedem aici, în România. Mulțumim, în mod deosebit, tuturor clericilor și tinerilor, elevi și studenți, care ne-au primit cu multă bucurie și cu multă frumusețe.

Vă mulțumim, Înaltpreasfinția Voastră, pentru această primire și rugăm pe Sfântul Apostol Andrei, pe Sfântul Spiridon al Trimitundeii, pe Sfântul Vasile cel Mare și pe toți sfinții să ne binecuvânteze, să ne dăruiască credință puternică și evlavie adâncă spre slava Prea Sfintei Treimi, spre binele Bisericii și spre bucuria noastră, a tuturor!"

Sfânta Liturghie în Catedrala Dunării de Jos

Ziua Sfântului Apostol Andrei, 30 noiembrie 2011, a fost pe deplin prăznuită prin săvârșirea Sfintei Liturghii în Catedrala din Galați. Alături de Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și de ÎPS Casian, Arhiepiscopul Dunării de Jos, au slujit: ÎPS Mitropolit Nectarie de Kerkyra și Paxos, ÎPS Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, ÎPS Irineu, Mitropolitul Olteniei, ÎPS Calinic, Arhiepiscopul Argeșului și Muscelului, PS Corneliu, Episcopul Hușilor, PS Vincențiu, Episcopul Sloboziei și Călărașilor,

PS Visarion, Episcopul Tulcii, PS Gurie, Episcopul Deveii și Hunedoarei, PS Paisie Lugojeanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei, PS Emilian Lovișteanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Râmnicului, PS Ioachim Băcăuanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Romanului și Bacăului și PS Irineu, Arhieru-Vicar al Episcopiei Ortodoxe Române din America.

Răspunsurile la Sfânta Liturghie au fost date de corala Catedralei Arhiepiscopale din Galați și de corul Seminarului Teologic *Sfântul Apostol Andrei* din Galați, care prin armoniile lor au creat o atmosferă unică, de rugăciune și pace duhovnicească.

Pe tot parcursul Sfintei Liturghii, mii de pelerini, între care și mulți elevi din școli și licee din Galați și Brăila, au sărutat cu mare evlavie sfintele moaște ale Sfinților Andrei, Spiridon, Nicolae și Vasile cel Mare.

Sfânta Liturghie a fost transmisă în direct de TV *Trinitas*, Radio *Trinitas* și Radio *România*.

Cuvânt de folos pentru pelerini

La momentul liturgic de după Sfânta Evanghelie, ÎPS Mitropolit Nectarie de Kerkyra și Paxos a susținut cuvântul de învățătură, brodat pe tema pericopei ce s-a citit la Sfânta Liturghie. Adresându-se gălățenilor, dar și pelerinilor, cinstitori ai Sfântului Andrei și ai celorlalți sfinți, ÎPS Mitropolit Nectarie a arătat:

„[...]Andrei L-a aflat pe Mesia, dar nu L-a ținut numai pentru sine. S-a grăbit să vestească «vestea cea bună», acest mesaj aducător de bucurie tuturor cunoscuților, mai întâi celor din casă, fratelui său, Petru, dar și altora. Aceasta a făcut și pe tot parcursul vieții sale pământești. A propovăduit pe Hristos-Mesia; a întemeiat Biserica locală, în care a consolidat trăirea Adevărului în Har, hirotonind episcopi, ca succesori ai săi și oferindu-le comoara învățaturii sănătoase, a credinței, spre trăire și mărturisire, și și-a pecetluit apostolia întru Duhul Sfânt, urmând Mântuitorului și Domnului sau până la moarte mucenicească, pentru ca să trăiască împreună cu El în Împărăția cerurilor și să fie mândrie și slavă a Bisericii...

Ne aflăm astăzi aici, ca smeriți frați împreună-liturghisitori, veniți din Grecia greu încercată, însă din Grecia care nu va înceta să-și sprijine Biserica, să nădăjduiască în Hristos, să dea mărturia ei apostolică sub forma atitudinii față de viață și a dorului după veșnicie. Dumnezeu ne-a îngăduit să slujim în Corfu, în insula în care se păstrează, ca o comoară de mare preț, scumpă nouă și preaiubită, sfântul dragostei sincere, al credinței nealterate de inovații, apărătorul nebiruit, Sfântul Spiridon, făcătorul de minuni...

Dragostea Preafericirii Voastre, precum și iubirea frățească și evlavia Înaltpreasfințitului Casian al Dunării de Jos, iubitul nostru frate în Hristos și împreună-liturghisitor, ne-au adresat invitația de a veni aici, în mijlocul poporului român, ospitalier, nevoitor în ale credinței, bine-credincios, necăjit, dar niciodată

biruit de încercări, ispite, prigoane împotriva credinței și chiar de martiriu. Am adus cu noi mâna dreaptă a Sfântului Spiridon, ca poporul român drept-credincios să se închine, ca oamenii să primească putere de sus, să se încredințeze că «viu este Domnul» și să aibă un ocrotitor și ajutor în viață, pe Sfântul Spiridon, care se roagă înaintea tronului lui Dumnezeu pentru noi toți”.

Daruri duhovnicești pentru oaspeții greci

După încheierea Sfintei Liturghii, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a transmis Preafericitului Ieronim al Atenei și al Întregii Elade, prin ÎPS Mitropolit Nectarie, salutul său frățesc întru Domnul Hristos și mulțumiri pentru îngăduința de a fi aduse, în Arhiepiscopia Dunării de Jos, moaștele Sfântului Ierarh Spiridon. Preafericirea sa a oferit ierarhului grec două daruri simbolice: o cruce pectorală polistavros, pe care a numit-o plastic „simbol al crucii nesfârșite, care arată iubirea nesfârșită a Preasfintei Treimi pentru noi, oamenii” și o candelă de argint, în fligran – ambele lucrute în atelierelor Patriarhiei Române. Oaspetele din Corfu a mulțumit Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, pentru daruri și pentru mesaj, asigurându-l că se va ruga necontenit pentru Preafericirea Sa, iar candela primită în dar „neîncetat va fi aprinsă la moaștele Sfântului Ierarh Spiridon”. Totodată, gazda evenimentului, ÎPS Arhiepiscop Casian al Dunării de Jos, a oferit ÎPS Mitropolit Nectarie, deodată cu mulțumirile convenite pentru darul aducerii mâinii Sfântului Spiridon, o preafrumoasă icoană a sfântului, ca o „mărturie a evlaviei poporului român pentru acest sfânt” și ca un semn de neșters al acestui pelerinaj unic al moaștelor Sfântului Spiridon în România, la Dunărea de Jos.

Eveniment academic sub Pantocrator: Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, *Doctor honoris causa* al Universității Dunărea de Jos din Galați

Tot în catedrală, după Sfânta Liturghie, s-a petrecut un alt moment cu profunde semnificații: acordarea titlului academic de *Doctor Honoris Causa*, Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, de către Universitatea Dunărea de Jos din Galați. Momentul fusese prefațat încă din anul 2003 când, tot la propunerea chiriarhului Dunării de Jos, dr. Casian Crăciun, Preafericitul Părinte Patriarh, pe atunci Mitropolit al Moldovei și Bucovinei, primea distincția de *Senator de Onoare* al aceleiași Universități. Evenimentul acordării celui mai important titlu academic Întăistătorului Bisericii noastre, de către Alma Mater Danubiensis, s-a dorit o altă recunoaștere a multiplelor implicări ale Preafericitului Părinte Patriarh în domeniul educației și al cercetării teologice, ca profesor universitar, întemeietor al multor instituții de educație și cultură și susținător al învățământului teologic și religios, mediu și superior, din Biserica Ortodoxă Română. În catedrală, sub Pantocrator, au fost invitați membrii Senatului

Universității, înveșmântați în robele academice. În catedrală, așezați pe fotolii, alături de arhierii în veșminte, „senatorii” au creat o atmosferă magistrală și unică, dar atât de firească pentru dialogul dintre cult și cultură, pe care îl promovează mereu Preafericitul Părinte Patriarh.

După intonarea imnului academic „Gaudeamus, igitur”, domnul prof. univ. dr. ing. Viorel Mânzu, rectorul Universității *Dunărea de Jos* din Galați, a susținut cuvântul de „laudatio” pentru Preafericitul Părinte Patriarh. Expunând sistematic principalele motivații care au condus la decizia Senatului pentru acest act de decernare, domnia sa a apreciat, în chip special, activitatea Preafericitului Părinte în slujirea sa complexă de Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române:

„În noua slujire de patriarh, Preafericitul Părinte Daniel inițiază o serie de acțiuni pentru revigorarea vieții bisericești din toată Patriarhia Română: un nou Statut pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române (aprobat de Sfântul Sinod la 28 noiembrie 2007), un nou Centru de presă BASILICA al Patriarhiei Române, noi edituri, precum *Basilica* și *Trinitas* ale Patriarhiei Române și *Cuvântul Vieții* a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, inițiază demersurile pentru construcția unei noi catedrale patriarhale din București («Catedrala Mântuirii Neamului»). Tot în această slujire inițiază și noi proiecte editoriale: noua ediție sinodală a *Sfintei Scripturi* și ediția jubiliară a *Liturgierului* (2008), o nouă ediție ilustrată iconic a *Sfintei Evanghelii*; noua ediție a *Filocaliei române* (în 12 volume), o *Enciclopedie a Ortodoxiei românești*, o *Istorie a monahismului ortodox român*, sub egida Patriarhiei Române și a Academiei Române.

Ca semn al aprecierii întregii sale activități misionar-pastorale, culturale și ecumenice, numeroase instituții culturale și Președinția României i-au conferit Ordinul Național *Serviciul Credincios* în rang de mare cruce (2000), Ordinul Național *Steaua României* (2007), *Doctor Honoris Causa* al Universității Catolice *Sacred Heart*, Fairfield, Connecticut – SUA (2003), al Universității de Arte *George Enescu* din Iași (2006), al Universității *Lucian Blaga* – Facultatea de Teologie *Andrei Șaguna* (29 noiembrie 2008), al Universității *1 Decembrie 1918* din Alba Iulia (30 noiembrie 2008), al Universității *Aurel Vlaicu* din Arad (5 decembrie 2008), al Universității de Vest *Vasile Goldiș* din Arad (6 decembrie 2008), al Institutului Teologic Ortodox *Saint Serge* din Paris-Franța (9 iulie 2009), al Universității *Eftimie Murgu* din Reșița (13 septembrie 2010), al Universității din Oradea (18 septembrie 2010), al Universității *Alexandru Ioan Cuza* din Iași (15 octombrie 2010).

Se cuvine să amintim activitățile educaționale și culturale derulate de Preafericitul Părinte Patriarh Daniel care, în calitate de Mitropolit al Moldovei și Bucovinei și de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, a înființat 20 de instituții, 6 publicații și a inițiat ample lucrări de cercetare.

Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a organizat 47 de simpozioane, colocvii, congrese, expoziții, a inițiat, sprijinit și coordonat 29 de programe sociale, culturale

și educative, a sus ținut activ Asociația Studenților Creștini Ortodocși din România (ASCOR), Frăția Ortodoxă Română (FOR), Societatea Națională a Femeilor Ortodoxe din România (SNFOR), Liga Tineretului Ortodox Român (LTOR)”.

Finalul discursului domnului rector a introdus intervenția ÎPS Arhiepiscop al Dunării de Jos. Ca profesor universitar, membru al Senatului Universității *Dunărea de Jos* din Galați și membru al Comisiei pentru acordarea titlului de *Doctor honoris causa* Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, ÎPS Casian a aprofundat din punct de vedere teologic acest act academic, atât de onorant pentru Universitatea dunăreană, cuvânt intitulat „Act de credință și de cultură sub Pantocrator”:

„În cadrul sărbătorii Sfântului Apostol Andrei la Galați, oraș ce-și serbează dimpreună cu Seminarul Teologic ocrotitorul spiritual, în fața sfințelor moaște ale Sfântului Ierarh Spiridon aduse din Grecia, cu bunăvoința Înaltpreasfințitului Mitropolit Nectarie, în Catedrala Arhiepiscopală, la încheierea dumnezeieștii Liturghii, Senatul Universității *Dunărea de Jos*, în frunte cu domnul rector, prof. dr. Viorel Mânzu, se prezintă sub Pantocrator pentru a oficia un act de credință și de cultură: conferirea titlului academic *Doctor Honoris Causa* Preafericitului nostru Părinte Patriarh Daniel. În același loc și tot la praznicul Sfântului Andrei, Mitropolitul de atunci al Moldovei, Daniel, era cinstit în anul 2003 cu titlul de *Senator de Onoare* al aceleiași Universități.

Biserica și Universitatea, credința și cultura se manifestă în simfonie, slujind după strămoșeasca tradiție la români educația și creșterea noastră până la statura «bărbatului desăvârșit în Hristos».

Slujitorii Sfântului Altar, ierarhi în veșmintele luminoase ale Împărăției lui Dumnezeu, și magiștrii purtând toga academică se unesc în același duh al rugăciunii, ca formă de unitate între Tabor și Parnas, dintre Revelație și Cercetare, cu același scop de mai bună cunoaștere a omului, în dialog veșnic cu Dumnezeu și cu semenii săi.

În această atmosferă sacră și solemnă, evlavioasă și demnă, inima își deschide ușile rațiunii și împreună celebrează bucuria unei întâlniri benefice și mereu roditoare de acte și de fapte ale desăvârșirii [...]”.

În mod solemn, domnul rector a procedat la ceremonia propriu-zisă de acordare, Preafericitului Părinte Patriarh, a titlului de *Doctor Honoris Causa*, înmânându-i diploma – cu textul în limba latină, imprimat pe pergament de Padova, hlamida academică purtând însemnele Universității *Dunărea de Jos* din Galați, o plachetă din cristal, personalizată, și alte câteva materiale promoționale ale Universității. În acest moment, corurile reunite au intonat imnul academic și imnul patriarhal.

Cuvântul Patriarhului României:

„Familia creștină între sfințenie, suferință și speranță”

Potrivit protocolului stabilit pentru astfel de momente, finalul aparține personalității care este omagiată prin titlul ce i se acordă. După primirea titlului, Preafericitul Părinte Patriarh a susținut o meditație pe tema: „Familia creștină între sfințenie, suferință și speranță”, arătând, printre altele:

„Din cauza crizei morale și spirituale de azi, modelul familiei tradiționale este considerat de unii ca fiind învechit sau perimat. Mulți copii se nasc în afara căsătoriilor, pentru că tinerii preferă să trăiască împreună fără binecuvântare sau unire de suflet în fața lui Dumnezeu și a Bisericii, prin Sfânta Taină a Cununii, fără a-și exprima toate responsabilitățile vieții conjugale și fără a căuta sfințirea vieții prin rugăciune și prin fapte bune.

În cursul anului acesta, 2011, dedicat omagierii Tainei Sfântului Botez și Tainei Sfintei Cununii, Biserica noastră s-a implicat mai mult în lucrarea administrativ-misionară privind locul și sensul copilului în familie, noi fiind convinși că toți copiii și tinerii crescuți în credință reprezintă prezentul și viitorul Bisericii noastre și al neamului nostru. Prin principalul său program misionar, național, numit «Hristos împărtășit copiilor», Patriarhia Română revigorează cateheza parohială pentru creșterea spirituală a copiilor, prin iubirea de Hristos și iubirea față de aproapele. Biserica îi îndrumă pe copii spre Hristos, descoperă vocații și încurajează copiii să le cultive în folosul societății. Ea promovează cooperarea activă cu școala și cu ceilalți factori educaționali, familia și comunitatea locală. Prin urmare, este necesar să cultivăm mai mult legătura sfântă care există între viața familiei și viața Bisericii, prin educația copilului, pentru demnitatea persoanei umane”.

La finalul cuvântului său, Preafericitul Părinte Patriarh a dăruit bibliotecii Universității *Dunărea de Jos*, prin domnul rector Viorel Mânzu, o seamă dintre cărțile apărute recent în Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

Mulțumind Preafericitului, ÎPS Arhiepiscop Casian i-a oferit o icoană a Sfântului Spiridon și un buchet de flori.

Diplome și premii pentru tineri gălățeni

În deplină consonanță cu evenimentul academic, tot în catedrală s-a desfășurat și un alt moment simbolic: în numele eparhiei pe care o păstorește, ÎPS Arhiepiscop a premiat trei tineri de excepție, care s-au remarcat prin rezultate foarte bune obținute la concursuri naționale și internaționale și care au adus mult prestigiu zonei Dunării de Jos.

Acești trei tineri sunt: Dan Dănăilă (clasa a XII-a, Colegiul Național *Vasile Alecsandri*), Daniel Cazan (clasa a XI-a, Seminarul Teologic *Sfântul*

Apostol Andrei) și Alexandru Covrig (anul III, Facultatea de Istorie, Filozofie și Teologie a Universității *Dunărea de Jos* din Galați). Cei trei au primit, din mâna Preafericitului Patriarh Daniel, diploma *Vrednicia andreiană pentru tineri* și câte un plic cu 500 de lei.

În aceeași zi, într-un alt context, în prezența Preafericitului Părinte Patriarh și a celorlalți oaspeți, ÎPS Arhiepiscop a oferit domnului Lucian Bute, sportiv, multicampion mondial, fiu al eparhiei, medalia și diploma „Vrednicia andreiană pentru mireni”.

Aceste acte de răsplătire și de recunoaștere a meritelor excepționale ale acestor „campioni ai științelor”, oficiate de Preafericitul Daniel și de ÎPS Arhiepiscop Casian, s-au derulat în aceleași momente în care, în toate bisericile din oraș, după Sfânta Liturghie, peste 3.000 de elevi din școli și licee au primit diploma *Sfântul Apostol Andrei* și premii de carte, din partea parohiilor, pentru participarea la concursul *Copilul, în familie și în Biserică*.

La scurt timp după eveniment, Preafericitul Părinte Patriarh a trimis Înaltpreasfințitului Părinte Casian al Dunării de Jos următoarea scrisoare:

„Înaltpreasfinția Voastră,

Vă mulțumim pentru frumoasa și călduroasa primire pe care ne-ați făcut-o în Arhiepiscopia Dunării de Jos, cu prilejul sărbătorii Sfântului Apostol Andrei, ocrotitorul României, moment pentru care a fost adusă spre închinare mâna dreaptă a Sfântului Ierarh Spiridon al Trimitundeii, din insula Corfu, Grecia.

Totodată, vă mulțumim pentru momentele de mare trăire duhovnicească prilejuite de slujba Sfântului Apostol Andrei, precum și de momentul festiv din timpul decernării titlului de *Doctor Honoris Causa* al Universității *Dunărea de Jos*, Galați.

Păstrăm în suflet frumusețea și atmosfera duhovnicească ale momentului, precum și bucuria reîntâlnirii cu preoții și credincioșii Arhiepiscopiei Dunării de Jos, veniți la acest eveniment din toată zona, și nu numai.

Vă felicităm pentru frumosul program al manifestărilor dedicate Sfântului Apostol Andrei, ocrotitorul Dunării de Jos și al întregii Români.

Ne rugăm Mântuitorului Iisus Hristos, «Păstorul și Păzitorul sufletelor noastre» (1 Petru 2, 25), să vă umple inima de bucuria credinței și a faptelor bune și să reverse din belșug binecuvântările Sale peste clerul și credincioșii din Arhiepiscopia Dunării de Jos”.

O nouă pagină în istoria Arhiepiscopiei Dunării de Jos

În viața spirituală a Arhiepiscopiei Dunării de Jos, vizita Preafericitului, cu întregul ei program, se înregistrează ca o pagină vie pentru istoria sa recentă, urmând imediat după proclamarea, în Biserica Ortodoxă Română, a Sfântului Atanasie al III-lea al Constantinopolului (1-2 mai 2009) și după ridicarea

Eparhiei Dunării de Jos la rang de Arhiepiscopie și a Întâistătorului ei la slujirea de arhiepiscop (26 septembrie 2009).

Prezența Întâistătorului Bisericii noastre, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, slujirea și cuvântul său adresat preoțimii și poporului de la Dunărea de Jos, acordarea Preafericirii Sale a titlului de *Doctor Honoris Causa* de către Universitatea *Dunărea de Jos* au adus mari bucurii spirituale pentru popor, cler și intelectualitate.

Mulțumim Preafericirii Sale pentru osteneala ce și-a luat-o, vizitând canonic Arhiepiscopia Dunării de Jos și ne rugăm pentru sănătatea și bunul spor în lucrarea pastoral-social-misionară a Preafericirii Sale. Mulțumim ierarhilor-oaspeți, din țară și din străinătate, care au împodobit sărbătoarea Sfântului Apostol Andrei de la Galați, prin prezența și cu rugăciunile lor.

Mulțumim, în chip special, Întâistătorului Arhiepiscopiei Dunării de Jos, ÎPS Casian Crăciun, „artizanal” acestei minunate sărbători, care, prin Sfinții Andrei și Spiridon, Nicolae și Vasile cel Mare, cinstiți de miile de pelerini și închinători la moaștele lor, s-a transformat într-un eveniment istoric și într-o mare binecuvântare pentru popor și cler, cea mai potrivită pregătire a intrării în anul de har 2012.

Aducerea moaștelor Sfântului Ierarh Spiridon în Arhiepiscopia Dunării de Jos*

Preot Adrian PORTASE

În aceste vremuri tulburi din aproape toate punctele de vedere, Pronia lui Dumnezeu se manifestă la fel de delicat, blând și sensibil, asemenea unui înțelept părinte față de fiii săi, adesea nerecunoscători. Dar, mai ales, Dumnezeu bucură pe cei bineplăcuți Lui, care cheamă neîncetat folosul și puterea Sa.

Astfel se face că Dumnezeu ne-a rânduit pe noi, românii, să fim ucenici și următori ai celui dintâi Apostol al Fiului Său, Sfântul Andrei și să primim credința cea adevărată prin binecuvântata sa gură care a grăit tuturor: „Veniți! Aflat-am pe Mesia, Care Se cheamă Hristos!”

Și pentru că l-am recunoscut ca Apostol al nostru, al tuturor, și pentru că îi cerem ocrotirea în rugăciunile noastre, Sfântul Andrei nu uită să ofere bucurii duhovnicești ucenicilor săi, chemând în orașul său – Galați, binecuvântările sfinților.

În 2011, la aproape două decenii de prăznuire a Sfântului Andrei ca ocrotitor al cetății Galaților, am avut bucuria de a primi moaștele Sfântului Ierarh Spiridon, făcătorul de minuni. Este, poate, cel mai potrivit sfânt care să vină la noi, la sfârșitul acestui an greu 2011 (al Sfântului Botez și al Sfintei Cununii) și la începutul celui următor – 2012 dedicat Tainei Sfântului Maslu și îngrijirii bolnavilor. Știa Sfântul de ce avem nevoie, el care a trăit atât viața de familie, cât și pe cea de pustnic, dar care a avut, ca nimeni altul, atâta milă față de aproapele său!

* Extras din: *Biserica. Misiune. Slujirea*. 12, Galați, Ed. Arhiepiscopiei Dunării de Jos, 2012, pp. 131-140.

Sfântul ne trimite veste

Cu mult înainte de ziua rânduită aducerii sfințelor sale moaște la Galați, inimile credincioșilor vibrau de duhul sărbătorii. Știau că nici în acest an, Sfântul Andrei nu ne va lăsa văduviți de binecuvântarea sa și va trimite un nou „dar duhovnicesc” pentru noi.

La timpul când Înaltpreasfințitul Casian făcea demersurile canonice pe lângă Mitropolia de Kerkyra și Paxos pentru aducerea acestui sfânt odor la noi, credincioșii de la Dunărea de Jos au încurajat lucrarea ierarhului nostru, cerându-i Sfântului Ierarh Spiridon, prin rugăciuni, să binevoiască să vină la noi.

Și Sfântul a binevoit! Iar creștinii dunăreni s-au pregătit cum se cuvine pentru acest eveniment: preoții au catehizat poporul, enoriașii au luat aminte, bisericile s-au încununat, centrele sociale s-au înfrumusețat și lucrarea filantropiei creștine s-a desăvârșit, întru cinstea acestui sfânt și a Apostolului Andrei.

Din viața Sfântului Spiridon

De asemenea, în zilele de ajun ale mult-așteptatei sărbători, Arhiepiscopia Dunării de Jos a editat un album cu lucrarea social-misionară a eparhiei, intitulat generic „Ajută-ți aproapele!”, precum și o broșură cu viața, minunile și acatistul Sfântului Spiridon. Astfel, credincioșii au putut afla despre Sfântul Spiridon că:

„Era simplu la purtări și smerit cu inima, iar la început a fost păstor de oi. Apoi s-a însurat, iar după moartea soției, a fost făcut episcop. Dumnezeu i-a dat harul tămăduirilor în așa măsură, că a fost numit «făcător de minuni».

În vreme de secetă a adus pe pământ ploaie; și iarăși, prin rugăciunea lui, a oprit ploaia cea peste măsură. A oprit foametea pusă la cale de vânzătorii de grâu, dărâmandu-le hambarele în care țineau grâul. A prefăcut șarpele în aur și, după ce a scăpat pe sărac de necaz, a prefăcut iarăși aurul în șarpe. A oprit curgerile râurilor. A dat la iveală gândurile păcătoase ale unei destrăbate, care îndrăznise să se apropie de el și a făcut-o să-și mărturisească păcatul. A astupat, prin puterea Sfântului Duh, gura celor ce se semețeau cu știința lor la Sinodul de la Niceea. O femeie i-a cerut o sumă de bani ce o încredințase spre păstrare fiicei lui; sfântul a întrebat pe fiica lui, moartă mai de mult, unde a pus banii; și aflând de la ea unde erau ascunși, i-a dat stăpânelor. A vindecat pe împăratul Constantie de boala de care suferea. A dat din nou viață copilului unei femei. A muștrat pe cel ce voia să-i ia, din pricina lăcomiei, o capră, fără să o plătească, și a făcut să fugă capra în staul de la cel ce o trăgea cu silă; iar după ce a numărat și prețul ei, capra a stat cu cele cumpărate. A vindecat muțenia unui diacon, căruia îi poruncise să spună o mică rugăciune pe vremea unei arșițe, iar el, pentru mărire deșartă, lungise rugăciunea și din pricina asta amuțise îndată. Multora le-a prezis cele viitoare prin darul său cel dumnezeiesc al cunoașterii de mai dinainte a lucrurilor. Pe episcopul Trifilie, care trăia în petreceri și desfătări lumești,

l-a povățuit și l-a îndemnat să dorească mai mult bunătățile cele viitoare. A certat și a dat morții pe o femeie ce căzuse în desfrânare și care nu voia să-și mărturisească păcatul, ci spunea că a făcut copilul cu bărbatul ei, că a rămas cu el însărcinată, deși acela murise de unsprezece luni. În timpul verii, când soarele dogorea, capul sfântului era plin de rouă; prin aceasta Dumnezeu arată cinstea ce i se va da. Că sfântul era milostiv și îndurător o arată întâmplarea cu cei ce au încercat să-i fure oile din turmă. Sfântul nu numai că a dezlegat pe hoții ce fuseseră înlănțuiți cu lanțuri nevăzute toată noaptea, dar le-a dat la plecare și un berbec, ca să nu le fie în zadar privegherea cea de toată noaptea.

Ocărmuind dar bine turma încredințată lui, s-a mutat ca să trăiască și să petreacă cu îngerii, iar încălțămintele sale stau mărturie că Sfântul păstorește și acum, prin ajutorul său grăbnic” („Sinaxarul” din *Mineii pe Decembrie*).

Primirea Sfântului la Galați

În ziua de 26 noiembrie 2011, toată suflarea creștinească de la Dunărea de Jos fremăta de bucurie. Încă de la primele ore, creștinii se adunaseră la Catedrala Arhiepiscopală, așteptându-l pe Sfântul Spiridon.

La ora 15.00 în fața istoricei biserici Vovidenia din Galați și în vecinătatea altor simboluri sociale ale orașului (Primăria, Universitatea), Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Casian al Dunării de Jos, înconjurat de un impresionant sobor de preoți din toate colțurile eparhiei, de monahi, monahii, autorități locale, militari, profesori, alături de tineri, studenți, elevi seminariști și mulțimi de credincioși, a întâmpinat sfintele moaște. Acestea au fost aduse în eparhia noastră de către o delegație a Mitropoliei de Corfu condusă de Pcu. Arhim. Serafim și de Protoprezbiterul Georgios Vlachos, delegați ai ÎPS Mitropolit Nectarie de Kerkyra și Paxos.

Aici s-a petrecut un eveniment binecuvântat: mâna dreaptă a Sfântului Spiridon din insula Corfu s-a întâlnit cu Sfântul Spiridon de la Galați, mai precis, cu icoana sa făcătoare de minuni de la Biserica istorică *Sfântul Spiridon* din Galați.

ÎPS Arhiepiscop Casian a primit sfintele moaște, binecuvântând poporul cel bine-credincios. Apoi, pe strada Domnească s-a pornit într-o impozantă procesiune: în fruntea alaiului mergeau ipodiaconii cu prapuri, apoi tineri îmbrăcați în costume populare și bătrânii de la Piscu cu lumânări în mâini, după care urma soborul impresionant de slujitori ai sfințelor altare. Urmau în alai, icoana făcătoare de minuni purtată de doi slujitori, după care racla cu sfintele moaște, ierarhul Dunării de Jos și autoritățile locale și mulțimile de credincioși. Pe tot parcursul traseului s-au intonat troparul și alte cântări închinare Sfântului Ierarh, în miros de bună mireasmă duhovnicească și de negrăită bucurie.

La intersecția străzilor „Basarabiei” cu „Domnească”, tradiționalul pelerinaj de Sfântul Andrei, „Călători pe cărările sfinților”, s-a întregit cu moaștele altor sfinți: de la biserica Seminarului Teologic din Galați au venit sfintele moaște ale Sfântului Apostol Andrei; de la Așezământul eparhial filantropic au coborât moaștele Sfântului Ierarh Vasile cel Mare, iar din partea de răsărit s-a apropiat racla cu moaștele Sfântului Ierarh Nicolae, acești din urmă sfinți întâmpinând pe „prietenul lor” – Sfântul Ierarh Spiridon, ca precum odinioară, la lucrările Întâului Sinod Ecumenic de la Niceea.

Te Deum în Catedrala Arhiepiscopală

La catedrală, în prezența slujitorilor și a credincioșilor, mâna Sfântului Ierarh Spiridon a binecuvântat mai întâi altarul sfântului lăcaș, iar apoi a fost depusă spre închinarea pelerinilor, în naosul sfântului lăcaș.

A urmat o slujbă de Te Deum, prilej cu care s-au înălțat rugăciuni pentru popoarele grec și român, precum și pentru cei care au făcut posibil acest moment: Înaltpreasfințitul Mitropolit Nectarie de Kerkyra și Paxos împreună cu Sinodul Bisericii Ortodoxe Elene, care, în plenul său, și-a dat acordul pentru acest pelerinaj, precum și pentru Preafericitul Părinte Patriarh Daniel al Bisericii Ortodoxe Române, care a încuviințat dorința Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Casian al Dunării de Jos.

„Sfântul Ierarh Spiridon este în mijlocul nostru!”

După polihroniul cuvenit, au urmat tradiționalele cuvântări. Mai întâi, chiriarhul Dunării de Jos, Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Casian, a arătat:

„Sărbătoarea Sfântului Apostol Andrei din anul 2011 a însemnat, mai întâi la București, un eveniment panortodox, prin prezența delegației Bisericii Ortodoxe a Greciei din Mitropolia de Patras, în frunte cu Înaltpreasfințitul Părinte Hrisostom, la solicitarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel al Bisericii Ortodoxe Române, cu cinstitul cap al Sfântului Apostol Andrei.

Totodată, anul acesta s-au împlinit 15 ani de la venirea, pentru prima dată, a moaștelor Sfântului Apostol Andrei în România, la Iași, la sărbătorile Sfintei Preacuvioase Parascheva, începând cu 12 octombrie 1996, și apoi la Galați, în zilele de 16-17 octombrie 1996, prin bunăvoința Preafericitului nostru Părinte Patriarh și a vrednicului de pomenire Mitropolit Nicodim de Patras. A fost cel mai mare eveniment istoric al acestui ținut și iată că astăzi, la 15 ani de la venirea Sfântului Apostol Andrei, primim o nouă bucurie: Sfântul Ierarh Spiridon al Trimitundeii este în mijlocul nostru!

Sfântul Spiridon este foarte iubit de creștinii români, căci numai la Galați și Brăila sunt șapte biserici închinare Sfântului Spiridon, dintre care cinci sunt în centre social-filantropice, la spitale sau la aziluri.

Pentru întreaga Biserică Ortodoxă a Greciei, Sfântul Ierarh Spiridon reprezintă cel mai mare tezaur, după Sfântul Apostol Andrei. De aceea am rugat pe Preafericitul Părinte Patriarh Daniel ca să mijlocească pe lângă Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei, căci nici Sfântul Apostol Andrei și nici Sfântul Spiridon nu pot părăsi teritoriul mitropoliilor lor fără acordul Sfântului Sinod al Bisericii Elene. Este o sfântă și mare binecuvântare, atât de mare precum a fost și venirea Sfântului Apostol Andrei!

Așadar, în aceste momente de emoție, dar și de multă bucurie, primim o vizită mare, sfântă și cerească pentru ca să putem să înțelegem mai bine lucrarea lui Dumnezeu în lume printr-un «apostol al săracilor».

Sfântul Ierarh Spiridon este însă, mai presus de toate, și un mărturisitor al dreptei-credințe, căci mâna sa a ținut cărămida în care s-au arătat lucrarea și prezența celor Trei Persoane ale Sfintei Treimi. Putem spune că dreapta Sfântului Spiridon s-a contopit cu dreapta lui Hristos. Iar dreapta Sfântului Ierarh Spiridon se află în mâna oricărui arhieru, în mâna oricărui preot și în mâna oricărui creștin care se închină Tatălui și Fiului și Sfântului Duh. Este acolo unde mâna noastră este plină de dragoste creștină față de aproapele: dreapta Sfântului Spiridon este în dreapta fecăruia dintre drept-măritorii creștini și în dreapta celor ce lucrează pentru binele și ajutorarea aproapelui. Mâna sa, deci, este aici, de față și noi știm că atunci când a ridicat cărămida, s-a folosit de mâna aceasta. În această mână au stat tot timpul Sfântul Trup și Scumpul Sânge ale Domnului, și din cauza aceasta trupul Sfântului Spiridon este permanent cald, pentru că este viu! Iar picioarele sale se grăbesc către toate persoanele care au trebuință de ajutor!

Ne bucurăm nespus de mult că România este a patra țară, din toată istoria, vizitată în mod oficial de către Sfântul! Iată de ce, după Rusia, Ucraina și Cipru, suntem aleși de Sfântul Spiridon pentru această vizită, poate și pentru că mulți dintre noi nu ne-am învrednicit sau alții nu am putut să facem acest pelerinaj și pentru că sunt timpuri mai grele, de criză economică. Dar Doctorul Hristos, vindecătorul de toate crizele spirituale, este Cel Care l-a trimis pe «asistentul» Său, pe Sfântul Spiridon, ca să ne arate că atunci când nu există criză spirituală și când nu există criză morală, atunci nu există nici criză economică. Răspunsul sfinților la criză este însăși viața ritmică a creștinilor prin filantropie. Iată, după «Părintele apostolatului», cetatea noastră, biserica noastră, viața noastră, parohiile noastre sunt binecuvântate de «Părintele filantropiei», Sfântul Ierarh Spiridon.

Sfântul Spiridon nu ne-a lăsat o teologie scrisă în tomuri, dar s-au scris tomuri despre faptele Sfântului Spiridon! Sfântul Spiridon continuă viața Mântuitorului, continuă viața sfinților până la sfârșitul veacurilor! Să fim cu toții continuatori, în chip smerit, ai lucrării Sfântului Spiridon!”

„Sfântul Ierarh Spiridon este aici!”

La rândul său, conducătorul delegației elene și delegatul Înaltpreasfințitului Mitropolit Nectarie de Kerkyra și Paxos, Pcu. Arhim. Serafim a dat glas emoțiilor resimțite la venirea în această eparhie: „Sfântul Spiridon este cu adevărat viu! Sfântul Spiridon este astăzi în România! Sfântul Spiridon este printre noi!”

Începutul sărbătorilor andreiene cu Sfântul Spiridon

După închinarea soborului de preoți, în dangăt de clopot și cântări vesperale, sfintele moaște au fost așezate apoi spre închinare în baldachinul special pregătit pe esplanada catedralei gălățene, alături de raclele cu părțile din moaștele Sfântului Apostol Andrei, ale Sfântului Ierarh Nicolae și ale Sfântului Vasile cel Mare. Credincioșii evlavioși au început să se închine la sfintele moaște, șirul acestora neîntrerupându-se nicidecum în toate zilele de prăznuire ale Sfântului Apostol Andrei.

A doua zi, în duminica a XXX-a după Rusalii și mai înainte de praznicul andreian, delegația elenă a slujit Sfânta Liturghie alături de ierarhul Dunării de Jos, în Catedrala Arhiepiscopală din Galați, după care s-a săvârșit Te Deum-ul la deschiderea Sărbătorilor Sfântului Apostol Andrei, ediția a XX-a.

Astfel, cu Sfântul Ierarh Spiridon, Sfântul Apostol Andrei a venit tot mai aproape de sufletele noastre, sperând ca prin rugăciunile lor să Îl găsim și noi totdeauna pe „Mesia, Care Se cheamă Hristos!”

Așa cum era firească bucuria comuniunii, Sfântul Ierarh Spiridon a chemat cu el în cetatea Galaților și pe chiriarul Mitropoliei de Corfu, Înaltpreasfințitul Mitropolit Nectarie, care a ajuns în eparhia noastră în ajunul sărbătorilor andreiene. Înaltpreasfinția Sa a participat cu mare dragoste și interes la programele eparhiale la prăznuirea Sfântului Andrei, slujind în Catedrala Arhiepiscopală a Dunării de Jos, alături de Preafericitul Părinte Patriarh Daniel și Înaltpreasfințitul Părinte Casian și alți ierarhi ai Sfântului Sinod, Sfânta Liturghie de hramul orașului, rostind cuvântul de învățătură după Sfânta Evanghelie.

Bucuria și dragostea credincioșilor gălățeni, simțite de Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Nectarie de Kerkyra și Paxos, au fost exprimate într-o scrisoare de mulțumire adresată ierarhului Dunării de Jos și tuturor slujitorilor și credincioșilor:

„Înaltpreasfinția Voastră,

Aș dori să exprim și prin această scrisoare cele mai profunde sentimente de recunoștință și bucurie pentru ospitalitatea pe care ați oferit-o delegației noastre bisericești, care a adus la Galați mâna dreaptă a Sfântului Ierarh Spiridon, ocrotitorul nostru.

Generoasa invitație a Înaltpreasfinției Voastre ne-a oferit ocazia unei experiențe spirituale unice și prilejul de a cunoaște evlavia curată a poporului român. Dragostea în Hristos ce ne-ați arătat ne-a cucerit și am învățat multe lucruri pilduitoare din activitatea pastorală a Înaltpreasfinției Voastre. De asemenea, am fost foarte impresionați de neobosita lucrare ce o săvârșiți pe tărâm pastoral-duhovnicesc și social-filantropic. În chipul Înaltpreasfinției Voastre am avut prilejul de a recunoaște păstorul spiritual, conștient de provocările lumii moderne, care însuflă duhul autentic al credinței poporului drept-măritor.

Vă dorim să aveți o slujire lungă, plină de bucurii și roade spirituale, rugând pe Dumnezeu să vă țină în deplină sănătate, trupească și sufletească, încât să vă puteți împlini misiunea la care ați fost chemat.

Al Înaltpreasfinției Voastre,

† Nectarie,
Mitropolit de Kerkyra și Paxos”

Iată cum, în pragul anului 2012, închinat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române Tainei Sfântului Maslu și îngrijirii bolnavilor, Sfinții lui Dumnezeu ne ajută să ne simțim unii pe alții ca frați și, împreună, prin harul Domnului, să vindecăm deopotrivă răni și neputințe ale semenilor noștri.

Sfântul Grigorie Decapolitul, oaspetele Episcopiei Sloboziei și Călărașilor

Preot Manuel RUSU

Vineri, 4 noiembrie 2011, a avut loc procesiunea cu sfintele moaște ale Sfântului Grigorie Decapolitul pe străzile municipiului Slobozia, eveniment consacrat de sărbătoarea hramului Mănăstirii *Sfinții Voievozi* din Slobozia.

Procesiunea a început la orele 16.00, moment în care a fost primită racla cu sfintele moaște la clopotnița Catedralei, unde au așteptat toți preoții din eparhie, plecând apoi în procesiune spre Catedrală.

În Catedrala Episcopală *Înălțarea Domnului*, sub protia Preasfințitului Părinte Vincențiu, Episcopul Sloboziei și Călărașilor, a Preasfințitului Părinte Emilian Lovișteanul, Episcopul vicar al Arhiepiscopiei Râmnicului, s-au rugat preoți și credincioși la slujba de *Te Deum*.

Preasfințitul Vincențiu a ținut să adreseze credincioșilor prezenți un cuvânt de învățătură, precum și mulțumiri pentru toți cei care au făcut posibilă aducerea moaștelor sfântului în municipiul Slobozia:

„E o mare bucurie pentru noi, pentru catedrala noastră, dar și pentru sfânta noastră episcopie, să primim racla cu sfintele moaște ale Sfântului Grigorie Decapolitul, cel care, de mai bine de șase veacuri, ocrotește Oltenia, cel care, din 1497, este părinte ocrotitor al Mănăstirii Bistrița, ctitorie vestită a familiei Craioveștilor. Este un mare privilegiu pentru noi toți să ne închinăm la moaștele Sfântului Grigorie Decapolitul la hramul Mănăstirii *Sfinții Voievozi*, cea care este vatra acestei comunități creștine, a acestui oraș, [...] prin înființarea căreia s-a semnat actul de naștere a orașului libertății, al Sloboziei [...].

Aduc mulțumirea și recunoștința Noastră Înaltpreasfințitului Arhiepiscop Gherasim, fiu al eparhiei noastre, din Muntenii Buzău, pentru dragostea părintească pe care a arătat-o locurilor natale. Mulțumesc Preasfințitului Episcop Vicar Emilian

Lovișteanul, maicii starețe Mihaela și soborului de maici, care s-au ostenit drum lung până la noi.

Vă îndemn, cu părintească dragoste, ca, în aceste zile binecuvântate, să vă mărturișiți calitatea voastră de creștini prin faptele bune, prin credința și nădejdea pe care le arătați Mântuitorului Iisus Hristos. Fie ca rugăciunile Sfântului Grigorie Decapolitul să lumineze căile vieții noastre și Preabunul Dumnezeu, prin rugăciunile Sfântului, să dăruiască pace și liniște sufletelor și trupurilor noastre. Amin.”

La rândul său, Preasfințitul Emilian Lovișteanul a adăugat:

„Fiind înzestrați cu darurile lui Dumnezeu pentru Biserica Ortodoxă (de Sfintele Moaște) de atâtea sute de ani, dar și pentru Biserica Ortodoxă Română, pentru poporul român cel binecredincios, am venit aici, la Catedrala Episcopală din Slobozia, cu Moaștele Sfântului Grigorie Decapolitul, și Vă mulțumim că ne-ați invitat, Preasfinția Voastră. Cunoaștem dragostea Preasfinției Voastre pentru Sfinții lui Dumnezeu, pentru Biserică, și dorința de a avea în mijlocul preoților și a credincioșilor pe care-i păstoriți moaștele Sfântului Grigorie Decapolitul. Este o dorință mai veche, pe care mi-ați împărtășit-o, iar acum a venit momentul rânduit de Dumnezeu să vină Sfântul Grigorie Decapolitul aici, în catedrala pe care o slujiți, și în eparhia pe care o păstoriți. Este un dar al lui Dumnezeu pentru noi, oamenii, și, prin acest dar, vedem lucrarea lui Dumnezeu în viața Bisericii. Așa [...] cum i-ați îndemnat Preasfinția Voastră, îi îndemnăm și noi pe toți preoții și credincioșii să se închine cu credință, cu nădejde și sinceritate la Moaștele Sfântului Grigorie Decapolitul, care este, prin harul lui Dumnezeu, izgonitor de duhuri rele, tămăduitor de boli sufletești și trupești și este mare mijlocitor, pentru noi, înaintea Preasfintei Treimi [...].

Vă transmitem îmbrățișarea frățească a Înaltpreasfințitului Părinte Gherasim, din încredințarea căruia suntem astăzi aici, împreună cu maicile de la Mănăstirea Bistrița, dragostea părintească pentru toți fiii eparhiei Preasfinției Voastre și nădejdea că Sfântul Grigorie Decapolitul va aduce multă bucurie, întărire în credință și nădejde în ajutorul lui Dumnezeu.”

La sfârșitul slujbei, arhieriei, preoții, diaconii și credincioșii prezenți au sărutat racla cu moaștele Sfântului Grigorie Decapolitul. Procesiunea din Slobozia a decurs în bună rânduială și cu o bucurie lină prezentă pe chipurile pelerinilor, veniți la întâlnirea și comuniunea cu Sfinții, pe traseul: clopotniță Catedrală, Bulevardul Chimiei, Bulevardul Matei Basarab și s-a încheiat la Mănăstirea *Sfinții Voievozi*.

Pe durata procesiunii, corul de elevi de la Seminarul Teologic *Sfântul Ioan Gură de Aur* a cântat Paraclisul Sfântului Grigorie Decapolitul și Paraclisul Sfântului Nicolae.

Racla cu moaștele Sfântului Grigorie Decapolitul a fost așezată, alături de racla cu sfințele moaște care se află de secole la Mănăstirea *Sfinții Voievozi*, pe baldachinul din curtea mănăstirii, pentru închinarea credincioșilor.

Moaștele Sfântului Grigorie Decapolitul, care s-au aflat, pentru câteva zile, în orașul de reședință al Episcopiei, din binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Gherasim, Arhiepiscopul Râmnicului, au rămas spre închinare în curtea mănăstirii până marți, 8 noiembrie 2011, orele 17.00.

Duminică, 6 noiembrie 2011, credincioșii prezenți la Mănăstirea *Sfinții Voievozi* au avut bucuria duhovnicească să participe la Sfânta Liturghie arhierescă, săvârșită de Preasfințitul Părinte Vincențiu, Episcopul Sloboziei și Călărașilor, și de Preasfințitul Părinte Emilian Lovișteanul, Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Râmnicului, înconjurați de un ales sobor de preacuvioși părinți stareți, părinți consilieri, preoți și diaconi.

Răspunsurile liturgice au fost date de corul Seminarului Teologic Liceal *Sfântul Ioan Gură de Aur*, dirijat de Pc. consilier Gabriel Oproiu.

Tot în această zi, diaconul Constantin Nicolae Cocheci a fost hirotonit preot pe seama Parohiei Broșteni, Protopopiatul Urziceni, iar tânărul teolog Constantin Gabriel Sandu a fost hirotonit diacon, urmând să păstorească credincioșii Parohiei Lămotești, Protopopiatul Oltenița.

Pentru activitatea pastoral-misionară, administrativ-gospodărească și social-filantropică desfășurată, Preasfințitul Părinte Episcop Vincențiu a acordat distincția de iconom stavrofor Părintelui consilier Daniel Paul Demișcă, de la Parohia *Sfânta Cuvioasă Parascheva* din localitatea Frumușani, Protopopiatul Oltenița, iar Preacuviosul Părinte Sava Popa, de la Mănăstirea *Sfinții Voievozi*, a primit rangul de protosinghel.

În cuvântul de învățătură, Preasfinția Sa a explicat înțelesul duhovnicesc al pericopei evanghelice, care a făcut cunoscută încă o minune săvârșită de Mântuitorul Iisus Hristos, și anume, învierea fiicei lui Iair. De asemenea, a adresat cuvânt de mulțumire Preasfințitului Emilian Lovișteanul, soborului de maici de la Mănăstirea Bistrița, în frunte cu maica stareță Mihaela, pentru marea bucurie a prezenței raclei Sfântului Grigorie Decapolitul în orașul Slobozia, aducând mare folos duhovnicesc credincioșilor eparhiei.

Marți, 8 noiembrie 2011, Mănăstirea *Sfinții Voievozi* din municipiul de reședință episcopală, Slobozia, și-a sărbătorit hramul. Sfânta Liturghie a fost oficiată de către Preasfințitul Părinte Vincențiu, Episcopul Sloboziei și Călărașilor, și de Preasfințitul Părinte Emilian Lovișteanul, Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Râmnicului, înconjurați de Preacuviosul Părinte stareț, Arhimandritul Rafail, exarhul mănăstirilor, un ales sobor de preacuvioși părinți stareți, părinți consilieri, părinți protopopi, preoți și diaconi.

Diaconul Constantin Gabriel Sandu a primit hirotonia întru preot pe seama Parohiei Lămotești, Protopopiatul Oltenița. Cu ocazia hramului Mănăstirii *Sfinții Voievozi*, Preasfinția Sa a acordat domnului Mihai Ioniță, binefăcător și susținător al lăcașurilor de cult din Slobozia, Ordinul *Crucea Sloboziei, în grad de Cavaler*. Maicii starețe Mihaela de la Mănăstirea Bistrița Vâlceană i-a oferit *Crucea Sloboziei*, iar domnului Gabi Ionașcu, primarul municipiului Slobozia, i-a dăruit o icoană cu Maica Domnului, replică a icoanei Prodromița de la Muntele Athos.

Preasfințitul Episcop Vincențiu și Preasfințitul Episcop Emilian Lovișteanul au ținut cuvânt de învățătură.

După Sfânta Liturghie s-a săvârșit slujba de sfințire a clopotniței, recent restaurate, urmată de dezvelirea pisaniei în care sunt menționate ultimele lucrări realizate la clopotnița mănăstirii.

Ortodox RussenART, expoziție bisericească în Episcopia Alexandriei și Teleormanului *

Preot Marius DINCĂ

Din Nazaret poate să fie ceva bun? [...] Vino și vezi! (Ioan I, 46)

Manifestările culturale din spațiul românesc creștin-ortodox au avut dintotdeauna o notă aparte, particulară, ce a atras spre spațiul sacramental nu numai cunoscătorii în domeniu dar și publicul larg care a înțeles pe deplin că mărturisirea credinței dezvoltă în natura umană și o latură artistică.

În acest context religios macro-cultural și Episcopia Alexandriei și Teleormanului are locul său aparte, bine definit, „croit” mai ales în cei 15 ani de când județul cel mai sudic al țării, din punct de vedere religios-administrativ, s-a desprins de Argeș și Muscel și a început să se dezvolte prin propriile puteri.

Preasfințitul Părinte Galaction Stângă, întâiul nostru episcop, ales la 1 septembrie 1996, a încurajat încă de la început manifestările de acest gen, astăzi putând vorbi chiar despre o frumoasă tradiție conturată în timp.

Însumarea acestor frumoși 15 ani a fost marcată în toamna anului 2011 prin editarea de către fiecare dintre cele patru Protoierii ce formează Episcopia a unor albume ce vor conține informații din istoria fiecărei parohii în parte, precum și fotografii realizate la nivel profesional, ce vor scoate în evidență frumusețea arhitecturală a vechilor biserici teleormănene, măiestria zugravilor de altădată, dar și numele și faptele „fericiților, pururea pomeniților ctitori ai sfințelor biserici și pe alți miluitori și binefăcători”.

* Extras din revista *Biserica Ortodoxă* a Episcopiei Alexandriei și Teleormanului, XIII (2011), 1.

Și în Protoieria Roșiorii de Vede preoții slujitori au făcut eforturi pentru strângerea materialului necesar, de partea de imagine ocupându-se fotograful Laurențiu Tătulescu, un cunoscut autor al lucrărilor pe teme religioase.

Ca un preambul al evenimentelor din toamnă, preoții implicați în desfășurarea proiectului au venit însă și cu propunerea ca cele mai frumoase obiecte de cult din fiecare parohie să fie prezentate publicului creștin într-o amplă expoziție, organizată la inițiativa Protoieriei și cu sprijinul Muzeului Municipal *Petre Voivozeanu*, ce putea oferi un spațiu adecvat expunerii.

Prin urmare, în perioada 2-15 aprilie 2011, „Ortodox RussenART”¹ și-a deschis larg portile pentru cei ce și-au dorit să îi calce pragul. De altfel, perioada de desfășurare a fost aleasă voit în Postul Mare, pentru ca înduhovnicirea prin cuvânt a creștinilor osârduitori să aibă și un suport vizual.

Au fost expuse icoane unicate, de o rară frumusețe, din diferite perioade și stiluri picturale, veșminte preotești, Sfinte Vase de secol XIX, colecție de carte bisericească veche, chivote, Antimise și Epitafe, iconostase, dar și o colecție de goblenuri cu temă religioasă.

O notă aparte a fost dată și de prezența pictorului iconograf Dan Mărășescu, ce a răspuns cu plăcere invitației făcute de Protoierie și a expus lucrările personale în cadrul expoziției, creând un arc peste timp între arta zugravilor din trecut și a iconarilor de azi.

Tocmai pentru scoaterea în evidență a frumosului, s-a creat un spațiu închis, inscripționat cu mesajul: „AȘA NU!”. Vizitatorul curios putea înțelege, odată cu îndepărtarea cortinei, cât de neinspirate pot fi obiectele de cult create din plastic, ce frizează zona kitsch-ului și care nu au nici o legătură cu frumosul și cu arta din orice timp.

Prezența Preasfințitului Părinte Galaction chiar la momentul vernisajului a fost dovada grăitoare a lucrului bine făcut, dar și binemeritata răsplată a neștiuților ostenitori.

Cuvântul Preasfinției Sale s-a axat în principal pe rolul și importanța icoanei în viața creștinului, enumerând principalele hotărâri ale Sinodului VII Ecumenic, dar și latura ei artistică în Tradiția și Istoria Bisericii.

Primarul urbei, domnul Ion Nuțu, prezent alături de alte oficialități, a remarcat frumusețea exponatelor și a lăudat inițiativa Protoieriei locale, mulțumind Preasfințitului Părinte Galaction pentru că acordă o atât de mare importanță vieții duhovnicești din eparhie.

¹ Russenart – veche denumire a municipiului Roșiorii de Vede, dată de doi călugări austrieci în documentul de atestare documentară din anul 1385.

Părintele protoiereu Mircea Ionescu a ținut să-i evidențieze pe cei implicați în desfășurarea proiectului și și-a exprimat convingerea că astfel de evenimente vor crea în timp „o punte duhovnicească” între creștinii roșioreni și slujitorii sfintelor altare.

Doamna Veronica Cojocaru, custodele Muzeului, a mulțumit tuturor invitaților pentru prezență și a deschis vizionarea exponatelor.

Preotul Marius Dincă, de la Parohia *Cuvioasa Parascheva* – Troianul II, a trecut în revistă toate obiectele expuse, explicând în câteva cuvinte importanța lor liturgică în cadrul bisericii de parohie, iar în încheiere artistul plastic Dumitru Ciocan Sin a făcut o interesantă expunere a stilurilor picturale în istoria artei sacre, aducând argumente concrete chiar cu obiecte expuse.

Mass-media locală a remarcat evenimentul în articole elogioase și a popularizat manifestarea în cele două săptămâni cât expoziția a fost deschisă.

Slavă lui Dumnezeu pentru toate!

NOVTĂȚI EDITORIALE

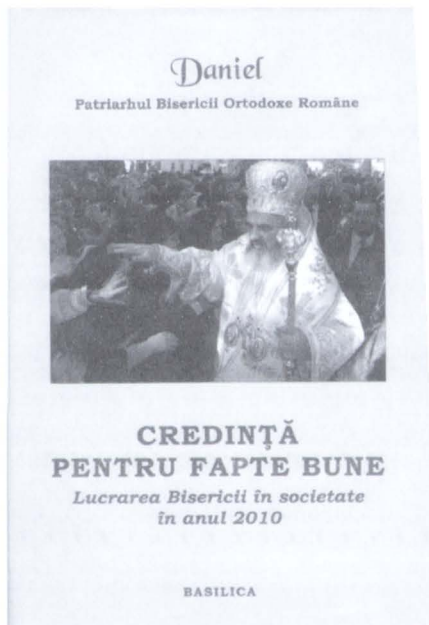
Noutăți editoriale

† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,
Credința pentru fapte bune. Lucrarea Bisericii în societate în anul 2010

Editura *Basilica* a Patriarhiei Române, București, 2011, 460 p.

Volumul de față, publicat la editura *Basilica*, este semnat de Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, și reunește în ordine cronologică mesaje, cuvântările, pastoralele patriarhale, precum și prefetele la numeroase lucrări teologice din perioada cuprinsă între 1 ianuarie 2010 și sfârșitul lunii decembrie 2010. Din această perspectivă, lucrarea reușește să surprindă riguros și punctual viața bisericească din cuprinsul Patriarhiei Române în momentele ei cele mai semnificative derulate în perioada menționată mai sus, de la marile sărbători cărora li s-au consacrat Pastorale, la simpozioane teologice, întâlniri cu delegații bisericești, dar și cu oameni de stat, evenimente aniversare, condoleanțe, până la dezbateri pe tema deontologiei audiovizualului în general, și a celui eclesial în special.

O asemenea fericită reunire de texte concentrate, cum ar fi cuvântările susținute cu diverse prilejuri și prefetele ocazionate de aparițiile editoriale la editurile Patriarhiei Române, reprezintă, într-o formă inedită, o originală sinteză a gândirii teologice și sociale a Întâistătătorului Bisericii noastre.

De aceea, considerăm că volumul semnat de Preafericitul Părinte Patriarh Daniel este deosebit de util ostenitorilor din mass-media bisericească, dar și tuturor clericilor și credincioșilor din țară și din diaspora, pentru o mai deplină înțelegere a dinamismului și însemnătății vieții noastre bisericești, precum și a rolului deosebit de important pe care Biserica Ortodoxă îl joacă în societatea românească contemporană.

Agenția de știri *Basilica*

Hrisostom STAMOULIS,
Frumusețea sfințeniei

Editura *Basilica* a Patriarhiei Române, București, 2011, 338 p.

La Editura Basilica a Patriarhiei Române a apărut, cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, volumul *Frumusețea sfințeniei*, scris de cunoscutul teolog grec Hrisostom Stamoulis, traducerea din limba neogreacă fiind realizată de drd. Nicușor Deciu.

Autorul lucrării este un cunoscut profesor de teologie de la Facultatea de Teologie din Tesalonic, succesor al celebrului dogmatist Nikos Matsoukas, compozitor și poet, cercetător cu reale preocupări în domeniul Patristicii, ermineut consacrat al Sfântului Chiril al Alexandriei despre care a scris numeroase studii, dar și un bun cunoscător în domeniul artelor, precum și teolog implicat în dialogul teologiei cu lumea culturală din Grecia.

După cum precizează traducătorul, lucrarea profesorului Hrisostom Stamoulis, reprezintă un eveniment unic în spațiul editării de carte teologică din țara noastră, în principal datorită originalității demersului teologic foarte cuprinzător, prin care autorul încearcă o sinteză diacronică a teologiei frumosului, dar totodată și provocarea mediului cultural la o deschidere spre modul de existență divino-uman, specific Ortodoxiei.

Frumusețea Sfințeniei – Prolegomene la o estetică filocalică a Ortodoxiei este o carte care își propune să abordeze un domeniu mai puțin explorat în teologia ortodoxă românească de până acum, anume estetica teologică. Tema de bază, în jurul căreia se țese apoi întreaga demonstrație a lucrării, este aceea legată de

sensul existenței simțurilor omului în teologia ortodoxă și posibilitatea acestora de a se împărtăși de frumusețea dumnezeiască și necreată.

Având în vedere caracterul ei larg și deschis către cultura laică, lucrarea profesorului Stamoulis poate constitui un important reper pentru teologia estetică românească și, totodată, un necesar mijloc de dialog cu lumea culturală.

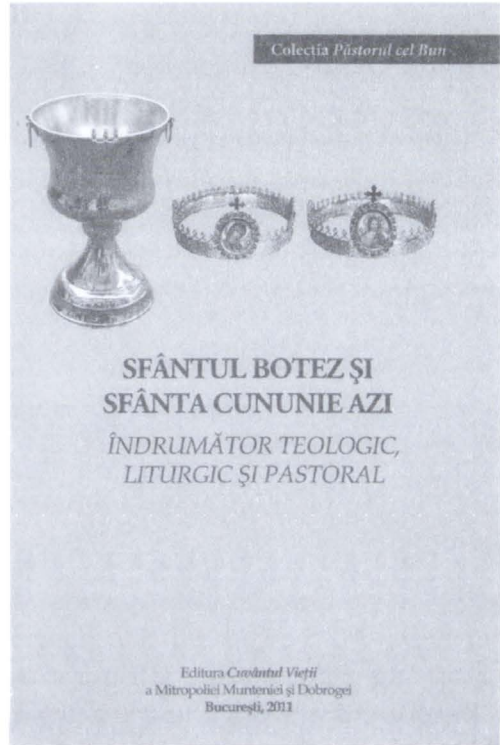
Agenția de știri *Basilica*

Preot asist. dr. Silviu TUDOSE, Preot prof. dr. Nicolae NECULA, Preot lect. dr. Marian MIHAI, *Sfântul Botez și Sfânta Cununie azi. Îndrumător teologic, liturgic și pastoral*

Editura *Cuvântul Vieții* a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, București, 2011, 108 p.

În cadrul conferinței dedicate Tainei Sfântului Botez și Sfintei Cununii din data de 7 noiembrie, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a prezentat preoților volumul *Sfântul Botez și Sfânta Cununie azi. Îndrumător teologic, liturgic și pastoral*.

„Am solicitat trei cadre didactice de la Facultatea de Teologie Ortodoxă Justinian Patriarhul din București și împreună s-a ajuns la acest îndreptar teologic, liturgic și pastoral. Este o prezentare biblică și patristică a semnificației acestor sfinte taine, a Botezului și a Cununii, apoi o enumerare a principalelor devieri sau practici neliturgice și necanonice în săvârșirea Botezului și a Cununii și îndrumări pastorale privitoare la aceste două sfinte taine și anume, ce avem de făcut practic ca aceste două sfinte taine să devină lumină pentru viața fiecărui credincios”, a arătat Preafericirea Sa. Cartea a apărut la Editura Cuvântul Vieții a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei.

Agencia de știri *Basilica*

Preot prof. dr. Viorel IONIȚĂ (coord.),
Teologia Ortodoxă în secolul al XX-lea și la începutul secolului al XXI-lea

Editura *Basilica* a Patriarhiei Române, București, 2011, 859 p.

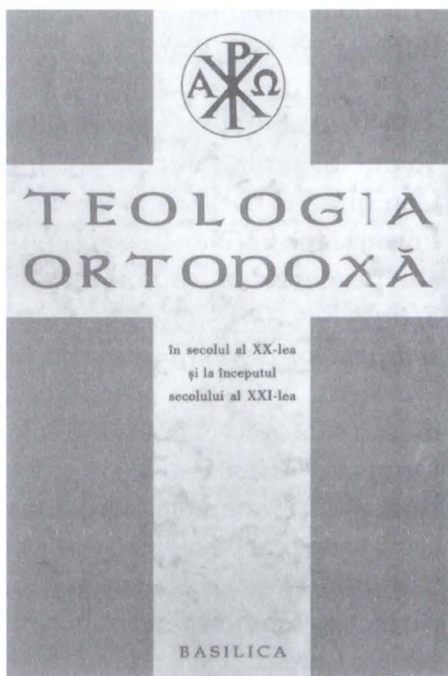
La Palatul Patriarhiei în Aula Magna Teoctist Patriarhul a avut pe 28 octombrie 2011, sub președinția Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, ședința solemnă a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

În cadrul acesteia a fost prezentat și volumul *Teologia Ortodoxă în secolul al XX-lea și la începutul secolului al XXI-lea*, coordonat de Părintele profesor Viorel Ioniță, Secretar general al Conferinței Bisericilor Europene și apărut la Editura *Basilica* a Patriarhiei Române.

Volumul a fost prezentat de Pr. Conf. Daniel Benga, prodecan al Facultății de Teologie Ortodoxă din București care a precizat că „această carte documentează, după cum și Preafericitul Părinte Patriarh Daniel subliniază, o înflorire a teologiei ortodoxe în toate ramurile de manifestare

în ciuda contextului ostil al secolului al XX-lea în care știm cu toții că teologiile ortodoxe au trăit și au activat. Acest lucru, cel puțin pentru mine, devine foarte evident din această lucrare foarte importantă și ne dă curaj și ne arată că teologia ortodoxă își poate recâștiga pe plan internațional nu numai la noi acasă demnitatea și credibilitatea, pentru că este o teologie inspirată din surse purtătoare de viață pentru lumea în care trăim”.

Agenția de știri *Basilica*

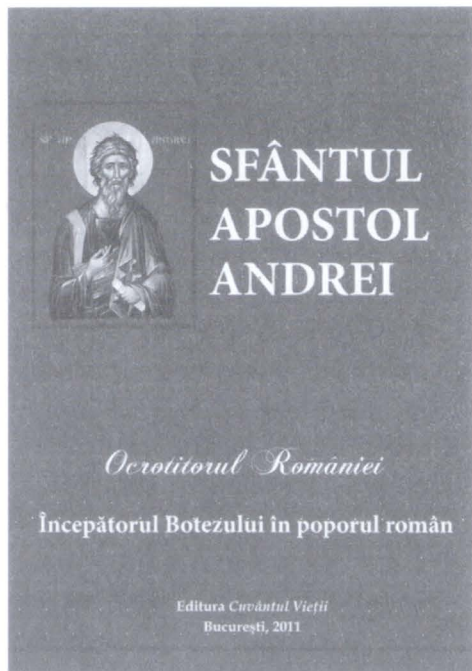

Sfântul Apostol Andrei, Ocrotitorul României, Începătorul Botezului în poporul român

Editura *Cuvântul Vieții* a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, București, 2011, 264 p.

Volumul intitulat *Sfântul Apostol Andrei, Ocrotitorul României, Începătorul Botezului în poporul român*, publicat cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, este un florilegiu cuprinzând cele mai însemnate contribuții ale istoricilor români – mireni și clerici – privind subiectul activității misionare a Sfântului Apostol Andrei, mai cu seamă al misionarismului său în Scythia, deci al originii apostolice a creștinismului din spațiul românesc, și asupra diferitelor aspecte ale istoriei paleo-creștinismului carpato-danubian, întemeiat pe predica și Botezul Apostolului Întâi chemat. Cele mai multe dintre studiile înmănunchate în acest volum – șapte la număr – sunt reeditate; nu lipsesc însă contribuțiile inedite, în minoritate, în număr de trei. Rigoarea și onestitatea științifică cu care aceste studii mai vechi au fost întocmite, amploarea documentării și analiza critică, cu discernământ și acribie, a izvoarelor, pe care autorii respectivi – ierarhi cărturari și profesori de teologie – le-au întreprins, toate acestea au asigurat respectivelor producții științifice o relevanță perenă, astfel încât s-a considerat binevenită republicarea lor.

Buchetul de studii se deschide cu cel al Preafericitului Părinte Patriarh Daniel intitulat *Elemente ale religiei geto-dacilor favorabile procesului de creștinare a strămoșilor*. Căutând explicația rodirii însutite a seminței Evangheliei semănate de Sfântul Apostol Andrei în inimile strămoșilor noștri, autorul scrutează

spiritualitatea geto-dacilor, aflând răspunsurile în aspectele specifice ale tezaurului de spiritualitate în care creștinismul s-a inserat.

Studiul semnat de Părintele Profesor Mircea Păcurariu, membru corespondent al Academiei Române, tratează – cu binecunoscuta-i competență științifică – diverse aspecte ale istoriei creștinismului daco-roman, între care amintim: demonstrarea originii apostolice a creștinismului românesc, inventarierea vestigiilor paleocreștine și a martirilor daco-romani, structurarea ierarhiei și organizării bisericești timpurii, schițarea medalioanelor celor mai eminenți teologi stră-români.

Dintre contribuțiile regretatului preot profesor Sabin Verzan dedicate Apostolului românilor a fost republicat în volumul de față studiul intitulat *Propovăduirea Evangheliei în Sciția Mică (Dobrogea). Argumente și temeuri nou-testamentare*. De această dată, scrierile nou-testamentare sunt interogate despre lucrarea misionară apostolică pe pământ românesc, iar indiciile evanghelizării Sciției de către Sfântul Apostol Andrei sunt înregistrate și analizate cu minuție.

În cele ce urmează, chipul – abia conturat în Evanghelii – al Protocletului Andrei, Botezătorul stră-românilor, este zugrăvit cu erudiție de părintele Constantin Preda, conferențiar la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității din București. Deși rare, informațiile cuprinse în Sfintele Evanghelii permit totuși să afirmăm tranșant că Începătorul Botezului pe pământ românesc deținea o poziție preeminentă în colegiul celor 12 și că a fost primul misionar printre compatrioții săi și printre străini, așa cum îl prezintă *Sfânta Evanghelie după Ioan*.

În continuare, a fost reeditat studiul răposatului preot profesor Ioan Rămureanu cu titlul *Noi considerații privind pătrunderea creștinismului la traco-geto-daci*. Răposatul profesor de teologie deschidea prin această contribuție calea reinterpretării izvoarelor istorice – grecești și latine – referitoare la creștinarea tracilor, a traco-frigenilor și a geto-daco-romanilor.

Adevărul apostolicității Bisericii Ortodoxe Române, întrezărit încă din a doua jumătate a secolului al XVII-lea de mitropolitul Dosoftei al Moldovei, este mărturisit – încă o dată – de domnul profesor Emilian Popescu, membru de onoare al Academiei Române. Studiul republicat în acest volum este însoțit de o traducere în limba franceză, menită a face cunoscute lumii științifice internaționale concluziile cercetării sale ce se întinde pe mai multe decenii.

Dosarul originii apostolice a Bisericii Românești, întemeiată pe o evanghelizare andreiană, a fost analizat – o dată în plus – de preotul profesor Adrian Gabor de la Facultatea de Teologie din București, în studiul intitulat *Misiunea Sfântului Apostol Andrei la Dunărea de Jos*. Istoriografia românească s-a îmbogățit

astfel cu o contribuție extrem de valoroasă. Cu toate acestea, polemica cu adversarii încrâncenați ai apostoliciții noastre – foarte probabil – nu va conțeni.

Înaltpreasfinția Sa Părintele Epifanie, Arhiepiscopul Buzăului și Vrancei, semnează studiul *Sfântul Apostol Andrei în tradiția românilor – mărturie a vechimii creștinismului și a continuității noastre pe aceste meleaguri*. Cercetând totalitatea tradițiilor, obiceiurilor și creațiilor artistice populare privindu-l pe Sfântul Apostol Andrei, Înaltpreasfinția Sa a putut concluziona că tezaurul folcloric românesc păstrează amintirea – niciodată estompată – a unei evanghelizări începute de Apostolul cel întâi chemat.

În ultimul rând, s-a abordat chestiunea apostoliciții fundării Scaunului Constantinopolului, concluzia desprinsă fiind aceea că, deși neatestată satisfăcător de izvoare, originea apostolică a acestui Scaun este verosimilă.

În prefața volumului, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel afirmă: „Anul omagial al Sfântului Botez și al Sfintei Cununii (2011) este un timp binecuvântat pentru a ne aminti de Botezul sau Creștinarea lentă, dar profundă, a strămoșilor noștri geto-daco-romani, ca urmare a predicării Evangheliei lui Hristos de către Sfântul Apostol Andrei și ucenicii săi”.

Agencia de știri *Basilica*

Nicolae Șt. NOICA,

Catedrala Mântuirii Neamului – istoria unui ideal

Editura *Basilica* a Patriarhiei Române, București, 2011, 183 p.

Volumul *Catedrala Mântuirii Neamului – istoria unui ideal*, apărut la Editura Basilica a Patriarhiei Române, semnat de domnul Nicolae Șt. Noica, cuprinde preocupările înaintașilor noștri, cu gândurile și frământările fiecărei perioade, privind împlinirea unui ideal – înălțarea unei Catedrale Patriarhale, după cum precizează și Preafericitul Părinte Patriarh Daniel în Cuvântul Înainte al acestei cărți.

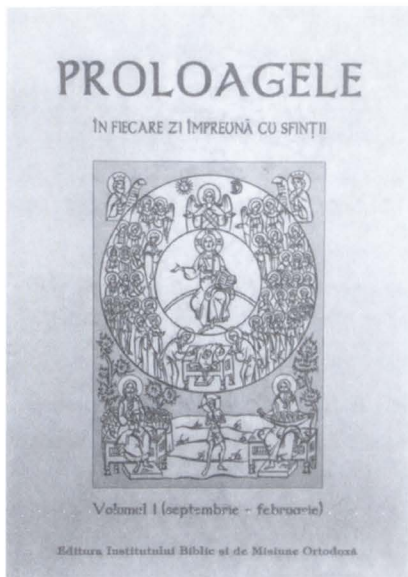
„Cu multă pasiune și acrivie, Domnul Nicolae Noica a reușit să adune și să prezinte, în mod sistematic, o mulțime de texte și imagini inedite, mărturii certe ale multor lupte pentru realizarea unui ideal al credinței și al demnității românești. Cine citește cu atenție cartea *Catedrala Mântuirii Neamului*

– istoria unui ideal este surprins de modul și nivelul discuțiilor ce s-au purtat – în presa românească din perioada interbelică – cu privire la Catedrala Patriarhală.” (Din „Cuvântul înainte” semnat de Preafericitul Părinte Patriarh Daniel în volumul: *Catedrala Mântuirii Neamului – istoria unui ideal*)

Agenția de știri *Basilica*

Proloagele. În fiecare zi cu Sfinții,
volumul I (septembrie-februarie)

Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2011, 1012 p.

La Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă a apărut, din inițiativa și cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, primul volum al *Proloagelor*, într-o ediție nouă, cea dintâi sub egida Patriarhiei Române. *Proloagele* conțin viețile pe scurt ale celor mai importanți Sfinți ai fiecărei zile din anul bisericesc, însoțite de felurite cuvinte de folos, extrase din Viețile Sfinților și din alte cărți de zidire sufletească recunoscute în spiritualitatea ortodoxă. Ele sunt citite, în biserici și catedrale, la momentul chinonicului din cadrul Sfintei Liturghii zilnice, iar în mănăstiri se folosesc ca lectură la trapeză; dar ele constituie totodată și o hrană duhovnicească aleasă pentru orice

credincios și un mod de a face cunoștință cu Sfinții plăcuți lui Dumnezeu și cu povățuirile marilor dascăli ai Bisericii Ortodoxe.

Pentru prima dată, această lucrare de zidire sufletească a fost tradusă integral în limba română sub îndrumarea Sfântului stareț Paisie de la Mănăstirea Neamț și tipărită între anii 1854-1855. *Proloagele* au fost, apoi, diortosite în anii '70 ai secolului trecut de eruditul arhimandrit Benedict Ghiuș și au văzut din nou lumina tiparului în anul 1991, cu binecuvântarea mitropolitului cărturar Nestor Vornicescu al Olteniei.

În ediția de acum a *Proloagelor*, atent revizuită din punct de vedere lingvistic, au fost identificate și consemnate citatele scripturistice și au fost completate datele istorice și geografice. Pentru prima dată au fost adăugate sinaxarele tuturor Sfinților români canonizați până acum, precum și ale altor Sfinți față de care se manifestă o deosebită evlavie.

Volumul întâi cuprinde prima jumătate a anului bisericesc, între 1 septembrie și 29 februarie. Cartea este prefăcută de Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, prin textul intitulat sugestiv: „În fiecare zi împreună cu Sfinții”, care a devenit și subtitlu al întregii ediții.

Agenția de știri *Basilica*

Asist. dr. Sebastian NAZĂRU, Monahia dr. Atanasia VĂEȚIȘI,
Mănăstirea Snagov. Istorie și artă

Editura *Cuvântul Vieții* a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, București,
 2011, 124 p.

Micromonografia - album *Mănăstirea Snagov. Istorie și artă*, publicată prin directa implicare a Sectorului Patrimoniu al Arhiepiscopiei Bucureștilor, are o structură tripartită: primele două capitole, „Sfântul Voievod Neagoe Basarab – domn isihast și ctitor de lăcașuri sfinte”; „Mănăstirea Snagov. Istoria unei ctitorii a Sfântului Neagoe Basarab”, sunt semnate de Domnul Sebastian Nazăru, inspector în cadrul Sectorului cultural și comunicații media, ultima diviziune a lucrării, „Ansamblul pictural al bisericii Mănăstirii Snagov”, fiind redactată de monahia Atanasia Văețiși de la Mănăstirea Stavropoleos.

Primul capitol se constituie într-un medalion dedicat luminoasei personalități a Sfântului Neagoe Basarab; al doilea compartiment al lucrării prezintă succesiv momentele specifice din existența acestui voievodal lăcaș de închinare; ultima parte a acestui triptic supune unei analize ansamblul iconografic al bisericii Mănăstirii Snagov. Deși textele sunt semnate de doi autori, cele trei părți rezultate se integrează armonios într-un tot unitar, existând un echilibru între unitățile componente. În plus, ilustrația, extrem de bogată, este inspirat aleasă. Grafica este elegantă, fiind realizată de monahia Atanasia Văețiși și sora Simona Bucan, viețuitoare ale Mănăstirii Stavropoleos.

Despre această lucrare, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, afirmă în prefața intitulată „Cetatea lui Hristos dintre ape”: „Monografia Mănăstirii Snagov cuprinde informații ample, bine-venite și, uneori,

inedite, în conformitate cu noile cercetări de istorie medievală, cu privire la epoca și personalitatea Voievodului Neagoe Basarab, la istoria acestei ctitorii voievodale, la iconografia sfântului lăcaș și la restaurarea complexului mănăstiresc”.

Volumul marchează aniversarea a 490 de ani de la trecerea la Domnul a ctitorului bisericii actuale a Mănăstirii Snagov, Sfântul Voievod Neagoe Basarab, și încheierea lucrărilor de conservare și restaurare a picturii murale. Lucrarea anunță, totodată, sărbătorirea unui dublu moment aniversar în 2012: împlinirea a 500 de ani de la înscăunarea Sfântului Voievod Neagoe Basarab și a aceuiași număr de ani de la înălțarea bisericii actuale.

Agencia de știri *Basilica*

Tipografia Cărilor Bisericești a Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă
București, Intrarea Miron Cristea, nr. 6, sector 4, 040162
tipografia@patriarhia.ro

Catedrala Mântuirii Neamului

Ajutorul tău pentru Catedrala Mântuirii Neamului

Cont BCR (LEI):

RO53 RNCB 0075 0048 9503 0109

Sucursala sector 4, București

Cont BCR (EURO):

RO96 RNCB 0075 0048 9503 0111

Sucursala sector 4, București

Cont BCR (USD):

RO26 RNCB 0075 0048 9503 0110

Sucursala sector 4, București

ISSN: 1013-6789